

The Skandapurāṇa

SUPPLEMENT
TO
GRONINGEN ORIENTAL STUDIES

Published under the auspices of the J. Gonda Foundation
Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences

Editor

H. T. Bakker, *Groningen*

Editorial Board

P. C. Bisschop · D. D. S. Goodall · H. Isaacson

The titles in this series are listed at *brill.com/goss*

Viṣṇu's manifestation as the Man-Boar, Naravarāha
(Eran, Madhya Pradesh, now at the Sagar University Museum)

The Skandapurāṇa

VOLUME V *Adhyāyas 96–112*

The Varāha Cycle and the Andhaka Cycle Continued

Critical Edition
with an Introduction
&
Annotated English Synopsis

by

Peter C. Bisschop and Yuko Yokochi

in cooperation with Sanne Dokter-Mersch and Judit Törzsök

BRILL

LEIDEN | BOSTON

This is an open access title distributed under the terms of the CC BY-NC 4.0 license, which permits any non-commercial use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author(s) and source are credited. Further information and the complete license text can be found at <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

The terms of the CC license apply only to the original material. The use of material from other sources (indicated by a reference) such as diagrams, illustrations, photos and text samples may require further permission from the respective copyright holder.

Photograph *frontispiece*: Peter Bisschop

This book has been realised thanks to the financial support of the Japan Society for the Promotion of Sciences (JSPS) and the Netherlands Organisation of Scientific Research (NWO).

Thanks to generous support of the J. Gonda Fund Foundation the e-book version of this volume is available in Open Access.

The Library of Congress Cataloging-in-Publication Data is available online at <https://lcn.loc.gov/2001415230>

ISSN 1566-7642

ISBN 978-90-04-45930-4 (hardback)

ISBN 978-90-04-46103-1 (e-book)

Copyright 2021 by Peter C. Bisschop and Yuko Yokochi.

Published by Koninklijke Brill NV, Leiden, The Netherlands.

Koninklijke Brill NV incorporates the imprints Brill, Brill Hes & De Graaf, Brill Nijhoff, Brill Rodopi, Brill Sense, Hotei Publishing, mentis Verlag, Verlag Ferdinand Schöningh and Wilhelm Fink Verlag.

Koninklijke Brill NV reserves the right to protect the publication against unauthorized use.

This book is printed on acid-free paper and produced in a sustainable manner.

Preface

We are pleased to present this volume of the critical edition of the *Skandapurāṇa* three years after the publication of volume IV. The text included here is closely related in content. The inclusion of the extensive Varāha cycle allows us to return to the subject of the integration of Vaiṣṇava mythology in the *Skandapurāṇa*. We hope that scholars working on the history of Vaiṣṇavism will take notice of this new material and integrate it into their own studies. The *Skandapurāṇa* remains a treasure trove for the study of Brahmanical Hinduism.

The last two chapters contain Devī's instructions to the goddesses about donations, fasts and penances, which have been cited extensively by the medieval Dharmanibandhas. We address the nature of these citations in the introduction, which adds to our understanding of the transmission of the text as well as the composition of the Dharmanibandhas. The second half of chapter 112 provides an opportunity to look ahead at later chapters in the text and examine how the different myth cycles fit together.

Several meetings were held at Leiden University and Kyoto University to discuss drafts of the edition and synopsis. Some of these meetings were attended by other scholars as well. We would like to thank Diwakar Acharya, Hans Bakker, Elizabeth Cecil, Sanne Dokter-Mersch, Kengo Harimoto, Nirajan Kafle, Yuto Kawamura, Andrey Klebanov, Tomoka Mushiga, Fumi Nakamura, Kiyokazu Okita, Kenji Takahashi, Judit Törzsök, Somdev Vasudeva and Amandine Wattelier-Bricout for their valuable input during these meetings.

The critical edition was produced by Yuko Yokochi, while the English synopsis was prepared by Peter Bisschop. The introduction was written by Peter Bisschop and Yuko Yokochi together. Draft editions of parts of the text were prepared by Sanne Dokter-Mersch (SP 108, SP 109 and SP 110) and Judit Törzsök (SP 112.1–72, SP_{RA} 112.1 and SP_{RA} 112.2) and were subsequently adapted and integrated by Yuko Yokochi. We have also benefitted from the work done by Sanne Dokter-Mersch during the preparation of her PhD thesis at Leiden University.

Peter Pasedach provided technical support and put the final touches on the TeX files. Kristen De Joseph proofread and corrected the English. We thank them both.

We are indebted to the Netherlands Organisation of Scientific Research (NWO) and the Japan Society for the Promotion of Science (JSPS) for their financial support of our research. Thanks to the generous support of the J. Gonda Fund Foundation, the e-book version of this volume is available in open-access format. Finally, we wish to thank Albert Hoffstädt and Patricia Radder of Brill Publishers for their care and support.

September 2020,

Peter Bisschop, Leiden
Yuko Yokochi, Kyoto

Table of Contents

Introduction

THE BATTLE CONTINUED	3
The Varāha Cycle	4
Devī's Instructions to the Goddesses	6
The Andhaka Cycle Continued	8
THE INCORPORATION OF VAIṢṆAVA MYTHOLOGY	9
THE COMPOSITION OF THE SECOND PART OF SP 112	16
Three Connective Episodes	16
The Revision of SP 112 in the RA Recension	23
DHARMANIBANDHA CITATIONS OF DEVĪ'S TEACHINGS	29
EDITORIAL POLICY	40
Presentation of the Revision of Adhyāya 112	40
Metrical, Grammatical and Syntactical Anomalies	41

Synopsis

STRUCTURE OF THE CONTENTS OF CHAPTERS 96 TO 112	49
SYNOPSIS OF CHAPTERS 96 TO 112	51

Skandapurāṇa

Symbols and Abbreviations in the Apparatus	101
Sigla of the Manuscripts Used	102
Abbreviations of the Editions Used	103
 SKANDAPURĀṆA: ADHYĀYAS 96 TO 112	
Adhyāya 96	105
Adhyāya 97	112
Adhyāya 98	118
Adhyāya 99	127
Adhyāya 100	132
Adhyāya 101	143
Adhyāya 102	149
Adhyāya 103	156
Adhyāya 104	164
Adhyāya 105	174
Adhyāya 106	181
Adhyāya 107	187
Adhyāya 108	195
Adhyāya 109	201
Adhyāya 110	210
Adhyāya 111	216
Adhyāya 112	236
SP _{RA} 112.1	258
SP _{RA} 112.2	264
SP _{RA} 112.3	267

Bibliography & Indexes

ABBREVIATIONS	283
REFERENCES	284
INDEXES	
Index to the Introduction	291
Index to the Synopsis	293
Index of Text Passages	299

Introduction

The Battle Continued

The previous volume culminated in Hiraṇyākṣa's capture of the Earth (Pṛthivī) and his conquest of the entire world (SP 95). Hiraṇyākṣa had taken over as king of the Daityas after the death of his brother Hiraṇyakaśipu at the hands of Viṣṇu in his manifestation as the Man-Lion (Narasimha). A prolonged battle between the Asuras and the Devas ended with Hiraṇyākṣa's victory. The final chapter described his rule in accordance with the *dharma* and the prospering of his kingdom as a result. The situation of the gods could hardly be more hopeless.

The present volume continues this storyline and tells how Viṣṇu manifests in the form of the Boar (Varāha) in order to kill Hiraṇyākṣa. This Varāha cycle takes up the major part of the text included here (SP 96–110). The *Skandapurāṇa* expands upon the known version of the Varāha myth by adding a sequel in which Viṣṇu holds on to his Boar form and produces a son named Vṛka (SP 109–110). This son ravages the forest of Skanda's dwelling at Gaurīkūṭa. Skanda puts an end to Viṣṇu's Boar manifestation and thus causes Viṣṇu to return to his natural form.

After the termination of his Varāha manifestation, Viṣṇu requests that Śiva teach the gods the Pāśupata observance. Devī remains behind on Mt Mandara and instructs the goddesses on the merits of donations and observances (SP 111–112.72). She then explores Mandara's forest with them. Here she encounters a young *aśoka* tree, which she decides to adopt as her son. At that moment Andhaka and his entourage arrive at Mandara. Andhaka declares his desire for Devī but is warned off by Prahlāda. Next, the Asuras chance upon the Seven Sages (Saptarṣi), who are visited by the gods Dhātṛ, Vidhātṛ and Kṛtānta. The sages ask them about the future affairs of the Devas and the Asuras.

Of the topics included in this volume, two had already been identified in the synopsis of the Anukramaṇikā in SP I: 'the slaying of Hiraṇyākṣa' (SP 2.15c: *hiraṇyākṣavadhaś caiva* → SP 107) and 'the arrival [of Andhaka] at Mandara' (SP 2.21b: *mandarāgamaṇaṃ tathā* → SP 112.82–92). To this we may add 'Andhaka's catching sight of Devī' (SP 2.17d: *devyāś*

cāndhakadarśanam → SP 112.82–92).¹ Moreover, the topic of ‘Devī’s hundred forms’ (SP 2.18b: *devyāś ca śatarūpatā*) seems to have inspired a revision of SP 112 in the RA recension.²

The Varāha Cycle

The Varāha cycle starts in SP 96 with a description of Hiraṇyākṣa’s glorious rule. Agni is expelled and a new Agni is installed in his place. The Mantras and Yajña follow the new Agni. The gods no longer receive their offerings and are in a despondent state. Brahmā advises them to bide their time and take up residence in the bodies of Hiraṇyākṣa’s subjects through yoga. When four *yugas* have passed, Hiraṇyākṣa notices what is going on. He starts slaying his own people and dries up all the waters by means of yoga.³

The next chapter (SP 97) sees the gods once again looking for Brahmā’s help. He tells them that the power of Hiraṇyākṣa’s *tapas* has run out and that they should beseech Viṣṇu to take up the form of the ‘Man-Boar’ (Naravarāha). Brahmā refers to a set of conditions that recalls the Narasiṃha myth: he cannot be killed by a man, a god or an animal, nor on earth, in fire, in the sky or in the worlds (SP 97.9–10). A structural link with the earlier Narasiṃha cycle (SP 70–71) is thus established, further highlighted by the identification of the Boar manifestation as a hybrid (Naravarāha).⁴ The gods follow Brahmā’s advice and proceed to Mt Śveta, where they praise Viṣṇu with a lengthy hymn (SP 97.15–30). Viṣṇu is pleased and promises to slay the Daitya, but he calls for the gods’ help since he cannot do it on his own. This request sets the tone for the rest of the narrative, in which Viṣṇu structurally comes across as dependent and not in control.

SP 98 tells of the fashioning of the Boar’s body by the gods. All the gods infuse him with their power and take up residence in his limbs. The Boar rises up with his massive body. An important simile compares his form to the one Madhusūdana took up in the past when he lifted up the Earth as Svayambhu (SP 98.20), thus distinguishing between the earlier cosmogonic form and the present Daitya-slaying form. Śiva is asked to strengthen Viṣṇu with his *tejas*. He promises the gods that Viṣṇu will

1 Alternatively, this may be taken the other way around as ‘Devī’s catching sight of Andhaka’ (cf. SP I, 62: ‘Devī’s vision of Andhaka’). Both Andhaka episodes are narrated once again in more detail in SP_{Bh} 130.2–41 (see below, p. 20), to which the Anukramaṇikā may by extension also be considered to refer.

2 See below, p. 28.

3 This prequel to the Varāha cycle is not known from any other source.

4 The only other text to refer to Viṣṇu’s Varāha form in this way is the *Viṣṇu-dharmottarapurāṇa* (VDhP 1.53.13–14). See n. 137 on p. 53.

slay the Daitya after his *tejas* has entered him. Brahmā performs an elaborate rite of protection and Varāha sets out for the great Ocean. A lengthy description of Varāha's journey through the Ocean follows (SP 99), in which he encounters, among others, the Nāga Ananta. A Daitya serving as a sea guard catches sight of him and hastens back to the city to inform Hiraṇyākṣa of the coming of Varāha.

SP 100 starts with a description of bad omens in Hiraṇyākṣa's city. Prahlāda tells Hiraṇyākṣa about a dream he has had in which a man-boar seized Hiraṇyākṣa. The latter tells Prahlāda that he himself had a dream in which Śiva told him to give up his kingship. The Asuras are having an argument about what to do when a Dānava arrives, in haste, introducing himself as Nala the seaguard. He informs Hiraṇyākṣa about the arrival of the Boar. Prahlāda remarks that this is no ordinary boar, but Viṣṇu in disguise. Hiraṇyākṣa expresses delight at the arrival of his brother's killer and instructs the Daityas and Dānavas to find him.

The Daityas and Dānavas find the Boar and ask him why he has come (SP 101). Varāha feigns ignorance, but they attack him. Varāha slays them all. One Asura manages to escape and returns back to Hiraṇyākṣa's capital (Aśmakapura) to inform the king of what has happened (SP 102). Next, Vipracitti, Prahlāda and others are dispatched to fight the Boar. In the meantime Varāha has reached Aśmakapura. He circumambulates the city anticlockwise and breaks the southern gate, a clear portent of Hiraṇyākṣa's upcoming death. The Asuras at the gate start attacking him. Varāha tells the Asuras to put up a just fight (*dharmayuddha*), but Prahlāda expresses his disagreement. They all attack the Boar (SP 103). Varāha comes out victorious and scares away the Daityas and Dānavas. The next chapter (SP 104) sees them attack once more, but Varāha once again conquers them all. Vipracitti and Varāha engage in combat with each other and Varāha hurls Vipracitti atop Hiraṇyākṣa's palace. Hiraṇyākṣa wants to know who could have possibly done this and Vipracitti tells him about the Boar, begging Hiraṇyākṣa to leave the city. Hiraṇyākṣa wants to hear nothing of it and prepares himself to fight.

The description of the fight between Varāha and Hiraṇyākṣa takes up three chapters (SP 105–107). Hiraṇyākṣa sets out in full armour and encounters Varāha not far from the city (SP 105). He paralyses him with a volley of arrows and the gods have to revive Varāha with *mantras*. Varāha tries to attack Hiraṇyākṣa's chariot, but he is bound with snakes and struck harshly by the Daityas. Garuḍa releases him from the snakes. Attacking Hiraṇyākṣa once more, Varāha is struck in the heart and falls to the ground. This time he is strengthened by the sages and the gods, who fill him with their *tapas*. Varāha and Hiraṇyākṣa provoke each other and fight once again (SP 106). Varāha destroys Hiraṇyākṣa's chariot, but

the latter hits him with the weapon of stupification (*mohanāstra*), which is removed with *mantras* by the gods. More fighting follows, until Hiraṇyākṣa hurls a spear, reciting ‘homage to Rudra!’ The spear strikes Varāha in the heart, leaving him as good as dead (SP 107). This time Śiva himself revives Varāha with his *tejas*. Varāha tears out the spear and strikes Hiraṇyākṣa in the heart with it. The two end up abandoning their weapons and begin a long wrestling match. When, after many thousands of years, Hiraṇyākṣa is weakened, a voice from the sky instructs Varāha to strike the Daitya with the *cakra* of Maheśvara. Varāha calls to mind the *cakra*, which appears before him in all its majesty. He hurls the *cakra* at Hiraṇyākṣa and decapitates him.

Having killed Hiraṇyākṣa, Varāha goes in search of the Earth (SP 108). He finds her held captive under the Śaṅkha mountain. After freeing her, he re-establishes her in her proper place, and hands over the three worlds to Indra. With this, Varāha’s job should be over, but he expresses a desire to enjoy his Boar form a little longer. The gods agree and go home. Varāha has a party with Vedic Apsarases who have taken on the form of female boars.

The last two chapters of the Varāha cycle form a sequel to the myth of the manifestation of Varāha. A son named Vṛka is born (SP 109). This son is a menace and ravages the forest of Kārttikeya near Gaurīkūṭa on the Himavat. A Gaṇapa of Skanda called Kokavakra holds him to account and takes him captive. Meanwhile Skanda returns from a visit to Śiva on Mandara and is shown the prisoner. He orders him to be tortured in public. Nārada sends word to Varāha, who goes there in anger. Fighting with Skanda, he ends up being struck in the heart by his spear (SP 110). He leaves behind his Boar body and becomes Viṣṇu again. Heading for Śiva’s abode, Viṣṇu praises him and requests that the god teach him the Pāśupata observance. Śiva promises to do so and goes to Mt Meru, taking leave of Pārvatī.

Devī’s Instructions to the Goddesses

While Śiva is away teaching the Pāśupata observance to the gods, Pārvatī remains behind on Mt Mandara. There she is approached by the Mothers of the World (*lokasya mātaraḥ*). They ask her about *dharma*. Devī first instructs them in the *dharma* of making donations (SP 111). In the next chapter (SP 112), she teaches the goddesses about the merits of fasting. Both donating (*dāna*) and fasting (*upavāsa*) are taught from the perspective of a male agent. In the final part of her instruction, Devī addresses the question of what a woman can do. Starting from the principle that a woman’s duties lie with her husband, she tells the

goddesses that a woman can perform the *dharma* as well, but only if her husband allows her (SP 112.67–72).⁵ Both chapters have been quoted extensively in a number of medieval Dharmanibandhas. These citations provide much insight into the nature and transmission of the text.⁶

There are two issues relating to the audience of Devī's instructions on donation in SP 111 that reveal the early stage of the text's redaction process. At the beginning of the chapter, we are told that the goddesses attended on Devī when Deva had gone to heaven, and asked her about *dharma*. Devī starts to instruct the goddesses at SP 111.9. Thus it is clear that Devī is the speaker, while the goddesses are the addressees of the following teaching. However, the goddesses are addressed with the feminine vocative plural only at SP 111.9b (*svratāḥ*), and then again near the end of the chapter, at SP 111.94d (*devatāḥ*),⁷ SP 111.95c (*devyaḥ*) and SP 111.96c (*mahābhāgāḥ*).⁸ In between, the feminine vocative singular is used frequently, indicating that it is a singular goddess who is the addressee of the teaching. This is the case not only in the available manuscripts of the S recension—significantly R, A and SP_{Bh} have changed these readings into a vocative plural or replaced it with another word—but also in some of the quotations in the Dharmanibandhas.⁹ Furthermore, the use of the second-person imperative singular (*śṛṇu* and *śṛṇusva*) likewise indicates that just one goddess was the original recipient of instruction. These imperative singulars not only occur in the S manuscripts, but also frequently in R and A, and receive support from the Dharmanibandha testimonia.¹⁰ Thus, except for the beginning and end, which incorporate the chapter in the *Skandapurāṇa*'s narrative, the addressee of the instruction in SP 111

5 This teaching is in line with other statements about a woman's duty in the text. Cf., e.g., SP 52.21–25 and SP_{Bh} 158.80–87. Following this section, R and A insert a long passage about the observance for women (*strīvrata*). See below, p. 23 f.

6 See below, p. 29 f.

7 Some of the vocatives (*devatāḥ*, *svratāḥ* and *mahābhāgāḥ*) could of course also be the masculine vocative plural, but the context requires taking them as a feminine.

8 In SP 111.91d the fem.voc.pl. *svratāḥ* appears in all available manuscripts except A₇ (the verse is omitted in A₇). We have, however, emended it to *svrataḥ* (masc.nom.sg.) based on the reading in the *Dānasāgara* and the fact that the fem.voc.sg. appears in SP 111.92.

9 The fem.voc.sg. is used in SP 111.16c (*devi*), SP 111.16d (*śubhe*), SP 111.26b (*śubhānane*, supported by DS), SP 111.27b (*devi*), SP 111.30b (*śucismite*), SP 111.36c (*devi*), SP 111.41c (*devi*, supported by DS), SP 111.43b (*śubhe*), SP 111.57c (*devi*, supported by AYS, DK, DS and HeDKh), SP 111.64c (*devi*) and SP 111.92c (*devi*).

10 The imperative singular *śṛṇu* occurs in SP 111.22d (in all manuscripts, supported by DK, DS, KR and DKK), SP 111.33d (in all manuscripts) and SP 111.60b (in all manuscripts, DK and HeDKh). The middle imperative singular *śṛṇusva* (actually *tac chṛṇusva*) is used in SP 111.37d in S₂S₃ (*tac chṛṇudhva* in S₁), while R and A have the imperative plural, *tac chṛṇudhvam*.

is a single goddess.¹¹ This strongly suggests that the original instruction came from an external source and was incorporated here, with the beginning and end added in order to smoothly connect it with the immediate context. We are not able to identify this external source; it may not have been a written source but part of an oral tradition. However, the setting in which someone teaches *dharma* to a goddess reminds us of many such instructions of Śiva to Pārvatī. Although the instruction of *dāna* here is purely Brahmanical, with no specific Śaiva elements, a possible source would be a text like the Śivadharmā.¹²

There is one more issue relating to the addressee in this chapter. This concerns SP 111.78c, in which Vyāsa is the one addressed, in a reading supported by S₂S₃ and A.¹³ This vocative occurs in a passage that describes in detail the individual parts of a donated cow as consisting of all cosmic divinities (SP 111.69cd–79). This recalls a similar description of the bull when he became Śiva’s vehicle (SP 33.116–134) and of Varāha when his form was produced by all the gods (SP 98.1–18). No feminine vocative singular appears in this passage. It seems likely that this part was composed separately by one of the authors of our text, referring to the *Skandapurāṇa*’s usual addressee Vyāsa, and that it was inserted here during the process of redaction.

The Andhaka Cycle Continued

After Devī has finished her instruction, the Mothers (Mātṛs) propose to explore Mandara’s forest. When Devī encounters a young *aśoka* tree with its blossoms bending down toward her, she decides to adopt the tree as her son, if Deva allows her when he returns (SP 112.73–81). Devī’s submissive attitude is in line with the conclusion of her own teaching, in which she had stressed the need for women to get the approval of their husband in the performance of *dharma*. The adoption ceremony of the *aśoka* tree itself is taken up again only much later in the text, in SP_{Bh} 158–162.

The scene is crudely interrupted by the arrival of Andhaka and his forces, who have come to Mandara from Pātāla. Andhaka stares at De-

11 Note that this does not apply to SP 112, where Devī continues to instruct the goddesses and where the plural is used throughout.

12 The two earliest texts of the Śivadharmā, which eventually grew into a corpus of eight texts as found in palm-leaf manuscripts surviving from Nepal, are the *Śivadharmasāstra* and the *Śivadharmottara*. There may, however, have been more texts like this dedicated to specifying the rules and regulations of lay worship of Śiva. See Bisschop 2018, 1–27, for an introduction to the corpus and to the *Śivadharmasāstra* in particular.

13 S₁ is not available for this passage, while R has *devyah* and the *Dānasāgara* quotation has *madhye*.

vī, but he is warned by Prahlāda that she is none other than the wife of Śiva and that he should bow down to her. While not explicitly stated, this warning serves as a portend of Andhaka's downfall, for he had earlier received a boon that he could only be killed if he would not bow down to the Mother of the World (SP 74.23).¹⁴

Devī disappears and the Daityas start wandering around Mandara. They spot the Seven Sages (Saptarṣi) at a waterfall and eavesdrop upon them. The sages notice their arrival and decide to go elsewhere (SP 112.99–102). At this moment, somewhat out of the blue, the gods Dhātṛ, Vidhātṛ and Kṛtānta arrive.¹⁵ Welcomed by the sages, they report that they have come from Brahmāloka. They tell the sages about their visit to Kaśyapa at the request of Brahmā. There Dhātṛ had informed Kaśyapa about the future affairs of the Devas and Asuras, which Kaśyapa was concerned about, being the ancestor of both sides. The sages express their desire to hear about this as well and Kṛtānta is charged with telling it. With the announcement that he will narrate it all to them the volume comes to an end.

The Incorporation of Vaiṣṇava Mythology

In the Introduction to SP IV, we have briefly touched upon the question of how Vaiṣṇava mythology is incorporated into the *Skandapurāṇa*.¹⁶ The authors of the text have taken great effort to integrate and expand upon several of the most celebrated myths of Viṣṇu's manifestations, and they have done so in a systematic manner. To understand the position of some of this material in the text as a whole, it is necessary to look beyond the confines of the present volume.

The first thing to note about Viṣṇu's manifestations is their order of narration. While the usual order of the *prādurbhāva* lists includes Varāha before Narasiṃha,¹⁷ in the *Skandapurāṇa* the order is reversed. This is because the dynastic line of the Daitya kings is the main principle guiding the narration of events (Table 1). As in the eighteen-day battle of

14 Cf. also SP_{Bh} 130.23, where Prahlāda reminds Andhaka of the conditions of the boon that he has received. This forms part of a much more elaborate description of the fight between Andhaka and Pārvatī, likewise set on Mandara. It is not clear to what extent these two episodes refer to the same event; this may very well reflect different layers of textual composition. See below, p. 20.

15 It is not clear from the text if the Asuras are still present or if the sages have already moved elsewhere. This is rather important in view of what Kṛtānta has to say about the future affairs of the Suras and Asuras in the chapters that follow.

16 SP IV, 6–7.

17 See Brinkhaus 1992 and 1993.

the *Mahābhārata*, the *Skandapurāṇa*'s narrative is structured around the successive leaders of the opposing army. In the case of the *Mahābhārata*, these are the four generals of the Kaurava army, whose names provide the titles of the epic's four battle books.¹⁸ In the case of the *Purāṇa*, the leaders are the Daitya kings.

Table 1: The Daitya dynasty

Hiraṇyakaśipu	(slain by Narasiṃha)
↓	
Hiraṇyākṣa	(slain by Varāha)
↓	
Andhaka?	(defeated by Śiva)
↓	
Prahlāda	(defeated by Viṣṇu)
↓	
Virocana	(slain by Indra)
↓	
Bali	(tricked by Vāmana)

The conflict between the Devas and the Asuras starts with the first Daitya king, Hiraṇyakaśipu, the eldest son of Kaśyapa and Diti. He is crowned king of the Daityas but seizes Indra's position. As a consequence he gets killed by Viṣṇu in the form of Narasiṃha (SP 70–71). Hiraṇyakaśipu's younger brother, Hiraṇyākṣa, takes over, plotting revenge, and defeats the gods. He is slain by Viṣṇu in the form of Varāha (SP 73–108).

There is some ambiguity as to who is the next Daitya king: Prahlāda or Andhaka. The one who is explicitly identified as such is Prahlāda, Hiraṇyakaśipu's son (SP_{Bh} 113–115).¹⁹ His defeat at the hand of Viṣṇu is linked to the Amṛtamanthana myth, in which Viṣṇu steals the nectar of immortality (*amṛta*) in the form of the bewitching woman Mohinī. Defeated by Viṣṇu after waging many battles, Prahlāda finally hands over the rule of the Daityas to his son Virocana (SP_{Bh} 116.1–13).²⁰ Virocana gets killed in the Āṭi-Baka battle (SP_{Bh} 116.1–13ab). Viṣṇu does not

18 *Bhīṣmaparvan* (MBh 6); *Droṇaparvan* (MBh 7); *Karṇaparvan* (MBh 8); *Śalyaparvan* (MBh 9).

19 SP_{Bh} 113.2: *bhaviṣyaty asurāṇāṃ tu hiraṇyakaśipoḥ sutaḥ | indro mahābalo vidvān prahlādo 'surapuṅgavaḥ ||*

20 Prahlāda's defeat in battle by Viṣṇu is announced in SP_{Bh} 113.3. According to SP_{Bh} 115.49cd–50ab, he left the battlefield with the Dānavas after he was defeated by Viṣṇu. SP_{Bh} 116.1–2 states that he handed over rule to Virocana after engaging in hundreds of battles. For the stealing of the *amṛta* by Mohinī, see SP_{Bh} 113.55–65.

play a role in this battle; instead, Virocana is slain by Indra (SP_{Bh} 116.3d: *mahendreṇa*). Following Virocana's death, his son Bali is consecrated king. He conquers the three worlds but is tricked by Viṣṇu, in the form of Vāmana, who returns the kingship to the gods by taking his celebrated three strides (SP_{Bh} 116.13–117.20). After this there are yet more Devāsura wars, but there is no more mention of a dynastic succession of Daitya kings.²¹

The position of Andhaka in this dynasty is somewhat obscure. After the death of Hiraṇyākṣa the line seems, at first sight, to return again to that of the elder brother, through Hiraṇyakaśipu's son Prahlāda.²² Andhaka, on the other hand, being the son of Hiraṇyākṣa, would also be a possible claimant to the throne.²³ While no mention is made of his installation as king of the Daityas, there are some indications that Andhaka took over before Prahlāda. For a start, when Prahlāda is introduced as king of the Daityas in SP_{Bh} 113.2, Kṛtānta, who is speaking to the Seven Sages, uses the future tense (*bhaviṣyati*). This suggests that somebody else must have been ruler at the time. It makes sense that this is Andhaka, introduced in the preceding chapter as arriving at Mt Mandara in the company of many Daityas, including Prahlāda, who warned him about Pārvatī. Moreover, later in the text, when the Andhaka cycle is resumed (SP_{Bh} 130), Andhaka is referred to twice as king of the Daityas.²⁴ Significantly, in the speech that follows, Prahlāda addresses him three times as king of the Dānavas.²⁵ In SP_{Bh} 116.86, in a speech of Bali to Prahlāda, he

21 Up to this point, the SP has followed the lineage of Daityas taught in the Vamśa part of the *Purāṇapañcalakṣaṇa* (PPL 165.66–70ab). According to PPL 165.70cd, Bali had one hundred sons, the eldest of whom was Bāṇa, but there is no mention of his rule in our text. The war recounted after the defeat of Bali in the SP is the Tārakāmaya war, in which the Asura leaders are Tāraka and Maya, two Dānavas. There is no mention of a Daitya king. At the time of the Tārakāmaya war, the Saimhikeyas were slain by Jāmadagnya (SP_{Bh} 121.37–64), but he is not identified as an *avatāra* of Viṣṇu as in other Purāṇas. The slaying of the Saimhikeyas is followed by the killing of Kālanemi by Keśava (SP_{Bh} 122.1–13). This ends the Tārakāmaya war. After this the text continues with the Dhvaja war.

22 There are different traditions about the succession in other early texts. Compare, for example, ViP 1.20.32, where Prahlāda takes over after Hiraṇyakaśipu has been slain by Narasiṃha: *pitary uparatim nūte narasiṃhasvarūpiṇā | viṣṇunā so 'pi daityānām maitreyābhūt patis tataḥ ||*. According to HV App.1 No.42B ll.33–34, Bali takes over after Hiraṇyakaśipu has been slain: *taṃ drṣtvā nārasimhena hiraṇyakaśipum hatam | daityā devavadhārthāya balim indram pracakrire ||*.

23 Their natural rivalry as potential heirs to the throne may explain some of the animosity between Prahlāda and Andhaka. They are often found to be in disagreement about the course of action to be adopted. The following argument about Andhaka's position in the dynasty draws on Dokter-Mersch, forthc.

24 SP_{Bh} 130.2a, 130.5a: *daityendra*.

25 SP_{Bh} 130.8a: *dānavendra*; SP_{Bh} 130.12c: *dānavānām adhipati*; SP_{Bh} 130.13b: *dānaveśvara*. Also, in the rest of this same chapter, Andhaka is referred to by such an appellation: SP_{Bh} 130.30b: *dānaveśvara*; SP_{Bh} 130.33c, 130.39a: *dānavendra*.

states that neither king (*rājan*) Hiraṇyakaśipu, nor Hiraṇyākṣa, nor his son (*tatsuta*) Andhaka attained complete happiness. In the next verse (SP_{Bh} 116.87) he refers to Prahlāda as his grandfather (*pitāmaha*). Finally, in SP_{Bh} 172, where Prahlāda is king of the Daityas, his strength is compared to that of other famous Daityas of the past. Here Andhaka is mentioned in the same line as the Daitya kings Hiraṇyakaśipu and Hiraṇyākṣa.²⁶ All of this hints at Andhaka's position in between Hiraṇyākṣa and Prahlāda. Prahlāda would then have taken over as king after Andhaka was impaled and burned on Śiva's *śūla*, an event that is narrated much later in the text (SP_{Bh} 155). It is quite likely that the ambiguities surrounding Andhaka's position as king of the Daityas are the result of Andhaka's insertion into the lineage of the Daityas.²⁷

Returning to the subject of Viṣṇu's manifestations, three of the above-mentioned episodes concern bodily manifestations of Viṣṇu: Narasiṃha, Varāha and Vāmana. The defeat of Prahlāda by Viṣṇu himself, Virocana by Indra and Andhaka by Śiva do not fit into this scheme. The three myths concerned with Viṣṇu's manifestations, by contrast, share a common structure that is unique to the *Skandapurāṇa*. The first two are hybrid forms and their hybridity is emphasized. In both cases, Viṣṇu is not willing to give up his body after he has accomplished the task of slaying the Daitya king. Śiva forces him to abandon his Narasiṃha form by trampling him in his own Śarabha manifestation (SP 71.48–72), while Śiva's son Kārttikeya causes Viṣṇu to give up his Varāha form by striking him with his spear (SP 110.10–15). The final manifestation of Vāmana is a special case, but once more involves a situation in which the manifestation continues to exist after he has accomplished his task. Viṣṇu naturally cannot hang on to the Vāmana form because of the parameters of the myth that involve the dwarf's expansion to cosmic dimensions. Instead, a unique episode has been added in which an Asuric Evil (Pāpmā) enters Viṣṇu due to his excessive pride and the abandonment of his *svadharma*. This turns him into a dwarf again (SP_{Bh} 117.28–31). A purificatory pilgrimage is required to release him from sin (SP_{Bh} 118–121). At the very end, Viṣṇu performs the *mahāvratā* and after twelve years reaches union with Śiva,

The use of *dānavendra* is ambiguous though: is it the equivalent to *daityendra* here? Note that Hiraṇyākṣa is sometimes referred to as a *dānava* as well. The text is not consistent in this regard (see SP IV, 79, n. 223).

26 SP_{Bh} 172.50–51.

27 Andhaka does not yet figure in the Daitya lineage in the *Purāṇapañcalakṣaṇa*. According to PPL 166.72–73ab, Hiraṇyākṣa had five sons: Utkara, Śakuni, Bhūta-saṃtāpana, Mahānābha and Kālanābha. There is no mention of Andhaka as a son of Hiraṇyākṣa. The *Skandapurāṇa* is the first text to give an account of his life story. See SP IV, 9, and Yokochi forthc., for a comprehensive account of the structure of the *Skandapurāṇa* and the insertion of the Andhaka cycle in the text.

being granted half of his body. He thus becomes Viṣṇuśaṅkara (SP_{Bh} 121.16–20).

Two narrative lines come together in this intricate plot: on the one hand the theme of the dynastic succession of the Daitya kings, and on the other hand the motif of Viṣṇu's manifestations. The line of the Daitya kings comes to an end with Viṣṇu's manifestation as Vāmana and the return of the three worlds to Indra through Viṣṇu's three giant steps. Each of the three manifestation myths includes an episode about an afterlife that is in need of termination.²⁸ Through this plot structure, the authors of the *Skandapurāṇa* have furnished Viṣṇu with a unique trajectory, in which he reaches his final destiny by being granted half of Śiva's body. This happens after his performance of the *mahāvratā*. This 'great observance' is nothing other than the Pāśupata observance.²⁹ In other words, Viṣṇu has been turned into a true Śiva devotee and reaches the goal that is the ultimate destiny of the Pāśupata liberation seekers: union with Śiva (*śivasāyujya*).

To a contemporary audience, the granting of half of Śiva's body to Viṣṇu would no doubt have brought up the image of Harihara, a well-known icon at the time.³⁰ The *Skandapurāṇa* provides this icon with a remarkable theological interpretation, through the elaborate narrative structure of Viṣṇu's manifestations culminating in his union with Śiva.³¹

Other allusions to Viṣṇu's iconography are in evidence in the Varāha cycle, the subject of the present volume, as well. Thus, Varāha's body

28 It may be observed that the three manifestation myths are distributed across different myth cycles. The Narasiṃha myth is in the Skanda cycle, the Varāha myth in the Varāha cycle within the Andhaka cycle, and the Vāmana myth in the Devāsura war cycle. The three myths thus function as connective knots that tie the different myth cycles together.

29 SP_{Bh} 121.18–20: *sa cātha kṛtarakṣas taṃ sarvadharmāvahaṃ śubham | yogaṃ yantraṃ vrataṃ caiva paramaiśvaryaśādhanaṃ || yat tat pāśupataṃ divyaṃ vidhānaṃ sārvaśāntikam | tac cūrtvā dvādaśa samāḥ paramaiśvaryaṃ āptavān || tasya devaḥ svayaṃ sūlī tuṣṭaḥ prekṣya tathāvidham | śarīrārthaṃ dadau tasmai tad abhūd viṣṇuśaṅkaram ||*. For 121.18a, S₂ and S₃ more or less read *pañcārthaṃ kṛtarakṣantaṃ*, while S₁ has *sañcārthakṛtarakṣantat*; the text can be emended to *pañcārthaṃ kṛtarakṣaṃ tat*. On the Pāśupata *mahāvratā*, see also Bakker 2014, 152–153.

30 On the iconography of Harihara, see Adiceam 1966, Agrawala 1970 and Lavy 2003. Particularly interesting in connection with the SP's integration of Harihara with Viṣṇu's manifestations is a Gupta-period pillar from Kutari (Allahabad district), now in the Allahabad Museum. Its four sides depict, respectively, Harihara, Varāha, Vāsudeva(?) and Vāmana. See Chandra 1970, 90–91, plates LXVIII and LXIX.

31 Significantly, SP_{Bh} 121.21 concludes with a *phalaśruti* and an enjoinder to worship 'Śivaviṣṇu': *ya imaṃ śṛṇuyān martyaḥ sadā parvasu parvasu | arcayet chīva-viṣṇuṃ ca sa gacchet paramāṃ gatim ||*. The inclusion of this *phalaśruti* highlights the significance of this episode in the composition of the text.

is explicitly identified as the Naravarāha ‘Man-Boar’ (SP 97.11). This recalls the popular imagery of Varāha represented as a man with a boar’s head, most famously the Gupta-period Varāha of Cave 6 at Udayagiri.³² The *Skandapurāṇa* graphically describes how Varāha carries the Earth ‘like an elephant with a lotus plant dangling from his tusk’ (SP 108.14). This simile brings to mind, in addition to the image from Udayagiri, the standing Varāha from nearby Eran, in which the tender Earth is shown hanging from Varāha’s tusk by her arm.³³ The *Skandapurāṇa* also uniquely refers to the *argha* offering made by the Ocean before Varāha dives in to rescue the Earth. The image of the personified Ocean holding a water vessel in his hands can be seen on the side walls of the Varāha relief at Udayagiri and may well be linked to this episode.³⁴ Overall, the narration of the *Skandapurāṇa* is strikingly visual.³⁵

The Varāha cycle also contains some tantalizing references to what appear to be historical place names and deities. A striking example is the name Nandivardhana ‘Increasing Joy’, which is uniquely used as an appellation of Varāha in the *Skandapurāṇa*. It occurs altogether twenty-two times in the Varāha cycle, a clear marker of its significance. The use of this epithet becomes all the more intriguing in combination with the narrative line of Varāha heading out to Hiranyākṣa’s capital, which is called Aśmakapura ‘City of Stone’. This juxtaposition conjures up the name of the capital of the Eastern Vākāṭakas, Nandivardhana (present Nagardhan), and their latent enemies, the Aśmakas.³⁶ One of the famous icons from the Vākāṭaka kingdom is the enshrined theriomorphic Varāha on Rāmagiri (Ramtek).³⁷ Could there perhaps be a veiled allusion to this? On the other hand, Varāha in the *Skandapurāṇa* has the form of a man-boar, which is not known from the Vākāṭaka realm. Another, somewhat comparable case is Varāha’s fight with a Gaṇa of Kārttikeya by name of Kokavakra ‘Wolf-faced’. Two deities named Śvetavarāhasvāmin and Kokāmukhasvāmin are known from the late fifth-century Dāmodarpur copperplates from Bengal.³⁸ It is uncertain to what extent the authors of the text used these names simply because they happened to be available to them, or if they used them strategically with a more specific purpose in mind.

Further insight into the text’s frame of reference for Viṣṇu is provided by the gods’ hymn of praise (*stotra*) in SP 97.15–30. The string of epithets

32 Williams 1982, 43–46, plate 37.

33 Frontispiece. See also Williams 1982, 91, plates 126, 127.

34 See n. 175 on p. 59.

35 See also Dokter-Mersch 2020.

36 See Bakker 1997, 35–39.

37 See n. 197 on p. 65.

38 See n. 257 on p. 79.

included in this eulogy provides a rich overview of the various identities, roles and narratives associated with his divine persona. These include his various embodiments—not only the manifestations treated above, but also, e.g., Kṛṣṇadvaipāyana, Rāma (Dāśarathi) and Rāma (Jāmadagnya), Dattātreya, Dāmodara and Kapila—celebrated deeds performed in the past, such as the slaying of Śakuni, Dhundhu, Madhu, Kaiṭabha and others, as well as references to his physical appearance, the various weapons held in his hands and more abstract notions associated with the god (e.g., sacrifice, yoga and truth).³⁹ Of particular interest, in view of the composition of the text, are several unique epithets that express Viṣṇu's dependence on Śiva (e.g., *mahādevapriya* 'dear to Mahādeva', *rudrārdharūpa* 'having the form of half of Rudra', *maheśvaragaṇa* 'the Gaṇa of Maheśvara' and *rudradattavara* 'who received a boon from Rudra'). These epithets fit within the larger paradigm that emphasizes Viṣṇu's devotion and dependence, while at the same time allowing him to perform the grand deeds for which he is recognized.

How should we interpret this intensive engagement with Viṣṇu's persona in the text? The conflict between the Devas and Asuras has long been identified as the central theme of Vedic and post-Vedic mythology,⁴⁰ but the kind of full-scale narration of this conflict as we find it in the *Skandapurāṇa*, through the lengthy description of a series of battles between the Devas and each of the successive Daitya leaders, had not been done before. The Purāṇa breaks new ground by retelling a number of earlier myths and integrating them into an overarching and comprehensive model. In doing so, the authors of the *Skandapurāṇa* focused in particular on the role of Viṣṇu, who is consistently portrayed as the slayer of demons (*daityaghna*), fighting on behalf of the gods.⁴¹

While there is nothing new about this role of Viṣṇu in itself, it is in the integration of his successive manifestations within the larger narrative frame of the succession of Daitya kings that the *Skandapurāṇa* presents a new model for viewing the role of Viṣṇu's manifestations and thereby of Viṣṇu himself. The incorporation and appropriation of narratives detailing the exploits of Viṣṇu's manifestations in a Śaiva text may hint at religious competition, but the *Skandapurāṇa*'s engagement with these narratives first of all reflects a strategic awareness of the cultural importance of these myths. In order to capture the audience's attention and present their case, the authors had to engage with and address the narratives and

39 For further details, see the notes in the synopsis *ad loc.* A detailed analysis of the various epithets is given in Dokter-Mersch, *forthc.*

40 See e.g. Brown 1942, Kuiper 1975 and Doniger O'Flaherty 1976, 57–93.

41 See SP 71.72, where Śiva, after he has slain Narasiṃha in the form of the Śarabha, grants Viṣṇu the boon of being a slayer of demons and tells him to return to his original state.

gods that mattered most in the Brahmanical milieu in which they were operating. Effectively, what they have done is to explain how, while Viṣṇu is certainly engaged in combatting Asuras, he is put to the task and made successful in it by Śiva. The one who ultimately controls it all, the transcendent director behind the scenes, is Śiva, husband of Pārvatī, the master of everyone and everything.

The Composition of the Second Part of SP 112

The second half of SP 112 (SP 112.73–115) in many ways constitutes the most complex part of the text included in this volume and requires special attention. In this section we first of all discuss the three episodes included in this part of the text and how they provide insight into the composition and architecture of the *Skandapurāṇa*. As will be shown, they serve as connective episodes that introduce a very large part of the remainder of the text, taking the reader all the way up to SP_{Bh} 163, where the Skanda cycle will be resumed. Next, we address the significant changes that have been introduced in the RA redaction of this part of the text.

Three Connective Episodes

The second part of SP 112 consists of three independent episodes, though narrated in sequence (see Table 2 on p. 24 for a tabular overview).

Episode A (SP 112.73–81): After receiving Devī's instructions on *dharma*, the goddesses are satisfied and invite her for a walk around the forest of the Mandara mountain. As they take in the beautiful scenery, Devī sees a young *aśoka* tree in blossom and decides to adopt it as her son with permission from Deva upon his return. The story is resumed in SP_{Bh} 158; the ritual of the adoption of the tree as her son is narrated in SP_{Bh} 158–162.

Episode B (SP 112.82–92): Ill omens occur, followed by the arrival of Andhaka and his retinue at Mandara. Andhaka finds Devī surrounded by the goddesses and stares at her without paying respect. Prahlāda warns him, saying that she is Umā, the consort of Deva. Devī disappears together with the goddesses. The extensive Andhaka myth proper is narrated in SP_{Bh} 130–157.

Episode C (SP 112.93–115): Wandering around Mandara, Andhaka spots some sages in conversation. Prahlāda tells him that they are the

Seven Sages (Saptarṣi) and proposes eavesdropping upon them. The sages become aware of their presence and decide to move elsewhere, reproaching the Asuras' greed for kingship. Just then, Dhātṛ, Vidhātṛ and Kṛtānta arrive. They report that they have paid a visit to Kaśyapa, at the command of Brahmā, and told him about the future affairs of the Devas and Asuras, and that Brahmā subsequently sent them to Mandara to see Devī. The Seven Sages request that the trio tell them about these future affairs as well as their message to Devī. Hereafter, Kṛtānta starts his narration, which forms the subject of SP_{Bh} 113–129. We refer to these future affairs of the Devas and Asuras as the Devāsura war cycle.⁴² The second question, regarding their message to Devī, is not followed up in the subsequent part.

As can be observed from the above, all three episodes function as preludes to the narratives told after this chapter, in the reverse order: Episode C is connected with the immediately following narration (SP_{Bh} 113–129), Episode B with the subsequent Andhaka myth (SP_{Bh} 130–157) and Episode A with the story of the *aśoka* tree's adoption as a son (SP_{Bh} 158–162). Thus, the second half of SP 112 figures as a sort of showcase of what will be narrated after this chapter and before the resumption of the Skanda cycle in SP_{Bh} 163, the cycle that was suspended at the end of SP 72.

A closer look, however, reveals that the relationship of each episode with its corresponding main narrative is quite complex. First of all, Episode C is well connected with the immediately following Devāsura war cycle, but Kṛtānta is mentioned only once as the narrator of this cycle, in SP_{Bh} 113.1, when Vyāsa asks Sanatkumāra to tell him what Kṛtānta told the sages. Moreover, the appearance of the Seven Sages and the arrival of Dhātṛ, Vidhātṛ and Kṛtānta are very abrupt, and there is no intrinsic connection with the preceding Episode B. The only connection relates to the content of their talk, for the Asuras' presence triggers their conversation about the nature of the Asuras' enmity with the Devas. This could

42 Many battles between the Devas and the Asuras are related in the text, for example, the lengthy one leading up to Hiraṇyākṣa's victory covering SP 78–95. On the other hand, we refer to SP_{Bh} 113–129 as 'the Devāsura war cycle' because a succession of seven wars between the Devas and the Asuras forms its basic structure and it thus constitutes a myth cycle proper. The Devāsura wars treated in these chapters are the following: 1. the Amṛtamanthana war (SP_{Bh} 113–115); 2. the Āṭibaka war (SP_{Bh} 116.1–13ab); 3. the Vāmana war (SP_{Bh} 116.13cd–121.22); 4. the Tārakāmaya war (SP_{Bh} 121.23–122.16); 5. the Dhvaja war (SP_{Bh} 125); 6. the Hālāhala war (SP_{Bh} 129.1–18); and 7. the Andhakāraka war (SP_{Bh} 129.19–46). This Devāsura war cycle may well have been inspired by the listing of twelve Devāsura wars in PPL 489.71–85: Nārasimha, Vāmana, Vārāha, Amṛtamanthana, Tārakāmaya, Āṭivaka, Traipura, Andhakāra, Dhvaja, Vārtra, Hālāhala and Kolāhala. See Yokochi forthc.

trigger the reader's interest in the various wars between the Devas and the Asuras.

What is intriguing here, and potentially confusing, is that the embedded Devāsura war cycle concerns future events. In the case of the embedding of one narrative into another narrative frame, the embedded narrative usually relates to what happened before, a past event, but here the narrative is explicitly connected with the future.⁴³ Thus, the temporal relationship, in terms of narration, between the events told in the Andhaka cycle and those in the Devāsura war cycle is accounted for and made clear. Therefore, it seems likely that Episode C was composed independently and incorporated here in order to link the preceding narrative with the Devāsura war cycle that follows, as well as to explain to the reader the temporal relationship of the events narrated in the two cycles. In conclusion, we can identify the embedding of a narrative of future events within a higher narrative frame as one of the unique narrative methods employed in the process of redacting the *Skandapurāṇa*.⁴⁴

Episode A appears to be a real prelude to the story of Devī's adoption of the *aśoka* tree as her son, narrated in SP_{Bh} 158–162. First of all, the event related in Episode A, viz. Umā's discovery of a young *aśoka* tree

43 SP 112.109b and SP 112.112b mention *bhaviṣyam*, and SP 112.115b *yathābhaviṣyam*, which we take as a noun, not an adverb.

44 The Devāsura war cycle is in fact not the only case in the *Skandapurāṇa* in which a future event is embedded. The Andhaka cycle (SP 73–157, which includes the Varāha and the Devāsura war cycle within it) is mostly a future affair from the perspective of the Skanda cycle, in which it is embedded, because Skanda, though not yet born by the end of SP 72, features in SP 109–110, and the Gaṇas called Skandas, Viśākhās, Śākhās and Naigameśās, as well as Skanda himself, join the battle between the Gaṇas and Andhaka's demon army narrated in the Andhaka cycle. Viśākha, Śākha and Naigameśa are manifestations of Skanda. Skandas (plural) are mentioned in SP_{Bh} 130.67cd–69ab, Viśākhās in SP_{Bh} 130.69cd–71ab, Śākhās in SP_{Bh} 130.71cd–73ab, Naigameśās in SP_{Bh} 130.73cd–75ab, and the single Skanda with his retinue in SP_{Bh} 130.80. Each of them is mentioned on occasion, as the battle takes place, in the subsequent chapters. The fact that these events lie in the future from the perspective of the narrative at hand is, however, not made explicit and it may rather be due to confusion at the time when the Andhaka cycle was redacted and embedded in the Skanda cycle. In SP 72.130, the gods ask Śiva to stop Andhaka from continuing to practice severe asceticism (*tapas*), using the present tense, and Śiva promises that he will kill him in the next verse. If we follow this indication, Andhaka's *tapas*, narrated in SP 74, takes place before Skanda's birth. However, as pointed out in SP IV (p. 9 and p. 53, n. 116), this passage, or rather the last part of SP 72 (SP 72.127–140), of which it forms part, is secondary. It is likely that the Andhaka cycle was originally composed independently of the Skanda cycle, and in the Andhaka cycle Skanda is assumed to be there as Śiva's son. The secondary passage, SP 72.127–140, which was added in order to link both cycles, has led to a confusion of their temporal relationship. In the case of Episode C, on the other hand, we are not only told that the next narrative concerns the future, but also why these future events can be told at this moment in time.

and her resolve to adopt it as her son with Śiva's permission, is told by her to Śiva in SP_{Bh} 158.70–72. Her account exactly corresponds to the content of Episode A, except for the detail that milk flowed out from Umā's breasts when she saw the tree (SP_{Bh} 158.72). Secondly, Episode A and the main narrative share a unique epithet of Umā, Devadevī.⁴⁵ Thus it seems that Episode A and the corresponding main narrative were composed as a coherent story by the same author.

Here we encounter a problem. Episode A is incorporated in the Andhaka cycle, and the corresponding main story, SP_{Bh} 158–162, is told immediately after it, in one and the same sequence. Umā is, however, said to be *aputrā* 'without a son' on several occasions in the story of the *aśoka* tree,⁴⁶ while SP_{Bh} 158.74 and SP_{Bh} 162.127 refer to the gods' preventing her from having a son,⁴⁷ which clearly refers to their request that Śiva not have a son, the eventual Skanda, from Umā herself (SP 72.89–92). Skanda, however, features in the Andhaka cycle, so that this statement of Umā being childless contradicts the story line of the Andhaka cycle.⁴⁸ The allusion to the gods' intervention suggests that this *aśoka*-tree story is closely associated with the Skanda cycle and was originally included between the start of the Skanda cycle (SP 72.1–126) and the main Skanda myth in SP_{Bh} 163–165. Thus the location of Episode A here does not fit very well with the temporal sequence of the immediate context. It may have been included here because Śiva's absence, which is a precondition of Episode A, is mentioned at the end of SP 100 (SP 100.30–31). In addition, the *dharma* of women (*strīdharmā*) related by Devī to Deva in SP_{Bh} 158.80–87 is similar in content to SP 112.67–72ab, in the last part of Devī's instruction to the goddesses. It seems to indicate that part of this teaching was composed in tandem with Episode A and the main story of the adoption of the *aśoka* tree, expanded upon later during redaction, incorporating material from an external source.⁴⁹

45 The epithet occurs at SP 112.79a, SP 112.84c, SP_{Bh} 158.69a, SP_{Bh} 169.26d and SP_{Bh} 171.34b. Its occurrence in SP 112.84c in Episode B may have been influenced by the preceding Episode A (see the argument below regarding Episode B). We are not certain why the epithet also appears later on, in SP_{Bh} 169 and 171.

46 SP_{Bh} 158.63a, SP_{Bh} 158.74c and SP_{Bh} 162.69a. Episode A does not mention that she is *aputrā*, but the expanded version in the RA recension refers to it (SP_{RA} 112.3.16a).

47 SP_{Bh} 158.74: *devaiḥ putraphale kṣipte sa hi me tarupotakaḥ | tuṣṭiprado hy apu-trāyāḥ putrako bhavitānagha ||*; SP_{Bh} 162.127: *devair yac cāpi muṣitam iṣṭaputra-phalaṃ purā | tan me sarvaṃ vyapagataṃ prāpyāśokataruṃ sutam ||*.

48 See n. 44 on p. 18.

49 See p. 8 above. Moreover, the teaching that a good son (*satputra*) delivers his ancestors from hell, found in SP_{Bh} 158 and SP_{Bh} 162, suggests a connection between the story of the *aśoka* tree's adoption and the Naraka cycle of SP 35–52.

The relationship between Episode B and the corresponding main narrative is the most problematic. The introductory portion of the battle between Andhaka's army and Śiva's Gaṇas, featuring in SP_{Bh} 130.2–41, can be summarized as follows.

While Andhaka is wandering around Mt Mandara with his retinue, after having conquered all the gods, he encounters Devī by chance and desires her to be his wife, totally obsessed with her. Prahlāda warns him that he will destroy all the Asuras if he disrespects the Mother of the World and consort of Deva. But Andhaka refuses to listen and tries to touch her. When Devī registers his lustful intentions she orders her Gaṇas, headed by Somanandin, to attack him. Andhaka defeats them. Then Devī herself assaults him with bow and arrows. When he counterattacks her, she wields the trident. At that moment Deva interferes and tells her that he is the one who should punish Andhaka. Devī disappears and Deva orders Nandin to gather the Gaṇas.

This introduction partly overlaps with the content of Episode B (Andhaka's lust for Devī and Prahlāda's warning) and partly contradicts it (Andhaka's fight with her Gaṇas and herself before her disappearance). Therefore, it may well be that Episode B was composed independently of the main Andhaka myth, in the form of an abridged version of the introduction, in order to give a glimpse of what would be narrated later.

The reference to this introductory portion of the Andhaka myth in the 'table of contents' (Anukramaṇikā) of SP 2 further complicates matters. The topic of Andhaka's catching sight of Devī (or of Devī's catching sight of Andhaka) is mentioned in SP 2.17d (*devyāś cāndhakadarśanam*) and Deva's arrival is mentioned in SP 2.19a (*devasyāgamanam*). Thus the topics mentioned in between, in SP 2.18, would most probably refer to the events in this portion. The following four topics are listed in SP 2.18: the encounter between Nandin (Śailādi) and the Daitya(s) (*śailādidaitya-saṃmardo*), Devī's taking on of a hundred of forms (*devyāś ca śatarūpatā*), Devī's granting of boons (*āryāvarapradānaṃ ca*), probably to Nandin, and the praise of Nandin (*śailādistava eva ca*), which is either a eulogy to him or a eulogy to Devī by him. None of these elements are found in Episode B or in the corresponding passage of the RA recension (SP_{RA} 112.3.17–56), nor in the introductory portion in SP_{Bh} 130. In the end this may not be all that surprising, because the Anukramaṇikā, in general, does not correspond exactly to the contents of the *Skandapurāṇa*; it seems to be rather a sort of blueprint for the entire composition.⁵⁰

50 Törzsök 2004, 26–28. In her words (p. 27f.), 'the *anukramaṇikā* represents a theoretical list of subjects which the writer(s) or redactor(s) of the *anukramaṇikā*

Attention should now be drawn to the *Vāmanapurāṇa*. This Purāṇa shares many topics with the *Skandapurāṇa*, such as the *Skandapurāṇa*'s main storyline, comprising Śiva's marriages with Satī and Umā, Skanda's birth and his conquest of Tāraka, Umā's change of complexion and the birth of Kauśikī-Vindhyavāsini,⁵¹ and finally the Andhaka myth. Furthermore, some topics of the *Vāmanapurāṇa* find a parallel with material found only in the RA recension.⁵² A detailed comparison of both Purāṇas would require a separate study. Here it should suffice to notice that the *Skandapurāṇa*, probably in an early form or predecessor of the RA recension, was one of the important sources for the *Vāmanapurāṇa*.⁵³

The Andhaka myth of the *Vāmanapurāṇa* is narrated in a very similar manner as in the *Skandapurāṇa*, though much more briefly. VmP 33.15–47 corresponds to the separate prelude, Episode B, in the *Skandapurāṇa*. The main story of the battle between Andhaka and Śiva is narrated in VmP 37–44,⁵⁴ which does not include the introduction, except for the repeated warning by Prahlāda. As a consequence the prelude is more easily connected with the main story. The story of the prelude, VmP 33.15–47, runs as follows.

Andhaka comes to Mt Mandara with his retinue and catches sight of Devī, staring at her in fascination. Prahlāda warns him, explaining who she is, but Andhaka gets angry and rushes to her with his army. Nandin obstructs them but he is hit by Andhaka's blow. On seeing this, Devī manifests a hundred forms (goddesses).⁵⁵ When they assail him, Andhaka does not counterattack them, thinking that they are only young women, and is struck to the ground. Seeing him fallen, Devī disappears with her hundred forms. The Asuras, enraged, attack Nandin, who defeats them and returns to Devī. She sends out her manifestations (*mūrti*) all over the world to take up an abode on earth as they like. Andhaka goes back to the underworld, brooding over her.

would have ideally included in the purāṇa, but which has never corresponded to any stage of the actual text.'

51 The ensuing fight between Vindhyavāsini and the demon brothers Sumbha and Nisumbha in VmP 29–30, on the other hand, is modelled after the *Devīmāhātmya* rather than the *Skandapurāṇa*.

52 Yokochi 2004, 92–94. One noteworthy instance is Vināyaka's birth, for which see Törzsök 2004, 19–24.

53 See also Bakker 2021, for various parallels between the Mahākapāla myth of Kurukṣetra in the SP and the VmP's *Saromāhātmya*.

54 This contains a sub-narrative of king Daṇḍa in VmP 37.19–40.19, told by Prahlāda as a warning to Andhaka, which has no parallel in the SP.

55 VmP 33.34: *śailādiṃ patitaṃ dr̥ṣṭvā dhāvamānaṃ tathāndhakam | śatarūpābhavad gaurī bhayāt tasya durātmanaḥ ||*.

As this summary shows, two topics mentioned in the Anukramaṇikā of the *Skandapurāṇa* are found here: 1) the fight between Nandin and the demons, and 2) Devī's taking on of a hundred forms. The topics of Devī's granting of boons and the praise of Nandin, however, are not included. How should we interpret this phenomenon? One possible scenario would be that the Anukramaṇikā of the *Skandapurāṇa* exerted some influence on the composition of the *Vāmanapurāṇa*, just as it did on the RA recension.⁵⁶ Another option, which may be more likely, is as follows. A version of the Andhaka myth, including all the motifs mentioned in the Anukramaṇikā, was known among the Paurāṇikas when the redaction of the *Skandapurāṇa* took place, and the Anukramaṇikā was composed as a sort of blueprint. The composers of the *Vāmanapurāṇa* may well have known this version and incorporated some motifs from it as a separate prelude in their own telling of the myth. The composers of the Andhaka myth of the *Skandapurāṇa*, on the other hand, may have preferred to narrate the introduction in a briefer manner, even if they were aware of a richer version as suggested by the Anukramaṇikā, possibly because they intended to bring into focus the battle between Andhaka's army and Śiva's Gaṇas, which takes up many chapters in the *Skandapurāṇa*'s version of the Andhaka myth. Thus the difference between the topics listed in SP 2.18 and the three versions of the actual narrative—Episode B, the introduction to the Andhaka myth in SP_{Bh} 130, and the corresponding story in VmP 33—demonstrates how the composers of each version dealt with the material in accordance with their own aims and the requirements of its position in the work at hand.

To summarize the argument advanced above, Episode A was probably composed together with the main story of the *aśoka* tree's adoption narrated in SP_{Bh} 158–162 to form its prelude. Furthermore, both Episode A and the main story appear to have been closely associated with the Skanda cycle originally. Their current connection with the Andhaka cycle is probably the result of the process of tying the different parts together. Episode B, on the other hand, was composed independently from the main Andhaka myth, and probably inserted in its current position in order to give a glimpse of the upcoming Andhaka myth. Episode C, finally, was also introduced here, not just to link the immediately following Devāsura war cycle with the Andhaka cycle, but also to make the temporal relationship between both cycles clear. Although the relationship of each

⁵⁶ The Anukramaṇikā most probably triggered the addition of some material at the time of the major revision that led to the RA recension, but continued to do so afterwards as well. Topics mentioned in it but not included in the main text of an earlier form of the SP gave rise to the composition of new material. See Törzsök 2004, 26–28, for the addition of the story of Śiva's ashes; for the addition of SP_{RA} 112.1, see the discussion below, p. 28.

episode with the corresponding main narrative may be different, the three episodes in sequence function as a preview to prepare the reader for all that comes after, before the main storyline resumes much later with the Skanda cycle. The second half of SP 112, consisting of three brief and highly diverse episodes, may look confusing at first glance, but it provides good insight into the editorial techniques involved in the process of redacting the *Skandapurāṇa*.

The Revision of SP 112 in the RA Recension

The second half of Adhyāya 112 also offers valuable insight into the production and transmission of the RA recension of the *Skandapurāṇa*. At the end of Devī's instruction to the goddesses in Adhyāya 112, the RA recension diverges radically from the S recension. After SP 112.72, the RA recension adds two more pādas, a closing verse in a longer metre, and a colophon that indicates the end of the conversation between Umā and the goddesses.⁵⁷ This is followed by two additional chapters, which have been edited and presented in our edition as SP_{RA} 112.1 and SP_{RA} 112.2. Of these additional chapters, neither the last portion of SP_{RA} 112.1 (112.1.40–colophon) nor any of SP_{RA} 112.2 are found in the A manuscripts. It is uncertain whether these part have been lost in the A recension or if they were added later in the R recension. Hereafter, the RA recension resumes the storyline found in the S recension at SP 112.73, although the text of the RA recension is much expanded. This part is printed in our edition as SP_{RA} 112.3. Near the end of the chapter, at SP 112.106ab, which corresponds to SP_{RA} 112.3.87cd, the S recension and the RA recension meet again and more or less share the same text up to the end. Table 2 gives an overview of the relationship between the different recensions of Adhyāya 112. The second part of this chapter, SP 112.73–115, is divided into three segments in accordance with the content.⁵⁸

The question arises as to whether the accretion and expansion in the R and A recensions were done simultaneously or at different times. A first clue to answer this question may be found in the expansion of SP_{RA} 112.3. As has been observed elsewhere, the major revision that brought the ancestor of the RA recension into being is marked by a special group of epithets referring to Vyāsa as 'the son of Kālī' (Kāleya, Kālinandana,

⁵⁷ The title of the preceding part as given in the colophon is probably *umāsāvitryādī-saṃvāda*, following the reading in R. The variants in the A manuscripts seem to be corrupted from this. See the apparatus of SP 112.72.

⁵⁸ See the summary above, p. 16.

Table 2: Adhyāya 112 in the S, R and A Recensions

Content	S Recension	R Recension	A Recension
Devī's instruction of <i>ekabhakta</i> etc. to the goddesses	SP 112.1–72	SP 112.1–72 with 6 additional pādas and colophon	
<i>strīvrata</i> (Śatarūpā tells Devī about Brahmā's instruction to Sāvitrī)	—	SP _{RA} 112.1.1–49 with colophon	SP _{RA} 112.1.1–39
<i>devīśokaparihāra</i> (Mālinī shows Devī the beauty of the forest to console her)	—	SP _{RA} 112.2.1–25 with colophon	—
Devī walks with the goddesses on Mandara and finds an <i>aśoka</i> tree → SP 158–162	SP 112.73–81 (9 vs.)	SP _{RA} 112.3.1–16 (16 vs.)	
Ill omens, appearance of Andhaka with his demons, his lust for Devī, and Prahlāda's warning → Andhaka myth (SP 130–157)	SP 112.82–92 (11 vs.)	SP _{RA} 112.3.17–56 (40 vs.)	
Seven sages in conversation, arrival of Dhātṛ, Vidhātṛ and Kṛtānta, and the question about the future events of the Devas and Asuras → Devāsura war cycle (SP 113–129)	SP 112.93–115 (23 vs.) with colophon	SP _{RA} 112.3.57–97 (41 vs.) with colophon	

Kālija etc.).⁵⁹ These epithets occur five times in SP_{RA} 112.3,⁶⁰ which strongly suggests that SP_{RA} 112.3 was composed at the time of the major revision, although some passages may have been added or changed later.

Do the new colophon after SP 112.72 and the additional material found in SP_{RA} 112.1 and SP_{RA} 112.2 also go back to the major revision? To answer this question, we need to examine the colophons in the R and A recensions. The first additional colophon, after SP 112.72, is shared by both recensions, as mentioned above, but the Sanskrit numbering of the chapter as *ekādaśottaraśato dhyāyaḥ* ‘the 111th chapter’ is found only in the A recension.⁶¹ The two colophons at the end of SP_{RA} 112.1 and SP_{RA} 112.2 are found only in R and without any title name; the text from SP_{RA} 112.1.40 to the end of SP_{RA} 112.2, including the two colophons, is not preserved in the A recension. In the last colophon at the end of Adhyāya 112, **A** has another chapter numbering, identifying it as *dvādaśottaraśatatamo dhyāyaḥ* ‘the 112th chapter’, while its title, *saptarṣisamāgama* or *sapta-*

59 Bisschop 2006, 7–8. For the major revision of the RA recension, see Harimoto 2004, 41–43 (Fig.1 provides a good overview).

60 They are Kālinandana (112.3.19d; 112.3.38d), Kāleya (112.3.20c, only in **A**; 112.3.41a) and Kālija (112.3.48d, only in **A**).

61 This should in fact be the 112th chapter (*dvādaśottaraśato dhyāyaḥ*). This reduction of one number in the chapter numbering starts at the colophon of chapter 70 and is probably due to an error in counting there. The Arabic numbers found in the colophons in some of the A manuscripts are neglected here because it is likely that they were added after the hyparchetype of the A recension.

r̥ṣisamāgamana, is shared by the R and A recensions. Thus, according to its chapter numbering, the A recension divides Adhyāya 112 into two chapters, while the R recension divides it into four chapters. Was this chapter numbering in the colophons made in the hyparchetype of the A recension or even earlier? The hyparchetype of the A recension did not have the text from SP_{RA} 112.1.40 to the end of SP_{RA} 112.2, so it would have been natural to number the remaining two colophons in this way. However, evidence from other parts of the text suggests that the chapter numbering of the A recension was made prior to the hyparchetype.

Colophons containing chapter numbering in Sanskrit are occasionally found in the A recension. The colophon of Adhyāya 70 refers to it as the 69th chapter (*ekonasaptatitamo 'dhyāyaḥ*); here the 69th for the 70th is probably due to a mere error. Some portions of the succeeding chapters, including the colophons of Adhyāyas 93, 98 and 103, are lost in the A recension, probably due to the loss of a folio or some verses in the hyparchetype of the A recension.⁶² According to the colophon of Adhyāya 104 in the A recension, this is the 103rd chapter, and the colophons of the successive chapters, SP 105–111, have the Sanskrit chapter numbering of the actual chapter number minus one. This means that the Sanskrit chapter numberings in the colophons were written before the hyparchetype of the A recension, because the loss of text including some colophons in the hyparchetype did not affect the numbering. Taking into account that adding colophons is more common in intentional modification than reducing colophons, it is plausible that the RA recension originally divided SP 112 into two chapters by adding a new colophon after SP 112.72, and that it was subsequently divided into four chapters in the R recension alone through the addition of two more colophons. The fact that the two early colophons (one after SP 112.72 and the other at the end of the chapter) share almost the same title in R and A, while the other two, later colophons (at the end of SP_{RA} 112.1 and SP_{RA} 112.2) found only in R do not have any title, lends further support to this conclusion.

Moreover, we may assume that the division of SP 112 into two chapters goes back to the major revision of the RA recension, because the content of SP 112 is clearly divided at SP 112.72, which is where Devī's instruction (continued from the previous chapter) ends. It would have been natural, therefore, to divide the chapter here when the second part was expanded. If this is the case, was the division of SP 112 into two chapters and the accretion of SP_{RA} 112.1 and/or SP_{RA} 112.2 done at the same time?

There are several reasons to answer this question negatively. First, although it rests only on negative evidence, we have not yet found any

⁶² SP 93.20c–94.18d, SP 98.47–colophon and SP 103.39e–194.11b are lost in the A recension.

quotations from SP_{RA} 112.1 in the Dharmanibandha literature. Secondly, since the subject of SP_{RA} 112.1 is the observance for women (*strīvrata*), if this part had existed when SP 112 was divided into two chapters, it would have been more reasonable context-wise to place the new colophon after this part, rather than before it. But the strongest reason is the following. The RA recension adds two pādas after SP 112.72, before the closing verse and the new colophon. In these two pādas, Devī asks the goddesses what else they would like to hear.⁶³ This question offers a segue into SP 112.73–74, in which the goddesses reply that Devī has already told the *dharma* of great merit sufficiently, after which they invite her to take a walk in the forest. At the beginning of SP_{RA} 112.1, however, Devī asks Sāvitrī to tell her the observance for women, which is not compatible with Devī’s question in the two additional pādas after SP 112.72. This is also the case for the beginning of SP_{RA} 112.2, which connects smoothly with the end of SP_{RA} 112.1 but not with the additional two pādas after SP 112.72. Thus, it is unlikely that SP_{RA} 112.1 and/or SP_{RA} 112.2 were inserted at the same time that the two additional pādas, accompanied by the closing verse and colophon were, added after SP 112.72.

Nor does the current beginning of SP_{RA} 112.3 connect smoothly with the question in the two additional pādas. As mentioned above, the question seems to anticipate a reply like the one found in SP 112.73–74, so it may be supposed that, when the text after SP 112.73 was expanded into the current SP_{RA} 112.3, the beginning would have been closer to the S recension and would have had a passage similar to SP 112.73–74. A clue to the later revision of this part is provided by the presence of one of the special epithets of Vyāsa, Kālinandana, in SP_{RA} 112.2.24b. Furthermore, pāda d in the same verse refers to Śailādi (i.e. Nandin) as a companion of the goddesses. Nandin was mentioned as their companion in SP 112.78d⁶⁴ and in SP_{RA} 112.3.20b and SP_{RA} 112.3.23–24, while another Gaṇa, Bhṛṅgiriṭi, features in SP_{RA} 112.2.7–8, where he seems to be confused with Nandin. These two points suggest that SP_{RA} 112.2.24 belongs to the text of the major revision. This means that this verse was most probably included at the beginning of SP_{RA} 112.3 when the text after SP 112.73 was expanded, with a new colophon added before it. Later, when the new material in SP_{RA} 112.1 and/or SP_{RA} 112.2 was inserted, the beginning of SP_{RA} 112.3 was revised in order to make it fit into the new context, and the verse was moved to the end of the additional material.

63 This is based on the reading in **A**. The variant in **R** looks corrupt, but can be emended to *ato bravīmi kiñcānyac chrotuṃ icchatha śobhanāh*, which makes it similar in meaning to **A**.

64 See n. 307 on p. 90.

To sum up, we may hypothesize the following three stages from the major revision to the present R and A recensions.

Stage 1: At the time of the major revision, the second half of SP 112 (112.73–115) was expanded and a new colophon was placed after SP 112.72, along with two additional pādas and one closing verse in a longer metre. As a result, SP 112 was divided into two chapters. SP_{RA} 112.3 represents more or less the expanded text, corresponding to SP 112.73–115, but the beginning was probably closer to the surviving text of the S recension. It would have included a passage similar to SP 112.73–74 and SP_{RA} 112.2.24.

Stage 2: Between the major revision and the hyparchetype of the R and A recensions, entirely new material was incorporated after the colophon added in Stage 1. This material would have contained most of SP_{RA} 112.1.1–39 as well as something more, since SP_{RA} 112.1.39 occurs in the middle of Brahmā's speech to Śatarūpā. At the least, some extra verses ending their conversation and resuming the storyline of the conversation between Devī and the goddesses on Mandara would have been necessary. Part of this is preserved in the R recension in SP_{RA} 112.1.40–112.2.25, but another part of it is lost.⁶⁵ The beginning of SP_{RA} 112.3 was modified accordingly.

Stage 3: Some more material, along with the two new colophons (at the end of SP_{RA} 112.1 and SP_{RA} 112.2), was added in the R recension after the split of the R and the A recensions. As a result, Adhyāya 112 was divided into four chapters in the R recension. In the hyparchetype of the A recension, on the other hand, some verses were lost after SP_{RA} 112.1.39.⁶⁶

65 It is not impossible that most of SP_{RA} 112.1 and SP_{RA} 112.2 was added at this stage, excluding both the two colophons at the end of SP_{RA} 112.1 and SP_{RA} 112.2 as well as the closing verses before the colophons (SP_{RA} 112.1.50 and SP_{RA} 112.2.25). But we suppose that only the material about the *strīvrata* was inserted at this stage, and that the part with the motif of Umā's depression due to her separation from Śiva and her consolation by the goddesses (SP_{RA} 112.1.49cd–112.2.23) was a further addition, made in the next stage. There are two reasons for this: firstly, the addition of two more colophons without any addition or expansion of the text in the next stage is unlikely; and secondly, the Mandara forest is depicted not only in SP_{RA} 112.2 but also in SP_{RA} 112.3.2–8, and these two passages are somewhat redundant, though the verbal expression in both passages is very different.

66 This does not mean that there is no loss of verses in the R recension or no additions in the A recension. SP_{RA} 112.1.6–7, which is missing in R, may have been added in the hyparchetype of the A recension, and some pādas that resume the main story of Umā and the goddesses were clearly lost in the R recension (SP_{RA} 112.2.49ab). But here we are dealing with the modification of the text on a larger scale.

A significant outcome of the above analysis is that the modification of the text—not only minor changes of formulation, but also major changes such as the accretion of new material and the expansion and revision of an earlier text—continued even after the major revision in the transmission of both recensions. This can serve as an illustration of how a Purāṇa may undergo continuous changes during its various stages of transmission over time. More specifically, it cautions us to be careful in dealing with passages found only in the R and A recensions, for while some parts may be ascribed to the major revision, others may have been added at a later time.

Finally, an intriguing point concerning the relationship between the Anukramaṇikā (SP 2) and the RA recension must be noted. It has already been pointed out elsewhere that several subjects mentioned in the Anukramaṇikā are not treated in the S recension but are found only in the RA recension.⁶⁷ In adding new material, the redactors of the text at the time of the major revision appear to have taken up several of the untreated subjects from the Anukramaṇikā. This is also the case in SP_{RA} 112.1. The topics mentioned in the Anukramaṇikā are not always listed systematically in their order of appearance in the text, and so they can be difficult to identify. Nevertheless, the subject of Devī's taking on a hundred forms (*devyāś ca śatarūpatā*), referred to in SP 2.18b, is most probably related to the Andhaka myth, because SP 2.17d refers to Andhaka's catching sight of Devī (*devyāś cāndhakadarśanam*).⁶⁸ The author of SP_{RA} 112.1 seems to have been inspired by SP 2.18b and introduced Śatarūpā, the only daughter of Brahmā, in the newly added section. However, it is highly unlikely that the topic originally intended in SP 2.18b was the appearance of the goddess Śatarūpā, for this episode of Umā's multiplication of herself into a hundred forms, while not featuring in our *Skandapurāṇa*, is known from the version of the Andhaka myth told in the *Vāmanapurāṇa*. It was no doubt this episode that the author of the Anukramaṇikā had in mind.⁶⁹ The word *śatarūpatā*, however, was sufficient to trigger the invention of a new framework, namely the conversation between Brahmā and his daughter Śatarūpā, which served to introduce the additional material of the *strīvrata*. Thus, the Anukramaṇikā included in SP 2 not only exerted an influence upon the major revision, but also continued to do so in the transmission of the text afterwards.

67 SP I, 43f.; Harimoto 2004, 45f.; Törzsök 2004, 26f.

68 Furthermore, SP 2.18a, SP 2.18cd and SP 2.19ab also seem to refer to episodes belonging to the beginning of the Andhaka myth, though not all of them are narrated in our text. See above, p. 20.

69 For the *Vāmanapurāṇa*, see above, p. 21.

Dharmanibandha Citations of Devī's Teachings

Devī's teachings to the goddesses in SP 111 and SP 112.1–72 are quoted extensively in several Dharmanibandha works. Before embarking on a discussion of these citations, the other citations by Dharmanibandha authors may be summarized in brief. The *Adbhutasāgara* of Ballālasena and his son Lakṣmaṇasena quotes five passages from the text included in this volume: SP 100.3ab and SP 100.3cd, SP 107.3cd–4, SP 107.27, and the set of SP 107.28ab, SP 107.29ab and SP 107.30ab. Furthermore, mention should be made of two quotations from SP 78, which were not listed as testimonia in our edition of SP IV.⁷⁰ The quotations that these two royal authors have collected from the *Skandapurāṇa* are from different parts of the text, wherever ill omens are related before or in the midst of battles. This indicates that Ballālasena and Lakṣmaṇasena, or the scholars who worked under their names, were very familiar with the content of the text.

In addition, we would like to add one more quotation from the descriptions of hells, cited in the *Niyatakālakāṇḍa* of Lakṣmīdhara's *Kṛtyakalpataru*, that was not incorporated as testimony in SP II B. The citation consists of SP 47.14ab and SP 49.9cd.⁷¹

Regarding the Dharmanibandha citations of Devī's teachings to the goddesses in SP 111 and SP 112.1–72, except for the passages that embed the teaching into the main narrative and those that concern ritual procedures, most of her teachings are cited either under the subject of donation (*dāna*), in the case of SP 111.11–94 and SP 112.49–50, or that of religious observance (*vrata*), in the case of SP 112.2–37. Of the eight Dharmanibandha works identified as testimonia in our edition,⁷² five have already been discussed in the Prolegomena of SP I: the *Dānakāṇḍa* (DK) and *Vratakāṇḍa* (VK) of the *Kṛtyakalpataru* of Lakṣmīdhara, the *Dānasāgara* (DS) of Ballālasena, Aparārka's commentary on the *Yājñavalkya-smṛti* (AYS), the *Kṛtyaratnākara* (KR) of Caṇḍeśvara, and the *Dānakhaṇḍa* (HeDKh) and *Vratakhaṇḍa* (HeVKh) of Hemādri's *Caturvarga-*

70 SP 78.7cd is quoted on p.378 and SP 78.8ab on p.480 of the *Adbhutasāgara*, with the variant *śakranandana* for *śaktinandana*. The quotation of SP 78.8ab is preceded by three unidentified pādas on p.479.

71 Both hemistiches are quoted together on p.463 of the edition of the *Niyatakālakāṇḍa* (*kapilā yasya goṣṭhe syād anagner brāhmaṇasya ca | sa yāti dustaraṃ ghoram narakaṃ tat tamomayam ||*). The second hemistich was not identified as 49.9cd in the Prolegomena of SP I (p.7, n.22).

72 There may be more testimonia but, if so, it is more likely that they would have quoted the text indirectly through one of the earlier works mentioned here. The argument advanced in the following pages supports our earlier assumption that Caṇḍeśvara, in the 14th century, was the last Dharmanibandha author who had direct access to the *Skandapurāṇa*.

cintāmaṇi.⁷³ For this volume, three more testimonia have been identified.⁷⁴ The oldest and most important addition is the *Samayapradīpa* (SaPra) of Śrīdatta Upādhyāya, who flourished in Mithilā before Caṇḍeśvara.⁷⁵ The second addition is the *Dānavivekodyota* (DVU), one of the sections of the *Madanaratnapradīpa*, which is an extensive digest on *dharma* composed under the patronage of King Madanasimhadeva in or near Delhi in the first half of the 15th century.⁷⁶ The last one, the *Dānakriyākaumudī* (DKK) of Govindānanda Kavikaṅkaṇācārya, though late—it is ascribed to the first half of the 16th century⁷⁷—is interesting because of Govindānanda’s location, Bengal, which is where the oldest two manuscripts of the R and A recensions come from.

In this section, we first investigate the interrelationship of these eight authors, particularly the question of whether they quoted from the text directly or indirectly through each other’s works. Next we consider if the first-hand citations provide testimony as witnesses to the modifications that the text of the *Skandapurāṇa* was undergoing during its transmission.

First, however, in order to illustrate the interdependence of the eight Dharmanibandhas with respect to their citations of Devī’s teachings in the *Skandapurāṇa*, we list here the individual passages and their citations.

SP 111:

- 1–10: No testimony
- 11–15: DS
- 16–21: No testimony
- 22–23: DK, DS, DKK, KR, HeDKh
- 24: DS, DKK, KR
- 25: DS, DKK
- 26: DS
- 27–29: No testimony
- 30–32 (except for 31cd): DK, HeDKh
- 33–35: No testimony
- 36: DK, HeDKh
- 37ab, 38ab, 39ab: DK

⁷³ SP I, Prolegomena, pp. 6–13.

⁷⁴ We thank Amandine Wattelier-Bricout for providing information on the additional testimonia.

⁷⁵ Kane I, 759–763. According to Kane, Śrīdatta probably composed his works in Mithilā between 1275–1310 AD. One of the works referred to by Śrīdatta is Lakṣmīdhara’s *Kṛtyakalpataru*, while, conversely, his *Samayapradīpa* is mentioned by Caṇḍeśvara in the *Kṛtyaratnākara* (Kane I, 762).

⁷⁶ Kane I, 804–809. The *Madanaratnapradīpa* refers to the *Kṛtyakalpataru*, the *Kṛtyaratnākara* and Hemādri (Kane I, 808).

⁷⁷ For the date, location and works of Govindānanda Kavikaṅkaṇācārya, see Kane I, 882–889.

- 37cd, 38cd, 39cd: No testimony
 40–41: DS
 42–44: DK, HeDKh, DVU, DS, KR
 45–48: DS, DKK, KR
 49: DS (twice), KR
 50–51: DS, KR
 52: DS, DKK, KR
 53: DK, HeDKh, DVU, DS, KR (twice)
 54: DS, KR
 55–56: KR
 57: AYS, DK, HeDKh, DVU, DS, DKK, KR
 58: DK, DS (twice), DKK (twice), KR
 59: KR
 60–66: DK, HeDKh (66abcd also in DVU)
 67–68: AYS, DK, HeDKh, DS
 69–79 (except for 77bc): DS
 80–86: AYS, DK, HeDKh, DS (84 and 85cd only in DS)
 87: DK, HeDKh, DS
 88–93: DS
 94: DS, DKK
 95–96: No testimony

SP 112.1–72:

- 1: No testimony
 2–12: VK, KR (3cd, 6 and 12 also in SaPra; 4cd and 10 only in KR;
 7 only in VK)
 13–18: VK, SaPra (16cd and 17 only in SaPra)
 19: VK, HeVKh, SaPra
 20–26, 28, 30, 32, 34: VK, HeVKh
 35abcd, 36, 37ef: VK, HeVKh, SaPra
 27, 29, 31, 33, 35ef and 37abcd: No testimony
 38–48: No testimony
 49–50 : AYS, DK, HeDKh (twice)
 51–72: No testimony

From this list, the relationships between these Dharmanibandha works become more or less clear. First, the *Dānakriyākaumudī* quotes SP 111.22–25, SP 111.45–48, SP 111.52, SP 111.57–58 and SP 111.94, which are all quoted by the *Dānasāgara*. Although some of the same verses are also quoted by Lakṣmīdhara and Caṇḍeśvara, taking into account the place of composition of the *Dānakriyākaumudī* it seems very likely that Govindānanda used the *Dānasāgara* of Ballālasena for these citations. This

conclusion is supported by the fact that SP 111.58 is quoted twice in both works, once together with SP 111.57 and once independently. Because the R and A recensions have been transmitted in Bengal, the possibility that Govindānanda consulted a *Skandapurāṇa* manuscript directly cannot be excluded,⁷⁸ but there is no strong evidence for this, at least not in these chapters.

Next, the case of Aparārka deserves attention because he is a contemporary of Lakṣmīdhara, although the two authors were active in different regions of the subcontinent: ‘Aparārka appears to be the *nom de plume* of the Śilāhāra king of Aparāditya (or a group of pandits under his auspices), who ruled in the Konkan between AD 1110–1140 and maintained contacts with Kashmir; he was thus a contemporary of Lakṣmīdhara, who worked at the court of the Gāhaḍavāla king of Vārāṇasi, Govindacandra (Kane I, 663–669).’⁷⁹ From Devī’s teachings, Aparārka quotes SP 111.57, SP 111.67–68, SP 111.80–83, SP 111.85ab, SP 111.86⁸⁰ and SP 112.49–50 in his commentary on the *Yājñavalkyasmṛti*, all of which are also quoted by Lakṣmīdhara in the *Dānakāṇḍa* of his *Kṛtyakalpataru*. Attention should be drawn to SP 111.80cd, where Aparārka and Lakṣmīdhara both share a reading entirely different from that of the *Skandapurāṇa*.⁸¹ Because neither this reading nor anything resembling it is found in any of our SP manuscripts, it is very unlikely that Aparārka and Lakṣmīdhara independently consulted an SP manuscript that by chance had this reading; it is more probable that one borrowed it from the other.⁸² Lakṣmīdhara quotes extensively from the *Skandapurāṇa* on several subjects and it is

78 In SP 111.47c, the DKK has a reading (*sarvakāmasamṛddhaḥ san*) very close to that of the A recension (*sarvakāmasamṛddhaḥ sa*), compared to the variants found in the other SP manuscripts and the citations in the DS and the KR, but this is too little to lead to any substantial conclusion.

79 SP I, Prolegomena, 6–7. For Aparārka, see Kane I, 713–723. For the date and location of Lakṣmīdhara, see now also Brick 2015, 5–11; according to him, Lakṣmīdhara would have been based at Kanauj. It seems more likely, however, that he would have worked at Vārāṇasī, as his *Tīrthavivecanakāṇḍa* provides detailed information on the many sacred sites in Vārāṇasī and not on Kanauj. Govindacandra’s reign commenced after 1109 and ended before 1168 AD.

80 SP 111.83, SP 111.85ab and SP 111.86 are quoted in a sequence with attribution to the *Matsyapurāṇa*. But this quotation comes immediately after that of SP 111.80–82 and some words in SP 111.80–82 are glossed after SP 111.86. Therefore it is almost certain that the line *matsyapurāṇe* before the quotation of SP 111.83 is a secondary, mistaken addition made after the composition of the AYW.

81 The AYS and DK read *mṛdubandhena badhnīyād antaḥślaksṇena rajjunā* | ‘One should tie [the cow] with a rope that is bound softly and smooth inside (i.e. on the side of the rope attached to the cow’s neck).’

82 The possibility that the reading in the AYS is the result of contamination under the influence of the DK during transmission can be excluded, because Aparārka comments on the word *rajjunā* after quoting SP 111.86 (p. 296: *rajjunā rajjve-tyarthah*).

evident that he had direct access to the text; by contrast, Aparārka's quotations from the *Skandapurāṇa* are few in number—in fact, only the above-mentioned ones from SP 111 and SP 112. Thus, Aparārka most probably quoted them from Lakṣmīdhara's *Dānakāṇḍa* without consulting a manuscript of the *Skandapurāṇa* directly.⁸³

The next work, in chronological order, is the *Samayapradīpa*. Śrīdatta quotes SP 112.3cd, SP 112.6, SP 112.12, SP 112.13–19, SP 112.35abcd, SP 112.36 and SP 112.37ef. All these citations, with the exception of SP 112.16cd–17, are also quoted by Lakṣmīdhara in the *Vratakāṇḍa*, and the omission of this passage in the edition of the *Vratakāṇḍa* is very likely due to eyeskip.⁸⁴ Even so, in view of his time and place, Śrīdatta might have been able to utilize a manuscript of the *Skandapurāṇa*. In this regard, it is worth noting that the order of SP 112.13 and SP 112.14 is inverted in the RA recension and the *Samayapradīpa* compared to the order in the S recension and the *Vratakāṇḍa*. This could suggest that the author of the *Samayapradīpa* directly consulted a manuscript of the *Skandapurāṇa* closer to the RA recension than that used by Lakṣmīdhara. In this case too, however, it is difficult to determine, because the inverted order (14 followed by 13) is more logical and the inversion could have taken place independently. Since the *Kṛtyakalpataru* is mentioned in the *Samayapradīpa*, it is certain that Śrīdatta relied on Lakṣmīdhara's work for his composition. Whether he also consulted the *Skandapurāṇa* directly or not cannot be concluded on the basis of the small number of citations from SP 112.

The dependence of Hemādri's *Caturvargacintāmaṇi* on Lakṣmīdhara's *Kṛtyakalpataru* has already been discussed in the Prolegomena of SP I.⁸⁵ As has been pointed out there, the extensive quotations from SP 111 and SP 112 in the *Dānakhaṇḍa* of the *Caturvargacintāmaṇi* are all found in the *Dānakāṇḍa* of the *Kṛtyakalpataru*. Those from SP 112 in the *Vratakhaṇḍa* of the *Caturvargacintāmaṇi* are also found, without exception, in the *Vratakāṇḍa* of the *Kṛtyakalpataru*. There are several clues that Hemādri borrowed these from Lakṣmīdhara. For example, SP 111.31cd

83 In SP 112.50d, though just a minor variant, both the AYS and the DK have *edhate* for *aśnute*. Furthermore, in SP 111.85a, the variants found in the DK and the AYS are closer to each other than to the other readings. For different opinions on the date of the *Kṛtyakalpataru* and its relationship with another commentary on the *Yājñavalkyasmṛti*, Vijnāneśvara's *Mitākṣara*, see Brick 2015, 7–11. The likelihood that Aparārka borrowed quotations from the DK may make some contribution to this debate, though the relationship between Aparārka's commentary and the *Mitākṣara* is also the subject of controversy. According to Derrett (1973, 50), Aparārka's commentary 'has an affinity with the *Kṛtyakalpataru*, which its author(s) may have used.'

84 SP 112.16c and SP 112.18a both begin with *sa tena karmaṇā*.

85 SP I, 10f.

is omitted in both works,⁸⁶ while the above-mentioned distinctive reading of SP 111.80cd in the AYS and the DK is also shared by the *Dānakhaṇḍa*. A similar situation applies for SP 112.21cd, where an entirely different reading is shared by the *Vratākāṇḍa* and the *Vratākhaṇḍa*.⁸⁷ In SP 112.24b, the *Vratākāṇḍa* and the *Vratākhaṇḍa* both repeat the reading of SP 112.23b.⁸⁸ Thus, as far as concerns the citations of SP 111 and SP 112, we can safely conclude that Hemādri borrowed them from Lakṣmīdhara's earlier work. However, there is one small clue that suggests that Hemādri may have used a source other than the *Kṛtyakalpataru*. Hemādri quotes SP 112.49–50 twice in his *Dānakhaṇḍa*, once on p. 600 and another time on p. 868 of the edition. The second citation is more or less identical with that of Lakṣmīdhara (DK 14.1.37–38), but the first one deviates from it, and its variants show correspondences with the readings found in R and/or the S manuscripts.⁸⁹ Though a trivial point, this suggests that Hemādri may have quoted the passage on p. 600 from a source other than the *Dānakāṇḍa*. This hypothesis receives further support from several considerably longer passages quoted from Adhyāyas 158 and 162 in the *Dānakhaṇḍa* that are not found in the *Dānakāṇḍa*, nor in any other early extant Dharmanibandha.⁹⁰ Hence, one might conclude that Hemādri consulted the *Skandapurāṇa* directly. However, it seems very unlikely to us, for the attributions to the *Skandapurāṇa* in the *Caturvargacintāmaṇi* are imprecise, moderately speaking.⁹¹ This would not have been the case if

86 This omission is shared with the R and A recensions.

87 Interestingly, this reading, common to both the VK and the HeVKh, is almost identical to SP 112.56cd, which is not cited in either work.

88 There are other shared minor variants in both texts for SP 111.30d, SP 111.32ab, SP 111.36c, SP 111.62d, SP 111.63cd (this is close to the reading in S₁), SP 111.65b, SP 111.66f, SP 111.85a, SP 112.19, SP 112.26b and one of the two occurrences of SP 112.50d.

89 For *tarpayitvā* in SP 112.50a—a reading that the DK and the HeDKh share on p. 868 of the edition—the HeDKh reads *tārayitvā* on p. 600, which is the reading of R. More importantly, for SP 112.50d, the HeDKh has *aśnute* on p. 600, which is shared by all the available manuscripts (verses 49–50 are missing in the A recension), while the DK, the SaPra and the citation of the HeDKh on p. 868 read *edhate*.

90 In addition to SP_{Bh} 158.44cd–45ab, SP_{Bh} 158.47ab, SP_{Bh} 158.65, SP_{Bh} 158.68, SP_{Bh} 162.57–64ab and SP_{Bh} 162.67–68 (S_{PI} I, 11, notes 38 and 39; 'p. 1053' in n. 39 should be 'p. 1052'), SP_{Bh} 158.44ab, SP_{Bh} 158.49–50, SP_{Bh} 158.54 and SP_{Bh} 158.56–57 are also quoted in the *Dānakhaṇḍa* (44ab preceded by eight unidentified pādas on p. 1050 and the others on p. 21) but not in the *Dānakāṇḍa*. For the Dharmanibandha citations from these two chapters, see also Wattelier-Bricout 2019. An edition and study of these chapters is under preparation for her doctoral thesis (Sorbonne Nouvelle, Paris 3).

91 In the *Dānakhaṇḍa*, there are a number of passages attributed to the *Skandapurāṇa* that actually contain quotations from other sources. A telling example concerns chapters 100 (*rasadhenuḍānam*), 102 (*śarkarādhenuḍānam*), 103 (*madhu-*

he had had an understanding of the overall shape and content of the *Skandapurāṇa*. From this we may conclude that Hemādri did not know the text himself, but that he had access to some passages through a source other than the *Dānakāṇḍa*. This source may have been a lost Dharmanibandha, or a collection of *dharmā*-related passages copied from various Purāṇas. If he used something like the latter in compiling his extensive work, it could explain the widespread misattributions of citations in the *Caturvargacintāmaṇi*.⁹²

The *Dānavivekodyota* of the *Madanaratnapradīpa* quotes SP 111.42–44, SP 111.53, SP 111.57 and SP 111.66abcd, all of which are also found in Lakṣmīdhara's *Dānakāṇḍa* and Hemādri's *Dānakhaṇḍa*. Since the *Madanaratnapradīpa* refers to both works as its sources, it is safe to conclude that the *Dānavivekodyota* borrowed these citations from either of the two works. Comparison of the readings of the quotations in the three works reveals that the *Dānakhaṇḍa* was the primary source of the *Dānavivekodyota*.⁹³

The last work to be examined is the *Kṛtyaratnākara* of Caṇḍeśvara. The relationship between the works of Caṇḍeśvara and Lakṣmīdhara,

dhenudānam), 104 (*kṣīradhenudānam*) and 105 (*dadhidhenudānam*) of the *Varāhapurāṇa*. These five chapters are quoted in their entirety with attribution to the *Skandapurāṇa* (HeDKh pp. 423–431). Even more intriguing are the eleven or twelve passages (one of them only partly identified) quoted from the *Śivadharmottara* (three from chapter 3, four from chapter 4, two from chapter 7, and three from chapter 12) and attributed to the *Skandapurāṇa*. On the other hand, a quotation attributed to the *Śivadharmottara* is actually found in chapter 10 of the *Śivadharmāśāstra*. There may have been confusion between the *Skandapurāṇa* and the *Śivadharmottara* because both texts share similar traits, being targeted at lay Śaiva devotees and closely associated with the Pāśupatas. All the same, the attributions of the *Skandapurāṇa* in the *Caturvargacintāmaṇi* are unreliable. Some of the wrong attributions seem to have made their way from the *Caturvargacintāmaṇi* to later Dharmanibandhas, such as the *Madanaratnapradīpa*. This misattribution may apply not only to the *Skandapurāṇa* but also to other Purāṇas.

92 Such a collection may have been made by the people who worked under him, or it was already transmitted in a form available at the time. For what such a work might look like, compare the many misattributions to Purāṇas in an anonymous collection of *Vārāṇasīmāhātmyas* in a 12th-century palm-leaf manuscript from *Vārāṇasī*, now in the collection of the Kaiser Library in Kathmandu (Bisschop 2016, 113–115).

93 Though a minor point, both the DVU and the HeDKh read *prabhur* for *yakṣo* in SP 111.44d. In SP 111.53bcd, the DVU has a very different reading from that of the SP and all the other quotations. This might mean that the DVU had access to another source, but this cannot be determined without a proper critical edition of the text. The DVU seems to have borrowed from the HeDKh several quotations along with their misattribution to the *Skandapurāṇa*, e.g. VarP 103–105 and some passages from the *Śivadharmottara*, the latter as mentioned in n. 91 on p. 34. For the dependence of the DVU on the HeDKh, see also Wattelier-Bricout 2019, 104, n. 32.

as well as Ballālasena, and the question of whether or not Caṇḍeśvara had direct access to the *Skandapurāṇa* have already been discussed from various angles by Törzsök (2004) and Harimoto (2004, 2006).⁹⁴ Both agree on the principal conclusion that Caṇḍeśvara consulted the *Skandapurāṇa* while also utilizing both of his predecessors' works.⁹⁵ The citations from SP 111 and SP 112 support this conclusion. Of the citations in the *Kṛtyaratnākara*, those that are not found in the *Dānakāṇḍa* or the *Vratākāṇḍa* are SP 111.24, SP 111.45–52, SP 111.54–56 and SP 111.59. From among these, SP 111.24, SP 111.45–52 and SP 111.54 are quoted by Ballālasena in the *Dānasāgara*, so the remaining unique citations in the *Kṛtyaratnākara* are only SP 111.55–56 and SP 111.59.⁹⁶ In the *Dānasāgara*, however, the citations of SP 111.24, SP 111.45–52 and SP 111.54 are divided into six passages in accordance with the subjects dealt with and distributed across the text; on the other hand, the *Kṛtyaratnākara* quotes SP 111.22–24 and SP 111.42–59 in one sequence.⁹⁷ This would have been impossible if Caṇḍeśvara had not had the original text of the *Skandapurāṇa* at his disposal.⁹⁸ Alternatively, it might be assumed that the *Dānakāṇḍa*, which quotes SP 111.22–23, SP 111.42–44, SP 111.53 and SP 111.57–58 in one sequence (DK 19.62–69), originally had a longer citation that included all the citations in the *Kṛtyaratnākara*, but that some of the verses were lost during the transmission of the *Dānakāṇḍa*. The likelihood of this hypothesis has been significantly reduced by the publication of the critical edition of the *Dānakāṇḍa* by David Brick (2015).⁹⁹

94 See also SP IV, 13–18. Kengo Harimoto kindly shared his unpublished research report on the same subject based on SP 111 and SP 112, to which we owe some of the following observations.

95 Caṇḍeśvara used the *Samayapradīpa* as well.

96 In addition, in the quotation of SP 112.2–12 in the VK and the KR, SP 112.4cd and SP 112.10 are missing in the VK and SP 112.7 in the KR. Since SP 112.2–12 states the rewards of the practice of *ekabhakta-vrata* in each month from Mārgaśīra to Kārttika and since the VK quotes the passage in one sequence, the loss of SP 112.4cd and SP 112.10 is certainly secondary. Hence, this case is not considered here.

97 SP 111.53 is cited twice in the wrong place, first after SP 111.44 and secondly after SP 111.48. The first misplacement is probably due to the influence of the DK, in which SP 111.53 is cited immediately after SP 111.44. The second one may either stem from a manuscript of the SP that Caṇḍeśvara was able to consult or may have taken place independently during the transmission of the KR. In the second occurrence, the KR reads *ātmānaṃ* instead of *āsanaṃ*, thus changing the offering of a seat to the offering of the donor himself. Whether this represents an intentional change on the part of Caṇḍeśvara in order to avoid repetition of the same verse or a secondary one by a scribe cannot be determined in the absence of a critical edition.

98 Harimoto 2006, 26.

99 Harimoto (2006) also reached a negative conclusion on the hypothesis of an original version of the *Kṛtyakalpataru* that would have contained more complete citations,

Different from the case of Hemādri, who was attached to the Yādava court of Devagiri in the south, Caṇḍeśvara was based in Mithilā, which formed part of northeastern India (including Nepal). Here the *Skandapurāṇa* was well known, at least by the end of the 12th century; all three recensions have been transmitted in the area. Furthermore, the attributions to the *Skandapurāṇa* in the *Kṛtyaratnākara* are very precise. Of the 17 citations of the *Skandapurāṇa*, all but one are identified in our *Skandapurāṇa*, including text found only in the RA recension.¹⁰⁰ This suggests that Caṇḍeśvara was well acquainted with the *Skandapurāṇa*. In conclusion, it is most likely that Caṇḍeśvara had direct access to one or more manuscripts of the *Skandapurāṇa*.

So far we have identified with some certainty three works as first-hand testimonia: the *Dānakāṇḍa* and the *Vratakāṇḍa* of Lakṣmīdhara's *Kṛtyakalpataru*, Ballālasena's *Dānasāgara* and Caṇḍeśvara's *Kṛtyaratnākara*.¹⁰¹ Can these three sources, as witnesses to the text, tell us more about the historical development of the *Skandapurāṇa*? Previous studies have already demonstrated that all of them had access to some version of the text that was brought into being by the major revision that gave rise to the RA recension. Thus they are witnesses to an early stage in the formation of the RA recension.¹⁰² The same also follows from the comparison of Lakṣmīdhara's and Caṇḍeśvara's citations in two respects: the readings of both authors, when available, are generally closer to each other than to the R or A recension, and these shared readings are in several cases closer to the S recension than to the R and A recensions.¹⁰³ The citations from SP 111 and SP 112 more or less confirm both points.

after examining an old manuscript of the *Śrāddhakāṇḍa* dated April 5, 1176 AD. If the date of this manuscript is correct, on which Harimoto expresses some doubt, it would be very close to the time of composition of the text.

- 100 The only unidentified citation (p. 405 of the edition) has a variant reading attributing it to the *Padmapurāṇa*, which is probably original.
- 101 As mentioned above, there is a fair possibility that Śrīdatta Upādhyāya may also have consulted the SP directly, in view of the date and location of composition of the *Samayapradīpa*. However, because its citations are limited in number and all are also quoted in the *Vratakāṇḍa*, we do not include it in the following argument.
- 102 That all three Dharmanibandha authors quote some parts or verses found only in the RA recension and that they thus seem 'to have access to a version of SP that was closer in at least some important respects to our R and A recensions than to the Nepalese recension (p. 9)' was already pointed out in SP I, 7–9, 12f. Bisschop (2002) first established that Lakṣmīdhara consulted the text of the SP following its major revision. For an overview of the position of the major revision in the historical development and transmission of the SP, see Harimoto 2004.
- 103 See Törzsök 2004, Harimoto 2004 and 2006, and SP IV, 13–18 on this and the following argument. An early version of the RA recension is also reflected in the passages borrowed from the SP by the *Āvanyakhaṇḍa* of the SkP (Yokochi 2004).

The omission of some passages may demonstrate more clearly that the three testimonia represent a middle stage between the S recension and the extant R and A recensions. For example, the omission of SP 111.31cd is shared by RA and the *Dānakāṇḍa*, and that of SP 111.75bc (preserved not only in the S recension, but also in R) by A and the *Dānasāgara*, while SP 111.14cd–15 and SP 111.84cd are preserved in the *Dānasāgara* though missing in RA. Furthermore, while SP 111.24ab is fairly corrupt in RA, the text found in the S recension is well preserved in the *Dānasāgara* and the *Kṛtyaratnākara*. As for the terms of address to a single goddess in the main part of SP 111, the words expressing a fem.voc.sg. are mostly changed to the fem.voc.pl. or replaced by other words in the RA recension. In some cases the testimonia agree in this with the RA recension but in others they retain the vocative singular.¹⁰⁴ In SP 111.58d all three share their reading with the S recension (*bhuvī jāyate*) against RA (*jāyate bhuvī*). Among the three testimonia, as will be argued below, the *Dānasāgara* is the closest to the RA recension. Even so, in addition to the above-mentioned cases, there are a few instances in which the *Dānasāgara* (as well as the *Kṛtyaratnākara*) shares the reading with the S recension against the RA recension.¹⁰⁵ The citations in the *Kṛtyakalpataru* often have the reading of the S recension, sometimes in conjunction with those of the *Kṛtyaratnākara* or *Samayapradīpa*. In SP 111.80b, SP 111.82d, SP 111.82f and SP 111.86c, the *Dānakāṇḍa* has the reading of the S recension, while the *Dānasāgara* by and large agrees with the RA recension. In SP 112.8a and SP 112.9a, the shared readings of the *Vratākāṇḍa* and the *Kṛtyaratnākara* correspond to the S recension against RA,¹⁰⁶ and in SP 112.14c and SP 112.15c, the *Vratākāṇḍa*, the *Samayapradīpa* and the S recension share their reading against RA.¹⁰⁷ Concerning the order of verses of SP 112.13–14, as mentioned above, the RA recension and the *Samayapradīpa* invert the order, which is more logical, but the *Vratākāṇḍa* retains the order found in the S recension. As for the readings shared with the RA recension against the S recension, we may refer to SP 111.83d (*bhayāt*

104 In SP 111.36c *devyo* (for *devī*) is more or less shared by RA and DK; in SP 111.43b *śubham* (for *śubhe*) is attested in R, DK, KR and DS; in SP 111.92c *devyo* (for *devī*) is shared by RA and DS. The fem.voc.sg., however, is retained in the DS for SP 111.26b and SP 111.41c, and in the DK and DS for SP 111.57c (see n. 9 on p. 7).

105 E.g., in SP 111.24d *dhanadhānyavān* for *dhanavān sukhī* in RA, and in SP 111.48d *bhogavān* for *bhagavān* in RA.

106 The readings *āṣāḍham ... māsam* (SP 112.8a) and *śrāvāṇe ... māse* (SP 112.9a) are shared by VK, KR and the S recension, while RA have *āṣāḍhe ... māsi* and *śrāvāṇam ... māsam*.

107 In SP 112.14c, VK, SaPra and the S recension have *pārthivasamo* for *pārthivo mahān* in RA; in 112.15c, VK, SaPra and the S recension have *sa suvarṇānām* for *āśvamedhānām* in R (missing in A).

in DK and DS), SP 112.7c (*śreṣṭho* in VK), SP 112.9b (*tathaiivācarate* in VK and KR) and SP 112.26a (*yo bhunkte* in VK). SP 112.26b is a special case, in which we consider *labhet* supported by RA and the *Vratākāṇḍa* to preserve a reading closer to the original than the S recension's *bhavet*.

As for more particular matters, such as whether the variations between the readings of Lakṣmīdhara and Caṇḍeśvara reflect some development or modification in the RA recension, however, nothing definite can be said.¹⁰⁸ Rather, it may be next to impossible for several reasons. Concerning the Dharmanibandhas, occasional variant readings are reported in the citations in the available editions of each work. That there must actually be many more is shown by Brick's critical edition of the *Dānakāṇḍa*.¹⁰⁹ Furthermore, the Dharmanibandha authors, at least Lakṣmīdhara and Caṇḍeśvara, sometimes intentionally changed the readings of the citations;¹¹⁰ thus, the readings of the citations do not necessarily reflect the source texts from which they were quoted. Concerning the *Skandapurāṇa*, as argued by Yokochi in the Introduction to SP III,¹¹¹ the manuscripts of the text soon after the major revision may have represented various degrees of contamination, between the older form of the text before the revision, which would have been closer to the S recension, and the newly revised form of the text, which became the ancestor of the RA recension. In other words, the distribution of variant readings may not be diachronic but synchronic. Moreover, the date of composition of each Dharmanibandha work may not correspond to the historical stage of the text quoted, at least with respect to minor changes of reading; a manuscript of the *Skandapurāṇa* consulted by Caṇḍeśvara could actually have been older than one at Lakṣmīdhara's disposal.

Nevertheless, we can add one observation on the basis of the citations from SP 111 and SP 112 in the three mentioned works: the readings in the *Dānasāgara* on the whole seem to be comparatively closer to those of the R and A recensions.¹¹² This most probably has a spatial rather

108 For example, in SP IV, 16, we state that '[t]he citations of the Kaumudīmahotsava, however, suggest that concerning some minor points, the text cited by Lakṣmīdhara is sometimes slightly closer to the S recension than the one cited by Caṇḍeśvara.' The same cannot be verified in the citations from SP 111 and SP 112.

109 See Brick 2015, 249, regarding Aiyangar's earlier edition: '[m]ost importantly in this regard, they (= his manuscript collations) omit the majority of all variant readings.' In cases where one of the variants cited in the available editions is close to the reading of a manuscript of the SP, we have reported this in the register of testimonia in the apparatus of our edition.

110 For some instances in the Kaumudīmahotsava, see SP IV, 15 f. The reading *suśobhanam* in the DK instead of *śucismite*, a feminine vocative referring to the narrative setting, in SP 111.30b is an example of intentional omission of a narrative element in the source text. On this phenomenon in general, see De Simini 2015.

111 SP III, 53 f.

112 For instance, SP 111.40c (*bhogī* in R and DS for *bhāgī*), SP 111.74b (*nīyamā* in A

than a temporal explanation. The *Dānasāgara* was composed in Bengal, where the RA recension was transmitted, leading to the hyparchetype of the R and A recensions and surviving in the two oldest extant manuscripts of both recensions (R and A₇). It is possible, therefore, that the *Dānasāgara* and the two recensions share some readings that reflect a regional version of the RA recension, a version in terms of occasional minor variant readings.

Editorial Policy

The critical edition follows the model and principles established in the previous volumes of the *Skandapurāṇa*.¹¹³ There is, however, one major difference, and this concerns the text after SP 112.72.

Presentation of the Revision of Adhyāya 112

As discussed above, the RA recension has revised the text of Adhyāya 112 and introduced entirely new material after SP 112.72. This material has been edited separately and is presented after the main text as SP_{RA} 112.1 and SP_{RA} 112.2. For SP 112.73–115, the situation is slightly more complex. In this case, the RA recension shows textual correspondences with the S recension, but with major expansions. To allow for consecutive reading of the revised text of the RA recension, this part of the RA recension has been edited separately as well (SP_{RA} 112.3). Passages that occur in only one of the two recensions (e.g. the entirety of SP_{RA} 112.2, which is only present in R) are printed in a smaller font.

The main text of SP 112.73–115 has been constituted on the basis of the S recension, but for those verses that have a parallel in R and of A the variants are given as usual in the apparatus of the critical edition. The verses that have been added in the RA recension, on the other hand, are identified in the R and A registers with reference to the verse numbers of

and DS for *yamāni*; R has *yamaś ca*), SP 111.75c (*rc* is included in the compound in **A** and DS), SP 111.77bc (omitted in **A** and DS, though preserved in R), SP 111.80b (*sarvalokanamaskṛtām* in **RA** and DS for *sarvair hastadvayena tu*), SP 111.82d (*sarvalokābhayāya ca* in DS, *sarvalokodbhavāya ca* in R, and *sarvalokahitāya ca* in **A** for *sarvadevanamaskṛtām*), SP 111.82f (*śubhāya gām* in R and DS, *śubhāya tām* in **A** for *śubhām iti*), SP 111.86c (*dhanavān rūpavāṃś caiva* in **RA** and DS for *rūpavān dhanavāṃś caiva*) and SP 111.93b (*-m acetanam* in **A** and DS for *-m acetasam*; R has *viketanam*).

113 See SP IV, 24, n. 57–58, for a comprehensive overview of references to the relevant sections relating to editorial principles in the previous volumes.

the edition of SP_{RA} 112.3. Correspondingly, the apparatus to the edition of SP_{RA} 112.3 includes a layer with references to the underlying parallels in the main text. This allows the reader to easily identify where and how the text of the RA recension has been expanded. The apparatus of both editions includes the text constituted in the *editio princeps* of Bhaṭṭarāi, who has conflated the text of the different recensions.¹¹⁴ When a reading of Bhaṭṭarāi follows the reading of the S recension, this is indicated in the apparatus of SP_{RA} 112.3 with a sign indicating derivation (<).

The preparation of a critical edition of text on the basis of the R and A recensions alone confronts the editor with major challenges due to the text's poor state of transmission.¹¹⁵ Although the goal of our edition in this case has been to reconstruct the hyparchetype of the RA recension to the extent that this is possible, we have often been forced to adopt readings that are simply the most intelligible or those that we think point in the right direction. Unintelligible text placed between crux marks sometimes follows the reading of R and sometimes that of A, depending upon which reading we consider most likely to be closer to the original. The choice between two equally possible readings is often arbitrary. The reader will also encounter comparatively more emendations and conjectures in the edition of the RA recension. The situation in SP_{RA} 112.2 is different, because this part only survives in the R recension.

The synopsis of the text of the RA recension differs somewhat from that of the main text. On the whole, we have kept it briefer and refrained from commenting upon every textual problem, of which there are many. The many descriptive portions that characterize the text of the RA recension, including a large number of similes, have only been summarized concisely. The main aim of the synopsis of the RA recension is to give the reader general guidance on how we have understood the text and to draw attention to some of its characteristic features.

Metrical, Grammatical and Syntactical Anomalies

The text edited in this volume again shows numerous deviations from 'standard' (Pāṇinian) Sanskrit. These have been listed and categorized below in accordance with the principles of presentation adopted earlier (see the references in SP IV, 25–29). While not laying a claim to being exhaustive, we hope that eventually these lists will be of use for writing a grammar of the *Skandapurāṇa*. References are to the verse numbers of the main text of the critical edition, except for those followed by RA

114 For his edition, Bhaṭṭarāi used S₁ and S₂ of the S recension and A₃ of the A recension.

115 See Bisschop 2006, for a similar situation and the challenges involved.

between square brackets. These refer to the three additional editions of the second half of chapter 112 in the RA recension (SP_{RA} 112.1, SP_{RA} 112.2, SP_{RA} 112.3).

1. Metre

- hypermetrical reading: *bhagavan varāharūpasya* 109.25a;¹¹⁶ *prapitāmahānīs ca lokeṣu* 111.28c.¹¹⁷
- irregular ma-Vipulā: *apaśyan saptarṣīn siddhān* 112.94c.
- *-ṛ-* metrically treated as *-ri-*: °*samṛddhaṃ* 111.47c.
- *-ri-* metrically treated as *-ṛ-*: *triloka*° 112.2.11c[RA].

2. Sandhi

In addition to double sandhi and lack of sandhi or irregular sandhi between pādas, all of which are quite common in the text, the following deviations from the rules of sandhi occur.

- *-a+e-* becomes *-e-*: *evetya* 97.14a.
- *-au+a-* becomes *-au* with elision of *a-*: °*sau 'sureśvaraḥ* 103.16b.
- *-as+ā-* becomes *-o* with elision of *ā-*: *so 'pyāyitas* 105.37a; *so 'pyāyita*° 107.7a; *so 'hvayed* 109.29d;¹¹⁸ *tvatto 'tmanas* 109.37c; *tato 'tmānam* 112.41c.
- *-ṛ-* at the beginning of a word treated as *ri-*: *'sau ṛṣi*° 108.34a; *sevya māno ṛṣibhis* 98.51a; *sarvai ṛṣibhiḥ* 105.41b.
- lack of sandhi in a pāda: *tvayā ume* 112.2.13d[RA]; *devadeve adhi-ṣṭhite* (conj.) 112.3.15b[RA].
- double sandhi within a compound: *apsaropagītena* 111.32c.
- hiatus-breaking *m*: *hata-m-ity* 97.43e; *śvāpada-m-ity* 100.38b; *māsa-m-eka*° 112.10ab; *divi-m-ūrjitaḥ* 112.56d; *tulā-m-api* 112.1.23b[RA].
- hiatus-breaking *r*: *megheṣu-r-ati*° 112.2.25d[RA].
- avagraha at the beginning of a pāda: *'ṇḍajaiś* 112.2.9b[RA].

3. Nouns, pronouns and adjectives

- *a*-stem formation: *duṣṭacetasāḥ* 96.30b; *jalaukasaiḥ* 99.9d; *brahma-sadam* 112.38a (acc.).
- *-in* for *-i*: *śauriṇe* 97.26d; *baddhapṛṣṭheṣudhī* 105.1c.

116 Here *bhaga* makes one *guru* syllable.

117 Here *prapi* makes one *guru* syllable.

118 Alternatively, this may be irregular sandhi of *so* before a voiced consonant.

- *-i* for *-in*: °*dvārim* 102.2a.
- *-i* for *-ī*: *patnayo* (fem.nom.pl.) 111.6c
- °*rājan* at the end of a compound: *daityarājānam* 100.53c, 107.23a, 107.24c.
- °*ātma* at the end of compound: *jitātmā[s]* (fem.nom.pl., conj.) 112.2.23a[RA].
- nominative plural for accusative plural: *āpo* 104.3c; *patnyaḥ* 104.57c; *devadundubhayo* 108.28c; °*koṭyaḥ* 111.46a; *gāvo* 112.46b; *añjalayaḥ* (conj.) 112.3.10c[RA]; *sakhyaś* 112.3.20c[RA]; *kathayanto* 112.3.62b[RA].
- genitive for dative: *vipracittēś* (with $\sqrt{kṣip}$) 103.36e.
- dative for genitive: *tubhyaṃ* in the meaning of genitive (m.c.) 109.35a.¹¹⁹
- case change of enclitics of personal pronouns: *te* in the meaning of accusative 101.14c, 109.12d; *me* in the meaning of instrumental 110.21b.
- masculine for feminine: *caran* (pr.pt.) for *caratī* 112.1.3c[RA].
- masculine for neuter: *imaṃ deśam* 101.11c; *indriyān* (acc.pl.) 104.7d; *taṃ* for *tat(?)* 107.24a; *taṃ āpatantaṃ* (subj. *cakra*, acc.) 107.33a; *dahann iva* (subj. *cakra*) 107.35d¹²⁰; *taṃ ... upayāntaṃ* (subj. *cakra*, acc.) 107.36a; *rūpam ... imaṃ* 112.3.11a[RA].
- neuter for masculine: *yamāni* 111.74b; *idaṃ dharmam* 112.68b.
- feminine for masculine: *balim ... śubhām* 100.60d.
- *devata* as a masculine noun: *devataiḥ* 100.19b, 104.40b, 105.40b; *te devataḥ* 105.39a; *devatān* 112.3.93a[RA].¹²¹
- *pataye* (masc.dat.sg.) for *patye* 112.70c in the meaning of a husband.
- *svayaṃbhūś* (masc.nom.sg.) for *svayaṃbhūs* 98.20a.
- *lakṣmī* (fem.nom.sg.) for *lakṣmīḥ/lakṣmīś* 98.9b, 111.4c.
- *anumatī* (fem.nom.sg.) for *anumatīḥ* 111.5d.
- *kuhū* (fem.nom.sg.) for *kuhūḥ* 111.5c.
- *tiryak* (masc.nom.sg.) for *tiryān* (conj.) 100.34a.

119 Cf. *mahyaṃ* instead of *mama* (m.c.) 28.43a (SP II A, 208); GES 10.3.4, p. 332.

120 See SP III, 21 and SP IV, 28, for similar cases of the construction of a pr.pt. with *iva*.

121 This usage is very common in the text (see SP III, 68; SP IV, 26).

- *mūrdhnan-* for *mūrdhan-*: *mūrdhnany* (loc.sg.) 103.30d.¹²²
- *tr̥ṣṭup* for *triṣṭup* (m.c.) 111.75a.
- *śivipiṣṭa-* as an orthographic variant for *śipiviṣṭa-* 97.23a;¹²³ *tripiṣṭapa-* for *triviṣṭapa-* 111.11d, 111.96d.
- *avasavyaṃ* for *apasavyaṃ* 102.32c.¹²⁴
- *apāhastā°* for *apahastā°* 107.13c.
- *añjanī* for *āñjanī* 112.1.24a[RA].
- *sarīsr̥pām* for *sarīsr̥pāṇām* 112.3.38d[RA]
- *danudaitya°* for *dānavadaitya°* 102.16a; *ditidānavāḥ* for *daityadānavāḥ* 103.17b.¹²⁵
- *yathāśaktiā* for *yathāśakti* 111.93c, 112.1.47d[RA].
- *bhinnakrama* compound: *sarittadāgāvataśuṣkapalvalaṃ* for *śuṣkasarittadāgāvatapalvalam* 96.34c.
- rare vocabulary: *kampana* as the name of a weapon 101.26b; *kṣipana* ‘throwing’ 104.27d (attested in combination with prefix *pra-*, *ut-* or *ni-*); *praverita* ‘cast, hurled’ (denominative from *vera/vela?* Cf. GES, p. 6) 104.55b; *vṛṣṭi* used for *ṛṣṭi(?)* in *śaravṛṣṭitomarair* 102.38a (*-v-* may be used to break hiatus).

4. Irregular *taddhita* formation

- *gāṇāpatyam* for *gāṇapatyam* 112.57d.
- *taddhita* without *vṛddhi* of the first syllable: *maheśvaram* for *māheśvaram* 106.14b; *sarvakāmikam* for *sārvakāmikam* 110.28b; *rudrān ... gaṇān* for *raudrān ... gaṇān* 112.43c; *devāsuraṃ* for *daiivāsuraṃ* 112.108c.

5. Verbal forms, inflections and derivatives

- change of class: *upāsanta* for *upāsata* (II → I) 96.26c; *upāsate* for *upāste* (II → I) 112.1.43b[RA]; *naśantu* for *naśyantu* (IV → I) 100.45c, 104.46a; *anvacinvata* for *anvacinuta* (V → I) 108.6d, 108.7d; *samāsarjat* for *samāsr̥jat* (conj.; VI → I) 107.38a; *akurvātām* for *akurutām* (VIII → I) 107.14a; *akurvanta* for *akurvata* (VIII → I) 96.2c, 96.3c, 109.47c; *snāyet* for *snāyāt* (II → IV) 112.42a; *upayujyanti* for *upayun̄janti* (VII → IV) 111.38b; *ghnata* for *hata* (II → VI) 101.18b, 101.19b.

¹²² Cf. SP IV, 26.

¹²³ Cf. SP IIB, 45, n. 107.

¹²⁴ *avasavya-* also occurs in 27.67c and 87.36c.

¹²⁵ Cf. AiGr II.2, 118 f.

- secondary ending for primary ending in indicative present: *tiṣṭhāma* 96.21c, 97.3f; *prapaśyāma* 97.3e; *jīvāma* 100.21c; *manyadhvaṃ* 103.6a; *abhidravata* 101.7b; *ghnata* 101.18b, 101.19b.
- *sama-* for *sam-* as preverb: *samayojoya* (m.c.) 112.2.6d[RA] (*samabhāvayantam* for *saṃbhāvayantam* in 85.31b).
- future imperative (or secondary ending for primary ending): *kar-iṣyāma* 99.21d, 102.14d; *paśyāma* 100.31e; *jeśyāma* 110.28c; *vetsyata* 101.21a.
- change to *seṭ* stem: *nay-iṣyati* for *neśyati* 100.25d, 100.26d; *nay-iṣyāma* for *neśyāma(h)* 101.14c.
- present used with imperative meaning: *saṃtyajāmo* 103.8c; *jānī-maḥ* 112.3.68a[RA].
- future used with optative meaning: *yotsyate* 100.19b.
- causative without causative meaning: *'vartayanta* 96.26a; *yodhayāma* 103.8d; *dāpayet* 111.62b; *pradāpayet* 112.46d.
- *jaḡāma* used with causative meaning: 99.27c.
- *parasmaipada* for *ātmanepada*: *'tvarat* 99.26b; *jāyati* 111.13d; *āsevet* (conj.) 112.63c.
- passive with *parasmaipada* ending: *drśyanti* 100.48a; *stūyati* 112.2.11b[RA].
- irregular form of *ātmanepada* present participle: *cālayāno* 98.23b; *kṣobhayāno* 99.9b; *pūjayānaṃ* 99.22a; *nādayāno* 103.39e, 109.4c; *dārayānau* 103.43c; *drāvayānaṃ* 104.12a; *drāvayāṇo* 104.16d, 105.33b; *cūrṇayāno* 104.20c; *krodhayāno* 106.8d; *ādaśānaṃ* 107.43a; *saṃdaśānaṃ* 107.43b; *bhīṣayāno* 108.6c.
- augmentless imperfect: *pūjayat* 99.20b; *saṃnahyanta* 102.18c; *'vacūrṇayad* 102.34d; *saṃcodayat* 105.10a; *saṃpracodayat* 105.11b; *avekṣata* 105.20c; *paribhramat* 106.1d; *avalokayata* 106.2b; *avekṣanta* 108.10c; *upatiṣṭhanta* 108.24a; *praveśayat* (m.c.) 109.21d; *yātayanta* 109.32d; *pravepata* (m.c.) 109.44b; *utsrjat* 110.3c; *anvavekṣata* 112.85d; *abhīpaśyata* 112.3.17d[RA].
- irregular placement of augment: *apraiṣīt* 104.9d; *vyanivartata* 110.7d.
- aorist with augment in prohibition: *mā pramādam agā daitya* 102.4a.
- imperfect for present(?): *aveṣṭayat* 112.2.18b[RA].
- perfect for present(?): *papau* 112.2.12d[RA].

- absolutive I for II: *proktvā* for *procyā* 98.50a.
- absolutive II for I: *agaṇya* for *agaṇayitvā* 110.11a.¹²⁶
- absolutive in the meaning of infinitive: *gatvā* 104.55d.
- $\sqrt{pru} \rightarrow \sqrt{plu}$: *plavate* 103.26b; *pluta* 106.2a.¹²⁷
- $\sqrt{mṛś} \rightarrow \sqrt{mṛṣ}$: *amṛṣyamānaṃ* 104.14a.
- *'tikrāmate* for *'tikrāmati* or *'tikramate* 97.13d.
- *jñāpta-* for *jñapta-*: *ājñāpto* 112.108a, *samājñāptāḥ* 112.105c.¹²⁸

6. Syntax

- lack of concord in gender: *tānṛitān ... āyudhāni* 104.4ab; *etāmiś cānyāmiś ca subahūn ... nimittāni bhayadāni* 105.20; *śūla* (masc./neut.) referred to by *tat* (acc.) in 106.32a and *taṃ* (acc.) in 106.33a.¹²⁹
- lack of concord in number: *abhāsata* for a plural subject (conj.) 112.1.50b[RA].
- absolutive and participle directly connected:¹³⁰ *nihatya ... avapāśitān* 101.3ab; *samāśvāsyotthitaṃ* 104.24a; *nivṛttaṃ ... cakram akṛtvā kāryam ...* 110.8ab; *kṛtvāñjalim ... avasthitam* 112.79f; *vitatya ... vyavasthitam* 112.2.15c[RA]; *śrutvā vyākulasya* 112.3.56ab[RA].
- nominative sentence inside a list of names in genitive plural: *viśvedevāś ca ye kecit sādhyās tathaiva ca* 112.11ab.
- irregular syntax in compound: *... karacaraṇaiḥ svamuktaśastrair damṣṭrābhīr nakhamukhadāritās ...* 101.30ab (all the instrumentals and *nakhamukha*^o within the compound are connected with ^o*dāritās* as the second member of the compound); *śilāmaṇimayāñ chubrāñ chātakumbhamayāñ | haritālamayāmiś cānyāmiś tathā mānaḥśilā-calān |* 109.5abcd (all the adjectives and *mānaḥśilā*^o within the compound qualify ^o*acalān* as the second member of the compound); *tilapātrāṇi ... kṛṣṇānāṃ* for *pātrāṇi kṛṣṇānāṃ tilānām* 112.49.

¹²⁶ The negative prefix is treated as a preverb. Cf. GES 9.7.2 (b).

¹²⁷ Cf. SP III, 72f.

¹²⁸ The form *jñāpta-* also occurs in SP 33.114a, 33.115f, 63.13a, 70.8a and 70.19a.

¹²⁹ Cf. *tam* referring to the same *śūla* in 107.1a (acc.) and 107.10a (acc.); *tat* in 107.32a may be in the meaning of *tatas*.

¹³⁰ This syntax of the absolutive or gerund can be found in various genres of Sanskrit literature (Speijer 1886, §380.2), but it is not in accordance with its principal usage. We include it here to draw the reader's attention to this syntactical feature and provide some instances.

Synopsis

Structure of the Contents of Chapters 96–112

1 SP 96–110: The VARĀHA CYCLE

1.1 Viṣṇu's adoption of the form of the Boar (Varāha) to slay Hiraṇyākṣa.

- * SP 96: While Hiraṇyākṣa is ruling the triple world, the gods enter his subjects through yoga. Hiraṇyākṣa notices them and starts slaying his own people.
- * SP 97: Brahmā tells the gods that Hiraṇyākṣa's time has come. They go to Viṣṇu and request that he take on the form of a Boar, Varāha.
- * SP 98: The gods fashion the Boar's body and enter it. He sets out for the Ocean.
- * SP 99: Varāha makes his way through the Ocean and reaches Rasātala, where a sea guard sees him.
- * SP 100: Hiraṇyākṣa and Prahlāda share their bad dreams with each other. A guard informs them about the arrival of a terrific boar. Hiraṇyākṣa orders that he be found.
- * SP 101: The Asuras find the Boar, but he defeats them all.
- * SP 102: One Asura escapes and reports back to Hiraṇyākṣa. Vipracitti and the others are sent to slay the Boar. They start fighting.
- * SP 103: Vipracitti and Prahlāda fight with Varāha, but he triumphs over them.
- * SP 104: Vipracitti has another duel with Varāha and is hurled onto Hiraṇyākṣa's palace. Hiraṇyākṣa prepares himself to fight.
- * SP 105: Hiraṇyākṣa sets out to fight with Varāha. He pierces Varāha in the heart with an arrow. The gods revive him.
- * SP 106: Hiraṇyākṣa and Varāha continue to fight. Hiraṇyākṣa invokes Rudra and hurls a spear at Varāha.

- * SP 107: The spear hits Varāha in the heart. He is revived by the *tejas* of Maheśvara. Hiraṇyākṣa and Varāha have a long wrestling match. A voice instructs Varāha to slay Hiraṇyākṣa with Maheśvara's *cakra*. Varāha decapitates him.
 - * SP 108: Varāha finds the Earth held captive under the Śaṅkha mountain. He re-establishes the Earth and returns the three worlds to Indra. Viṣṇu holds on to his Boar form and enjoys the company of female boars.
- 1.2** SP 109–110: Kārttikeya's harassment of Varāha's son Vṛka and his defeat of Varāha.
- * SP 109: Varāha has a son called Vṛka. He destroys Kārttikeya's forest near Gaurikūṭa. He is taken captive and tortured. Nārada informs Varāha.
 - * SP 110.1–15: Varāha arrives and starts to fight. Kārttikeya strikes a spear in his heart. Viṣṇu abandons his Boar body and proceeds to Śiva to praise him. He requests that Śiva teach him the Pāśupata observance. Śiva leaves for heaven to teach the observance.
- 2** SP 111–112.72: Devī's Instructions to the Goddesses
- 2.1** SP 111: On Mt Mandara, Devī instructs the goddesses on donations.
- 2.2** SP 112.1–72: Devī instructs the goddesses on fasts and penances.
- 3** SP 112.73–115: Continuation of the ANDHAKA CYCLE
- SP 112.73–81: Devī explores the forest on Mt Mandara together with the goddesses. She decides to adopt a young *aśoka* tree as her son.
 - SP 112.82–92: Andhaka arrives at Mt Mandara. He desires Devī, but Prahlāda warns him off.
 - SP 112.93–102: The Asuras wander around Mt Mandara and eavesdrop on the Seven Sages. The sages decide to go away.
 - SP 112.103–115: Dhātṛ, Vidhātṛ and Kṛtānta arrive. They report that Dhātṛ had told Kaśyapa about the future affairs of the Devas and Asuras. The sages want to hear this as well. Kṛtānta is charged with telling it.

Skandapurāṇa 96

When Hiraṇyākṣa installs a new Agni, the Mantras and Yajña start serving the Daityas. The gods become despondent. Brahmā encourages them. They should wait until Hiraṇyākṣa's *tapas* runs out; then Viṣṇu will slay him. In the meantime they should dwell in the bodies of Hiraṇyākṣa's subjects through yoga. They do so for a long time, until Hiraṇyākṣa notices them and starts slaying his own people. He also dries up all the waters and vegetation. (ॐ p. 105)

- 1 Vyāsa asks what the banished gods did when the lord of the Daityas (Hiraṇyākṣa) was ruling the triple world, the Earth was bound and his subjects were happy. Sanatkumāra tells him.
- 4 The Daitya expells Agni and appoints another in his place. Thereupon the Mantras follow the new Agni and dedicate the sacrificial portions to the Daityas and Dānavas. When Yajña himself also starts serving the Daityas, all the gods are as good as dead. They have little strength and are without joy. Deprived of their kingdom, the gods are like snakes burned by *mantras*, like mountains crushed by thunderbolts, etc. They worry and lament.
- 10 When Pitāmaha sees the gods in this state, he addresses them from his *vimāna*.¹³¹ 'Why are you so distressed? I will give you the power of *tapas* and yoga! It is not proper for you to remain as though you are impotent. You should leave behind misery, and resort to my yoga and your own. Just as darkness is improper for the sun, heat for the moon, goodness for a bad person, lack of virtue for somebody from a good family, so too is this improper for the gods. You should not give way to grief on facing misfortune. You will regain your kingdom. Right now Hiraṇyākṣa is furnished with great yogic power and cannot be slain.¹³² You must bide your time. Viṣṇu will slay the lord of the Daityas in battle after his *tapas* has run out.'
- 20 The gods bow down to the Creator and tell him that their abodes have been taken. Where can they stay? Pitāmaha responds. 'I am aware that your abodes have been taken. You must dwell in the bodies of all [the king's] subjects¹³³ through yoga. The Earth, though bound by snakes,¹³⁴ will nourish you with what is drunk and eaten by them.'

131 The expression *vimānenārkaavarṇena* in SP 96.10c is a stock phrase found in SP 112.13c, SP 112.62c, MBh 13.78.24c and HV 31.35c, among others.

132 The compound *mahāyogabalopeta*° (SP 96.18a) occurs frequently in the text and is also well attested in other Purāṇas. In even pādas, the usual phrase is *mahāyogabalānvita*° (altogether thirteen times in the SP). Another common variant is *tapoyogabalopeta*° /-*balānvita*° (e.g. 98.28d below).

133 Hiraṇyākṣa rules the triple world, so his subjects (*prajā*) include the Asuras as well as all other creatures.

134 See SP 95.13.

- 25 The gods do as they are told by Brahmā. They dwell there for four *yugas*. Then Hiraṇyākṣa sees the gods abiding in his subjects through yoga and he gets angry at them. He kills every person in whom he sees a god is dwelling. Observing that he is always engaged in protecting his subjects from fear, and that the ungrateful ones who nourish his enemies with food and drink deserve punishment, he becomes exceptionally cruel and slays all his subjects wherever they are.
- 32 Then the Dānava dries up all ponds and rivers through yoga.¹³⁵ He destroys the plants and crops, and lets the trees and creepers wither. The world resembles the back of a tortoise. With the *varṇas*, *āśramas* and *dharmas* eliminated, deprived of cattle, birds and men, the world appears as if it has been destroyed by the fire of time at the end of a *yuga*.¹³⁶

Skandapurāṇa 97

The gods go and see Brahmā. He tells them that the time of the Daitya has come. They should go and ask Viṣṇu to take on the form of the Man-Boar, which will ensure the death of Hiraṇyākṣa. The gods go to Viṣṇu and praise him extensively. Viṣṇu assures them that he will slay Hiraṇyākṣa in the form of the Boar. The gods rejoice. (☞ p. 112)

- 1 Seeing the world in this state, the gods go to the world of Virāj (Brahmā) to see Pitāmaha once more. After bowing down repeatedly, they tell him about the Daitya's deed. They are unable to engage in battle with him and they cannot find a place to stay.
- 4 Brahmā speaks to the gods. 'You must not be afraid of the great yogin. The fruit of the Daitya's *tapas* has run out. The time of his death is imminent. Hence you must all go with me and beseech Viṣṇu. You are powerless now, but Viṣṇu is capable and will kill the Daitya. In the past, when he (the Daitya) was born, a bodiless voice prophesied that he could not be killed by a man, nor a god, nor an animal, not on earth, nor in fire,

135 SP 96.32ab ≈ SP 95.26ab. The situation described in this passage stands in direct contrast to the time when Hiraṇyākṣa began his reign (SP 95.21–31) and includes some verbal echoes of the passage describing this event.

136 The metre of SP 96.34 is Upajāti (Jagatī), and that of SP 96.35, Vaṃśastha.

nor in the sky, nor in the worlds.¹³⁷ The righteous Daitya lord is invincible to all beings, but he can be slain with difficulty, when Viṣṇu has taken on the form of the Boar (Varāha)—neither divine, nor human, nor animal; it is the form of the Man-Boar (Naravarāha)—and enters the nether region (Pātāla)—neither earth, nor sky, nor fire, nor the world; it is appropriate in all respects.’¹³⁸

- 13 The gods are delighted and agree that they should go. They all proceed to Mt Śveta, where they praise Viṣṇu reverentially.¹³⁹
- 15 ‘Obeisance to the destroyer of all enemies; the destroyer of Dānavas; the invincible god Vaikuṅṭha; he who shakes off *rajas*; truth; the Sādhyā; the store of great virtue; Yama; victory; the son of Aditi; Nara and Nārāyaṇa; the benevolent one; Viṣṇu; having the form of a dwarf (Vāmana); Kṛṣṇa-dvaipāyana;¹⁴⁰ Rāma (Dāśarathi); Rāma (Jāmadagnya);¹⁴¹ Dattātreyā;¹⁴² the Man-Lion (Narasimha); the supporter; the slayer of Śakuni;¹⁴³ Dāmodara; practising *tapas* in water;¹⁴⁴ fond of lying on a snake (Śeṣa); having

137 These conditions are not found in any of the other versions of the Varāha myth, with the exception of VDhP 1.53.13–14: *tiryāṇmanuṣyadevānām avadhyaḥ sa surāntakaḥ | brahmaṇo varadānena tasmāt tasya vadhepsayā || nṛvarāho bhaviṣyāmi na devo na ca mānuṣaḥ | tiryagrūpeṇa caivāhaṇ ghātayīṣyāmi taṃ tataḥ ||* (read *tiryagrūpo na?*). The *Viṣṇudharmottara* is also the only other text that refers to this specific form as the Man-Boar (Nṛvarāha), a hybrid form that satisfies the conditions set. The formulation of the conditions here is clearly inspired by the earlier Narasimha episode (SP 70.30–32), where it forms an intrinsic element of the narrative in other versions as well.

138 The syntax of this passage is far from straightforward. 11a and 12a continue from verse 7, while verses 8–10 form a parenthetical clause explaining the preconditions for Hiranyākṣa’s death. 11bcd is a sort of commentary or elaborate explanation of 11a, and 12bcd of 12a.

139 Perhaps Śvetaparvata ‘the White Mountain’ is named as the residence of Viṣṇu because of its association with Śvetadvīpa ‘the White Island’, the paradisaical continent of Nārāyaṇa (Rönnow 1929, Oberlies 1997). Several passages in the text indicate that Varāha’s body is white; see n. 167 on p. 57.

140 The *Nārāyaṇīya* regards Kṛṣṇadvaipāyana Vyāsa as an incarnation of Nārāyaṇa: MBh 12.334.9, MBh 12.337.3–5 and MBh 12.337.42–44. This tradition is followed in the *Purāṇas* (Saindon 2004–05).

141 The reading of SP 97.16a is uncertain. We have adopted Bhaṭṭarār’s conjecture, referring to the two Rāmas. For the two Rāmas (Jāmadagnya and Dāśaratha) as manifestations of Viṣṇu-Nārāyaṇa, see e.g. MBh 12.326.77–81 and HV 31.100–142. The reading of **A** (*nāgāya*) would rather refer to Balarāma.

142 An early reference to Dattātreyā as a *prādurbhāva* of Viṣṇu can be found in HV 31.93–100ab.

143 ‘Śakuni’ refers to the ogress Pūtanā, who was slain by Kṛṣṇa. See HV 50.20–50.

144 Followed by the image of Viṣṇu lying on Śeṣa, this may suggest Viṣṇu’s yogic sleep on the cosmic ocean, but in origin the reference is rather to Śiva. Cf. *tapyamānāya salile* (MBh 7.5.4a) and *salile tapyamānāya* (SP 7.16a, SP_{Bh} 122.36c), all in hymns addressed to Śiva. This no doubt refers to the Sthāṇu myth, which starts with Śiva performing *tapas* in water (MBh 10.17.11). On this see also Shulman 1986.

the form of Kapila;¹⁴⁵ the great person (Puruṣa); having the form of a cloud;¹⁴⁶ dear to Mahādeva; having the form of half of Rudra; having the form of Umā;¹⁴⁷ with a discus and a hammer in his hands; the Gaṇa of Maheśvara; Śivipiṣṭa;¹⁴⁸ bearer of the *śrīvatsa*; the slayer of Dhundhu (Dhundhumāra);¹⁴⁹ the slayer of Madhu and Kaiṭabha; the four-armed; the dark-coloured one; wearing the *kaustubha* jewel; positioned in the sky with his three strides; wearing a yellow garment; the destroyer of cities;¹⁵⁰ bearing a terrific club and sword; the yogin; the sacrificer; the killer of the wife of Bhṛḡu;¹⁵¹ having the form of a bull;¹⁵² the best of the Ādityas; the intelligent one; the restrained one; Śauri;¹⁵³ the friend of the Vṛṣṇis; the slayer of Aśvagrīva;¹⁵⁴ the killer of Asuras; with the Śārṅga bow; the destroyer of Saubha and Sālva;¹⁵⁵ having a lotus-navel; knowing the true path of *brahman*; victory;¹⁵⁶ Śarva; who received a boon from Rudra;¹⁵⁷ the lord of all; establishing the *dharma* when it perishes; the excellent person (Puruṣa); the hundred-armed! Thanks to your grace we transcend hardships, O Puruṣottama! Don't you know that we have all been robbed of our kingdoms by Hiraṇyākṣa? O Vaikuṅṭha, destroy him!

145 For the Sāṃkhya teacher Kapila as a form of Viṣṇu, see MBh 12.326.64.

146 This refers to Viṣṇu as Yajña, who in the past was granted the form of a cloud (SP 31.38–46).

147 'Half of Rudra' indicates Harihara, but the reference to 'the form of Umā' is not clear; perhaps it is an allusion to Ardhanārīśvara or to Viṣṇu's female manifestation as Mohinī. The word *umā* can also mean a flax flower, in which case it could refer to Viṣṇu's blue skin.

148 For Śivipiṣṭa (or Śipiviṣṭa), see SP I, 86, n. 79.

149 The slayer of the demon Dhundhu, the son of Madhu and Kaiṭabha, was King Kuvalāśva, who had been given yogic power by Viṣṇu. His story is told in MBh 3.192–195.

150 Perhaps Kṛṣṇa's destruction of Vārāṇasī is meant. See SP II A, 26–27, with reference to ViP 5.24 (a typo for ViP 5.34) and BhāḡP 10.66.

151 The reference is to Rām. 1.24.18, which tells how Viṣṇu killed Bhṛḡu's wife, the mother of Śukra (*kāvya-mātrī*), when she desired to rid the world of Indra: *viṣṇunā ca purā rāma bhṛḡupatnī dṛḍhavrata | anindraṃ lokam icchantī kāvyamātā niṣūditā ||*.

152 The bull refers to Viṣṇu as Dharma. For the identification of the bull with Dharma, see SP II B, 65, n. 210.

153 The text actually has *śaurīne* (confusion between *-i* and *-in* ending).

154 This obviously does not refer to the *avatāra* Hayagrīva 'Horse-Necked', but to the demon of the same name. A brief allusion to Viṣṇu's killing of Hayagrīva occurs in MBh 5.128.49 and Rām. 4.41.22. According to BhāḡP 8.24, Viṣṇu rescued the Vedas from the demon Hayagrīva in his Matsya *avatāra*. See also Jaiswal 1985.

155 Sālva (or Śālva) was the ruler of the city of Saubha, which was destroyed by Kṛṣṇa, together with its king, after the latter had attacked Dvārakā (MBh 3.15–23).

156 Because of loss of a folio in S₁ and S₃, the textual basis for SP 97.28cd–42ab consists only of R and A.

157 This probably refers to SP 71.72, where Viṣṇu is given the boon of being a slayer of demons (*daityaghna*).

- 31 A man who constantly recites this praise of Viṣṇu with devotion is released from all sin. When he dies, he is worshipped in all the worlds by all the gods for fourteen times ten million years. One who recites this praise is released from sin; he is freed from suffering.
- 34 The Bhagavat (Viṣṇu) responds. ‘The wicked Daitya has to be killed after you enter the Boar form.¹⁵⁸ It is not possible for me to slay the powerful and righteous Daityendra on my own. I will slay the Daityendra after assuming the form of Varāha, increasing joy (*nandivardhana*),¹⁵⁹ consisting of all the gods. In that form it is possible to bring back the Earth from him/it (Pātāla). I will slay the Dānava for your sake, just like a Śara-bha slays a lion.¹⁶⁰ Purandara (Indra) will be the consecrated sacrificer (*dīkṣita*), Bṛhaspati the Hotṛ, Brahmā the Brahman priest, Yama the Prasthātr, Varuṇa the Udgātr, Hiraṇyanayana (Hiraṇyākṣa) the sacrificial animal (*paśu*), and I myself will be the butcher (Śamitr).¹⁶¹ [...]’¹⁶²
- 43 Once the gods have heard his speech, they consider the Daityendra already to have been slain. They cry out: ‘The Daitya has been slain, just like his mighty elder brother before him by Narasiṃha!’¹⁶³

158 The manuscript situation of this passage is poor and the readings of R and A diverge. We have followed the reading of R. A has a different syntactic structure. Here Viṣṇu tells the gods that the Daitya is doomed and that they should prepare the body of a mortal and a boar, thus referring to the Naravarāha form. We have also considered the possibility that SP 97.35 may originally have been placed after SP 97.30 and would have rather formed the end of the gods’ speech to Viṣṇu. It is conceivable that the *śrutiphala* of 31–33 was inserted at some stage in the transmission, which may have created the confusion.

159 The adjective *nandivardhana* here qualifies the form (*rūpa*) of Varāha. Later, however, starting at SP 98.19b, the text appears to use Nandivardhana ‘Increasing Joy’ as an epithet of Varāha. It is used with reference to Varāha throughout the rest of the Varāha cycle (twenty-two times until chapter 112) and is unique to the SP. For the possible historical background, see n. 197 on p. 65.

160 The simile is pregnant with meaning, since Viṣṇu was overpowered by Śiva in the form of a Śarabha to defeat his former Man-Lion manifestation (SP 71.48–73).

161 For a similar idea, involving some of the same priestly roles and comparable imagery, see SP 84.1–7.

162 SP 97.42 is incomplete. It involves comparing the battle between Viṣṇu and Hiraṇyākṣa to that of two rutting elephants for a female elephant (*vāsītā*), implying here the goddess Earth, who has been taken captive by Hiraṇyākṣa.

163 The metre of SP 97.44 is Upajāti, a combination of Triṣṭubh (ab) and Jagatī (cd). In R and A, as well as SP_{BH}, the verse has been turned into a Jagatī.

Skandapurāṇa 98

The gods fashion the Boar's body from the seven worlds and each of them occupies one of his limbs. The sages energize the Boar's body. Viṣṇu declares that he will slay Hiraṇyākṣa and liberate the Earth. Brahmā warns him that the Daitya is strong. The gods request that Śiva strengthen Viṣṇu with his energy. Brahmā performs a protection rite, asking Śiva in his many aspects to protect Viṣṇu during the battle. Varāha sets out for the Ocean. (☞ p. 118)

- 1 The gods prepare his form [i.e. his boar form], with Brahmā as the creator. They fashion his body from the seven worlds.¹⁶⁴ The mountains become his bones; the rivers, his veins; the seven oceans, his blood; the three *guṇas*, the three humours; the plants, his faeces; *dharma*, his semen; the clouds, his urine. The seven winds enter his abdomen; Brahmā, his head; Rudra, his skull; Dharma, his forehead; Vāyu, his nose; the sun and the moon, his eyes; the directions, his ears; the stars, his eyebrows; day and night, his eyelids; the submarine fire, his mouth; earth and sky, his lips; the snakes, his teeth; the four weapons, his fangs;¹⁶⁵ lightning, his tongue; space, his palate; Umā, his neck; the thunderbolt, his shoulders; the Ādityas, his cheeks; the Rudras, his hands; fame, fortune, success, glory, victory, splendour, strength, beauty, action and inaction, his fingers; all the weapons, his nails; Yamadaṇḍa, Kāladaṇḍa, Mṛtyudaṇḍa and Rudradaṇḍa, his arms and feet; the Sādhyas, his chest; Soma, his heart; the great elements, his belly; Aditi, his navel; Prajāpati, his penis; Mitra, his anus; the Vasus, his ribs; Dharma, his back; Mṛtyu, Kāla and Yama, his palms and soles; the Aśvins, his tail; the *pitṛs*, his joints; fate, the noose of time, death, quarrel and disease, his sight; Yakṣas, Rākṣasas, Gandharvas and Pannagas, his skin; the chants, the Vedas and the oblations, the pores of his skin; the gifts, the *yamas* and *niyamas*, the Mothers, the local deities, the domestic animals and birds, his bristles; the Viśvedevas, the

164 Viṣṇu in the form of the Boar is generally considered to be a sacrificial boar (*yajñavarāha*), and the limbs of his body are identified with sacrificial elements. See, e.g. HV 31.21–27, HV App. 1 No. 42 ll. 165–178, ViP 1.4.32–34; for a study and overview, Agrawala 1963. This is no doubt related to the idea that Viṣṇu is the sacrifice (Gonda 1969, 77–80). The present passage rather involves an identification of the Boar's limbs with the entire cosmos (*saptalokamaya*), paying particular attention to the position of the gods. This is connected with Viṣṇu's earlier request that the gods strengthen him because he could not slay Hiraṇyākṣa on his own (SP 97.35–37). See also Bakker 2014, 246, n. 703, which does not, however, properly distinguish between the cosmic boar described here and the sacrificial boar described in other texts.

165 This refers to the four *mantra* weapons: the Pāśupata weapon, the discus (*cakra*), the staff of Brahmā and the head of Brahmā. For the Pāśupata weapon and the head of Brahmā, see Bakker & Bisschop 2016, 248–252.

paws of his feet; the Bhṛguṣ and Aṅgirasas, his nails.¹⁶⁶ The sages occupy all the spaces between his bristles.

- 19 In this way, Varāha Nandivardhana comes into being; he touches both heaven and earth. In the past, the Slayer of Madhu (Madhusūdana) shone forth in that form, when he was about to lift up the Earth as Svayambhu.¹⁶⁷ The sages activate Varāha's energy (*tejas*) with their *tapas*. Viṣṇu blazes up like the fire at the end of time. Roaring loudly, he tells the sages that he will slay the Daitya. He will enter Rasātala and liberate the Earth, place her in her proper place and return the kingdom to the gods. Now they should repeat 'to victory!' and 'to Śiva!'
- 26 Brahmā warns him to muster his strength, since the Daitya is very strong. He should make a great effort and slay the Daitya king with complete self-composure. The former Hiraṇyakaśipu is not comparable to him.
- 29 The gods and sages bow down to Govṛṣadhvaja and ask him to strengthen Viṣṇu with his *tejas*.¹⁶⁸ The Bhagavat (Śiva) promises that he (Viṣṇu) will slay the Daitya instantly, after Śarva's *tejas* has entered Hari.¹⁶⁹ Thereupon Brahmā performs the rite of protection.
- 33 Brahmā requests Vidhātṛ; Dhātṛ; Rudra; Kāpālin; Tālaketu; the lord of smell, taste, sight, touch, sound and all organs; Nīlahita; the great yogin; the lord of the seed, the seed's place and consciousness, to protect him. The lord of action and inaction; the knower of time; the goal of *dharma* and *adharmā*; the one who bestows fruits on agents; activator of the *guṇas*; indifferent to actions; the agent of the observance; the knower of the actions of agents; for whom the object of the instruments comes about without instruments;¹⁷⁰ the knower of all; protector of all; the ruler for

166 The reading *nakhāḥ* (R) is uncertain. The Boar's nails have already been mentioned in 9f, but there the reference was to the fingernails. Here it is the toenails that must be intended.

167 A distinction is made here between the earlier cosmogonic Varāha form, originally associated with Prajāpati (e.g. TaiSa 7.1.5.1), and Viṣṇu's present Asura-slaying Varāha form. Cf. also SP 108.15, where this earlier form is instead referred to as Brahmā. The present passage rather follows the Vaiṣṇava tradition that identifies the cosmogonic boar with Viṣṇu. The simile added in 20ef ('like Mt Himavat, shining with herbs at night') calls to mind the description of the Himavat in *Kumārasambhava* 1.43 and indicates that the Boar's body is white. On Śvetavarāha ('White Boar'), see Bakker 2014, 246, n. 703, with references.

168 For the theme of strengthening with *tejas*, which is a recurring topic in the SP's narration of the Varāha myth, see Hara 1987, 136: 'a god given "tejas" by a more powerful god becomes stronger.' See also Magnone 2009.

169 This refers ahead to the apotheosis of the fight with Hiraṇyākṣa in SP 107 (see n. 243 on p. 76). Note that Śiva uses the phrase *sārvaṃ tejas* with reference to himself.

170 Cf. PS 1.25–26: *vikaraṇadharmītvam ca*.

whom there is nothing that is not governed; who has hands and feet everywhere, eyes and heads everywhere and ears everywhere;¹⁷¹ omnipresent; imperishable; whose lordship is undecaying, innate and uncreated; the creator of all beings and the *tattvas*; the maker and eradicator of *saṃsāra*; the one whom the Sāṃkhyas and the yogins who are learned in the scriptures do not know; who is always contented; deluding the creatures with *māyā*; by whom all *tattvas* starting with *puruṣa* are woven and warped; who is not pervaded; without knowing whom there is no release; by whom all the world is bound; by whom he (Brahmā) was made Prajāpati in the past;¹⁷² by whom he (Viṣṇu) was created as both Yajña and Viṣṇu—let Him grant power and energy, distinction in speech and recollection of the weapon; let Deva provide complete protection during his fight. He (Brahmā) has properly performed the protection; now he (Viṣṇu) should destroy the Daitya!

- 47 Next the sages and gods praise him, and all the various creatures declare ‘victory!’ Divine drums resound in the sky. Showers of flowers descend upon Varāha. After declaring ‘success!’ and bowing to Rudra, he sets out for Varuṇa’s abode, repeating the victorious Rudra [*mantra*].¹⁷³ Accompanied by the sages etc. he proceeds to the great Ocean.¹⁷⁴

Skandapurāṇa 99

Varāha reaches the Ocean, who welcomes him with great respect. He dives in, scaring all kinds of water creatures along the way. He visits various places, ending in the city of Śeṣa, whom he requests not to constitute an obstacle. When he reaches Rasātala, a sea guard Daitya sees the strange sight and hurries to inform Hiraṇyākṣa. (p. 127)

- 1 Varāha sets out and reaches the Ocean. The latter beholds Nandivardhana, roaring, reclining, dancing and leaping, skilled in fighting, traversing

171 SP 98.40 draws upon a verse from the *Bhagavadgītā*: *sarvataḥpāṇipādāntaṃ sarvatokṣiśiromukham | sarvataḥśrutimal loke sarvam āvṛtya tiṣṭhati ||* (MBh 6.35.13).

172 This is a reference to SP 3.22, where Śiva grants Brahmā *prajāpatitva*.

173 The verb \sqrt{jap} with the plural accusative Rudra (*rudrān*) occurs at SP 21.2c, SP 35.16c, SP 51.12e and SP 51.18d. See also SP I, 98, n. 119.

174 The metre of SP 98.51 is Vamśasthavila.

the earth in manifold circles.¹⁷⁵ The Ocean welcomes him with an offering of guest water. After accepting it for victory and having honoured the Ocean, he (Varāha) enters the Ocean, leaving behind all creatures.

- 7 He dives in playfully. Submerging very deep, he descends out of sight. The water creatures behold him as he stirs up the Ocean. Frightening various kinds of whales, Makaras, shellfish, and other fish with the forms of different creatures, he goes along on his way. Some fish descend on him and sniff him in curiosity before disappearing again en masse.
- 14 He makes a circumambulation around the submarine fire (Hayaśiras) and instantly proceeds to Bhogavatī via Maināka.¹⁷⁶ He goes to the city of Varuṇa; makes a circumambulation around the elephant Parjanya; visits the city of Surabhī, where he sees the nectar-yielding cow; drinks the milk at lake Kṣīroda and spends the night there worshipped by the foam-drinkers. Then he proceeds to the cities of Kaṅka, Vāsuki and Takṣaka, and reaches the city of Śeṣa, called Ramaṇā.¹⁷⁷
- 20 Ananta receives him with guest water and addresses him with great respect, saying that, if he wants, they can accomplish the business for the gods together.¹⁷⁸ The Destroyer of Madhu requests that he not constitute an obstacle: the opportunity for the Daitya's defeat should not be missed.

175 The passage is unsmooth. We conjecture loss of two pādas after SP 99.4ab, which would have made reference to the embodied form of the Ocean. The Ocean probably appears as embodied here in order to offer *argha* to Varāha. An early visual representation of this moment in the narrative, which does not occur in any other text known to us, may be seen at the bottom of the side walls of the famous Varāha relief from Udayagiri, depicting a male figure in the Ocean's waves with a water vessel in his hands. See Harle 1974, 10, plate 13; Williams 1982, 43–45, plate 37, fig. 5. Similar passages describing a natural phenomenon that appears embodied (*mūrtimat*) in front of Deva or Devī are found in SP 13.73 (Seasons), SP 59.3 (Gaurīśikhara) and SP 69.37 (Gaurīśikhara).

176 The description of Varāha's journey towards Pātāla is not found in other versions of the Varāha myth, but some parallels for the geography can be found in the tale of Mātali's journey to the Nāgaloka (MBh 5.95–103). It includes, among other things, descriptions of the abode of Varuṇa (5.96); the world of the elephants, where the city of Pātāla and the abode of Hayaśiras is located (5.97); the city of the Daityas, called Hiraṇyapura (5.98); the world of the Garuḍas (5.99); Rasātala, where Surabhī and the foam-drinkers live (5.100); and Bhogavatī, where various Nāgas, including Śeṣa, Takṣaka and Vāsuki, live (5.101).

177 This name for the city of Śeṣa is not known from other sources.

178 Verse 21 is found after 22d in all manuscripts. We have relocated it here because the verb *upa-√mantr* in 20d introduces Ananta's speech. In its original position, the verse would be Ananta's answer to Viṣṇu's request, but without indication of a change of speaker. The reference to Ananta in this passage brings to mind the iconography of the image of Varāha standing on a Nāga whose hands are folded in humble veneration. See Dokter-Mersch 2020.

- 23 Leaving the Nāga, he reaches Rasātala. There, a sea guard Daitya sees him heading for the city of Hiraṇyākṣa and gazes at the minute gods in his limbs. The Asura is perplexed by his form and does not dare to approach him. Hurrying to inform Hiraṇyākṣa, he speeds to the city ahead of Varāha. In his desire to reach the lord of the Daityas (Ditijas), he brings Varāha himself to the Daitya (Hiraṇyākṣa), just like the wind carrying the garland brought death.¹⁷⁹

Skandapurāṇa 100

Bad omens appear in Hiraṇyākṣa's city. Prahlāda informs him about a dream in which a man-boar seizes Hiraṇyākṣa. Hiraṇyākṣa says that he had a dream in which he was forced to give up his kingship. The Asuras debate whether anything can be done to prevent this from happening. They are interrupted by the arrival of a Dānava who reports that a terrific boar consisting of all the gods is heading for the city. Prahlāda says that this must be a form of Viṣṇu. Hiraṇyākṣa expresses his satisfaction at the chance to avenge his brother's killer. He commands ten thousand Kiṃkaras to find him. (ॐ p. 132)

- 1 Terrible omens appear in Hiraṇyākṣa's city: the watchtowers collapse, the images of the gods laugh,¹⁸⁰ jackals howl in the houses and assembly halls, there is a sudden terrifying noise, trees are uprooted without wind,¹⁸¹ the sun is covered by a *kabandha* and a fight is seen there [i.e. at the sun].¹⁸²
- 4 The Daitya king addresses the Asuras, saying that these omens are not without cause. The gods who have been robbed of their kingdoms will not remain inactive: resolving to something, they are now heading for battle.

179 The metre of SP 99.27 is Upajāti, a combination of Upendravajrā (pāda a) and Vaṃśastha (pādas bcd). As so often in these concluding verses, the syntax is not very smooth. We take *jagāma* in a causative sense. The simile contains a terse, but remarkable reference to an episode from Aja's life as narrated in *Raghuvamśa* 8.33–37, where a divine garland attached to the lute of Nārada is caught by the wind and ends up killing Aja's wife, Indumatī, when it falls on her breast. We owe the conjecture *pracyutadāmamālyavān* to Csaba Dezső.

180 For the laughing of images as an omen, cf. AVPariś 70c.29.3.

181 Ballālasena quotes the first two lines of verse 3 separately in the *Adbhutasāgara* (respectively on p. 485 and p. 445 of the printed edition).

182 For the omens of the *kabandha* and the fight (between two men), see SP IV, 69, n. 179 (where 'SP 78.8ab' should be corrected to 'SP 78.8cd').

- 7 Hearing this, Prahlāda bows down before his father and speaks. ‘I am your son and you are my father by law;¹⁸³ your judgement does not depend on the likes of me. And yet, desiring your undecaying kingship, I will say something in my childishness. Please listen. Last night, in a dream, I saw someone with a human and a boar form defeat you. May you act appropriately, so that this will not happen!’
- 11 Hiraṇyākṣa answers. ‘Without a doubt, you are virtuous and you have seen it correctly. Today, in a dream, I visited the dwelling of Tryambaka (Śiva). Govṛṣadhvaja informed me that the time of my kingship is over and that I should return my royal insignia to Sahasrākṣa (Indra): the crown, the necklace, the armlets, the sword, the golden medallion, the bracelets, the royal seal¹⁸⁴ and the fine upper garment. After removing them, he gave them to Śakra. The Bhagavat then told me to dwell in his proximity and not in my kingdom.¹⁸⁵ Although what I have seen will certainly come to pass, still you should not be afraid because of me.’
- 18 The Daityas respond. ‘This is false! Dreams are reported to be false.¹⁸⁶ Joining Andhaka, who alone can fight the gods and is unconquerable, we will fight without distress. You (Hiraṇyākṣa) should not fight! The lives of the Daityas and Dānavas depend upon you. Or, we will leave the city and enter the great Ocean.’
- 22 Hiraṇyākṣa laughs. ‘Nobody can change what has been ordained by the creator and destroyer. If he has ordained my death, then death would kill me even if I were to sit down without fighting. Try and find that place where death will not take me!¹⁸⁷ Alternatively, if he has not ordained my death, then death will not take me while I am fighting. How can someone like me do what is condemned by the wise: to protect oneself and hand one’s child over to death? How can I who have killed many enemies on my own turn my back to them [i.e. my enemies]?’
- 29 Vipracitti says that they will strive to make sure that none of the gods return after they have been destroyed.
- 30 Hiraṇyākṣa responds. ‘The gods, knowing themselves to be immortal, understand that they will regain their kingdom in the end, and so they always disperse. We, however, are not immortal. Once we are destroyed,

183 Prahlāda is actually the son of Hiraṇyakaśipu (cf. PPL 214.8–9), but with the death of his father he has become Hiraṇyākṣa’s lawful son.

184 We take *śāsana* in the sense of ‘royal seal’.

185 ‘His proximity’ (*tatsamīpa*) implies Hiraṇyākṣa’s death.

186 We take the Daityas’ argument to be that dreams in general are false, but it is also possible to take it with reference to the individual dreams of Prahlāda and Hiraṇyākṣa.

187 A rhetorical challenge. Such a place does not exist.

we have no more hope of life. You should not think of fleeing. My mind is fixed on battle. Let us die in battle in a good fight!

- 33 While they are speaking like this, a Dānava appears, out of breath, like an animal frightened by a lion in the jungle. Looking in all directions, he addresses the door guardian. ‘O master of the assembly, inform the king that I, Nala the sea guard, have arrived! I will quickly relate something untimely.’
- 37 The door guardian laughs at him and tells him not to be frightened: ‘There is no lion or other beast of prey here, not even cows.’ The Asura (Nala) gets angry and makes a great noise. They inform the king that the Asura has seen something. They ask the king to comfort the Daitya (Nala)¹⁸⁸ and petition him to ensure the welfare of the Dānavas.
- 42 The king of the Dānavas tells him (Nala) to let go of his fear. He should report all that he has seen. Thereupon the Dānava bows down before the king and tells him the following.
- 45 ‘Victory to the king! May all enemies perish! At your command I patrol the ocean’s ends with my men day by day. Today I saw a boar-shaped form (*vārāha*) resembling the peak of Mt Meru, blazing like fire. In his limbs all the gods and sages could be seen in miniscule form. Your Majesty is very powerful, but he is even more terrifying! His likeness has not been seen or heard of before. Struck by the sight, I fell down to the ground in fright.¹⁸⁹ My companions all dropped dead because of the boar’s force. He is heading towards the city, stirring up the earth, disturbing the oceans and robbing the water creatures of their lives.’
- 53 On hearing this, Prahlāda addresses the Daitya king. ‘The boar comprised of all the gods is no ordinary boar. Therefore you should take action so that it does not bewilder us and take over. It is clear that this is the Boar form of the bearer of the discus and the plough [i.e. Viṣṇu], conceived by Brahmā. It is because you cannot be slain by any of the gods that they have created this *māyā*.’
- 58 Hiraṇyākṣa turns to the Daityas and Danujas. ‘My heart’s desire has been fulfilled today¹⁹⁰ if my brother’s killer has arrived. Today I will cut him to pieces and serve him as a *bali* offering to Paśupati! Today I will chop the

188 Earlier, in verse 33, Nala was called a Dānava. As in other parts of the text, the terms Daitya and Dānava are used interchangeably.

189 In SP 99.25, it was said that the demon could not move because of the Boar’s *tejas*.

190 Note the repeated use of *adya* in this speech, which indicates Hiraṇyākṣa’s excitement at the prospect of avenging the murder of his brother.

head off his body and give it to Rudra!¹⁹¹ In the former battle I did not encounter Keśava, but now, approaching him, I will bring him to Yama's abode! Today, after I have killed him, all the gods will be turned into slaves!

- 64 He then commands the Daityas and Dānavas, as well as ten thousand Kiṃkara Dānavas, to find out who he is. They accept his command with delight and depart in full armour. The sons of the Dānavas and Daityas set out noisily and excitedly.¹⁹²

Skandapurāṇa 101

The Daityas and Dānavas find the Boar and surround him. They ask him why he has come. The Boar responds that he is looking for his lost wife. The Dānavas express disbelief and attack him, whereupon the Boar declares that he will kill them all. They attack him with many weapons, but he defeats them all. (ॐ p. 143)

- 1 The armed Daityas and Dānavas head for the Boar (Varāha). Carried off by the one with the appearance of a boar, the Asuras resemble sacrificial animals. He leads away the Daityas, who have been struck and fettered by fate and death, like sacrificial animals. After travelling for eight *yojanas*, they behold the Boar who has traversed the Ocean's waters. Drawing their bows, they surround him.
- 6 The Boar addresses them.¹⁹³ 'Why are you attacking me? I have not done anything wrong and I am not your enemy.'
- 8 Encircling him, the sons of Diti ask him: 'Who are you, having crossed the ocean in the form of a boar? Why have you come here? Where are you heading?'
- 10 Resounding like a thundercloud, the Boar responds. 'I am just a boar. I have come to this place to wander. My wife has been taken by another and I am distraught.¹⁹⁴ I am thinking about catching him.'

191 The phrase *śiraḥ kāyāt sakuṇḍalam* in SP 100.60b (= SP 91.9b) derives from the *Droṇaparvan* (cf. MBh 7.15.37b, MBh 7.30.22b, MBh 7.30.25b).

192 The metre of SP 100.67 is Upajāti, a combination of Triṣṭubh (ab) and Jagatī (cd).

193 The phrase *tān āpatata evātha* (SP 101.6c) is also found in SP 80.33a, SP 81.19a and SP 86.9a. For other variants of this stock phrase, see SP IV, 21.

194 In a veiled way, Varāha is speaking the truth. Viṣṇu's wife is the Earth (Bhū), who has been taken captive by Hiranyākṣa.

- 13 The Dānavas reply. ‘This is the abode of the Daityas and not a place for you. Why have you arrived here, without respecting the Dānavas? We will slay you today and bring you to the lord of the Daityas!’ Thereupon, they all attack him.
- 16 Again the divine Boar speaks to the Daityas, even as he is being attacked. ‘I have not done anything wrong to you and I am not planning to either. Why are you striking me with weapons? There is no hostility between us. Or, if it is my meat that you are after, try and kill me with all your might. I have no fear of you! I have only to stretch out my hands and I will kill you instantly. Today you shall learn the power of animals! I will destroy your arrogance for having defeated the gods!’
- 22 Thereupon the Bhagavat (Varāha) stretches his arms¹⁹⁵ and rises like the sun. The Dānavas attack him in anger. Like a storm struck by clouds, like Garutman by snakes etc., Varāha pays no attention. As he is being attacked by various kinds of weapons, he disappears from view and they are delighted.
- 28 While the Dānavas are shouting with joy, Varāha steps forth from the pile of weapons and crushes their heads. He tears them to pieces with his arms, feet and fangs, and slaughters others with the weapons they had released. Utterly destroyed by them, they are like heaps of riches enjoyed by many.¹⁹⁶

Skandapurāṇa 102

One of the Asuras manages to escape and reports back to Hiranyākṣa in Aśmakapura. Vipracitti and the others request that the king command them to slay the Boar. He approves. All the Dānavas set out. Varāha arrives at Aśmakapura and breaks the door of the southern gate. The Asuras and Varāha start fighting. (ॐ p. 149)

195 The arms of Varāha are compared to Indra’s flag pole (SP 101.22b). Similes referring to Indra’s flag pole (*śakraketu*, *indraketu*, *indradhvaja*) occur multiple times in the battle episodes. For an analysis of such similes in the two Sanskrit epics, see Brockington 1995.

196 The metre of SP 101.30 is Praharṣiṇī.

- 1 Seeing them all slain, one Asura escapes to Aśmakapura.¹⁹⁷ Wild-haired, covered with dust and blood, he tells the door guardian to inform the king¹⁹⁸ that the Asuras who had gone to find the animal (*mṛgendra*) have all been slain.¹⁹⁹ He should not underestimate the animal or bide his time. The Boar is great and cannot be killed by the Dānavas.
- 5 When he hears this news, Hiraṇyākṣa rises from his seat in anger, roaring like a thundercloud and blazing like a fire enveloped in smoke.
- 7 Vipracitti and the Daityas bow down and tell him that he is the king of all Daityas—he does not have to exert himself while they are around. They will slay the Boar, and after cutting him up, they will bring him his meat! They are capable of slaying the Ādityas, the Rudras, the Vasus, the Aśvins etc., and punishing wicked beings at any time. He should not leave. The king need only command them and they will do it. He should only act if they are incapable. If the king goes after the animal himself, it will be said that the Daityas are powerless.
- 17 Thereupon, the king of the Daityas (Hiraṇyākṣa) issues orders to them all. The Daityas accept his command, and prepare and mount their vehicles: Prahlāda, Anuhlāda, Śini, Bāṣkala, Jambha, Kuṅjambha, Vātāpin, Ilvala, Virocana, Bali, Bāṇa, Vāta, Śambhu, Kāśyapa, Śambara, Mahāmāya, Kālaśambara, Pradīpta, Asiloman, Silika,²⁰⁰ Śarabha, Śalabha, Dhundhu, Mūka, Śatodara, Hradodara, Tāra, Tāraka, Maya, Hāla, Ajaka, Namuci, Vyāṃsa, Kārtasvana, Kubha,²⁰¹ Ilvaka, Pilvaka, Vipāka, Pāka, Hastin, Duryodhana, Vipracitti, Hayagrīva, Mura, Naraka, Kuṇḍa, Śakuni, Vṛṣa-parvan, Śataketu, Mahārava, Makara, Rāhu, Svarbhānu, Kāla, Virādha, Kabandha, Dundubhi, Śatadundubhi, Sālva, Druma, Mayūragrīva, Kālanemin, Meghanāda, Andhaka, Mahiṣa, Ānanda, Śamaka, Aṭi and Baka.

197 ‘City of Stone’, the name of Hiraṇyākṣa’s capital. See SP IV, 59, n. 142. The combination of the elements Nandivardhana and Aśmakapura in this myth brings to mind the names of the old capital of the Eastern Vākātakas, Nandivardhana (present-day Nagardhan: Bakker 1997, 84–85), and their enemies, the Aśmakas. Without suggesting a direct connection between the myth and the historical past, it seems likely that the combination of these two names would have rung a bell for the learned audience at the time. The worship of Varāha by the Vākātakas is evinced by the enshrined theriomorphic Varāha on Rāmagiri (present-day Ramtek Hill: Bakker 1997, 138–139).

198 After this, R and A insert an extra line to indicate that the speech is delivered to the king by the door guardian.

199 The words *mṛga*, *mṛgendra* and *mṛgapati* are used with reference to Varāha throughout these chapters. We have rendered these references in the synopsis with ‘animal’.

200 The name Silika is not known from any other source.

201 The name Kubha is conjectured on the basis of the parallel *kārtasvanaḥ kubhaḥ* at SP_{Bh} 122.17b, 138.3b and 154.3b; moreover, Kubha is also mentioned at SP 83.5c and SP_{Bh} 143.13b.

Then all the Dānavas, skilled in weapons and tested in battle, set out on chariots, horses, elephants and by foot to slay the Boar.²⁰²

- 30 Nandivardhana is praised by the sages inhabiting his body. After he has killed all the Kiṃkaras, he reaches Aśmakapura, thundering like a cloud at the end of a *yuga*. The lord circumambulates the town anticlockwise and arrives at the southern gate.²⁰³ The Dānavas at the gate make a hallooing sound, by which the city is alarmed. He breaks and pulverises the *śataghñī* projectiles, the panel of the door, the cudgels and the *kālacakra* engines.²⁰⁴
- 35 The Dānavas come and shower the animal with a rain of missiles. Struck by the spears, lances and javelins, he exits the gate and withdraws to open ground. Taking him to be defeated, the Asuras follow him from behind and cut him with weapons, but steered by the gods, he springs up and fights the sons of Diti.²⁰⁵

Skandapurāṇa 103

Varāha tells the Dānavas to put up a just fight. Andhaka agrees, but Prahlāda retorts that they should not give up their own conduct. He covers Varāha with arrows; Varāha engages in battle with him. Andhaka and others pierce him with arrows. Varāha grabs the clubs of Andhaka and Vipracitti, and performs various moves. As they fight, he jumps into the air and topples the two Daityas from the sky. He crushes the Asura army. Overcome with shame, the Asuras once again surround him. (ॐ p. 156)

- 1 Varāha addresses the Dānavas, who have reached the open ground. ‘Don’t you have any shame in fighting me, an animal, violently in battle? Or rather, you have no power, and it is false that you have conquered the gods. You are many and powerful, while I am just a single forest animal; your mind is not intent on a just fight (*dharmayuddha*). I do not have a weapon to fight with you who bear weapons. Abandon your weapons and fight with me one by one, in accordance with the rules (*nyāya*)!’

202 A remarkable comparison follows: ‘just like the gods go to slay a demon’.

203 The circumambulation in anticlockwise direction and the arrival of Varāha at the southern gate portends the death of Hiraṇyākṣa.

204 The identity of some of these weapons remains elusive, but they are clearly weapons used at the defensive walls. Several of them are listed in *Arthaśāstra* 2.3.34, in a passage on the construction of a fort. On *yantras* (siege engines or ballistae) and *śataghñīs* (projectiles) in this context, see Singh 1965, 112–115, and Newid 1986, 19–22.

205 The metre of SP 102.38 is Vaṃsastha.

- 7 Andhaka tells the Dānavas that the animal is right.²⁰⁶ They should leave their weapons behind and fight one by one.
- 9 Prahlāda says that the just fight proposed by the animal is unwise. Such a fight is recommended between equals, but animals are always slain with weapons; this is the proper conduct (*dharma*). How can they abandon their own conduct (*svadharmā*) and adopt that of animals? They must kill the vile animal without hesitation. Some wretched god is hoping to deceive them. Where is it seen or heard that animals should fight with men arm to arm? This is that wicked Viṣṇu, resorting to deceit (*māyā*) because he has no power of his own!
- 16 Thereupon the Asura lord (Prahāda) showers him (Varāha) with many arrows. Andhaka, Vipracitti and all the Daityas and Dānavas do the same.
- 18 Heavily pierced by the Dānavas, the god looks like the Himavat covered with sunrays. Shaking off the arrows, he advances towards Prahlāda with ease. He instantly destroys his chariot and charioteer with his tusks and hands. Jumping down from the chariot, he strikes the Daitya in the head with his flag pole. Prahlāda jumps up and hits him in the chest with a club. The god abandons the chariot and returns to his original position.
- 24 Andhaka, Vipracitti, Śambara and Kālaśambara pierce Nandivardhana with arrows shaped like venomous snakes.²⁰⁷ As he is being pierced, he moves about in circles. He leaps like a lion; bearing the arrows, he lies flat on the ground, like a tiger; shaking off the arrows, he rises with a single foot, like a bull; like a bird, he draws circles in the sky; then, like a mountain, he stands still.²⁰⁸
- 29 After performing various moves (*mārga*) like this, he seizes the chariots of Vipracitti and Andhaka. Swinging them around, he hurls them to the ground, shatters them, and beats both Daityas in the head. The two raise their clubs and simultaneously hit Varāha in the head. He grabs the two clubs from their outstretched hands in anger.

206 For the formulaic phrase *yugāntāmbudavan nidan* ('resounding like a thundercloud at the end of a *yuga*') in 7d, see SP IV, 20–21.

207 The phrase *śarair āśviṣākārais* in SP 103.24c is well attested: SP 79.28c, SP 80.19c, SP 80.24c, SP 87.1c, SP 91.24c. In addition, the variant *śarair āśviṣopamais* occurs in even pādas, in SP 106.20b and SP_{Bh} 154.42d. Except for the last instance, its usage is thus limited to the part dealing with Hiranyākṣa's battles with the gods (SP 70–108), yielding further evidence for a separate authorship of this part of the text (cf. SP IV, 18–23). For the phrase *śarair saṃnataparvabhīḥ* ('with arrows with a smooth shaft') in SP 103.25b, see SP IV, 21, and Brockington 2000, 343. These phrases attest to the influence of the battle books of the *Mahābhārata*.

208 For a similar list of moves, see SP 106.1–5.

- 33 Then Janārdana (Viṣṇu), skilled with the club,²⁰⁹ performs various circling manoeuvres (*maṇḍala*):²¹⁰ throwing, discharging, running, turning round, turning back etc. Whirling around, Nandivardhana casts one club at Andhaka and another at Vipracitti. The two Dānavas sidestep the two clubs and dash towards Varāha. As they attack, Varāha strikes Andhaka with his fist and Vipracitti with his foot. Andhaka grabs his fist and Vipracitti his foot, saying ‘you are done for!’ Seized by them, he quickly jumps into the air. Lifting up the two Daityas, he looks like Garutman carrying the elephant and tortoise for dinner.²¹¹ He shakes his arms and foot and shakes off the two Daityas. The two Dānavas fall to the ground, like two bolts of lightning crashing from the sky.
- 44 Varāha crushes the chariots of all the Daityas. He seizes one by the railing and hurls it into the ocean; another he pulverises by stamping it with his foot. Dashing chariot against chariot, foot soldier against foot soldier and elephant against elephant,²¹² he leads them to Yama’s abode.
- 47 The Daityas and Dānavas run away, but return, overcome with shame. The Asura lords look each other in the face; filled with shame, they once again surround the god in the body of a boar.²¹³

Skandapurāṇa 104

The Dānavas attack Varāha, but he defeats them all. Vipracitti and Varāha fight a duel, which ends in Vipracitti being hurled onto Hiraṇyākṣa’s palace. Hiraṇyākṣa asks him who on earth did this. Vipracitti tells him that the boar is no ordinary boar, but a product of Viṣṇu’s sorcery. He begs him to leave the city. Hiraṇyākṣa refuses, for he wants to slay his brother’s killer. He prepares himself for the fight. (ॐ p. 164)

209 The expression *gadāviśāradaḥ samyak* (33c) is repeated in 36a.

210 The club fight between Ajaikapād and Kālanemi (SP 87.27–38) has some similar descriptions. Cf. also SP III, p. 29, n. 296, for references to various wrestling moves found in the *Mahābhārata*, which include *parivṛtta* and *nivṛtta*.

211 This refers to the story of the two brothers Supratīka and Vibhāvasu, who cursed each other to become an elephant and a tortoise and were eaten by Garuḍa. See MBh 1.25.10–1.26.26.

212 The same image is used in SP 93.19.

213 The metre of SP 103.48 is Upajāti.

- 1 The angry Dānavas violently stab the animal with weapons. They attack the Boar (Varāha) like deer a tiger, like elephants a youthful lion. He enters the Ocean and drinks up its water, like the fire at the Mare's Face (Vaḍavāmukha). Opening his big mouth, he also swallows the weapons of the Daityas. He then speeds to the Dānavas, like a lion towards elephants, like a *śarabha* towards lions, etc. The protector of the world (Lokapa) races towards the Dānavas, just like the distracted mind runs after the senses. On reaching them, he drives them away, like Rudra chasing cattle.²¹⁴ Some he sends to Yama's abode with his feet, others with his hands, others still with his tusk. Striking Śambara and Kālaśambara with his palm, Naraka with his foot, Hayagrīva with his fist, and Namuci and Mahāmāya with his chest, he causes them to fall to the ground.
- 12 Vipracitti beats Varāha's chest with his fist; Varāha strikes Vipracitti in the side. Hit by Varāha, Vipracitti strikes him in the chest with a sword. Varāha ignores the blow and beats him in the head with his fist. Sent spinning by the blow, the Daitya drops to the ground.²¹⁵ The animal approaches Vipracitti and grabs him by the foot. Whirling him round and roaring repeatedly, Nandivardhana hurls him towards the city. Being thrown by him, the Dānava lord (Vipracitti) looks like a solitary rain cloud. He crashes into the palace of Hiraṇyākṣa.²¹⁶ He collides with its watchtower, like a bolt of lightning striking the highest mountain.
- 21 Lured by the noise, Hiraṇyākṣa himself hastily appears and sees the Dānava chief, who is momentarily unconscious from the blow. The king revives him with cold water, fans and jewels. After he has been revived and is seated on a throne, the king questions the Daitya.
- 25 'Who lifted Himavat or the Earth with its oceans, which Viśvakarman could do only with a great army? Who loosed Mandara? Who conquered death? Who threw you? Who on earth is so powerful? The feat of throwing you is like lifting the Earth, loosing Mandara, and imprisoning death! Who lifted you aloft in battle, you who are comparable to Rudra, Indra and Death (Mṛtyu)? Who has this power? Who has such power of arms spoken of in the three worlds? Tell me!'

214 This refers to the Vedic Rudra, who is feared for slaying cattle. Cf. VāP 26.134ef (*jaghāna haihayān kruddho rudraḥ paśugaṇān iva*) for the same simile. The compound *mahājaladanisvana*^o ('rumbling like a great rain cloud') in SP 104.8b also occurs in SP 77.66c, SP 90.26d, MBh 8.8.36b, MBh 8.15.33b and HV App. 1 No. 42B l. 1762. Cf. further *tadā jaladanisvanaḥ* in SP 101.10d.

215 For the phrase *papāta bhūmau vegena vātāhata iva drumah* in SP 104.15cd, cf. SP_{Bh} 154.16cd (*sahasā bhūmau* for *bhūmau vegena*) and MBh 11.1.9cd (*papāta bhūvi durdharṣo vātāhata iva drumah*).

216 SP 104.19a ≈ SP 100.50c.

- 30 Sighing deeply and looking about repeatedly, Vipracitti speaks. ‘This [power]—beyond men, gods and demons—has never been seen nor heard of before. Nobody has the kind of power that the Boar (Varāha) has. While he was cut in battle with many weapons, he did not experience suffering or pain, nor did he lose consciousness. Whatever discomfort he may feel when bitten by a mosquito, he does not experience even that when he is smitten by the Daityas and Dānavas, how much less fear them. He goes after them like a lion goes after small deer. He is neither an animal, nor a god, nor a demon: some sort of misfortune of the sons of Diti has come! I was beaten in the head by him, seized and hurled into your palace. I don’t know where the other Dānavas and Daityas are. I think they have all been slain. He is invulnerable and we are weak; after hearing this, do what is beneficial for the sons of Diti! All the sages and gods can be seen in his body. I think it is sorcery prepared against you. Turn your mind away from battle and do what is beneficial for the Daityas! He is powerful and the Daityas are weak; he is immortal and we are mortal; he is unconquerable and the Daityas have been conquered. Do not send us into battle! Let us abandon Āsmakapura and withdraw to the Ocean’s water. Do not look down on the animal, thinking he is only an animal; in the past, you thought the same of Narasiṃha.²¹⁷ As long as you survive, so long shall the Asuras stay alive. The sons of Diti and Danu should not perish; let us leave the city!’
- 47 Hiraṇyākṣa responds. ‘No doubt the animal who lifted you aloft is a great being. Today I have enjoyed kingship for four thousand divine years, and the fifth [cycle of a thousand years] has come. The gods are still ruined. Why, then, having ruled without rival, should I be afraid, and enter and dwell in the water, like a serpent? If Viṣṇu has taken on the form of the Boar (Varāha), that is my business; do not fear, lord of the Dānavas! I have undecaying power and I am more powerful than him. What concern should I, who can kill an elephant, a lion and a *śarabha*, have for this animal, who out of fear of me has abandoned his own form and turned into an animal? The Boar challenges me, steered by all the gods because of fear of me, and so victory is mine. For he has hurled you forth as a messenger, hastening towards his own death. I will not rest today until I have killed my brother’s killer!’
- 57 Thereupon he instructs his charioteer to prepare the chariot. He enters his residence to comfort his wives. Blessed by them, the son of Diti looks at them all and takes up his armour.²¹⁸

217 When Narasiṃha destroyed his park, Hiraṇyākṣa’s elder brother Hiraṇyakaśipu wanted to present the lion to the queen as a pet.

218 The metre of SP 104.58 is Upajāti.

Skandapurāṇa 105

Hiraṇyākṣa sets out on his chariot. Leaving the city, he sees many bad omens. When he catches sight of Varāha, he shoots arrows at him. Varāha is paralysed, but the gods heal him with *mantras*. He attacks Hiraṇyākṣa's chariot, but the latter ties him up with snakes. Garuḍa releases Varāha from the snakes. Varāha attacks once more, but Hiraṇyākṣa pierces his heart with an arrow. Varāha falls to the ground, but the sages revive him. The gods and sages strengthen him with their *tapas*. (☞ p. 174)

- 1 Hiraṇyākṣa takes up his bow and arrows, and puts on protective armour. He has a yellow beard, four tusks, pointed ears, a mighty jaw, arms reaching to his knees, long eyes, the proportions of a fig tree, [the marks of] a lotus and a conch on his hands, a wheel and a fish on his feet, web-like hands, web-like feet, a horse's penis,²¹⁹ eyes like the morning sun, and is dark like a heap of collyrium. He sets out with a frown on his face.
- 5 At the gate, he inspects the chariot prepared by the charioteer. Measuring a thousand *nalvas*, it is furnished with ten thousand divine horses and provided with a skull staff as a flag pole.²²⁰ He mounts the chariot, while the Dānavas shout 'victory!'²²¹ Standing on the chariot, he shines like a sapphire placed on a golden vessel. His diadem looks like a forest fire on a peak of Mt Collyrium.²²²
- 10 He commands the charioteer to set out, just like a disease commands an ailing person to die.²²³ The charioteer commands the horses, just like Yama, commanded by the creator (Dhātṛ), commands the lives of men. The

219 Several of the items in this description of the king feature in the list of the thirty-two marks of a great man (*mahāpuruṣa*). The listing of such marks is not limited to Buddhism, but representative of a shared tradition of royal ideology in ancient India. See Zysk 2016, 160–172, 195–205, with references to earlier scholarly literature and relevant sources. For 'a horse's penis', the Buddhist lists typically have 'a penis concealed in a sheath' (Zysk 2016, 198). See, however, *Mahāvastu* p. 305, l. 10, which indicates that it conveys the same idea: *kośavastiguhyamedhram hayarājasya yādṛśam*; Levman 2005, 37, for the same attribute in the *Gaṇḍavyūhasūtra*; and Powers 2009, 13, for the explanation of the Buddha's attribute by Buddhaghosa.

220 Compare the description of Hiraṇyākṣa's chariot in SP 77.58–59. For the skull staff serving as his flag pole, see SP 77.65.

221 SP 105.7cd includes a comparison with the sun on his chariot, just as in the first description of Hiraṇyākṣa's chariot (SP 77.61cd).

222 Comparisons with Añjanagiri/Añjanācala, or a heap of collyrium, to indicate a dark complexion are common in the text. Cf., e.g., SP 40.2b, SP 105.4b and SP_{Bh} 152.4a.

223 SP 105.10cd–12 is only found in S₃. The unique similes in this passage make an original impression, and it is possible that the passage was dropped due to eyeskip from *gamanam prati* to *saṃyamanam prati* (ten pādas, roughly the length of one line in an old palm-leaf manuscript).

swift horses carry the chariot to victory, just like *dharma* and *adharma* carry a dead man to Yama's abode (Saṃyamana).

- 13 Vipracitti is positioned on his side, just like a comet and its reflection in the sky.²²⁴ Hiraṇyākṣa leaves Aśmakapura to the sound of conches and drums. All the Asuras accompany him, in front, at the rear and at his sides, like the planets accompanying the sun.²²⁵
- 16 As he sets out from the city, the Daitya lord observes omens foreboding danger, but he disregards them. A black snake crosses his path; a red-faced vulture alights on his flag pole; another vulture circles above his chariot; the flag pole is broken; the left side of his body trembles; the horses do not neigh; the elephants are free from rut. The Daitya sees many such fear-inspiring omens.
- 21 Not far from the city, the Dānava beholds the animal, fighting fearlessly. Drawing his great bow, the mighty Daitya²²⁶ comes charging on his chariot. Scaring away the sons of Diti, Varāha runs up towards Suvarṇākṣa (Hiraṇyākṣa). The Dānava pierces all his joints with many pointed arrows.²²⁷ Pierced by the arrows the animal no longer moves.
- 26 When the gods see him paralysed, they remove the arrowheads from him with special *mantras*. Then the animal again speeds forth towards the son of Diti (Ditija). Struck by arrows, he reaches the Daitya's chariot and tries to seize it, but the charioteer turns the chariot round. The Daitya binds the animal, whose hands are outstretched, with the snake weapon;²²⁸ he falls to the ground.

224 We follow Bhaṭṭarāī in the relocation of SP 105.13cd. The original displacement, which must have happened at an early stage of transmission, can be explained by eyeskip between *avasthitaḥ* in 13b and 13d. A scribe may have added 13cd in the margins, which were then inserted in the wrong place in a subsequent copy of the text. We have also considered keeping the current pādas 13cd where they are in the manuscripts (i.e. after 15) and rather placing 13ab before them. A third and more radical option would be to place the current verse 13 (which already involves relocation of two pādas) after verse 14. The presence of *tasya* in 13a is much smoother when 13 is placed after 14. This would yield the most logical order of presentation: first, a verse describing Hiraṇyākṣa setting out from Aśmakapura (current 14), followed by a verse describing his closest companion, Vipracitti, at his side (current 13), again followed by a verse describing all the Asuras surrounding the chariot (current 15). This order of presentation would also be more or less equivalent to the earlier description of Hiraṇyākṣa setting out for Amarāvātī in SP 77.67–72. It would, however, involve more relocation of pādas.

225 SP 105.15 is reminiscent of SP 77.72, which, however, has the moon instead of the sun.

226 Again, the terms Daitya and Dānava are used interchangeably.

227 For the formulaic phrase *tasyāpatata evāśu* in 24a, see SP IV, 21.

228 Presumably a *mantra* weapon is intended.

- 31 On seeing that he (Varāha) has fallen, the Daityas strike him harshly, but Garutman quickly releases Nandivardhana from the snakes. Once released, he jumps up, driving the sons of Diti away, and quickly attacks Hiraṇyākṣa's chariot. As he is advancing, the Daitya pierces him in the heart with an arrow.²²⁹ The animal faints and falls to the ground.²³⁰
- 36 All the assembled gods cry out, the sages praise him, and the sun loses its light, but he is braced by the sages. Regaining consciousness, he asks the gods to reinforce him, for he cannot overcome the Daitya with so little strength. Thereupon, the gods and sages fill him with their *tapas*. Strengthened by them, his body looks like death, time and fire at the end of a *yuga*.²³¹ Praised by the gods and sages, shining like seven suns, he looks like Devadeva about to consume the worlds.²³²

Skandapurāṇa 106

Varāha performs various manoeuvres. Hiraṇyākṣa and Varāha provoke each other, boasting of their powers. As they start fighting again, Hiraṇyākṣa uses *mantras*. Reciting 'homage to Rudra!', Hiraṇyākṣa hurls his spear at Varāha, frightening the gods. (𑀓 p. 181)

- 1 The god (Varāha) performs various manoeuvres:²³³ he jumps like a lion, he approaches like an elephant, he swallows weapons, he slays Dānavas with trees and rocks, he moves about in the air like the king of birds (Garuḍa), he laughs in anger like the crack of a thunderbolt, he suddenly makes his appearance after making himself small.
- 5 Hiraṇyākṣa addresses him loudly. 'You will not escape! I will kill you and present you as a *bali* offering to Rudra! The fruit of your treacherous killing of my elder brother has come about!'

229 For the stock phrase *śareṇānataparvaṇā* (SP 105.34b), see SP IV, 21, n. 51.

230 The simile in SP 105.35cd, 'he fell down on the ground, like Śakra's flag pole at the end of [his] festival', is shared with SP 109.20cd. Cf. also SP 76.46cd and SP 87.21cd.

231 Similes featuring the expression *yugāntāgni-* (SP 150.40c) are popular in the battle descriptions (e.g. SP 73.49d, SP 73.72d = SP 110.6b = SP_{Bh} 114.76b, SP 80.15d, SP 98.22d, SP 107.30c).

232 The metre of SP 105.41 is Upajāti.

233 Cf. SP 103.25–28.

- 8 Viṣṇu responds. ‘I have killed the Daitya (Hiraṇyakaśipu) in the form of a man-lion (Narasimha). Now your death is certain! Whether you go to the sky, the nether region, the mountain or the ocean, you will not escape! Whatever power, asceticism or magic you have, I will blow it all away from your body, together with your life!’
- 12 Hiraṇyākṣa returns. ‘When I paralysed you with arrows, the gods revived you with *mantras*. When you were bound by the [snake] weapon, the king of birds released you. When you passed out, the gods revived you. I will slay you again! What power do you have—except for the boon of Maheśvara—even to touch me with your hand? You come to me in battle, resorting to a body consisting of the worlds and steered by them (the gods), while I am furnished with my own *tapas* and power. And yet you, together with the gods, are unable to fight or attack me. The difference between the two of us is massive indeed. If one is of high birth, wise and intent upon the path of the good, he can give up the battle, knowing himself to be defeated [by a stronger opponent]. Who but you would endure the shame of becoming an animal? Daityas don’t do this! You are not made to be my death, but I am made to be yours. The Siddhas and Cāraṇas here will behold the difference between the two of us as we fight!’
- 20 Hiraṇyākṣa strikes Varāha with arrows that are like venomous snakes. Though injured by him, Varāha seizes his chariot. Taking it by the railing, he hurls it along with its charioteer and horses. The horses’ halters are broken and the chariot falls apart. Hiraṇyākṣa proceeds on foot with his bow, and hits the animal with the weapon of stupefaction (*mohanāstra*).²³⁴ The stupefaction enters Nandivardhana, but the gods remove it again with the power of *mantras*.
- 26 The Daitya lord attacks with many kinds of *mantras*, but he does not cause him (Varāha) any pain. Laughing, Varāha uproots a tree²³⁵ and strikes the Daitya in the head. Because of the blow, the Daitya’s bow slips from his hand together with the set of five arrows. The Daityas and Dānavas wail and they hit Varāha with many weapons. He opens his mouth and devours all the weapons.
- 31 In anger, Hiraṇyākṣa seizes his spear, reciting ‘homage to Rudra!’ He hurls the spear, resembling the fire at the end of a *yuga*, at Varāha. When the Suras and Siddhas see it flying, they cry out loud.²³⁶

234 Presumably, this is a *mantra* weapon, recited along with the shooting of the arrow.

235 The phrase *vr̥kṣam utpāṭya vegena* in SP 106.27c also occurs in SP 71.42c and SP 110.10c.

236 The metre of SP 106.33 is Upajāti. Pādas ab are nearly identical with SP 85.31a and c, which are likewise in Upajāti.

Skandapurāṇa 107

The spear hits Varāha in the heart and he falls down. Revived again by the *tejas* of Maheśvara, he pulls out the spear and sends it hurtling back to Hiraṇyākṣa. Hiraṇyākṣa then takes up his sword, but Varāha strikes it away from him. The two start wrestling for a very long period of time. When Hiraṇyākṣa's strength finally weakens, a voice instructs Varāha to kill Hiraṇyākṣa with the *cakra* of Maheśvara. He calls the *cakra* to mind and hurls it at Hiraṇyākṣa. The latter tries to ward it off with magic, but it decapitates him. (६३१ p. 187)

- 1 As he is occupied with all the Daityas, the animal (Varāha) does not notice the approaching spear. Struck in the heart, the son of Aditi falls down, apparently dead.²³⁷ Invisible beings wail, the oceans overflow, the sun loses its light, there is a battle between the planets, and celestial vehicles fall.²³⁸
- 5 The sages mutter prayers and Brahmā calls to mind Mahādeva. Then all returns to normal and Varāha rises up. The divine *tejas* of Maheśvara enters Madhusūdana. Tearing out the spear, Mādhava resembles a thousand fires. He strikes the Daitya in the heart with it, like Guha (Skanda) the Krauñca mountain. The mighty Asura feels no pain, like a wise man facing difficulty.
- 10 Tearing out the spear and casting it aside, he pulls out his sword and strikes Varāha in the head. Nandivardhana feels no pain, engulfed with blood. He looks like the Himavat, colourful with minerals.²³⁹ With the back of his hand,²⁴⁰ he strikes the sword from the Daitya's hand.
- 14 Thereupon, the two skilled in wrestling fight like two angry elephants, like two buffaloes, like two lions, etc. They fight each other with 'hook grips', 'rope grips',²⁴¹ throws, slaps, fists, feet, nails, tusks etc. The battle lasts for eighteen plus fourteen [divine] days plus a thousand human years, until the Daitya becomes weak.

237 Cf. HV App.1 No.42 ll.594–595, where Varāha is likewise struck in the heart by Hiraṇyākṣa's spear.

238 Several lines from this chapter are quoted in the *Adbhutasāgara*. See the apparatus for details. Ballālasena's attributions (*skandapurāṇe varāhaparājayanimittam*, *skandapurāṇe hiraṇyākṣavadhanimittam*, etc.) indicate that he knew the context of these lines in the SP.

239 The simile once again reminds us that the Boar's body is white. See n.167 on p.57.

240 The Nepalese manuscripts consistently have *apāhasta* for *apahasta* 'back of the hand'.

241 Since Varāha and Hiraṇyākṣa have now started wrestling, they do not hold any weapons, but the special motions of their hands are compared to weapons.

- 20 On noticing that the Daitya has weakened, a bodiless voice addresses Varāha from the sky,²⁴² telling him that he cannot slay the mighty Daitya like this. The cruel one has been weakened by Maheśvara's *tejas*;²⁴³ his time has come. Vaikuṅṭha must kill the Daitya king with the *cakra* of Maheśvara.²⁴⁴
- 24 On hearing this, Nandivardhana lets go of the Daitya king after kicking him in the chest. The Daitya resembles the sun who has been swallowed and released by Rāhu.
- 26 Looking at the radiant Daitya, the Bhagavat calls the *cakra* to mind, paying homage to Pinākin. All the directions glow like a firepit, there is a tremendous noise, Siddhas fall to the ground, fear enters the gods, the sages pray for well-being, the oceans dry up, snakes and birds perish, the Daityas and Dānavas enter the city, and meteors fall from the sky at the arrival of the *cakra*, the wheel of death. The great *cakra*, having razor-sharp edges, born from the water,²⁴⁵ and killing the water creatures, reaches the hand of Varāha to the sound of a hundred bolts of lightning. Beholding its arrival, all beings fall to the ground and none can see anything.
- 34 Then the god, taking on a magnificent form that pervades the three worlds, hurls the *cakra* at the Dānava. Resembling the doomsday fire and splitting the sky, it swiftly approaches the Dānava. He strikes it with many missiles as it approaches, but the great *cakra* reduces them to ashes. Thereupon, he (Hiraṇyākṣa) unleashes magic (*māyā*): relating to fire, earth, wind and water, blinding, deluding, paralysing, blocking, crushing and other kinds.²⁴⁶ The *cakra* destroys them all. When it reaches his head, it uproots his head like a mountain. The massive head falls down like the tall peak of Meru.²⁴⁷ It no longer shines, just like the disc of the moon at the end of

242 For the motif of the bodiless voice from the sky, see above, SP 97.8. It remains unclear to whom this voice belongs. Hopkins 1915, 67, discusses the same motif in the Sanskrit epics.

243 The implication is that it is not so much Varāha himself who has weakened Hiraṇyākṣa while wrestling, but the *tejas* of Maheśvara that had revived him earlier (verses 6–7 above). There seems to be a slight inconsistency in the text, since Śiva had prophesised that Varāha would instantly slay Hiraṇyākṣa the moment his *tejas* would enter him (SP 98.30). This obviously leaves out the intervening period of the long-lasting wrestling match.

244 According to SP 68.10, Viṣṇu had received the Sudarśana *cakra* from Śaṃkara on Mt Svarṇākṣa. SP_{Bh} 122.11cd (see the following footnote) relates that he wielded the *cakra* fashioned by Rudra.

245 SP_{Bh} 122.11cd, in a passage where Viṣṇu is about to kill Kālanemin, likewise refers to the *cakra* as *abja*: *cakraṃ tad abjaṃ sasmāra yat tad rudreṇa nirmitam*.

246 Several of the kinds of magic listed here are well known from other sources. See Goudriaan 1978, 251–412, on the *ṣaṭkarmāṇi*.

247 Cf. HV App.1 No. 42 ll. 599–602, where Varāha likewise decapitates Hiraṇyākṣa

the night. Biting its lips and teeth, the head falls down like an overgrown mountain peak.²⁴⁸

Skandapurāṇa 108

The gods and sages celebrate, but the Asuras are afraid. Varāha searches for the Earth and finds her held captive under the Śaṅkha mountain. He hurls the mountain into the Ocean and re-establishes the Earth in her proper place, returning the three worlds to Indra. The sages and gods request that Viṣṇu resume his former form, but Varāha replies that he wants to enjoy the Boar form a little longer. The gods return to their abodes. Varāha enjoys himself with Apsarases in the form of female boars every day. (𑀓𑀲 p. 195)

- 1 After the Daitya (Hiraṇyākṣa) has been slain, all the gods and sages celebrate. Flowers fall from the sky and invisible drums resound. The world returns back to normal. The *cakra* disappears, and the gods, sages and people become calm and see that the Daitya has been slain. The Asuras shut the gates and stand guard at the ramparts, afraid for and protective of their lives.
- 6 The Bhagavat (Varāha) searches for the Earth (Pṛthivī), frightening the Asuras. He searches outside and tears up trees; he uproots mountains, crushes the divine parks, and destroys the tanks. Then he goes southward, roaring like a thundercloud when he reaches Mt Śaṅkha. In fear, the Asuras, stationed behind the ramparts, observe the animal running into all directions. He uproots the Śaṅkha mountain and finds the Earth bound and guarded by the Dānavas. He hurls the mountain into the Ocean and slays all the Dānavas guarding her. After driving away the Nāgas²⁴⁹ and seizing the Earth, he departs, meeting the [surviving] Daityas and taking the jewels with him.²⁵⁰

with the *cakra*, and the decapitated head falling down is compared to the peak of Meru struck by Indra's thunderbolt.

248 The metre of SP 107.41–43 is Upajāti.

249 The Nāgas had served as ropes for tying the Earth under the Śaṅkha mountain (SP 95.13).

250 For the motif of taking the enemy's jewels as a sign of victory, see SP 93.33.

- 14 As he carries the Earth, clinging to his tusk, he looks like an elephant with a lotus plant dangling from his tusk.²⁵¹ Carrying her through the Ocean, he resembles Brahmā, who carried the Earth (Vasudhā) in the form of the Boar (Varāha) at an earlier age.²⁵² After he has crossed the Ocean, Nandivardhana re-establishes the Earth (Mahī) in her own place. Then Madhusūdana hands over the three worlds to Śakra, and affirms their friendship. He declares that he will slaughter any other Asuras that may become his (Indra's) enemy.
- 19 All the sages and gods ask him to resume his former form. Varāha replies that he has not yet enjoyed the pleasure (*rati*) appropriate to his present form. He will delight in it for a while, before becoming a god again. The gods make a circumambulation and return to their abodes.
- 23 When the gods have gone, Nandivardhana starts amusing himself. Thousands of beautiful Vedic Apsarases serve him as female animals (*mṛgī*) and he dallies with them. Nandivardhana amuses himself like a rutting elephant in a forest with female elephants. He delights on the bank of the Ocean like another Airāvata. The Siddhas and sages in the sky rain down flowers upon him; others praise and circumambulate him. All play divine drums continuously. Apsarases dance in front of Varāha and Gandharvas play music and sing, pleasing him. The gods, Yakṣas, Yātudhānas etc., all the princes and congregations come and behold the feast of Varāha. The joyous (*nandivardhana*) feast of Varāha takes place every day. It is frequented by sages, gods, Siddhas, Gandharvas etc.²⁵³

251 This simile is strongly suggestive of early material representations of Varāha lifting the Earth, where she is depicted as a woman hanging from the Boar's tusk by her arm. A particularly striking example is the Gupta-period Naravarāha from Eran (Madhya Pradesh), currently in the Harisingh Gour Archaeological Museum of Sagar University (Harle 1974, 12, plate 26: 'one of the finest of all Indian sculptures'). Cf. also MkP 4.54: *bhūtvā purā varāheṇa tuṇḍeṇāpo nīrasya ca | ekayā daṃṣṭrayotkhātā nalinīva vasuṃdharā ||*.

252 SP 108.14b (*vahan bhāti mṛgeśvaraḥ*) = 108.15b. The two verses form a pair, with 14 focusing on the Earth and 15 on the Boar. For the distinction between the cosmogonic boar form of Brahmā and the demon-slaying boar form of Viṣṇu, see n. 167 on p. 57. For further discussion, see Brinkhaus 1992 and Dokter-Mersch forthc.

253 The metre of SP 108.34 is Upajāti.

Skandapurāṇa 109

Varāha has a son called Vṛka. He arrives at Kārttikeya's dwelling near Gaurīkūṭa and destroys its forest. Kārttikeya's Gaṇapa Kokavaktra tries to calm him down, but to no avail. Vṛka is taken captive. Kārttikeya arrives and Kokavaktra shows Vṛka to him. Skanda tells him that Vṛka should be punished. Nārada sees this and informs Varāha that his son is being tortured. The latter sets out for Gaurīśikhara amidst ominous portents. (६३८ p. 201)

- 1 After enjoying himself for a long time, Varāha has a son called Vṛka with his wife Citralekhā.²⁵⁴ Vṛka constantly roams the earth, killing living beings. He reaches the abode of Kārttikeya on the Himavat near Gaurīkūṭa.²⁵⁵ Unwittingly, he tears up all kinds of magical trees and digs up the hills with precious stones and minerals.²⁵⁶ He ravages Kārttikeya's forest.
- 7 Attracted by the noise, a Gaṇapa of Skanda called Kokavaktra comes out.²⁵⁷ Observing the big, handsome cub, Kokavaktra addresses him with a smile. 'Whose son are you? Don't you know that this is Skanda's home, beloved by the gods and worshipped by the Gaṇeśas? Kumāra has gone to Mandara and he has instructed me to protect it. I am pleased with your form and power; if you stop, I will repair what has been broken. I will speak up for you so that the god will not be angry, and make you a Pravara.'²⁵⁸
- 15 Vṛka retorts to Kokavadana that he is afraid neither of Kumāra nor of him. Kumāra and his Gaṇeśvaras do not have the power that he has. They should show their strength. He will utterly destroy the forest. Thereupon, he tears up a tree and throws it at Kokavaktra. Laughing, Kokāśya takes up the tree and strikes Vṛka in the head with it. Destabilized by the blow, Vṛka drops to the ground, unconscious. Kokāśya laughs, ties him up with

254 Citralekhā, a well-known Apsaras, must be one of the Apsaras who turned into female boars (*mṛgī*). She is not known as the wife of Varāha from other sources.

255 On the possible location of this mountain peak, see Bisschop 2006, 184–185, and SP III, 5-6, n. 9. Gaurīkūṭa, also called Gaurīśikhara, is named after Devī, who performed *tapas* there to be fair-coloured (*gaurī*). Its Māhātmya is given in SP 69.

256 For SP 109.5cd, cf. SP 28.16ab and SP 34.23ab.

257 The name of the Gaṇa Kokavaktra/Kokamukha 'Wolf-faced', in combination with a story about Varāha, has led several scholars to speculate about a possible connection with the deities Śvetavarāhasvāmin and Kokāmukhasvāmin mentioned in the Dāmodarpur copperplates from Bengal (Sircar 1971, 275ff.). See Granoff 2004, 135–136; Bakker 2014, 245–246; and Kropman 2019, 115–116. Copperplate 5 mentions that these two deities, imported to Koṭivaraṣa, had their original home in Nepal (*himavacchikhare*).

258 Kokavaktra addresses Vṛka as *sūkareśvara*, which indicates that he is a boar just like his father. For 'Pravara' (more or less the equivalent of a Gaṇa), see SP IIB, 75, n. 262.

ropes and leads him to the dwelling. When his fellow animals see Vṛka taken captive, they flee in fear for their lives.

- 23 At this moment, Kārttikeya arrives on his peacock, surrounded by Gaṇapas. Kokavaktra updates him and shows him Vṛka taken captive. He tells him that Vṛka is known to be the son of the one who in his Varāha form killed Hiranyākṣa. Since he, together with his companions, destroyed the forest, he (Kokavaktra) tied him up with nooses. He (Skanda) should now deal with him.
- 27 Skanda replies that he cannot let him go, for the word of his release would reach the rest of the world. Deva will for sure say that he is frightened, inasmuch as he has released the son of Varāha, who has behaved badly. Sthāṇu has told him that he should show no mercy on Varāha's body when he challenges him in battle.²⁵⁹ He has given him the *saṃvartikā* spear, which destroys all weapons. The villain (Vṛka) should be seized quickly and bound with force in public.
- 32 Thereupon Skanda's Gaṇanāyakas tie him up and torture him outside. He wails like a man in hell.
- 34 Nārada sees this and informs Varāha that his son Vṛka is being tortured by Kārttikeya's servants. Because of his childish nature, Skanda does not bend to the god who strives for the good of the world; holding himself to be more powerful, he has captured his son. He should go and release him!
- 39 After hearing Nārada's speech, Varāha roars in anger and a destructive fire shoots forth from his eyes. Rising up from his seat, he sets out for the Peak of Gaurī. Causing the earth to tremble, he proceeds unimpeded while seeing ominous portents. A snake cuts his path, and when his tusk fells a tree it drops on the ground. Blood flows from his mouth, his heart quivers, while he has an apprehension that blocks his speed. Opposing winds blow and he falls with his chest to the ground. Thinking about his son, he starts sweating heavily. He proceeds on his way, disregarding the portents. Observing the scene, the gods prepare worship in heaven. He goes to Gaurīśikhara, accompanied by Siddhas, Yakṣas etc.²⁶⁰

259 Apparently, Skanda has already been warned about Vṛka and Varāha on his visit to Mt Mandara.

260 The metre of SP 109.48 is Upajāti.

Skandapurāṇa 110

Kārttikeya teases Vṛka. Varāha arrives and starts fighting. His *cakra* has no effect on Kokāmukha, so he abandons it. Kārttikeya strikes him in the heart with the *saṃvartikā* spear. Viṣṇu gives up his Boar body through yoga. He goes to Śiva and praises him. Śiva is pleased and grants him a boon. Viṣṇu requests that he teach the gods the Pāśupata observance. (☞ p. 210)

- 1 Kumāra leaves his dwelling to play with the Gaṇapas. He brings Vṛka and sets him free, laughing, but then he catches him again, releases him and catches him yet again. While he is playing thus, Varāha arrives. He seizes a rock and hurls it at Kārttikeya. Kokāmukha captures it in flight.²⁶¹ Thereupon the lord (Viṣṇu) hurls his *cakra* at the Gaṇa (Kokāmukha), but it does not reach him and returns [to Viṣṇu]. Viṣṇu rejects the *cakra* with contempt and the *cakra* quickly returns home.²⁶²
- 10 When the *cakra* has gone, Nandivardhana pulls out a tree and strikes Kumāra with it. The Fire-born One (Analātmaja) pays no attention, but hurls the *saṃvartikā* spear in anger. Burning and roaring, the spear advances to kill Varāha. Nandivardhana strikes the spear mid-air with many kinds of weapons. The spear reduces them all to ashes and penetrates his heart. He then abandons his body through yoga and takes on another one.
- 16 When the best of the gods has taken on his old body, he goes to Bhava's mansion, accompanied by all the gods. There he sees Mahādeva seated on a golden throne, with Pārvatī by his side and surrounded by many Gaṇas who are dancing and singing. On seeing Śaṃkara, Viṣṇu starts praising him with hymns and speaks sweetly.
- 21 'I have slain Hiraṇyākṣa, after taking on the Varāha form, strengthened by your *tejas*. You are the eternal cause of creation and destruction; by you all the world is pervaded; thanks to your grace I, Brahmā, Śakra and all the other gods are worshipped in the world. When you are pleased, we all are pleased, but when you are angry, our destruction is nigh.'
- 25 Śaṃkara says that he is pleased with Viṣṇu's devotion and his endeavour for the gods—he may choose a boon! Viṣṇu requests that he teach [them] the Pāśupata observance, by which they may slay the Daiteyas and be free

261 The metre of SP 110.5 is Upājāti. Kokāmukha is *metri causa* for Kokāmukha. Pāda a has several close parallels in the text: SP 85.31a, SP 106.33a and SP_{Bh} 136.17a.

262 Presumably, the *cakra* returns to Maheśvara, for it was earlier referred to as Maheśvara's *cakra* (SP 107.24).

from suffering and grief.²⁶³ Deva promises to tell them the secret Pāśupata observance, by which they will attain their desires. Having spoken thus, Devadeveśa goes to heaven and takes leave of Devī. Śarva, mounting the bull, goes to Mt Sumeru to teach the observance.²⁶⁴

Skandapurāṇa 111

The Mothers of the World approach Devī and ask her to instruct them in *dharma*. Devī teaches them about various kinds of donations, such as the gift of food, that of water and that of a cow. She explains in detail how the gods are present in all the body parts of the cow. (☞ p. 216)

- 1 Vyāsa wants to know what Mahādevī did after Mahādeva had gone to heaven. Sanatkumāra tells him that the Mothers of the World approached her:²⁶⁵ Mālinī, the daughter of Bharata (Agni);²⁶⁶ Śubhāvātī, the daughter of Parjanya; Sāvitrī; Gāyatrī; Durgā; Śrī; Kīrti; Lakṣmī; Dhṛti; Prajñā; Khyāti; Diti; Danu; Aditi; Siṃhikā; Khaśā; Rākā; Kuhū; Sinīvālī; Anumatī; Gaṅgā, Sarasvatī and other holy rivers; and the wives of sages, gods, Yakṣas, Rakṣases, Uragas, Khagas and Gandharvas. They all pay homage to Pārvatī and ask her about *dharma*: ‘By what *dharma* or *tapas* does one obtain abundant and undecaying merit?’ Devī promises to relate it, for their benefit and that of the worlds.²⁶⁷

263 The phrase *yadi tuṣṭo 'si no deva yadi deyo varaś ca naḥ* in SP 110.27ab is a common stock phrase in the text. See SPI, 30 (with reference to variants).

264 The metre of SP 110.31 is Puṣpitāgrā.

265 Some of the Mothers listed here also appear in LiP 1.103.4–7, in a list of Mothers attending Śiva’s wedding.

266 Bharata is another name for Agni.

267 As befits the setting of the instruction, Pārvatī addresses the goddesses as a group (*svratāḥ*). In the following passage, however, the vocative singular is used in the S manuscripts (*devi*: 16c, 27b, 28e etc.). This suggests that the original teaching may rather have involved the instruction of Pārvatī by Śiva. The text seems to have been adopted from another source, without having been redacted properly. The S manuscripts return to the plural only later on in the chapter (starting with *devatāḥ* in 94d). Furthermore, in 78c, the addressee is Vyāsa (see note ad loc.). R, A and SP_{Bh} have, each in their own way, removed the vocatives singular and replaced them with vocatives plural. In the next chapter, where Devī continues the instruction, the vocative plural is used consistently throughout. See also Introduction, p. 7.

- 10 There is no higher gift than the gift of food.²⁶⁸ It is supreme because beings are produced from food. He who gives food to a Brahmin obtains all desires and is worshipped in heaven (Tripiṣṭapa). He obtains an aerial vehicle that shines like the sun. When he becomes a human being again, he is reborn with a handsome appearance and to a rich family. A man who gives daily, according to his capability, attains the world of Prajāpati. He who gives proper food to a Brahmin only once, enjoys it a hundred- or a thousandfold in the worlds [hereafter] and becomes happy in the present. But he who gives food that is unclean and held in disregard, receives the same food in great amounts, while he is being tortured by Rākṣasas in hell. When he is reborn as a human again, he becomes a wealthy *mleccha* and feasts like a god.²⁶⁹ There is nothing higher than food. Food is Prajāpati, which is the year, which is the sacrifice, and in sacrifice everything is established.²⁷⁰ All beings are produced from it. Therefore food is taught to be supreme. There is no higher gift than the gift of food. It is praised because beings are produced from food.²⁷¹
- 22 Next follows the fruit of one who gives cool and fragrant water to Brahmins. Ascending on a vehicle shining like the sun, he goes to the world of Varuṇa. Having lived there for eighty thousand years like a god, he is reborn rich to an eminent family. He who gives a vessel full of water to a Brahmin enjoys water and goes to heaven. He who gives vessels filled to the brim becomes a vessel of enjoyment and saves his ancestors from danger. He who creates a water tank saves his various ancestors²⁷² and traverses the sky for six million years like a god. When he returns to the human world he becomes rich and is born as a royal personage, a donor and sacrificer. A man who digs a well and gives it to Brahmins, decorating it with eight flags, a flag pole, a victory banner and flowers, rescues his ancestors and goes to the world of Varuṇa.

268 Parts of the opening verse of this section, praising the gift of food, have parallels in other texts (e.g., MBh 6.25.14a (= BhG 3.14a), MtP 83.43c, BḍP 2.16.52a and VDhP 3.315.1c). Extensive parts of this chapter are quoted by several Dharmānibandha authors, including Aparārka (Commentary on the *Yājñavalkyaśmṛti*), Lakṣmīdhara (*Dānakāṇḍa*), Ballālasena (*Dānasāgara*), Hemādri (*Dānakhaṇḍa*), Caṇḍeśvara (*Kṛtyaratnākara*) and Govindānanda (*Dānakriyākāumudī*). For details, see the register of testimonia in the edition and our discussion in the Introduction (p. 29).

269 The logic seems to be that although the gift of food leads to the enjoyment of food, the man experiences hell and is reborn among the *mlecchas* because the food he gave was impure.

270 This homology goes back to the *Śatapathabrāhmaṇa*; cf. Gonda 1984, 89.

271 SP 111.21abc repeats SP 111.10abc.

272 SP 111.28c is hypermetrical (the first two syllables are counted as one *guru*).

- 33 Next follows the fruit of one who gives gold,²⁷³ land, sesame or jewels to all beings. He reaches Indra's world on a big vehicle and rejoices like a god. Descending from there, he is reborn as a king in an eminent family.
- 36 A man who plants a tree rescues his ancestors on the path of the moon. If he gives it to Brahmins and buys it back again, he rescues his ancestors for as many thousands of years as there are flowers and fruits of that tree enjoyed by living beings, and when he dies, he attains Soma's world. He who gives fruit to Brahmins becomes blessed with fruit. He who gives wood to Brahmins in winter gains Agni's world.
- 42 He who gives a golden vessel adorned with jewels rejoices in heaven on a vehicle with hundreds of Apsarases; if he gives a silver vessel, he reaches the position of the Gandharvas and rejoices with Urvaśī; if a copper vessel, he becomes a Yakṣa of Yakṣarāja (Kubera).
- 45 He who gives a house provided with all pleasures attains the world of Brahmā. After he has dwelt there for forty million years, he is reborn as a rich and generous householder.
- 47 He who gives herbs and grain attains Soma's world.²⁷⁴ After he has stayed there for seven thousand years, he is reborn as a rich man.
- 49 He who gives a fertile field enjoys a field as a man and attains the world of Prajāpati.²⁷⁵ He who gives land to a Brahmin traverses all the worlds on a radiant vehicle for many thousands of years. On becoming a human being again, the earth yields all he desires.
- 52 He who gives a garment to a Brahmin lives happily in Vairāja (i.e., the world of Virāj) for ten million years. He who gives a seat to a Brahmin obtains a kingdom and reaches heaven. He who gives a bed obtains many loving wives. He who gives a girl to a Brahmin lives in the world of the ancestors (*pitr*) for one million years. When he is reborn again on earth, he obtains devoted wives and offspring.
- 57 He who gives a horse speckled with gold attains the world of the Gandharvas.²⁷⁶ He who gives a chariot, a horse, an elephant, a female slave, a

273 Two types of gold are mentioned: *hiraṇya* and *heman*. The first may refer to raw gold and the second to fashioned gold. Cf. Meulenbeld 1999, IB: 178, n. 563, with reference to the *Carakasamhitā*.

274 The unmetrical reading adopted in 47c presumes that °*samṛddhaṃ* would have been pronounced °*samridhaṃ*. The different variants may have arisen from different attempts to repair this.

275 The implicit meaning may be that a man (*pumān*) enjoys a woman's body (*kṣetra*) and begets offspring (*prajā*) on her.

276 After verse 57, the *Dānakriyākaumudī* consecutively quotes six more pādas attributed to the *Skandapurāṇa*: *yāvanti tasya lomāni tāvadvarṣaśatāni ca | śvetañ ca datvā viprāya phalaṃ daśaguṇaṃ labhet | vadavāyāḥ pradānena śvetatulyaṃ phalaṃ smṛtam |* (DKK p. 83).

girl and a house, along with land, is reborn on earth as a king. The earth turns into a cow, yielding all desires.

- 60 Next follows the fruit of one who gives a ‘water cow’ (*jaladhenu*): a water shed, a hostel, a tank or a well.²⁷⁷ He should fill water pots adorned with garlands, and worship Brahmins, provide bowls of sesame seeds along with food to their satisfaction, pay an abundant fee (*dakṣiṇā*), and make them touch the [cow].²⁷⁸ He should say: ‘Let these cool and auspicious waters gratify my ancestors! Let the ancestors be desire-givers!’ After he has thus given the cow and bought her back again, he should bring her to the water shed. He should bathe and give bowls of sesame seeds, a pair of garments, gold and fruit to the Brahmins. ‘Cows produce ghee; ghee is rooted in the earth; ghee is fire and the gods; may ghee be given to me!’²⁷⁹ One who has given thus, according to these rules, attains Brahmā’s world.
- 67 If a man gives, in addition to a milk vessel, a cow with calf, decorated with golden horns and silver hooves, dressed in a linen cloth, etc.,²⁸⁰ having gratified the Brahmins, then the gods enter the cow’s limbs at the time of the donation:²⁸¹ Brahmā, the top;²⁸² Śakra, the bottom; Candra and Āditya, the eyes; Vāyu, the nose; Vahni, the mouth; Soma, the tongue; the directions, the ears; the Rudras, the head; the Lokapālas, the feet;²⁸³ the mountains, the bones; the seven oceans, the stomach; the Ādityas, the neck;²⁸⁴ Gaṅgā, the dewlap; the Vasus, the flank; Prajāpati, the generative organ; the bathing places, the urine; Śrī, the feces; the Nāgas, the entrails; the Sādhyas and all the worlds, the tail; the Mantras, sacrifices, gifts, observances, Ṛṣis, asterisms, planets, stars, Gāyatrī, Triṣṭubh, Jagatī, Pañkti, Anuṣṭubh, Ṛc, Yajus, Sāmans, Ātharvaṇa, the Mothers of the World, clouds, rain, Dharma, Nārāyaṇa, Bhūtas and rivers, the pores

277 The gift of the water cow, which is one among several donations of ‘cows’ made of different substances, is attested in a range of sources, including AVParīś 9.3.2, MBh 13.70.36–41, VDh 88.1–12, VarP 100 and VDhP 3.309. See also Brick 2015, 143–152. The connection with different water structures as prescribed in the SP does not, however, seem to be attested elsewhere. Brick interprets this passage differently and connects *kṛtvā* in 61a with 60cd.

278 The water pots represent the cow. See Brick 2015, 149, n. 10. The Brahmins bless the ‘cow’ by touching the water pots.

279 Cf. VDh 87.15: *ghṛtam agnir ghṛtam somas tanmayāḥ sarvadevatāḥ | ghṛtam prayacchatā dattā bhavanty akhiladevatāḥ ||*

280 For the golden horns and silver hooves, see, e.g., *Yājñavalkyasmṛti* 1.204.

281 The presence of the gods in the various limbs that make up the cow recalls the creation of the body of Viṣṇu as the Boar (SP 98.1–18) and the earlier story of Vṛṣabha (SP 33.116–129).

282 The following passage, connecting the various parts of the cow’s body with different deities, is quoted only in the *Dānasāgara*.

283 The dual *pādayor* used here may be an authorial error. The reference should equate the four feet with the four Lokapālas.

284 The interpretation of *tapanāḥ* (suns, i.e. the Ādityas?) is uncertain.

of her skin; Yakṣas, Rākṣasas, Piśācas, Pakṣins, sacrifices and fees, Apsaras, Gandharvas and other great beings, the horns;²⁸⁵ the fruits and destinations of gifts and sacrifices, the calf, which consists of all the gods.

- 80 With both hands, he should give the Brahmins the cow inhabited by all the gods. He should give *kuśa* grass, *suvarṇa* seeds,²⁸⁶ sesame seeds and white mustard, along with water,²⁸⁷ while reciting: ‘I present the dairy cow consisting of all the gods to the imperishable cause of all the worlds!’²⁸⁸ When he has thus given away the cow, she will save him wherever he is reborn, and she will yield his wishes and grant him all worlds and all knowledge. He will rejoice in all worlds in her company, and when he is reborn, he will have recourse to her. Born together with her, he will have a thousand cows, be rich, and have many sons.
- 87 He who gives a two-facing dairy cow,²⁸⁹ according to the above-mentioned rule, will remember his former births. If he gives a cow to Brahmins, in whatever way,²⁹⁰ the cow will save him from hell.
- 89 He who gives a black antelope’s skin to a celibate ascetic attains the fruit of [giving] the earth and reaches yoga.²⁹¹ He who provides a habitation for yogins attains the fruit of an Aśvamedha, Aptoryāma, Pauṇḍarīka and Gosahasra,²⁹² and after attaining the highest recollection, acquires yoga. He who gives a water jar to a Brahmin reaches constancy in *dharma*. He who rescues a diseased and destitute sage is released from the sin of killing

285 The vocative addressing Vyāsa instead of Devī, in 78c, is unexpected. See Introduction, p. 8.

286 We are unsure about the referent of *suvarṇa* here.

287 Presumably, this refers to the water contained in the pots, which is poured into the hands of the donee.

288 The dative in the *mantra* probably refers to Brahman, of which the Brahmin is the earthly representative. The *Śabdakalpadruma*, s.v. *ṣoḍaśadānaṃ*, cites a *mantra*, attributed to the *Śuddhitattva* (of Raghunandana), to accompany the gift of a cow. Its last verse shows striking correspondences with the present *mantra*: *sarvaloka-nimittāya sarvalokam api sthīrām | prayacchāmi mahābhāgām akṣayāya sukhāya ca ||*.

289 The term *ubhayatomukhī* refers to a pregnant cow: her own face faces forward, while that of the calf faces backward. See Kane II, 879–880.

290 This meaning of *yathātatham* is not recorded in the dictionaries.

291 After verse 89, the *Dānasāgara* consecutively quotes one more verse attributed to the *Skandapurāṇa*: *sasamudraguhā tena saśailavanakānanā | caturantā bhaved dattā pṛthivī nātra saṃśayaḥ |* (DS p. 529). This verse is not found in our text but occurs (with small variations) in several other texts, including ViS 87.9, VDh 46.17, MtP 205.5 and MBh 14 App. 1 No. 4 ll. 1929–30.

292 The Aptoryāma is one of the seven types of Soma sacrifices (Kane II, 1206), and the Pauṇḍarīka is a variant of the Agnicayana involving the gift of ten thousand horses (Knipe 2015, 225–226). The Gosahasra is one of the *mahādānas* (see e.g. AVPariś 16).

a Brahmin. He who gives gold to a poor Brahmin acquires the fruit of ten Aśvamedhas.²⁹³ He who gives all these gifts becomes a world emperor.

- 96 He who hears this, who gives according to his capability, and who recites it goes to heaven (Tripiṣṭapa).²⁹⁴

Skandapurāṇa 112

Devī instructs the goddesses in various kinds of fasts and their fruits. She also teaches them the general paradigm for fasts, as well as different kinds of penance. All these fasts are prescribed for men, but women can also perform them if their husband gives them permission.

After the instruction, Devī and the Mothers go and see the forest of Mt Mandara. Devī sees a young aśoka tree and decides to adopt him as her son. At this moment, Andhaka arrives. Stunned by the sight of Devī, he does not pay obeisance to her. Prahlāda warns him that this is Umā, the wife of Śiva. Devī disappears and the Asuras wander around Mandara. They see the Seven Sages and decide to eavesdrop on them. The sages talk about the Asuras, who have been destroyed because of their violation of *dharma*. Dhātṛ, Vidhātṛ and Kṛtānta arrive from Brahmāloka. They report that Dhātṛ had told Kaśyapa about the future affairs of the Devas and Asuras. The sages want to know about this as well and Kṛtānta is charged with narrating it. (☞ p. 236)

- 1 Devī tells the goddesses that she will explain how, without donation, one acquires the same merit (*dharma*) through fasting (*upavāsa*).²⁹⁵
- 2 By eating once a day during the month of Mārgaśira, one obtains cows;²⁹⁶ during Pauṣa, one obtains many virtuous sons; during Māgha, one obtains dear wives; during Phālguna, one reaches affection of one's wives; during

293 Before verse 94, the *Dānasāgara* quotes one more verse: *brāhmaṇasya viśuddhasya suvarṇaṃ yaḥ prayacchatī | suvarṇānāṃ śataṃ tena dattaṃ bhavati niścayaḥ |* (DS p. 419).

294 In contrast to the other chapters in this volume, the final verse of this chapter is written in the same metre as the rest of the chapter.

295 Like the previous chapter, this chapter is quoted extensively by several Dharmanibandha authors: Aparārka (Commentary on the *Yājñavalkyaśmṛti*), Lakṣmīdhara (*Dānakāṇḍa*, *Vratākāṇḍa*), Caṇḍeśvara (*Kṛtyaratnākara*), Śrīdatta (*Samayapradīpa*) and Hemādri (*Dānakāṇḍa*, *Vratākāṇḍa*). See the Introduction, p. 29f., and the apparatus of the edition for details.

296 Here starts the section on *ekabhakta*, a *vrata* that involves eating only once a day (cf. Kane V, 100–101). See also MBh 13.109.17–29, which may be a kind of model for this section.

Caitra, one is reborn with a handsome appearance and to a rich family;²⁹⁷ during Vaiśākha, a man reaches eminence, [becoming] wealthy and respected; during Jyeṣṭhamūla, he becomes the eldest (*jyeṣṭha*) brother and acquires much wealth; during Āṣāḍha, one becomes a minister to a king and attains rich pleasures; during Śrāvaṇa, one becomes a commander of an army and is born strong; during Bhādrapada, one is born rich; during Āśvayuja, one's merchandise, agriculture and cattle thrive; and during Kārttika, one obtains the result of a horse sacrifice and is exalted in the world of Vahni (Agni).

- 13 He who eats once a day for as long as he lives goes to the world of Śakra; doing this for a year, he comes to rule the earth like Mahendra.²⁹⁸
- 15 He who fasts for one day and one night attains the fruit of [giving] ten pieces of gold;²⁹⁹ he who fasts once a month becomes purified, virtuous and wise; he who fasts on the 14th and 8th of each fortnight for a full year does not go to hell and will not see Yama; he who fasts for three days each month reaches the world of Kubera and finds supreme happiness.
- 20 He who eats with restraint after the 4th day [of fasting] reaches the position of the Gandharvas and delights in heaven like Śakra; after the 5th, the world of Vāyu; after the 6th, the world of Varuṇa; after the 7th, the world of Āditya; after the 8th, the world of Viṣṇu. If he eats with restraint after the 9th day, one roams with the Vasus; after the 10th, one attains the fruit of a ten-day sacrifice, becomes equal to the Aśvins, shining like the sun, and upon becoming human again, attains ten wives and undiminishing gold, and does not die at the wrong time; after the 11th, one attains the fruit of an eleven-day sacrifice, and acquires the position of a Gaṇa of Rudra for 108 years, after which he becomes a Brahmin and is reborn on earth as a sacrificer; after the 12th, one attains [the fruit of] a twelve-day sacrifice and reaches the world of Śakra, after which he is reborn on earth as a king, a royal personage or a rich man; after the 13th, one enters the abode of Bhṛgu,³⁰⁰ and when he becomes human again, he is reborn to a wealthy family; after fourteen days, one reaches the world of the Tuṣitas and becomes a Gaṇapati.
- 35 He who fasts for half a month becomes the equal of Devarāja (Indra) in heaven and is reborn on earth as a great king. He who fasts for a month will be surrounded by Apsarases on a celestial vehicle, worshipped like a

297 SP 112.5cd ≈ SP 111.13cd.

298 The order of these two verses is reversed in SP_{RA} (and in the testimony of the *Samayapradīpa*), which is indeed more logical.

299 Here starts a new section on fasting (*upavāsa/kṣapaṇa*).

300 The abode of Bhṛgu (*bhārgavaṃ sthānam*) is not known from any other source, but it is clear that it should be some divine world. Perhaps Bhṛgu here refers to Śukra, i.e. Venus.

god, and reaches eternal happiness. He dwells for many myriads of years in all the [divine] worlds. Upon reaching the residence of Brahmā, he is honoured by Brahmā and dwells in Brahmā's world like Brahmā. When he returns again [to earth], he becomes a superior Brahmin and attains yoga. After becoming a supreme yogi, he becomes a Gaṇapati of Śambhu.

- 40 Now they should hear the meritorious precept (*vidhi*) of all fasts (*upavāsa*). The wise one should fast after he has had himself consecrated. He should bathe at the three junctures and offer oblations. Restrained, reciting the Gāyatrī, the purificatory (*pavitra*) [*mantras*] and the collections (*gaṇa*) of Rudras,³⁰¹ sleeping on the bare ground strewn with *kuśa* grass, avoiding women and Śūdras, he should eat, free from sorrow and envy. He should feed Brahmins on all days during his fast. At the completion of his fast, he should honour a hundred or a thousand Brahmins according to his capability, give sacrificial food, cows and clothes, and provide each [Brahmin] with a bowl of sesame seeds and gold. He will get a fruit hard to obtain by other observances.
- 47 If he releases a dark bull, or a different kind, the man will gratify his ancestors.³⁰² He will delight in heaven for as many thousands of years as there are hairs on the bull. He who gives bowls of black sesame seeds³⁰³ to Brahmins on the day of the new moon will gratify his ancestors, attain the world of the ancestors (*pitṛ*), and find long-lasting happiness.
- 51 The precept of fasting has been told; now they should hear the precept of the Cāndrāyaṇa [penance]. The one who performs the Cāndrāyaṇa as taught³⁰⁴ will reach the world of Soma and become equal to Soma. He who performs the Prājāpatya, once or many times, will be honoured like Prajāpati in his (Prajāpati's) world. He who performs the Sāṃtapana penance (*kṛcchra*) rescues himself from difficulty (*kṛcchra*) and goes to the world of Agni. He who performs the Mahāsāṃtapana becomes omniscient and attains the world of Brahmā. He who performs the Tulāpuruṣaka is released from all sin and goes to heaven. With the Atikṛcchra, a man proceeds to the abode of Śarva; with the Kṛcchrātikṛcchra, he attains the

301 Rudra *mantras* are referred to elsewhere in the text as well. Cf. SP I, 98, n. 119. The reference may be to the Śatarudriya or to the repeated *japa* of 'Rudra'.

302 On the release of a bull (*vṛṣotsarga*) as a Śrāddha rite, see Kane IV, 539–542. As described in the sources assembled by Kane, following the death of a man, a bull should be driven away together with four cows. Nobody should be allowed to seize or use the bull. In our text, the release of a bull is presented as part of the *upavāsavidhi*. See also Einoo 2004.

303 Cf. the comment of Lakṣmīdhara and Hemādri after the quotation of verses 49 and 50: *kṛṣṇānāṃ tilānām iti śeṣaḥ*.

304 In fact, no description of the Cāndrāyaṇa has been given. Perhaps the intended meaning is 'as prescribed in the Dharmaśāstra'. For the various penances described in this paragraph, see the glossary of *prāyaścittas* in Kane IV, 130–152.

position of a Gaṇapati. But if he performs all the penances, he attains whatever he desires. He who is devoted to whichever penance becomes successful because of it and reaches divinity.

- 60 A man who lives on milk for a year and consumes barley prepared with cow's urine, oil cake, fruits or food that is not pungent and does not contain salt attains the fruit of a horse sacrifice and reaches the world of Brahmā. Freed of all sin and bonds, he travels on a radiant vehicle like Brahmā.
- 63 He who performs these various [fasts] for as long as he lives attains the worlds he desires, liberation or supernatural power. All these donations and austerities are prescribed without *mantras* for Śūdras;³⁰⁵ thus Prajāpati has declared. They do not attain sin.
- 67 For women, a husband is god and is held to be the highest *dharma*. If she is allowed by him and performs this *dharma*, she will acquire its fruit. But if she performs it without being allowed by him, she will not obtain its fruit, but the fruit of an unfaithful wife. However, if she is allowed by him, performs the *dharma*, and grants it to her husband, her merit will be endless. She will acquire whatever she longs for in this world or the next, and be reborn as a beloved wife. Her husband will be under her control; she will be dear to him and bear sons.³⁰⁶
- 73 The Mothers of the World honour Mahādevī and tell her that she has told the *dharma* by which one gains a very great result. Now they will explore the mountain's forest with its many birds and flowers. Thereupon Devī sets out with the Devamātṛs to see the divine forest of Mt Mandara. As she wanders around and beholds its peaks, waterfalls, lakes and ponds, and seeing Nandin standing at her side,³⁰⁷ the Mountain Daughter (Giri-

305 Śūdras are excluded from the Veda, so they have no access to the *mantras*. However, as indicated here, they can perform these fasts without *mantras* and still gain merit. Cf. MaS 10.127 (referring to Śūdras): *dharmepsavas tu dharmajñāḥ satāṃ vṛttam anuṣṭhitāḥ | mantravarjaṃ na duṣyanti praśaṃsāṃ prāpnvanti ca ||*

306 After SP 112.72, the R and A recensions have two more pādas, followed by a closing verse and a chapter colophon, after which there is a long passage on the observance for women (*strīvrata*) as told by Brahmā to Śatarūpā (SP_{RA} 112.1). This is followed by a passage, only attested in R, in which Mālinī tries to cheer up Pārvatī by pointing out the beauties of the forest (SP_{RA} 112.2). After this, the R and A recensions continue to have a very different and expanded text, although practically all verses from the S recension are paralleled here and the passage in general follows the same storyline (SP_{RA} 112.3). All three recensions are more or less the same again from SP 112.103 until the end. See the Introduction and SP_{RA} 112.1–3 for details.

307 The connection between pādas abc and pāda d in verse 78 is unsmooth, with the reference to Nandin appearing out of the blue. A similar phrase occurs in SP_{Bh} 159.2c (*pārśvasthaṃ nandinam tatra*), which is striking because it forms part of the continued *aśoka* tree episode. There Śiva instructs Nandin to make the proper

- jā) is pleased. Thereupon Devadevī³⁰⁸ sees a blossoming young *aśoka* tree making an *añjali* with hundreds of reddish buds. She experiences great delight and declares that the tree shall be her son. If Svayambhū (Śiva) allows her upon his return, she shall adopt the *aśoka* tree as her son.³⁰⁹
- 82 A terrifying omen occurs. A great wind uproots the mountain's trees. Andhaka reaches Mandara, coming from Pātāla, in the company of thousands of Daityas and Dānavas.³¹⁰ He beholds Devadevī, attended by her friends. The stupefied Daitya does not make obeisance, but only gazes at her.³¹¹
- 86 When Prahlāda sees him staring at the Mountain's Daughter, he addresses him. 'This is Himavat's Daughter, the Mother of the World, known all over as Umā! The one whose son Brahmā became,³¹² who grants boons to us and to the gods, who permeates all living beings, by whom this world is supported—she is the wife of that god, Parameśa! She is capable of burning, withdrawing or throwing this world into hell in an instant. Why, foolish Daitya, do you not make obeisance to her?' As the enemy of the gods is speaking properly (*dharmayukta*) in this way, Devī disappears, along with the goddesses.
- 93 The Daityapas start wandering around the great mountain. They see the Seven Sages (Saptarṣi) at a waterfall. Andhaka asks Prahlāda who they are and why they have come together there.

arrangements so that Pārvatī can adopt the tree. It is conceivable that these parts belonged together at an earlier stage in the text's composition.

- 308 This epithet of the Goddess, introduced here for the first time in the text and reoccurring below (SP 112.84c), is used once more much later in the text, when the narration of the *aśoka* tree's adoption ceremony is resumed (SP_{Bh} 158.69a), thus connecting the two passages.
- 309 The ceremony of the *aśoka* tree's adoption by Devī forms the subject of SP_{Bh} 158–162. In SP_{Bh} 158.69–71, Devī tells Śiva that while he was away and she was walking around Mt Mandara, she saw a young *aśoka* tree that she desired to adopt as her son. In the ensuing dialogue, she asks Śiva for permission, reiterating the above teaching that a woman can only gain merit through actions that are allowed by her husband. SP_{RA} 112.3.16 adds the significant detail that the tree will remove Devī's grief at not having a son. This conforms to the story told in SP_{Bh} 158, which mentions Devī's not having a son (*aputrā*) two times (158.63a, 158.74c). See Introduction, p. 19.
- 310 The R and A recensions include a long list of the Asuras that accompany Andhaka (SP_{RA} 112.3.27–35).
- 311 This seals Andhaka's fate, for he had earlier received a boon from Brahmā that he would only die if he would not bow down before the Mother of the World (SP 74.23).
- 312 This is a reference to SP 3.4–9. SP_{RA} 112.3.50 expands upon this reference by also including Śiva's granting Brahmā the office of demiurge (*prājāpatya*) and his becoming Brahmā's son as a boon.

- 96 Prahlāda tells Andhaka that these are the Seven Sages: Bhṛgu, Atri, Marīci, Viśvāmitra, Aṅgiras, Bharadvāja and Vasīṣṭha. They have not come to Mandara for no reason; he suggests that the Daityapas should eavesdrop on them.
- 99 The sages speak to each other. ‘This place is not pure. Let us go elsewhere, for the wicked Daityas have arrived. They who violate the *dharma* have all been destroyed. If they had not violated the *dharma* for the sake of kingship, the enemies of the gods would not have been destroyed. If they would have remained satisfied with their own kingdom, they would be worshipped like the gods.’
- 103 As they are talking about the Asuras in this way, Dhātṛ, Vidhātṛ and Kṛtānta arrive. After the sages have honoured them in the proper manner, they ask them from where they have come.
- 105 Vidhātṛ³¹³ responds. ‘At the instruction of Brahmā, we went today from Brahmāloka to Kaśyapa. Then Dhātṛ reminded the Prajāpati Kaśyapa of what he had told Brahmā [earlier]: namely, that both the Devas and Asuras, being his sons, are dear to him and that he (Brahmā) should make sure that there is no enmity between them. Having been ordered by Brahmā, he (Dhātṛ) promises to tell him (Kaśyapa) what happens between the Devas and Asuras, about their mutual friendship, the production of the Amṛta and the rule of their kingdom. At his request, the best of sages (Dhātṛ) then told Kaśyapa about the future (*bhaviṣya*) deeds of the Devas and Asuras. After all was reported to him, we were sent here by Brahmā to see the blessed Daughter of Himagiri.’
- 111 The sages ask them about the future (*bhaviṣya*) affairs of the Devas and Asuras. They also want to know what they have spoken to Devī.³¹⁴
- 114 The three supreme deities tell Kṛtānta that he should relate it.³¹⁵ Thereupon he tells them about the future of the Suras and Asuras, as well as the reason why the Suras and the Asuras are victorious respectively, as had been determined by Vidhātṛ (Brahmā) before.³¹⁶

313 We conjecture Vidhātṛ as the speaker because Dhātṛ is mentioned in the speech that follows.

314 This second request is not followed up.

315 In other words, Dhātṛ, Vidhātṛ and Kṛtānta decide that Kṛtānta should speak on their behalf.

316 The metre of SP 112.115 is Upajāti, a combination of Jagatī (acd) and Triṣṭubh (b). The following chapters tell of seven Devāsura wars. See n.42 on p.17.

Skandapurāṇa (SP_{RA}) 112.1

After SP 112.72, R and A have six additional pādas in which Devī asks the goddesses what else they would like to hear (see the apparatus of the edition of the main text). This is followed by a chapter colophon, after which starts a new section in R and A.

Devī asks Sāvitrī about the observance for women (*strīvrata*). Sāvitrī reports what Brahmā once taught Śatarūpā. Brahmā instructs Śatarūpā in the *dharma* of women, which is founded on devotion to their husband, and teaches various observances. After this instruction, Śatarūpā starts practising the *dharma*. Devī is left thinking about herself. (𑀓𑀲 p. 258)

- 1 Devī (Himavatputrī) asks Sāvitrī, the wife of Brahmā and mother of the Vedas, about the observance for women and its fruit. Sāvitrī responds by telling what Śatarūpā, the only daughter of Brahmā,³¹⁷ once asked him.
- 5 Śatarūpā asks Brahmā about the rules of *dharma* for women: how will she be dear to her husband, obtain many good sons, be beloved by her mother- and father-in-law, gain a suitable husband, etc.³¹⁸
- 9 Brahmā tells her the great *dharma* of women. The basis is for women to obey their husband. In all activity, she should obtain her husband's consent. Even an unmarried girl should not act independently.³¹⁹ A widow should strive to obtain the world of her husband. If she does otherwise, she will go to the terrible Raurava hell.
- 15 The fast of women ends after three nights; any more than that is for men.
- 16 If she refrains from pungent or salty food each month, her body and that of her husband will become beautiful; [if she refrains] in Mārgaśiras, the head [will become beautiful]; in Pauṣa, the neck; in Māgha, the chest; in Phālguna, the arms and hands; in Caitra, the waist; in Vaiśākha, the buttocks; in Jyaiṣṭha, the thighs; in Āṣāḍha, the ankles; in Śrāvaṇa, the shanks; in Bhādrapada, the feet; in Aśvayuja, the back; and in Kārttika, the speech.
- 22 She who abstains from salt for a year should, at the end of the year, make an image of a couple from salt and sugar, seeds and juices, and place it in

317 For the birth of Śatarūpā from Brahmā, see PPL 114.7–9. The insertion of Brahmā's teaching of Śatarūpā seems to have been inspired by the item *devyāś ca śatarūpatā* (SP 2.18b) in the Anukramaṇikā. It is likely, however, that the author of the Anukramaṇikā rather intended to refer to an episode involving the multiplication of Devī into hundreds of goddesses to fight Andhaka and his army. See Introduction, p. 28.

318 Verses 6 and 7, which are only attested in A, make a secondary impression. Śatarūpā's main question concerns gaining a suitable husband and being dear to her husband.

319 Verse 12 is problematic, but appears to say that an unmarried girl should ask her father, brother or mother's father.

an earthen vessel. She should offer a collyrium box, an eyeliner pencil, a makeup brush etc., and give various kinds of edibles, sweets, fragrances, two pairs of cloths and a seat to the [couple] at the rise of the full moon in Kārttika, while observing a fast for three nights, and distribute gold and silver as *dakṣiṇā*.³²⁰ She will obtain beauty and have a handsome husband.

- 30 A woman who upholds the observance of eating non-cooked food experiences no suffering; she who performs the lion observance controls her husband, having shoulders like a lion; she who performs the observance of Yama does not see Yama;³²¹ she who worships Kāma, eating only once at night, obtains a handsome husband and pleasure; she who eats a handful of rice each day obtains a handsome husband and many sons.
- 35 She should perform these observances for a year and at the end gratify many Brahmins. Having made images of these observances with flour, she should let the Brahmins touch them.³²² Then she will attain her wish. A Brahmin woman should dedicate [the images of] the observances to her husband, but there is no such rule for the other classes.
- 38 She who eats her husband's leftovers for a year will not have a different husband in the next life. If she is devoted to her husband and worships him like a god, what need is there for *tapas*? The vows, pleased with her mindset, will give her all she desires.³²³
- 41 She who performs the moon's ordinance (*candrakalpa*) on the eighth day obtains a gentle (*saumya*) husband. By practising these monthly observances, she experiences the result of the twelve-day sacrifice (*dvādaśāha*). She who worships Kālarātrī in Bhādrapada will not see the night of death (*kālarātra*); she who practises the rain observance on the first day of raining will be dear to her husband like rain to people; she who practises the observance of much offspring will have sons and grandsons.
- 46 'There is no higher *dharma* than devotion to one's husband (*pativrata*). You should practise it diligently.' Then Śatarūpā bowed down [to Brahṃā] and practised the *dharma*.

320 The passage is obscure and we are not sure about several of the items listed. The image of the couple made of salt, to which various items associated with beauty are presented, seems to represent the completed *vrata* and its result.

321 For the Yamavrata, see e.g. VDhP 3.87, but note that there it is not a woman's vow.

322 The earlier vow of abstaining from salt for a year seems to provide the model for the present passage, which involves making images of the vows one has performed. Note that the word *vrata* is used as a masculine noun, perhaps indicating its personified form.

323 The A recension omits the rest of the chapter from verse 40.

- 49 Thereupon she (Devī) thinks about herself and stands still once again.³²⁴ Her friends gaze at Śivā, who looks dark as night, in wonder.³²⁵

Skandapurāṇa (SP_{RA}) 112.2

This passage follows after SP_{RA} 112.1, but is only attested in R.

Mālinī tells Devī not to grieve. The worlds suffer because of her. Devī says that there is no need for them to grieve, for Bhṛṅgiriṭi is there. Mālinī tries to cheer her up by drawing attention to various trees and birds. In the end, she makes Devī and her friends laugh. (E³² p. 264)

- 1 Mālinī, the daughter of Agni,³²⁶ tells Devī (Himavattanayā) not to grieve. Her husband will come soon and certainly also suffers from separation from her. Prabhāvatī³²⁷ agrees with Mālinī and adds that the worlds suffer with her grief, since she is the support of the worlds.
- 7 Devī replies that they should not grieve for her, seeing that Bhṛṅgiriṭi, who is always dear to Īśvara, is there.³²⁸ Thereupon Bhṛṅgiriṭi emerges from the house. She leaves with her friends.
- 9 Mālinī draws Devī's attention to various trees in the forest.³²⁹ One with its birds looks like Rudra surrounded by Gaṇas, another like Devapati attended by Suras, Siddhas and Cāraṇas, yet another like Purandara praised by sages. One bird drinks the nectar of the flowers like a lover, another one with its female companion looks like Rudra with Umā, yet

324 The change of subject is unsmooth. We conjecture loss of two pādas or more, taking us back to the main narrative frame.

325 The metre of SP_{RA} 112.1.50 is Upajāti, a combination of Jagatī (acd) and Triṣṭubh (b).

326 Agni's daughter Mālinī was mentioned in SP 111.3ab.

327 Prabhāvatī was not listed among the Mothers in SP 111.2–7.

328 Verses 7–8 use the singular, and so we take *nandin* 'gladdening' as an adjective qualifying Bhṛṅgiriṭi. Because the Gaṇas Bhṛṅgiriṭi and Nandin are frequently mentioned together, one might have expected a dual. Note, however, that Nandin (referred to as Śailādi) accompanies Devī and the goddesses in the forest (SP_{RA} 112.2.24) and is present when Devī sees the *aśoka* tree (SP_{RA} 112.3.20–24). It is possible that there was some confusion about his identity.

329 Except for verse 9, Mālinī's speech is in Vamśastha metre.

another intoxicated with flowers, looks like Purandara.³³⁰ She also points out a peacock, a tall tree,³³¹ a creeper and another tree. She likens the latter to Maheśvara tormented by love for her.

- 20 Hearing this, Devī laughs and strikes [Mālinī] with a lotus, saying that she has provoked her even while she is in pain. Thereupon her friends say that Mālinī only said what she did to make her laugh, and they praise Mālinī for it. Laughing, they walk to another spot together with Śailādi (Nandin).³³² They reach the forest, free from grief.³³³

Skandapurāṇa (SP_{RA}) 112.3

Instead of SP 112.73–115, R and A have a much expanded text. The text of S and A has been conflated in SP_{Bh}. There is more attention to detail in the text of R and A, but the storyline corresponds more or less to that of S, while individual verses are shared.

Śubhāvātī points out the beauties of Mandara’s forest to Devī. She draws attention to a young *aśoka* tree, which Devī desires to adopt as her son. Bad omens appear and Devī asks Nandin to dispel her fear. Andhaka arrives in the company of many Daityas. He sees Pārvatī and desires to have her as his wife. Prahlāda warns him that she is the wife of Śiva. The Mothers disappear and the Asuras wander around Mandara. They see the Seven Sages and decide to eavesdrop on them. The sages talk about the Asuras, who have been destroyed because of their violation of *dharma*. Dhātṛ, Vidhātṛ and Kṛtānta arrive from Brahmāloka. They report that Dhātṛ had told Kaśyapa about the future affairs of the Devas and Asuras. The sages want to know about this as well. Kṛtānta starts telling them. (ॐ p. 267)

330 The extended simile in verse 14 refers to a time in the past (*purā*) when, at the sacrifice of King Marutta, Indra was so intoxicated with Soma that he stumbled and fell down. The story of Marutta’s sacrifice is found in MBh 14.4–10. For Marutta’s offering of Soma to Indra, see MBh 14.10.21.

331 The comparison to a single, hoisted Indra flag pole in verse 16 suggests a tall tree. The subject of verse 17 is unclear, but *gītabhāṣitaṃ* perhaps again suggests something with birds.

332 The presence of Vyāsa’s epithets Kālinandana and Kāleya in SP_{RA} 112.2.24b, SP_{RA} 112.3.19d and SP_{RA} 112.3.20c confirms that these passages follow the major revision of R and A. See Introduction, p. 23.

333 The metre of SP_{RA} 112.2.25 is Upajāti.

- 1 Śubhāvātī, the daughter of Meru,³³⁴ speaks. She points out the beauties of the forest of Mandara to Devī, including pleasure parks, waterfalls etc. She also identifies some of its peaks.³³⁵
- 9 Śubhāvātī remarks on an *aśoka* tree making *añjalīs* with its blossoms. She invites Śarvāṇī to have a look. With its hand-like sprouts, it looks like a child dancing before his mother. She suggests it is the favourite abode of the forest deity.
- 14 The Mountain Daughter takes a look at the tree and desires it to be her son. She will ask Śiva's permission upon his return. The tree will remove her pain at not having a son.³³⁶
- 17 Moving along to another place, she observes various bad omens. A mountain peak falls down without any apparent cause; meteors drop from the sky; her right eye trembles.³³⁷ She asks Śailādi (Nandin) to dispel her fear. He tells her that she is the wife of Vṛṣadhvaṅga and the mother of the gods; how can she have fear?
- 24 As they speak, Andhaka arrives at Mandara, coming from Pātāla. The Daityas who accompany him are listed by name: Prahlāda, Anuhlāda, Śibi, Bāṣkali etc.³³⁸
- 38 They make a tremendous noise. Andhaka sees Pārvatī with her friends. Possessed by Kali, fate, death and passion, he asks the Dānavas who she is. He needs her to be his wife. Otherwise, what kind of a lord is he? Prahlāda warns him that this is Umā, the wife of Śiva. 'The one whose son Brahmā became, who granted Brahmā the office of demiurge (Prajāpati), who became Brahmā's son as a boon,³³⁹ who when pleased gives boons to the demons and gods, who creates and destroys everything by yoga, who

334 Note that according to SP 111.3cd, Śubhāvātī is the daughter of Parjanya.

335 The speech of Śubhāvātī includes various similes, not all of which are clear. In verse 2, a pleasure park, which is *sarvartusaṃpannam*, is compared to the eloquent speech of a sage (i.e., it is like a Mahākāvya including the depiction of all seasons?). In verse 3, a waterfall is said to be like the appropriate speech of wise people (i.e., they deliver their speech in a flow?).

336 This suggests that Skanda has not been born yet, despite the fact that Devī finds satisfaction in the birth of Skanda in SP 72.140 and that Skanda appears in the Varāha myth (SP 109), whose events precede the present episode. See Introduction, n. 44 on p. 18.

337 For the omen of the right eye, we follow the reading of R. In the case of women, the (in)auspicious side of the body is reversed, and so it is the trembling of the right eye rather than the left eye that is held to be inauspicious.

338 Most of the Daityas listed here are known from other passages in the SP, but there are also some unknown and doubtful ones, while there are quite some variations between the readings of R and A.

339 The reference to SP 3.4–9 in SP 112.88 has been expanded. The addition of such text-internal cross references is characteristic of the revision in R and A in general. See Bisschop 2016, 10–11.

supports the world with his eight bodies—she is the wife of him, Rudra! She is capable of burning, destroying or throwing this world into hell in an instant. She cannot be obtained by you!’ While Andhaka is troubled by Prahlāda’s words, the Mothers disappear.

- 57 The Asuras wander around Mandara with its many sights and see the Seven Sages (Saptarṣi) at a waterfall, seated on a stone slab, conversing about *dharma*. The Asuras wonder who they are and Prahlāda tells them that these are the Seven Sages: Bhṛgu, Atri, Marīci, Viśvāmitra, Aṅgiras, Bharadvāja and Vasiṣṭha. He proposes that they eavesdrop on them.
- 70 The sages say that the place is impure because of the presence of the Asuras and that Bhavānī has also left. They remark that the Asuras are wretched because of their violation of *dharma*. Aṅgiras, Atri and Bhṛgu continue to discuss the interdependence of *dharma* and kingship. They conclude that the Asuras’ downfall is due to *adharmā*.
- 83 Dhātṛ, Vidhātṛ and Kṛtānta arrive. They sit down on the rocks. Dhātṛ says that they have come from Brahmāloka and reports what he had told Kaśyapa there regarding the hostility and future of the Devas and Asuras.³⁴⁰ They have come to Mandara to see Himavat’s Daughter. The sages want to know about the future affairs of the Devas and Asuras too, and also what they have told Devī. Kṛtānta starts telling them.³⁴¹

340 The subject in the reported dialogue between Dhātṛ and Kaśyapa has been changed in comparison to the S recension. Here Dhātṛ directly reports his conversation with Kaśyapa to the sages, while in the S recension Vidhātṛ (our conjecture for Dhātṛ; see n. 313 on p. 92) reports the dialogue between Dhātṛ and Kaśyapa.

341 The metre of SP_{RA} 112.3.97 is Upajāti. This concluding verse is identical with SP 112.115.

Skandapurāṇa

Adhyāyas 96–112

Symbols and Abbreviations in the Apparatus

- ⟨ ⟩ In the layer of apparatus recording lacunae, these brackets enclose references (by *pāda* letter and raised syllable number) to illegible or lost syllables in the Nepalese manuscripts.
In the registers with variants, they enclose syllables of a manuscript reading that have been cancelled.
- () In the layer of apparatus recording lacunae, these parentheses enclose references (by *pāda* letter and raised syllable number) to poorly legible syllables in the Nepalese manuscripts.
In the registers with variants, they are used in reporting a manuscript reading to enclose syllables that are uncertain. They are also used after a siglum to enclose comments in English.
In the main, lowest register, only when a lemma is long, they are used to enclose the siglum of a manuscript that supports the lemma except for minor differences. The minor differences in the manuscript reading are recorded separately in a layer of apparatus devoted to the readings of the recension to which it belongs.
- ← → Used within the layer of apparatus recording lacunae to indicate that a lacuna extends beyond the verse boundary.
- ++ Enclose syllables of a manuscript reading that have been added (usually in the margin, occasionally between lines).
- { } Enclose variants of individual manuscripts reported within a larger variant of the group to save space (cf. SP I, 52).
- Used to separate different lemmas within the same *pāda*.
 - Represents a gap left open by a scribe.
 - ... Used to represent illegible or lost syllables in a manuscript reading when the illegible or lost portion extends beyond the lemma.
 - ± Used only in the layer of apparatus devoted to the readings of the *Ambikākhaṇḍa* recension, to indicate that trivial individual variants within a larger variant have been suppressed.
- ∪ _ _ Used to represent illegible or lost syllables that should be assumed to be metrically light, heavy or indifferent.
- * After a siglum, denotes the second occurrence of a line that is repeated.

conj.	conjecture	em.	emendation
ac	before correction	pc	after correction
f.	folio	col.	colophon
r	recto	v	verso
om.	omit(s)	i.m.	in the margin
sec.	second	m.c.	metri causa

Sigla of the Manuscripts Used

- S₁ National Archives, Kathmandu, MS 2–229. Rotographs preserved in the Bodleian Library, Oxford, as MS Max Müller, Rotogr. 34. Described in Shastri 1905, 141–146; Gambier Parry 1930, 22–25 (No. 22); *Bṛhatsūcīpatram* vol. 8, 278; Bhaṭṭarāi 1988, *prastāvanā* p. 37. Microfilmed by the NGMPP on reel No. B 11/4. Palm leaf, early Nepalese ‘Licchavi’ script. Bhaṭṭarāi’s siglum *kha*. This manuscript is dated 234 (AD 810/811). For further description see SP I, 32.
- S₂ National Archives, Kathmandu, MS 1–831. Described in *Bṛhatsūcīpatram* vol. 8, 292; Bhaṭṭarāi 1988, *prastāvanā* p. 36. Microfilmed by the NGMPP on reel B 12/3. Palm leaf, early Nepalese ‘Licchavi’ script. Bhaṭṭarāi’s siglum *ka*. Undated. For further description see SP I, 33.
- S₃ Bodleian Library, Oxford, MS Sansk. a. 14 (R). Palm leaf, early Nepalese ‘Licchavi’ script. This manuscript was acquired by the Bodleian Library in 1992; it is not listed in any printed catalogue, and was not used by Bhaṭṭarāi. Undated. For further description see SP I, 33f.
- R Asiatic Society, Calcutta, MS G–3909. Paper, an early Bengali script. Described in Shastri 1928, 568–572. Dated Śaka 1604 (AD 1682). Not used by Bhaṭṭarāi. For further description see SP I, 34f.
- A₂ India Office Library MS 662–663. Described in Eggeling 1899, 1321b–1323a. Paper, Devanāgarī script. Not used by Bhaṭṭarāi. See SP I, 35. On the occasional spare use of this manuscript, see SP III, 61.
- A₃ Asiatic Society, Calcutta, MS G–972. Described in Mitra 1882, 117–121; Shastri 1928, 579 (see also the Preface p. clxxviii); Bhaṭṭarāi 1988, *prastāvanā* p. 37. Paper, Devanāgarī script. This is the only A manuscript used (or mentioned) by Bhaṭṭarāi (his siglum *gha*). See SP I, 35.
- A₄ Sanskrit College, Varanasi, MS 14311. Paper, Devanāgarī script. Described in *The Pandit* vol. 4, supplement (February 1, 1870), p. 1; Catalogue of the Sanskrit College Library n.d., 237; 1957, 10. Not used by Bhaṭṭarāi. See SP I, 35.
- A₇ Dhakka University Library, MS 3376. Paper, an early Bengali script. Mentioned in the *New Catalogus Catalogorum* I, 362. Not used by Bhaṭṭarāi. See SP II A, 10f.
- A** We use this siglum to denote the above-mentioned *Ambikākhaṇḍa* manuscripts as a group, or a reading unanimously shared by them all. See SP III, 62f.

Abbreviations of the Editions Used

- Bh The *editio princeps* of the *Skandapurāṇa* by Kṛṣṇaprasāda Bhaṭṭarāī. See *Skandapurāṇa* in References.
- AYS Aparārka's commentary on the *Yājñavalkyasmṛti*. See Aparārka in References.
- DK *Dānakāṇḍa* of the *Kṛtyakalpataru* of Lakṣmīdhara. See Lakṣmīdhara in References.
- DKK *Dānakriyākaumudī* of Govindānanda Kavikaṅkanācārya. See Govindānanda in References.
- DS *Dānasāgara* of Ballālasena. See Ballālasena in References.
- DVU *Dānavivekodyota* of the *Madanapradīpa* of Madanasimhadeva. See Madanasimhadeva in References.
- HeDKh *Dānakhaṇḍa* of the *Caturvargacintāmaṇi* of Hemādri. See Hemādri in References.
- HeVKh *Vratakhaṇḍa* of the *Caturvargacintāmaṇi* of Hemādri. See Hemādri in References.
- KR *Kṛtyaratnākara* of Caṇḍeśvara. See Caṇḍeśvara in References.
- SaPra *Samayapradīpa* of Śrīdatta Upādhyāya. See Śrīdatta Upādhyāya in References.
- VK *Vratakāṇḍa* of the *Kṛtyakalpataru* of Lakṣmīdhara. See Lakṣmīdhara in References.

षण्णवतितमो ऽध्यायः ।

व्यास उवाच ।

तथा राजनि दैत्येन्द्रे त्रैलोक्याधिपतौ शुभे ।

धरण्यां चैव बद्धायां सुखितासु प्रजासु च ॥ १ ॥

स्थानेभ्यश्चाविता देवा ह्यप्रतिष्ठा महाबलाः ।

किमकुर्वन्त दुःखार्ता एतन्नः शंस सर्वशः ॥ २ ॥

सनत्कुमार उवाच ।

शृणु धर्मज्ञ देवानामवस्था या बभूव ह ।

यदकुर्वन्त दुःखार्तास्तच्च सर्वं यथातथम् ॥ ३ ॥

हव्यवाहो ऽग्निरभवद्देवानां भागवर्धनः ।

तं निरस्य तदा दैत्यो वह्निमन्यं चकार ह ॥ ४ ॥

1b त्रैलोक्या°] राज्यस्या° R **2a** °श्चाविता] °श्चालिता R **2d** एतन्नः] एतन्मे R • सर्वशः] शर्वशः R **3ab** °नामवस्था] R^{Pc}, °नां मवस्था R^{ac} **4a** °वाहो ऽग्नि°] °वान् यो ऽग्नि° R **4c** तदा दैत्यो] स दैत्येन्द्रो R **4d** °मन्यं चकार ह] °मल्पाच्चकार सः R

1c धरण्यां] A₃A₄, धरन्याञ्ज A₇ **1d** सुखितासु] स्वार्थितासु A₃A₄, स्वान्वितासु A₇ **2a** °भ्य-
श्चाविता] A₃A₄, °भ्यः चाविता A₇ **2ab** देवा ह्यप्रतिष्ठा] देवाः{ °वा A₃A₄} प्रतिष्ठाप्य A **2c**
°कुर्वन्त] A₄A₇, °कुर्वत A₃ **2d** एतन्नः] एतन्मे A • शंस] A₃, संश A₄, शंश A₇ **3a**
शृणु] A₃A₄, शृणुष्व A₇ (unmetrical) **3ab** देवानाम°] A₃A₄, देवाणां अ° A₇ **3c** °कुर्वन्त]
A₇, °कुर्वत A₃A₄ **3cd** दुःखार्तास्त°] A₇, दुःखार्ता त° A₃A₄ **4b** °देवानां] A₃A₄, °त् देवाणां
A₇ **4c** तं निरस्य] तन्निशम्य A • दैत्यो] A₃A₄, दैत्येन्द्रो A₇ (unmetrical) **4d** °मन्यं च°]
°मन्यश्च° A₇, °मेतच्च° A₃A₄

Manuscripts available for this chapter: S₁ photos 3.28b (f. 150^f), 3.29a (f. 150^v) and 3.29b (f. 151^f); S₃ f. 150^v–151^v; R f. 168^f–169^f; A₃ f. 99^v–100^f; A₄ f. 142^f–143^f; A₇ f. 140^f–141^f.

3(c⁷–d³) S₁ 4(b¹) S₁

1a दैत्येन्द्रे] S₃RABh, दैत्येन्द्रा S₁ **1c** धरण्यां] S₁RA₃A₄Bh, धरण्यां S₃ **2a** स्थानेभ्य°] S₃
RABh, स्थानेत्य° S₁ • °श्चाविता] S₁^{Pc}A₃A₄Bh, °धाविता S₁^{ac}, °श्चाविता S₃ **2b** °प्रतिष्ठा]
S₁S₃^{Pc}RBh, °प्रतिष्ठा S₃^{ac} (unmetrical) • महाबलाः] S₁RABh, महाबला S₃ **2c** °कुर्वन्त] S₁
S₃RA₄A₇, °कुर्वत Bh **2d** एतन्नः] S₁S₃^{Pc}, एतनः S₃^{ac}, एतन्मे Bh • सर्वशः] S₁ABh, सर्वश
S₃ **3a** शृणु धर्मज्ञ] S₃RA₃A₄, शृणुष्व धर्मं S₁, शृणुष्व धर्मं Bh (Bh adds (?)) **3ab** °नामव-
स्था] R^{Pc}A₃A₄Bh, °नां मवस्था S₁S₃ **3c** यदकुर्वन्त] S₁^{Pc}RA₇, (स्व)दकुर्वन्त S₁^{ac}, यदकुर्वन्त S₃,
यदकुर्वत Bh **3cd** दुःखार्तास्तच्च] S₁RA₇, दुःखात्ता त च S₃^{Pc}, दुःखात्त त च S₃^{ac}, दुःखार्तास्तत्र Bh
(conj.?) **3d** सर्वे] S₃RA, (स)र्वे S₁ (anusvāra possibly lost), सर्वे Bh (conj.?) • यथातथम्]
S₃RA, यथाक्रमम् S₁Bh **4a** °रभवद्] S₁RABh, °रभव S₃ **4b** °नां भाग°] S₁^{Pc}S₃RA₃A₄Bh,
°नाम्भाश° S₁^{ac} **4c** दैत्यो] S₃A₃A₄Bh, दैत्या S₁

तस्मिन्कर्मणि विप्रेन्द्र मन्त्रास्तदनुगाभवन् ।
 दैत्यदानवभागानां वक्त्तारः शुभसाधकाः ॥ ५ ॥
 ततो यज्ञः स्वयं दैत्यानुपतस्थे महात्मनः ।
 यज्ञे गते च दैत्येन्द्रान्देवाः सर्वे मृता इव ॥ ६ ॥
 अभवन्नष्टसंज्ञाश्च मन्दवीर्यपराक्रमाः ।
 निःश्रीकाश्च निरुद्योगा निरानन्दा निरुत्सुकाः ॥ ७ ॥
 मन्त्रदग्धा यथा सर्पा वज्रपिष्टा इवाचलाः ।
 गरुत्मताभिसंदष्टा भुजगा इव निर्विषाः ।
 विहीनाद्भिर्यथा वृक्षा बान्धवैर्वापि योषितः ॥ ८ ॥
 तथा ते देवता व्यास हृतराज्या हृतश्रियः ।
 चिन्तयन्ति हृदा चैव शुष्यन्ति विलपन्ति च ॥ ९ ॥
 अथ देवः स्वयंभूस्ताञ्ज्ञात्वा देवांस्तथाविधान् ।
 विमानेनार्कवर्णेन प्रोवाचेदं पितामहः ॥ १० ॥

5a °न्कर्मणि] °न् कर्माणि R 5d वक्त्तारः शुभसाधकाः] भोक्त्तारः सारकाः R (unmetrical) 6b महात्मनः] महामनाः R 6c गते च दैत्येन्द्रान्] शास्ते च दैत्येन्द्रा R 7d निरुत्सुकाः] अनुत्सुकाः R 8b °पिष्टा] °पृष्टा R 8c °संदष्टा] °संकृष्टा R 8e विहीनाद्भिः] विहीनायुः R 9a देवता] दानवेर् R 9b हृतश्रियः] हृताश्रयाः R 10ab देवः स्वयंभूस्ताञ्ज्ञा°] देवस्तु तान्दृशान् ज्ञा° R 10d प्रोवाचेदं] आगत्याह R

5a °न्कर्मणि] A₃A₇, °न्कर्माणि A₄ 5b °भवन्] A₃, °भवत् A₄A₇ 5c °भागानां] °भक्तानां A 5d °साधकाः] °दायकाः A 6b °नुपतस्थे] °नवतस्थे A₃, °न् वतस्थे A₄ (unmetrical), °न् त्वतस्थेव A₇ • महात्मनः] महाबलः {°ल A₇} A 7ab °संज्ञाश्च मन्द°] °विज्ञाना मंद° {°स्मन्द° A₇} A 7d निरानन्दा निरुत्सुकाः] A₃A₄, निरात्क्रन्दा नितत्सुकाः A₇ 8e विहीनाद्भिः] विशाखाभिः A 8f योषितः] A₃A₄, शोषितः A₇ 9b हृतराज्या हृत°] A₃, कृतराज्या हृत° A₄, कृत् राह्या कृत° A₇ (unmetrical) 9d शुष्यन्ति] मुह्यन्ति A 10a अथ] तथा A • स्वयंभू°] A₃, स्वयंभु° A₄A₇

7(c⁷, d⁸) S₁ 9(c⁶-c⁷) S₁ 10(c¹) S₁

5a तस्मिन्] S₁^{pc}S₃RABh, कस्मिं S₁^{ac} • विप्रेन्द्र] S₁RABh, विप्रेन्द्रे S₃ 5b °भवन्] RA₃Bh, °भवत् S₃S₃ 6ab दैत्यानु°] S₁RBh, दैत्यो नु° S₃ 6b °पतस्थे] S₃RBh (em.?), °पपस्थे S₁ • महात्मनः] S₁^{pc}Bh, महात्मना S₁^{ac}S₃ 6cd दैत्येन्द्रान्देवाः] ABh, दैत्येन्द्रा देवास् S₁, दैत्येन्द्रा देवा S₃ 7a °संज्ञाश्च] S₁RBh, °संज्ञाश्च S₃ 7b मन्दवीर्य°] S₁^{pc}S₃RA₃A₄Bh, म(न्दी)र्य° S₁^{ac} (unmetrical) 7d निरानन्दा] S₃RA₃A₄, निराक्रन्दा S₁Bh • निरुत्सुकाः] A₃A₄, समुत्सु(का) S₁, निरुत्सुका S₃, समुत्सुकाः Bh (em.?) 8a सर्पा] RABh, सर्वा S₁^{pc}S₃, (श) S₁^{ac} (unmetrical) 8b इवाचलाः] RA, इव च वाचलाः S₁ (unmetrical), इवाचला S₃, यथाचलाः Bh (conj.) 8c गरुत्मता°] S₁RABh, गरुत्माता° S₃ • °संदष्टा] S₁^{pc}S₃A, °सन्दाष्टा S₁^{ac}, °सन्दष्टाः Bh (em.?) 8d भुजगा] S₃RA, पन्नगा S₁Bh • निर्विषाः] S₁RABh, निर्विषा S₁^{pc}, निर्विषा S₃^{ac} 8e विहीनाद्भिः] S₃Bh (conj.?), विहीनाभिः S₁ 8f °र्वापि योषितः] S₁^{pc}S₃RA₃A₄Bh, °र्वपि योषिता S₁^{ac} 9a देवता] S₁S₃A, देवता Bh (conj.) 9b हृतराज्या] S₁RA₃Bh, हृतराज्या S₃ 9c हृदा चैव] S₁RABh, हृ(ताञ्चै)व S₁ 10b °विधान्] S₃RABh, °विधा+:+ S₁ 10c °नार्क°] S₁^{pc}S₃RABh, °नार्ण° S₁^{ac} 10d °तामहः] RABh, °तामह S₁S₃

भो देवा नष्टसंज्ञाः स्थ किमर्थं दुःखिता भृशम् ।
तपोयोगबलं वो ऽद्य ददानि सुरपुंगवाः ॥ ११ ॥
यूयं लोकस्य कर्तारो हर्तारश्चैव सर्वशः ।
न युक्तं भवतामेतत्क्रीववत्स्थातुमद्य वै ॥ १२ ॥
स्वं च योगं मदीयं च त्यक्त्वा दुःखं महाबलाः ।
प्रतिपद्यत मा शोके स्वयं देवाः प्रवर्तत ॥ १३ ॥
न तमो भास्कराद्युक्तं न सोमादुष्णता यथा ।
नाग्नेस्तुषारश्च यथा नामृतं भुजगादपि ॥ १४ ॥
नासाधोः साधुभावश्च न कुलीनादशोभनम् ।
नाधर्मो नियमेभ्यश्च न वेदेभ्यश्च दुर्मतिः ॥ १५ ॥
तथा न युक्तं युष्माकमिदं देवा महात्मनाम् ।
आपत्सु न विषीदन्ति ये केचित्तेजसि स्थिताः ॥ १६ ॥

12b हर्तारं] भर्तारं R 12d °त्क्रीववत्स्था°] °त् क्रीवावस्था° R 13a स्वं च] मुञ्च R 13b
महाबलाः] महाबलं R 14b °मादुष्णता यथा] °मादुष्टता तथा R 14c °श्च] °स्तु R 15a
नासाधोः साधुभावश्च] न साधोः साधुताहश्च R 15d वेदे°] देवे° R 16d स्थिताः] स्थिता R

11a °संज्ञाः स्थ] °संज्ञाः{°ज्ञा A₄A₇} स्थः A 11b भृशम्] A₃A₇, भृशं A₄ 11d ददानि] दाना
A₃A₄ (unmetrical), नानानि A₇ 12a लोकस्य] वो लोक° A₃A₄, वै लोक° A₇ 12b °श्चैव]
°श्चापि A 12d °त्क्रीववत्स्था°] A₃A₄, °त् क्रीववस्था° A₇ 13a स्वं च] स्वयं A 13c °पद्यत
मा शोके] °पद्यन्त मा शोकः A 13d देवाः प्रवर्तत] देवाः{°वा A₃A₄} प्रवर्तते A 14b न सोमादु-
ष्णता यथा] सोमे वै क्लिष्टता तथा A₃A₄, सोमो कृद्दृष्टता तथा A₇ 14cd] om. A 15a नासाधोः]
A₃A₄, नासाधो A₇ 16ab युक्तं युष्माकमिदं देवा] युष्माकमिदं देवानां च A 16c विषीदन्ति] A₃,
विशीदन्ति A₄A₇ 16d °तेजसि] A₃A₄, °तेजसे A₇

11(b⁷-b⁸, c⁶) S₁ 12(c⁶-c⁷, d⁴) S₁ 13(c¹, d⁴-d⁷) S₁ 14(a⁸, b³) S₁

11a °संज्ञाः स्थ] R, °संज्ञा थे S₁, °संज्ञा स्थः S₃, °संज्ञा स्थ Bh (typo?, em.?) 11b °ता
भृशम्] RA₃A₇Bh, °ता(भव)न् S₁^{pc}, °तो (न्तशः) S₁^{ac}, °ता भृशः S₃ 11c °बलं] S₁^{pc}RABh,
°बलो S₁^{ac}, °बल S₃ (unmetrical) 11d ददानि] S₁S₃R, ददामि Bh (conj.?) • °पुंगवाः]
S₁^{pc}S₃RABh, °पुङ्गवा S₁^{ac} 12b हर्तारश्चैव] S₁^{pc}S₃Bh, हर्ता च चैव S₁^{ac} 12c न युक्तं] S₁^{pc}S₃
RABh, नियुक्तम् S₁^{ac} 12cd °मेतत्क्रीव°] A₃A₄Bh, (°मे)त क्रीव° S₁, °मेत क्रीव° S₃ 12d
वै] S₁^{pc}S₃RABh, वैः S₁^{ac} 13a स्वं च योगं मदीयं च] S₃, स्तथा यो धर्मदीयश्च S₁, स्वीयं योगं
मदीयश्च Bh (conj.) 13b °बलाः] S₃ABh, °बला S₁ 13d °वाः प्रवर्तत] S₃RBh (em.?),
(°वा प्रवर्त)तः S₁ 14a तमो] S₁RABh, तेमो S₃ • °द्युक्तं] RABh, °द्यु(क्ष) S₁ (tops lost),
°द्युक्ता S₃ 14b °मादुष्णता] S₃Bh (conj.?), (°मा) स्रष्णता S₁ 14c नाग्नेस्तुषारश्च यथा] S₃,
नाग्ने तुषारश्च यथा S₁, नाग्नेर्यथा तुषारश्च Bh (conj.) 15a नासाधोः] A₃A₄Bh, नासाधो S₁S₃
15c °धर्मो नियमेभ्य°] S₃RABh, °धर्मा नियमेद्य° S₁ 15d वेदे°] S₁^{pc}S₃ABh, ((दे))वे+दे°
S₁ • दुर्मतिः] RABh, दुर्मति S₁, दुर्मति S₃ 16ab युष्माकमिदं देवा] RBh (cf. A), युष्माकं
इमन्देवा S₁, युष्माभििमन्देव S₃ 16c न] S₃RABh, च S₁ • विषीदन्ति] S₃RA₃Bh, विसीदन्ति
S₁ 16d °तेजसि] S₃RA₃A₄, °तेजसा S₁Bh • स्थिताः] ABh, स्थिता S₁S₃

ते यूयमापदं प्राप्य न शोकं कर्तुमर्हथ ।
 मा भवन्तो ऽवसीदन्तु राज्यं भूयो भविष्यति ॥ १७ ॥
 महायोगबलोपेतो हिरण्याक्षो ऽद्य देवताः ।
 अशक्यो हन्तुमल्पेन तेजसा दितिनन्दनः ॥ १८ ॥
 प्रतीक्षन्तु भवन्तो ऽस्य तपसः क्षयमव्ययाः ।
 क्षीणे तपसि दैत्येन्द्रं युद्धे विष्णुर्वधिष्यति ॥ १९ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 त एवं ब्रह्मणा प्रोक्ता लब्धयोगाः सुरेश्वराः ।
 प्रणम्य सर्वभूतानां स्रष्टारमिदमब्रुवन् ॥ २० ॥
 हृतानि नो महायोग स्थानानि दितिनन्दनैः ।
 क्व तिष्ठाम वयं ब्रूहि दिश नः स्थानमव्ययम् ॥ २१ ॥
 पितामह उवाच ।
 हृतानि सर्वस्थानानि युष्माकं विदितं मया ।
 शृणुध्वं यत्र वस्तव्यं युष्माभिर्योगमायया ॥ २२ ॥

17c ऽवसीदन्तु] विषीदन्तु R 18b देवताः] R^{pc}, देवता R^{ac} 18d दितिनन्दनः] °दितिनन्दनाः R 19a ऽस्य] द्य R 20d स्रष्टार°] स्रष्टार° R • °मब्रुवन्] R^{pc}, °मब्रवीत् R^{ac} 21b °नन्दनैः] R^{pc}, °नन्दना R^{ac} 21d नः] च R 22a °स्थानानि] °नामानि R 22b मया] R^{ac}, मम R^{pc} 22d युष्माभि°] युष्मभि° R

17a ते] A₃A₄, ये A₇ 17c ऽवसीदन्तु] वसीदन्तु A 18b ऽद्य] थ A 18c °मल्पेन] °म-
 न्येन A 19a प्रतीक्षन्तु] प्रतीक्षन्तो A • ऽस्य] A₃A₄, ष्य A₇ 19d युद्धे विष्णुर्वधिष्यति] युधि
 विष्णुर्वधिष्यति A₃A₄, युधिर्वधिभंविष्यति A₇ 20b °योगाः] A₃A₄, °योगा A₇ 20d °मब्रुवन्]
 °मब्रवीत् A 21a हृतानि] कृतानि A 21b °नन्दनैः] °नन्दनः A 21c तिष्ठाम] तिष्ठामो A
 • ब्रूहि] A₃, ब्रूहि A₄A₇ (unmetrical) 21d नः] वः A 22a हृतानि] कृतानि A 22b मया]
 मम A

18(c⁷) S₁ 19(b⁷) S₁ 20(b³) S₁, (c¹) S₃ 21(d¹) S₁ 22(b¹) S₁

17a ते] RA₃A₄Bh, ये S₁S₃ • °मापदं प्राप्य] S₃RABh, °मापम्प्राप्य(स्य) S₁ (unmetrical)
 18b देवताः] R^{pc}ABh, देवता S₁S₃ 18c अशक्यो] S₃RABh, अशक्ये S₁ 18d °नन्दनः]
 S₁^{pc}S₃ABh, °नन्दन S₁^{ac} 19a ऽस्य] S₁S₃^{pc}A₃A₄Bh, ष्य S₃^{ac} 19b तपसः] S₁S₃^{pc}RABh,
 तपसः S₃^{ac} • °मव्ययाः] RABh, °म(व्य)या S₁, °मव्ययं S₃ 19c दैत्येन्द्रं] S₃RABh, दैत्येन्द्रे
 S₁ 19d युद्धे विष्णुर्वधिष्यति] RBh (em.), युद्धे विष्णुर्वधिष्यति S₁^{pc}, युद्धेविष्णुर्वधिष्यति S₁^{ac}, युद्धे
 दैत्य{°व्यं S₃^{pc}}र्वधिष्यति S₃ 20a एवं] S₁RABh, एव S₃ • प्रोक्ता] S₃RABh, प्रोक्तं S₁ 20b
 °योगाः सुरेश्वराः] S₃RA₃A₄Bh, (°यो)गा सुरेश्वरा S₁ 20d °मब्रुवन्] S₃R^{pc}Bh (conj.), °मब्रवीत्
 S₁ 21d दिश नः] S₃Bh (em.), (दि)शः न S₁ 22 पितामह उवाच] S₃RA (पिताम उ in S₃),
 ब्रह्मण उ S₁, ब्रह्मोवाच Bh (em.) 22b विदितं मया] S₃R^{ac}, विदितस्य मे-+ S₁, विदितश्च मे Bh
 (conj.) 22c वस्तव्यं] S₃RABh, वक्तव्यं S₁

यूयं सर्वशरीरेषु योगाद्वसत सत्तमाः ।
 प्रजानां सर्वतो देवास्ततो वृत्तिमवाप्स्यथ ॥ २३ ॥
 तेषामशितपीतैश्च संस्कारैश्च पृथग्विधैः ।
 पृथिवी नागबद्धापि युष्मानाप्याययिष्यति ॥ २४ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 त एवमुक्त्वा देवेन देवाः सर्वे सवासवाः ।
 तथा चक्रुर्यथोवाच ब्रह्मा लोकपितामहः ॥ २५ ॥
 ते ऽवर्तयन्त सततं तत्रस्थाः सुरसत्तमाः ।
 चतुर्युगमुपासन्त लोकधातुर्मते स्थिताः ॥ २६ ॥
 अथ योगाद्विरण्याक्षः प्रजासु समवस्थितान् ।
 सुरानपश्यद्योगात्मा चुकोप स च तान्प्रति ॥ २७ ॥
 यस्मिन्यस्मिन्नपश्यच्च सुरं स समवस्थितम् ।
 अवधीत्तं तमभ्येत्य तदा दानवसत्तमः ॥ २८ ॥

23c सर्वतो] सर्वथा R 23d °मवाप्स्यथ] °मवाप्यथ R 24a °मशित°] °माशत° R 24c
 नाग°] नाश° R 26a ऽवर्तयन्त] वर्त्तयन्तः R 26c °मुपासन्त] °मुपासन्तो R 26d लोक°]
 लोल° R 27b समव°] सम° R (unmetrical) 27c °नपश्यद्] °न्मन्यत R 27d स च] च
 स R 28a °न्नपश्यच्च] °नपश्यत् R^{pc} (unmetrical), °नपश्यत R^{ac} (unmetrical) 28b सुरं स
 समव°] स सुरश्च सम° R 28c अवधीत्तं] अवधात्तं R 28d तदा] तन्तु R

23a सर्वशरीरेषु] सर्वं शरीरे मे A 23b योगाद्व°] A₃, योगात्व° A₄, योगन्व° A₇ 24a °मशि-
 त°] °मपित° A 24c नागबद्धापि] चावकल्पैश्च A 24d °प्याययिष्यति] A₃, °प्यायिष्य{°स्य°
 A₇}ति A₄A₇ (unmetrical) 25a त] A₃A₄, om. A₇ (unmetrical) 25b सवासवाः] A₃A₄,
 शवाः शवाः A₇ 25d °पितामहः] A₃A₄, °पितामह A₇ 26a ऽवर्तयन्त] A₇, वर्त्तयंतः A₃A₄
 26b तत्रस्थाः] A₇, तत्रस्था A₃A₄ 27b समव°] समुप° A 28a °न्नपश्यच्च] °न्नपश्यन्त A₇,
 °न् म{स A₄}पञ्चाच्च A₃A₄ 28b सुरं स समवस्थितम्] स सुरान्समव{°मुप° A₃}स्थितान् A 28c
 अवधीत्तं तम°] अब्रवीत्तान्सम° A₃A₄, अब्रवीत्त समा° A₇

23(c⁸-d⁷)(d⁸) S₃ 24(a³-a⁴)(a⁵)(a⁶-a⁷, d¹-d²) S₁, (a⁸-b², c¹-c³, d¹-d²) S₃ 26(c¹) S₁ 27(a⁸-
 b², b⁸-c¹, d¹) S₁, (a¹-a⁵)(a⁶-a⁷)(a⁸-b²)(b³)(b⁴-c³, c⁶-c⁸) S₃

23a सर्व°] S₁S₃R, सर्वे Bh 23b °द्वसत] S₃RA₃, °द्वेसव S₁, °द् विशत Bh (conj.) •
 सत्तमाः] RABh, सत्तमा S₁S₃ 23c प्रजानां] S₁RABh, पूजानां S₃ 24d °प्याययिष्यति] S₃
 RA₃Bh, °प्यायमिष्यति S₁ 25a त एवमुक्त्वा] S₃RA₃A₄Bh, तदेवमुक्त्वा S₁ 25b देवाः सर्वे]
 RABh, सर्वे देवा S₁, देवा सर्वे S₃ • सवासवाः] S₁^{pc}S₃RA₃A₄Bh, सवासवा S₁^{ac} 25c °क्रुर्य-
 थो°] S₃RABh, °क्रु थो° S₁ (unmetrical) 25cd °वाच ब्रह्मा] S₁RABh, °वाचा ब्रह्म S₃ 25d
 °पितामहः] RA₃A₄Bh, °पितामह S₁S₃ 26b तत्रस्थाः] RA₇Bh (em.?), तत्रस्था S₁S₃ 26c
 °मुपासन्त] S₁S₃A, °मुपासन्तो Bh (conj.) 26d °धातुर्] RABh, °धातु S₁S₃ • स्थिताः]
 RABh, स्थिता S₁S₃ 27a °द्विरण्याक्षः] RABh, °द्विरण्याक्ष S₁, f ~ -- (क्ष) S₃ 27b
 समवस्थितान्] S₁, (समवस्थिता) S₃, समवास्थितान् Bh (typo?) 27d चुकोप] S₃RA, (चु)क्रोप
 S₁, चुक्रोध Bh (conj.) • स च] S₁S₃A, च स Bh (conj.) • तान्प्रति] S₃RABh, तां प्रतिः
 S₁ 28a °न्नपश्यच्च] S₁Bh, °नपश्य च S₃ (unmetrical) 28b स] S₁Bh, om. S₃ (unmetrical)
 28c °धीत्तं तम°] S₁^{pc}Bh, °धी तन्तम° S₁^{ac}, °धीत्तन्तद° S₃

अहं प्रजाः सदोद्युक्तो रक्षामि सततं भयात् ।
ममैव ता दुराचारा विद्विषो वर्धयन्त्युत ॥ २९ ॥
कृतघ्नाः स्वामिघातिन्यो दुष्पूरा दुष्टचेतसाः ।
मम शत्रूनिमान्दुष्टानन्नपानादिभिः सदा ।
आप्याययन्ति दुर्वृत्ता दण्डार्हा मे मतास्ततः ॥ ३० ॥
एवं निश्चिन्त्य दैत्येन्द्रो नैर्घृण्यं परमं गतः ।
यत्र तत्र गताः सर्वाः प्रजाः सर्वत्र सो ऽवधीत् ॥ ३१ ॥
पल्वलानि तडागानि नदीप्रस्रवणानि च ।
सर्वाण्येव तदा योगादशोषयत दानवः ॥ ३२ ॥
औषध्यो ऽकृष्टपच्याश्च या ह्यासंस्तस्य सुव्रत ।
व्यनाशयत्स ताश्चापि वृक्षवल्लीरशोषयत् ॥ ३३ ॥

29a सदोद्युक्तो] सदोद्युक्तो R 29c ममैव ता] ममैवैते R 30b दुष्पूरा दुष्टचेतसाः] दुष्पूरा दुष्टचेतनाः R 30c शत्रूनि°] शत्रूनि° R 30f मे] स्थ R 31a निश्चिन्त्य] निश्चित्य R 31b नैर्घृण्यं] नैर्घृण्यं R 31c यत्र तत्र गताः सर्वाः] तत्र यत्र मृताः सर्वे R 31d ऽवधीत्] ऽब्रवीत् R 32a पल्वलानि] पल्ललानि R 32c तदा] तमो° R 33a औषध्यो] औषध्यो R 33b या ह्यासंस्तस्य] यास्यामभ्यस्य R

29a प्रजाः] A₃A₄, प्रदाः A₇ • सदोद्युक्तो] सदोद्युक्तो A₇, सदा युक्तो A₃A₄ 29c ममैव ता] तानेव च A₃A₄, त एव च A₇ 30a-31b] om. A 31c गताः सर्वाः] गतान् सर्वान् A 31d ऽवधीत्] ब्रवीत् A 32b °प्रस्रवणानि] °श्च पुष्कराणि A₃A₄, °श्च पुष्करानि A₇ 32c सर्वाण्ये°] सर्वाण्ये° A₃A₇, सर्वाण्ये° A₄ 32d °दशोषयत] °दपो{°यो° A₃}धयत A 33a औषध्यो] औषध्यो A • ऽकृष्ट°] A₃A₄, हृष्ट° A₇ • °पच्याश्च] A₃A₇, °पच्या स A₄ 33b सुव्रत] A₃, सुव्रत A₄, सुव्रतः A₇ 33c व्यनाशयत्स ताश्चापि] वल्ली{°व्ली° A₄, °ली° A₇}सूयंय{°प° A₄}ताश्चापि A 33d °वल्ली°] A₃A₇, °वल्ली° A₄

29(c², d⁷) S₁ 30(b¹-b²) S₁, (b⁵, c²-c⁴, c⁷-d², d⁵, d⁸, e⁵)(e⁶)(e⁷, f¹, f⁷) S₃ 31(b²) S₃ 33(a⁷-a⁸)(b¹, d²) S₁, (a⁵)(c¹)(c²-c³, c⁵)(c⁶-c⁷)(d¹-d², d⁶) S₃

29a प्रजाः] RA₃A₄Bh, प्रजा S₁, प्रज S₃ 29d वर्धयन्त्युत] S₁RABh, वद्धयन्त्युतः S₃ 30b °चेतसाः] em., °चेतसा S₁S₃ (visarga possibly lost in S₁), °चेतसः Bh (em.) 30cd शत्रूनिमान्दुष्टान°] em. (cf. R), शत्रूनिमान्दुष्टान° S₁, (शत्रूनिमान्दुष्टान°) S₃ (lower parts faint), शत्रूनिमान्दुष्टान° Bh (conj.) 30d °पानादिभिः] S₁RBh, °पाना(दि)भि S₃ (unmetrical) 30e आप्याययन्ति] S₁^{pc}S₃RBh, आ(क्षा)ययन्ति S₁^{ac} • दुर्वृत्ता] S₁RBh, °(द्वृ)त्ता S₃ 30f दण्डार्हा] S₁RBh, (द)ण्डहा S₃ • मतास्ततः] S₃R, ततस्ततः S₁, ततस्तु ताः Bh (conj.) 31ab] (S₃)(R), om. S₁ (an insertion mark before 31c; inserted pādas possibly lost i.m.), Bh conjectures loss of two pādas 31a निश्चिन्त्य] em., निश्चित्य S₃ • दैत्येन्द्रो] R, दैन्द्रो S₃ (unmetrical) 31b नैर्घृण्यं] em., नै(घृ)ण्यं S₃ 31c गताः] em. Bh (silently), गता S₁S₃ • सर्वाः] S₃Bh (em.), सर्वे S₁ 31d प्रजाः] RABh, प्रजा S₁S₃ • ऽवधीत्] S₁^{pc}S₃Bh, वधी S₁^{ac} 32b नदीप्रस्रव°] S₁^{pc}S₃R, नदीप्रव° S₁^{ac} (unmetrical), नदीः प्रस्रव° Bh (conj.?) 32c सर्वाण्ये°] S₃RBh (em.?), सवाण्ये° S₁ 32cd योगाद°] S₁^{pc}S₃RABh, यो(य)द° S₁^{ac} 32d दानवः] S₃RABh, दानवा S₁ 33a औषध्यो] S₁S₃, औषध्यो Bh • ऽकृष्ट°] S₁RA₃A₄Bh, कृ(ष्ण°) S₃ • °पच्याश्च] RA₃A₇Bh, °प- - S₁, °पञ्चाश्च S₃ 33b सुव्रत] RA₃Bh, सुव्रतः S₁, सुव्रतः S₃ 33c व्यनाशयत्स] RBh (em.?), व्यनाशयं स S₁, - (नाश)य(स) S₃ • ताश्चापि] RBh (em.?), तश्चापि S₁, - -पि S₃ 33d °वल्ली°] S₁RA₃A₇Bh, °वली° S₃ (unmetrical) • °रशोषयत्] S₃S₃RA, °रपोथयत् Bh (conj.)

तन्नष्टवृक्षक्षुपवलिपल्लवं तथौषधीप्रस्रवणोदकाशयम् ।
 सरित्तडागावटशुष्कपल्लवं जगद्धुमौ कच्छपपृष्ठसनिभम् ॥ ३४ ॥
 प्रनष्टवर्णाश्रमधर्मसंयमं विनष्टघोषत्रजपक्षिमानुषम् ।
 द्विपाश्वपश्चादिगणैर्विनादितं युगान्तकालाग्निसुदग्धवज्जगत् ॥ ३५ ॥

इति स्कन्दपुराणे षण्णवतितमो ऽध्यायः ॥ १६ ॥

34a °वृक्षक्षुपवलिपल्लवं] °वलिपल्लवं R 34b °काशयम्] °काशयम् R 34c °पल्लवं] °पल्लवं R 35b °घोष°] °घोर° R 35c °विनादितं] °विनाकृतं R Col. इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे ऽध्यायः R

34a °वलि°] A₃A₄, °वनि° A₇ (unmetrical) 34b तथौषधी°] तथौ{°थो° A₃}षधि° A 34c °शुष्कपल्लवं] °शुक्{°ल्क° A₄}पल्लवं A₃A₄, °सुशकपलं A₇ (unmetrical) 34d] यच्छमो कच्छप-पद्मसन्निभं A₃A₄ (unmetrical), जगद्धुमौ चुकुभे दिगन्तं A₇ 35a प्रनष्ट°] प्रणष्ट° A • °वर्णा°] °वदा° A₃A₄ (unmetrical), °दा° A₇ (unmetrical) 35b °त्रज°] A₇, °त्रज° A₃A₄ • °प-क्षिमानुषम्] °धर्मसंयमं A 35c °पश्चादि°] °पत्यादि° A • °विनादितं] A₃A₄, °विनादित A₇ 35d °सुदग्ध°] °मुदग्र° A • °वज्जगत्] A₃A₄, °यज्जगदिति A₇ (unmetrical) Col. इति स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहिताया{इति स्कंद° A₄}मम्बिकाखण्डे हिरण्याक्षान्नाध्यायः A±

34(a¹, a¹¹) S₃ 35(a⁴)(c²-c⁵, d⁸-d⁹)(d¹⁰) S₁

34a °वलिपल्लवं] S₁A₃A₄Bh, °वलिप(ल्व)वं S₃ (unmetrical) 34b तथौ°] S₁S₃RA₃A₇, तृणौ° Bh (conj.) • °णोदकाशयम्] ABh, °णोदनाशयम् S₁, °णदकाशयत् S₃ (unmetrical) 34c °गावट°] S₃RABh, °गावत° S₁ 34d जगद्] S₃RBh (conj.?), गजं S₁ • कच्छप°] S₁RA₃A₄Bh, कच्छप° S₃ (unmetrical) • °पृष्ठ°] RBh (em.?), °पृष्ठ° S₁S₃ • °सनिभम्] S₁S₃^cRA₃A₄Bh, °सनिभं S₃^{ac} (unmetrical) 35a प्रनष्ट°] S₁S₃R, प्रणष्ट° Bh 35b विनष्ट°] S₁RABh, विन° S₃ (unmetrical) • °त्रज°] S₃RA₇Bh, °त्रज° S₁ 35c द्विपाश्व°] RABh, द्वि(पाश्व°) S₁, द्विपाश्व° S₃ • °पश्चादि°] S₃R, - -दि° S₁ (first akṣara has subscript य् and second subscript व्), °पत्यादि° Bh • °गणैर्] S₁RABh, °गणे S₃ • °नादितं] S₃A₃A₄Bh, °नादित S₁ 35d °कालाग्नि°] S₃RABh, °कालानि° S₁ • °सुदग्ध°] S₁S₃R, °मुदग्र° Bh • °व-ज्जगत्] RA₃A₄Bh, -ज्जगदिति S₁ (इति part of col.), °व जगत् S₃ (unmetrical) Col. ⊙॥ स्कन्दपुराणे ब्रह्मणे वाक्ये आध्यायः १५२ (in letter numerals) ॥ ⊙ S₁, ⊙॥ ५ (न्दपुराणे) नामाध्यायः १६ (in letter numerals) ॥ ⊙ S₃, इति स्कन्दपुराणे ब्रह्मणे वाक्यं नाम षण्णवतितमोऽध्यायः Bh

सप्तमवतितमो ऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

तथाभूतं जगद्दृष्ट्वा देवास्ते दुःखपीडिताः ।

वैराजं लोकमासाद्य भूयो ऽपश्यन्पितामहम् ॥ १ ॥

ते सर्वे समुपागम्य प्रणम्य च पुनः पुनः ।

ऊचुस्ते कर्म दैत्यस्य सर्व एव सुदुःखिताः ।

निवेद्य च पुनर्देवमूचुस्ते लोककारणम् ॥ २ ॥

भगवन्हृतराज्याश्च दुर्बलाश्च तथा विभो ।

असमर्था वयं तस्य स्थातुं दैत्यस्य संयुगे ।

न तत्स्थानं प्रपश्याम यत्र तिष्ठाम विज्वराः ॥ ३ ॥

सनत्कुमार उवाच ।

तेषां तद्वचनं श्रुत्वा भीतानां त्रिदिवोकसाम् ।

उवाच भगवान्ब्रह्मा सर्वानेव दिवोकसः ॥ ४ ॥

न भेतव्यं सुरास्तस्य योगिनः सुमहात्मनः ।

समाप्तं तपसः सर्वं फलं दैत्यस्य तस्य तत् ॥ ५ ॥

1a तथाभूतं] तथाविधं R 1d ऽपश्यन्] प्येनं R 2bc] om. R 2e च] om. R (unmetrical)
3b तथा] तदा R 3e ऽपश्याम] ऽपश्यामो R 3f विज्वराः] विह्वराः R 5a भेतव्यं] तैतरा
R

1c वैराजं लोकं] देवा अलोकं A₃A₄, देवा लोकं A₇ (unmetrical) 2c दैत्यस्य] A₃A₄, दैत्येन्द्र
A₇ 3a ऽवन्हृतराज्याश्च] ऽवन्नो{ऽन्वो A₄} हृतं राज्यं {ऽह्यं A₇} A 3b विभो] A₃A₄, विभोः
A₇ 3d स्थातुं दैत्यस्य संयुगे] संयुगे स्थातुमग्रतः A 3e-5b] om. A 5c Before this A adds
ब्रह्मोवाच । 5d तस्य] A₃A₄, (स)+(द्य)+ A₇ (unmetrical)

Manuscripts available for this chapter: S₁ (upto 28 b⁸; f. 152 lost) photos 3.29b (f. 151^f) and
3.30a (f. 151^v); S₃ (upto 5 d² and from 42 f⁷; f. 152 lost) f. 151^v and 153^f; R f. 169^f-170^v; A₃ f.
100^f-101^f; A₄ f. 143^f-144^f; A₇ f. 141^f-142^v.

3(a³) S₁, (a¹, a⁵-a⁷, b²-b⁶) S₃ 4(c⁶-c⁷) S₁, (a³, d⁵) S₃ 5(a⁵, b¹, b⁵-b⁶, c²-c⁴, c⁸)(d³-d⁸-) S₃
(one folio lost after this)

1a जगद्] S₁RABh, जग S₃ (unmetrical) 1b ऽपीडिताः] S₁RABh, ऽपीडिता S₃ 1c वै-
राजं] S₁RBh, वैराजं S₃ 1d ऽपश्यन्] S₃ABh, पश्यन् S₁ 2c ऽस्ते] S₁ABh (in a note
Bh suggests ऽस्तत्), ऽस्तत् S₃ • दैत्यस्य] S₃A₃A₄Bh, दैत्यस्य S₁ 2d सर्व एव] S₁S₃RA,
सर्वमेव Bh (conj.) 2e पुनर्] S₁RABh, पुन S₃ (unmetrical) 3b विभो] S₁^{pc}S₃RA₃A₄Bh,
विभोः S₁^{ac} 3c तत्] R, स S₁S₃, च Bh (conj.) • ऽपश्याम] S₃, ऽपश्याद्य S₁, ऽपश्यामो
Bh (conj.) 3f तिष्ठाम] S₁^{pc}S₃RBh, तिःष्ठाम S₁^{ac} • विज्वराः] S₁^{pc}S₃Bh, विज्वरा S₁^{ac} 4a
ऽद्वचनं] S₁RBh, ऽद्वचन S₃ 4c ऽन्नह्या] S₁RBh, ऽन्नह्या S₃ 4d दिवोकसः] RBh (em.?),
दिवोकसाम् S₁, (दि)वोकसां S₃ 5b योगिनः] S₁RBh, (यो)गिन S₃ (unmetrical) 5c ऽप्तं तपसः]
S₁RABh, (ऽप्तन्)तपस S₃ (unmetrical) 5d तस्य तत्] RA₃A₄Bh, तस्य त S₁^{pc}, (व)स्यत S₁^{ac}

कालस्तस्याभिसंप्राप्तो जीवितान्तकरः सुराः ।
 तस्मात्सर्वे मया सार्धं यात विष्णुं प्रयाचत ॥ ६ ॥
 भवन्तो निर्बला ह्यद्य अशक्तास्तस्य बाधने ।
 विष्णुः शक्तः स तं दैत्यं जीविताच्यावयिष्यति ॥ ७ ॥
 पूर्वं हि जाते तस्मिंस्तु वागुवाचाशरीरिणी ।
 नायं वध्यो मनुष्यस्य न देवस्य कथंचन ॥ ८ ॥
 नापि तिर्यक्षु जातस्य न भूमौ न च तेजसि ।
 नाकाशे नापि लोकेषु महात्मायं भविष्यति ॥ ९ ॥
 स एष देवा दैत्येशो महात्मा धार्मिकस्तथा ।
 अवध्यः सर्वभूतानां वध्यो दुःखाद्भविष्यति ॥ १० ॥
 वाराहं रूपमास्थाय न देवत्वं न मानुषम् ।
 न च तिर्यक्षु तज्जातं नरवाराहमस्ति वै ॥ ११ ॥
 पाताले च प्रविश्यैव नासौ भूर्नापि खं हि तत् ।
 न तेजो नापि लोको ऽसौ सर्वतो युक्तमेव तत् ॥ १२ ॥

6a °स्तस्याभि°] °स्तस्यापि R 6b सुराः] सुताः R 6c °त्सर्वे°] °त्सर्वं R 7c शक्तः स तं] शक्तमं R 7d °च्यावयिष्यति] °ञ्चानयिष्यति R 8a हि जाते] जातेति R 9a तिर्यक्षु जातस्य] तिर्यग्वधस्तस्य R 9d महात्मायं] महात्मानं R 10] om. R 11b देवत्वं न] दैवं तन्न R 11d नर°] न च R 12a च प्रविश्यैव] यः प्रविश्यैनं R 12b हि तत्] ततः R 12c लोको] कालो R 12d सर्वतो युक्तमेव] सविता युक्त एव R

6a °स्तस्याभि°] A₃, °स्ते स्याभि° A₄, °स्तस्तभि° A₇ 6b सुराः] A₃, सुरा A₄, शुभाः A₇ 6d यात] A₃A₇, घात A₄ 7a निर्बला ह्यद्य] निर्बला{°णा° A₇}त्यन्त A 7b बाधने] A₃A₄, बाधने A₇ 7d °च्यावयिष्यति] °ञ्चाल{°न° A₇}यिष्यति A 8a पूर्वं] A₃A₇, पूर्वं A₄ (unmetrical) 8b °शरीरिणी] A₄, °शरीणी A₃ (unmetrical), °शररिणी A₇ (unmetrical) 9a नापि तिर्यक्षु जातस्य] न पितृयु{°र्य° A₇}क्षराजस्य A 9c लोकेषु] लोकेशो A 10a देवा दैत्येशो] दैत्यो देवेशो A 10b °स्तथा] °स्तदा A 11b देवत्वं न] दैवं न तु A 11c तिर्यक्षु] A₃A₄, तिर्यकक्षु A₇ (unmetrical) 11d नरवाराहमस्ति] न वाराहमिहास्ति A₇, नरावाहसिहास्ति A₃A₄ 12ab च प्रविश्यैव नासौ भूर्नापि खं] यच्चैव वला सो भूर्नापि हसं {°पि खं A₇(unmetrical)} A 12c तेजो नापि] तेजा नासि A₇, तं जानाति A₃A₄

7(c¹)(c², c⁶, d⁴) S₁ 8(c¹, c³) S₁ 10(b¹-b⁵)(b⁶-c²)(c³)(c⁴)(c⁵-c⁸) S₁ 11(c⁴) S₁ 12(d²) S₁

6a °स्तस्याभि°] A₃Bh, °स्तस्याति° S₁ • °संप्राप्तो] S₁^{pc}RABh, °सम्प्राप्ते S₁^{ac} 6d यात] S₁^{pc}RA₃A₇Bh, या(च) S₁^{ac} • प्रयाचत] S₁^{pc}RABh, प्रयाचतः S₁^{ac} 7a भवन्तो] S₁^{ac}?RABh, सर्वन्तो S₁^{pc} • ह्यद्य] RBh (conj.?), हृत्य S₁ 7b बाधने] RA₃A₄Bh, माधने S₁ 7c विष्णुः] RABh, ऽ(ष) S₁ (lower parts lost) 7d °ताच्यावयिष्यति] S₁^{pc}Bh, °ता+(त्)+ च्यावयिष्यति S₁ 8a पूर्वं] RA₃A₇Bh, पूर्वो S₁ 8b °चाशरीरिणी] S₁^{pc}RA₄Bh, °च शरीरिणी S₁^{ac} 8c वध्यो] S₁^{ac}RABh, (व)न्ध्यो S₁^{pc} 10a दैत्येशो] em. Bh (silently), दैत्येषा S₁ 10b धार्मिक°] ABh, (धर्मि)° S₁ • °स्तथा] conj., °स्तदा Bh 10d वध्यो] ABh, बध्यो S₁ 11b देवत्वं न] S₁, देवं नापि Bh (conj.) 11c तिर्यक्षु] S₁^{pc}RA₃A₇Bh, तिक्षु S₁^{ac} (unmetrical) • तज्जातं] S₁^{pc}RABh, - -तं S₁^{ac} 11d वै] S₁^{pc}RABh, वैः S₁^{ac} 12a च] conj. Bh (silently), व S₁ 12b नासौ] RBh (em.?), नासो S₁ • तत्] ABh, तम् S₁ 12c नापि] RBh (conj.?), वापि S₁ 12d युक्तमेव] A, मुक्तमेव S₁Bh

सनत्कुमार उवाच ।

ततस्ते हृषिताः सर्वे प्रणम्य च पितामहम् ।

ऊर्चुर्गच्छाम देवेश कालो ऽतिक्रामते हि नः ॥ १३ ॥

ततस्ते सर्व एवेत्य श्वेतं पर्वतसत्तमम् ।

विष्णुं सहिष्णुं जिष्णुं च दानवायुतमर्दनम् ।

अस्तुवन्वाग्भिरिष्टाभिः प्रणम्य बहुमानतः ॥ १४ ॥

नमः सर्वरिपुघ्नाय दानवान्तकराय च ।

नमो ऽजिताय देवाय वैकुण्ठाय महात्मने ॥ १५ ॥

नमो निर्धूतरजसे नमः सत्याय चैव ह ।

नमः साध्याय देवाय नमो धाम्ने सुवेधसे ॥ १६ ॥

नमो यमाय देवाय जयाय च नमो नमः ।

नमश्चादितिपुत्राय नरनारायणाय च ॥ १७ ॥

नमः सुमतये चैव नमश्चैवास्तु विष्णवे ।

नमो वामनरूपाय कृष्णद्वैपायनाय च ॥ १८ ॥

नमो रामाय रामाय दत्तात्रेयाय वै नमः ।

नमस्ते नरसिंहाय धात्रे चैव नमो नमः ॥ १९ ॥

नमः शकुनिहन्त्रे च नमो दामोदराय च ।

सलिले तप्यमानाय नागशय्याप्रियाय च ॥ २० ॥

13b च पिता°] प्रपिता° R 13c ऊर्चुर्ग°] R^{ac}, ऊचु+(स)+र्ग° R 13d °क्रामते हि नः] °क्र-
मतो हि सः R 14a एवेत्य] एवैत्य R 14b °सत्तमम्] °मुत्तमम् R 16b ह] हि R 16d
सुवेधसे] सुरेधिने R 17] om. R 18d च] नमः R (unmetrical) 19a रामाय रामाय]
वामाय रामाय R 20a शकुनि°] शत्रुनि° R

13c देवेश] देवेश A 13d °क्रामते हि] °क्रामतीह A 14b श्वेतं] A₃A₄, श्वेतं A₇ • पर्वत-
सत्तमम्] परममुत्तमं A 14f बहुमानतः] बहुशो ल{न्त° A₃}ताः A 15c नमो] तमो° A 16b
ह] हि A 16c देवाय] वेदाय A 16d सु°] च A 17] om. A 18a सुमतये] स्वरतये
A₃A₄, शुरतये A₇ 19a रामाय रामाय] रामाय नागाय A 19c नर°] नार° A 19d धात्रे
चैव] ऋतवे च A • After this A has two pādas reading नमः साध्याय वेदाय चक्रिणे वै नमो नमः ।
(cf. 16c) 20a शकुनि°] शत्रुनि° A₃A₄, शकुनि° A₇ 20c सलिले] मलिले A₃A₄, मलिले A₇
20d °शय्या°] A₃A₄, °सय्या° A₇

13(speaker indication 1-a⁴)(a⁵-a⁸)(b¹)(b²-b⁵)(c¹-c²) S₁ 17(c³) S₁ 18(d⁸) S₁

13d °क्रामते] S₁, °क्रमते Bh (em.) • नः] ABh, वः S₁ 14a एवेत्य] S₁A, एवैत्य Bh
(em.?) 14b श्वेतं] RA₃A₄Bh, श्वेत° S₁ 14e अस्तुवन्] RABh, अद्भुतं S₁^{pc}, अ(द्भुत्वं) S₁^{ac}
16a °रजसे] S₁RA, °रजमे Bh (typo) 16b ह] em., हः S₁, हि Bh 19a रामाय रामाय]
conj. Bh (silently), रामाय रामाय S₁ 19d धात्रे] RBh (em.?), धात्रे S₁ • After this Bh
has two pādas reading नमः साध्याय वेदाय चक्रिणे वै नमो नमः । 20a °हन्त्रे] RABh, °हन्ते S₁
20d °शय्या°] S₁^{pc}RA₃A₄Bh, °शय्यां S₁^{ac}

हृतराज्या वयं सर्वे न त्वं वेत्सि महाभुज ।
 हिरण्याक्षेण वैकुण्ठं तं नाशय नमो ऽस्तु ते ॥ ३० ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 य इदं वैष्णवं स्तोत्रं भक्त्या परमया युतः ।
 कीर्तयेत्सततं मर्त्यैः सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ३१ ॥
 मृतश्च सर्वलोकेषु वर्षकोटिं चतुर्दश ।
 पूजितः सर्वदेवैश्च मोदते नात्र संशयः ॥ ३२ ॥
 कीर्तयत्येव य इदं पापेभ्यो विप्रमुच्यते ।
 स मृत्युलोकमप्राप्य चरते दुःखवर्जितः ॥ ३३ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 तेषां तद्वचनं श्रुत्वा भगवान्स जगत्पतिः ।
 उवाच सुरशार्दूलानिदं संपूजयंस्तदा ॥ ३४ ॥
 हतः स दैत्यो दुर्बुद्धिर्देवद्विड्विघ्नकारकः ।
 क्रियतां रूपमभ्येत्य वाराहं मा विचार्यताम् ॥ ३५ ॥
 महात्मा स च दैत्येन्द्रो बलवान्धार्मिकश्च ह ।
 न च शक्यो मयैकेन हन्तुं सत्यं ब्रवीमि वः ॥ ३६ ॥
 सर्वदेवमयं रूपं वाराहं नन्दिवर्धनम् ।
 तत्समास्थाय हन्तास्मि दैत्येन्द्रं तं महाबलम् ॥ ३७ ॥
 तेन रूपेण सर्वेषां युष्माकं देवसत्तमाः ।
 महीं शक्यं पुनस्तस्मादिहानयितुमोजसा ॥ ३८ ॥
 युष्मदर्थं तमद्याहं दानवं धर्मपालिनम् ।
 वधिष्यामि यथा सिंहं शरभः सुमहाबलः ॥ ३९ ॥

32a मृतश्च] मृतस्य R **32b** °कोटिं चतुर्दश] °सेति चतुर्गमः R **33a** कीर्तयत्येव] की+र्त्त+यन्नेव R **33c** मृत्युलोकम°] सत्यलोकमा° R **33d** चरते दुःख°] वातदुःखवि° R • After this R has col. reading इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे ऽध्यायः । **34cd** °शार्दूलानि°] °शार्दूलमि° R **35a** हतः] इतः R **35b** °देवद्विड्वि°] °देवद्वि° R^{ac}, °देवारिद्वि° R^{pc} **35d** मा] R^{pc}, वा R^{ac} **36a** स च] च स R **37c** तत्] तं R **37d** तं] om. R (unmetrical) **38c** महीं] न हि R **38d** °नयितुमो°] °नयिमो° R (unmetrical)

30d नमो ऽस्तु ते] महाभुज{°जः A₄} A **31d** °पापैः प्र°] A₃A₄, °पापेवि° A₇ **32b** °दश] A₃A₄, °गुनः A₇ **33a** इदं] इमं A **33b** पापेभ्यो वि°] प्राणिभ्यो पि{वि° A₇} A **34ab**] om. A **34d** °यंस्तदा] °यत्सदा A₃, °यन्सदा A₄, °यं सदा A₇ **35a** हतः] इतः A **35b** °देवद्विड्विघ्नकारकः] °दे{दे° A₇}वान् द्वेष्टि सहायवान् A **35cd**] क्रियतां मर्त्य{मत्य° A₃, मत्स° A₄}रूपं मे वाराहं{°ह A₃A₇} मां विचार्यतां A **36d** वः] ते A **37a** सर्व°] सर्व A **37b** वाराहं] A₄A₇, वाराह A₃ **38b** युष्माकं] अस्माकं A • °सत्तमाः] A₃A₄, °शत्तमं A₇ **38c-40d**] om. A

30d नमो ऽस्तु ते] R, महाभुज Bh **32b** चतुर्दश] A₃A₄Bh **33a** इदं] R, इमं Bh **33b** पापेभ्यो] R, प्राणिभ्यो Bh **34ab**] R, Bh conjectures loss of two pādas. **34d** °यंस्तदा] R, °यन्सदा Bh (em.?) **35a** हतः] conj., इतः Bh **35b** °देवद्विड्वि°] conj., °देवान् द्वेष्टि Bh • °घ्नकारकः] R, सहायवान् Bh **35c** रूपमभ्येत्य] R, मर्त्यरूपं मे Bh (em.?) **35d** मा] R^{pc}, मां Bh • विचार्यताम्] R, विधार्यताम् Bh **38ab** °षां युष्माकं] R, °षामस्माकं Bh **38c-40d**] (R), om. Bh **38c** महीं] conj. **38d** °नयितुमो°] conj.

राजास्माकमयं श्रेष्ठः सहस्राक्षः पुरंदरः ।
दीक्षितो दैत्ययज्ञेन होता त्वस्य बृहस्पतिः ॥ ४० ॥
ब्रह्मा ब्रह्मत्वमापन्नः प्रस्थाता यम इत्यपि ।
उद्गाता वरुणश्चात्र हिरण्यनयनः पशुः ।
शमिताहं सुरश्रेष्ठाः पशोस्तस्य महात्मनः ॥ ४१ ॥
अद्य पश्यन्तु भूतानि मम तस्यैव चोभयोः ।

----- ।
अरण्ये वासिताहेतोर्मत्तयोर्गजयोरिव ॥ ४२ ॥
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा गर्जितं च महात्मनः ।
हर्षोत्फुल्लेक्षणाः सर्वे निरीक्षन्तः परस्परम् ।
मेनिरे हत-म्-इत्येव दैत्येन्द्रं सुमहाबलम् ॥ ४३ ॥
तेषां तदोत्फुल्लकुशेशयाभवक्लेक्षणानां हृषितो रवो ऽभूत् ।
हतः स दैत्यो नरसिंहरूपिणा यथा पुरा तस्य गुरुर्महाबलः ॥ ४४ ॥

इति स्कन्दपुराणे सप्तमवतितमो ऽध्यायः ॥ १७ ॥

41b प्रस्थाता] प्रस्तोता R • इत्यपि] हान्यपि R 41c वरुणः] वैरिणः R 42cd] om. R
42e अरण्ये] अरण्यः R 43b गर्जितं च] गर्जितस्य R 43d निरीक्षन्तः] निरीक्षन्त R 43e
°त्येव] °त्येवं R 44a तदोत्फुल्लकुशेशयाभः] तदोत्फुल्लकुशाशयप्रभुं R 44b] वक्लेक्षणं हासरुचावभा-
सकम् R 44d °महाबलः] °महात्मनः R Col. om. R

41b इत्यपि] हत्यपि A₃A₄, हात्यपि A₇ 41c वरुणश्चात्र] तत्र वरुणो A 41d हिरण्यनयनः]
हिरण्याक्ष{°क्षः A₄A₇}स्ततः A 41ef °ष्टाः पशोस्तस्य महात्मनः] °ष्टा{°ष्टो A₇} यशस्तस्य महाबलः
A 42a अद्य पश्यन्तु] A₃A₄, अथर्वणन्तु A₇ 42b तस्यैव] A₃A₄, तथैव A₇ 42cd] om.
A 43d निरीक्षन्तः] निरीक्षन्त A 43e हत-म्-इ°] हत इ° A 44a तदोत्फुल्ल°] तदुत्फुल्ल°
A₇, तत्वत्फुल्ल° A₃A₄ (unmetrical) • °कुशेशयाभः] °कुशे{°कुशो° A₃, °देशे° A₇}शयप्रभं A
44b] चक्लेक्षणं तारुराभव{तरुराभ° A₇}भाषकं A (unmetrical) 44c °रूपिणा] A₃A₄, °रूपिणा
A₇ (unmetrical) Col. इति स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहिताया{इति स्कंद° A₄}मन्बिकाखण्डे
हिरण्याक्षवधोपायः A±

42(←a¹-f⁶) S₃ 44(c⁹) S₃

41b इत्यपि] conj. Bh (silently) 41c वरुणश्चात्र] conj., तत्र वरुणो Bh 41d हिरण्यनयनः]
R, हिरण्याक्षस्ततः Bh 41ef °ष्टाः पशोस्तस्य महात्मनः] R, °ष्टा यशस्तस्य महाबलः Bh 42cd]
Bh conjectures loss of two pādas. 43c °त्फुल्लेक्षणाः] RABh, °त्फुलेक्षणा S₃ 43d निरीक्षन्तः]
conj. Bh (silently), निरीक्षन्त S₃ 43e हत-म्-इ°] S₃R, हत इ° Bh 44a तदोत्फुल्ल°] em.,
सदोत्फुल° S₃ (unmetrical), तदुत्फुल्ल° Bh (conj.?) • °शयाभः] S₃, °शयप्रभं Bh 44b]
conj., °वेक्लेक्षणाना हर्षोद्भवो भूत् S₃ (unmetrical), वक्लेक्षणं चारुतरावभासकम् Bh (conj.?) 44c
हतः] RABh, हत S₃ (unmetrical) • नरसिंह°] RABh, नरसिंह(इह°) S₃^{pc}, ररसिंह° S₃^{ac} •
°रूपिणा] RA₃A₄Bh, °रूपिणो S₃ 44d °महाबलः] ABh, °महाबल इति S₃ (इति part of col.)
Col. ॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः १७ (in letter numerals) ॥ S₃, इति स्कन्दपुराणे हिरण्याक्षवधोपायो नाम
सप्तमवतितमोऽध्यायः Bh

अष्टनवतितमो ऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

अथ ते सुरशार्दूलास्तस्य रूपं प्रचक्रिरे ।

विश्वकर्माणमादाय ब्रह्माणं लोककारणम् ।

सप्तलोकमयं तस्य शरीरं चक्रुरीश्वराः ॥ १ ॥

अस्थीनि पर्वताः सर्वे नद्यो नाड्यश्च तस्य तु ।

रुधिरं चार्णवाः सप्त कफपित्तानिला गुणाः ॥ २ ॥

पुरीषं चाप्यौषधयो धर्मो रेतः कृतः स तु ।

मूत्रं तस्याभवन्मेघा वायवः सप्त कोष्ठगाः ॥ ३ ॥

शिरस्तस्याभवद्ब्रह्मा रुद्रो मुर्धानमाश्रितः ।

ललाटं तस्य धर्मो ऽभून्नासिका वायुरात्मवान् ॥ ४ ॥

सूर्याचन्द्रमसौ नेत्रे श्रोत्रे चापि दिशो ऽभवन् ।

भ्रुवौ तस्याभवंस्तारा अहोरात्रं च वर्त्मनी ॥ ५ ॥

1c °मादाय] °माहूय R 2b नाड्यश्च तस्य तु] नाभ्यस्तु सर्वशः R 3a चाप्यौ°] चास्यौ° R 3c मूत्रं] मूतं R • °न्मेघा] °न् मेघा R 3d सप्त] om. R (unmetrical) 4a °स्याभवद्] °स्य च ते R 4b °माश्रितः] °मास्थितः R 4cd] ललाटे तस्य च यमो भूर्नासिका वात्मवान् R (unmetrical) 5d वर्त्मनी] पक्षिणी R

1cd] om. A 2b नद्यो] वशा A₃A₄, वसा A₇ 2c चार्णवाः] चान्तराः A 2d गुणाः] गुणं A₃A₄, गुनः A₇ 3a °प्यौषधयो] °प्यौषधयो A₃A₄, °पि औषधयो A₇ (unmetrical) 3b रेतः] A₇, रेतः A₃A₄ • कृतः स] कृतो स्य A₃A₄, कृतस्य A₇ 3c °न्मेघा] °न्मेघ A 4a °स्याभवद्ब्रह्मा] °स्या{°स्य A₇}भवन्साध्या A 4b °माश्रितः] °मास्थितः A 4c ललाटं] ललाटे A 4d वायु°] A₄A₇, यु° A₃ (unmetrical) 5b चापि] तस्य A₃A₄, तस्या A₇ 5c भ्रुवौ तस्याभवंस्तारा] भ्रुवोस्तस्यातरन्प्राणा{°वन् प्राणे A₇} A 5d वर्त्मनी] पक्षिणी A₃A₄, पक्षणी A₇

Manuscripts available for this chapter: S₁ (from 10c¹; f. 152 lost) photos 3.31b (f. 153^f), 3.32a (f. 153^v) and 3.32b (f. 154^f); S₃ f. 153^f–154^v; R f. 170^v–172^f; A₃ f. 101^f–101^v; A₄ f. 144^f–145^f; A₇ f. 142^v–143^v (A upto 46).

1cd] S₃(R), Bh conjectures loss of two pādas. 1f °रीश्वराः] RABh, °रीश्वरात् S₃ 2a पर्वताः] RABh, पर्वता S₃ 2c चार्णवाः] R, चार्णवा S₃, चाब्धयः Bh (conj.) 3a °प्यौषधयो] S₃, °प्यौषधयो Bh 3b कृतः स] R, कृत स S₃ (unmetrical), कृतोस्य Bh 3d कोष्ठगाः] RABh, कोष्ठगाः S₃ 4a °भवद्ब्रह्मा] S₃, °भवन् साध्या Bh 4b °माश्रितः] S₃, °मास्थितः Bh 4c ललाटं] S₃, ललाटे Bh 4cd ऽभून्ना°] ABh, भू ना° S₃ 4d °रात्मवान्] ABh, °रात्मना S₃ 5a सूर्या°] RABh, सूर्य° S₃ 5b चापि] S₃R, तस्य Bh • ऽभवन्] RABh, भवत् S₃ 5c भ्रुवौ त°] S₃R, भ्रुवोस्त° Bh • °वंस्तारा] S₃R, °वन् प्राणा Bh (em.?) 5d वर्त्मनी] em., वर्त्मनी S₃, पक्षणी Bh (conj.)

आस्यं तस्याग्निरभवद्वडवामुखसंस्थितः ।
 ओष्टौ भूरन्तरिक्षं च दन्ताश्च भुजगाभवन् ॥ ६ ॥
 चत्वार्यस्त्राणि दंष्ट्राश्च कृतानि सुमहान्ति वै ।
 अस्त्रं पाशुपतं पूर्वं द्वितीयं चक्रमेव च ।
 ब्रह्मदण्डं तृतीयं च चतुर्थं ब्रह्मणः शिरः ॥ ७ ॥
 जिह्वा तस्याभवद्विद्युत्तालुः खं सर्वमुच्यते ।
 ग्रीवा तस्याभवच्चोमा वज्रं स्कन्धे ऽभवत्स्थितम् ।
 गण्डे चापि तथादित्या हस्तौ रुद्रैश्च निर्मितौ ॥ ८ ॥
 अङ्गुल्यस्तस्य कीर्तिश्च लक्ष्मी सिद्धिरथापि च ।
 यशो जयश्च द्वावेतौ श्रीरूर्जा कान्तिरेव च ।
 प्रवृत्तिश्च निवृत्तिश्च नखाश्चास्त्राणि सर्वशः ॥ ९ ॥
 यमदण्डः कालदण्डो मृत्युदण्डस्तथापरः ।
 रुद्रदण्डश्च चत्वारो बाहुपादाः कृता बभुः ॥ १० ॥

6a आस्यं] अङ्गे R 6c °रन्तरिक्षं च] °रन्तरीक्षञ्च R 7a °र्यस्त्राणि दंष्ट्राश्च] °र्यस्थीनि दंष्ट्राश्च R 8ab °द्विद्युत्ता°] °द्विप्र ता° R 8b सर्वमु°] सर्वं उ° R 8d ऽभवत्स्थितं] च संस्थितम् R 8e गण्डे] अण्डे R • °थादित्या] °था दैत्या R 8f रुद्रैश्च] रुद्रस्य R 9b लक्ष्मी] लक्ष्मीः R 9d श्रीरूर्जा] जीवश्च R 9f °खाश्चास्त्राणि] °खाः शस्त्राणि R

6a तस्याग्नि°] तदग्नि° A 6b °संस्थितः] °संस्थिता A₃, °संस्थिताः A₄A₇ 6c ओष्टौ भूरन्तरिक्षं च] ओष्टे भूदन्तरीक्षञ्च A₇, ओष्टे भवदन्तरिक्षं च A₃ (unmetrical), तुष्टौ भूवदन्तरीक्षं च A₄ (unmetrical) 7b °महान्ति] °महानि A 7e °दण्डं] A₇, °दत्तं A₃A₄ • तृतीयं च] कृतायस्कं A₃A₄, कृतायस्कां A₇ 8ab] om. A, instead of this, A has two pādas reading रुद्रदण्डा{°दत्ता° A₃A₄}श्च चत्वारो बहिःपादा{°दो A₇} कृता भुवः। (cf. 10cd) 8c °चोमा] °च्छोमो A 8d वज्रं] रुद्रं A • ऽभवत्स्थितं] च संस्थितं A 9b लक्ष्मी] A₃A₇, लक्ष्मीं A₄ • °रथापि] °स्तथैव A 9cd] om. A 9e प्रवृत्तिश्च निवृत्तिश्च] A₄, प्रवृत्तिश्च निवृत्तिश्च A₇, प्रवृत्तिश्च A₃ (unmetrical) 10a °दण्डो] A₃A₄, °दण्डा A₇ 10b °थापरः] °थैव च A 10d °पादाः] °पादा A • बभुः] वतु A₃A₄, °स्य तु A₇

10(←a¹-b⁸)(d²)(d³) S₁, (d⁷) S₃

6a °रभवद्] RABh, °रभव S₃ 6b °संस्थितः] R, °संस्थितं S₃, °संस्थिता Bh 6c ओष्टौ] R, ओष्टौ S₃, ओष्टे Bh • भूर°] S₃R, भूद° Bh (conj.?) 6d °भवन्] RABh, °भवत् S₃ 7f ब्रह्मणः] RABh, ब्रह्मणाः S₃ 8ab] S₃(R), om. Bh 8b °तालुः] S₃^{pc}, °तालु S₃^{ac} 8c ग्रीवा त°] RABh, ग्रीवान्त° S₃ • °वच्चोमा] R, °व चोमा S₃, °वत्सोमो Bh (conj.?) 8d वज्रं] S₃R, रुद्रः Bh (em.?) • ऽभवत्स्थितं] S₃, च संस्थितः Bh (em.?) 9a अङ्गुल्यस्त°] RABh, अङ्गुल्यास्त° S₃ 9b लक्ष्मी] S₃A₃A₇, लक्ष्मीः Bh (em.?) • °रथापि] S₃R, °स्तथैव Bh 9cd] (S₃), om. Bh 9d °रूर्जा] em., °रूर्जा S₃ 9e प्रवृत्तिश्च निवृत्तिश्च] S₃RA₄, -- -- प्रवृत्तिश्च Bh (in a note Bh suggests प्रवृत्तिश्च निवृत्तिश्च) 10a °दण्डो] S₃^{pc}RA₃A₄Bh, °दण्डोः S₃^{ac} 10b °थापरः] S₃R, °थैव च Bh 10c °दण्डश्च] S₁RABh, °दण्डाश्च S₃ 10d °पादाः] RBh (em.?), °दा S₁, °पादा S₃ • कृता बभुः] S₃^{ac}?R, कृता बभुः S₁, कृता (च)तुः S₃^{pc}, कृताः प्रभोः Bh (conj., in a note Bh reads प्रभुः in S₁)

साध्या देवा उरस्तस्य हृदयं सोम इत्यपि ।
 उदरं तस्य भूतानि महान्ति ऋषिसत्तम ॥ ११ ॥
 नाभिस्तस्याभवन्माता अदितिर्ब्रह्मसत्तम ।
 शिश्वं प्रजापतिस्तस्य मित्रो ऽपाने ऽभवत्स्थितः ॥ १२ ॥
 वसवस्तस्य पार्श्वेषु तथा धर्मश्च पृष्ठतः ।
 मृत्युः कालो यमश्चैव हस्तपादतलाश्रिताः ।
 अश्विनौ तस्य लाङ्गूलं पितरः संधिषु स्थिताः ॥ १३ ॥
 नियतिः कालपाशश्च कृतान्तकलहावपि ।
 व्याधयश्चापि ये केचिद्दृष्टिं तस्य समाश्रिताः ॥ १४ ॥
 यक्षाश्च राक्षसाश्चैव गन्धर्वाः पन्नगैः सह ।
 सर्वे त्वचं समाश्रित्य त्वग्भूताः समवस्थिताः ॥ १५ ॥
 तथा सर्वाणि छन्दांसि वेदा इष्टय एव च ।
 रोमकूपेषु सर्वाणि तानि तस्थुः पृथक्पृथक् ॥ १६ ॥
 दानानि नियमाश्चैव यमाः सर्वाश्च मातरः ।
 स्थानाभिमानिनो देवाः पशवः पक्षिणश्च ह ।
 सर्वे रोमाणि तस्यासन्वराहस्य महात्मनः ॥ १७ ॥

11a उरस्त°] उरुस्त° R 11b इत्यपि] हत्यपि R 11d महान्ति ऋषि°] महाधनुंषि R 12ab] om.R 12c शिश्वं] शिशुः R 12d-13a] om.R 13e लाङ्गूलं] लाङ्गूले R 15c समाश्रित्य] समासाद्य R 16a सर्वाणि] पुराण° R 17a दानानि] दिनानि R 17b यमाः] ग्रहः R 17c स्थानाभिमानिनो] स्थानानीमानि ते R 17e सर्वे] सर्व° R

11a-13b] om. A 13d-15a] om. A 15c सर्वे त्वचं] तत्र सर्वे A 15d त्वग्भूताः] त्वंबुदा A₃A₄, द्वम्बुताः A₇ 17b यमाः] समाः A • मातरः] नातयः A₃, नातपः A₄, नाडयः A₇ 17c स्थानाभिमानिनो देवाः] स्थानमानानि देवाश्च { °वा चे A₇ } A 17e रोमाणि] रोमानि A₇, रमाणि A₃A₄

12/(d³-d⁴)(d⁵-d⁷) S₃ 13(d¹-d²) S₁ 15(a¹-a², c⁶-c⁷)(c⁸-d¹)(d²) S₁ 16(a⁶-a⁷, c⁴) S₁

11c उदरं त°] S₃^{pc}RBh (em.?), उदरस्त° S₁, उद(न्त)रन्त° S₃ 11d °सत्तम] RBh (conj.), °सत्तमाः S₁^{pc}S₃, °सत्तमः S₁^{ac} 12b अदितिर्] S₁Bh, अदिति S₃ • °सत्तम] S₁^{pc}Bh, °सत्तमः S₁^{ac}S₃ 12d °वत्स्थितः] S₁^{pc}Bh, °वस्थितः S₁^{ac}, (वत्स्थि)ता S₃ 13b पृष्ठतः] S₁RBh, पृष्ठतः S₃ 13c मृत्युः] S₃RABh, मृत्यु S₁ 13d °श्रिताः] S₁RBh, °श्रिता S₃ 13f संधिषु] S₁R Bh, सन्धिषु S₃ • स्थिताः] RBh (em.?), स्थिता S₁S₃ 14a नियतिः] S₁S₃^{pc}RBh, नियति S₃^{ac} (unmetrical) • °पाशश्च] S₃RBh (conj.), °पाङ्गश्च S₁ 14b कृतान्त°] S₁RBh, कृतान्तः S₃ 14cd °चिद्दृष्टिं तस्य] RBh (em.?), °चिद्दृष्टिन्तस्या S₁, °चिद्दृष्टिन्तस्य S₃ 14d °श्रिताः] S₁RBh, °स्थिताः S₃ 15a राक्षसाश्चै°] S₁RBh, राक्षसा चै° S₃ 15b गन्धर्वाः पन्नगैः सह] RABh, यमा सर्वा{ °र्षा° S₁^{ac} }श्च मातराः S₁ (cf. 17b), गन्धर्वा पन्नगै सह S₃ 15d त्वग्भूताः] R, २(ग्भू)ता S₁ (upper part of ग्भू lost), त्वग्भूता S₃, संहताः Bh (conj.) • °स्थिताः] S₃RABh, °स्थिता S₁ 16c °कूपेषु] S₁S₃^{pc}RABh, °कूपाषु S₃^{ac} 16d तस्थुः] S₃RABh, तस्थु S₁ 17b यमाः] em. Bh (silently), यमा S₁, सामा S₃ • मातरः] S₃RBh (em.?), मातराः S₁ 17c स्थानाभि°] S₃Bh (conj.?), स्थानानि S₁ • देवाः] S₃RBh (em.?), देवा S₁

अङ्गुल्यस्तस्य पादाभ्यां विश्वेदेवाभवंस्तदा ।
 भृगवो ऽङ्गिरसश्चैव देवास्तस्याभवन्नखाः ।
 रोमान्तरेषु ऋषयः सर्वेष्वङ्गेषु संस्थिताः ॥ १८ ॥
 एवं समभवद्वास वराहो नन्दिवर्धनः ।
 स भाति तेन रूपेण द्यां भुवं चापि संस्पृशन् ॥ १९ ॥
 पुरा स्वयंभुर्भगवानुद्धरिष्यन्महीमिमाम् ।
 स रेजे तेन रूपेण दीप्तिमान्मधुसूदनः ।
 निशायामौषधीदीप्तो हिमवानिव पर्वतः ॥ २० ॥
 ततस्तमृषयः सर्वे तपसा महता तदा ।
 स्वेन स्वेनाभिसंप्राप्य तेजस्तस्याभ्यदीपयन् ॥ २१ ॥
 स विष्णुस्तेजसा तेषामृषीणां परमौजसाम् ।
 संप्रजज्वाल कालान्ते युगान्ताग्निरिवापरः ॥ २२ ॥
 नादं कृत्वा च सुमहच्चालयानो महीतलम् ।
 उवाच तानृषीन्सर्वान्हन्मि दैत्यं सुरद्विषम् ॥ २३ ॥

18a पादाभ्यां] पादाभ्या R 18c ऽङ्गिरस०] दिवस० R 19a ०द्वास] ०द्वास R 20a स्व-
 यंभु०] स्वयम्भू० R 20c स रेजे] रराज R 21d ०स्तस्याभ्य०] ०स्तस्य व्य० R 23ab नादं
 कृत्वा च सुमहच्चा०] नादान् कृत्वा सुमहच्चा० R (unmetrical)

18ab] om. A 18d देवास्तस्याभवन्नखाः] नीललोहित एव च A (cf. 35d) 18f सर्वेष्वङ्गेषु] सर्वे
 देवाः { ०वा A₇ } सु० A 19a ०द्वास] A₃A₄^{ac}, ०द्वास A₄^{pc}A₇ 20ab] om. A 20e ०मौष-
 धी०] ०मौषधी० A₃, ०मौषधि० A₄ (unmetrical), ०मौषधि० A₇ (unmetrical) 20f ०वानिव पर्वतः]
 ०वत्वर्वतो यथा A 21cd ०प्राप्य तेजस्तस्याभ्य०] ०प्राप्यस्तेजस्तस्याद्य A 22b ०मौजसाम्] A₇,
 ०मौजसां A₃A₄ 22c संप्र०] स प्र० A • कालान्ते] कान्तेषु A 23b ०यानो महीतलम्] A₃A₄,
 ०यामो महीतले A₇

18(f⁵) S₁ 20(e⁴-e⁵) S₁ 21(b⁶) S₁ 22(b⁴) S₁ 23(c¹-c⁵)(c⁶-d²) S₁

18a अङ्गुल्यस्तस्य] S₁^{pc}RBh, अङ्गुल्यस्य S₁^{ac} (unmetrical), अङ्गुल्यास्तस्य S₃ • पादाभ्यां] S₃Bh
 (em.?), पादाभ्या S₁ 18b ०वंस्तदा] S₁R, ०वन्त्युतः S₃, ०वंस्तथा Bh (conj.) 18d ०वन्नखाः]
 R, ०वंस्तदाः S₁, ०वंस्तथा S₃, ०वंस्तदा Bh (em.?) 18e ऋषयः] S₁S₃RA, शृषयः Bh (typo)
 18f संस्थिताः] S₁RABh, संस्थिता S₃ 19d भुवं चा०] S₁RABh, ०भुवंचा० S₃ • संस्पृशन्] S₃
 RABh, संस्पृशम् S₁ 20a स्वयंभुर्] S₁, स्वयंभु S₃, स्वयंभूर् Bh (em.?) 20ab ०वानुद्धरिष्यन्]
 RBh (em.?), ०वानु{(०मु०) S₁^{ac}}द्धरिष्यन् S₁, ०वां नुद्धरिष्यन् S₃ 20b ०मिमाम्] RBh (em.?),
 ०मिमान् S₁, ०मिव S₃ 20e ०यामौषधीदीप्तो] S₃R, ०यां (मौष)दीप्तो हि S₁ (upper parts of मो-
 ष lost), ०यां संप्रदीप्तो हि Bh (conj.?) 20f ०निव पर्वतः] S₃RBh (conj.?), ०नित पर्वत S₁^{pc},
 ०नित (स)र्वत S₁^{ac} 21a ०मृषयः] S₁RABh, ०मृषय S₃ (unmetrical) 21d ०स्याभ्यदीपयन्]
 S₃Bh (conj.?), ०स्यापि दीपयत् S₁ 22ab तेषामृषीणां] S₁^{pc}RABh, (ति)षामृषीणां(म्) S₁^{ac}, तेषां
 ऋषीणा S₃ 22b ०मौजसाम्] S₁RA₇Bh, ०मौजसा S₃ 22c ०जज्वाल] S₃RABh, ०जज्वल S₁
 23ab सुमहच्चा०] S₁ABh, सुमह चा० S₃ 23b महीतलम्] S₃RA₃A₄Bh, महीमिमाम् S₁ 23cd
 ०न्सर्वान्हन्मि] RABh, (न्सर्वा) हन्मि S₁, ०न्सर्वान्हन्मि S₃

हत्वा तं दैत्यराजं वै सिंहं शरभराडिव ।
मोचयिष्ये महीं विप्राः प्रविश्याद्य रसातलम् ॥ २४ ॥
स्वस्थाने स्थापयित्वा च दत्त्वा राज्यं दिवोकसाम् ।
जपध्वं विजयायाद्य शिवाय च तपोधनाः ॥ २५ ॥
सनत्कुमार उवाच ।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा ब्रह्मा लोकपितामहः ।
उवाच बलमाधत्स्व दैत्यो ऽसौ सुमहाबलः ॥ २६ ॥
आस्थाय यत्नं सुमहदप्रमत्तः सुरेश्वर ।
जहि तं दैत्यराजं वै कृच्छ्रमेतन्मतं मम ॥ २७ ॥
न तस्य सदृशो दैत्यो हिरण्यकशिपुः पुरा ।
महाबलो ऽयं दैत्येन्द्रस्तपोयोगबलान्वितः ॥ २८ ॥
ततो देवस्तदा व्यास भगवान्गोवृषध्वजः ।
सुरैः सब्रह्मकैस्तत्र ऋषिभिश्च तपोधनैः ॥ २९ ॥
उक्तः प्रणम्य देवेशो विष्णुमाप्यायय प्रभो ।
तेजसा स्वेन सर्वेश यथा हन्यात्सुरद्विषम् ॥ ३० ॥

24b सिंहं] सिंहं R 24c मोचयिष्ये] योचयिष्ये R 24d प्रविश्याद्य] प्रविगाह्य R 25c जप-
ध्वं] यजध्वं R • °जयायाद्य] R^{pc}, °जयामो द्य R^{ac} 26a तस्य] तस्ये R 27ab] आस्थाय
युद्धं सुमदप्रमत्तं नरेश्वर R (unmetrical) 29c सुरैः सत्रं] असुरैर्ब्रं R 30b °माप्यायय प्रभो]
°माप्याय तं प्रभुम् R 30c सर्वेश] सर्वेण R

24b शरभं] A₄, सरभं A₃A₇ 24c विप्राः] A₄A₇, विप्रः A₃ 24d °विश्याद्य रसातलम्]
°विश्य च {°श्याद्य A₇} महीतलं A 25a स्वस्थाने] स्वे स्थाने A 25c जपध्वं] जयध्वं A 26b
°पितामहः] A₃A₄, °पितामह A₇ 26c बलमाधत्स्व] A₄A₇, वनमाधत्स्व A₃ 27ab सुमहदप्रमत्तः
सुरेश्वर] देवानां समं प्रभुसुरेश्वरः A₃, देवानां {°णां A₇} समापि प्रभुरीश्वरः A₄A₇ 27d कृच्छ्रं] A₃A₇,
कृच्छ्रं A₄ 28b पुरा] A₃A₄, पुराः A₇ 29a देवस्तं] A₇, देव तं A₃A₄ 30b °माप्यायय]
°मा {°ना A₇}प्याययन् A 30c सर्वेश] सर्वेण A₃A₄, सर्वेण A₇

26(c¹-d¹)(d²-d⁸) S₁ 27(a¹-a²) S₁ 29(c², c⁴-c⁶)(c⁷-c⁸)(d⁵-d⁶) S₁

24b सिंहं] S₁ABh, सिंहा S₃ 24c महीं विप्राः] RA₄A₇, महीं विप्रां S₁, महीम्विप्र S₃, महीं विगनां
Bh (conj.) 25a स्वस्थाने] S₁RBh, स्वे च्छाने S₃ 25c °जयायाद्य] R^{pc}ABh, °जयास्याद्य
S₁, °जयायाध्वं S₃ 25d तपोधनाः] S₁RABh, तपोधना S₃ 26a °द्वचनं] S₁^{pc}S₃RABh, °द्वचनं
S₁^{ac} (unmetrical) 26b ब्रह्मा] S₁RABh, ब्रह्म S₃ • °पितामहः] S₁RA₃A₄Bh, °पितामह S₃
27ab यत्नं सुमहदं] em. Bh (silently), यत्नं सुमहदं S₁ (anusvāra possibly lost), सुमहदयत्नं मं
S₃ 27b °प्रमत्तः] S₃Bh (conj.?), °प्रमत्तं S₁ • सुरेश्वर] conj. Bh (silently), सुरेश्वरः S₁S₃
27d कृच्छ्रमेतं] S₁^{pc}RA₃A₇Bh, कृच्छ्र(वे)तं S₁^{ac}, कृत्स्नमेतं S₃ • °तं मम] S₁^{pc}S₃RABh, °त-
मम्य S₁^{ac} 28b पुरा] S₃RA₃A₄Bh, सुराः S₁ 28cd °त्येन्द्रस्तं] S₃^{pc}RABh, °त्येन्द्रं तं S₁,
°त्येन्द्रस्तं S₃^{ac} 28d °बलान्वितः] S₃RA, °समन्वितः S₁Bh 29a देवस्तं] S₃RA₇Bh (em.?),
देवास्तं S₁ 29c सुरैः] S₁S₃^{pc}ABh, सुरैः S₃^{ac} 30a उक्तः] S₃^{pc}RABh, उक्त S₁S₃^{ac} • देवेशो]
S₁S₃^{pc}RABh, देवो सो S₃^{ac} 30b °माप्यायय] S₁S₃^{pc}Bh, °माप्याय S₃^{ac} (unmetrical) • प्रभो]
S₃^{ac}ABh, प्रभोः S₁S₃^{pc} 30c सर्वेश] S₁Bh, सर्वेशो S₃ 30d हन्यात्] S₁S₃^{pc}RABh, हन्यां S₃^{ac}

भगवानुवाच ।

तस्मिन्काले सुरेशानं शार्वं तेजो ऽव्ययं हरिम् ।

प्रवेक्ष्यति ततो दैत्यं क्षिप्रमेव निहंस्यति ॥ ३१ ॥

ततो ब्रह्मा स्वयं तस्य रक्षां चक्रे महात्मनः ।

यथावत्तां निबोधाद्य गदतो मे शुचिब्रत ॥ ३२ ॥

ब्रह्मोवाच ।

रक्षतु त्वां विधाता च धाता च ऋषिसत्तमः ।

रुद्रः स्रष्टा च सर्वेषां मर्माणि तव युध्यतः ॥ ३३ ॥

कापाली तालकेतुश्च गन्धाधिपतिरेव च ।

रसस्याधिपतिश्चैव सूक्ष्मरूपश्च रक्षतु ॥ ३४ ॥

स्पर्शवेत्ता च यः सूक्ष्मो नादवांश्च महामनाः ।

इन्द्रियाधिपतिश्चैव नीललोहित एव च ॥ ३५ ॥

31 भगवानुवाच] om. R 31a सुरेशानं] सुरेशेन R 31b शार्वं] सर्वं R 31c वेक्ष्यति]
वेक्ष्यति R 31d हंस्यति] हंस्यति R 32c यथावत्तां नि०] तथा च तन्नि० R 33b धाता
च ऋषिसत्तमः] ऋषिभिश्च ततस्ततः R 34a कापाली] कपाली R 34d ष्च] ऽस्तु R 35a
स्पर्शवेत्ता च यः] स्वर्णरे तापसः R 35b नादवांश्च] रागवेत्ता R

31 भगवा०] A₄A₇, श्रीभगवा० A₃ 31a सुरेशानं] सुरेशानां A₃A₄, सुरेशान A₇ 31b शार्वं]
सर्वं A • ऽव्ययं हरिम्] महद्हरिं A 31c वेक्ष्यति] वेक्षति A₇, वेक्षेयति A₃ (unmetrical),
वेक्ष्येयति A₄ (unmetrical) 31d व निहंस्यति] व{वा० A₇} हनिष्यति A 32b महात्मनः]
महायशाः{साः A₇} A 32c तां निबोधाद्य] तन्नि{त नि० A₇}बोधार्थं{य A₄} A 32d शु-
चिब्रत] A₃, शुचिब्रत A₄, शुचिब्रत A₇ 33a रक्षतु] A₃A₇, रक्षतु A₄ 33b धाता च] A₄A₇A₂
(f. 245^f), om. A₃ (unmetrical) • ऋषिसत्तमः] ऋषिभिस्ततः A 33d मर्माणि] A₄, मर्मान
A₃, धर्माणि A₇ 34a तालकेतु०] का{को० A₇^{pc}}लकेतु० A 34d सूक्ष्मरूपश्च] सूक्ष्मारूपस्तु A₃A₄,
सूक्ष्वारूपास्तु A₇ (unmetrical) • रक्षतु] A₃A₄, रक्षति A₇ 35b नादवांश्च महामनाः] दानवाश्च
महाबलाः A

33(c¹) S₁

31a सुरेशानं] S₃, सुरेशानां S₁, सुरेशानाः Bh (conj.) 31b शार्वं] S₁^{pc}, सर्वं S₁, सर्वं S₃^{ac},
सर्वं Bh (conj.) • ऽव्ययं] R, मयं S₁Bh, प्ययं S₃ • हरिम्] S₁RBh, हरिः+ S₃ 31c
वेक्ष्यति] em., वेक्षति S₁, वेक्ष्याति S₁^{pc}, वेक्ष्या(नि) S₃^{ac}, वेक्ष्यन्ति Bh (conj.) 32a Before
this Bh adds सनत्कुमार उवाच । 32b महात्मनः] S₁RBh, महामनाः S₃ 32d गदतो] S₁S₃RA,
वदतो Bh (conj.?) • ब्रत] RA₃Bh, ब्रत S₁, ब्रतः S₃ 33 ब्रह्मोवाच] S₁RABh, ब्रह्म उ
S₃ 33a रक्षतु] S₁S₃RA₃A₇, रक्षन्तु Bh (conj.?) • त्वां] S₁^{pc}RABh, त्वा S₁S₃^{ac} 33b च
ऋषिसत्तमः] em., चमृषिसत्तम S₁, च ऋषिसत्तम S₃Bh (em.?) 33d मर्माणि] S₃RA₄, कर्माणि
S₁Bh 34a कापाली] S₁S₃A, कपाली Bh (em.?) 34d रक्षतु] S₁^{pc}S₃RA₃A₄Bh, रक्षतुः S₁^{pc}
35a वेत्ता] S₃ABh, वेत्ता S₁ 35b नादवांश्च] S₃Bh (conj.?), नादतांश्च S₁ • महामनाः]
RBh (conj.?), महात्मना S₁, महामना S₃

रक्षतु त्वां महायोगी बीजाधिपतिरेव च ।
बीजाधिष्ठानपालश्च चेतनापतिरेव च ॥ ३६ ॥
प्रवृत्तेश्च निवृत्तेश्च कालवेत्ता च यः प्रभुः ।
धर्माधर्मगतिश्चैव कर्तृणां फलदः प्रभुः ॥ ३७ ॥
गुणानां वृत्तिदो यश्च अनपेक्षश्च कर्मसु ।
नियमस्य च यः कर्ता कर्मवेत्ता च कर्मिणाम् ।
विना च करणैर्यस्य करणार्थः प्रवर्तते ॥ ३८ ॥
सर्वज्ञः सर्वगोपश्च अधिष्ठाता च यः स्वयम् ।
येन नाधिष्ठितं किञ्चित्कथञ्चिन्नापि विद्यते ॥ ३९ ॥
सर्वतःपाणिपादान्तः सर्वतोक्षिशिरोमुखः ।
सर्वतःश्रुतिमान्यश्च सर्वतोगतिरव्ययः ।
ऐश्वर्यमक्षयं यस्य सहजं चाकृतं तथा ॥ ४० ॥
यः स्रष्टा सर्वभूतानां तत्त्वानां च महायशाः ।
संसारस्यास्य यः कर्ता तथा चैव निवर्तकः ॥ ४१ ॥

36a त्वां] R^{PC}, om. R^{AC} (unmetrical) 36cd] om. R 37a प्रवृत्तेश्च निवृत्तेश्च] प्रवृत्ते च निवृत्ते च R 37d Afer this R has two pādas reading प्रदानस्य च यः कर्ता तथा चैव प्रवर्तकः । 38d कर्मिणाम्] कर्मिणाम् R 38e विना च] विनाश° R • °र्यस्य] °र्यश्च R 39a सर्वज्ञः] धर्मज्ञः R 39b अधिष्ठाता] युधिष्ठाता R 39c येन नाधिष्ठितं] येनानधिष्ठितं R 39d °न्नापि विद्यते] °दपि वर्तते R 40bc] om. R 40f सहजं चाकृतं तथा] सर्ववेत्ता च तत्तथा R 41b तत्त्वानां च महायशाः] भक्तानाञ्च महौजसाम् R

36b बीजाधि°] राजाधि° A 36c बीजाधि°] A₃A₄, राजाधि° A₇ 37a प्रवृत्तेश्च निवृत्तेश्च] प्रवृत्तिश्च निवृत्तिश्च A± 37cd] Insead of this, A has two pādas reading प्रधानस्य च यः कर्ता तथा चैव प्रवर्तकः । 38d कर्मिणाम्] यः प्रभुः A 38e-39d] om. A 40a °पादान्तः सर्वतोक्षि°] °पादश्च पादांताः स° { °दान्ते च A₇ } A 40cd] om. A 40e यस्य] यश्च A 40f सहजं चाकृतं तथा] सहस्राकृतयस्तथा A± 41c °स्यास्य यः कर्ता] °स्यापकर्ता च A

36(c¹) S₁ 38(d³-d⁴) S₁ 40(c⁴-c⁵)(c⁶-c⁷)(c⁸)(f²-f³)(f⁴) S₁

36a त्वां] S₃^{PC}R^{PC}ABh, त्वा S₁S₃^{AC} • महायोगी] S₁RABh, महामायो S₃ 36c °पालश्च] S₃ A, °मालश्च S₁Bh 36d °पतिरे°] S₁^{PC}S₃ABh, °पतिरे° S₁^{AC} 37d कर्तृणां] S₁RBh, कर्तृणां S₃ 38a गुणानां] S₁RABh, गुणाना S₃ 38d °वेत्ता] S₁RABh, °वेता S₃ • कर्मिणाम्] S₁^{PC}S₃, कर्मिणां S₁^{AC}, कर्मणां Bh 38e °र्यस्य] S₁S₃, °र्यश्च Bh (conj.) 38f करणार्थः] S₃R, करणार्थम् S₁, करणार्थं Bh 39a °गोपश्च] S₁S₃R, °गो यश्च Bh (conj.) 39b अधिष्ठाता] S₁Bh, अधिष्ठाता S₃ 39d °न्नापि] conj. Bh, °दपि S₁S₃ 40a °पादान्तः] RBh (em.?), °पादान्त S₁S₃ 40c °मान्यश्च] S₃, -- (ञ) S₁, °माञ्चैव Bh (conj.?) 40e °यं यस्य] RBh (conj.), °यन्तस्य S₁S₃ 40f सहजं चाकृतं तथा] S₃, स॒ ॒ (ञ) कृतन्तथा S₁ (upper part of ञ lost), सहस्राकृतयस्तथा Bh 41b महायशाः] S₁ABh, महायशा S₃ 41d तथा चैव] S₁S₃RA, तथैव च Bh (conj.) • निवर्तकः] S₃RABh, +नि+र्तकः S₁ (unmetrical)

यं सांख्या नाभिजानन्ति योगिनो विदितागमाः ।
तुष्टो यो ज्ञायते नित्यं मायया मोहयन्प्रजाः ॥ ४२ ॥
ओतप्रोतानि येन स्म तत्त्वानि सुमहात्मना ।
पुरुषादीनि सर्वाणि यो व्याप्तश्च न केनचित् ॥ ४३ ॥
यमज्ञात्वा न मोक्षो ऽस्ति येन बद्धमिदं जगत् ।
येनाहं सर्वलोकानां कृतः पूर्वं प्रजापतिः ।
त्वं यज्ञश्चैव विष्णुश्च येन सृष्टः पुरातनः ॥ ४४ ॥
स ते बलं च सुमहदूर्जं तेजश्च यच्छतु ।
अकाहलत्वं सर्वत्र स्मृतिं चास्त्रे महामनाः ॥ ४५ ॥
रक्षां च सर्वशो देवो युध्यतस्ते प्रयच्छतु ।
कृतरक्षो मया सम्यग्गच्छ दैत्यं विनाशय ॥ ४६ ॥

43b °महात्मना] °महात्मनः R 43d यो व्याप्तश्च न] योगिव्याप्तस्य R 44d °पतिः] R^{pc}, °पति R^{ac} 44f पुरातनः] प्रजापतिः R 45b °दूर्जं] °दूर्जं R 45c अकाहलत्वं] अकालदत्तं R 45d स्मृतिं चास्त्रे महामनाः] स्मृतिमांस्ते महात्मनः R

42a यं सांख्या] ससांख्या A₇, ससां A₃ (unmetrical), सहसा A₄ 42b विदितागमाः] विदिताः समाः A 42d °यन्प्रजाः] A₃A₄, °न् प्रजा A₇ 43a ओतप्रोतानि] हतप्रोतानि A₇, हतप्रोतास्मि A₃A₄ 43b तत्त्वानि सुमहात्मना] तेनासि सु{तनानिषु A₇}महाबलाः A 43d व्याप्तश्च न] न प्राप्तश्च A 44a यम°] यन्न° A • मोक्षो ऽस्ति] मोक्षन्ति A 44b बद्ध°] व्याप्त° A 44d कृतः] कृत° A 44e त्वं यज्ञश्चैव विष्णुश्च] त्वं यज्ञश्चैव रिश्च A₃ (unmetrical), त्वं यज्ञश्च वरिष्ठश्च A₄, यज्ञश्चैव वरिष्ठश्च A₇ 45] स बलं च बलं चैव महदु{°द्रा° A₃, °द्रा° A₄}ज्यं च यच्छति । आ{अ° A₇}कारं यस्य वै दृष्टा वित्रस्यति महाबलः A± 46ab] om. A

42(a⁴, c²) S₁ 43(a⁷-b¹, b⁸) S₁ 45(b¹-b²)(b³-b⁶) S₃ 46(b¹-b³) S₁

42a सांख्या नाभि°] S^{pc}S₃RBh, संख्या(ना)भि° S^{ac} 42c तुष्टो यो ज्ञायते] S₃RA, तु(ष्ट)यो ज्ञातयो S₁, तुष्टयो ज्ञातयो Bh 42d °यन्प्रजाः] S₃RA₃A₄Bh, °यं प्रजा S₁ 43a ओतप्रोतानि] S^{pc}S₃R Bh, हतप्रोतानि S^{ac} • येन स्म] S^{ac}S₃RA, ये (तस्म) S^{pc} (upper part of तस्म lost), चैतस्मिन् Bh (conj., in a note Bh reads ये तस्मिन् in S₁) 43b °महात्मना] S₁S₃, °महात्मनि Bh (conj.) 44d °पतिः] R^{pc}ABh, °पति S₁S₃ 44e विष्णुश्च] S₁S₃^{pc}RBh, विष्णु S₃^{ac} (unmetrical) 44f सृष्टः] S₃RA, सृष्टा S₁, सृष्टाः Bh (em.?, in a note Bh suggests सृष्टौ) • पुरातनः] S₃A, पुरातन S^{pc}Bh, पुरातन S^{ac} 45b यच्छतु] S₃RBh (em.?), यच्छतुः S₁ 45c अकाहलत्वं] S₃, अकामालब्ध S₁, अकामलब्धां Bh (conj.?) 45d महामनाः] conj. Bh (silently), महात्मना++ S₁, महामना S₃ 46a सर्वशो] S₁S₃R, सर्वगो Bh (conj.?) 46b °यच्छतु] S₃RBh (em.?), °यच्छतुः S₁ 46c °रक्षो] S₃RABh, °रक्षा S₁

सनत्कुमार उवाच ।

ततस्तं स्तुतिभिर्विप्रास्तस्य रोमान्तरस्थिताः ।

अस्तुवन्वाग्भिरिष्टाभिर्देवाश्च बहुमानतः ।

सर्वाणि च जयेत्यूचुर्भूतानि विविधानि च ॥ ४७ ॥

अनाहतास्तदा व्योम्नि देवदुन्दुभयः शुभाः ।

विनेदुस्तत्र दिव्याश्च वराहो यत्र सो ऽभवत् ॥ ४८ ॥

सुरभीणां च पुष्पाणां वराहोपरि सर्वतः ।

वृष्टयः पेतुरत्यर्थं देवानां हर्षवर्धनाः ॥ ४९ ॥

ततः सिद्धिरिति प्रोक्त्वा कृत्वा रुद्राय वै नमः ।

जपञ्जयावहं रुद्रं प्रययौ वरुणालयम् ॥ ५० ॥

स सेव्यमानो ऋषिभिस्तपोधनैस्तथा शकुन्तैर्बहुभिर्जयावहैः ।

मृगैश्च दिव्यैर्बहुभिः प्रदक्षिणैर्जयाय देवः प्रययौ महार्णवम् ॥ ५१ ॥

इति स्कन्दपुराणे ऽष्टनवतितमो ऽध्यायः ॥ १८ ॥

47e जयेत्यू०] भवन्त्यू० R 49a सुरभीणां च] सुरभीनाञ्च R 50c °वहं रुद्रं] °वहान् रुद्रान् R 51a सेव्यमानो] सेव्यमान R (unmetrical) Col. इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे ऽध्यायः R

47-col.] om. A

47(d⁷) S₁, (a⁷) S₃ 48(a⁴-a⁶, c⁸-d¹) S₁ 51(a⁵-a⁷, d⁵) S₁

47a ततस्तं] S^{pc}S₃RBh, तत(क्त) S₁^{ac} 47ab °विप्रास्तं] RBh (em.?), °विप्रा तं S₁, (°वि)प्रा तं S₃ 47b °स्थिताः] RBh (em.?), °स्थिता S₁S₃ 47c °वन्वाग्भिः] S^{pc}S₃RBh, °वं वा-ग्भिः S₁^{ac} • °रिष्टाभिर्] S₁RBh, °रिष्टाभि S₃ 47d °मानतः] S₃RBh (em.?), °मा(न)त S₁ 47ef] (S₁)Bh, om. S₃ 47e सर्वाणि] S^{pc}RBh, (अ)र्वाणि S₁^{ac} • °त्यूचुर्] em. Bh (silently), °त्यूचु S₁ 48a °तास्तदा] S₃R, (°ता त)-र् S₁, °तास्ततो Bh (conj.?) 48b °भयः शुभाः] S₁RBh, °भय शुभा S₃ (unmetrical) 48c दिव्याश्च] S₃RBh (em.?), दिव्यां(श्च) S₁ 49b स-र्वतः] S₁S₃^{pc}RBh, सर्वशः S₃^{ac} 49d °वर्धनाः] S₁S₃^{pc}RBh, °वर्द्धना S₃^{ac} 50a ततः] S₁RBh, तत S₃ • प्रोक्त्वा] S₁S₃R, प्रोच्य Bh (em.) 50b कृत्वा रुद्राय वै नमः] S₁RBh, देवानां हर्षवर्धना S₃ (cf. 49d) 50d प्रययौ] S₁S₃R, स ययौ Bh (conj.) 51a ऋषिभिः] S₁S₃R, मुनिभिः Bh (conj.?) 51b °र्बहुभिर्] S₁RBh, °र्बहुभि S₃ (unmetrical) 51c दिव्यैर्] S₁RBh, दिव्यै S₃ • प्रदक्षिणैः] S₃RBh (em.?), प्रदक्षिणी S₁ 51d महार्णवम्] S₃RBh, महार्णवमिति S₁ (इति part of col.) Col. ० ॥ स्कन्दपुराणे वरुणालयगमने आध्यायः १५४ (in letter numerals) ॥ ० S₁, ० ॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः १८ (in letter numerals) ॥ ० S₃, इति स्कन्दपुराणे वराहस्य वरुणालयगमनं नामाष्टनवतितमोऽध्यायः Bh

एकोनशततमो ऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

स संप्रयातो धर्मात्मा नर्दमानो यथा घनः ।

सर्वलोकमयो देवो वराहो नन्दिवर्धनः ।

अपश्यत्सागरं चैव संप्राप्यातिमहाबलः ॥ १ ॥

नर्दमानं यथा मेघं लीयमानं मृगेन्द्रवत् ।

नर्तकीमिव नृत्यन्तं वल्गन्तं चैव योधवत् ॥ २ ॥

मण्डलैर्बहुभिस्त्रैश्चरन्तं वसुधां तथा ।

नियुद्धकुशलं यद्वद्गदायुद्धविशारदम् ॥ ३ ॥

तदा तं बहुधा चित्रमपश्यन्नन्दिवर्धनम् ।

----- ॥ ४ ॥

स तमर्षेण देवेशं सर्वलोकमयं विभुम् ।

पूजयामास देवाश्च ऋषयो ये च संगताः ॥ ५ ॥

1b नर्दमानो यथा घनः] सह सिद्धैर्महात्मभिः R 1f संप्राप्याति०] श्रीमान् स तु R 2c नर्तकीमिव] नर्तकानिव R 2d After this R has two pādas reading फलपुष्पोपहारांश्च कुर्वन्तमिव चान्यतः । 3b वसुधां तथा] वसुधातले R 3c यद्वद्] युद्धे R 5a तदा तं] चरन्तं R 5b ०पश्यन्नन्दिवर्धनम्] ०पश्यन्नापि सङ्गताः R 5cd] om. R 6a स तमर्षेण] देवर्षयो थ R 6c ०मास] ०मासुर् R

1a ०प्रयातो] ०प्राप्तो ति० A 1b घनः] A₃, मनः A₄A₇ 1e अपश्यत्] A₃A₄, अपश्य A₇ 1f ०प्राप्याति०] ०प्राप्येति A 2a मेघं] A₃A₄, मेघ A₇ 2b लीयमानं] नीयमानं A 2cd नृत्यन्तं वल्गन्तं चैव] नर्दन्ती स्वर्गं तं चैव {तत्रैव A₄} A 2d After this A has two pādas reading फलपुष्पोपहारे च कुर्वन्तमिव सागरं । ± 3ab ०त्रैश्चरन्तं] A₃, ०त्रैः शरतं A₄, ०त्रैश्चरस्तं A₇ 3b वसुधां तथा] वसुधातलं A 3c-4d] om. A 6c देवाश्च] A₃A₇, देवांश्च A₄

Manuscripts available for this chapter: S₁ photos 3.32b (f. 154^f), 3.33a (f. 154^v) and 3.33b (f. 155^f); S₃ f. 154^v-155^f; R f. 172^f-172^v; A₃ f. 101^v-102^f; A₄ f. 145^f-145^v; A₇ f. 143^v-144^f. 2(a³) S₁

1e अपश्यत्] S₃RA₃A₄Bh, अपश्य S₁ 1f ०प्राप्याति०] S₁Bh, ०प्राप्य ति० S₃ • ०महाबलः] S₃RA, ०बलस्तदाः S₁, ०बलस्तदा Bh (em.?) 2a यथा] S₁^{pc}S₃RABh, मथा S₁^{ac} • मेघं] S₁R A₃A₄Bh, मेघ S₃ 2b मृगेन्द्र०] S₁RABh, नगेन्द्र० S₃ 2c नृत्यन्तं] S₁RBh, नृत्यन्तं S₃ 2d वल्गन्तं] S₁R, वल्गन्तं S₃, वल्गन्तं Bh 3a मण्डलैर्] S₁RABh, मण्डले S₃ 3ab ०श्चित्रैश्चरन्तं] RA₃Bh, ०श्चित्रैश्चरन्तम् S₁, ०श्चित्रैश्चरन्त S₃ 5a तदा] S₁Bh, तथा S₃ • तं] S₃, तद् S₁Bh 5ab चित्रम०] S₁RBh, ०चित्तं म० S₃ 5b ०वर्धनम्] S₃, ०वर्द्धनः S₁, ०वर्धनः Bh 5cd] Loss of two pādas conjectured, om. S₁S₃Bh 6c देवाश्च] S₃RA₃A₇, देवांश्च S₁Bh

स जयाय प्रगृह्यैनमनुमान्य महोदधिम् ।
 निवर्त्य सर्वभूतानि प्रविवेश महार्णवम् ॥ ६ ॥
 विगाहमानः सक्रीडमर्णवं विबभौ विभुः ।
 सरः सुमहदासाद्य यथा मत्तो महागजः ॥ ७ ॥
 संप्रविश्य सुदूरं च सो ऽदृश्यः समपद्यत ।
 भूमिलेखावृतः सूर्यो यथा संपूर्णमण्डलः ॥ ८ ॥
 ततो ऽन्तर्जलमाविश्य क्षोभयानो महार्णवम् ।
 जलचन्द्रकवद्भास अदृश्यत जलौकसैः ॥ ९ ॥
 तिमींस्तिमिगिलांश्चैव तिमिगिलगिलानपि ।
 तथा वै तद्गिलानन्यान्हस्तिनो गर्दभानपि ॥ १० ॥
 मकरांश्चैव शङ्खांश्च तथैवाश्वमुखानपि ।
 तथा वै पक्षिसंकाशान्मानुषानपि चापरान् ॥ ११ ॥

7a स जयाय] जयाय स R 7c निवर्त्य] निर्वृत्य R 8ab सक्रीडमर्णवं विबभौ] संक्रीडं तत्रैव विभ-
 वौ R 8d मत्तो] नद्धो R 9c भूमि°] धूम° R 10b क्षोभयानो] क्षोभमानो R 10c °द्वास]
 °द्वास R 11a तिमींस्ति°] तिमि ति° R • °श्चैव] °श्चापि R 11c तथा वै तद्गिला°] सत्त्वांश्च
 विविधा° R 12ab] om. R

7a °गृह्यैन°] A₃A₄, °गृह्येन° A₇ 7c निवर्त्य] निर्वृत्यै A₃, निर्वृत्यै A₄, निर्वृत्यै: A₇ • °भू-
 तानि] A₄A₇, °भूतानां A₃ 8ab] om. A 8c सरः] दूरं A • °दासाद्य] A₃A₄, °दासाद्य
 A₇ 9ab] सं[स A₄]प्रविश्य वभुवं च सो दृश्यत्सुमहाद्युतिः A₃A₄, संप्रविश्यम्ब्रश्याण्णवं देवश्चादृश्यो
 भून्महाद्युतिः A₇ (unmetrical) 9c भूमि°] धूम° A 10c °द्वास] A₃A₄, °द्वास A₇ 10d
 जलौकसैः] जलौकसः{°शः A₇} A 11a तिमींस्तिमिगिला°] तिमिस्तिमिगिला°{°मिगिला° A₄} A
 11b-11a] om. A 12b तथैवाश्वमुखा°] सत्त्वांश्चास्वे मुखा° A₃, सत्त्वा{°त्वां° A₄^{ac}}श्चारो मुखा°
 A₄, सत्त्वांश्चातश्चवा(हु)खा° A₇ (unmetrical) 12d °नपि चापरान्] °न् महिषान् खगान्{°मान् A₃}
 A

8(b⁸)(c¹) S₁ 10(d⁸) S₁ 11(a¹-a⁷)(a⁸) S₁

7a °गृह्यैन°] S₃RA₃A₄Bh, °गृह्येन° S₁ 7b महोदधिम्] S₃RABh, महोदधि S₁ 8a °गाहमा-
 नः] S₃RBh (em.?), °गाहमान S₁ 8ab सक्रीडम°] em. Bh (silently), सक्रीडमा° S₁, सक्रीडा
 आ° S₃ 8b विबभौ] S₁Bh, विबभो S₃ • विभुः] S₃^{pc}RBh (conj.?), वि॒ S₁, विभु S₃^{ac} 8c
 °दासाद्य] S₁S₃^{pc}RA₃A₄Bh, °दासाद्य S₃^{ac} 9a °प्रविश्य] S₁RABh, °प्रपश्य S₃ 9b सो ऽदृ-
 श्यः] RBh (em.?), सो दृश्य S₁, सोदृश्य S₃ • °पद्यत] S₃RBh (em.?), °पद्यतः S₁ 9c
 भूमि°] S₁Bh, भूमी° S₃ • °वृतः सूर्यो] RABh, °वृतः सूर्य S₁, °वृत सूर्यो S₃ (unmetrical)
 10a ततो ऽन्त°] S₁^{pc}S₃RABh, ततो न° S₁^{ac} 10b महार्णवम्] S₁RABh, महार्णवः S₃ 10c
 °कवद्भास] S₃A₃A₄Bh, °कवत्व्यास S₁^{pc}, °कर व्यास S₁^{ac} 10d जलौकसैः] S₃R, स लोक(पै): S₁,
 स लोकपैः Bh 11a तिमींस्तिमिगिलांश्चैव] em., (तिमान्तमिङ्गला) – ॒ S₁ (upper parts lost, last
 but one akṣara has subscript च्), तिमींस्तिमिङ्गलाश्चैव S₃, तिमिन्तिमिङ्गलश्चैव Bh (conj.?) 11b
 तिमिगिल°] S₁S₃R, तिमिङ्गल° Bh (typo?) 11c-11b] om. S₃ 11c तथा वै] S₁, तथैव Bh
 (conj.) • तद्गिलान°] S₁^{pc}Bh, तद्गिलान° S₁^{ac} (unmetrical) 11d हस्तिनो गर्दभानपि] R, गर्दभां
 हस्तिनो न्यपि S₁, गर्दभान् हस्तिनो ह्यपि Bh (conj.?) 12a शङ्खांश्च] em. Bh (silently), शखाश्च S₁
 12c वै पक्षि°] S₁RABh, नैक्षि° S₃ (unmetrical) • °संकाशान्] RABh, °संकाशा S₁, °सकाशं
 S₃ (unmetrical) 12d चापरान्] RBh (em.?), चापराम् S₁, चापरात् S₃

रथचक्रप्रकारांश्च सिंहव्याघ्रमुखानपि ।
 शरभक्ष्विडालास्यान्मत्स्यान्बहुविधांस्तथा ।
 त्रासयन्स महातेजा जगाम सुमहाबलः ॥ १२ ॥
 कुतूहलात्समाविश्य केचिदाघ्राय चैव हि ।
 नश्यन्ति मत्स्या दीप्तास्याः शतशो ऽथ सहस्रशः ॥ १३ ॥
 स प्रदक्षिणमावृत्य दिव्यं ह्यशिरः शुभम् ।
 क्षणान्मैनाकमध्येन गत्वा भोगवतीमपि ॥ १४ ॥
 वरुणस्य पुरीं गत्वा पयोनाथस्य धीमतः ।
 पर्जन्यं दिग्गजं प्राप्य कृत्वा चापि प्रदक्षिणम् ॥ १५ ॥
 सुरभीपुरमासाद्य गां दृष्ट्वा चैव सुप्रभाम् ।
 या क्षरन्ती सदा व्यास सुधाममृतमेव च ॥ १६ ॥
 क्षीरोदं तत्सरो दिव्यं फेनपा यत्र ते द्विजाः ।
 तस्मिन्सरसि तत्पीत्वा पयो ऽमृतसमप्रभम् ।
 पूजितः फेनपैः सम्यक्तां रात्रिं तत्र सो ऽवसत् ॥ १७ ॥
 उषित्वा तत्र सो ऽगच्छत्कङ्कस्य पुरमव्ययम् ।
 वासुकेश्च पुरं प्राप्य तक्षकस्य च धीमतः ॥ १८ ॥

13c °विडालास्यान्] °विडालाख्यान R **13f** जगाम सु°] गजानपि R **14cd**] दर्शनात्तस्य दीप्त्या च नमस्यन्ति सहस्रशः R **15c** क्षणान्] क्षणं R • °मध्येन] °मध्ये च R **16c** पर्जन्यं] पाञ्चल्यं R^{pc}, □ ल्यं R^{ac} **17a** °पुर°] °तीर° R **17b** गां] गा R • सुप्रभाम्] सुप्रभाः R **17c** क्षरन्ती] क्षरन्ति R **17d** सुधाम°] दिव्यद्वा° R • च] हि R **18a** तत्सरो] तत्सरं R **18c** °न्सरसि तत्] °न् वारि सितं R **19b** °त्कङ्कस्य] °त् कङ्कट° R

13ab] om. A **13cd**] om. A₇ **13cd** °विडालास्यान्मत्स्यान्] °विनाशस्यास्सस्यान् A₃A₄ **13e** त्रासयन्स] त्रास{°श° A₇}नस्व° A **14a** कुतूहलात्] A₃A₄, कुतूहलः A₇ **14b** °दाघ्राय] °दाघाय A₇, °दाद्याय A₃, °दाद्याय A₄ **14c** मत्स्या दीप्तास्याः] दीप्तास्ते{°नस्ताण् A₇} सर्वे A **15c-17d**] om. A **18e** पूजितः फेनपैः] पूजितासन् ततः A₃A₄, पूजिता सतता A₇ **19a** सो ऽगच्छत्] वै व्यास A

15(c⁷) S₃ **16(c⁸-d¹)** S₁ **19(b³-b⁴)** S₁

13c शरभक्ष्वि°] RA₃A₄Bh, शरभक्ष्वि° S₁^{ac}, शरभक्ष्वि° S₁^{pc}, शरभक्ष्वि° S₃ **13cd** °लास्यान्मत्स्यान्] S₁^{pc}Bh, °लान्त्यां मत्स्या S₁^{ac}, °लास्यान्मत्स्याम् S₃ **13e** त्रासयन्सु°] S₃R, त्रासयन्सु° S₁, भ्रामयन्सु° Bh (conj.?) **13f** °महाबलः] S₁^{pc}RABh, °महाबल S₁^{ac}, °महाबलाः S₃ **14a** कुतूहलात्समा°] S₁RA₃A₄, कुतूहलां समा° S₃, कुतूहलात्समा° Bh (conj.) **14c** नश्यन्ति] S₃A, दशन्ति S₁Bh • दीप्तास्याः] em. Bh (silently), दीप्तास्या S₁S₃ **15a** प्रदक्षिण°] S₁RABh, प्रदक्षिणा° S₃ **15c** °न्मैनाकमध्येन] S₁S₃^{pc}Bh, °न्मैनाम(थ)न S₃^{ac} **16a** पुरीं] S₁RBh, पुरी S₃ **16c** °ग्गजं] S₁^{pc}S₃RBh, °ग्गदा S₁^{ac} **17b** गां] S₁S₃, गा Bh (em.) • चैव] S₃RBh (em.?), दैव S₁ • सुप्रभाम्] S₁S₃, सुप्रभाः Bh (em.) **17c** या] S₁S₃R, याः Bh (em.?) • क्षरन्ती] conj. (cf. MBh 5.100.2a), क्षरन्ति S₁Bh, क्षरति S₃ (unmetrical) **18b** फेनपा] S₁^{pc}S₃R Bh, (दे)न(या) S₁^{ac} • द्विजाः] S₁^{pc}RBh, द्विजा S₁^{ac}, द्विजां S₃ **18d** पयो] S₃R, यशो S₁^{pc}Bh, (प)शो S₁^{ac} **18e** फेनपैः] S₁RBh, फेनपै S₃ **18ef** °म्यक्तां रात्रिं] RABh, °म्यक्ता रात्रिं S₁, °म्य तां रात्रिं S₃ **18f** सो] S₁RABh, तो S₃ **19c** पुरं] S₁RABh, पुरी S₃ **19d** धीमतः] S₁^{pc}S₃RABh, धीमत S₁^{ac}

ततः शेषस्य देवेशो विदितां रमणामिति ।
 रम्यां मनोज्ञां दिव्यां च स्वर्गादपि तां वराम् ॥ १९ ॥
 श्रुत्वानन्तश्च तं राजा अर्घेण च स पूजयत् ।
 प्रणम्य बहुमानाच्च उपामन्त्रयदव्ययः ॥ २० ॥
 महत्कार्यमिदं देव कर्तव्यं त्रिदिवोकसाम् ।
 भूयो वयं त्वया सार्धं करिष्याम यदीच्छसि ॥ २१ ॥
 तं पूजयानं मधुहा प्रीत्या परमया युतः ।
 उवाच लोककार्यस्य न विघ्नं कर्तुमर्हसि ।
 मा च कालो ऽयमुद्युक्तो दैत्यस्य न भवेदिति ॥ २२ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 ततो विसृज्य तं नागं रसातलमुपागमत् ।
 तत्र सागरको दैत्यः सुप्रभो ऽन्तर्जलेचरः ॥ २३ ॥
 अपश्यत्तं तदायान्तं हिरण्याक्षपुरं प्रति ।
 गात्रेषु देवान्सूक्ष्मांश्च वराहस्यान्ववैक्षत ॥ २४ ॥

20b विदितां रमणामिति] विदित्वा रमणीं पुरीम् R **20d** स्वर्गादपि] प्रययावपि R^{pc}, प्राददापि R^{ac}
21b अर्घेण च स] सुखेन सम° R **21d** °मन्त्रय°] °मन्त्रय° R **22**] R has this after 22d.
22c °यो वयं त्वया] °यः काम्ये तदा R **22d** करिष्याम] गमिष्यामि R **23a** मधुहा] मधुहं R
23d After this R has 21. **23e** कालो ऽयमुद्युक्तो] कालात्ययो देव R **23f** न भवेदिति] मरणे भवेत्
 R **24b** °मुपागमत्] R^{pc}, °मगात् पुनः R^{ac} **24c** सागरको] सागरगो R **25a** अपश्यत्तं]
 अपश्यत् R

20ab देवेशो विदितां रमणामिति] देवो सौ विदितां { °ता A₄ } रमणीमिति A₃A₄, देवेशौ न्यवसत् कामचारतः
 A₇ **20cd**] om. A₇ **20c** रम्यां मनोज्ञां दिव्यां] सा मनो { शर्मणो° A₄ } ज्ञा च दिव्या A₃A₄ **20d**
 वराम्] वरं A₃, वरं A₄ **21ab** राजा अर्घेण च स] ज्ञात्वा अर्घ्येण { अर्घेण A₄, अर्घ्येण A₇ } सम° A
21c °मानाच्च] A₃A₄, °मानाच्च A₇ **22**] A has this after 22d. **22d** यदीच्छसि] यदिच्छसि
 A₃A₄, यदास्यसि A₇ **23c** लोक°] देव° A **23d** न] मा A • After this A₃A₄ have 21 and
 A₇ does 24ab and 21. **23ef**] om. A **24** सनत्कुमार उवाच] om. A₇ **24c** तत्र] ततः A
24d °जलेचरः] °जले { °ने° A₄ } चरः A **25ab**] A₇ has this after 22d and repeats it here. **25a**
 अपश्यत्तं] A₃A₄, अपश्यन्तं A₇, अपश्यत्वं A₇ **25b** °पुरं] °रथं AA₇ **25c** °वान्सूक्ष्मांश्च]
 °वांश्चिक्षेप A **25d** वराहस्यान्ववैक्षत] वाराहस्य न्यवैक्षतः A₇, परावाहस्य नैक्षतः A₃A₄

21(c⁴-c⁵, c⁸-d²) S₁ **23**(e²) S₁ **24**(c¹) S₁

20a ततः] S₃RA, तत् S₁, तत्र Bh **20b** विदितां रमणामिति] S₃, विदितामरतामितिः S₁, वि-
 न्दतामरतामिति Bh (conj.) **20c** दिव्यां च] S₃RBh (em.?), दिव्यांश्च S₁ **21a** तं] S₃RABh,
 तां S₁ **21b** च स] S₁S₃, सम° Bh • पूजयत्] S₃RABh, पूजयम् S₁ **21c** °मानाच्च] RA₃
 A₄Bh, °मानाच्च S₁ (last akṣara has subscript च्), °मानाच्च S₃ **22**] Relocation of these four
 pādas here conjectured, S₁S₃Bh have this after 22d. **22b** कर्तव्यं त्रि°] S₁RABh, कर्तव्यन्त°
 S₃ **22c** सार्धं] S₁RABh, सार्द्धं S₃ **23d** विघ्नं] S₁RABh, विघ्नं S₃ (unmetrical) • After
 this S₁S₃Bh have 21. **23e** °मुद्युक्तो] S₃Bh (conj.?), °मुद्युक्तो S₁ **24a** तं नागं] S₁^{pc}S₃RA
 Bh, तं-गं S₁^{ac} **24c** सागरको] S₁S₃A, सागरपो Bh (conj.) • दैत्यः] S₁RABh, दैत्य S₃
25a अपश्यत्तं] S₃A₃A₄Bh, अपश्यन्तं S₁ **25b** हिरण्याक्ष°] S₃RAA₇Bh, हिरण्डाक्ष° S₁ **25d**
 °न्ववैक्षत] RBh (em.?), °न्ववैक्षतः S₁, °न्ववैक्षतः S₃

विस्मितश्चास्य रूपेण भयान्नैनुपागमत् ।
 तेजसा चापि विष्टब्धो दुरात्मा तस्य सो ऽसुरः ॥ २५ ॥
 आविवेदयिषुस्तस्मै हिरण्याक्षाय सो ऽत्वरत् ।
 चक्रे वेगं प्रति पुरं वराहस्य तदाग्रतः ॥ २६ ॥
 स यातुकामो दितिजाधिराजं वराहरूपं तमनन्तमन्तकम् ।
 जगाम दैत्याय स जीवितान्तकं यथानिलः प्रच्युतदाममाल्यवान् ॥ २७ ॥

इति स्कन्दपुराण एकोनशततमो ऽध्यायः ॥ १९ ॥

27a आविवे°] प्रविवे° R 27b सो ऽत्वरत्] सत्वरं R 27c चक्रे वेगं प्रति] चक्रिरे संप्रति R
 28a यातु°] हन्तु° R 28b °रूपं तमनन्तमन्तकम्] °रूपेण अनन्ततेजाः R 28c जीवितान्तकं]
 जीवितान्तको R 28d प्रच्युतदाम°] पूज्यतमो हि R Col. om. R

26b भयान्नैनु°] भयान्नैव° A 26c विष्टब्धो] विष्टब्धो A₇, रिष्टब्धो A₃A₄ 27a °वेदयिषु°] A₃A₇,
 °वेदयिषु° A₄ 27b सो ऽत्वरत्] सोत्तरं A 27d वराहस्य] A₇, वाराहस्य A₃A₄ 28a यातु°]
 हन्तु° A 28b °मन्तकम्] °रासुरं A 28c स जीवितान्तकं] जीवान्तको A (unmetrical) 28d
 प्रच्युतदाममाल्यवान्] प्रत्युत मान्यवान् A (unmetrical) Col. इति स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां
 संहिताया{इति स्कंद° A₄}मम्बिकाखण्डे वराहगमनाध्यायः A±

27(a⁷, d⁴)(d⁵) S₁, (d⁴-d⁵)(d⁶-d⁷) S₃

26a विस्मितश्चा°] S₃RA, तस्मिन्तश्चा° S₁Bh 26b भयान्नै°] S₁RBh, भयान्नै° S₃ 26c चापि
 विष्टब्धो] S₁^{pc}S₃RBh, चाविष्टब्धो S₁^{ac} (unmetrical) 27a आविवेदयिषुस्तस्मै] S₃A₃A₇, आविवेदयि-
 ष(न्त)स्मै S₁^{pc}, आविवेदयि(ष्या)स्मै हि S₁^{ac} (unmetrical), आवेदयिष्यन्तस्मै हि Bh (conj.?) 27b सो
 ऽत्वरत्] em., सो त्वरन् S₁, सो द्वरं S₃, सत्वरम् Bh (conj.) 28c जीवितान्तकं] S₁S₃, जीवितान्तं
 Bh (conj.?) 28d प्रच्युत°] conj., प्रद्युत° S₁Bh, प्रत्युत S₃ • °दाम°] S₁^{ac}?, °दान° S₁^{pc}
 S₃Bh, • °माल्यवान्] RBh, °माल्यवानिति S₁S₃ (इति part of col.) Col. ○॥ स्कन्दपुराणे
 सागरप्रवेशे आध्याय १५५ (in letter numerals) ॥ ○ S₁, ○॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः १९ (in letter
 numerals) ॥ ○ S₃, इति स्कन्दपुराणे वराहस्य सागरप्रवेशो नामैकोनशततमोऽध्यायः Bh

शततमो ऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

तस्मिन्भये समापन्ने विनाशभयसूचकाः ।

हिरण्याक्षपुरे घोरा उत्पाता ह्यभवंस्तदा ॥ १ ॥

अट्टालका विशीर्यन्ते देवतार्चा हसन्ति च ।

शिवा नदन्ति दैत्यानां गृहेषु च सभासु च ॥ २ ॥

अकस्माच्चाभवत्तत्र पौराणां भैरवो रवः ।

पादपाश्च विना वातं पतन्त्युन्मूलिता भुवि ।

भास्करश्च कबन्धान्धो युद्धं चाप्यत्र दृश्यते ॥ ३ ॥

सनत्कुमार उवाच ।

एतान्यन्यानि च तदा निमित्तानि महान्ति च ।

संलक्ष्य राजा दैत्यानामसुरानिदमब्रवीत् ॥ ४ ॥

निमित्तान्यभिलक्ष्यन्ते महान्त्यसुरपुंगवाः ।

नैव तान्यनिमित्तानि दृश्यते च भयं महत् ॥ ५ ॥

3ab = AS p. 485 3cd = AS p. 445

1a समापन्ने] समुत्पन्ने R 2a अट्टालका] अट्टालिका R 2b देवतार्चा] देवताश्च R 3ab °भव-
त्तत्र पौराणां भैरवो रवः] °भवस्तत्र प्रजानां भैरवा रवाः R 4a च तदा] घोराणि R 5cd] एतानि
हि निमित्तानि दृश्यन्ते भयवन्ति हि R

1d ह्यभवं°] A₇, अभवं° A₃, सुभवं° A₄ 2b देवतार्चा] प्रतिमा च A 2d गृहेषु] A₃A₄, गुहेषु
A₇ • सभासु] A₃, सभाशु A₄, सभाषु A₇ 3a अकस्माच्चा°] अधस्ताच्चा° {°च्चा° A₇} A 3d
°न्मूलिता] °न्मीलिता A₃, °न्मिलिता A₄A₇ 3e भास्करश्च] भास्कराश्च A • कबन्धान्धो] कबंधांघो
A₃A₄, कबन्धाश्च A₇ 4ab] om. A 4cd दैत्यानाम°] दैत्यांश्च अ° A 5ab °न्यभिलक्ष्यन्ते
महान्त्य°] °न्य{°त्य° A₃}त्र रक्षन्ते सहस्र्य° A₃A₄, °न्यत्र रक्ष्यन्ते ऋहन्त्यः A₇ 5cd] एतानि हि
निमित्तानि दृश्यन्ते भयवन्ति च A

Manuscripts available for this chapter: S₁ photos 3.33b (f. 155^f), 3.34a (f. 155^v), 3.34b (f. 156^f),
3.35a (f. 156^v) and 3.35b (f. 157^f); S₃ f. 155^f–157^f; R f. 172^v–174^f; A₃ f. 102^f–103^v; A₄ f. 145^v–
147^f; A₇ f. 144^f–146^f.

1(c⁷–c⁸)(d¹–d²) S₃ 3(e³) S₁

1a समापन्ने] S₁S₃^{pc}ABh, समापने S₃^{ac} (unmetrical) 1b °सूचकाः] S₁RABh, °सूचका S₃ 1d
उत्पाता] S₁^{pc}S₃RABh, उत्पातो S₁^{ac} • °वंस्तदा] RABh, °वन्तदाः S₁, °वन्तद S₃ 2b दे-
वतार्चा] S₃, देवताचा S₁, देवताश्चा° Bh (em.?) • हसन्ति च] S₃RA, °हसन्ति S₁Bh 2d
गृहेषु] S₁S₃^{pc}RA₃A₄Bh, (शृ)हेषु S₃^{ac} 3a अकस्माच्चा°] S₁RBh, अकस्मा च S₃ 3b पौराणां]
S₃ABh, पौराणोम् S₁^{pc}, पौराणाम् S₁^{ac} 3d °तन्त्युन्मूलिता] RBh (em.?), °तन्त्युन्मूलिता S₁, °त-
न्त्यु{°त्यु° S₃}न्मूलिता S₃ 3e भास्करश्च] S₃RBh (em.), भास्क(रा)श्च S₁ • कबन्धान्धो] S₁R,
क(द्ध)+ब+न्धाङ्को S₃, कबन्धाभो Bh (conj.) 3f युद्धं] S₁RABh, युध्यं S₃ 4 सनत्कुमार उवाच]
S₁RABh (सन उ in S₃), सनत्कुमारोवाच S₁ 4a तदा] S₁Bh, दता S₃ 4b महान्ति] S₁RBh,
महन्ति S₃ 4c–6b] om. S₃ 4d °सुरानि°] S₁^{pc}RABh, °सुरामि° S₁^{ac} 5a °न्यभिलक्ष्यन्ते]
RBh (conj.), °न्यपि लक्ष्येत S₁ 5c तान्य°] conj. Bh, तानि S₁ • °निमित्तानि] S₁^{pc}RABh,
निमित्तानि S₁^{ac}

हृतराज्याश्च देवेशा न ते स्थास्यन्ति निष्क्रियाः ।

नूनं ते किञ्चिदाश्रित्य कुर्वन्ति समरं प्रति ॥ ६ ॥

सनत्कुमार उवाच ।

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा प्रह्लादो ऽसुरसत्तमः ।

प्रणम्य पितरं सम्यगिदं वचनमब्रवीत् ॥ ७ ॥

प्रह्लाद उवाच ।

सुतो ऽहं तव दैत्येन्द्र पिता त्वं मम धर्मतः ।

न तवास्मद्विधे बुद्धिराधेया दैत्यसत्तम ॥ ८ ॥

तथापि तु वयं प्रीत्या इच्छन्तो राज्यमक्षयम् ।

वक्ष्यामो बालभावेन तन्नः संस्मर्तुमर्हसि ॥ ९ ॥

अद्य रात्रौ मया स्वप्ने दृष्टो ऽसौ नररूपवान् ।

वराहरूपी संगत्य भवन्तं निगृहीतवान् ।

न तथा तद्यथा स्याद्धि तथा त्वं सम्यगाचर ॥ १० ॥

हिरण्याक्ष उवाच ।

एवमेतन्न संदेहो भवान्धर्मरतः सदा ।

दृष्टवांस्तद्यथातत्त्वमेवमेतन्न संशयः ॥ ११ ॥

अहमद्य गतः स्वप्ने त्र्यम्बकस्य निवेशनम् ।

नतं च मामिदं प्राह भगवान्गोवृषध्वजः ॥ १२ ॥

8cd तवास्मद्विधे बुद्धिराधेया] चाप्यस्मद्विधो बुद्धिः सन्धेया R 9b राज्यमक्षयम्] वाक्यमक्षयम् R 9d तन्नः संस्मर्तुं] तत् सर्वं क्षन्तुं R 10e स्याद्धि] स्याद्धै R 11d एवमेतन्न] एवमेव चैतन्न R 12c प्राह] तात R

6ab] om. A 6c नूनं ते] A₃A₄, नृणन्ते A₇ • °दाश्रित्य] °दासृज्य A₃A₄, °दासृह्य A₇ 7b ऽसुरसत्तमः] मुनिसत्तम { °मः A₇ } A 8a सुतो] अतो A 8b मम] तव A 8c-9b] om. A 9d तन्नः संस्मर्तुं] तत्सर्वं क्षन्तुं A 10c °रूपी] °रूपं A 10ef] om. A 11cd °तत्त्वमेव°] A₃A₄, तन्न मेरु° A₇ 11d °मेतन्न] °मेव न A 12c नतं च] नतस्य A • मामिदं] A₃A₄, मादिदं A₇ 12d °वान्गो°] °वान्मे A

6a देवेशा] RBh (em.?), देवेसा S₁ 6b निष्क्रियाः] S₁^{pc}RBh, निष्क्रियाः S₁^{ac} 6c-7b] S₃ has this after 9b. 6c नूनं ते] S₃RA₃A₄Bh, नृणन्तो S₁^{pc}, नृणन्तो S₁^{ac} 6d समरं] S₁RABh, समर S₃ 8a सुतो] S₁RBh, ततो S₃ • दैत्येन्द्र] S₁^{pc}S₃RABh, दैत्येन्द्र S₁^{ac} 8b धर्मतः] S₁^{pc}S₃RA₃Bh, धर्मत S₁^{ac} 8c तवा°] S₁Bh, तदा° S₃ • °द्विधे] em., °द्विधे S₁, °द्विधे S₃, °द्विधेर् Bh (em.?) 8d °सत्तम] S₁^{pc}RBh, °सत्तमः S₁^{ac}S₃ 9b राज्य°] S₁Bh, राज° S₃ 9c-10b] om. S₃, instead of this S₃ has 6c-7b. 9d तन्नः] S₁, तन्न Bh (conj.) 10b °रूपवान्] RABh, °रूपवाम् S₁ 10cd] om. S₁ 10c °रूपी] S₃R, °रूपं Bh 10e स्याद्धि] S₁^{pc}S₃Bh, स्या(धि) S₁^{ac} 10f °गाचर] S₁^{pc}S₃RBh, °गाचरः S₁^{ac} 11a एवमे°] S₁S₃^{pc}RABh, एतमे° S₃^{ac} 11b भवान्धर्मरतः सदा] S₃^{pc}RA, भगवान्धर्मरतस्सदा S₁, भवान्धर्मरत सदा S₃^{ac} (unmetrical), भवान्धर्मरत-तस्तदा Bh (conj.) 11c दृष्टवांस्त°] S₁RABh, दृष्टवान्त° S₃ 11cd °तत्त्वमेव°] S₁RA₃A₄Bh, नस्त्वं ए° S₃ 11d °मेतन्न] S₁Bh, °मेत न S₃ 12a गतः] S₃RABh, ततः S₁ 12b नि-वेशनम्] S₃RA, निवेशने S₁Bh 12c नतं च मा°] S₃R, नतम्ममा° S₁^{pc} (च written above म्म), (त)तम्मया° S₁^{ac}, ततः स मा° Bh (conj.) • °मिदं] S₁RA₃A₄Bh, °मिद S₃

एतावद्भवतो दैत्य राज्यमिन्द्रत्वमेव च ।
 यच्छ्रेमां त्वं श्रियं पुत्र सहस्राक्षाय सुप्रभाम् ॥ १३ ॥
 शनैराच्छिद्य मुक्तैव मुकुटं हारमेव च ।
 केयूरे चाङ्गदे चैव खड्गं रुचकमेव च ॥ १४ ॥
 कटके शासनं चैव दुकूलं च तथोत्तमम् ।
 अनिच्छतो मे संगृह्य शक्राय प्रददौ तदा ॥ १५ ॥
 ततो मां भगवानाह मत्समीपे त्वया सदा ।
 काल्यं प्रभृति वस्तव्यं दिव्ये राज्ये न दैत्यप ॥ १६ ॥
 यदेतद्धि मया दृष्टं नैतन्मिथ्या भविष्यति ।
 सर्वथा नास्ति दैत्यानां मयैकेन भयं त्विह ॥ १७ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 तस्य तद्वचनं श्रुत्वा दैत्याः सर्वे तदाब्रुवन् ।
 मिथ्यैतत्स्वप्नगतयो मिथ्या राजन्प्रकीर्तिताः ॥ १८ ॥
 अन्धको ऽसहितो ऽस्माभिर्योत्स्यते देवतैः सह ।
 यो ऽवध्यः सर्वभूतानां बलवानजितश्च ह ॥ १९ ॥

13c-14b] om. R 14c केयूरे चाङ्गदे] केयूरमङ्गदञ् R (unmetrical) 14d-15a] om. R
 15d शक्राय प्रददौ तदा] +प्रददौ+ प्रददौतराम् R 16b मत्समीपे] तत्समीपे R 16c काल्यं] कलेः
 R 16d दिव्ये राज्ये] किन्ते राज्यं R 17c नास्ति] स्वस्ति R 18c °त्वप्रगतयो] °त्सुप्रमत-
 यो R 18d राजन्प्रकीर्तिताः] राज्यं प्रकीर्तितम् R 19a अन्धको ऽस°] अन्धकः स° R 19b
 देवतैः] देवतैः R 19d °नजितश्च ह] °न् गज्जितश्च +ह+ R

13c यच्छ्रेमां त्वं श्रियं] यच्छ्रेमं { °म A₃ } त्वं { लं A₇ } श्रियं A 13d सहस्रा°] A₃A₄, सहस्रा° A₇
 • सुप्रभाम्] सूतया A 14a-16b] om. A 16c काल्यं] कस्य A 16d दिव्ये] किं ते A 17b
 नैतन्] A₃A₄, मे तन् A₇ 17c नास्ति] स्वस्ति A₃A₄, सस्ति A₇ 17d भयं त्विह] भवत्विह A₃A₄,
 भवन्निह A₇ 18b दैत्याः] A₄A₇, दैत्या A₃ 19a अन्धको ऽस°] अन्धकः स° A₄A₇, अन्धकस°
 A₃ (unmetrical) 19b °योत्स्यते] A₃A₄, °योष्यन्ते A₇ • देवतैः] देवतैः A

13(d³) S₁ 18(b⁴) S₁ 19(d¹) S₁

13a एतावद्] S₃RABh, एताव S₁ 13c यच्छ्रेमां] S₃Bh (conj.), यच्छ्रेमां S₁ • त्वं श्रियं]
 S₃, त्वमिथ्यम् S₁, त्वं श्रियां Bh (conj.) 13d सहस्राक्षाय] S₃A₃A₄, सह(य)क्षाय S₁, सहयक्षाय Bh
 14a शनैराच्छिद्य मुक्तैव] S₃, क्षिप्रमेतां प्रयच्छाद्य S₁Bh 14b च] S₁^{pc}S₃Bh, om. S₁^{ac} (unmetrical)
 14c केयूरे चाङ्गदे] S₃, केयूराङ्गदकञ् S₁, केयूराङ्गदकं Bh 14d खड्गं] em. Bh (silently), खड्गं
 S₁, खड्गं S₃^{pc}, खड्गं S₃^{ac} 15a कटके] S₁Bh, कटकां S₃ 15b °थोत्तमम्] S₃R, °थोत्तरीम् S₁,
 °थोत्तरीम् Bh (typo) 15c अनिच्छतो] S₃RBh (em.), अनिच्छते S₁ 16a मां] S₃RBh, मा
 S₁ 16b सदा] S₁^{pc}S₃RBh, स(ह) S₁^{ac} 16c काल्यं] S₁S₃, कल्यं Bh (em.) • वस्तव्यं] S₃
 RABh, वक्तव्यं S₁ 16d दिव्ये राज्ये न] S₁S₃, किन्ते राज्येन Bh • दैत्यप] S₃RABh, दैत्यपः
 S₁ 17b नैतन्] S₃RA₃A₄, नैत S₁, न तन् Bh (conj.) • भविष्यति] S₁S₃^{pc}RABh, भविष्य
 S₃^{ac} (unmetrical) 17d भयं त्विह] R, भवन्ति ह S₁, भवत्विह S₃, भवं त्विह Bh (conj.) 18b
 दैत्याः] RA₄A₇Bh (em.?), दैत्या S₁S₃ • °दाब्रुवन्] S₃RABh, °दाब्रुवम् S₁ 18d °कीर्तिताः]
 S₁ABh, °कीर्तिता S₃ 19a अन्धको ऽस°] S₁S₃, अन्धकः स° Bh (em.?) 19b °योत्स्यते]
 S₁RA₃A₄Bh, °योष्यते S₃ • देवतैः] S₁S₃, देवतैः Bh 19d बलवा°] S₁^{pc}S₃RABh, मलवा°
 S₁^{ac}

तमाश्रित्य वयं सर्वे योत्स्यामो विज्वराः सुखम् ।
 मा युध्यतु भवान्सार्धं सुरैः सुरबलार्दनः ॥ २० ॥
 त्वयि प्राणाः स्थिताः सर्वे दैत्यानां दानवैः सह ।
 त्वयि जीवति जीवाम त्वं चेन्नासि कुतो वयम् ।
 त्यक्त्वा वा स्वपुरं सर्वे प्रविशाम महोदधिम् ॥ २१ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 तेषां तद्वचनं श्रुत्वा हिरण्याक्षो महासुरः ।
 प्रहस्य तानिदं सम्यगुवाच वदतां वरः ॥ २२ ॥
 स्रष्टायं सर्वभूतानां दाता हर्ता तथैव च ।
 विहितं तेन यत्पूर्वं तत्कुर्यात्को ऽन्यथा पुनः ॥ २३ ॥
 यदि मृत्युरवश्यं मे विहितस्तेन दानवाः ।
 अयुध्यमानमासीनमेत्यासौ मां हनिष्यति ॥ २४ ॥
 वीक्षध्वं तन्मम स्थानं सर्व एवासुरोत्तमाः ।
 यत्र तिष्ठन्तमभ्येत्य न मां मृत्युर्नयिष्यति ॥ २५ ॥

20b विज्वराः सुखम्] विगतज्वराः R **20c** युध्यतु] युध्यत R **20d** °लार्दनः] °लार्दन R **21b** दानवैः सह] दानवेश्वरः(ः) R **21cd** जीवाम त्वं चेन्नासि] जीवामो त्वञ्चेच्छसि R **21e** वा स्व°] राज्यं R **21f** °विशाम महोदधिम्] °विशामो महेश्वरम् R **22d** वदतां वरः] मधुरं वचः R • After this R has हिरण्याक्ष उवाच । **23ab**] om. R **23c** विहितं तेन यत्] धात्रा यद्विहितं R **24ab** मे विहित°] +विहित°+ R (unmetrical) **25b** सर्व एवा°] भवन्तो ह्य° R **25c** यत्र] यद° R • °मभ्येत्य] °मव्यग्रं R **25d** °नयिष्यति] °नं नेष्यति R

20ab] om. A **20c** मा युध्यतु] स[सा A₇] युध्यते A **20d** °लार्दनः] A₄A₇, °लार्दन A₃ **21c** जीवाम] A₃A₄, जीवामः A₇ **21d** चेन्नासि कुतो] चेन्नासी[चे नासी° A₄, चे नाशी° A₇]ङ्गता A **21e** वा स्व°] A₃, वा सु° A₇, वाल° A₄ **21f** प्रविशाम] A₃, प्रविवेश A₄, प्रविवेशामो A₇ (unmetrical) **23a** स्रष्टायं] A₃A₄, स्रष्टायां A₇ • °भूतानां] °देवानां[°णां A₇] A **23cd**] om. A **24b** विहितस्ते°] A₇, विहितास्ते° A₃A₄ **24cd** °नमेत्यासौ] °नं मन्ये[°न्यो A₇] सो A **24d** हनिष्यति] A₃A₄, हनिष्यसि A₇ **25ab** °न्मम स्थानं सर्व एवासुरोत्तमाः] °न्महत्स्थानं तिष्ठाम्यागत्य तत्र वै A± **25d** मृत्युर्नयि°] A₃A₇, मृत्युर्नयि° A₄

25(a⁶) S₁

20b विज्वराः सुखम्] em. Bh (silently), विज्वरा सुखम् S₁, देवते सह S₃ **20c** युध्यतु] S^{pc}S₃Bh, युध्यत S^{ac} • °न्सार्धं] S₁RABh, °न्सार्द्ध S₃ **20d** सुरैः सु°] RABh, शरैस्सु° S₁, सुरै सु° S₃ • °लार्दनः] S₁S₃A₄A₇, °लार्दन Bh **21a** स्थिताः] S₁RABh, स्थिता S₃ **21b** दानवैः] S₁ABh, दानवै S₃ **21c** जीवाम] S₁S₃A₃A₄, जीवामस् Bh (em.?) **21d** त्वं चेन्नासि] em. Bh, त्वञ्चे नास्ति S₁, त्वं चे नास्ति S₃ • वयम्] S₃RABh, भयम् S₁ **21e** वा स्व°] S₃A₃, वान्य° S₁, वाद्य Bh (conj.) **21f** महोदधिम्] S₁ABh, महोदधि S₃ **22b** हिरण्याक्षो] S₁RABh, हिरण्याक्षो S₃ **22c** तानिदं] S₃RABh, तागिदं S₁ **22d** वरः] S₃ABh, वरः S₁ **23a** स्रष्टायं] S₁A₃A₄, स्रष्टा यः S₃^{pc}Bh (conj.?), स्रष्टाय S₃^{ac} **23d** ऽन्यथा] S^{pc}S₃RBh, (स्य)था S^{ac} **24b** दानवाः] S^{pc}S₃RABh, दानवा S^{ac} **24d** °मेत्यासौ] S₃RBh (em.?), °मेत्य सौ S₁ • मां] S₃RA, मा Bh (typo?) • हनिष्यति] S₃RA₃A₄, वधिष्यतिः S₁, वधिष्यति Bh (em.?) **25a** °न्मम] S^{pc}S₃RBh, °न्म(रु°) S^{ac} **25b** एवासुरो°] S^{pc}Bh, एव सुरो° S^{ac}S₃ **25d** मां] S^{pc}RA, मा S₃^{ac}Bh • मृत्युर्] S₁RA₃A₇Bh, मृत्यु S₃

अथवा नैव मृत्युर्मे विहितस्तेन दानवाः ।
युध्यमानं यथापूर्वं नैव मां स नयिष्यति ॥ २६ ॥
मादृशः कथमेवैतत्कुर्यात्सद्भिर्विगर्हितम् ।
बाले मृत्युं समावेश्य ततश्चात्माभिरक्षणम् ॥ २७ ॥
रणे रिपूणां कदनं कृत्वैकश्चाप्यनेकशः ।
पृष्ठं दद्यात्पुनस्तेषां मादृशो दानवेश्वराः ॥ २८ ॥
विप्रचित्तिरुवाच ।
देवा ह्यनेकशः सर्वे जिता नष्टाश्च सर्वशः ।
पुनश्चायान्ति न यथा तथा सर्वे यतामहे ॥ २९ ॥
हिरण्याक्ष उवाच ।
अमरं देवता ज्ञात्वा स्वमात्मानं सुदुर्बलाः ।
जीवन्तः सुचिरेणापि भूयो लप्स्यामहे वयम् ।
राज्यमेवं विजानन्तो विपलायन्ति नित्यशः ॥ ३० ॥
अस्माकममरत्वं तु नैवास्त्यसुरोत्तमाः ।
नष्टानामप्यतो ऽस्माकं जीविताशा न विद्यते ।
तस्यामसत्यां पश्याम यत्प्राप्तं तद्धि नो वरम् ॥ ३१ ॥

26d नैव] न हि R • नयिष्यति] हनिष्यति R 27d °श्चात्माभिः] °श्चाभिः R (unmetrical)
28ab] रणे रिपून् समाहत्य एकैकश्चाप्यनेशः R (unmetrical) 28d मादृशो] सदृश्यो R 29 विप्र-
चित्तिरुवाच] om. R 30a अमरं देवता] अमरत्वं सुरा R 30b स्वमात्मानं] आत्मानञ्च R 30c
°णापि] °णा R (unmetrical) 30e राज्य°] वाक्य° R 30f विपलायन्ति] विफला यान्ति R
31ab तु नैवा°] हि न वा° R 31e तस्यामसत्यां पश्याम] तस्मादन्यं न पश्यामो R

26d स नयि°] A₃A₄, समयि° A₇ 27c-29 speaker indication] om. A 29c यथा] A₃
A₄, तथा A₇ 30 हिरण्याक्ष] सुवर्णाक्ष A 30a देवता] दैवतं A 30b स्वमात्मानं] A₄A₇,
त्वत्मानं A₃ (unmetrical) • सु°] न A 30e राज्यमेवं] बाहुमानं A 30f विपलायन्ति]
A₃, विपुलायन्ति A₄, विपलायान्ति A₇ 31ab तु नैवास्त्य°] च नैवाभ्य° A 31d जीविताशा न]
जीवितानान्न { °नु A₇ } A₃A₇, जीवितं नात्र A₄ 31e तस्यामसत्यां पश्याम] तस्मादन्यन्न पश्यामो A±

26(b⁷-b⁸, d⁴) S₁ 27(b⁵) S₁ 29(c²-c³) S₃ 31(a⁸) S₁, (a⁸) S₃

26a मृत्युर्मे] RABh, मृत्युन्मे S₁, मृत्यु मे S₃ (unmetrical) 26c युध्यमानं] S₁^{pc}S₃RABh, युध्य-
मानां S₁^{ac} 26d मां स नयि°] S₃A₃A₄Bh, मा(म)न्नयि° S₁ 27a °मेवैतत्] S₁^{pc}S₃RABh, °मेवैत
S₁^{ac} 27b °त्सद्भिर्] S₁RABh, °त्सद्भि S₃ 27c बाले] S₁^{ac}S₃RBh, बाल S₁^{pc} • समावेश्य]
RBh (conj.), समाविश्य S₁S₃^{pc}, समा(म्नित्य) S₃^{ac} 27d °श्चात्माभिरक्षणम्] S₁^{pc}S₃, °श्चात्मारं र-
क्षणम् S₁^{ac}, °श्चात्मान्तरेक्षणम् Bh (conj.?) 28b °त्वैकश्चा°] S₁^{pc}S₃Bh, °त्वैतश्चा° S₁^{ac} 28c
पृष्ठं दद्यात्] S₁RBh, पृष्ठन्द+द्यात्+ S₃ 29a °नेकशः] S₁RABh, °नेकश S₃ (unmetrical) 29c
यथा] S₃RA₃A₄Bh, तथा S₁ 30 हिरण्याक्ष] S₁RBh, सुवर्णा S₃ 30a अमरं] S₁S₃^{pc}ABh,
अमर S₃^{ac} (unmetrical) 30b °मात्मानं] S₁S₃^{pc}A₄A₇Bh, °मात्मान S₃^{ac} • °दुर्बलाः] S₃RA,
°दुर्बलां S₁, °दुर्लभम् Bh (em.) 30c जीवन्तः] S₁^{pc}S₃RABh, जीवन्त S₁^{ac} 30d लप्स्यामहे]
S₃RABh, लप्स्योमहे S₁ 31ab °त्वं तु नैवा°] S₁^{pc}Bh, °त्वन्त नैवा° S₁^{ac}, °त्वं (तं) नैवा° S₃^{pc},
°त्वं ऽवा° S₃^{ac} (unmetrical) 31c °मप्यतो] S₁S₃^{pc}RABh, °माप्यतो S₃^{ac} 31e °मसत्यां]
S₁^{pc}S₃Bh, °म ऽ ऽम् S₁^{ac}

मा कृथा नशने बुद्धिं युद्धे बुद्धिः स्थिरा मम ।
 सुयुद्धेन रणे प्राणा यान्तु मा क्लीववद्धि नः ॥ ३२ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 तेषामेवं तु वदतां सभायां सुरविद्विषाम् ।
 वेगश्चासाभिसंरब्धो दानवः प्रत्यदृश्यत ॥ ३३ ॥
 तिर्यक्संत्रासित इव मृगराजेन निर्जने ।
 करीव सिंहपातेन गरुडेनेव पन्नगः ॥ ३४ ॥
 तदा स बद्धमुष्टिश्च दिशः सर्वा विलोकयन् ।
 वेगेन निश्चसन्गत्वा द्वारि द्वाःस्थमभाषत ॥ ३५ ॥
 दानव उवाच ।
 आवेदय सभापाल राज्ञे प्राप्तो नलः स्वयम् ।
 सागरारक्षिकः क्षिप्रमकालं शीघ्रमुच्यते ॥ ३६ ॥
 ततः प्रहस्य तं द्वाःस्थः सभापालेति भाषितः ।
 उवाच मा भीर्भवतु कुतो भयमिहासुर ॥ ३७ ॥
 नेह सिंहो ऽस्ति चोरो वा नान्यः श्वापद-म्-इत्यपि ।
 न गावः पशवो ऽन्ये वा भयं त्यज समाश्वस ॥ ३८ ॥

32a नशने] नाशने R 32d क्लीववद्धि नः] भीरुवुद्धितः R 34a तिर्यक्] सम्यक् R 34c °पाते-
 न] °पोतेन R 35a तदा] तथा R 35c निश्चसन्गत्वा] निःस्वरान् कृत्वा R 36b राज्ञे] राजन्
 R • नलः] वणः R^{PC} (or रणः), वनः R^{ac} 36c सागरारक्षिकः] सागरं प्रेक्षकं R 36d °मकालं
 शीघ्रमुच्यते] °मासनं पीदमुच्यतां R 37b °पालेति भाषितः] °पालप्रभाषिणम् R 37c मा भीर्भवतु]
 भीर्न ते भूयः R 38ab] न सिंहो न वराहो वा नान्यः श्वापदमित्यवै R^{ac}, नरसिंहो वराहो वा नान्यत्
 श्वापदमित्यवै R^{PC} 38c न गावः] शाद्वलः R

32a नशने] नाशने A 32d क्लीववद्धि नः] क्ली{क्ली° A₇}वुद्धितः A 33b सभायां] सभयो A
 33c °श्चासाभि°] °श्चास्याभि° A • °संरब्धो] °संरंभो A₄, °संरंभा A₃, °संरम्भात् A₇ 34a-
 38b] om. A

32a कृथा] S₁RABh, वृथा S₃ • नशने] S₃, नाशने S₁Bh 32b स्थिरा] S₃RA, स्थिता S₁^{PC}
 Bh, स्थितो S₁^{ac} • मम] S₃RABh, ममः S₁ 32c °युद्धेन] S₃RABh, °युद्धे तु S₁ • प्राणा]
 RABh, प्राणां S₁S₃ 32d क्लीव°] S₁S₃A₃A₄, क्लीव° Bh • °वद्धि नः] S₁^{ac}S₃Bh, °वद्धिनः S₁^{PC}
 33a तेषामे°] S₁RABh, तेषां मे° S₃ 33d दानवः] S₁^{PC}S₃RABh, दानव S₁^{ac} • °दृश्यत] S₃
 RABh, °दृश्यतः S₁ 34a तिर्यक्] conj., सम्यक् S₁S₃Bh 34c °पातेन] S₃, °पादेन S₁Bh
 35a तदा] S₁Bh, तथा S₃ 35b सर्वा] S₁S₃^{ac}RBh, सर्वा S₃^{PC} 35c निश्चसन्गत्वा] S₁^{PC}S₃^{PC},
 निश्चसं गत्वा S₁^{ac}, निश्चस- (वा) S₃^{ac}, निःश्चसन् गत्वा Bh (em.?) 35d द्वारि द्वाःस्थ°] S₁S₃^{PC}RBh,
 रि द्वास्था° S₃^{ac} (unmetrical) • °भाषत] S₁RBh, °भाषतः S₃ 36c सागरारक्षिकः] S₁^{PC}Bh,
 सागरारक्षि(क्ष) S₁^{ac}, सागरारक्षिकः S₃ (unmetrical) 37a द्वाःस्थः] S₁^{PC}RBh, द्वास्थं S₁^{ac}, द्वास्थ S₃
 37b °पालेति भाषितः] S₃, °पालेति भाषितम् S₁, °पालोभिभाष्य तं Bh (conj.) 37d भयमिहासु-
 र] R, भय महासुरः S₁S₃, भीस्ते महासुर Bh (conj.) 38b नान्यः श्वा°] S₁R^{ac}Bh, नान्यच्छ्वा°
 S₃ • °पद-म्-इ°] S₁S₃R, °पद इ° Bh (em.?) 38c गावः] S₁^{PC}S₃ABh, गाव S₁^{ac} 38d
 समाश्वस] S₃RABh, समाश्वसः S₁

स तथा तेन संप्रोक्तः शान्तश्चासुरपुंगवः ।
 क्रुद्धः शब्दं तदा चक्रे महान्तं नादयन्दिशः ॥ ३९ ॥
 ते ऽभिगम्य तदा व्यास राजानं दानवेश्वरम् ।
 ऊचुरेष किमप्यद्य दृष्टं कथयते ऽसुरः ॥ ४० ॥
 स राजा सम्यगाश्वास्य दैत्यमेनं महायशाः ।
 दानवानां हितार्थाय पृच्छस्व दितिनन्दनः ॥ ४१ ॥
 तेषां स राजा विप्रेन्द्र दानवानां महाबलः ।
 श्रुत्वा तं दानवं व्यास इदं वचनमब्रवीत् ॥ ४२ ॥
 भयं नश्यतु ते दैत्य मत्समीपे ऽभिवर्ततः ।
 ब्रूहि सर्वं यथादृष्टं समाश्वस्य यथातथम् ॥ ४३ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 ततः स दानवो व्यास राजानं विगतज्वरः ।
 प्रणम्य प्राञ्जलिर्वाक्यमिदं सम्यगुवाच ह ॥ ४४ ॥
 नित्यं जयतु नो राजा दानवानां सुखावहः ।
 नशन्तु विद्विषः सर्वे ये ऽस्माकमहितावहाः ॥ ४५ ॥

39ab संप्रोक्तः शान्तश्चा०] संगम्य प्रोक्तव्यो ऽ० R **39d** ०यन्दिशः] ०यन्नसुम् R **40a** ते ऽभि-
 गम्य] श्रुत्वा सर्वे R **40c** ०रेष] ०रेव R **40d** कथयते] कथय सो R **41b** ०मेनं] ०मेवं R
41d ०नन्दनः] ०नन्दनम् R **43b** मत्समीपे ऽभिवर्ततः] मत्समं यो भिवर्तितः R **43c** सर्वं] शंस
 R **43d** यथातथम्] यथा तथा R **44** सनत्कुमार उवाच] om. R **44c** प्राञ्जलि०] चाञ्जलि० R
45a जयतु] जयति R **45c** नशन्तु] नश्यन्तु R^{PC}, नश्यन्ति R^{ac}

39a संप्रोक्तः] A₃A₄, संप्राप्तो A₇ **39b** शान्त०] प्राप्त० A **40c** ०प्यद्य] ०प्यत्य A₃A₇, ०प्यन्य
 A₄ **40d** ०ते ऽसुरः] ०तेस्वरः A₄, ०तेस्वरः A₃A₇ **41a** स] तं A • ०गाश्वास्य] ०गाहूय A
41d पृच्छस्व] च्छस्व A₃ (unmetrical), प्रयच्छस्व A₄A₇ (unmetrical) • ०नन्दनः] A₄A₇, ०नंदन
 A₃ **43ab**] om. A **43c** ब्रूहि] A₃, ब्रूहि A₄A₇ **43d** यथातथम्] यथायथं A **45a** जयतु]
 यजतु A **45b** सुखावहः] A₃A₄, सुखावह A₇ **45c** नशन्तु] नश्यन्तु A

39(c³-c⁶, d³) S₃ **42**(d³-d⁴) S₃

39a संप्रोक्तः] S₁^{PC}A₃A₄, सम्प्रोक्ता S₁^{ac}, सः प्रोक्तः S₃, संप्रोक्तो Bh (conj.) **39b** शान्त०] S₁Bh,
 शान्ता० S₃ • ०सुरपुंगवः] RA, ०सुरसत्तमः S₁Bh, ०सुपुङ्गवः S₃ (unmetrical) **39c** क्रुद्धः]
 S₁RABh, क्रुद्ध S₃ • चक्रे] S₁^{PC}S₃RABh, चक्र S₁^{ac} **39d** ०न्तं नादयन्दिशः] S₁^{PC}(sec. hand)
 S₃ABh, ०न्तनादयानिव S₁^{ac} • After this Bh conjectures loss of two pādas. **40a** व्यास]
 S₁RABh, व्यासं S₃ **40c** ०प्यद्य] S₁S₃^{PC}RBh, ०प्य(त्र) S₃^{ac} **41a** राजा] S₁RA, राजं S₃,
 राजन् Bh (conj.) • ०गाश्वास्य] S₃R, ०गाश्वास्य S₁Bh **41b** ०यशाः] S₁^{PC}RA, ०यशः S₁^{ac}S₃
 Bh **41d** ०स्व दिति०] S₁^{PC}S₃RABh, ०स्वादिति० S₁^{ac} • ०नन्दनः] S₁^{PC}S₃A₄A₇, ०नन्दन S₁^{ac}Bh
42a ०षां स राजा] S₁RABh, ०शान्तदा तु S₃ **43a** ०यं नश्यतु ते] S₃R, ०यन्न शक्नुते S₁, ०यं न
 शक्नुते Bh **43b** ०भिवर्ततः] S₃, तिवर्तते S₁, भिवर्तितुम् Bh (conj.) **43c** सर्वं] S₃ABh, सर्वे
 S₁ **43d** यथातथम्] S₃S₃, तथातथम् Bh (typo?) **44a** ततः] S₁RABh, तत S₃ (unmetrical)
44b ०ज्वरः] S₁RABh, ०ज्वरं S₃ **44c** प्राञ्जलिर्] S₁ABh, प्राञ्जलि S₃ (unmetrical) **45b**
 सुखावहः] S₁^{PC}S₃RA₃A₄Bh, सुखावह S₁^{ac} **45c** नशन्तु] S₃, नाशन्तु S₁, नश्यन्तु Bh **45d**
 ०कमहिता०] S₁^{PC}S₃RABh, ०कम्महिता० S₁^{ac}

अहं तवाज्ञया राजन्विचरामि दिने दिने ।
 सागरान्तं महाराज पुरुषैः सह संगतः ॥ ४६ ॥
 सो ऽद्य पश्याम्यहं तत्र वाराहं दैत्यपुंगव ।
 मेरुशृङ्गप्रतीकाशं ज्वलन्तमिव पावकम् ॥ ४७ ॥
 तस्य गात्रेषु दृश्यन्ति सूक्ष्मरूपधराः स्थिताः ।
 सर्वे सुरा महाराज ऋषयश्च तपोधनाः ॥ ४८ ॥
 महाबलस्त्वं राजेन्द्र देवानां भयदः सदा ।
 त्वत्तो ऽपि सुमहान्भीमस्तादृग्गुपो न विद्यते ।
 न दृष्टो न श्रुतो वापि वपुषा दैत्यपुंगव ॥ ४९ ॥
 अहं तेनाहतो दृष्ट्या न्यपतं भूतले भृशम् ।
 स्रस्तहाराम्बरो भीतः कुलिशेनेव ताडितः ॥ ५० ॥
 ये ममानुचराश्चासन्दानवा भीमविक्रमाः ।
 ते सर्वे तस्य वेगेन पतिता गतजीविताः ॥ ५१ ॥

46c सागरान्तं] सागरान्ते R 48a गात्रेषु दृश्यन्ति] मध्ये च दृश्यन्ते R 49a °बलस्त्वं रा°] °बलन्तद्रा° R 49b देवानां] (दे(वान)) + दैत्या + नां R • भयदः] R^{PC}, भयदं R^{ac} 49c सुम-
 हान्भीम°] स महाभीम° R 49d °गुपो] °ग्वीरो R 49ef श्रुतो वापि वपुषा] श्रुतश्चैवं वपुष्मान्
 R 50a दृष्ट्या] दृष्टो R^{PC}, दृष्टा R^{ac} 50b न्यपतं] न्यपतद् R 51ab ममानुचराश्चासन्दानवा]
 समर्थवरा ह्यासन् समर्था R 51c तस्य] गत° R

46c सागरान्तं] सागरान्तो A₃A₄A^{ac}, सागरान्ते A^{PC} 47c-49f] om. A 50a तेनाहतो दृष्ट्या]
 तवाहतो { °नो A₃ } दृष्ट्या A 50b न्यपतं] A₃A₇, न्ययतं A₄ 50c स्रस्तहाराम्बरो] त्रस्तो महा { हाम°
 A₇ } सुरो A • भीतः] A₃A₄, तीतः A₇ 51ab °श्चासन्दानवा] A₃A₄, °स्यासन् नादवा A₇

49(c², f²) S₁, (d⁷) S₃

46a °वाज्ञया] RABh, °वाज्ञाय S₁, °वाज्ञाय S₃ • राजन्] S₃RA, सर्वं S₁Bh 46d पुरुषैः]
 S₁^{PC}RABh, पुरुषै S₁^{ac}S₃ • सह संगतः] S₁^{PC}RABh, सिंहसङ्गतः S₁^{ac}, स स गतः S₃ (unmetrical)
 47ab °हं तत्र वाराहं दैत्यपुंगव] S₁RA, °हन्दैत्य वाराहन्तत्र पुंगवः S₃, °हं तत्र वाराहं दैत्यपुङ्गव Bh
 (em.) 48a दृश्यन्ति] S₁S₃, दृश्यन्ते Bh (em.) 48b स्थिताः] S₁^{PC}S₃RBh, स्थिता S₁^{ac} 49a
 °स्त्वं] S₁Bh, °स्त्वं S₃ 49c त्वत्तो] S₃RBh (conj.?), त+(त)+त्वो S₁ 49cd °न्भीमस्ता°] em.
 Bh (silently), °न्भीम ता° S₁, °न्भीमास्ता° S₃ 49d °दृग्गुपो न] S₃, °दृन्नेवेह S₁, °दृङ् नैवेह
 Bh (em.?) 49e श्रुतो] S₁^{PC}S₃Bh, श्रुते S₁^{ac} 49f वपुषा] S₃Bh (conj., in a note Bh reads
 मधुषा in S₁), व(पु)सा S₁^{PC}, म(ब्र)सा S₁^{ac} • °पुंगव] RBh (em.?), °पुङ्गवः S₁S₃ 50a दृष्ट्या]
 S₁Bh, दृष्ट्या S₃ 50b न्यपतं भूतले] A₃A₇Bh, न्यपतद्भूतल S₁^{PC} (unmetrical), (°भ्य)पद्भूमित(ले)
 S₁^{ac}, न्यपतद्भूतले S₃ • भृशम्] S₃RABh, भृशम् S₁ 50c भीतः] S₁RA₃A₄Bh, भीत S₃ 50d
 °नेव] S₃RABh, °नैव S₁ 51b °न्दानवा] S₁A₃A₄Bh, °न्दानवाम् S₃ • °विक्रमाः] S₃RABh,
 °विक्रमा S₁ 51d गतजीविताः] S₁RABh, गजीविता S₃ (unmetrical)

स एषो ऽभ्येति राजेन्द्र तवैव नगरं प्रति ।
 चालयन्वसुधां सर्वां क्षोभयन्सागरांस्तथा ।
 जलेचरांश्च दैत्येन्द्र जीवितैर्विप्रयोजयन् ॥ ५२ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 तस्य तद्वचनं श्रुत्वा प्रह्लादो ऽसुरसत्तमः ।
 उवाच दैत्यराजानमिदं वचनकोविदः ॥ ५३ ॥
 प्रह्लाद उवाच ।
 यादृशं तद्वराहस्य तस्य रूपं त्वया श्रुतम् ।
 सर्वदेवमयं राजन्वराहो ऽप्राकृतो मतः ॥ ५४ ॥
 तस्मात्तथा विधातव्यं यथा नो न स मोहयेत् ।
 अधितिष्ठेत् दैत्येन्द्र माचिरं तद्विधीयताम् ॥ ५५ ॥
 सुव्यक्तं ब्रह्मणा तस्य चक्रलाङ्गलधारिणः ।
 सर्वदेवमयं रूपं वाराहमिदमीहितम् ॥ ५६ ॥

52a राजेन्द्र] दैत्येन्द्र R 52e दैत्येन्द्र] दैत्येन्द्रान् R 54a °शं तद्वराहस्य] °शन्तु वराहत्वं R
 54b त्वया श्रुतम्] प्रचक्ष्यते R 54d °न्वराहो ऽप्राकृतो मतः] °न्नसौ प्रकृतसम्भवः R 55b नो
 न] न च R 55c अधितिष्ठेत्] यावन्नायाति R 55d माचिरं तद्] तावत् कालं R 56a सुव्यक्तं]
 अव्यक्तं R • ब्रह्मणा त°] ब्रह्मणस्त° R

52b तवैव] तथैव A • नगरं] A₃, न परं A₄A₇ 52c °न्वसुधां सर्वां] °न्नसुरान् सर्वान् A 52e
 दैत्येन्द्र] राजेन्द्र A 52f °योजयन्] °याजयन् A₇, °भाजयन् A₃A₄ 53d °कोविदः] °चोदितः
 A 54a °शं तद्] °शं तु A₃A₄, °शन्त A₇ 54b त्वया श्रुतम्] प्रचक्षते A₃A₄, प्रवक्षते A₇ 54d
 °हो ऽप्राकृतो मतः] °हः प्रकृतो मम { °मः A₃^{ac} } A 55a तस्मात्] A₃A₇, तस्मा A₄ 55b यथा नो
 न] यथानेन A₃A₄, यथा नो श्रु A₇ • मोहयेत्] A₄A₇, मोहयत् A₃ 55c अधितिष्ठेत्] यावन्नायाति
 A₇, यान्न याति A₃A₄ (unmetrical) 56a सुव्यक्तं] अव्यक्तं A 56b चक्रलाङ्गल°] रूपं च चक्र°
 A (unmetrical) 56d °मिदमीहितम्] °मिदमोहितं A₄, °मिह मोहितं A₃, °मिदमाहितं A₇

55(a⁸)(c¹)(c²-c⁸) S₁

52b नगरं] S₁RA₃Bh, नगरम् S₃ 52c सर्वां] S₃RBh (em.?), सर्वा S₁ 52d क्षोभयन्] S₁
 RABh, क्षोभयान् S₃ 52f °वितैर्वि°] S₁RABh, °वितै वि° S₃ • °योजयन्] RBh (em.),
 °योजयत् S₁S₃ 53a °द्वचनं] S₁RABh, °द्वचन S₃ 53b प्रह्लादो] S₁RABh, प्रह्लादो S₃ •
 °सत्तमः] S₃RABh, °सत्तम S₁ 53d °कोविदः] S₃R, °मब्रवीत् S₁, °मर्थवत् Bh (conj.?, in
 a note Bh suggests कोविदः) 54 प्रह्लाद] S₁RABh, प्रह्लाद S₃ 54b त्वया] S₁S₃, मया Bh
 (conj.?) • श्रुतम्] S₁^{pc}S₃Bh, (°च्यु)त S₁^{ac} 54c राजन्] S₁RABh, राज S₃ 54d ऽप्राकृतो
 मतः] S₁Bh, नन्दिवर्द्धनः S₃ 55a तस्मात्तथा] S₃RA₃A₇, तस्मा त्वया S₁, तस्मात्त्वया Bh 55b
 मोहयेत्] S₃RA₄A₇Bh (em.?), मोहयेन् S₁^{pc}, मोहयन् S₁^{ac} 55c अधितिष्ठेत्] S₃, ऽ(धि)िऽ(ष्ठेत्)
 S₁ (lower parts lost), विनिश्चित्य च Bh (conj.?) 55d °चिरं तद्] S₁^{pc}S₃ABh, °चिरन्त S₁^{ac}
 56a सुव्यक्तं] S₁Bh, अव्यक्तं S₃ • ब्रह्मणा] S₁^{pc}S₃ABh, ब्राह्मणा S₁^{ac} 56b °धारिणः] RABh,
 °धारिणम् S₁S₃ 56c सर्व°] S₃RABh, सर्वे S₁

भवानवध्यः सर्वेषां देवानां दानवेश्वरः ।
 अशक्तैस्तैरियं माया सृष्टा वै न तदन्यथा ॥ ५७ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 तस्य तद्वचनं श्रुत्वा हिरण्याक्षः प्रतापवान् ।
 उवाच दैत्यान्दनुजानिदं वचनमर्थवत् ॥ ५८ ॥
 हिरण्याक्ष उवाच ।
 यद्यद्य भ्रातृहन्ता मे इहायाति दुरात्मवान् ।
 पूर्णः स्यादद्य सुचिराद्यो मे हृदि मनोरथः ॥ ५९ ॥
 अद्याहं तं दुरात्मानं भ्रातृहन्तारमाहवे ।
 छित्त्वा छित्त्वा करिष्यामि बलिं पशुपतेः शुभाम् ॥ ६० ॥
 अद्य तस्य विचित्राक्षं शिरः कायात्सकुण्डलम् ।
 उत्कृत्य दैत्या दास्यामि रुद्राय परमात्मने ॥ ६१ ॥
 मया नासादितः पूर्वं तस्मिन्युद्धे स केशवः ।
 अद्याहं तं समासाद्य नेष्यामि यमसादनम् ॥ ६२ ॥
 अद्य तस्मिन्हते सर्वे निराशा भयविह्वलाः ।
 ममैव कार्यतां गत्वा देवा यास्यन्ति दासताम् ॥ ६३ ॥

57a °नवध्यः] °न् वध्यो न R 57b °वेश्वरः] °वेश्वर R 59a यद्यद्य] अद्य स R 60cd
 छित्त्वा करिष्यामि बलिं] हरिष्यामि बलिं प्रभोः R 60d शुभाम्] शुभम् R 61ab विचित्राक्षं शिरः
 कायात्स°] विचित्राक्षीणि शिरश्च+ञ्च+ल° R (unmetrical) 61c दैत्या] दित्या R 62] om. R

57a °नवध्यः] A₃A₄, °न् वध्यः A₇ (unmetrical) 58c उवाच दैत्यान्दनुजा°] प्रह्लादाद्यांस्तदा स-
 र्वो° A± 58d °मर्थवत्] °मन्नवीत् A 59 हिरण्याक्ष] सुवर्णाक्ष A 59a यद्यद्य] यद्यसौ A
 59c सुचिराद्] स चिराद् A₃, स चिरा A₄A₇ 61c उत्कृत्य] उद्धृत्य A • दैत्या] A₃A₄, दैत्य
 A₇ 62b केशवः] A₃, केसरः A₄, केश्वरः A₇ 63] om. A

57(c³-c⁴) S₁ 58(b⁴) S₁ 59(c²) S₁ 60(a⁸) S₁

57a °नवध्यः] S₁A₃A₄Bh, °नवद्य S₃ 57b °वेश्वरः] S₁^{pc}S₃A, °वेश्वराः S₁^{ac}, °वेश्वर Bh
 (em.) 57d तदन्यथा] S₁^{pc}S₃RABh, त(द्य)था S₁^{ac} (unmetrical) 58b हिरण्याक्षः] RABh,
 हिरण्या+क्ष) S₁, हिरण्याक्ष S₃ 58cd दैत्यान्दनुजानि°] S₁RBh, दैत्या दनुजानि° S₃ 59a य-
 द्यद्य] S₃, यद्यस्य S₁, यद्येष Bh (conj.) • भ्रातृ°] S₁RABh, प्रातृ° S₃ 60d शुभाम्] S₁S₃A,
 शुभम् Bh (em.) 61c दैत्या] S₁^{ac}A₃A₄Bh, दैत्य S₁^{pc}S₃ 62a मया] S₁^{pc}S₃ABh, माया S₁^{ac}
 63a अद्य] S₁S₃R, अथ Bh (conj.?) • तस्मिन्] S₁^{pc}S₃RBh, (वस्मै) S₁^{ac} 63c °व कार्य°]
 S₁S₃R, °वाकार्य° Bh (conj.)

सनत्कुमार उवाच ।

ततः स दानवाञ्छुरान्दैत्यांश्च सुमहाबलान् ।

उवाच नाम्ना विख्यातान्किंकरान्नाम दानवान् ॥ ६४ ॥

दश तानि सहस्राणि गच्छध्वं तं महाबलाः ।

जानीत को ऽयमित्येवं ततो यास्याम्यहं स्वयम् ॥ ६५ ॥

ते तथोक्ता महामाया हृष्टाः सर्वे विनिर्गताः ।

बद्धगोधाङ्गुलित्राणाः संनद्धास्तु पदातयः ॥ ६६ ॥

ते हेमचित्राम्बरहारसूत्रा महाबला दानवदैत्यपुत्राः ।

विनादयन्तो बहुधातिकोपिता यथैव नागाः सविषा विनिर्ययुः ॥ ६७ ॥

इति स्कन्दपुराणे शततमो ऽध्यायः ॥ १०० ॥

64a °ञ्छुरान्] °न् देवान् R 64b °श्च सु°] °श्चापि R 65b गच्छध्वं तं] ॒(ब्द)यन्तो R 65c को ऽयमि°] कोपमि° R 66a ते तथोक्ता] ततः प्रोक्ता R 66d °स्तु] °स्ते R 67a °सूत्रा] °भूषिता R 67c विनादयन्तो] विनायन्तो R (unmetrical) Col. om. R

66b हृष्टाः] A₄, हृष्टा A₃A₇ 66c-67b] om. A₄ 67a हेम°] तीव° A₃A₇ 67c °कोपिता] °रोषिता A 67d सविषा] सरितो A Col. इति स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहिताया {इति स्कंद° A₄}मम्बिकाखण्डे ऽसुरागमो ध्यायः A±

64(d²) S₁ 66(b³-b⁴, d⁸) S₁

64 सनत्कुमार] S₃RABh (सन in S₃), नस S₁ 64a ततः] S₁RABh, तत S₃ (unmetrical) 64b सु°] S₃ABh, स S₁ 64c उवाच] S₁RABh, उवाचा S₃ 64cd विख्यातान्किंकरान्] S₁^{pc}RABh, विख्या(तः (किं)+तां कि(ङ्क)+रान् S₁, विख्यातं किंकरा S₃ 65c को ऽयमि°] S₃ABh, कायमि° S₁^{pc}, ॒(क्षामि°) S₁^{ac} • °त्येवं] S₁RABh, °त्येव S₃ 66b हृष्टाः] RA₄Bh (em.?), हृष्टा S₁S₃ • सर्वे] S₁^{pc}S₃RABh, om. S₁^{ac} (unmetrical) • विनिर्गताः] S₁^{pc}RABh, भिनिर्गताः S₁^{ac}, विनिर्गता S₃ 66c °त्राणाः] RA₃A₇Bh, °त्राणां S₁, °त्राणा S₃ 67a °हारसूत्रा] A₃A₇Bh, °हेमचित्रा S₁, °सूत्र S₃ (unmetrical) 67b °पुत्राः] S₁RA₃A₇Bh, °पुत्रा S₃ 67c °धाति°] S₁^{pc}S₃RA Bh, °धा(धि°) S₁^{ac} 67d नागाः] S₁^{pc}RABh, नागा S₁^{ac}S₃ • °निर्ययुः] S₃RABh, °निर्ययु इति S₁ (इति part of col.) Col. ○ ॥ स्कन्दपुराणे किङ्करादेशने आध्याय १५५ (in letter numerals) ॥ ○ S₁, ○ ॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः १०० (in letter numerals) ॥ S₃, इति स्कन्दपुराणे किङ्करादेशने नाम शततमोध्यायः Bh

एकोत्तरशतो ऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

ते ऽभिनिर्गत्य वेगेन दंशिता दैत्यदानवाः ।

वराहं प्रति संजग्मुर्मृगाः सिंहमिवातुराः ॥ १ ॥

ते वराहदृशा तेन नीयमानासुरेश्वराः ।

आभान्ति व्यास संबद्धाः प्रोक्षिताः पशवो यथा ॥ २ ॥

तान्निहत्य कृतान्तेन मृत्युना चावपाशितान् ।

निनाय स तदा दैत्यान्पशूनिव यथा नरः ॥ ३ ॥

गत्वा ते योजनान्यष्टौ उत्तीर्णं सागराम्भसः ।

वराहं ददृशुः सर्वे सिंहं क्षुद्रमृगा इव ॥ ४ ॥

ते मुहूर्तं निरीक्ष्यैनं परिवव्रुः समन्ततः ।

विस्फारयन्तश्चापानि संक्रुद्धा दैत्यदानवाः ॥ ५ ॥

1b दंशिता] दीपिता R 1c वराहं] वाराहं R 2a °दृशा] °द्विशा R 2b नीयमानासुरेश्व-
राः] प्रेषयमाणा दितेः सुताः R 3a तान्निहत्य] तान्विपद्य R 3b चावपाशितान्] चैव पालितान् R
3d °न्पशूनिव] °नपत्यानि R • नरः] नराः R 4ab °न्यष्टौ उत्तीर्णं] °न्यष्टौ +बु+उत्तीर्णाः R
(unmetrical) 4c वराहं] वाराहं R 4d सिंहं] सिंहं R 5c °स्फारयन्त°] R^{ac}, °स्फोरयन्त°
R^{pc} • °श्चापानि] °श्चास्यानि R

1c प्रति सं°] संप्रति A 2ab] om. A 2c आभान्ति] आयान्ति A • संबद्धाः] सन्नद्धाः A
3a तान्नि°] तन्नि° A 3b मृत्युना चाव°] मृत्युपाशेन A 3c निनाय] A₇, निनाय A₃A₄ 3d
°न्पशूनिव यथा नरः] °न् मसूनिव यथानलः{°नः A₇} A 4b उत्तीर्णं] तत्तीरं A₃A₇, ततीरं A₄ 5a
मुहूर्तं] A₃A₄, मूहूर्तं A₇ • °रीक्ष्यैनं] A₃, °रीक्षेन A₄A₇ 5c विस्फार°] A₃A₄, विष्फार° A₇

Manuscripts available for this chapter: S₁ photos 3.35b (f. 157^f), 3.36a (f. 157^v) and 3.36b (f. 158^f);
S₃ f. 157^f-158^f; R f. 174^v-175^f; A₃ f. 103^v-104^f; A₄ f. 147^r-147^v; A₇ f. 146^f-147^f.
2(c⁴-c⁵) S₁ 4(a⁷)(a⁸)(b¹)(b²-b³) S₃

1 सनत्कुमार उवाच] S₁^{pc}S₃RABh, om. S₁^{ac} 1b दंशिता] S₃ABh, दंसिता S₁ 1d °मृगाः सिंह-
मि°] S₃RABh, °मृं°{°मृं° S₁^{ac}}गा सिंहानि° S₁ 2c व्यास संबद्धाः] S₃R, (भ्याग)मम्बद्धाः S₁^{pc},
व्यासमम्बद्धा S₁^{ac}, व्यास सन्नद्धाः Bh 2d प्रोक्षिताः] RABh, प्रोक्षिता S₁S₃ 3a तान्नि°] S₃Bh
(em.?), ता नि° S₁ 3b °पाशितान्] S₃ABh, °पाशिताम् S₁ 3c निनाय स] S₁S₃^{pc}RA₇Bh,
निनासय S₃^{ac} 4b उत्तीर्णं] S₁Bh, ऽ(त्तीर्णा) S₃ 4d सिंहं] S₁ABh, सिंहा S₃ 5a मुहूर्तं]
RA₃A₄Bh, मूहूर्तं S₁, मूहूर्तं S₃ • °रीक्ष्यैनं] RA₃, °रीक्ष्यैव S₁Bh, °रिक्ष्यैनं S₃ 5b परिवव्रुः]
RA, परिवव्रुस् S₁Bh, परवव्रुः S₃ 5c °स्फारयन्तश्चा°] S₁R^{ac}A₃A₄Bh, °स्फारय+न्त+ चा° S₃

तानापतत एवाथ निरीक्ष्य स समन्ततः ।
 वराहेन्द्रस्तदा दैत्यान्प्राहेदं सुमहाबलः ॥ ६ ॥
 वराह उवाच ।
 किं मा यूयं दितेः पुत्रा अभिद्रवत सर्वशः ।
 दूषयामि न वः किंचिदसुहृन्न च वो ह्यहम् ॥ ७ ॥
 अथैवंवादिनं दैत्या वराहं तं सुविस्मिताः ।
 पप्रच्छुः परिवार्यैव सर्वे दितिसुतास्तदा ॥ ८ ॥
 कस्त्वं वराहरूपीह तीर्त्वा सागरमूर्जितः ।
 इहागतः किमर्थं वा क्व वा गन्तव्यमित्युत ॥ ९ ॥
 तेषां तद्वचनं श्रुत्वा वराहो ऽसौ महामनाः ।
 उवाच दानवान्सर्वास्तदा जलदनिस्वनः ॥ १० ॥
 वराहो ऽहं यथा दैत्यास्तादृगूपं च पश्यत ।
 प्रचारार्थमिमं देशमागतो ऽस्मि न संशयः ॥ ११ ॥

6b स] च R 6c °स्तदा] °स्तथा R 6d सु°] स R 7a मा] मां R 7b °द्रवत] °द्रवथ R 7d °दसुहृन्न च वो] °दनुकूलचरो R 8a अथैवं°] अथैनं R 8c पप्रच्छुः] पपृच्छुः R °वार्यैव] °वार्यैनं R 9b °मूर्जितः] °मूर्द्धनि R 10a Before this R has सन्तकुमार उवाच ।

6b निरीक्ष्य स] निरीक्षत{°तः A₄} A 6c °स्तदा] °स्तथा A 6d °महाबलः] °महाबलाः A 7a मा] मां A 7c दूषयामि न वः] भूयो यामि नरः A 7d °दसुहृन्न च वो] °दसु{°स° A₃ A₄}कृन्न तथा A 8b तं] तु A 8c पप्रच्छुः] पप्रच्छ A₃, पपृच्छ A₄, पपृच्छुः A₇ 8d सर्वे दितिसुतास्तदा] दितिपुत्रास्तदा च तं {नं A₄} A 9a कस्त्वं] कथं A 9b तीर्त्वा] तीर्णः A °मूर्जितः] A₇, °मूर्च्छितः A₃A₄ 9d क्व वा गन्तव्यमित्युत] क्व गन्तव्यमितः पुनः A 10a Before this A has सन्तकुमार उवाच । °तेषां] A₄A₇, तस्य A₃ 10b महामनाः] महाबलाः A 11ab दैत्यास्ता°] A₃A₄, दैत्यः ता° A₇ 11b पश्यत] दृश्यते A 11c °मिमं] °मिदं A 11d °मागतो] °मायातो A₄A₇, °मयातो A₃

7(a³) S₁, (speaker indication-a⁶)(a⁷-b²) S₃ 10(a¹-a³)(a⁴-a⁸, c⁵, c⁷) S₁ 11(a⁶) S₁

6a °पतत] S₃RABh, °पतन S₁^{pc}, °पतन्त S₁^{ac} 6b निरीक्ष्य] S₁^{pc}S₃RBh, निरीक्ष S₁^{ac} 6d °न्प्राहेदं] S₁RABh, °न्प्राहेदं S₃ 7a दितेः] RABh, दितैः S₁ 7b °द्रवत] S₁S₃A, °द्रवथ Bh (em.) °सर्वशः] S₁RABh, सर्वः S₃ (unmetrical) 7d °दसुहृन्न] S₃Bh (em.?), °दन्सुहृन्न S₁ 8a अथैवं°] ABh, अथैनं S₁, तथैवं° S₃ 8b वराहं] S₃RABh, वाराहन् S₁ °विस्मिताः] S₁^{pc}S₃RABh, °विस्मिता S₁^{ac} 8c पप्रच्छुः] S₁Bh, प्रप्रच्छु S₃^{pc}, प्रपच्छु S₃^{ac} 8d सर्वे दिति°] S₁S₃^{pc}RBh, सर्वदेति° S₃^{ac} 9b तीर्त्वा] S₁RBh, त्रीत्वा S₃ °मूर्जितः] S₃A₇, °मूर्जितम् S₁, °मूर्जितम् Bh (typo, unmetrical) 9c-12b] om. S₃ 9c इहागतः] S₁^{pc}RABh, इहागता S₁^{ac} 9d °मित्युत] RBh (conj.?), °मिच्युत(:) S₁ 10b महामनाः] RBh (em.?), महामना S₁^{pc}, महा(त्म)ना S₁^{ac} 10c उवाच] S₁^{pc}RABh, उवा(द) S₁^{ac} 10d जलद°] S₁^{pc}RABh, जलन° S₁^{ac} 11a ऽहं यथा] S₁^{pc}RABh, हन्य(था) S₁^{ac} 11ab दैत्यास्ता°] S₁^{pc}RA₃A₄Bh, दैत्यस्ता° S₁^{ac} 11c °मिमं] RBh (em.), °मिदन् S₁

हृतभार्यो ऽहमन्येन विमना दैत्यपुंगवाः ।
 पर्यटंस्तस्य दुष्टस्य चिन्तयामि परिग्रहम् ॥ १२ ॥
 दानवा ऊचुः ।
 नायं प्रचारो युष्माकं दैत्यानामयमालयः ।
 अनादृत्य कथं दैत्यानिमं देशमुपागतः ॥ १३ ॥
 वयं त्वाद्य वधिष्यामः सर्वे मृगकुलाधम ।
 हत्वा च ते नयिष्याम सर्वे दैत्येश्वरं प्रति ॥ १४ ॥
 ततस्ते दानवाः सर्वे तमायुधवरैर्भृशम् ।
 निजघ्नुः पर्वतं यद्वन्मेघा वृष्ट्या समुन्नताः ॥ १५ ॥
 बलवान्सो ऽपि देवात्मा वराहः सुमहाबलः ।
 वध्यमानो ऽपि तान्दैत्यानिदं वचनमब्रवीत् ॥ १६ ॥
 न ह्यत्र भवतां किञ्चिदल्पमप्यसुरोत्तमाः ।
 अपराधं चकाराहं न करिष्ये करोमि वा ॥ १७ ॥

12d चिन्तयामि परिग्रहम्] चिन्तयानः सुनिग्रहम् R 13b °मालयः] °माशयः R 13d °निमं देश°] °निदं कूल° R 14a वयं त्वाद्य वधिष्यामः] वयन्त्वद्य वधिष्यामि R 14b °कुलाधम] °कुलाधमम् R 14c हत्वा च ते नयिष्याम] रुद्धा च त्वां नयिष्यामः R 15d °न्मेघा] °न्मेघ° R 16a देवात्मा] देवानां R 17a ह्यत्र] क्षुद्रा R 17ab किञ्चिदल्प°] कञ्चिदन्य° R^{pc}, किञ्चिदन्य° R^{ac} 17c अपराधं] अपचारं R

12] om. A 13 ऊचुः] A₃A₄, उचुः A₇ 13a प्रचारो] प्रचारे A 13b °नामयमा°] °नां अधमा° A 13cd] om. A 14a त्वाद्य] चाद्य A • वधिष्यामः] A₇, वधिष्याम A₃A₄ 14b °कुलाधम] °गणाधम A₃, °गणाधम A₄, °गणाधमः A₇ 14c च ते नयिष्याम] त्वां च{ताद्य A₇} नयिष्यामः A 14d³-15a⁸] om. A₄ (unmetrical) 15d °न्मेघा] °त् मेघो A 16a बलवान्सो ऽपि देवात्मा] अनाहत्य बलं सो पि{सापि A₇} A 17b °दल्प°] °दन्य° A₃A₄, °दन्या° A₇

12(a¹-a⁴) S₁ 13(b⁴-b⁵) S₃

13 दानवा ऊचुः] RA₃A₄Bh, दानव ऊ S₁ (retraced), दानवा उ S₃ 13d °निमं] S₁S₃^{pc}Bh, °निदं S₃^{ac} • °मुपागतः] S₁RBh, °मिहागतः S₃ 14a वधिष्यामः] S₁A₇Bh, वधिष्यामि S₃ 14b °कुलाधम] em. Bh (silently), °कुलाधमः S₁S₃ 14c ते] S₁S₃, त्वां Bh (em.) • नयिष्याम] S₁S₃^{pc}, नयिष्यामि S₃^{ac}, हि नेष्यामः Bh (conj.) 15a दानवाः] S₁RA₃A₇Bh, दानवा S₃ 15c निजघ्नुः] S₁^{pc}RABh, निजघ्न(प)+: S₁, निर्जघ्नः S₃^{pc}, निर्जघ्नः S₃^{ac} 15d °न्मेघा] S₃Bh (em.?), °न्मेघ° S₁ • समुन्नताः] S₁S₃RA, समुद्धताः Bh (conj.) 16b °महाबलः] S₁RABh, °माहाबलः S₃ (unmetrical) 16c वध्यमानो] S₃RABh, बद्धमानो S₁^{pc}, बद्धमानो S₃^{ac} 17b °दल्पम°] S₁^{pc}S₃Bh, °द(प)म° S₁^{ac}

किमर्थं मां शितैः शस्त्रैर्घ्नत सर्वे यथा परम् ।
 न हि नो वैरमस्तीह न च कार्यं मया हि वः ॥ १८ ॥
 अथ मांसेन कृत्यं वो ततो मा घ्नत दानवाः ।
 यथाप्राणं शितैः शस्त्रैर्युष्मत्तो न हि मे भयम् ॥ १९ ॥
 एतौ करौ प्रसार्याहं संस्थितो दितिनन्दनाः ।
 यदा भवन्तः स्थास्यन्ति तदा हन्तास्मि वः सकृत् ॥ २० ॥
 अद्य वेत्स्यत दैतेया मृगाणामपि यद्वलम् ।
 मत्ता यूयं सुराञ्जित्वा तन्मदं नाशयामि वः ॥ २१ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 ततः स भगवान्व्यास शक्रध्वजनिभौ भुजौ ।
 प्रसार्य तस्थावुद्यन्वै भगवानिव भास्करः ॥ २२ ॥
 ते ऽपि तद्वचनं श्रुत्वा दानवाः क्रोधमूर्च्छिताः ।
 निजघ्नुर्भृशमायस्ता नानाशस्त्रास्त्रपाणयः ॥ २३ ॥

18c-19b] om. R 19d °युष्मत्तो न] °रायुधैर्न R 21a अद्य वेत्स्यत] अन्तरीक्षे ऽथ R 21b °मपि] °मिव R 21d तन्मदं] तं मदं R 23c °मायस्ता] °मायत्ता R

18a शितैः] सितैः A 18b °घ्नत] A₃, °घ्नतः A₄A₇ 18d मया हि] ममाहि A 19ab कृत्यं वो ततो मा] कृत्यं { °त्या° A₄ } र्थां मां वै नि° A 19c °प्राणं] पाशं A₃A₄, पापं A₇ • शितैः] A₃, सितैः A₄A₇ 19cd °स्त्रैर्युष्मत्तो] A₃, °स्त्रैः पुष्यतो A₄, °स्त्रैः पुष्पन्तो A₇ 20c स्थास्यन्ति] A₃A₄, स्थाप्यन्ति A₇ 21a वेत्स्यत] वीक्षत A • दैतेया] A₃A₇, दैतेया A₄ 21b यद्वलम्] यद्वली A 21c °ञ्जित्वा] °न् च्छित्वा A 22b भुजौ] च तौ A 22c तस्थावुद्यन्वै] A₃A₄, स्थावुभौ A₇ (unmetrical) 23a ऽपि] च A 23b दानवाः] A₃A₄, दानवा A₇ 23c निजघ्नु°] A₇, निर्जघ्नु° A₃A₄ • °मायस्ता] A₃, °मायस्या A₄, °मायस्था A₇

18a किमर्थं मां] S₃RABh, किमर्थं मा S₁ 18b °घ्नत] S₁RA₃Bh, °घ्ननः S₃ • यथा परम्] S₁^{pc}S₃RABh, यथामरम् S₁^{ac} 18c हि नो] S₃A, हितो S₁, हि वो Bh (conj.) 18d कार्यं] S₁ABh, कार्या S₃ 19ab वो ततो] S₁S₃, वस्ततो Bh (em.?) 19b मा] S₁S₃, मां Bh (em.) • घ्नत दानवाः] S₁^{pc}S₃ABh, घ्नत मानवाः S₁^{ac} 19d न हि] S₃A, न च S₁^{pc}Bh, न च S₁^{ac} 20c स्थास्यन्ति] S₁^{pc}S₃RA₃A₄Bh, स्थास्यन्ति S₁^{ac} 21a वेत्स्यत] S₁, वैक्षत S₃, वेत्स्यथ Bh (em.) • दैतेया] S₃RA₃A₇Bh, दैत्येया S₁ 21b °मपि] S₃A, °मिव S₁, °मिह Bh (conj.) 21c मत्ता] S₁^{pc}S₃RABh, मत्तां S₁^{ac} • सुराञ्जि°] S₁^{pc}S₃RBh, सुरा जि° S₁^{ac} 21d तन्मदं] S₁A, तर्मदं S₃, तं मदं Bh (conj.?) 22b भुजौ] R, शुभौ S₁, भुजे S₃, करौ Bh (conj.) 22c °वुद्यन्वै] S₁S₃RA₃A₄, °वुद्यञ्चौ Bh (conj.) 22d भास्करः] S₃RA, शंकरः S₁Bh 23b दानवाः] RA₃A₄Bh, दानवा S₁S₃ 23c निजघ्नु°] S₁RA₇Bh, निर्जघ्नु° S₃ • °मायस्ता] S₁A₃Bh, °मायत्ता S₃

मेघैरिव महावायुर्गरुत्मान्भुजगैरिव ।
 मृगैरिव यथा व्याघ्रः शशैः सिंहशिशुर्यथा ।
 हविषेवानलो दीप्तो गजो गोमायुभिर्यथा ॥ २४ ॥
 तथा स भगवान्व्यास वराहो नन्दिवर्धनः ।
 तैरर्द्यमानो ऽगणयंस्तस्थावचलसंनिभः ॥ २५ ॥
 स यदा तैः शरैश्चैव गदामुसलकम्पनैः ।
 भिन्दिपालैर्भुसुण्डीभिः करवालैरयोमुखैः ॥ २६ ॥
 एतैश्चान्यैश्च बहुभिर्वध्यमानो मृगेश्वरः ।
 अदृश्यो विबभौ सर्वे तदा ते हर्षिता भृशम् ॥ २७ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 तेषां निनदतां व्यास वराहो नन्दिवर्धनः ।
 शस्त्रकूटाद्विनिष्क्रम्य शिरांसि समपोथयत् ॥ २८ ॥
 कराभ्यां चरणाभ्यां च दंष्ट्राभिश्च विदारयन् ।
 तन्मुक्तैरायुधैश्चापि चिच्छेदान्यान्नरास च ॥ २९ ॥

24a महावायु°] महाराहु° R 24cd] मेघैरिव यथा सूर्यः शनैः सिंहशिशुस्तदा R 24e हविषेवा°] प्रविषेशा° R 24f गोमायुभिर्] गोमायुना R 25a स] च R 25c-28b] om. R

24a °न्भुजगै°] A₃A₄, °न्तुजगै° A₇ 24c-f] om. A 25a तथा] यथा A • व्यास] वि-
 ष्णुर् A 25c तैरर्द्यमानो ऽगणयन्] अर्द्यमानो{अर्द्यमाणो A₇} न गणयत् A 25d °स्थावचल°] A₃,
 °स्थावचन° A₇, °स्थौ वचन° A₄ 26a यदा] तदा A 26b °मुसल°] A₄, °मुषल° A₃A₇ •
 °कम्पनैः] A₃A₄, °कम्पलैः A₇ 26c °भुसुण्डीभिः] °भुशुं {°शं° A₄}डीभिः A₃A₄, °भुशुभीतिः A₇
 (unmetrical) 27c अदृश्यो वि°] अदृश्यथ A₃A₄, अदृश्याथ A₇ 28c शस्त्र°] अस्त्र° A •
 °कूटाद्विनि°] A₃, °कूटान् विनि° A₄, °कूटानवि° A₇ 28d शिरांसि] A₃A₄, शिरांशि A₇ 29b
 दंष्ट्राभि°] A₃A₄, दंष्ट्राभि° A₇ 29d °दान्यान्नरास च] °दान्यान् {°ल्यान् A₃, °न्तान् A₇} महासुरान्
 A

28(c³) S₁

24ab °वायुर्गरुत्मान्भुजगैरिव] S₁A₃A₄Bh, °वायु शशैः सिंहशिशुर्यथा S₃ 24c मृगैरिव यथा व्या-
 घ्रः] S₁^{pc}Bh, मृगैरिव यथा व्याघ्र S₁^{ac}, मेघैरिव यथा वायुर् S₃ (cf. 24a) 24d शशैः सिंहशिशुर्यथा]
 conj. (cf. R and 24b in S₃), शशैरिव यथा हरिः S₁Bh, गरुत्मा भुजगैरिव S₃ (cf. 24b) 24f
 गजो] S₃RBh (em.?), गजा S₁ 25c °रर्द्यमानो] S₁Bh, °रद्यमानो S₃ 25d °संनिभः] S₁S₃^{pc}
 ABh, °सनिभः S₃^{ac} (unmetrical) 26a तैः] S₁ABh, तै S₃ 26b °मुसल°] S₁S₃A₄, °मुशल°
 Bh (em.?) • °कम्पनैः] S₃A₃A₄, °पट्टसैः S₁, °पट्टिशैः Bh (em.) 26c °भुसुण्डीभिः] S₁,
 °भुसुण्डीभि S₃, °भुशुण्डीभिः Bh 26d °मुखैः] S₁^{pc}S₃ABh, °मुखै S₁^{ac} 27ab °भिवध्य°] S₁^{pc}
 S₃ABh, °भिः (व)ध्य° S₁^{ac} 27cd सर्वे त°] ABh, सर्वे त° S₁, सर्वस्त° S₃ 27d हर्षिता]
 S₁ABh, हृषिता S₃ 28a तेषां] S₁ABh, तेषा S₃ 28c °कूटाद्वि°] S₃RA₃Bh, °कूटान्वि° S₁
 28d शिरांसि सम°] S₁RA₃A₄Bh, शिरस्वास्थिम° S₃ • °पोथयत्] S₃RABh, °पोथयन् S₁ 29b
 दंष्ट्राभि°] S₁RA₃A₄Bh, दंष्ट्राभि° S₃ • विदारयन्] S₃RA, विदारयत् S₁, व्यदारयत् Bh (em., in
 a note Bh suggests विदारयन्) 29c तन्मुक्तै°] S₁RABh, तर्मुक्तै° S₃ • °श्चापि] S₃RA, °श्चैव
 S₁Bh 29d °दान्यान्] S₃RA₄Bh (em.?), °दान्या S₁

ते सर्वे करचरणैः स्वमुक्तशस्त्रैर्दंष्ट्राभिर्नखमुखदारितास्तथैव ।
संक्षीणा बहुभिरिवोपभुज्यमाना द्रव्याणामतिनिचयाः सदा महान्तः ॥ ३० ॥

इति स्कन्दपुराण एकोत्तरशतो ऽध्यायः ॥ १०१ ॥

30a °चरणैः स्वमुक्तशस्त्रैर्] °चरणैर्युक्तशस्त्रा R (unmetrical) **30b** °नखमुख°] °मुखवि° R (unmetrical) **30d** °मतिनिचयाः सदा] °मतिचयास्ते R (unmetrical) **Col.** इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे ऽध्यायः R

30a °चरणैः स्वमुक्त°] °चरणैश्च युक्त° A (or मुक्त° in A₇) **30b**] A₃A₄, °दंष्ट्राभिर्नखमुखदारितास्तथैव च A₇ (unmetrical) **30c** °रिवोप°] °रथोप° A **30d** °मतिनिचयाः सदा] °मतिनिचया यथा A₃A₄, °मतिनिचया यथा A₇ **Col.** इति स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहिताया {इति स्कंद° A₄} मम्बिकाखण्डे वराहहर्षो {वराहर्षो A₇} नामाध्यायः A±

30a °चरणैः स्व°] S₃, °चरणैर्वि° S₁, °चणैर्वि° Bh (typo, unmetrical) **30b** °दंष्ट्राभिर्नखमुख°] S₁A₃A₄, °दंष्ट्राभिर्मुख° S₃ (unmetrical), °दंष्ट्राभिर्मुख° Bh (typo?) • °दारिता°] S₃RA₃A₄Bh, °रादिता° S₁ **30c** संक्षीणा] S₁RABh, संक्षीण S₃ (unmetrical) **30d** °मतिनिचयाः] em., °मतिनिचया S₁, °मतिनिच((स)+या+ S₃, °मिव निचयाः Bh (conj.) • महान्तः] RABh, महान्तेति S₁^{pc} (इति part of col.), महानेति S₁^{ac} (इति part of col.), महान्तं S₃ **Col.** ○ ॥ स्कन्दपुराणे किङ्करयुद्धे आध्यायः १५६ (in letter numerals) ॥ ○ S₁, ○ ॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः १०१ (in letter numerals) ॥ ○ S₃, इति स्कन्दपुराणे किङ्करयुद्धे एकोत्तरशततमोऽध्यायः Bh

द्व्युत्तरशतो ऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

अथ तान्निहतान्सर्वान्वराहेणाभिवीक्ष्य तु ।

एकः कृच्छ्राद्विनिर्मुक्तो ह्यश्मकं पुरमागमत् ॥ १ ॥

स गत्वा तत्सभाद्वारिमिदं वचनमब्रवीत् ।

मुक्तकेशो रजोध्वस्तो रुधिरेणाभिसंस्तुतः ॥ २ ॥

निवेदयत भो दैत्या दानवेन्द्राय धीमते ।

ये ते गता मृगेन्द्रं तं द्रष्टुं ह्यसुरपुंगवाः ।

ते हतास्तेन विक्रम्य सर्व एव दितेः सुताः ॥ ३ ॥

मा प्रमादमगा दैत्य मावमंस्था मृगेश्वरम् ।

मा च कालं प्रतीक्षध्वं मृगं तं मा विजानत ।

महानसौ न संदेहो जेतुं शक्यो न दानवैः ॥ ४ ॥

1b वराहेणाभिवीक्ष्य तु] कुमारेणाभिवीक्षि{°क्ष° R^{ac}}तः R **1cd** °क्तो ह्यश्मकं पुरमागमत्] °क्तः क-
थञ्चित् परमागतः R **2a** °द्वारि°] °द्वार° R **2d** °संस्तुतः] °संयुतः R **3b** After this R has
two pādas reading द्वास्थो निवेदयद्वाज्ञे प्रविश्य हि तमाज्ञया । **3c** मृगेन्द्रं तं] मृगेन्द्रत्वं R **3d** द्रष्टुं
ह्य°] द्रष्टुञ्चा° R **4a** °मगा] °मगाद् R

1b वराहेणाभिवीक्ष्य] A₃, वराहेनाभिवी{°री° A₄}क्ष A₄A₇ **1c** एकः] A₃A₄, एक A₇ **1cd** °क्तो
ह्यश्मकं] °क्तः कथञ्चित् A **1d** °मागमत्] °मागतः A **2a** °द्वारि°] °द्वार° A **3b** After
this A has two pādas reading द्वास्थो निवेदयत्प्राज्ञे प्रेरिताहातदायुधाः A₃A₄, द्वारस्थो निवेदयात् प्राज्ञं
प्रेरितात्तदायुधाः A₇ (unmetrical) **3d** द्रष्टुं] A₃, द्रष्टुं A₄, दृष्णु A₇ **4a** प्रमादमगा] प्रसा{°शा°
A₇}दमपा{°पाद् A₃} A **4b** मृगेश्वरम्] ह्य{°न्व° A₇}गोचरं A **4d** मा विजानत] न विजानतां{}ता
A₇} A

Manuscripts available for this chapter: S₁ photos 3.36b (f. 158^f), 4.2a (f. 158^v) and 4.2b (f. 159^f);
S₃ f. 158^f–159^f; R f. 175^f–176^f; A₃ f. 104^f–105^f; A₄ f. 147^v–148^v; A₇ f. 147^f–148^v.

1 सन्तकुमार उवाच] S₁RABh, om. S₃ **1a** अथ तान्नि°] S₁^{pc}S₃RABh, अथा तन्नि° S₁^{ac} **1b**
वराहेणा°] S₃A₃Bh, वराहेना° S₁ • °वीक्ष्य] S₁^{pc}S₃A₃Bh, °वीक्ष S₁^{ac} **1c** एकः] S₁^{pc}S₃RA₃
A₄Bh, एक S₁^{ac} **1d** °मागमत्] S₃, °माविशम् S₁, °माविशत् Bh (em.?) **2a** गत्वा तत्°]
S₃RABh, गत्वा तं S₁^{pc}, ग(च्छ)तं S₁^{ac} **2a** °द्वारि°] S₁S₃^{pc}, °द्वार° S₃^{ac}Bh **2d** °भिसंस्तुतः]
S₃ABh, °पि स स्तुतः S₁ **3a** भो दैत्या] S₃RABh, ता दैत्यो S₁ **3b** After this Bh has two
pādas reading द्वाःस्थो न्यवेदयद्वाज्ञे प्रेरितः सोद्यतायुधः । (conj.?) **3c** गता] S₃RABh, गत्वा S₁
3d द्रष्टुं] S₁RA₃Bh, द्रष्टुं S₃ • °पुंगवाः] S₃RA, °सत्तमा S₁, °सत्तमाः Bh (em.?) **4a** प्रमा-
दमगा दैत्य] S₃, प्रमादमगा{°शा S₁^{ac}} दैत्या S₁, गाः प्रमादं दैत्येन्द्र Bh (conj.) **4b** मावमंस्था]
S₁RABh, मावमस्था S₃ • मृगेश्वरम्] S₁^{pc}S₃RBh, मृगेश्वरां S₁^{ac} **4c** कालं] S₃RABh, काल S₁
4d विजानत] S₃RBh (em.), विजानतत् S₁

सनत्कुमार उवाच ।

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा हिरण्याक्षो महासुरः ।

स्वयमेवाभिसंक्रुद्ध उत्पपात तदासनात् ॥ ५ ॥

सेन्द्रकेतुरिवोत्तस्थौ पयोद इव चोन्नदन् ।

भृकुटीदूषितमुखः सधूमो ऽग्निरिव ज्वलन् ॥ ६ ॥

अथोत्थितं तदा दैत्या विप्रचित्तिश्च दानवः ।

प्रणम्योचुस्तदा दैत्यमिदं स्रक्ष्णपदाक्षरम् ॥ ७ ॥

त्वं राजा सर्वदैत्यानां भूतानां च जयावहः ।

तिष्ठत्स्वस्मासु नोद्यन्तुं स्वयमेव त्वमर्हसि ॥ ८ ॥

वयं तं सह देवैश्च ये च तस्याभिरक्षिणः ।

हत्वा मांसं महाराज छित्वा तस्यानयामहे ॥ ९ ॥

आदित्यानां सरुद्राणां वसूनामश्विनोरपि ।

भृगूणां पितृभिः सार्धं तथैवाङ्गिरसामपि ॥ १० ॥

5c °मेवाभि°] °मेवाथ R 5d तदासनात्] च दानवः R 6c °दूषित°] °भूषित° R 7bc] om. R 7d °मिदं] इदं R 8b जयावहः] R^{pc}, जयावह R^{ac} 8c °स्मासु नोद्यन्तुं] °स्मासु नो गन्तुं R^{pc}, °स्मा ~ -न्तुं R^{ac} 9c मांसं] मीस R 9d छित्वा] जित्वा R 10a आदित्यानां स°] आदित्यानाञ्च R 10b °मश्विनोरपि] °मश्विनावपि R 10c भृगूणां] ऋषीणां R 10d °वाङ्गिरसामपि] °वा(स्)रसामपि R^{pc}, °वासरसावपि R^{ac}

5c °संक्रुद्ध] °संप्राप्त A 6a सेन्द्र°] इन्द्र° A • °वोत्तस्थौ] A₃A₄, °वोत्तस्मा A₇ 6b चोन्नदन्] A₃, चोन्नदत् A₄A₇ 6c °दूषित°] °भीषित° A 6d °व ज्वलन्] A₃A₄, °वोज्वलन् A₇ 7b दानवः] A₃, दानवाः A₄A₇ 7d स्रक्ष्णपदाक्षरम्] सूक्ष्मपदाक्षरात् { °रान् A₄, °रत् A₇ } A 8ab °दैत्यानां भूतानां च जयावहः] °भूतानां दैत्यानां चाभयावहः { °ह A₇ } A 8c तिष्ठत्स्वस्मासु नोद्यन्तुं] तिष्ठ { °ष्ट° A₄ } त्वस्वासु राजेन्द्र A₃A₄, तिष्ठ ऽस्मासु गेजेन्द्र A₇ (unmetrical) 9a देवैश्च] देवैश्च A₄, °दैवश्च A₇, दैत्यैश्च A₃ 9b तस्याभि°] A₃A₄, तस्यापि A₇ 9d छित्वा] A₇, स्थित्वा A₃A₄ • °स्यानयामहे] °स्यान { °ल° A₃A₄ } याम्यहं { °ह A₇ } A 10b वसूनामश्विनोरपि] वसूनामश्विनावपि A₃A₄, वसुनस्वेनावपि A₇ (unmetrical) 10c भृगूणां] A₃^{pc}, भृगूणां A₃^{ac}A₄, भृगूणां A₇ • सार्धं] A₃A₄, सासार्द्धं A₇ (unmetrical)

5b हिरण्याक्षो] RABh, हिरण्या+क्षा+ S₁, हिरण्याक्ष्यो S₃ 5cd °क्रुद्ध उ°] S₁RBh, °क्रुद्धरु° S₃ 5d तदासनात्] ABh, सदासनात् S^{pc}, सदसनात् S₁^{ac} (unmetrical), तदासरात् S₃ 6a °केतुरि°] S₁RABh, °केतुरि° S₃ • °वोत्तस्थौ] S₃RA₃A₄Bh, °वोत्तस्थौ S₁ 6b पयोद इव] S₁^{pc}S₃RA Bh, पयोदा इ S₁^{ac} (unmetrical) • चोन्नदन्] RA₃Bh, चोन्नदत् S₁, चोन्नदत् S₃^{pc}, चोनदत् S₃^{ac} 6c °मुखः] S₁^{pc}S₃RABh, °मुख S₁^{ac} 6d °व ज्वलन्] S₃RA₃A₄Bh, °वोज्वलन् S^{pc}, °वोज्वलम् S₁^{ac} 7a अथोत्थितं] S₁RABh, अथोच्छितं S₃ • तदा] S₁S₃RA, ततो Bh (conj.) • दैत्या] S₃RABh, दैत्यो S₁ 7b दानवः] S₃A₃Bh, दानव S₁ 7cd दैत्यमि°] S₃ABh, दैत्य इ° S^{pc}, दैत्या इ° S₁^{ac} 7d स्रक्ष्ण°] RBh (em.?), स्रक्ष° S₁, सूक्ष्म° S₃ 8a राजा] S₁RABh, राज S₃ 8b जयावहः] S₁^{pc}R^{pc}Bh, जयावहम् S₁^{ac}, भयावहः S₃ 8c तिष्ठत्स्वस्मासु] RBh (em.?), तिष्ठेस्वास्मासु S₁, तिष्ठस्वस्मासु S₃ 9b तस्याभि°] S₁^{pc}S₃RA₃A₄Bh, तस्य भि° S₁^{ac} 10b °मश्विनोरपि] S₃Bh (em.), °मश्विनौरपि S₁ 10c भृगूणां] S₁^{pc}S₃A₃^{pc}Bh, (भग्र)णां S₁^{ac} • °भिः सार्धं] RA₃A₄Bh, °भिस्साद्धं S₁, °भि सार्द्धं S₃

विश्वेदेवाश्च ये केचित्साध्या देवास्तथैव च ।
यक्षाणां राक्षसानां च पिशाचानां महोरगैः ॥ ११ ॥
गन्धर्वपक्षिणां चैव मानुषानां च दानव ।
उद्युक्तानां समृत्यूनां लोकपालैः सहैव च ॥ १२ ॥
शक्ता निवारणे दैत्या वधे चैव दुरात्मनाम् ।
निग्रहे च यथाकालं स्वयं मा त्वमितो गमः ।
हतमस्माभिरुद्युक्तैः पश्याद्य दितिनन्दन ॥ १३ ॥
आज्ञापयति नो यत्र राजा स्वामी प्रजेश्वरः ।
तद्वयं शिरसा सर्वे करिष्याम न संशयः ॥ १४ ॥
यदशक्ता वयं कार्यं सर्वे ऽप्यसुरपुंगव ।
कर्तुं तस्य भवान्कर्ता मा नः पश्य परानिव ॥ १५ ॥
मृगार्थे दनुदैत्यानां स्वयं राजा महाबलः ।
निर्गतो नास्ति दैत्यानां वक्ष्यन्ते बलमित्युत ॥ १६ ॥

11c राक्षसानां च] रक्षसाञ्चैव R 11d महोरगैः] महोरगाः R 12b मानुषाणां च] सर्पानाञ्चैव R 13d स्वयं मा त्वमितो गमः] स्वयमात्ममितो गतः R 13ef °रुद्युक्तैः पश्याद्य दिति°] °रित्युक्तैः पश्याम्यदिति° R 14d करिष्याम] करिष्यामो R 15a यदशक्ता] यदुक्ता R (unmetrical) 15c-16b] om. R 16c निर्गतो नास्ति] निर्गता नास्ति R 16d वक्ष्यन्ते बलमित्युत] वीक्षन्ते बलमच्युत R

11a केचित्] A₄A₇, चित् A₃ (unmetrical) 11d पिशाचानां] A₄, पिशाचाना A₃A₇ 12a-14b] om. A 14c तद्वयं] A₇, तत्वयं A₃A₄ 14d करिष्याम] करिष्यामो A 15a यदशक्ता] यद्युक्ता तु A 15b °पुंगव] °पुंगवाः A 15d परानिव] A₇, पुरानिव A₃A₄ 16a दनु°] चैव A 16d वक्ष्यन्ते बलमित्युत] वक्षत वनमित्यतः A₇, वंधंत वनमित्यतः A₄, वंधं तव निमित्ततः A₃

11(d⁴) S₁, (d⁴) S₃ 13(a¹-a²) S₁ 14(c¹)(c²-c⁵) S₃

11a केचित्] S₃RA₄A₇Bh (em.?), केचि S₁ 11d पिशाचानां महोरगैः] S₁^{pc}A₄, (वंशो)च सम(रे ग) २ S₁^{ac}, महोर(गैः) S₃ (unmetrical), पिशाचानां सहोरगैः Bh (conj.) 12b मानुषाणां च] S₃, मानुष्याणाञ्च S₁, मनुष्यानाञ्च Bh (em.?) • दानव] RBh (em.?), दानवः S₁S₃ 13a शक्ता] S₁^{ac}?S₃RBh, (शाक्ता) S₁^{pc} • निवारणे] S₁RBh, निवारणे S₃ 13d गमः] S₃Bh (conj.), गतः S₁ 13e °रुद्युक्तैः] S₁^{pc}Bh, °रुद्युक्तो S₁^{ac}, °रुद्युक्तै S₃ 13f पश्याद्य] S₃Bh (em.?), पश्याद्य S₁ • °नन्दन] S₁^{pc}RBh, °नन्दनः S₁^{ac}S₃ 14a नो] S₁RBh, भो S₃ 14b राजा] S₁RBh, राज S₃ • प्रजेश्वरः] S₃RBh (em.?), प्रजेश्वर S₁ 15b ऽप्यसुर°] S₁^{pc}S₃RABh, प्यंसुर° S₁^{ac} • °पुंगव] RBh (em.?), °पुङ्गवः S₁S₃ 15d नः] S₃ABh, न S₁ 16d °मित्युत] em. Bh (silently), °मित्युतः S₁S₃

सनत्कुमार उवाच ।

ततः स राजा दैत्यानां सर्वानेव समादिशत् ।

काले जलधरानिन्द्रो यथा भिन्नाञ्जनत्वेषः ॥ १७ ॥

आज्ञां तस्य गृहीत्वैव ते ऽपि दैत्या मुदान्विताः ।

संनह्यन्त महामाया वाहनानि च भेजिरे ॥ १८ ॥

प्रह्लादश्चानुह्लादश्च शिनिर्बाष्कल एव च ।

जम्भः कुजम्भो वातापी इल्वलो ऽथ विरोचनः ॥ १९ ॥

बलिर्बाणश्च वातश्च शम्भुः काश्यप एव च ।

शम्बरश्च महामायः कालशम्बर एव च ॥ २० ॥

प्रदीप्तश्चासिलोमा च सिलिकश्चैव दानवः ।

शरभः शलभश्चैव धुन्धुर्मूकश्च दानवः ॥ २१ ॥

शतोदरश्च विख्यातस्तथैवान्यो हृदोदरः ।

तारश्च तारकश्चैव मयो हालश्च विश्रुतः ॥ २२ ॥

अजको नमुचिश्चैव व्यंसः कार्तस्वनः कुभः ।

इल्वकः पिल्वकश्चैव विपाकः पाक एव च ॥ २३ ॥

19b शिनिर्बाष्कल ए०] शिविर्बाष्कलिरे० R 19c-20b] om. R 20d काल०] सनः R 21b सिलिक०] शिनिक० R 21cd] om. R 22d हालश्च] हानश्च R 23a अजको] आजको R 23b व्यंसः] व्यस्वः R • ०स्वनः कुभः] ०स्वरः शुभः R

17d भिन्नाञ्जनत्वेषः] भिन्नाञ्जनो दिशः A₃A₄, भिद्यत् न्नाञ्जलो दिशः A₇ (unmetrical) 18cd] om. A 19b शिनिर्बाष्कल ए०] शिविर्बाष्क{०क्षु० A₇}लिरे० A 19cd] om. A 20b शम्भुः काश्यप] शुम्भः कश्यप A 20c-25b] om. A

17(a⁴-b²)(b³-b⁸) S₁ 19(a²) S₁

17b समादिशत्] RABh, समादिश S₃ 17d भिन्नाञ्जन०] S₁RBh, भिन्नाञ्जना० S₃^{pc}, भिन्नाञ्जना० S₃^{ac} (unmetrical) • ०त्वेषः] S₃RBh (em.?), ०द्विषः(:) S₁ 18b ऽपि] S₁^{pc}S₃RABh, (दै)+पि+ S₁ • मुदान्विताः] RABh, मुदान्विता S₁S₃ 18c महामाया] S₃R, महाकाया S₁Bh 19a प्रह्लाद०] S₁^{pc}RABh, प्रह्लाद० S₁^{ac}, प्रह्लाद० S₃ • ०ह्लादश्च] RABh, ०ह्लादश्च S₁, ०ह्लादश्च S₃ 19b शिनि०] S₁^{pc}S₃Bh, (नि)+शि+नि० S₁ 19c जम्भः कुजम्भो] S₁^{pc}S₃Bh, जम्भकुजम्भ S₁^{ac} (unmetrical) 20b शम्भुः] S₃Bh (em.?), शम्भु S₁ • काश्यप] S₁^{pc}S₃, काश्यप S₁^{ac}, कश्यप Bh 20c महामायः] R, महाकाया S₁, महामाय S₃, महाकायः Bh (em.?) 21b सिलिक०] S₃, सिलिता० S₁, शिलिता० Bh (em.?) • दानवः] S₃R, दानवाः S₁Bh 21c शरभः] S₁^{pc}S₃Bh, शरभ S₁^{ac} (unmetrical) 22d हालश्च] S₃, बालश्च S₁, कालश्च Bh (conj.?) 23b व्यंसः] S₃Bh (em.?), व्यंस S₁ • कार्तस्वनः] S₁Bh, कर्तास्वनः S₃^{pc}, कर्तास्वरः S₃^{ac} • कुभः] conj., शु(चि)भः S₁, स्वभः S₃, शुभः Bh 23c इल्वकः पिल्वक०] S₃R, इल्वल++ विल्वल० S₁, इल्वको विल्वक० Bh (conj.) 23d विपाकः] S₃RBh (conj.?), विपाक++ S₁

हस्ती दुर्योधनश्चैव विप्रचित्तिश्च दानवः ।
 हयग्रीवो मुरश्चैव नरकः कुण्ड एव च ॥ २४ ॥
 शकुनिर्वृषपर्वा च शतकेतुर्महारवः ।
 मकरश्चैव राहुश्च स्वर्भानुः काल एव च ॥ २५ ॥
 विराधश्च कबन्धश्च दुन्दुभिः शतदुन्दुभिः ।
 साल्वो द्रुमश्च द्वावेतौ मयूरग्रीव एव च ॥ २६ ॥
 कालनेमी मेघनादो महावीर्यः स चान्धकः ।
 महिषानन्दशमका आटिश्च बक एव च ॥ २७ ॥
 ततो दानवशार्दूला महामाया महाबलाः ।
 सर्वे महास्त्रविदुषो लब्धलक्षाश्च संयुगे ॥ २८ ॥
 रथैर्हयैर्गजैश्चैव तथैवान्ये पदातयः ।
 जग्मुर्वराहं तं व्यास हन्तुं देवा इवासुरम् ॥ २९ ॥
 स चापि हि महातेजा वराहो नन्दिवर्धनः ।
 स्तूयमानस्तथात्मस्थैर्मुनिभिर्वेगवान्बली ॥ ३० ॥
 हत्वा तान्किंकरान्सर्वानश्मकं पुरमागमत् ।
 गर्जमानो यथा मेघो युगान्ते वृष्टिसर्जनः ॥ ३१ ॥

24a-26b] om. R 26cd] द्रुमो मयूरकश्चैव वाली सुग्रीव एव च R 27a °नेमी महानादो] °नेमि-
 र्महावीर्यो R 27cd °शमका आटिश्च बक ए°] °संवाह आन्धकश्चानुरे° R 28a ततो दानवशार्दूला]
 एते प्रचलिता दैत्या R 28d लब्ध°] शिक्ष° R 29ab °हयैर्गजैश्चैव तथैवान्ये] °ह्यैर्द्विजिभिश्च तथा-
 न्ये ये R 29cd] मेनिरे तं हतं व्यास शार्दूल इव शूकरम् R 30a हि] च R 30c °स्तथात्मस्थैर्]
 °स्तदा तस्थौ R 31b °नश्मकं पुरमागमत्] °न् दैत्यस्य वरमासितः R

25cd] om. A₃A₄ 26a विराध°] A₄, विवाध° A₃, विनाध° A₇ 26b After this A has
 103.4a-17d³, preceded by two additional pādas and a speaker indication. 26c-27d³] om.
 A 28d °लक्षाश्च] °वल्काश्च A₃A₄, °बन्धाश्च A₇ 29d देवा इवासुरम्] देवान्सवासवान् A 30c
 °थात्मस्थैर्] A₃A₄, °थात्मस्थे A₇ 31b °नश्मकं] °न् दैत्यस्य A

27(b⁷) S₁ 31(c²-c³) S₁

24d कुण्ड] S₁Bh, कुण्ड S₃ 25b शतकेतुर्] S₁Bh, शतकेतु S₃ 25c मकर°] S₃A₇, मरक°
 S₁Bh 26a विराध°] S₁A₄Bh, विरध° S₃ 26c साल्वो] S₁S₃, शाल्वो Bh (em.?) 27b
 चान्धकः] S₃RBh (em.), वा(न्ध)कः S₁^{pc}, वा °कः S₁^{ac} 27d आटिश्च] conj., वाटिश्च S₁S₃Bh
 28c महास्त्र°] S₃RA, समास्त्र° S₁, सर्वास्त्र° Bh (conj.) 29a रथैर्हयैर्गजे°] ABh, (ह)+र+थै-
 ह्यै ग{°गं° S₁^{ac}}जै° S₁, रथे गजै हयै° S₃ 29b °वान्ये] S₁^{ac}ABh, °वान्यैर् S₁^{pc}, °वान्यो S₃
 29c जग्मुर्] S₁ABh, जग्मु S₃ (unmetrical) 29d हन्तुं] S₁ABh, हन्तु S₃ 30a महातेजा]
 S₁RABh, महातेज S₃ 30c °थात्मस्थैर्] S₃A₃A₄Bh, °थान्मस्थे S₁ 30d °वेगवान्] S₃RA,
 °वांगवान् S₁, °भंगवान् Bh (conj.?) 31a तान्] S₁^{pc}S₃RABh, नां S₁^{ac} 31b °नश्मकं] S₃Bh
 (conj.), °नस्माकं S₁ 31c मेघो] S₁RABh, मेघा S₃ 31d युगान्ते] S₃RABh, युगान्तो S₁
 • वृष्टिसर्जनः] S₁RABh, वृष्टिवर्षणः S₃ (unmetrical)

स गत्वा तं तदा व्यास पुरं लोकमयः प्रभुः ।
 अवसव्यं परावृत्य दक्षिणं द्वारमागमत् ॥ ३२ ॥
 दक्षिणद्वारिभिस्तत्र दानवैर्बहुभिर्भृशम् ।
 कृतो हलहलाशब्दो नगरं येन कोपितम् ॥ ३३ ॥
 सो ऽपि भित्त्वा शतघ्नीश्च कवाटं कूटमुद्गरान् ।
 कालचक्राणि यन्त्राणि सो ऽवचूर्णयदव्ययः ॥ ३४ ॥
 अथाजग्मुर्भृशाविष्टास्ते दानवमहारथाः ।
 शस्त्रवर्षेण चोग्रेण छादयन्तो मृगेश्वरम् ॥ ३५ ॥
 स शक्तितोमरशतैर्भिन्दिपालैश्च ताडितः ।
 द्वारं त्यक्त्वाभिनिर्गम्य समां भूमिमपाश्रितः ॥ ३६ ॥
 ते ऽपि तं भग्नमित्येव विजानन्तो ऽसुरास्तथा ।
 पृष्ठतो ऽनुययुर्व्यास तक्षयन्तो वरायुधैः ॥ ३७ ॥

32a गत्वा तं तदा] तु गत्वा पुनर् R 32b लोकमयः] दैत्यपतेः R 32c अवसव्यं] अथ संव्या R
 32d °मागमत्] °मागतः R 33c हलहला°] हनहना° R 33d येन कोपितम्] तेन कम्पितम् R
 34a भित्त्वा] भङ्गुवा R 34b कवाटं] कपाटं R • °मुद्गरान्] °मुद्गरम् R^{Pc} (unmetrical), °मुद्द-
 रम् R^{ac} 34c काल°] न स R • यन्त्राणि] मन्दानि R 34d ऽवचूर्णय°] प्यचूर्णय° R 35b
 °महारथाः] °महाबलाः R 35c शस्त्र°] शर° R 36a स] सु° R 36b °पालैश्च] °पालैः
 स R 36d समां भूमिमपाश्रितः] समभूमिगतस्ततः R 37a भग्नमित्येव] भस्मित्येवं R 37b
 °स्तथा] °स्तदा R 37d तक्षयन्तो] धक्षयन्तो R^{Pc}, रक्षयन्तो R^{ac}

32b लोकमयः] लोकमयं A 32c अव°] अथ A 33a दक्षिण°] A₃, दक्षिणं A₄A₇ 33c ह-
 लहला°] हलाहलो A₃A₄, हनाहना° A₇ 33d कोपितम्] क्षोभितं A 34a भित्त्वा] गत्वा •
 शतघ्नीश्च] शतघ्नीस्तु A₃A₄, शतघ्नीन्तु A₇ 34b कवाटं] कवटात् A₃, कवटान् A₄, कवचान् A₇ 34c
 यन्त्राणि] मन्त्रांश्च A 34d ऽवचूर्णय°] प्यचूर्णय° A₇, प्यच्छतुय° A₃A₄ 35a अथाजग्मु°] अ-
 थाजघ्नु° A 35b दानवमहारथाः] दानवा महाबलाः A 36a स] A₄A₇, श A₃ • °तोमरशतैर्]
 °तोमरैश्चक्रैर्{°क्रै A₇} A 36cd] द्वारं{°र A₃} त्यक्त्वा{°क्त्वा A₇} समां भूमिं निर्गत्य समुपस्थितः
 A 37a °त्येव] °त्येवं A 37c पृष्ठतो] A₃, पृष्ठतो A₄A₇ 37d तक्षयन्तो] भक्षयन्तो A •
 वरायुधैः] वराग्रवैः A₃A₄, वराश्रमैः A₇

32(c¹)(c²-c³) S₁

32a तं तदा] S₁S₃A (तन्त° or तत्त° in S₁), तत्तदा Bh 32b लोकमयः] em. Bh (silently),
 लोकमयं S₁, लोहमयं S₃ 32c अवसव्यं] S₃, ऽ(वस)व्यम् S₁ (upper parts of वस or पस lost),
 अपसव्यं Bh (conj.?) 32d °मागमत्] S₁ABh, °मागत S₃ 33b दानवैर्] S₁RABh, दानवै
 S₃ • °भृशम्] S₂RABh, °वृत्तम् S₁ 33c हलहला°] S₃, हलाहला° S₁Bh 34a सो ऽपि]
 S₃RA, यो हि S₁Bh • शतघ्नीश्च] S₁RBh, शतघ्नी च S₃ 34b कवाटं] S₁Bh, कपाटं S₃ 34c
 यन्त्राणि] S₁Bh, यन्त्राणि S₃ 34d ऽवचूर्णय°] S₁S₃, वाचूर्णय° Bh (em.) 35a अथाजग्मु°]
 S₁RBh, तथाजघ्नु° S₃ 35b °महारथाः] S₁Bh, °महारथा S₃ 35d मृगेश्वरम्] S^{Pc}S₃RABh,
 मृगेश्वरम् S^{ac} 36a स शक्तितो°] S₃A₄A₇, अशक्तिन्तो° S₁, अथ तैस्तो° Bh (conj.) 36ab
 °मरशतैर्भिन्दि°] S₁R, °मरशरैर्भिन्दि° S₃, °मरैश्चक्रैर्भिन्दि° Bh (typo?) 36b °पालैश्च] S₁S₃A,
 °पापालैश्च Bh (typo, unmetrical) 36c °रं त्यक्त्वाभि°] S₃R, °रन्त्यक्त्वाभि° S₁, °रं त्यक्त्वा वि°
 Bh (conj.) 36d °मपाश्रितः] S₁S₃, °मुपाश्रितः Bh (conj.?) 37b °स्तथा] S^{ac}S₃A, °स्तदा
 S^{Pc}Bh 37c पृष्ठतो] S₁RA₃Bh, पृष्ठतो S₃

स तक्ष्यमाणः शरवृष्टितोमरैर्महागदाभिर्मुसलैरयोमुखैः ।
तदाभिनिःसृत्य दितेः सुतानसावयोधयद्देवगणैरधिष्ठितः ॥ ३८ ॥

इति स्कन्दपुराणे द्व्युत्तरशतो ऽध्यायः ॥ १०२ ॥

38a तक्ष्यमाणः] धक्ष्यमाणः R 38b °मुसले°] °मुषले° R 38cd दितेः सुतानसावयोधयद्] स
तान्दितेः सुतानपोधयद् R • °रधिष्ठितः] °रभिस्तुतः R Col. इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे ऽध्यायः
R

38a तक्ष्यमाणः] भक्ष्यमाणः A 38b °मुसले°] °मुषले° A 38c °निःसृत्य] °निसृत्य A₃A₄
(unmetrical), °निःसृह्य A₇ • सुतानसा°] सुतालसा° A₃A₄, सुतानासा° A₇ (unmetrical) 38d
°वयोधयद्] °वपोधयद् A₇, °वयोधयद् A₃A₄ • °रधिष्ठितः] A₃A₄, °रधिष्ठितः A₇ Col. इति
स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहिताया {इति स्कंद° A₄}मम्बिकाखण्डे A

38(a¹) S₃

38a स] S₁S₃^{pc}RABh, त S₃^{ac} • तक्ष्यमाणः] S₁^{pc}S₃Bh, तक्ष्यमाण S₁^{ac} (unmetrical) • °तोम-
रैर्] S₁RABh, °तोमरै S₃ 38b °मुसले°] S₁S₃, °मुषले° Bh (em.?) 38c °निःसृत्य] RBh
(em.?), °निसृत्य S₁S₃ (unmetrical) • दितेः] ABh, दिते S₁S₃ 38d °वयोधयद्] S₁Bh, °व-
योधय S₃ (unmetrical) • °रधिष्ठितः] A₃A₄Bh, °रधिष्ठितेति S₁ (इति part of col.), °रधिष्ठितः S₃
Col. ⊙ ॥ स्कन्दपुराणे असुरसन्देशने आध्याय १५७ (in letter numerals) ॥ ⊙ S₁, ⊙ ॥ स्कन्दपुराणे
नामाध्यायः १०२ (in letter numerals) ॥ ⊙ S₃, इति स्कन्दपुराणे असुरसन्देशनं नाम द्व्युत्तरशततमोऽध्यायः
Bh

त्र्युत्तरशतो ऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

अथ व्यास समां भूमिं संप्राप्तान्दानवर्षभान् ।

उवाच सर्वान्गम्भीरं मृगान्सिंह इवाजने ॥ १ ॥

भवन्तो दानवाः सर्वे दैत्याश्च सुमहाबलाः ।

मया मृगेण समरे युध्यतां तु पुनर्भृशम् ॥ २ ॥

न लज्जा समरे ऽस्त्यद्य युष्माकं दानवेश्वराः ।

अथवा न बलं वो ऽस्ति मिथ्या देवा हि वो जिताः ॥ ३ ॥

बहवो बलवन्तश्च मृगश्चाहं वनेचरः ।

न मन्ये धर्मयुद्धे वो मतिर्दानवसत्तमाः ॥ ४ ॥

न ममास्ति धनुः किञ्चिन्न शस्त्रं च तथाविधम् ।

सशस्त्रैर्बहुभिर्येन युध्येयमसुरेश्वराः ॥ ५ ॥

1b संप्राप्तान्] संप्राप्तो R **1cd** °गम्भीरं मृ°] °न् स भीरुम्° R **2b** दैत्याश्च] दैत्याद्याः R **2c** समरे] वः सार्द्धं R **2d** °तां तु] °ताञ्च R **3a** ऽस्त्यद्य] ऽत्यर्थं R **3d** हि वो जिताः] वि-निज्जिताः R **5a** धनुः] बलं R **5b** °न्न शस्त्रं च तथाविधम्] °द्वसतस्तु तथा वनम् R **5d** युध्येयम°] नियुद्धे अ° R

1a भूमिं] A₃A₄, भूमीं A₇ **1b** संप्राप्तान्] संप्राप्तं A₇, प्राप्तं A₃A₄ (unmetrical) **1c** उवाच स-वांन्] सर्वानुवाच A **1d** °वाजने] °वाजिरे A **2c** मया मृगेण] मायामृगेण{°ण A₇^{pc}} A **2d** °तां तु] A₇, °तां त A₃A₄ **3a** ऽस्त्यद्य] भ्येत्य A **3c** न बलं] बल{°न° A₇}वत्यो A **3d** हि वो जिताः] जिता इति A **4a-17d**³] A has this after 102.26b, preceded by two additional pādas with a speaker indication reading: तानागतान्समालोक्य वराहो वाक्यमब्रवीत् । वराह उवाच । ± **4a** बहवो] भवन्तो A **4b** वनेचरः] A₃A₄, बलेचरः A₇ **4cd** वो मतिर्] वो{वा A₃A₄} मतिं A **5ab** °चिन्न शस्त्रं च] °चित्{°चि A₇} शस्त्रं वापि A **5c** सशस्त्रै°] समस्तै° A **5d** युध्येयम°] युद्धेयम° A₃A₄, स्ववेयेम° A₇ • °सुरेश्वराः] A₄A₇, °सुरेश्वरः A₃

Manuscripts available for this chapter: S₁ photos 4.2b (f. 159^f), 4.3a (f. 159^v), 4.3b (f. 160^f) and 4.4a (f. 160^v, largely retraced); S₃ f. 159^f-160^v; R f. 176^f-177^f; A₃ f. 104^v-105^v; A₄ f. 148^f-149^f; A₇ f. 147^v-149^f (A upto 39d).

1a समां] S₁^{pc}S₃RABh, मां S₁^{ac} (unmetrical) • भूमिं] S₁RA₃A₄Bh, भूमि S₃ **1b** संप्राप्तान्] S₁Bh, स प्राप्तं S₃ • °वर्षभान्] S₃RABh, °वर्षभाम् S₁ **1c** °वाङ्गम्भीरं] em. Bh (cf. A), °वां गम्भीरां S₁S₃ **1d** मृगान्] S₁^{pc}ABh, मृगा S₁^{ac}S₃ **2a** दानवाः] S₁^{pc}RABh, दानवा S₁^{ac}S₃ **2d** युध्यतां] S₁RABh, युद्धतां S₃ **3a** लज्जा] S₁RABh, लज्ज S₃ • ऽस्त्यद्य] S₃, त्यज्य S₁, भ्येत्य Bh **3c** ऽस्ति] S₁RABh, छ S₃ **3d** देवा] S₃RABh, देवो S₁ • जिताः] S₁Bh, जिताः S₃ **4b** मृगश्चाहं वनेचरः] S₃RA₃A₄Bh, मृगाश्चाहं वनेचरः S₁ **4c** °युद्धे] S₃RABh, °यु-द्धो S₁ **4d** मतिर्] S₁RBh, मति S₃ **5a** Before this S₁ adds सन उ। and S₃ वारा उ। • धनुः] S₁ABh, धनु S₃ (unmetrical) **5b** तथाविधम्] S₁ABh, तथाविधम् S₃^{pc} (unmetrical), ता-थावि(त)म् S₃^{ac} (unmetrical) **5c** सशस्त्रैर्] S₁RBh, सशस्त्रे S₃ • °भिर्येन] S₃RABh, °भियेण S₁ **5d** युध्येयम°] em., युद्धेयम° S₁, युध्ययम° S₃ (unmetrical), युद्धेयम° Bh • °सुरेश्वराः] S₁S₃^{pc}RA₄A₇Bh, °सुरेश्वराः S₃^{ac}

ते यूयं यदि मन्यध्वं शस्त्राणि त्यजताधुना ।
 मया चैकैकशः सर्वे युध्यध्वं न्यायमास्थिताः ॥ ६ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 तस्य तद्वचनं श्रुत्वा सो ऽन्धको दानवेश्वरः ।
 उवाच सर्वान्दैत्येन्द्रान्युगान्ताम्बुदवन्नदन् ॥ ७ ॥
 एवमेतद्यथाहायं मृगो ऽसुरमहारथाः ।
 संत्यजामो ऽद्य शस्त्राणि योधयामैकशस्ततः ॥ ८ ॥
 प्रह्लाद उवाच ।
 अबुद्धिरेषा दैत्येन्द्रा यथाहायं मृगाधमः ।
 समानानां समैः सार्धमेतद्युद्धं प्रशस्यते ॥ ९ ॥
 न मृगाणां च शस्त्राणि न बाहुबलमित्युत ।
 वध्यन्ते च सदा शस्त्रैरेष धर्मः सतां मतः ॥ १० ॥
 ते वयं कथमुत्सृज्य स्वधर्मं दानवेश्वराः ।
 मृगाधर्मं समास्थाय युध्येम पशवो यथा ॥ ११ ॥

6d °मास्थिताः] °माश्रिताः R 7c सर्वान्दैत्येन्द्रान्] सर्वदैत्येन्द्रान् R 8a °द्यथाहायं] °द्यथान्यायं R 8d योधयामैक°] योधयानेक° R 9ab दैत्येन्द्रा यथाहायं मृगाधमः] दैत्येन्द्र यथाकालं मृगाधम R 10b बाहुबल°] वा स्वबल° R 10c सदा] तदा R 11d युध्येम] युध्यामः R

6b शस्त्राणि] A₇, शस्त्रानि A₃A₄ • त्यजताधुना] त्यज{°य° A₃A₄}ताधमाः A 7b दानवेश्वरः] A₇, दानवो सुरः A₃A₄ 7c सर्वान्दैत्येन्द्रान्] A₃A₄, दैत्यान् सर्वेन्द्रान् A₇ 8b मृगो ऽसुर°] मृगेश्वर° A₃A₄, मृगेश्वरो A₇ (unmetrical) • °महारथाः] A₃A₄, महात्मवान् A₇ 8d योधयामैकशस्ततः] योधये{°यैने° A₇ (unmetrical)}कैकशः शुभः{°भं A₄} A 9a अबुद्धिरेषा] कुबुद्धिरे{°रे° A₇}षा A 9cd °धमेतद्युद्धं प्र°] °द्धं मेतद्युद्धस्य A₃A₄, °द्धमेत युध्यस्त A₇ 10a मृगाणां च] A₃A₄, मृगानाद्य A₇ 10b °मित्युत] A₃A₇, °मित्युतः A₄ 10c वध्यन्ते] A₃A₇, वध्यन्ते A₄ • सदा] शरैः A₃ A₄, शुरैः A₇ 10d³-11b¹] om. A₇ (unmetrical) 10d सतां मतः] सनातनः A₃A₄ 11cd] om. A

8(c²) S₁ 11(a⁵)(a⁶-b¹, b³, b⁷) S₃

6a यूयं] S₁RABh, यूय S₃ 6b शस्त्राणि] S₁RA₇Bh, शस्त्रोणि S₃ • त्यजता°] S₃RA₇Bh (em.?), त्यजतो S₁ 6d °मास्थिताः] S₁^{pc}S₃ABh, °मास्थिता S₁^{ac} 7b दानवेश्वरः] S₁^{pc}S₃RA₇Bh, दानवेश्वराः S₁^{ac} 7c सर्वान्दैत्येन्द्रान्] S₁A₃A₄Bh, सर्वा दैत्येन्द्रा S₃ 7d °वन्नदन्] S₁^{pc}RABh, °वन्नदम् S₁^{ac}, °वन्नदत् S₃^{pc}, °वनदत् S₃^{ac} (unmetrical) 8a °थाहायं] S₁ABh, °थाहायां S₃ 8b मृगो ऽसुर°] S₁^{pc}RBh, (स)गो सुर° S₁^{ac}, मृगेश्वर° S₃ • °महारथाः] S₁RA₃A₄Bh, °महारथा S₃ 8c संत्यजामो] S₁RA, सन्त्यजामो S₃ (unmetrical), सन्त्यजामा° Bh (em.) 8d योधयामैक°] S₃, योधामेकैक° S₁, योधामेकैक° Bh (em.?) • °स्ततः] S₃R, °स्तथा S₁Bh 9 प्रह्लाद] S₁RA₇Bh, प्रह्ला S₃ 9a अबुद्धिरेषा] S₁^{pc}S₃RBh, अबुद्धिरेषाय S₁^{ac} 9b मृगाधमः] S₁^{pc}S₃ABh, मृगाधम S₁^{ac} 9c समैः] RABh, समै S₁S₃ 10a मृगाणां] S₁RA₃A₄Bh, मृगाणा S₃ 10b °मित्युत] S₁RA₃A₇Bh, °मित्युतः S₃ 10c वध्यन्ते] S₃RA₃A₇Bh, वध्यन्ते S₁ 10d धर्मः] S₁^{pc}S₃RA₃A₄Bh, धर्म S₁^{ac} • मतः] S₁RBh, मम S₃ 11c °धर्म] S₃RBh (em.?), °धर्म S₁ (anusvāra possibly lost) 11d युध्येम] S₁^{ac}S₃Bh, युध्येया S₁^{pc} (retraced)

मृगाधमो ऽयं दुर्वृत्त अवध्यो नास्मदादिभिः ।
 घृतैनं मा विचारो वो मृगे भवतु सर्वशः ॥ १२ ॥
 मायामास्थाय दुष्टात्मा को ऽप्ययं सुरपांसनः ।
 अस्मान्वञ्चयितुं दैत्याः काङ्क्षते सुदुरात्मवान् ॥ १३ ॥
 ङ्ग वः श्रुतं वा दृष्टं वा मृगाणामसुरेश्वराः ।
 मनुष्यवद्बाहुयुद्धं पुरुषैः सह संयुगे ॥ १४ ॥
 एष विष्णुर्दुराचारो दुरात्मा दैत्यकण्ठकः ।
 अशक्तः स्वेन वीर्येण मायामास्थाय संस्थितः ॥ १५ ॥
 ततस्तं बलवान्क्रुद्धो धनुषासौ ऽसुरेश्वरः ।
 शरैरवाकिरद्वास बहुभिर्विररास च ॥ १६ ॥
 अन्धको विप्रचित्तिश्च सर्वे च दितिदानवाः ।
 अवाकिरञ्छरैस्तीक्ष्णैः शतशो ऽथ सहस्रशः ॥ १७ ॥

12] om. R 13b ऽप्ययं] प्येष R • ऽपांसनः] ऽपांशुलः R 13c ऽन्वञ्चयितुं] ऽन् विध्वंसितुं
 R 13d सु०] च R 14a ङ्ग वः श्रुतं वा दृष्टं वा] न श्रुतम्वापि दुष्टात्मा R 14c ऽद्बाहु०] ऽत्कु-
 रुते R (unmetrical) 15ab] om. R 16b धनुषासौ] धनुषा सो R 16d बहुभिर्वि०] बहुभिस्ते
 R 17a विप्रचित्तिश्च] विप्रचित्त्याद्याः R 17b च दिति०] दैत्याश्च R 17c ऽकिरञ्छरैस्तीक्ष्णैः]
 ऽकिरञ्छरैस्तीक्ष्णै R

12a दुर्वृत्त] A₃A₄, दुर्वृत्त A₇ 12cd] om. A 13b को ऽप्ययं सुर०] को यं स्वर्गण० {०न० A₃A₇}
 A 13c ऽन्वञ्चयितुं] A₄A₇, ऽन्वञ्चयितु A₃ (unmetrical) 14a ङ्ग वः] कुतः A 14b मृगा-
 णा०] मृगाना० A 15d संस्थितः] A₇, संस्थितं A₃A₄ 16a ऽस्तं व०] ऽस्तान्व० A₃, ऽस्तौ व०
 A₄, ऽस्त्वं व० A₇ 16b धनुषासौ] धनुषा सो A 16d ऽविररास च] ऽविररास{०म A₄A₇} ह A
 17b दिति०] A₄A₇, दैत्य० A₃ (unmetrical) 17c ऽकिरञ्छरैस्ती०] A₄, ऽकिरत् शरैस्ती० A₃,
 ऽकिरत् सरै ती० A₇ 17d ऽथ सहस्रशः] om. A (instead A has वक् एव च, resuming 102.27d)

12(a¹-d⁸) S₁ 13(b³, b⁶) S₁

12a मृगाधमो] S₁(retraced)ABh, मृगाधिमो S₃ • दुर्वृत्त] A₃A₄Bh, (दुर्वृत्त) S₁ (upper parts
 lost, retraced), दुर्वृत्तः S₃ 12c घृतैनं मा] S₃, (घृतनम्मा) S₁ (upper parts lost, retraced), --
 - मा Bh • विचारो वो] S₁(retraced)Bh, विचारे वः S₃ 13c ऽतुं दैत्याः] RA₄A₇Bh (em.?),
 ऽतुन्दैत्या S₁, ऽतु दैत्या S₃ (unmetrical) 13d काङ्क्षते] S₃RABh, काक्षते S₁ • ऽरात्मवान्]
 S₃RABh, ऽरात्मवाम् S₁ 14a ङ्ग वः] em., ङ्ग च S₁Bh, क वः S₃ • वा दृष्टं वा] S₁ABh, ङ्ग
 वा दृष्टं S₃ 14b मृगाणा०] S₁RBh, मृगाणा० S₃ • ऽसुरेश्वराः] S₃RABh, ऽसुरेश्वरा S₁ 14d
 संयुगे] S₁RABh, संयुगे S₃ (unmetrical) 15a विष्णुर्] S₁^{ac}S₃ABh, विष्णु S₁^{ac} 16a Before
 this Bh adds सनत्कुमार उवाच । • बलवान्] S₁RA₄A₇Bh, बलवा S₃ 16b धनुषासौ] S₃, धनुषो
 सो S₁, धनुषा सो Bh 16c ऽरवाकिरद्] RABh, ऽरवाकिरं S₁, ऽरवाकिर S₃ 16d बहुभिर्]
 S₁ABh, बहुभि S₃ (unmetrical) 17b च दितिदानवाः] S₁A₄A₇, च दितिनन्दना S₃, ते दैत्यदानवाः
 Bh (conj.?) 17c ऽकिरञ्छ०] S₁A₄Bh, ऽकिरञ्छ० S₃ • ऽस्तीक्ष्णैः] S₃^{pc}A₃A₄Bh, ऽस्तीक्ष्णै
 S₁S₃^{ac}

अथ देवः सुसंरब्धो विद्धस्तैर्दानवैर्भृशम् ।
 शुशुभे भास्करकरैः संबद्धो हिमवानिव ॥ १८ ॥
 स वेगं बलवान्कृत्वा विधुन्वानः शराञ्छितान् ।
 सलीलं प्रययौ देवः प्रह्लादं प्रति दानवम् ॥ १९ ॥
 स गत्वा तस्य सहसा सारथिं रथमेव च ।
 दंष्ट्राभिश्च कराभ्यां च नामशेषं चकार ह ॥ २० ॥
 ततो रथादवप्रुत्य हन्यमानो ऽपि दानवैः ।
 रथध्वजेन तं दैत्यं मूर्ध्नि देवो ऽभिजघ्निवान् ॥ २१ ॥
 प्रह्लादो ऽपि ततोत्पत्य गदया भीमरूपया ।
 आजघानोरसि क्रुद्धो विघ्नो धर्मं यथास्थितम् ॥ २२ ॥
 स तेनाभिहतो देवो मुक्त्वा तस्य रथं तदा ।
 तमेव देशमायातो पूर्वं यत्राभवत्स्थितः ॥ २३ ॥
 ततो ऽन्धको विप्रचित्तिः शम्बरः कालशम्बरः ।
 शरैराशीविषाकारैर्बिभिदुर्नन्दिवर्धनम् ॥ २४ ॥

18d संबद्धो] संयुक्तो R 19b विधुन्वानः शराञ्छितान्] विधूय सततं क्षुरान्{रम् R^{ac}} R 19c सलीलं] स चेनं R 20c दंष्ट्राभिश्च] दंष्ट्राद्याञ्च R 21a ऽदवप्रुत्य] ऽदवसुत्य R 21d ऽभि०] ऽपि R 22a ततोत्पत्य] ततोत्पत्य R 23a देवो] R^{pc}, दैत्यो R^{ac} 23b मुक्त्वा तं] मुक्तस्त० R 23c ऽमायातो] ऽमायातः R 23d यत्राभवत्] यत्राहवे R 24cd ऽकारैर्वि०] ऽकारै वि० R

18a A has this immediately after 3d, placing 4a-17d³ after 102.27b. • अथ देवः सु०] वराहो ह्यति० A 18b विद्धस्तैर्] विदुर्गे A 18c भास्करकरैः] भास्कराकारैः A 18d संबद्धो] समृद्धो A₃A₄A₇^{ac}, समृद्धो A₇^{pc} 19a बलवान्] बलवत् A 19b शराञ्छितान्] A₃A₇, शरान् सितान् A₄ 19c सलीलं] सलीलः A₃A₄, सनीलः A₇ 20c दंष्ट्राभि०] A₄, दंष्ट्राभि० A₃, दंष्ट्राभि० A₇ 21a ऽदवप्रुत्य] ऽदवसुत्य A 21d ऽभि०] A₇, पि A₃A₄ 22a ततोत्पत्य] ततो भ्येत्य A₄A₇, तरो दैत्य A₃ 22d धर्मं यथास्थितम्] धर्मं यथा स्थितः A 23ab देवो मुक्त्वा] दैत्यो मूर्धा{र्ध्ना A₃} A 23cd] om. A 24ab ऽचित्तिः शम्बरः] ऽचित्ति ससुरः A₃A₇, ऽचित्तिरसुरः A₄ 24b ऽशम्बरः] A₄, ऽसम्बरः A₃A₇ 24d ऽबिभिदुर्नन्दिवर्धनम्] ऽविविधेर्नन्दिवर्धनः A

19(a⁴) S₁

18a देवः] S₃RBh (em.?), देव S₁ • संरब्धो] S₁S₃RA, संरब्धैर् Bh (conj.?) 18b ऽद्ध-स्तैर्दानवैर्] RBh (conj.?), ऽध्वस्तैर्दानवैर् S₁, ऽद्धस्तै दानवै S₃ 18c भास्करकरैः] RBh (conj.?), भास्कराकारै S₁, भास्करकरै S₃ 18d संबद्धो] S₃, संबद्धो S₁, संबद्धो Bh 19a बलवान्] S₃R, (ल)+(व)+लवत् S₁, बलवत् Bh 19b विधुन्वानः] S₁ABh, विधुन्वानः S₃ • शराञ्छितान्] A₃A₇ Bh, गरास्थिवाम् S₁, शरास्थितां S₃ 19d प्रह्लादं] S₁RABh, प्रह्लादं S₃ • दानवम्] S₁RABh, दानवान् S₃ 20c दंष्ट्राभिश्च] S₁A₄Bh, दंष्ट्राभि च S₃ 20d शेषं च०] S₃RABh, शेषाञ्च० S₁ 21a ततो] S₁^{pc}S₃RABh, (ते)तो S₁^{ac} • ऽदवप्रुत्य] S₁S₃, ऽदवसुत्य Bh 21b हन्यमानो] S₁^{pc}S₃RABh, (रु)न्यमानो S₁^{ac} 22a प्रह्लादो] S₁^{pc}RABh, प्र(ह्ला)दो S₁^{ac}, प्रह्लादो S₃ 22c क्रुद्धो] S₃RA, क्रुद्धं S₁Bh 22d धर्मं यथा०] S₃R, धर्मपथा० S₁, धर्मं यथा Bh 23a ऽहतो] S₁RABh, ऽहतो S₁ 23c ऽमायातो] S₁S₃, ऽमायातः Bh (em.?) 23d ऽभवत्स्थितः] S₃Bh (em.?), ऽभव स्थिताः S₁ 24a विप्रचित्तिः] S₃RBh (em.?), विप्रचित्ति S₁ 24cd ऽकारैर्वि०] S₁ABh, ऽकारै वि० S₃ 24d ऽभिदुर्न०] S₁^{pc}RBh, ऽभि(दु)र्न० S₁^{ac}, ऽव्यधु न्न० S₃ • ऽवर्धनम्] S₁S₃^{pc}RBh, ऽवर्धनः S₃^{ac}

स भिन्नस्तैस्तदा व्यास शरैः संनतपर्वभिः ।
 भिद्यमानश्च बहुधा मण्डलानि चचार ह ॥ २५ ॥
 कदाचित्सिंहवच्चापि ङ्रवते नर्दते ऽपि च ।
 शार्दूलवत्कदाचिच्च भूमावात्मानमाहवे ॥ २६ ॥
 वितत्य स महावीर्यंस्तिष्ठते सायकान्सहन् ।
 पादेन तत उत्थाय अवकीर्य वृषो यथा ॥ २७ ॥
 पक्षिवत्स तदाकाशे मण्डलानि मृगेश्वरः ।
 भ्रमित्वा निश्चलस्तस्थौ वराहः पर्वतो यथा ॥ २८ ॥
 एवं बहुविधान्मार्गान्विचरित्वा महाबलः ।
 वेगेनैव कराभ्यां स रथौ जग्राह नादयन् ।
 विप्रचित्तेश्च बलवानन्धकस्य च सुप्रभः ॥ २९ ॥
 भ्रामयित्वा मुहूर्तं च सहाश्वैः सह सायकैः ।
 भूमावुत्क्षिप्य चिक्षेप बभञ्ज च पुनः पदा ।
 रथे स्थितौ च तौ दैत्यौ पुनर्मूर्ध्न्यताडयत् ॥ ३० ॥

25d चचार] चकार R 26cd °चिच्च भूमावात्मानमा°] °चित्स भ्रममाणो महा° R 27a स] सु°
 R 27b °न्सहन्] °न् हसन् R 27cd तत उत्थाय अवकीर्य] तं समुत्थाय अवतीर्य R 28c
 निश्चलस्तस्थौ] निश्चलं हस्तो R 29d रथौ] रथं R 30b सहाश्वैः सह सायकैः] सहयैः सवरायुधैः
 R 30d पदा] सदा R 30ef] उभावपि तदा दैत्यौ वराहः पर्वतो यथा R (cf. 28d for pāda f)

25c बहुधा] A₇, बहु A₃ (unmetrical), बहुभिर् A₄ 25d चचार] चकार A 26c शार्दूलवत्]
 A₃A₄, शार्दूलश्च A₇ 27b सायकान्सहन्] सा{शा° A₇}यकास{°शा° A₄A₇}नः A 28b मृगेश्वरः]
 A₃A₇, मृगेश्वराः A₄ 28c भ्रमित्वा] A₇^{pc}, भ्रमित्वा A₃A₄A₇^{ac} 29a एवं बहु°] एवमुक्त्वा{°क्त्वा
 A₇^{pc}, °क्त्वा A₄} A 29d रथौ] A₃A₇, रथं A₄ 29e विप्रचित्तेश्च] विप्रचित्तिश्च A 29ef °वान-
 न्धकस्य] A₃A₄, °वान् ऽन्धक(स्ये)व A₇^{pc}, °वान् न्धकारस्य A₇^{ac} 29f सुप्रभः] सुप्रभो A 30a-d]
 om. A 30f °मूर्ध्न्य°] °मूर्{मुं° A₇}र्ध्न्य° A

26(b¹) S₃ 28(c³) S₁ 29(d⁴) S₃ 30(a⁸) S₁

25a भिन्नस्तै°] S₁^{pc}S₃RA, भिन्नस्तै° S₁^{ac}, विद्धस्तै° Bh (conj.?) 25b शरैः] S₁^{pc}RABh, शरै S₁^{ac}
 S₃ • संनतपर्व°] S₃RABh, सन्नतपर्व° S₁ (unmetrical) 25c बहुधा] S₁^{pc}S₃RA₇Bh, बहु(णि)
 S₁^{ac} 26a °वच्चापि] S₁RABh, °व चापि S₃ (unmetrical) 26b ङ्रवते] S₁^{pc}RABh, (पू)वते
 S₁^{ac}S₃^{ac}, (पू)वते S₃^{pc} 26c शार्दूलवत्क°] S₁RA₃A₄Bh, शार्दूलवत्क° S₃ • °चिच्च] ABh, °चि-
 च्छ S₁, °चि च S₃ (unmetrical) 26d °माहवे] S₁^{pc}S₃ABh, °मा ~वे S₁^{ac} 27ab °वीर्यंस्ति°]
 RABh, °वीर्यं ति° S₁S₃ 27b °ते सायकान्सहन्] S₃Bh (em.?), °तिस्सायकां सहम् S₁ 27c
 पादेन] S₁^{pc}S₃RABh, पादेन S₁^{ac} 27d अवकीर्य] S₁^{pc}ABh, अवतीर्य S₁^{ac}, त्यवकीर्य S₃^{pc}, त्यककीर्य
 S₃^{ac} 28b मृगेश्वरः] S₁^{pc}S₃RA₃A₇Bh, गेश्वरः S₁^{ac} (unmetrical) 28d वराहः] S₁^{pc}S₃RABh,
 वराह S₁^{ac} (unmetrical) 29a °विधान्] S₁^{pc}RABh, °विधा S₁^{ac}S₃ 29d रथौ] A₃A₇Bh, रथो
 S₁S₃ • जग्राह] S₁S₃^{pc}RABh, जग्राह S₃^{ac} • नादयन्] S₁^{pc}S₃RABh, नादयम् S₁^{ac} 29e वि-
 प्रचित्ते°] S₁^{pc}S₃RBh, (प्र)+वि+प्रचित्ते° S₁ 29ef °वानन्धकस्य] S₃RA₃A₄Bh, °वां नन्दकस्य S₁^{pc},
 °वां नन्दक- S₁^{ac} 29f सुप्रभः] S₁RBh, सुप्रभो S₃ 30a मुहूर्तं च] S₁^{pc}R, मुहूर्तं(त्रु) S₁^{pc}, मुहूर्तश्च
 S₁^{ac}, मुहूर्तं च S₃^{ac} (unmetrical), मुहूर्तं तौ Bh (conj.?) 30b सहाश्वैः] S₃Bh (em.?), सहाश्वै S₁
 • सायकैः] S₁S₃, °सारथी Bh (conj.) 30c °वुत्क्षिप्य] S₃RBh (em.?), °वुत्क्षिप्य S₁ 30d °नः
 पदा] S₁Bh, °नस्तदा S₃ 30e रथे] S₃A, रथी S₁, रथा° Bh (conj.?) 30f पुनर्मूर्ध्न्य°] S₁,
 पुन मूर्ध्न्य° S₃^{pc}, पुन मूर्ध्न्य° S₃^{ac}, पुनर्मूर्ध्न्य° Bh

तौ हतावतिसंक्रुद्धौ गदे चोद्यम्य वेगितौ ।
 वराहं मूर्ध्नि युगपत्समाहत्य विनेदतुः ॥ ३१ ॥
 ताभ्यां स बलवान्क्रुद्धो हस्ताभ्यां रक्तलोचनः ।
 गदे जग्राह यत्ताभ्यां बलादेव मृगेश्वरः ॥ ३२ ॥
 ततो ऽचरन्मण्डलानि विविधानि जनार्दनः ।
 गदाविशारदः सम्यग्विचित्राणि बहूनि च ॥ ३३ ॥
 आक्षिप्तमथ विक्षिप्तमवाक्षिप्तं च मण्डलम् ।
 उत्क्षिप्तमथ निक्षिप्तं विसृष्टं धावितं तथा ॥ ३४ ॥
 परावृत्तं निवृत्तं च अर्धचन्द्रमथापि च ।
 विष्टब्धं चोद्यतं चैव हंसोद्गमणमेव च ॥ ३५ ॥
 गदाविशारदः सम्यग्भ्रमित्वा मण्डलानि च ।
 गदामुपरि चिक्षेप सो ऽन्धकाय विनादयन् ।
 अपरां विप्रचित्तेश्च बलवान्निन्दिवर्धनः ॥ ३६ ॥
 ते गदे तौ महावेगौ दानवौ सुदुरासदौ ।
 वच्चयित्वा रणे भूयो वराहं प्रति दानवौ ।
 आधावितौ यथा देशमुत्पातौ वेगिताविव ॥ ३७ ॥

31a हतावति०] हवति R (unmetrical) 31b गदे] गदां R 32a ताभ्यां] द्वयोः R 32c य-
 ताभ्यां] हस्ताभ्यां R 33a ततो ऽचरन्] ततश्चरन् R 33b जनार्दनः] जनेश्वरः R 33c गदा०]
 सदा R 33d ऽग्विचित्राणि] ऽक् विभ्राणश्च R 34d धावितं] धारितन् R 35d हंसोद्गमण०] सो
 ऽध्वभ्रमण० R 36b च] सः R 36ef] om. R 37a ते गदे तौ] तौ गच्छन्तौ R 37ef
 देशमुत्पातौ वेगिताविव] श्येनपोतौ च वेगितौ द्विज R

31a ऽवति०] ऽविति A 31b गदे चो०] गदामु० A • वेगितौ] A₇^{ac}, वेगिनौ A₃A₄A₇^{pc} 32a
 स बलवान्] बलवान् सं० A (unmetrical) 32c यत्ताभ्यां] दन्ताभ्यां A 33a ऽचरन्] म्वरे A₄A₇,
 वरे A₃ 34ab] om. A 34d ऽष्टं धावितं त०] ऽष्टं नाचितत्त० A₃A₄A₇^{ac}, ऽष्टमाचितन्त० A₇^{pc}
 35a परावृत्तं] A₄A₇, परावृत्तं A₃ 35c चोद्यतं] चोद्धतं A 35d हंसोद्गमण०] वासार्थं भ्रम० {भूम०
 A₄, भूमि० A₃} A 36e-37b] om. A 37d वराहं] वाराहं A 37e आधावितौ] सुवारितौ
 A 37f ऽमुत्पातौ] सु{सू० A₃}तौ तौ A • ऽविव] ऽविह A

32(a², a⁵-a⁶, a⁸-b³, b⁸-c¹, d³) S₁ 37(e⁸) S₃

31b वेगितौ] S₁RA₇^{ac}Bh, चौदितौ S₃ 31c वराहं] S₃RABh, वराह S₁ • युगपत्] S₁^{pc}S₃R
 ABh, युगप S₁^{ac} 31d विनेदतुः] S₁^{pc}S₃RABh, पिविनेदतुः S₁^{ac} (unmetrical) 32d बलादेव]
 S₁^{ac}S₃RABh, बला(द्वे)व S₁^{pc} 33a ऽचरन्] S₁Bh, ररन् S₃ 33d बहूनि च] S₃RA, बहून्यपि
 S₁Bh 34a आक्षिप्त०] S₁RBh, अक्षिप्त० S₃ 34c निक्षिप्तं] S₃RA, विक्षिप्तं S₁Bh 35a परा-
 वृत्तं निवृत्तं च] RA₄A₇Bh (em.?), बरावृत्तनिष्ठन्तश्च S₁, परावृत्तनिवृत्तं च S₃ 35c विष्टब्धं] RABh,
 विष्टब्ध S₁S₃ 35d हंसोद्गमणमे०] em., हंसोद्गमण ए० S₁, हन्सोद्गमणमे० S₃, हंसोद्गमितमे० Bh
 (conj.) 36b च] S₃A, स S₁, सः Bh (em.?) 36d ऽन्धकाय] S₁S₃RA, न्धकस्य Bh (conj.)
 • ऽनादयन्] S₁RABh, ऽनादयत् S₃ 36f बलवान्] S₁S₃^{pc}Bh, बलवा S₃^{ac} 37a गदे] S₁^{pc}S₃Bh,
 शदे S₁^{ac} • महावेगौ] S₁R, महावेगे S₁Bh 37b ऽरासदौ] S₁^{pc}S₃RBh, ऽरासदेः S₁^{ac} 37c
 वच्चयित्वा] S₁RABh, वचयित्वा S₃ 37e देश०] S₁S₃^{pc}ABh, दे(व०) S₃^{ac} 37f ऽविव] S₁Bh,
 ऽविह S₃

तयोरापततोरेव वराहो ऽसौ महाबलः ।
 मुष्टिनान्धकमाहत्य विप्रचित्तिं पदावधीत् ॥ ३८ ॥
 अन्धकस्तस्य मुष्टिं तं विप्रचित्तिः पदं च ह ।
 क्रुद्धौ जगृहतुर्दैत्यौ हतस्त्वमितिवादिनौ ।
 नादयानौ यथाकाले कृष्णाविव बलाहकौ ॥ ३९ ॥
 स गृहीतस्तदा ताभ्यां महात्मा सुरसत्तमः ।
 उत्पपात वियद्वेगात्पक्षिराडिव काश्यपः ॥ ४० ॥
 वियत्स्थो विबभौ दैत्यावुद्धहन्स मृगेश्वरः ।
 गरुत्मानिव पक्षीशो भक्षार्थं गजकच्छपौ ॥ ४१ ॥
 विनद्य स तदाकाशे विधूय च करौ बली ।
 पादं चैवाभिक्षेप तौ दैत्यौ भुजगाविव ॥ ४२ ॥
 तौ क्षिप्तौ पेततुर्व्यास दानवौ युद्धदुर्मदौ ।
 दारयानौ महीं घोरावशनी खाच्च्युताविव ॥ ४३ ॥
 असावपि च देवेशो वराहो नन्दिवर्धनः ।
 रथान्वै सर्वदैत्यानां चूर्णयामास वीर्यवान् ॥ ४४ ॥

38a तयोरा०] R^{pc}, ततोरा० R^{ac} **38d** पदावधीत्] तदाहनत् R **39a-d**] om. R **40c** ऽद्वे-
 गात्] ताभ्यां R **41ab** वियत्स्थो विबभौ दैत्यावुद्धहन्] वियत्स्था{ ०त्स्थो R^{ac} }विव तौ दैत्यौ वृत्तहा R
42ab] om. R **42c** पादं चैवाभि०] पादेनैवाति० R **43b** ०दुर्मदौ] ०निर्मदौ R **43cd** महीं
 घोरावशनी] महाघोराववनिं R **43d** खाच्च्युता०] R^{pc}, खा च्युता० R^{ac} **44c** ०न्वै सर्व०] ०त्रथैः
 स R • ०दैत्यानां] R^{pc}, (दे)वानां R^{ac}

38a तयोरा०] ततोरा० A₃A₇, ततो स A₄ **38ab** ०तोरेव वराहो] ०तो व्यास वाराहो A **38d**
 पदावधीत्] पदाहनत् A **39ab**] om. A **39c** क्रुद्धौ] A₃, क्रुद्धो A₄A₇ **39e-104.11b**] om.
 A

38(d⁴-d⁶) S₃ **41**(c²-c³) S₃ **42**(d⁴) S₁ **43**(c¹-c², c⁴, d⁵) S₁ **44**(d³-d⁸) S₃

38a ०पततोरेव] S₃RBh (em.?), ०पततेरेव S₁ **38b** महाबलः] S₁S₃^{pc}RABh, मुहाबलः S₃^{ac}
38d ०चित्तिं पदावधीत्] S₁Bh, ०चित्तिं पदावधीम् S₃ **39a** अन्धकस्त०] S₃Bh (em.?), अ-
 न्धकन्त० S₁ **39b** विप्रचित्तिः] S₃Bh (em.?), विप्रचित्ति S₁ **39c** क्रुद्धौ] S₃A₃Bh, क्रुद्धो S₁ •
 जगृहतुर्] S₁ABh, जगृहतु S₃ (unmetrical) **39e** नादयानौ] S₁^{pc}S₃RBh, नादया(न्तौ) S₁^{ac} **40c**
 ०द्वेगात्] S₁^{pc}S₃Bh, ०द्वेगा S₁^{ac} **41a** वियत्स्थो] R^{ac}Bh (em.), वियस्थौ S₁, वियस्थो S₃ **41c**
 गरुत्मानिव] S₁^{pc}S₃RBh, गरुत्मा (चै)व S₁^{ac} **41d** भक्षार्थं] S₁RBh, भक्षार्थं S₃ **42a** ०दाकाशे]
 S₁^{pc}S₃Bh, ०दाकाशे S₁^{ac} **42b** बली] S₁S₃^{pc}Bh, ब(ती) S₃^{ac} **42c** पादं चैवा०] S₁Bh, पादेनैवा०
 S₃^{pc}, पाद (चै)व S₃^{ac} **42d** दैत्यौ] S₁S₃^{pc}RBh, दैत्यौ S₃^{ac} • भुजगा०] S₁^{pc}S₃RBh, स्वजगा०
 S₁^{ac} **43a** पेततुर्] R, प्रेक्षतु S₁, पेततु S₃, प्रेक्ष्य तु Bh (em.) **43b** ०दुर्मदौ] S₃Bh (conj.?),
 ०दुर्मदौ S₁ **43c** दारयानौ] S₂R, (दीव)या(नौ) S₁^{pc}, (दाव)या(तौ) S₁^{ac}, अभियातौ Bh (conj.?)
 • महीं] em. Bh (silently), महीं S₁S₃ **43d** खाच्च्युता०] S₁^{pc}R^{pc}Bh, खा (च्यु)ता० S₁^{ac}, खा
 च्युता० S₃ • ०विव] S₁^{ac}S₃RBh, ०विदं S₁^{pc}

गृहीत्वा कूबरे कंचित्स चिक्षेप महार्णवम् ।
 कंचित्पदा समाहृत्य पांसुसायुज्यमानयत् ॥ ४५ ॥
 कंचिद्रथं रथेनैव पदातिं च पदातिना ।
 गजं गजेन चाहृत्य स निन्ये यमसादनम् ॥ ४६ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 ते ऽथ विद्राविताः सर्वे लज्जां परमिकां गताः ।
 दैत्यदानवशार्दूला विनिवृत्ता यथाबलाः ॥ ४७ ॥
 एकेन सर्वे विजितासुरेन्द्राः परस्परं वीक्ष्य मुखानि शूराः ।
 व्रीडान्वितास्तं पुनरेव देवं वराहदेहं परिवार्य तस्थुः ॥ ४८ ॥

इति स्कन्दपुराणे त्र्युत्तरशतो ऽध्यायः ॥ १०३ ॥

45ab कंचित्स चिक्षेप महार्णवम्] काञ्चिच्चिक्षेप स महार्णवे R 45cd] om. R 47d यथाबलाः]
 यथाचलाः R 48ab] om. R 48c °स्तं] °स्ते R 48d वराहदेहं] महावराहं R Col.
 इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे ऽध्यायः R

46(a⁷-b²)(b⁶)(c²) S₁ 47(a²) S₁, (d¹-d⁴)(d⁵-d⁷)(d⁸) S₃ 48(a², b⁴, c¹, c¹¹-d³)(d⁴-d¹⁰)(d¹¹)
 (d¹²?-middle of colophon) S₁, (a¹-a⁴) S₃

45b °त्स चि°] em., °त्सो चि° S₁S₃, °त्सोच्चि° Bh (conj.?) • महार्णवम्] S₁S₃, महार्णवे
 Bh (conj.) 45c °त्पदा] S₃Bh (em.?), °त्पादा S₁ 45d पांसु°] S₁S₃, पांशु° Bh (em.?)
 46d स] RBh (em.?), सो S₁(retraced)S₃ 47a ते ऽथ] S₁(retraced)S₃R, तेषि Bh (conj.?)
 • °द्राविताः] RBh (em.?), °द्राविता S₁S₃ 47b लज्जां] RBh (em.?), लज्जा S₁ (retraced),
 लजां S₃ • परमिकां] S₃RBh (em.?), वरमिका S₁ (retraced) • गताः] RBh (em.?), गता
 S₁(retraced)S₃ 47d यथाबलाः] em. Bh (silently), यथाबला S₁ (retraced), ... : S₃ 48a
 एकेन] S₁(retraced)Bh, (एतेन) S₃ (upper parts lost) • °सुरेन्द्राः] em. Bh (silently), °सुरेन्द्रा
 S₁ (retraced), °सुरेन्द्रा S₃ 48b शूराः] em. Bh (silently), शूरा S₁(retraced)S₃ 48c व्रीडा°]
 S₁(retraced)RBh, व्रीडा° S₃ • °स्तं] S₃, °स्त S₁ (tops lost, retraced), °स्ते Bh (conj.?)
 48d वराहदेहं] S₃, (वराह) ... S₁, वराह-- Bh • परिवार्य तस्थुः] R, ... (स्थु) ... S₁ (upper
 parts lost, retraced), परिवार्य तस्थुरिति S₃ (इति part of col.), ----- ति Bh (conj.?) Col.
 ... वराहयुद्धे आध्यायः १५८ (in letter numerals) ॥ ⊙ S₁, ⊙॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः १०५ (in letter
 numerals) ॥ S₃, इति स्कन्दपुराणे वराहयुद्धे त्र्युत्तरशततमोऽध्यायः Bh

चतुरुत्तरशतो ऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

अथ ते तं मृगं व्यास दानवा भीमगर्जनाः ।

आयुधैः समभिक्रुद्धास्ततक्षुस्तं तदा भृशम् ॥ १ ॥

ते मृगा इव शार्दूलं सिंहपोतं गजा इव ।

आजघ्नुर्दानवाः क्रुद्धा वराहं शस्त्रवृष्टिभिः ॥ २ ॥

स चापि मृगशार्दूल उपविश्य महोदधौ ।

आपो ऽपिबत्समाविश्य वह्निवद्वडवामुखे ॥ ३ ॥

तथा तानीरितान्दैत्यैरायुधानि सहस्रशः ।

व्यादाय सुमहद्वक्त्रं जग्रास च ररास च ॥ ४ ॥

ग्रसित्वा तानि सर्वाणि शस्त्राणि स महाबलः ।

दानवान्प्रति संचक्रे वेगं सिन्धुरिवापरः ॥ ५ ॥

1c आयुधैः] असुरैः R **1cd** °क्रुद्धास्ततक्षुस्तं तं] °क्रुद्धा वाय्यं तस्थुस्तं R **3b** उपविश्य महोदधौ] प्रविश्य हि महोदधिम् R **3c** आपो ऽपिबत्] स योगीव R **4a** तथा तानीरितान्दैत्यैः] तथेरितानि दैत्येन्द्रे R **4d** जग्रास] जग्राह R **5a** ग्रसित्वा तानि] असिधाराणि R **5b** शस्त्राणि स] स शस्त्राणि R

Manuscripts available for this chapter: S₁ photos 4.4a (f. 160^v, largely retraced), 2.34a (f. 161^f, largely retraced), 2.33b (f. 161^v), and 4.4b (f. 162^f); S₃ f. 160^v–162^f; R f. 177^f–178^v; A₃ f. 105^v–106^f; A₄ f. 149^f–150^f; A₇ f. 149^f–150^v (A from **11c**).

2(a⁶, a⁸) S₃ 3(b¹–b², b⁸) S₁

1 सनत्कुमार उवाच] S₁S₃^{pc}RBh (सन उ in S₁S₃^{pc}), om. S₃^{ac} **1b** °गर्जनाः] S₁(retraced)RBh, °गर्जना S₃ **1c** आयुधैः] S₁(retraced)Bh, आयुधे S₃ **1cd** °क्रुद्धास्ततक्षुस्तं तं] conj., °क्रुद्धो तक्षुस्तं तं S₁, °क्रुद्धास्तक्षुस्तं तं S₃, °क्रुद्धाः संततक्षुस्तं Bh (conj., in a note Bh reads ततक्षुस्तं in S₁) **2a** शार्दूलं] S₁RBh, (शा)हूलं S₃ **2b** गजा इव] S₁RBh, गजाविव S₃ **2c** आजघ्नुर्दानवाः] RBh (conj.?), आजगमुर्दानवा S₁, आजघ्नु दानवा S₃ **3b** महोदधौ] S₃, महोदधे S₁ (right part and tops lost, retraced), महोदधिम् Bh (em.?) **3c** आपो] S₁S₃, अपो Bh (em.?) **3d** वह्निवद्वडवा°] RBh, वह्निवद्वडवा° S₁, वह्निस्ता वडवा° S₃ • °मुखे] S₃R, °मुखः S₁ (retraced), °मुखम् Bh (conj.?) **4a** तथा तानीरितान्दैत्यैः] S₃, तथा तानीरिता दैत्यैः S₁, तथेरितानि तैर्दैत्यैः Bh (conj.?) **4c** व्यादाय] S₁S₃^{pc}RBh, व्याद(व्य) S₃^{ac} • °द्वक्त्रं] S₁^{pc}RBh, °द्व(क्षं) S₁^{ac}, °द्वक्त्रं S₃ **4d** जग्रास] S₁Bh, जग्राह S₃ **5b** स] S₃Bh (conj.), सु S₁ **5d** वेगं सिन्धुरिवापरः] S₁RBh, वेग सिन्धुमिवापरं S₃

गजान्प्रति यथा सिंहः सिंहाञ्छरभराडिव ।
 गरुत्मान्भुजगान्यद्वच्छार्दूलश्च मृगानिव ।
 मेघवृन्दान्यथा वायुः कपोतानिव पक्षिराट् ॥ ६ ॥
 तथा स भगवान्व्यास दानवान्प्रति लोकपः ।
 वेगं चक्रे यथा क्षिप्तमिन्द्रियान्प्रति वै मनः ॥ ७ ॥
 आसाद्य च स तान्दैत्यान्महाजलदनिस्वनः ।
 सर्वान्विद्रावयामास रुद्रः पशुगणानिव ॥ ८ ॥
 कंचित्पद्भ्यां सुसंकुद्धो हस्ताभ्यामपरानपि ।
 अपरान्दंष्ट्रया तत्र ह्यप्रैषीद्यमसादनम् ॥ ९ ॥
 तलेन शम्बरं भूमौ कालशम्बरमेव च ।
 नरकं पादघातेन हयग्रीवं च मुष्टिना ॥ १० ॥
 उरसा नमुचिं चापि महामायं च सुव्रत ।
 आहत्याहत्य संकुद्धः पातयामास देवपः ॥ ११ ॥

6b °ञ्छरभ°] °ञ्छरभरभ° R (unmetrical) **7a** तथा] तदा R **7b** लोकपः] लोलुपः R **7cd**
 क्षिप्तमि°] वह्निरि° R **8a** आसाद्य च स तान्] आस्वाद्य (च) भगवान् R **9a** कंचित्] R^{pc},
 (क)चित् R^{ac} **9cd**] om. R **10a** शम्बरं भूमौ] शम्बरं भूयः R **10b** °शम्बर°] °सम्बर° R

11d देवपः] दैत्यपान् A₄A₇, दैपान् A₃ (unmetrical)

6(d⁷) S₁ **7(d²)** S₁

6a गजान्] S₁RBh, गजा S₃ • सिंहः] S₁^{pc}RBh, सिंह S₁^{ac}, सिंहा S₃ **6b** सिंहाञ्छ°] RBh
 (em.?), सिंहा श° S₁, सिंहा श° S₃ **6c** गरुत्मान्] RBh (em.?), ((रु))+ग+रुत्मा S₁ (retraced),
 गरुत्मा S₃^{pc}, गभत्मा S₃^{ac} **6d** मृगानिव] S₃RBh (em.?), मृगा(ञ्छि)व S₁ (retraced, unmetrical)
6e °वृन्दान्] S₃R, °वृन्द S₁ (retraced), °वृन्द° Bh (em.?) • वायुः] RBh (em.?), वायु
 S₁(retraced)S₃ **7c** वेगं] S₁RBh, वेग S₃ • क्षिप्त°] S₃, क्षिप्र° S₁Bh **7d** °मिन्द्रियान्°]
 em., °मि(न्द्रि)यं प्र° S₁, °मिन्द्रियाम्प्र° S₃, °मिन्द्रियं प्र° Bh **8a** च] S₃R^{ac}Bh (conj.?), तं S₁
 • तान्दैत्यान्] S₃Bh (em.?), तान्दैत्या S₁ **8b** °निस्वनः] S₁S₃R, °निःस्वनः Bh (em.?) **8d**
 °गणानिव] S₁^{ac}S₃RBh, °गणानि च S₁^{pc} **9a** कंचित्] S₃R^{pc}, किञ्चित् S₁, काञ्चित् Bh (conj.?)
 • °संकुद्धो] RBh (em.?), °संकुद्धा S₁ (retraced), °संकुद्धो S₃ **9b** हस्ताभ्याम°] S₁RBh, ह-
 स्ताभ्याम° S₃ • °नपि] S₃R, °निति S₁(retraced)Bh **9c** अपरान्दंष्ट्रया त°] S₁^{pc} (retraced),
 अपरान्दंष्ट्रया त° S₁^{ac}, अपरां दंष्ट्रया त° S₃, दंष्ट्राभिश्चापरांस्त° Bh (conj.) **9d** ह्यप्रैषीद्] S₁^{ac}S₃,
 ह्यप्रैषीद् S₁^{pc} (retraced), स प्रैषीद् Bh (conj.) **10a** तलेन] S₁^{pc}(retraced)S₃R, तथा ऽ S₁^{ac}, तुण्डेन
 Bh (conj.) **10d** मुष्टिना] S₃RBh (em.?), मुष्टिनाः S₁ (retraced) **11b** सुव्रत] R, शम्बरः S₁
 (retraced), सुव्रतः S₃, सत्वरः Bh (conj.) **11c** संकुद्धः] S₃RABh, संकुद्ध S₁

तांस्तथा द्रावयाणं च गर्जमानं च सिंहवत् ।
 विप्रचित्तिर्वराहं तं मुष्टिनोरस्यताडयत् ।
 विप्रचित्तिं जघानोग्रं पार्श्वदेशे स मुष्टिना ॥ १२ ॥
 स आहतो वराहेण वराहं क्रोधमूर्च्छितः ।
 पुनर्जघान खड्गेन वक्षस्येनं विनादयन् ॥ १३ ॥
 अमृष्यमाणस्तं घातं वराहः स महाबलः ।
 मुष्टिना मूर्ध्नि तं दैत्यं वज्राभेन व्यताडयत् ॥ १४ ॥
 स दैत्यस्तेन घातेन भ्रमित्वा चक्रवत्तदा ।
 पपात भूमौ वेगेन वाताहत इव द्रुमः ॥ १५ ॥
 पतितं तं तदाभ्येत्य विप्रचित्तिं मृगेश्वरः ।
 पादे जग्राह देवेशो द्रावयाणो दितेः सुतान् ॥ १६ ॥
 भ्रामयित्वा ततश्चैनं नर्दित्वा चासकृद्धली ।
 पुरं प्रति विचिक्षेप महात्मा नन्दिवर्धनः ॥ १७ ॥

12a तांस्तथा द्रावयाणं च] तन्तथा द्रावयामास R 12d °नोरस्य°] R^{ac}, °नोरस्या° R^{pc} 13a वराहेण] R^{pc}, वराहेन R^{ac} 13b वराहं] वराहः R 16d द्रावयाणो] दारयाणो R 17b °द्वली] °द्वशम् R

12a तांस्तथा द्रावयाणं] तं तथा प्राद्रवन्तं A 12b सिंहवत्] A₇^{pc}, सिंहवत् A₇^{ac}, संहरत् A₃A₄ 12c विप्रचित्तिर्वराहं तं] विप्रचित्तिं { °त्तं A₄ } वराहस्तं A 12e-14d] om. A 15d वाताहत इव] A₃, वाता इव हत् ° A₄A₇ 16a °दाभ्येत्य] °दालक्ष्य { °क्ष A₄ } A 16c पादे] पदे A₃A₄, पादं A₇ 16d द्रावयाणो] द्रावमाना { °णान् A₇ } A 17ab °त्वा ततश्चैनं नर्दित्वा चा°] °त्वाथ मदित्वा गर्जिं { °भिं° A₃ } त्वाथ A

15(c⁴, d¹-d⁵) S₁ 16(a²)(a³)(a⁴-a⁵, a⁷-b¹)(c¹-c⁴)(c⁵-d⁴) S₁

12a द्रावयाणं च] em., द्रावयानञ्च S₁Bh, द्रावयानं च S₃ 12c विप्रचित्तिर्] S₁(retraced)RBh, विप्रचित्ति S₃ 12d °ताडयत्] S₃RABh, °ताडयम् S₁ (retraced) 12e विप्रचित्तिं] S₁(retraced) RBh, विप्रचित्ति S₃ 12f पार्श्वदेशे स] S₁^{ac}(retraced)RBh, पार्श्वदेशो स S₁^{pc} (retraced), पार्श्वदेशेषु S₃ • मुष्टिना] S₁^{pc}(retraced)S₃RBh, मुष्टिनाः S₁^{ac} (retraced) 13a आहतो] S₃RBh (em.?), आहता S₁ (retraced) • वराहेण] S₁(retraced)R^{pc}Bh, वराहेन S₃ 13c पुनर्] S₁(retraced)R Bh, पुन S₃ (unmetrical) • खड्गेन] S₁^{pc}(retraced)S₃^{pc}RBh, ख(ड्गे) S₁^{ac} (unmetrical), खडेन S₃^{ac} (unmetrical) 13d वक्षस्येनं] RBh (em.?), वक्षस्येनं S₁S₃ • °नादयन्] RBh (em.?), °नादयत् S₁S₃ 14a °माणस्तं] S₃RBh (em.?), °माणस्तं S₁ 14b वराहः] S₁^{pc}S₃RBh, वराह S₁^{ac} • स] S₃R, सु° S₁Bh 14c तं दैत्यं] S₁^{ac}S₃RBh, तदैत्यं S₁^{pc} (retraced) 14d °ताडयत्] S₃RBh (em.?), °ताडयन् S₁ 15d इव] S₁^{pc}S₃RA₃Bh, इवा S₁^{ac} 16a °दाभ्येत्य] S₁RBh, °दाभेत्य S₃ 16b °चित्तिं मृगेश्वरः] RA, °चित्तिं प्रजेश्वर { °रः S₁^{ac} } S₁ (retraced), °चित्तिमृगेश्वरः S₃, °चित्तिं प्रजेश्वरः Bh 16c पादे जग्राह] S₃R, ... (ह) S₁ (retraced), जग्राह पद्मान् Bh (conj.) 16d द्रावयाणो] em., (द्रावमाना) S₁ (upper parts lost, retraced), द्रावयानो S₃, द्रावमाणं Bh (conj.) • दितेः] S₁^{pc}(retraced)S₃RA₃A₄Bh, दिते S₁^{ac} (retraced) • सुतान्] S₁S₃RA, सुतम् Bh (conj.) 17a °श्चैनं] RBh (conj.), °श्चैव S₁ (tops lost, retraced), °श्चैव S₃ 17b नर्दित्वा चा°] RBh (em.?), नर्दित्वा चा° S₁ (tops lost, retraced), नर्दित्वा च S₃ 17d °वर्धनः] S₁(retraced)S₃^{pc}RABh, °वर्द्धनं S₃^{ac}

स तेन क्षिप्तो विबभौ दानवाधिपतिर्बली ।
 सबलाकतडिज्ज्वालः परिच्छिन्न इवाम्बुदः ॥ १८ ॥
 स्रस्तहाराम्बरधरश्च्युतमाल्यविभूषणः ।
 पपातोपरि वेगेन हिरण्याक्षस्य वेश्मनि ॥ १९ ॥
 सोच्चमट्टालकं तस्य विमानमिव संस्थितम् ।
 चूर्णयानो ऽपतद्भास पर्वतेन्द्रमिवाशनिः ॥ २० ॥
 महता चास्य शब्देन हिरण्याक्षः स्वयं तदा ।
 वेगेनागत्य ददृशे दानवेन्द्रं दितेः सुतः ॥ २१ ॥
 सो ऽपि दानवशार्दूलो वराहेणावताडितः ।
 तेन चैव निघातेन मुहूर्तमभवज्जडः ॥ २२ ॥
 तं समाश्रासयद्राजा तदा शीतेन वारिणा ।
 तालवृन्तैश्च बहुभिर्मणिभिश्च दितेः सुतः ॥ २३ ॥
 समाश्रस्योत्थितं चैव उपविष्टं वरासने ।
 राजा पप्रच्छ तं दैत्यं परं विस्मयमागतः ॥ २४ ॥

18cd °कतडिज्ज्वालः परिच्छिन्न] °कावलद्योतत्परिच्छद R **19ab** °धरश्च्युतमाल्यविभूषणः] °वर-
 च्युमालो विभीषणः R (unmetrical) **19d** वेश्मनि] धीमतः R **20a** सोच्चमट्टालकं] उच्चमण्डनकन्
 R **20b** °मिव] °मति° R **20c** चूर्णयानो ऽपतद्] चूर्णयामास तद् R **20d** पर्वतेन्द्रमिवाशनिः]
 पर्वतेन हिमाचलः R **21b** °क्षः स्वयं तदा] °क्षस्तदा भूशम् R **21c** वेगेनागत्य ददृशे] दृष्टाननुगतो
 भूत्वा R **21d** सुतः] सुतम् R **22b** °णाव°] °णाभि° R **22c** तेन चैव नि°] तेनैव विनि° R
23b तदा शीतेन] तदानीं तेन R **23d** °र्मणिभि°] °मालाभि° R **24ab**] om. R

18c °तडिज्ज्वालः] °तडिक्काल° A **19a** स्रस्त°] ग्रस्त° A **19ab** °हाराम्बरधरश्च्युत°] A₇,
 °हारायु{°पु° A₄}रधराश्चुत° A₃A₄ **19d** वेश्मनि] वेश्मनः A **20c** चूर्णयानो] चूर्णमानो{°णो A₇}
 A **21cd** °नागत्य ददृशे दानवेन्द्रं] °नाहत्य{°न्य A₄} बहुभिर्दानवेन्द्रो A **22b** वराहेणा°] A₇^{pc},
 वराहेना° A₃A₄A₇^{ac} • °ताडितः] °पीडितः A **22c** चैव निघातेन] दैत्यनिघातेन A **22d** °व-
 ज्जडः] °वद्यतः A₃A₄, °वद्धतः A₇ **23c** तालवृन्तै°] वालवृन्तै° A₃, तालवृन्दै° A₄A₇ **23cd**
 °भिर्मणि°] A₃, °भिः मणि° A₄, °भिर्माला° A₇ **24ab** समाश्रस्योत्थितं चैव उपविष्टं] आश्रास्यो-
 त्यापयच्चैव उपविष्टो A **24c** पप्रच्छ] A₃, पपृच्छ A₄A₇

18(c⁶, d⁷-d⁸) **19(a⁵-a⁶, c¹, d⁷)** S₁

18a तेन क्षिप्तो] S₁S₃RA, क्षिप्तस्तेन Bh (conj.) **18c** °तडिज्ज्वालः] S₃, °त(डि)ज्वाल° S₁^{ac},
 °त(डि)ज्वाल° S₁^{pc} (retraced), °तडिज्ज्वाल° Bh **18d** परिच्छिन्न] S₁(retraced)S₁^{pc}ABh, प-
 रिच्छिद S₃^{ac} **19ab** °धरश्च्युत°] S₁(retraced)A₇Bh, °धरच्युत° S₃ **19b** °भूषणः] S₃ABh,
 °भूषण S₁ (retraced) **19c** वेगेन] RABh, वेगेण S₃S₃ **19d** वेश्मनि] S₁ (retraced), वेशनि S₃,
 वेश्ममनि Bh (typo, unmetrical) **20a** सोच्च°] A, सौध° S₁^{pc}Bh, सौ(च्च°) S₁^{ac}, सोच° S₃ **20d**
 °वाशनिः] S₃ABh, °वाशनि S₁ (retraced) **21a** चास्य] S₁^{pc}S₃RA, स्य S₁^{ac} (unmetrical), तस्य
 Bh (conj.?) **21b** °यं तदा] S₃ABh, °यन्तथा S₁ (retraced) **21c** ददृशे] S₁Bh, ददृशो S₃
21d दानवेन्द्रं] S₁^{ac}RBh, दानवेन्द्रः S₁^{pc}, दानवेन्द्र S₃ • सुतः] S₁^{ac}S₃ABh, सुतं S₁^{pc} **22a** °शा-
 र्दूलो] S₃RABh, °शार्दूला S₁ **22b** वराहेणा°] RA₇^{pc}Bh (em.?), वराहेना° S₁S₃ • °ताडितः]
 S₁S₃R, °पीडितः Bh **22c** निघातेन] S₃R, विघातेन S₁Bh **22d** °भवज्जडः] S₁(retraced)R
 Bh, °भव जतः S₃ (unmetrical) **23c** बहुभिर्] S₁(retraced)RA₃A₇Bh, बहुभि S₃ **23d** दितेः]
 S₁RABh, दिते S₃ **24a** समाश्रस्यो°] S₃Bh (conj.), समाश्रासो° S₁ **24b** उपविष्टं] S₁Bh,
 उपविष्ट च S₃ (unmetrical) **24c** पप्रच्छ] S₁(retraced)RA₃Bh, प्रपच्छ S₃

हिरण्याक्ष उवाच ।

केनाद्य हिमवान्दैत्य पृथिवी वा ससागरा ।

महाबलैर्महादैत्य तुलिता विश्वकर्मणा ॥ २५ ॥

केनाद्य मन्दरः स्रस्तो मृत्युः केन पराजितः ।

केन त्वं दानवेशान क्षिप्तः को बलवान्भुवि ॥ २६ ॥

पृथिव्यास्तुलनं यादृङ्गान्दरस्य च चालनम् ।

मृत्योश्च बन्धनं तादृक्त्वेदं क्षिपणं मतम् ॥ २७ ॥

रुद्रेन्द्रमृत्युप्रतिमो लोकपालभयंकरः ।

केन त्वं तुलितः संख्ये बलवानबलो यथा ॥ २८ ॥

कस्येदं बलमक्षय्यं केन बाह्णोर्बलं महत् ।

ख्यापितं त्रिषु लोकेषु दानवेश्वर कथ्यताम् ॥ २९ ॥

सनत्कुमार उवाच ।

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा दानवः स महाबलः ।

तमाह दीर्घं निश्चस्य निरीक्ष्य च पुनः पुनः ॥ ३० ॥

25 हिरण्याक्ष उवाच] om. R 25c °बलैर्महादैत्य] °बल सदैत्येन R 25d तुलिता] R^{ac}, तुलि-
तो R^{pc} 26a केनाद्य] केन स्यान् R • °रः स्रस्तो] °रो ग्रस्तो R 26d क्षिप्तः को बलवान्]
क्षिप्तस्त्वबलवद् R 27a °स्तुलनं] °श्चालनं R 27cd] मृत्योश्च चालनं यादृक् तादृक् च {चि R^{ac}}
क्षपनन्तव R 28d °वानबलो] °वान् चलो R (unmetrical) 29b केन] कस्य R 30c निश्चस्य]
निःश्चस्य R

25a हिमवान्] हि महा° A 25b पृथिवी वा] पृथिवीयं A 25cd °बलैर्महादैत्य तुलिता] °ब{°च°
A₇}लेन दैत्येश भूषिता A 26a °रः स्रस्तो] °रो ग्रस्तो A 27cd तादृक्त्वेदं क्षिपणं] यादृक् तादृक्
विक्षेपणं {°नं A₇} A₃A₇, यादृक् विक्षेपणं A₄ (unmetrical) 28d °वानबलो] °वानचलो A 29a
°मक्षय्यं] A₃A₇, °मक्षय्यं A₄ 29b केन बाह्णोर्बलं] कस्य वक्षोर्बलं A 29c ख्यापितं] A₇, व्यापितं
A₃, क्षापितं A₄ 30c-32d] om. A

26(c¹-c³) S₁

25c °बलैर्महादैत्य] S₁, °बले महादैत्य S₃, °बलेन सहसा Bh (conj.) 25d °कर्मणा] S₁^{pc}S₃RA
Bh, °कर्मणाः S₁^{ac} 26a °रः स्रस्तो] em. Bh (silently), °रो स्रस्तो S₁ (retraced), °रो ग्रस्तो
S₃ 26b पराजितः] S₃RABh, पराजिताः S₁ (retraced) 27c बन्धनं] A, मरणन् S₁, वधनं
S₃, मरणं Bh 27d °क्त्वेदं] S₁Bh, °क्त्वेदं S₃ • क्षिपणं मतम्] S₃, क्षिपणम्महत् S₁, क्षेपणं
महत् Bh (em.) 28b °भयंकरः] S₃RABh, भयङ्कर S₁ (retraced) 28c संख्ये] RABh, संखे
S₁(retraced)S₃ 29a °मक्षय्यं] S₃RA₃A₇Bh, °मक्षय्यं S₁^{pc} (retraced), °मक्षै(यं) S₁^{ac} 29b °बलं
महत्] S₁(retraced)RBh, °महद्वलं S₃ 29c ख्यापितं] S₁(retraced)RA₇Bh, ख्यापित S₃ 30a
°द्वचनं] S₁(retraced)RABh, °द्वचन S₃ 30c निश्चस्य] S₁S₃, निःश्चस्य Bh (em.?) 30d च
पुनः] S₁RBh, च पुन S₃ (unmetrical)

विप्रचित्तिरुवाच ।

अमानुषमिदं राजन्नतिदेवं तथापि च ।

अतिदैत्यं च दैत्येन्द्र न दृष्टं न श्रुतं क्वचित् ॥ ३१ ॥

वराहस्य बलं यादृङ्ग तादृङ्गस्यचित्क्वचित् ।

न हि तुल्यं प्रपश्यामि तस्य राजन्महात्मनः ॥ ३२ ॥

अस्त्रैः शस्त्रैश्च बहुभिस्तक्ष्यमाणस्य संयुगे ।

नार्तिर्न दुःखं दैत्येन्द्र न च संज्ञा प्रहीयते ॥ ३३ ॥

भवेत्तस्याभिदष्टस्य मशकेनाप्यनिर्वृतिः ।

न दैत्यदानवै राजन्निघ्नस्य भयमित्युत ॥ ३४ ॥

यथा क्षुद्रमृगान्सिंहो मण्डूकानिव चोरगः ।

तथा स कालयामास सर्वान्दैत्येन्द्रदानवान् ॥ ३५ ॥

न तं मृगमहं मन्ये न देवं नापि चासुरम् ।

को ऽप्यसौ दितिपुत्राणामनयः समुपस्थितः ॥ ३६ ॥

31b °न्नतिदेवं तथापि] °न् त्रिदिवेयं तथैव R **31c** अति°] आति° R **32c** तुल्यं प्र°] तुल्यञ्च R **33b** °स्तक्ष्यमाणस्य] °स्तक्ष्यमाणश्च R **33c** नार्तिर्न दुःखं] न हि दुःखञ्च R **34ab**] om. R **34d** °निघ्नस्य] °न् निघ्नतो R **35b** मण्डूकानिव] मण्डूकमिव R **35c** कालया°] ताडया° R **36d** °मनयः] °मनर्थः R

33a अस्त्रैः] A₄A₇, अस्त्रै A₃ **33b** °स्तक्ष्यमाणस्य] °स्तस्य मानश्च{°नं च A₄} A **33c** नार्तिर्न दुःखं] आति{°त्ति A₇}दुःखस्य A **33d** प्रहीयते] प्रलीयते A **34a** भवेत्तस्या°] यथैतस्या° A **34b** मशकेनाप्य°] A₄, मसकेनाप्य° A₇, मम केनाथ A₃ **34c** न दैत्यदानवै] नादैश्च दानवो A **34d** °निघ्नस्य] °न् युतोश्च A₃A₇, °न् युजोश्च A₄ **35b** चोरगः] A₃A₄, चौरगः A₇ **35c-37d**] om. A

31(b¹, d¹, d⁴) S₁ **32**(a⁶, b¹-b², c¹, c⁵) S₁ **33**(b⁴-b⁵) S₁ **34**(b⁵)(b⁶) S₁ **36**(a⁶, a⁸) S₁, (a¹)(a²-a⁴, a⁶, b³) S₃

31 विप्रचित्तिरुवाच] RBh (em.?), विप्रचित्ति उ S₁(retraced), विप्रचित्त उ S₃ **31a** °मिदं] S₁R Bh, °मिद S₃ (unmetrical) **31ab** राजन्नतिदेवं] em. Bh (silently), राज(न)तिदेवं S₁ (retraced), राजनतिदेवन् S₃ **31c** अतिदैत्यं च] conj. Bh (silently), नतिदैत्यञ्च S₁ (retraced), नतिदैत्य च S₃ **31d** न दृष्टं न श्रुतं क्वचित्] S₃RBh (conj.), (न) दृष्टम् (श्रु)तं न क्वचित् S₁^{pc} (retraced), (न) दृष्टं न श्रुतं क्वचित् S₁^{ac} (unmetrical) **32ab** यादृङ्ग] S₃RBh (em.?), यादृ(ङ्ग) S₁^{pc} (retraced), यादृ(क) S₁^{ac} **32b** तादृङ्गस्यचित्] R, (ता)दृक्च क्वचित् S₁, तादृङ्गस्यचित् S₃, च तादृक् क्वचित् Bh (conj.?) **32d** °हात्मनः] S₁(retraced)RBh, °हात्मानः S₃ (unmetrical) **33a** अस्त्रैः] S₃RA₄A₇Bh (em.?), अस्त्रै S₁ • शस्त्रैश्च] S₁RABh, शस्त्रै च S₃ • बहुभि°] S₁^{ac}S₃RABh, बहुश° S₁^{pc} **33b** °स्तक्ष्यमाणस्य] S₃Bh (conj.), °स्तक्ष्यमा(णश्च) S₁ **33c** नार्तिर्न दुःखं] em. Bh (silently), नार्ति नन्दुःखं S₁, नार्ति न्न दुःखं S₃ **34a** भवेत्तस्याभि°] S₃Bh (conj.), भवेत्तस्यापि S₁ **34b** °निर्वृतिः] ABh, -वृति S₁, °निर्वृति S₃ **34d** भय°] S₁^{pc}S₃RABh, भ° S₁^{ac} (unmetrical) • °मित्युत] S₁^{pc}RABh, °मित्युतः S₁^{ac}S₃ **35a** °मृगान्] S₁RABh, °मृगा S₃ **35b** चोरगः] S₃RA₃A₄, वोरगः S₁Bh **35c** कालया°] S₃, कलया° S₁^{pc}Bh, कलयो S₁^{ac} **35d** सर्वान्] S₁RBh, सर्वा S₃ **36a** तं] S₃RBh (conj.?), ते S₁ • °महं मन्ये] S₃RBh (conj.?), °म+(ह)म्म(ध्ये) S₁ **36b** नापि] S₁^{ac}?S₃RBh, नास्ति S₁^{pc} • चासुरम्] S₁^{pc}S₃RBh, चासुम् S₁^{ac} (unmetrical) **36cd** °णामनयः] em. Bh (silently), °णां मनयः S₁S₃

तेनास्मि मुष्टिना मूर्ध्नि ताडितो भूतलं गतः ।
 गृहीत्वा सहसा क्षिप्तः पतितस्त्वद्गृहोपरि ॥ ३७ ॥
 दानवानां सदैत्यानामितरेषां च दानव ।
 न जाने समवस्थानं मन्ये ते सर्वशो हताः ॥ ३८ ॥
 अवध्यः स महातेजा बलवान्दुर्बला वयम् ।
 श्रुत्वैतद्विपुत्राणां हितं यत्तत्समाचर ॥ ३९ ॥
 तस्याङ्गे मुनयः सर्वे दृश्यन्ते सह देवतैः ।
 कृत्या सेति मतं मे ऽद्य तव हेतोर्विनिर्मिता ॥ ४० ॥
 मनश्च तव दैत्येन्द्र युद्धाय कृतनिश्चयम् ।
 विनिवर्तय तच्चैव दैत्यानां हितमाचर ॥ ४१ ॥
 बलवान्सो ऽबला दैत्या वयं मर्त्याः स चामरः ।
 अजय्यो ऽसौ जिता दैत्या मा नो युद्धेन योजय ॥ ४२ ॥

37ab] om. R 38c समव०] समर० R 38d ते सर्वशो हताः] ऽहं सर्वमाहतम् R 39a म-
 हातेजा] महाराज R 39c श्रुत्वैतद्] प्रीत्यैतद् R 40b दृश्यन्ते] भूषन्ते R • देवतैः] दैवतैः R
 42] om. R

38ab ०नामितरेषां च] A₇ (०नां इ०), ०नां हतशेषाश्च A₃A₄ 38b दानव] दानवाः A 38c स-
 मव०] A₇, समर० A₃A₄ 38d ते सर्वशो हताः] हं सर्वथा कृतं A 39c श्रुत्वैतद्] श्रुत्वैव A
 40b देवतैः] दैवतैः A 40c कृत्या सेति मतं] कृत्या इति स तं A₃A₄, कृत्या इति मतं A₇ 40d
 हेतोर्वि०] A₄A₇, हेतो वि० A₃ 41a मनश्च] मतिश्च A 41b ०निश्चयम्] ०निश्चया A 41c
 विनिवर्तय तच्चैव] निवर्त्तस्वेति {निवर्त्तस्वति A₄, विवर्णं अति० A₇} युद्धाद्द्वै A 42ab] बलवान्सो बलान्
 दैत्या {बला+तु+ दैत्याः A₇} कार्यं {०र्यं A₄} मन्यं समाचरन् A 42c अजय्यो ऽसौ] अजय्यो सो A₃,
 अजय्यो सो A₄, अजय्यो सो A₇ • जिता दैत्या] हि तान् दैत्यान् A 42d नो युद्धेन] नो {लो A₇}
 युद्धे नि० {ति० A₄} A

39(a¹)(a²) S₁

37a तेनास्मि] S₁Bh, तेनास्मिन् S₃ 37c ०सा क्षिप्तः] S₁^{pc}S₃R, ०सा क्षिप्त S₁^{ac}, ०सोत्क्षिप्तः Bh
 (conj.) 37d ०तस्त्वद्गृहो०] S₁RBh, ०तो स्मिन्गृहो० S₃ 38a दानवानां स०] S₁^{pc}S₃RABh, दा-
 नवारम० S₁^{ac} 38ab ०नामितरेषां] S₁RA₇Bh, ०नां मितरेषा S₃ 38b दानव] S₁^{pc}RBh, दानवः
 S₁^{ac}, दानवाः S₃ 38c समवस्थानं] S₃A₇Bh (em.?), समवत्स्थानं S₁ 38d मन्ये] S₁^{pc}S₃RA
 Bh, मत्ये S₁^{ac} • हताः] S₃Bh (em.?), हता S₁ 39b ०न्दुर्बला] S₁^{pc}S₃RABh, ०न्दुर्ब(लो) S₁^{ac}
 39c ०त्वैतद्विपु०] S₁, ०त्वैतन्द्विपु० S₃, ०त्वैतद् दिपु० Bh (typo, unmetrical) 40a मुनयः]
 S₃RABh, मुनय S₁ (unmetrical) • सर्वे] S₁^{pc}S₃RABh, वै S₁^{ac} (unmetrical) 40b दृश्यन्ते]
 S₃ABh, दृश्यते S₁ • देवतैः] S₁S₃, दैवतैः Bh 40d हेतोर्वि०] RA₄A₇Bh (em.?), हेतो प० S₁
 (प possibly corrected to र्यं i.m.), हेतो वि० S₃ 41b ०निश्चयम्] S₁RBh, ०निश्चयः S₃ 41c
 तच्चैव] RBh (em.?), तच्चैव S₁, तच्चैव S₃ (unmetrical) 41d ०माचर] S₃RABh, ०माचरः S₁
 42a ०वान्सो] S₁ABh, ०वान्सो S₃ 42b वयं मर्त्याः] em. Bh (silently), वयम्मर्त्यां S₁, वय
 मत्या S₃ 42c अजय्यो] S₁A₃Bh, अजयो S₃ 42d मा नो] S₃A₃A₄Bh, मानं S₁ • योजय]
 ABh, मोजयः S₁, योजयः S₃

हित्वाश्मकपुरं सर्वे समुद्राम्भः समास्थिताः ।
 तिष्ठाम राजन्मा युद्धे तेन सार्धं मनः कृथाः ॥ ४३ ॥
 मावमंस्था मृगं दैत्य मृगो ऽसाविति सर्वशः ।
 नरसिंहो ऽप्यभूत्पूर्वं मृगस्तद्विदितं हि वः ॥ ४४ ॥
 यावत्त्वं भ्रियसे दैत्य दानवानां सुखावह ।
 तावत्सर्वे ऽसुरा जीवा भविष्यन्ति न संशयः ॥ ४५ ॥
 मा नशन्तु दितेः पुत्रा दनोश्चैव सुबालिशाः ।
 अपयाम पुरादस्मादसुरेश्वर सर्वशः ॥ ४६ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 तस्य तद्वचनं श्रुत्वा हिरण्याक्षः प्रतापवान् ।
 उवाच दानवेशानं भीतं तस्य महात्मनः ॥ ४७ ॥
 असंशयं महात्मासौ मृगो दानवसत्तम ।
 येन मन्दरकल्पस्त्वं तुलितः सुमहाबलः ॥ ४८ ॥

43a हित्वाश्मकपुरं] हित्वा पुरं वयं R **43b** समुद्राम्भः समास्थिताः] समुद्रान्तः समाश्रिताः R **44b** मृगो ऽसाविति सर्वशः] मृगस्यास्य पलायताम् R **44d** मृगस्तद्विदितं हि वः] मृगः स विदितो हि ते R **45a** यावत्त्वं] यावत्सु R **45cd**] om. R **46a** नशन्तु] नश्यन्तु R **46b** दनोश्चैव सु०] दनोः पुत्रा अ० R **46cd**] अपयामः सुरात्सर्वात्तदस्मादसुरेश्वर R **47** सनत्कुमार उवाच] om. R **48b** ऽसत्तम] R^{pc}, ऽसत्तमः R^{ac} **48c** येन मन्दर०] यो ऽयमन्ध+(क)+० R **48d** सु०] स R

43a हित्वाश्मक०] हित्वा स्वकं A **43b** समुद्राम्भः समास्थिताः] समुद्रान्तः समाहिताः A **44ab**] om. A **44c** ऽप्यभूत्] ह्यभूत् A **44d** मृगस्तद्विदितं हि वः] मृगो भूत्वाधि{०त्वा ऽहि० A^{pc}, ०ताधि० A₃}तं हि नः A **45a** यावत्त्वं] A₄, याच त्वं A₃, यावद्ध A₇ • भ्रियसे] ब्रुया A₃ (unmetrical), उपा A₄ (unmetrical), ब्रूयते A₇ **45b** सुखावह] सुखावहः A **45c** ०त्सर्वे] ०त्तु ते A₃A₇^{pc}, ०त्तु तैः A₄, ०त्ततः A₇^{ac} • जीवा] भीता A **46a** नशन्तु] नास्यन्तु A₃A₄, नस्येयुर् A₇ **46b** दनोश्चैव] दानवाश्च A • ०बालिशाः] A₃, ०बालिशा A₄, ०बानिशां A₇ **46c** अपयाम पुरादस्मा०] अपयामः पुराद्य{०रा य० A₄A₇}स्मा० A **47** सनत्कुमार उवाच] om. A **47c** दानवेशानं] दानवेशं तं A **48b** ऽसत्तम] ऽसत्तमः A **48d** तुलितः सु०] तुलितो सि A • ०महाबलः] A₃, महाबल A₄A₇

45(a²) S₁ **47(a¹-a⁵)(a⁶-b⁵) S₁**

43a हित्वाश्मक०] S₃S₃, हित्वाश्मकं Bh (em., in a note Bh reads हित्वास्माकं in S₁) **43b** समुद्राम्भः समास्थिताः] S₃, समुद्रास्तम्भमास्थिता S₁, समुद्रस्तम्भमाश्रिताः Bh (conj.?) **43c** राजन्मा] S₃RABh, राजन्मा S₁ • युद्धे] S₁S₃RA, युद्धं Bh (conj.?) **43d** तेन] S₃RABh, न ते S₁ • सार्धं मनः कृथाः] RA, साकम्पुनः कृथा S₁, सार्द्धं मनः कृथा S₃, साकं पुनः कृथाः Bh (em.) **44a** मावमंस्था] S₃RBh (em.?), मावयंस्था S₁ **44d** ०द्विदितं हि वः] S₃, ०द्विनिवृंहितः S₁, ०द्विनिवृंहितः Bh • After this Bh conjectures loss of two pādas. **45a** भ्रियसे] S₃RBh (em.?), ध्रियसे S₁ **45b** सुखावह] S₃R, सुखावहः S₁Bh **45d** भविष्यन्ति] S₁ABh, भविष्यति S₃ **46a** नशन्तु] S₃, नुशन्तु S₁, रुशन्तु Bh (conj.) **46b** दनोश्चैव] S₁Bh, दन्येश्चैव S₃ • ०बालिशाः] S₁S₃^{pc}RA₃Bh, ०बालि(षा): S₃^{ac} **47b** हिरण्याक्षः] RABh, (हिरण्याक्ष) S₁ (lower parts lost), हिरण्याक्ष S₃ • प्रताप०] S₁S₃^{pc}RABh, प्रताव० S₃^{ac} **47d** भीतं] S₃RABh, भीमन् S₁ • तस्य] S₁S₃RA, तस्मान् Bh (conj.) **48a** असंशयं] S₃RABh, असंशय S₁ **48b** ऽसत्तम] R^{pc}Bh (em.?), ऽसत्तमः S₃S₃ **48c** ०स्त्वं] S^{pc}S₃RABh, (०स्वं) S^{ac} **48d** तुलितः] RBh (em.?), भुलितो S₁, तुलितो S₃

अद्य वर्षसहस्राणि दिव्यान्यसुरपुंगव ।
 चत्वारि भुञ्जतो राज्यं गतानि सुमहान्ति मे ॥ ४९ ॥
 पञ्चमं चानुसंप्राप्तं तावद्देवाश्च नाशिताः ।
 सबला बहुभिर्घोरैः संग्रामैरबला इव ॥ ५० ॥
 सो ऽहं तथा बलोपेतो भुक्त्वा सर्वमकण्टकम् ।
 भीतः प्रविश्य सलिलं कथं स्थास्ये भुजंगवत् ॥ ५१ ॥
 मृगरूपी स विष्णुश्च वाराहं रूपमास्थितः ।
 यदि स्यात्तच्च कृत्यं मे दानवेश्वर मा भयम् ।
 ममापि बलमक्षय्यं तस्माच्च बलवानहम् ॥ ५२ ॥
 यो मे भयात्परित्यज्य स्वं रूपं मृगतां गतः ।
 यो हन्याद्धस्तिनं संख्ये सिंहं शरभमेव च ।
 तस्य कास्था भवेद्दैत्य मृगे ह्यस्मिन्महाबल ॥ ५३ ॥

49b दिव्यान्यसुरपुंगव] जला{ °ना° R^{ac} }न्यसुरपुङ्गवाः R 49c भुञ्जतो] भुज्यते R 50a पञ्चमं चा-
 नु°] पञ्च पञ्चात्र R 50b तावद्देवाश्च] तं वारणस्य R 50c सबला] सवर्गा R 50d °रबला इव]
 °रबलाः कृताः R 51b भुक्त्वा सर्व°] भुङ्क्वा राज्य° R 52cd] यदस्य मे ऽग्रतः सत्यं जानामि मरणं
 हि तम् R 53e कास्था] संस्थो R

49ab] om. A 49c⁷-d] A₄ repeats this after 51b² 49cd राज्यं गतानि] राज्यगतानि AA₄*
 50a चानु°] चात्र A 50b तावद्देवा°] तव देवा° A₃A₄, हावदेवा° A₇ • नाशिताः] A₃A₇, ना-
 सिताः A₄ 50d °रबला इव] °रबलाः कृताः A₇, °रबला कृता A₃A₄ 51a-b²] A₄ repeats
 this after inserting 49c⁷-50b (50ab cancelled). 51a तथा बलोपेतो] प्राप्तबलो{ °नो A₇ } राज्यो
 AA₄* 51b भुक्त्वा] A₃, नक्त्वा A₄, नुक्त्वा A₄*, लब्ध्वा A₇ • सर्व°] राज्य° A 52a मृगरूपी]
 मृगरूपः A 52b वाराहं] A₇^{pc}, वराहं A₃A₄, नवा(त्वं) A₇^{ac} 52cd] ममाग्रतो यदि स्यात्तु जानामि
 सवलं { °नं A₇ } हि तं A± 53c यो हन्याद्धस्तिनं] सो हं तथा बलं A 53d शरभ°] A₄, सरभ°
 A₃A₇ 53e भवेद्] वधे A 53f मृगे] मृगो A • °बल] °बलः A

49(c⁷)(c⁸, d⁴) S₁ 50(a¹, a³) S₁ 51(a⁶, b⁴, c¹-c⁴, c⁸, d²) S₁ 53(c⁶-c⁷) S₁

49b °पुंगव] em. Bh (silently), °पुंगवः S₁, °पुङ्गवः S₃ 49c चत्वारि] S₃RABh, चत्वारिम् S₁
 • राज्यं] S₃RBh (em.?), -(ज्यं) S₁^{pc}, जं S₁^{ac} (unmetrical) 49d °महान्ति मे] S₁RAA₄*Bh,
 °महान्त वै S₃ 50a पञ्चमं चानु°] em., (प)ञ्च(ष)ञ्चातु S₁, पञ्चमञ्चानु° S₃, पञ्चपञ्चा (?) तु Bh (Bh
 possibly read this in S₁) 50ab °प्राप्तं तावद्] em. Bh (silently), °प्राप्तन्तावन् S₁, °प्राप्तेस्ताव S₃
 50b नाशिताः] RA₃A₇Bh, नाशिता S₁S₃ 50c सबला] S₃ABh, सबाला S₁ 50cd °भिर्घोरैः
 संग्रामै°] RABh, °भिः घोरैः संग्रामै° S₁, °भि घोरैः संग्रामै° S₃ (unmetrical) 51b सर्व°] S₁
 S₃, राज्य° Bh 51c भीतः] S₃RABh, (भात) S₁ (upper parts lost) 51d स्थास्ये] S₁RABh,
 स्थास्ये S₃ 52b वाराहं] RA₇^{pc}Bh (em.), वराहं S₁S₃ • °मास्थितः] S₁RABh, °मास्थितं S₃
 52c °त्तच्च] S₁Bh, °त्त च S₃ 52e °मक्षय्यं] S₃RABh, °मक्षय्य S₁ 52f तस्माच्च] RABh,
 तस्माच्च S₁, तस्मा च S₃ • °वानहम्] S₃RABh, °वाहनम् S₁ 53c संख्ये] S₃RABh, -खे S₁
 53e भवेद्] RBh (em.?), भवे S₁S₃ 53f °बल] S₁RBh, °बलः S₃

मङ्गयात्स वराहश्च सर्वदेवैरधिष्ठितः ।
 मामाह्वयति दैत्येन्द्र जय एव ततो हि मे ॥ ५४ ॥
 भवानेव हि मे दैत्य तेन दूतः प्रवेरितः ।
 त्वरता मृत्युलोकं तु गत्वा दानवपुंगव ॥ ५५ ॥
 अद्य तं भ्रातृहन्तारं दानवानां भयंकरम् ।
 अहत्वा न निवर्तिष्ये शपे सत्येन दानव ॥ ५६ ॥
 सूतं ततः समादिश्य रथं सज्जमचीकरत् ।
 समाश्वासयितुं पत्न्यः प्रविवेश पुनर्गृहान् ॥ ५७ ॥
 स तत्र ताभिः कृतमङ्गलस्तदा दितेः सुतस्ताश्च निरीक्ष्य सर्वशः ।
 जग्राह सर्वं रणयोग्यमुज्ज्वलं महाबलः शत्रुनिवारणक्षमम् ॥ ५८ ॥

इति स्कन्दपुराणे चतुरत्तरशतो ऽध्यायः ॥ १०४ ॥

54b °रधिष्ठितः] R^{PC}, °रधिष्ठितः R^{ac} 54c मामा°] समा° R 55b प्रवेरितः] प्रवेशितः R
 55c त्वरता मृत्युलोकं तु] त्वरतां मृत्युकालो यं R 56c अहत्वा] आहत्वा R 56d शपे सत्येन]
 शापसव्येन R 57b रथं सज्जमचीकरत्] सज्जं रथमचीकरः R 57c पत्न्यः] पत्नी R^{PC}, पत्नी R^{ac}
 57d °गृहान्] °गृहम् R 58a °मङ्गलस्तदा] °मङ्गलाभिर् R 58b सुतस्ताश्च] R^{PC}, सुतन्ताश्च
 R^{ac} • सर्वशः] सर्वाः R 58c सर्वं] शस्त्रं R 58d °निवारणक्षमम्] °निवर्हणश्च R Col.
 इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे चतुरत्तरशताध्यायः R

54ab] मम तस्य वराहस्य चैत{चेतः A₄, चैतं A₇^{PC}, चैतः A₇^{ac}} सर्वैरधिष्ठि{°ष्टि° A₄A₇}तः A 54cd]
 om. A 55b दूतः प्रवेरितः] भूतः प्रचोदितः A 55c त्वरता] त्वरितो A 55d गत्वा दानवपुंग-
 व] गं(गा° A₇)तुमिच्छति दानवः{°व A₃^{PC}} A 56d शपे] A₇, शाप° A₃A₄ 57c समाश्वास°]
 समाश्वास° A₇^{PC}, समासाद° A₃A₄, समास्थ्याद° A₇^{ac} • पत्न्यः] पत्नी A 57d °गृहान्] °गृहं A
 58b °स्ताश्च] A₇, °स्ताच्च A₃, °स्ताशु A₄ • निरीक्ष्य] A₃A₇, निरीक्ष A₄ 58d महाबलः] A₃
 A₄, महाबलाः A₇ • शत्रु°] शस्त्र° A • °क्षमम्] °क्षमः A₃A₄, °क्षः A₇ Col. इति{इति
 श्री° A₇} स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहिताया{इति स्कंद° A₄}मम्बिकाखण्डे ऽत्रि{ऽत्रे° A₃A₇}रत्तरशतं
 A±

57(b⁴, c⁸) S₁

54b °रधिष्ठितः] S₁R^{PC}A₃Bh, °रधिष्ठितः S₃ 54c मामा°] S₃Bh (conj., in a note Bh suggests
 समा°), मामा° S₁ 54d जय एव] S₁RBh, जयमेव S₃ 55b प्रवेरितः] S₁S₃, --- Bh
 (conj.) 55d °पुंगव] S₁RBh, °पुङ्गवः S₃ 56a अद्य तं] S₃RA, यद्यहम् S₁, यदहं Bh (conj.?)
 56d शपे] A₇Bh (em.?), शपेत् S₁S₃ • दानव] S₁RABh, दाव S₃^{PC} (unmetrical), दान S₃^{ac}
 (unmetrical) 57a Before this Bh adds सनत्कुमार उवाच । 57b सज्जम°] S₁S₃^{PC}ABh, सज्जम°
 S₃^{ac} • °चीकरत्] S₁^{PC}S₃^{PC}ABh, °चीकरम् S₁^{ac}, °ची(तरं) S₃^{ac} 57c °तुं पत्न्यः] S₃, °तुम्म(न्य)
 S₁^{PC}, °तुम्म(न्य) S₁^{ac}, °तुं पत्नीः Bh (em.) 57d प्रविवेश] S₁S₃RA, स विवेश Bh (conj.) •
 °गृहान्] S₁Bh, °गृहात् S₃^{PC}, °गृहत् S₃^{ac} 58a तत्र] S₁S₃^{PC}RABh, तत्रा S₃^{ac} 58b °तेः सुत-
 ताश्च] S₃^{PC}R^{PC}A₇, °तेःसुतास्तांश्च S₁, °तेः सुतास्ताश्च S₃^{ac}, °तेः सुतास्तांश्च Bh • निरीक्ष्य सर्वशः]
 S₃A₃A₇Bh, निरीक्ष सर्वः S₁ 58c जग्राह] S₃RA, गृहाण S₁Bh 58d महाबलः] S₃RA₃A₇Bh,
 महाबलं S₁ • °क्षमम्] S₃Bh, °क्षममिति S₁ (इति part of col.) Col. ○ ॥ स्कन्दपुराणे विप्र-
 चित्तिपातने आध्यायः १५९ (in letter numerals) ॥ ○ S₁, ○ ॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः १०६ (in letter
 numerals) ॥ ○ S₃, इति स्कन्दपुराणे विप्रचित्तिपातने चतुरत्तरशततमोऽध्यायः Bh

पञ्चोत्तरशतो ऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

स धन्वी कवची भूत्वा बद्धगोधाङ्गुलित्रवान् ।
 बद्धपृष्ठेषुधी चैव शरी खङ्गी महाबलः ॥ १ ॥
 हरिश्मश्रुश्चतुर्दंष्ट्रः शङ्कुकर्णो महाहनुः ।
 आजानुबाहुर्दीर्घाक्षो न्यग्रोधपरिमण्डलः ॥ २ ॥
 हस्तयोः पद्मशंखौ च चक्रमत्स्यौ च पादयोः ।
 दधानो जालहस्तश्च जालपादो ऽश्वमेहनः ॥ ३ ॥
 बालादित्यनिभाक्षश्च अञ्जनाचलसंनिभः ।
 स निर्ययौ तदा व्यास भृकुटीभूषिताननः ॥ ४ ॥
 द्वार्यपश्यच्च सूतेन रथं समुपकल्पितम् ।
 सहस्रनल्वमात्रं च ह्यैर्दिव्यैः समन्वितम् ॥ ५ ॥
 सहस्रैर्दशभिव्यास सर्वोपकरणान्वितम् ।
 खट्वाङ्गेन च संयुक्तं ध्वजेनादित्यवर्चसा ॥ ६ ॥

1c °धी चैव] °धीचैव R 2] om. R 3cd] महामनुर्जनुपदो जलहस्तो महाबलः R 4a बा-
 लादित्य°] लोलादित्य° R 5a द्वार्यपश्यच्च सूतेन] अवेदयत्तु स्नेहेन R 6a °दशभि°] °बहुभि° R
 6cd] खट्वाङ्गमुत्तमं युक्तं व्यजनं सूर्यवर्चसम् R

1c °पृष्ठेषु°] A₃A₇, °पृष्ठेषु° A₄ 1d शरी खङ्गी] शरांश्चर्म A₃A₇, शरां धर्म A₄ 2cd] om.
 A 3b °मत्स्यौ च] °मस्यै च{व A₃} A 3cd] महाहनुर्जाल{°नु° A₃, °न° A₄}पादो जाल{°न°
 A₃A₄}हस्तः समेहलः A 4a °निभाक्षश्च] °निभेक्षश्च A 4d °भूषिता°] °भीषिता° A 5a द्वार्य-
 पश्यच्च] दूरात्पश्य{°त्यश्य° A₃, °त्पश्य° A₄}ति A 6ab] om. A₃, instead A₂ is used (f. 258^f).
 6c खट्वाङ्गेन] A₇, खट्वाङ्गेन A₃A₄

Manuscripts available for this chapter: S₁ photos 4.4b (f. 162^f), 4.5a (f. 162^v), and 4.5b (f. 163^f);
 S₂ (from 20 d⁸) exposure 113 (f. 148^f); S₃ f. 162^f–163^f; R f. 178^v–179^v (lower left corner of f. 179
 is cut off and lost in triangular shape); A₃ f. 106^f–107^f; A₄ f. 150^f–151^f; A₇ f. 150^v–151^v.

3(d⁸) S₃ 4(b¹–b⁴) S₁ 5(a¹) S₁ 6(d⁶–d⁸) S₁

1b °गोधाङ्गुलि°] S₃RABh, °गोङ्गुलि° S₁ (unmetrical) 1c °पृष्ठेषु°] S₁RA₃A₇Bh, °पृष्ठेषु° S₃
 • चैव] S₁ABh, नैव S₃ 1d खङ्गी] RBh (em.?), खङ्गी S₁S₃ 2a °श्चतुर्दंष्ट्रः] ABh, °चंतुर्दंष्ट्र
 S₁, °श्चतुर्दंष्ट्रः S₃^{pc}, °श्चतुर्दंष्ट्रः S₃^{ac} (unmetrical) 2b °कर्णो] S₁ABh, °कर्णो S₃ • महाहनुः]
 ABh, महाहनु S₁, महाबलः S₃ 2c आजानु°] S₃^{pc}Bh (em.?), आजानु° S₁S₃^{ac} • °बाहूर्] S₁
 Bh, °बाहु° S₃ 3a हस्तयोः] S₃^{pc}RABh, हस्तयो S₁S₃^{ac} • °शङ्खौ] S₁RABh, °शंखे S₃ 3b
 °मत्स्यौ च] S₃RBh (em.?), °मत्स्यौश्च S₁ 3cd दधानो जालहस्तश्च जालपादो] S₁Bh, महाहनुर्जा-
 लहस्तजालपादो S₃^{pc} (unmetrical), महाहनुर्जालहस्तजालपादो S₃^{ac} (unmetrical) 3d ऽश्वमेहनः] S₃,
 न्यमेहनः S₁, ल्यमेहनः Bh (conj.?) 4a बालादित्य°] ABh, बालादित्या° S₁, लोलादित्य° S₃^{pc},
 लोलादित्य° S₃^{ac} 4b °संनिभः] S₁S₃^{pc}RABh, °सनिभः S₃^{ac} (unmetrical) 4d °भूषिता°] S₁R
 Bh, °भूषिता° S₃ 5a °पश्यच्च] S₁Bh, °पश्य च S₃ 5b रथं] S₁RABh, रथ S₃ (unmetrical)
 5c °मात्रं च] S₃RABh, °मात्थच्च S₁ 6a °त्रैर्दशभिर्] S₁S₃^{pc}ABh, °त्रैर्दशभि S₃^{ac}

आरुरोह जयेत्युक्तो दानवैर्बहुभिस्तदा ।
 दिवाकरो रथं यद्वद्भगवांस्तेजसां पतिः ॥ ७ ॥
 विबभौ स तदारूढो रथस्थो दितिनन्दनः ।
 सौवर्णे भाजने यद्वदिन्द्रनीलं समर्पितम् ॥ ८ ॥
 किरीटं त्वाबभौ तस्य शिरःस्थं सुमहाद्युति ।
 यथाञ्जनगिरेः शृङ्गे दावाग्निः समवस्थितः ॥ ९ ॥
 संचोदयच्च यन्तारं स दैत्यो गमनं प्रति ।
 यथातुरतरं व्यास व्याधिर्वै मरणं प्रति ॥ १० ॥
 यन्ता प्रचोदितस्तेन तस्याश्चान्संप्रचोदयत् ।
 धात्रा प्रचोदितो यद्वज्जीवितानि नृणां यमः ॥ ११ ॥
 जवनास्ते तदा जैत्रमूहुस्तं स्यन्दनं हयाः ।
 धर्माधर्मौ नरं यद्वन्मृतं संयमनं प्रति ॥ १२ ॥
 तस्य पार्श्वे ऽभवद्वास विप्रचित्तिरवस्थितः ।
 केतोरिव यथा व्योम्नि प्रतिकेतुरवस्थितः ॥ १३ ॥

7a जयेत्युक्तो] हयैर्युक्तो R 8a तदारूढो] तदारूपै R 9a किरीटं त्वा°] किरी+ट+सु R 9cd
 शृङ्गे दावाग्निः समवस्थितः] शृङ्गं दावानलमवस्थितम् R 10c-12d] om. R 13cd] R has this
 after 15d. 13c यथा व्योम्नि] यथान्यो हि R

7a °त्युक्तो] °त्युक्ता A 7b °स्तदा] °स्तथा A 8ab] Instead of this, A has 13a and 15d.
 8c भाजने] A₄A₇A₂ (f. 258^f), om. A₃ (unmetrical) 8d °नीलं समर्पितम्] °नीलसमन्वितं A
 9a त्वा°] चा° A • तस्य] यस्य A 9b शिरःस्थं सु°] शिरःसंस्थं A 9c °गिरेः शृङ्गे]
 °गिरेर्मध्ये A 9d दावाग्निः] A₄A₇, दावाग्नि A₃ • समवस्थितः] समुपस्थितः A 10a सं°]
 स A 10b गमनं] A₃A₄, समरं A₇ 10c-12d] om. A 13a] A has this instead of 8a
 and repeats it here. 13b] om. A 13cd] A has this after 15d. 13d °रवस्थितः] °रिव
 स्थितः A

7(b⁶)(b⁷)(b⁸)(c¹-c⁴)(c⁵-c⁶, d¹, d⁴-d⁷) S₁ 8(a¹-a³)(a⁴)(a⁵, a⁷-a⁸, b³-b⁵, c³) S₁ 9(a⁴, d⁸) S₁
 10(a⁵-a⁸)(b¹-b⁸) S₁ 13(c¹) S₁, (b¹-b²) S₃

7a °त्युक्तो] S₃Bh (em.), °त्युक्ता S₁ 7b दानवैर्] S₁RABh, दानवै S₃ 7c रथं] S₁S₃^{pc}RA
 Bh, रथ S₃^{ac} (unmetrical) 7d °सां पतिः] S₃^{pc}RABh, (°साम्प)तिम् S₁, °सां प्रति S₃^{ac} 8b
 रथस्थो] S₃R, रथ- S₁ (last akṣara has subscript थ्), रथं तं Bh (conj.?) 8c सौवर्णे] S₁RABh,
 सौवर्ण° S₃ 8d °दिन्द्रनीलं] RBh (em.), °दिन्द्रनील° S₁S₃ 9a किरीटं त्वा°] S₁^{ac}?, किरी-
 ट(ञ्जा°) S₁^{pc}, किरीट त्वा° S₃, किरीटस्त्वा° Bh (em.?) 9b शिरःस्थं] S₁R, शिरस्थ S₃, शिरस्थः
 Bh (em.?) • °महाद्युति] RA, °महाद्युतिः S₁S₃Bh 9c यथाञ्जन°] S₁RABh, यथाजन° S₃
 • °गिरेः] S₃RBh (em.?), °गृहे S₁ 9d दावाग्निः] A₄A₇Bh (em.?), दावाग्नि S₁S₃ 10a
 संचोदयच्च] S₁RBh, अचोदय च S₃ 10c-12d] (S₃), om. S₁Bh 10d व्याधिर्] em., व्याधि
 S₃ 11ab °स्तेन तस्या°] em., °स्तेनस्तस्या° S₃ 11b °चोदयत्] em., °चोदयन् S₃ 11cd
 यद्वज्जी°] S₃^{pc}, यद्व जी° S₃^{ac} 11d नृणां] S₃^{pc}, तृणं S₃^{ac} 12b °मूहुस्तं] em., °मुहुस्तं S₃
 • हयाः] S₃^{pc}, हया S₃^{ac} 12c °धर्मो नरं] S₃^{pc}, °धर्मो नर S₃^{ac} (unmetrical) • यद्वन्] em.,
 यद्व S₃ 12d संयमनं] conj., संयनं S₃ (unmetrical) 13cd] Bh conjectures the relocation of
 of these two pādas here, while S₁ and S₃ have it after 15d.

शङ्खभेरीमृदङ्गैश्च मुरजैर्वेणुभिस्तथा ।
वाद्यमानैर्ययौ राजा हिरण्याक्षो ऽश्मकात्पुरात् ॥ १४ ॥
अग्रतः पृष्ठतश्चैव पार्श्वयोरुभयोरपि ।
जग्मुः सर्वे ऽसुरा व्यास भास्करस्य यथा ग्रहाः ॥ १५ ॥
निर्गच्छमानः स्वपुराच्छकुन्तान्भयशंसिनः ।
अपश्यद्वासास दैत्येन्द्रो न च तानकरोद्धृदि ॥ १६ ॥
अच्छिनत्तस्य पन्थानं भुजंगः कृष्णदेहवान् ।
गृध्रश्च रक्तवक्त्रो ऽस्य निलिल्ये ध्वजमूर्धनि ॥ १७ ॥
गृध्रश्चक्रायते चास्य रथोपरि च गच्छतः ।
ध्वजश्चाभज्यत महान्नथस्य सुमहाप्रभः ॥ १८ ॥
वामं चाङ्गं स्फुरत्यस्य शरीरस्य मुहुर्मुहुः ।
हेषन्ते न हया दीना हस्तिनो विमदाभवन् ॥ १९ ॥

14c राजा] दैत्यो R 14d °क्षो ऽश्मकात्] °क्षः स्वकात् R 15d After this R has 13cd. 16ab °पुराच्छकुन्तान्] °पुराद्यात्रायां R 16c-18d] om.R 19c न हया दीना] च हयादीनि R 19d °दाभवन्] °दा वः R

14a-15c] om. A 15d] A has this instead of 8b and repeats it here. • After this A has 13cd. 16ab °पुराच्छकुन्तान्] °पुरात् शङ्ख{°बु° A₄, °कू° A₇}णां A 16d °करोद्धृदि] A₃ A₇, °करो हृदि A₄ 17b भुजंगः] भुजगः A₃A₄, भजगः A₇ 17c °वक्त्रो] °वह्नो A₃A₄, °वर्णो A₇ 17d निलिल्ये] विनिल्ये A₃A₇, विनिल्ये A₄ 18a गृध्रश्चक्रायते] गृध्रो वत्रायते {वन्द्रामते A₇} A 18cd] तक्षतेव {च A₄} ध्वजो मूलाद्रथस्य तु महाप्रभुः A 19cd] om. A

17(d²-d³) S₃ 18(b⁸) S₁ 19(d⁸) R

14b मुरजैर्] S₁RBh, मुरजै S₃ • °स्तथा] S₁^{ac}S₃RBh, °स्तदा S₁^{pc} 14c वाद्यमानैर्] S₃RBh (em.?), वाद्यमाने S₁^{pc}, वाद्यामाने S₁^{ac} 14d °क्षो ऽश्मकात्] em. Bh (silently), °क्षो ऽश्मका S₁, °क्षः स्वकात् S₃ 15a अग्रतः] S₃RBh (em.?), अग्रत S₁ (unmetrical) • पृष्ठत°] S₁RBh, पृष्ठत° S₃ 15b पार्श्वयो°] S₁RBh, पार्श्वयो° S₃ 15d After this S₁ and S₃ have 13cd. 16a °मानः स्व°] S₁S₃RA, °मानश्च Bh (conj.?) 16ab °पुराच्छकुन्तान्भय°] S₃^{pc}Bh (conj.?), °पुरा शकुन्तभ+(व)य+° S₁, °पुच्छकुन्तां भय° S₃^{ac} (unmetrical) 16d °करोद्धृदि] S₃^{pc}A₃A₇Bh, °करोद्धृति S₁, °करेद्धृदि S₃^{ac} 17a अच्छिनत्त°] A, आच्छिनत्त° S₁, अच्छिनत्त° S₃, आच्छिनत्त° Bh (em.?) • पन्थानं] S₃ABh, पुच्छानम् S₁ 17b भुजंगः] S₁Bh, भुजगः S₃ 17c रक्त°] S₁^{pc}S₃ABh, रक्त° S₁^{ac} • °वक्त्रो ऽस्य] S₃^{pc}Bh (em.?), °वक्त्रोश्च S₁, °वक्त्रो स्य S₃^{ac} 17d निलिल्ये] S₁S₃^{ac}Bh, नि(शिश्य) S₃^{pc} 18a गृध्रश्चक्रायते] em. Bh (silently), गृध्र चक्रायते S₁, गृध्र चक्रायते S₃ 18b रथोपरि च] S₃A, यथोपरि च S₁, रथस्योपरि Bh (conj.) 18c °श्चाभज्यत] S₁Bh, °श्च भज्यत S₃ • महान्] S₃Bh (em.?), महा° S₁ 19a वामं चाङ्गं] RABh, वामं वाङ्गं S₁, वामं चागं S₃^{pc}, वामं चागं S₃^{ac} • स्फुरत्यस्य] S₁^{pc}RABh, स्फुर(न्त)स्य S₁^{ac}, स्फुरत्तस्य S₃ 19c न] S₁Bh, च S₃ • दीना] em. Bh (silently), दीनां S₁, दीनं S₃ 19d °दाभवन्] em. Bh (silently), °दाभवत् S₁, °दा वभुः S₃

एतांश्चान्यांश्च सुबहून्स दैत्यो मुनिसत्तम ।
 अवैक्षत निमित्तानि भयदान्यात्मनो ऽसकृत् ॥ २० ॥
 नातिदूरे स निर्गम्य नगरस्य मृगेश्वरम् ।
 अपश्यद्दानवः संख्ये युध्यमानमभीतवत् ॥ २१ ॥
 सो ऽपि दैत्यवरः श्रीमान्क्रोधात्संरक्तलोचनः ।
 विस्फारयन्महाचापं रथेनाभ्यपतद्द्वली ॥ २२ ॥
 वराहो ऽपि महाबाहुर्विद्राव्य दितिनन्दनान् ।
 सुवर्णाक्षं प्रति रुषा वेगेनैवाभ्यधावत् ॥ २३ ॥
 तस्यापतत एवाशु दानवः सुमहाबलः ।
 सर्वसंधिषु तीक्ष्णाग्रांश्चखान सुबहूञ्छरान् ॥ २४ ॥
 सायकैस्तैर्विनिभिन्नः सर्वसंधिषु सुव्रत ।
 न चचाल मृगेन्द्रो ऽसौ विष्टब्धः समतिष्ठत ॥ २५ ॥

20c अवैक्षत] अवैक्षत R 20d भयदान्यात्मनो ऽसकृत्] भयदास्त्रासिनो ऽभवन् R 21a स] च R
 21b नगरस्य] नगरे स R 22b क्रोधात्सं] क्रोधसं R 22c °न्महाचापं] °न्महाचापं R 22d
 रथेनाभ्य°] रथेनास्या° R 23b °विद्राव्य दितिनन्दनान्] °विदित्वा दितिनन्दनम् R 24cd] om.
 R 25ab °निभिन्नः सर्वसन्धिषु] °भिन्नस्तु स सिद्धैरिर R

20a एतांश्चा°] A₄A₇, एतां चा° A₃ • सुबहून्] A₄A₇, सुबहुन् A₃ 20b °सत्तम] A₄A₇, °स-
 त्तमः A₃ 20c अवैक्षत] अवैक्षत A 20d °नो ऽसकृत्] °नः सकृत् A 21a नातिदूरे स]
 स्यन्दनेनाभि° A 21b नगरस्य] नगरात्स A • मृगेश्वरम्] A₃A₇, मृगेश्वरः A₄ 22c °न्म-
 हाचापं] °न्महाचापं A 23b °विद्राव्य दितिनन्दनान्] °विदित्वा दितिनन्दनम् A 23c रुषा] स च
 A 24a एवाशु] एवासौ A 24b सुमहाबलः] क्रोधमूर्च्छितः A 24cd °ग्रांश्चखान सु°] °ग्रान्
 निचखान A 25a °निभिन्नः] A₃A₇, °निभिन्नः A₄ (unmetrical) 25b सुव्रत] A₃A₇, सुव्रत A₄
 25d विष्टब्धः] A₃A₇, विष्टब्धः A₄ • समतिष्ठत] समपद्यत A

20(←a¹-d⁷)(d⁸) S₂ 21(b³-b⁵) S₁ 22(c¹-c³)(c⁴) R 23(a⁶-a⁷) S₁, (a⁷-b¹, b³, d³-d⁸) S₂
 24(a¹)(a²)(a³-a⁶)(a⁷-a⁸) S₂ 25(a¹)(a²-a⁴, c⁸) S₁, (c¹-c⁷) R

20a एतांश्चान्यांश्च] S₂RA₄A₇, एतांस्यान्यांश्च S₁, एतान्यन्यानि Bh (conj.) 20ab सुबहून्स] S₁
 RA₄A₇, सुबहू स S₃, च बहूनि Bh (conj.) 20b °सत्तम] S₁RA₄A₇Bh, °सत्तमः S₃ 20c
 अवैक्षत नि°] S₃, अवैक्षतन्नि° S₁, सौवैक्षत नि° Bh (conj.) 20d भयदान्या°] S₃ABh, भय-
 दाना° S₁ 21a नाति°] S₂S₃RBh, तानि S₁ • निर्गम्य] S₂S₃RA, निर्गम्य S₁, निर्गम्य Bh
 21b मृगेश्वरम्] S₁RA₃A₇Bh, महेश्वरम् S₂, महेश्वरं S₃ 21c अपश्यद्दानवः] RABh, अपश्यद्दानवो
 S₁S₂, अपश्य दानवो S₃ • संख्ये] S₃RABh, संखे S₁, सखे S₂ (unmetrical, anusvāra possibly
 lost) 22a श्रीमान्] S₁RABh, श्रीमा S₂S₃ 22b क्रोधात्सं°] S₂A, क्रोधसं° S₁Bh, क्रोधात्स S₃
 (unmetrical) 22c °स्फारयन्म°] S₂S₃ABh, °स्फारयन्म° S₁ 22d रथेनाभ्यपत°] S₂S₃ABh,
 रथे चाभ्यद्रव° S₁ 23a महाबाहुर्] S₂RABh, म(हाबा)हु S₁, महाबाहु S₃ 23b °द्राव्य] S₁S₂^{pc}
 S₃Bh, °द्या(व्य) S₂^{ac} • °नन्दनान्] S₃Bh (em.?), °नन्दनात् S₁, °नन्दनाम् S₂ 23c सुवर्णाक्षं]
 S₁S₂S₃^{pc}RABh, सुवर्णाक्ष S₃^{ac} 24ab एवाशु दा°] S₁S₃RBh, -(वाशु)द्वा° S₂ (tops lost) 24c
 °सन्धिषु तीक्ष्णा°] S₂S₃ABh, °सन्धिप्रतीक्षा° S₁ 24cd °ग्रांश्चखान सु°] S₂, °ग्रं दानवस्सु° S₁,
 °ग्रांश्चखान सु° S₃, °ग्रान्निचखान Bh 24d °बहूञ्छरान्] S₁ABh, °बहूञ्छरान् S₂^{pc}, °बहूञ्छरान्
 S₂^{ac}, °बहून्थरान् S₃^{pc}, °बहून्थरान् S₃^{ac} 25a °कैस्तैर्वि°] S₁S₃^{pc}RABh, °कैस्तैर्वि° S₂, °कैस्तै वि°
 S₃^{ac} • °निभिन्नः] S₁S₂^{pc}A₃A₇Bh, °निभिन्न S₂^{ac}S₃^{pc}, °निभिन्न S₃^{ac} (unmetrical) 25b सुव्रत]
 S₂^{pc}RA₃A₇Bh, सुव्रत S₁, सुव्रतः S₂^{ac}S₃ 25d विष्टब्धः] S₂RA₃A₇Bh, विष्टब्ध S₁, विष्टब्धः S₃ •
 °तिष्ठत] S₁S₂RBh, °तिष्ठत S₃

तं स्तम्भितं तदा व्यास दृष्ट्वा देवा महाबलम् ।
 विशल्यकरणैर्मन्त्रैर्विशल्यमभिचक्रिरे ॥ २६ ॥
 स विशल्यस्तदा देवैः कृतो मृगपतिर्महान् ।
 पुनर्वेगं महत्कृत्वा जगाम दितिजं प्रति ॥ २७ ॥
 स वध्यमानो बहुभिः शरैर्मृगपतिर्महान् ।
 दैत्येन्द्ररथमासाद्य इयेष रथमव्ययः ॥ २८ ॥
 ग्रहीतुं नादयन्व्यास बहुधा विश्वरूपधृक् ।
 यन्ता च मण्डलं कृत्वा भ्रामयामास तं रथम् ॥ २९ ॥
 प्रसारितकरं दैत्यो मृगं तं सुमहाबलम् ।
 बबन्धास्त्रेण नागानां स बद्धो न्यपतद्भुवि ॥ ३० ॥
 पतितं तं च दैत्येन्द्रा विविधायुधपाणयः ।
 विजघ्नुर्भृशमायस्ता बहुधा क्रोधमूर्च्छिताः ॥ ३१ ॥
 तं बद्धं वध्यमानं च पतितं नन्दिवर्धनम् ।
 गरुत्मान्भुजगेन्द्रेभ्यः क्षिप्रमेव व्यमोचयत् ॥ ३२ ॥

26a स्तम्भितं] कुण्ठितं R 27c महत्कृत्वा] स कृत्वा तु R 27d दितिजं प्रति] दितिजा... R 28c
 °मासाद्य] °मास्थाय R 28d °मव्ययः] °मन्यदा R 29a °न्यास] °न् सङ्घं R 30a °करं]
 °करो R 31b °पाणयः] °वर्षिणः R 31c विजघ्नु°] निजघ्नु° R • °मायस्ता] °मास्थाय R
 31d बहुधा] चक्षुषा R 32c °भुजगेन्द्रेभ्यः] °न् भुजगेन्द्रांश्च R

26b देवा] देव A 26cd °मन्त्रैर्विशल्य°] A₃A₇, °मन्त्रैर्विशल° A₄ (unmetrical) 28] om. A
 29a ग्रहीतुं] A₇, गृहीतं A₃, गृहीतुं A₄ 29c यन्ता च] यत्नतो A 30d स बद्धो] A₄, सबन्धो
 A₃A₇ 31c विजघ्नु°] निजघ्नु° A • °मायस्ता] A₃, °मायस्था A₄A₇ 32a बद्धं] सुरा A₃A₇,
 शूरा A₄ 32c गरुत्मान्] A₃A₇, गरुत्वान् A₄

27(b⁸) S₂, (d⁷-d⁸->) R 28(a¹, a⁵) S₁, (<-a¹-a⁷) R 30(b³, d⁵-d⁸) S₁, (b⁵-c⁷)(c⁸) R 32(d⁵)
 S₁, (d²-d⁸->) R

26a स्तम्भितं] S₂S₃ABh, स्तम्भितं S₁ 26c °करणैर्मन्त्रैर्] S₂RA₃A₇Bh, °करणैर्मन्त्रं S₁, °करणै
 मन्त्रै S₃ 26d °शल्यमभि°] S₂S₃RA₃A₇Bh, °शल्य स वि° S₁ 27a स विशल्य°] S₂S₃RABh,
 सेवैशल्य° S₁ • देवैः] S₁RABh, देवै S₂S₃ 27c पुनर्] S₁S₂RABh, पुन S₃ • महत्] S₁S₂
 ABh, महत् S₃ 28a वध्यमानो] S₂S₃Bh, बद्धमानो S₁ 28ab °भिः शरैर्मृगपतिर्] S₁S₂RBh,
 °भि शरैर्मृगपति S₃ (unmetrical) 28c दैत्येन्द्र°] S₂S₃RBh, दैत्येन S₁ 28d इयेष] S₂S₃RBh,
 इेष S₁ • °मव्ययः] S₁Bh, °मव्ययम् S₂S₃ 29a °तुं नादयन्] S₂S₃RA₃A₇Bh, °तुनादयद् S₁
 29c यन्ता] S₂S₃RBh, मन्ता S₁ 31c विजघ्नुर्] S₁S₂^{pc}Bh, विजघ्नु S₂^{ac}S₃ 31d °मूर्च्छिताः]
 S₂^{pc}RABh, °मूर्च्छिता S₁S₂^{ac}S₃ 32a तं बद्धं वध्यमानं च] S₂RBh, तम्बद्धम्बद्धमानाश्च S₁, तं बद्ध
 वध्यमानं च S₃ 32c गरुत्मान्] S₁S₂^{pc}RA₃A₇Bh, गरुत्मा S₂^{ac}S₃ 32d °मेव व्य°] S₂S₃ABh,
 °मेत(द्व°) S₁ (upper part of द्व lost)

मुक्तश्च स तदोत्पत्य द्रावयाणो दितेः सुतान् ।
 हिरण्याक्षरथं तूर्णमभ्यधावन्महायशाः ॥ ३३ ॥
 तं धावन्तं पुनर्दैत्यः शरेणानतपर्वणा ।
 विव्याध हृदये व्यास नर्दमानो यथाम्बुदः ॥ ३४ ॥
 मृगेश्वरश्च भिन्नो ऽसौ हृदये मोहमास्थितः ।
 पपात भूमौ निर्वृत्ते शक्रध्वज इवोत्सवे ॥ ३५ ॥
 ततो हाहाकृतं सर्वैः समूढैर्देवपुंगवैः ।
 ऋषयस्तुष्टुवुश्चैनं भास्करश्चाप्रभो ऽभवत् ॥ ३६ ॥
 अथ सो ऽप्यायितस्तत्र ऋषिभिर्ब्रह्मवित्तमैः ।
 प्रतिलभ्य तदा संज्ञामिदं वचनमब्रवीत् ॥ ३७ ॥
 आप्याययध्वं मां क्षिप्रं मूढो ऽहं सर्वशः सुराः ।
 नाल्पवीर्येण शक्यो ऽयं दैत्यो योधयितुं रणे ॥ ३८ ॥
 ततस्ते देवताः सर्वे ऋषयश्च तपोधनाः ।
 तपसा स्वेन तं देवं सर्व एवाभ्यपूरयन् ॥ ३९ ॥

33b द्रावयाणो दितेः सुतान्] द्रावयानो दिशश्च तान् R 33d °न्महायशाः] °न्महौजसा R 34a
 तं धावन्तं पुनर्दैत्यः] तमायान्तं रणदैत्यः R 35a मृगेश्वरश्च] मृगेश्वरस्य R 35b हृदये] हृदयं
 R 36b समूढैः] समूढैः R 36c ऋषयस्तुः] भाषयस्तुः R 36d °रश्चाप्रभो] °रः सुप्रप्रभो
 R^{pc} (unmetrical), °र अप्रप्रभो R^{ac} (unmetrical) 37ab] om. R 37c तदा] ततः R 38a
 मां क्षिप्रं] क्षिप्रं मां R 39a ततस्ते] ततश्च R 39c तपसा स्वेन] बलैश्चैव हि R 39d °पूरयन्]
 °पूजयत् R

33b द्रावयाणो] द्रावयानो A 34a पुनर्दैत्यः] पुनर्दैत्यं A₇, महादैत्यः A₃A₄ 35c निर्वृत्ते] A₄A₇,
 निर्वृत्ते A₃ (unmetrical) 35d-37a] om. A 37b °वित्तमैः] °सत्तम A₃, °सत्तमः A₄A₇ 37c
 प्रतिलभ्य] प्रतिपद्य A 38a आप्याययध्वं] आप्याययत A₃, आप्यापयत A₄, आप्याययतु A₇ 38b
 मूढो ऽहं] मूढो यं A₃A₄, मृगो यं A₇ 38c ऽयं] A₃, हं A₄A₇ 39d °पूरयन्] A₇, °पूरयत् A₃,
 °पूरन् A₄ (unmetrical)

33(b⁶-b⁸) S₁, (←a¹-a⁶)(a⁷) R 35(c¹-d⁶)(d⁷) R 36(d⁸) S₁ 38(c⁸) S₁, (c⁶-d⁸) R

33a स तदोत्पत्य] ABh, पतततोत्पत्य S₁ (unmetrical), स तदोत्पत्या S₂S₃ 33b द्रावयाणो]
 em. Bh (silently), द्रावयानो S₁S₂S₃ • दितेः सुतान्] S₂S₃ABh, दि(ति सुता)म् S₁ 33cd °रथं
 तूर्णम°] S₃RABh, °रथ(र्णं)+न्तु+र्णम° S₁, °रथन्तूर्णं म° S₂ 33d °भ्यधावन्] S₂S₃RABh,
 °भ्यधावन् S₁ 34a पुनर्दैत्यः] S₁S₂^{pc}Bh, पुनर्दैत्य S₂^{ac}, पुनर् दैत्य S₃ (unmetrical) 34b °णा-
 नतपर्वणा] S₂S₃RABh, °ण{°णा S₁^{ac}} नतपर्वणाः S₁ 34c व्यास] S₁S₂^{pc}S₃RABh, (ध्या)स S₂^{ac}
 34d नर्दमानो] S₂S₃RABh, नदम्बानो S₁ 35a °श्च भिन्नो] S₂ABh, °गतियो S₁, °श्च भिनो S₃
 (unmetrical) 35b °मास्थितः] S₁^{pc}S₂S₃RABh, °मास्थित S₁^{ac} 35c पपात] S₂S₃ABh, आपात
 S₁ • निर्वृत्ते] S₁S₂A₄A₇Bh, निर्वृत्ते S₃ 36a °कृतं] S₁RBh, °कृतः S₂S₃ 36ab सर्वैः समूढै-
 र्देव°] conj., सर्वे मम दैत्येव S₁, सर्वैस्समूहैर्देव° S₂, सर्वे समूहै देव° S₃, सर्वैः समेतेर्देव° Bh (conj.)
 36c °स्तुष्टुवु°] S₁S₂RBh, °स्तुष्टुवु° S₃ • °श्चैनं] S₂^{ac}RBh, °श्चैव S₁S₃^{ac}, °श्चैन S₂^{pc}S₃^{pc} 37a
 अथ सो] S₂S₃Bh, अथासौ S₁ 37b ऋषिभिर्] S₂ABh, ऋषिभिः S₁, ऋषिभि S₃ 38a मां]
 S₂S₃^{pc}ABh, मा S₁S₃^{ac} 38d योधयितुं] S₁S₂ABh, योधयितु S₃ (unmetrical) 39a देवताः]
 RA, देवता S₁S₂S₃, दैवतास् Bh (em.) 39c स्वेन] S₁S₃^{pc}ABh, सेन S₂S₃^{ac} 39d °पूरयन्]
 S₁A₇Bh, °पूजयत् S₂S₃

तस्य त्वाप्याय्यमानस्य ऋषिभिर्देवतैश्च ह ।
 बभौ रूपं युगान्ताग्निकालमृत्युसमप्रभम् ॥ ४० ॥
 स दीप्यमानो विबभौ महात्मा देवैश्च सर्वै ऋषिभिः स्तुतश्च ।
 दीप्तस्तदा भास्करसप्तकल्पो लोकान्दहिष्यन्निव देवदेवः ॥ ४१ ॥

इति स्कन्दपुराणे पञ्चोत्तरशतो ऽध्यायः ॥ १०५ ॥

40a तस्य त्वाप्याय्यमानस्य] स तदाप्यायमानस्य R 40b °देवतैश्च ह] °देवतैः सह R 40c रूपं युगान्ताग्नि°] युगान्ताग्निनिभः R 40d °प्रभम्] °प्रभः R 41a स दीप्यमानो] संदीप्य... R 41c दीप्तस्तदा] दीप्तो यथा R Col. इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे ऽध्यायः R

40a त्वाप्याय्यमानस्य] त्वापूर्यमानस्य A₇, द्वापूर्यमाणस्य A₃A₄ 40b °देवतैश्च ह] °देँ{°देँ° A₇}वतैः सह A 40c युगान्ताग्नि°] युगान्ते पि A 40d °मृत्युसम°] °मृत्युय{°र्य° A₇}म° A 41a महात्मा] वराहो A 41b सर्वै ऋषि°] A₄, सर्वैर्ऋषि° A₃A₇ • स्तुतश्च] A₃A₄, स्तुताश्च A₇ 41c दीप्तस्तदा] दीप्तो यथा A 41d °न्दहिष्यन्निव] A₄A₇^{pc}, °न्दहिष्यन्निव A₃A₇^{ac} (unmetrical) Col. इति स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहिताया{इति स्कंद° A₄}मम्बिकाखण्डे चत्वार्यधिकशततमो{°शतो A₇}ध्यायः A

41(a⁴-a¹¹)(b¹-b²) R

40a त्वाप्याय्यमानस्य] S₂S₃, त्वाप्यायमानस्य S₁Bh 40b °भिर्देवतैश्च] S₁S₂, °भि देव+तै+श्च S₃, °भिर्देवतैश्च Bh (em.) 41a दीप्यमानो] S₁S₂ABh, दीप्यमाने S₃ 41b सर्वै ऋषि°] S₁S₂S₃RA₄, सर्वैर्ऋषि° Bh • स्तुतश्च] S₂S₃RA₃A₄Bh, स्तुतैश्च S₁ 41c भास्कर°] S₁S₂S₃^{pc}RABh, भास्क° S₃^{ac} (unmetrical) • °कल्पो] S₁RABh, °कल्प+:+। S₂, °कल्प S₃ 41d °न्दहिष्यन्निव] S₁S₂RA₄A₇^{pc}Bh, °न्दहिष्यन्निव S₃ • देवदेवः] RABh, देवदेवति S₁S₂S₃ (इति part of col.) Col. ⊙ ॥ स्कन्दपुराणे वराहाप्यायने आध्यायः १६० (in letter numerals)॥ ⊙ S₁, स्कन्दपुराणे पञ्चोत्तरशतो ध्याय S₂, ⊙ ॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः १०७ (in letter numerals)॥ ⊙ S₃

षडुत्तरशतो ऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

स तथाप्यायितो देवो बलवान्भास्करद्युतिः ।

चित्रं बहु च शीघ्रं च मण्डलानि परिभ्रमत् ॥ १ ॥

स्रुतादि सिंहवत्कृत्वा अवलोकयतासकृत् ।

पृष्ठतश्चाग्रतश्चापि पुनर्गजवदाचरत् ॥ २ ॥

पुनर्व्यात्ताननो भूत्वा शस्त्राणि ग्रसते रिपोः ।

पुनर्वृक्षैः शिलाभिश्च दानवान्स न्यसूदयत् ॥ ३ ॥

पुनराकाशगो भूत्वा पक्षिराडिव सो ऽभ्रमत् ।

पुनर्जहास संक्रुद्ध अशनीपातसंनिभम् ।

पुनश्च सूक्ष्ममात्मानं कृत्वा तस्थावथाग्रतः ॥ ४ ॥

1c बहु च शीघ्रं च] बहुरुचः शीघ्रं R 1d °भ्रमत्] °भ्रमन् R 2d पुनर्गजवदाचरत्] मण्डलानि चकार सः R 3b शस्त्राणि ग्रसते] अस्त्राणि ग्रसतो R 3c °वृक्षैः] °वृक्षै R (visarga possibly lost) 3d न्यसूदयत्] निवर्त्तयत् R 4cd °क्रुद्ध अ°] °क्रुद्धो अ° R 4d °संनिभम्] °सन्निभः R 4f तस्थावथाग्रतः] तस्थौ पुनश्च सः R

1c चित्रं बहु च] चित्रं { °क्रु° A₃ } वर्णश्च A 1d °भ्रमत्] °भ्रमन् A 2a स्रुतादि] स्रुतानि A 2c पृष्ठत°] A₇, पृष्ठत° A₃A₄ 2d °दाचरत्] °दाचरन् A 3b ग्रसते रिपोः] श्व { स्व° A₃, ष्व° A₄ } सते हि सः A 3d दानवान्स न्यसूदयत्] दानवास्त्राण्यचूर्णयत् A 4b सो ऽभ्रमत्] चो { वो° A₄ } ङ्गमन् A 4cd °क्रुद्ध अशनीपातसंनिभम्] °क्रुद्धो अशनिप्रतिमस्वनं { °मं A₇ } A 4e पुनश्च सूक्ष्ममा°] पुनः सूक्ष्म { °क्ष° A₃ } मिवा° A 4f तस्थावथा°] तस्थौ तद° A

Manuscripts available for this chapter: S₁ photos 4.5b (f. 163^F), 4.6a (f. 163^V, largely retraced), 4.7b (f. 164^F, largely retraced) and 4.8a (f. 164^V); S₂ exposures 113–114b (f. 148^F–149^F); S₃ f. 163^F–164^F; R f. 179^V–180^V (lower left corners of f. 179 and 180 are cut off in triangular shape; the fragment of f. 179 is lost but that of f. 180 is almost intact); A₃ f. 107^F–107^V; A₄ f. 151^F–151^V; A₇ f. 151^V–152^V.

1(speaker indication 1–b⁵, c⁴, c⁷–c⁸, d²) S₁, (c²) S₂, (b²–b⁶)(b⁷) R 2(a¹–a², c⁸–d⁸) S₁ 3(c⁵–c⁶)(c⁷) R

1a देवो] S₁RA (lower half lost in S₁), व्यास S₂S₃Bh 1b °द्युतिः] S₂RABh, °द्युति S₁S₃ 1c चित्रं] S₁S₂S₃^{PC}RBh, चित्रं च S₃^{AC} (unmetrical) 2a स्रुतादि] S₁S₂S₃R, स्रुतानि Bh 2b °लोकयतास°] RA, °लोकयतो स° S₁S₂S₃, °लोकयते स° Bh (conj.) 2c पृष्ठत°] S₁^{AC}S₂RA₇ Bh, पृष्ठत° S₁^{PC}S₃ • °श्चापि] S₂S₃RABh, (°श्चैव) S₁ (upper parts lost, retraced) 2d पुनर्ग°] S₁(retraced)S₂ABh (upper parts lost in S₁), पुनर्ग° S₃ (unmetrical) • °दाचरत्] S₁(retraced)S₃Bh, °दाचरन् S₂ 3b रिपोः] S₂S₃RBh, रिपो S₁ (retraced) 3c °वृक्षैः] S₂S₃ABh, °वृक्षै S₁ (retraced) 3d न्यसूदयत्] S₁(retraced)S₂S₃^{PC}Bh, न्य(ङ्)सूदयत् S₃ 4a °राकाशगो] S₁^{PC}S₂S₃ RABh, °राकामो S₁^{AC} (unmetrical) 4c पुनर्] S₁S₂RABh, पुन S₃ (unmetrical) 4cd °क्रुद्ध अ°] S₁, °क्रुद्धर° S₂S₃, °क्रुद्धो ह्य° Bh (conj.) 4d °संनिभम्] S₁S₂S₃^{PC}Bh, °सनिभम् S₃^{AC} (unmetrical)

एवं तं वल्गामानं च नर्दमानं च दानवः ।
 उवाच भृकुटीवक्त्रो हिरण्याक्षो ऽभिनादयन् ॥ ५ ॥
 भो क्षुद्रमृग दुर्बुद्धे न त्वं मोक्षमवाप्स्यसि ।
 हत्वा त्वाहं प्रदास्यामि रुद्राय बलिमोजसा ॥ ६ ॥
 त्वया हतश्छन्नना मे भ्राता ज्येष्ठो दुरात्मना ।
 तस्याद्य कर्मणः प्राप्तं फलं दुष्टात्मनस्तव ॥ ७ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 तस्य तद्वचनं श्रुत्वा हिरण्याक्षस्य संयुगे ।
 उवाच भगवान्विष्णुः क्रोधयानो दितेः सुतम् ॥ ८ ॥
 हतो ऽसौ नरसिंहेन मया दैत्यः प्रतापवान् ।
 विक्रम्य संयुगे तद्वद्भवतो ऽपि वधो ध्रुवः ॥ ९ ॥
 यदि त्वं गच्छसे खं वा पातालं वाप्यतो ऽपरम् ।
 पर्वतं वोदधिं वापि न तथापि विमोक्ष्यसे ॥ १० ॥

5ab] एवन्तु नर्दमानञ्च वन्दमानञ्च दानवः R 5d ऽभिनादयन्] विनादयन् R 6a भो] भोः R 6b मोक्षं] क्षोभं R 6c त्वाहं] त्वां सं R 7ab हतश्छन्नना मे भ्राता] हतः पुरा भ्राता मम R 7b दुरात्मना] महाबलः R 8 सनत्कुमार उवाच] om. R 9d वधो ध्रुवः] भवो ध्रुवम् R 10a खं वा] मूढ R 10b वाप्यतो] वाप्यतः R 10c पर्वतं वोदधिं वापि] पर्वतञ्चोदधिञ्चापि R

5a एवं तं वल्गामानं] नदन्तं बलवन्तं A 5c उवाच भृकुटीं] भृकुटिभृकुटां A₃, भृकुटीभृकुटां A₄, भृकुटीभृकुटीं A₇ • वक्त्रो] A₃, वक्त्रो A₄A₇ 5d ऽभिनादयन्] भ्यभाषत A 6a दुर्बुद्धे] A₃A₇, दुर्बुद्धे A₄ 7a श्छन्नना] श्चामुना A 7b ज्येष्ठो] A₃A₇, ज्येष्ठो A₄ • दुरात्मना] महाबलः A 7cd] om. A 8cd ऽन्विष्णुः क्रोः] A₃A₇, ऽन् विष्णुर्क्रोः A₄ 9a हतो] ततो A 9cd] om. A 10a गच्छसे खं] A₇, गच्छसे ष A₄ (unmetrical), गच्छशेषं A₃ 10b वाप्यतो] वाप्यतः A 10c वोदधिं] चोदधिं A 10d विमोक्ष्यसे] विमोक्षसे A

5(a¹)(a²) R 6(a⁷) S₁ 10(d³)(d⁴) S₁

5a एवं तं] S₁(retraced)Bh, रवन्तं S₂S₃ • वल्गामानं च] S^{ac}?S₂S₃Bh, वल्गामानञ्च S₁^{pc} (retraced) 5b नर्दमानं] S₁(retraced)S₂ABh, नदमान S₃ 5d ऽभिनादयन्] S₃Bh (em.), निनादयन् S₁ (retraced), भिनादयत् S₂ 6a दुर्बुद्धे] S₁(retraced)S₂RA₃A₇Bh, दुर्बुद्धे S₃ (unmetrical) 6c त्वाहं] S₁ABh, चाहं S₂S₃ 6d मोजसा] RABh, मोजसा S₁S₂S₃ 7a हतश्छं] S₂S₃Bh, हत च्छं S₁ (retraced) 7b भ्राता] S₁S₃ABh, भ्रात्रा S₂ • ज्येष्ठो] S₁S₂RA₃A₇Bh, जेष्टा S₃ 7c कर्मणः] S₂S₃RBh, कर्मण S₁ 8b हिरण्याक्षस्य] S₂S₃RABh, हिरण्यक्षस्य S₁ (retraced) 8c ऽन्विष्णुः] S₂S₃RA₃A₇Bh, ऽन्विष्णु S₁ (retraced) 8d सुतम्] S₁RABh, सुतान् S₂S₃ 9b दैत्यः] S₂RABh, दैत्य S₁S₃ 9c विक्रम्य] S₁S₂RBh, विक्रम्य S₃ • तद्वद्] S₂S₃RBh, यद्वद् S₁ 9d वधो ध्रुवः] S₂S₃Bh, ध्रुवं वधः S₁ 10b लं वाप्यतो] S₁, लम्बाव्यतो S₂S₃, लं वाप्यतः Bh 10c धिं वापि] S₁ABh, धिर्वापि S₂^{pc}, धिं वापि S₂^{ac}S₃ (unmetrical) 10d तथापि] S₂S₃RABh, त(स्था) S₁ • विमोक्ष्यसे] S₂S₃RBh, विमोक्षसे S₁ (retraced)

यत्ते बलं तपो यच्च या च माया तवासुर ।
तत्सर्वं निर्धमाम्यद्य तव देहात्सजीवितम् ॥ ११ ॥

हिरण्याक्ष उवाच ।

त्वं मया शरविष्टब्धो देवैर्मन्त्रैर्विमोक्षितः ।
बद्धं चास्त्रेण भूयस्त्वां पक्षिराजो ह्यमोचयत् ॥ १२ ॥
भूयो मृतश्च दुर्बुद्धे देवैरुज्जीवितो भवान् ।
भूयस्त्वाहं वधिष्यामि सिंहो मृगमिवाजने ॥ १३ ॥
तव का शक्तिरद्येह महेश्वरमृते वरम् ।
मां स्पृष्टमपि हस्तेन नरस्येव हुताशनम् ॥ १४ ॥
त्वं लोकमयमास्थाय शरीरं तैरधिष्ठितम् ।
सर्वैराप्यायितश्चैव संयुगे मामुपागतः ।
अहं तु स्वेन तपसा बलेन च समन्वितः ॥ १५ ॥

11c निर्धमाम्य०] निर्दहाम्य० R 11d देहात्स०] देहात्स० R^{ac}, देहात्तु R^{pc} 12d ह्यमोचयत्] व्यमोचयत् R 14ab ऽरद्येह महेश्वरमृते वरम्] ऽरस्यत्र मयि दशिष्यतां खलु R 14c मां स्पृष्टमपि] मा गच्छ मम R 14d नरस्येव] निरस्येव R 15c ऽराप्यायित०] ऽरप्यपित० R

11b या] A₃A₇, पा A₄ • तवासुर] पुराधम A₃A₄, ऽसुराधम A₇ 11c निर्धमाम्य०] निर्दहाम्य० A 12a मया] पुरा A • विष्टब्धो] A₃A₄, ऽविष्टब्धो] A₇^{pc}, ऽविष्टब्धो] A₇^{ac} 12c बद्धं चास्त्रेण] वज्रं { ऽज्र० A₃ } शस्त्रेण A 12d ह्य०] व्य० A₃, द्य A₄, भ्य० A₇ 13b ऽरुज्जीवितो] ऽहि जीवितो A (unmetrical) 13c ऽहं वधिष्यामि] ऽहं म्व { ऽहं यु० A₃, ऽह यु० A₄ } धिष्यामि A 13d ऽवाजने] A₇^{pc}, ऽवाजले A₃A₄A₇^{ac} 14a ऽरद्येह] ऽरद्ये { ऽद्ये० A₇ } व A 14b वरम्] विभुं A 14c स्पृष्ट०] पृष्ट० A 14d नरस्येव] नन { ऽल० A₇^{pc} } स्येव A 15b शरीरं तैर०] शरीरस्तैर० A₇, शरीरस्तेव० A₃, शरीर स्तेव० A₄ 15c सर्वैरा०] A₇, सर्वे वा० A₃A₄ 15d मामुपा०] A₄A₇, मा A₃ (unmetrical) 15ef] om. A

11(a³) S₁ 12(c⁶) S₁ 13(b⁴, b⁷, d⁶)(d⁷-d⁸) S₁ 15(d⁶) S₁

11a यत्ते] S₁(retraced)S₂RABh, यत्ते S₃ • यच्च] S₁(retraced)S₂RABh, य च S₃ (unmetrical) 11b या च] RA₃A₇Bh, यच्च S₁ (retraced), यच्च S₂S₃ • माया तवासुर] S₁^{pc}RBh, मायन्तधासुरः S₁ (retraced), माया तवासुरः S₂^{ac}S₃ 11c ऽर्धमाम्य०] S₁^{pc}S₂^{ac}S₃Bh, ऽर्धयाम्य० S₁^{ac}, ऽर्द्ध(मा)म्य० S₂ (unmetrical, no corrected akṣara i.m.) 12a ऽविष्टब्धो] S₁S₂RA₃A₄Bh, ऽविष्टम्बो S₃ 12b ऽमन्त्रैर्] S₁S₂RABh, ऽमन्त्रै S₃ • ऽमोक्षितः] S₂S₃RABh, ऽमोक्षित S₁ 12c बद्धं चास्त्रेण] RBh (em.?), बद्धश्चास्त्रेण S₁, बद्ध चास्त्रेण S₂, बद्ध चास्त्रेण S₃ • ऽस्त्वां] S₂S₃RABh, ऽस्त्वा S₁ 12d ह्यमोचयत्] S₁S₂, ह्यमोचयेत् S₃, व्यमोचयत् Bh 13a मृतश्च] S₁S₂RA, मृतस्त्वं Bh (conj.?) 13b देवैरुज्जीवितो] S₁RBh, देवैर्हि ज्जीवितो S₂, देवै हि जीवितो S₃ (unmetrical) 13c वधिष्यामि] S₁(retraced)S₂RBh, चधिष्यामि S₃ 14a ऽरद्येह] S₂S₃Bh, ऽरद्येह S₁ (retraced) 14b ऽमृते] S₂S₃ABh, ऽमृते S₁ (retraced) 14c स्पृष्ट०] S₂S₃Bh, प्रष्ट० S₁ (retraced) 14d हुताशनम्] S₁^{pc}S₂S₃RABh, हुताशनम् S₁^{ac} (unmetrical) 15c ऽतश्चैव] S₁RBh, ऽतश्चैव S₂S₃ 15d मामुपा०] S₁S₂S₃^{pc}RA₄A₇Bh, (स)मुपा० S₃^{ac}

न च मां त्वं तथाप्यद्य शक्तः सिंहं यथा मृगः ।
 योद्धुं वाप्यभिसर्तुं वा सह देवैर्दुरात्मवान् ।
 नन्वावयोरेतदेव ह्यन्तरं सुमहत्तरम् ॥ १६ ॥
 यः स्यात्कुलीनो विद्वान्वा सतां मार्गे च संस्थितः ।
 सो ऽनेनैव जितं मत्वा आत्मानं संयुगं त्यजेत् ॥ १७ ॥
 निर्घृणस्त्यक्तलज्जश्च छिद्रघाती दुरात्मवान् ।
 त्वदन्यः को भवेत्तिर्यङ्गैतद्वैत्येषु विद्यते ॥ १८ ॥
 न त्वं मम कृतो मृत्युरहं तु तव संयुगे ।
 एते सिद्धाः प्रपश्यन्तु चारणाश्च सहस्रशः ।
 आवयोरन्तरं संख्ये बहुधा युध्यमानयोः ॥ १९ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 एवमुक्त्वा हिरण्याक्षः शरैराशीविषोपमैः ।
 जघ्ने वराहं संक्रुद्धो वज्राशनिसमत्विषम् ॥ २० ॥
 सो ऽथ तेनार्द्यमानो ऽपि वराहः सुमहाबलः ।
 गत्वा वेगेन संक्रुद्धो रथं जग्राह नादयन् ॥ २१ ॥

16c वाप्यभिसर्तुं वा] वाप्यथ संधातुं R **16f** °महत्तरम्] °महद्वरम् R **17ab** यः स्यात्कुलीनो विद्वान्वा सतां] य स्या कुलीनो विज्ञात्मा सत्य° R **17c** ऽनेनैव जितं] ऽन्येनैव जितो R **17d** संयुगं] संयुगे R **18a** निर्घृण°] निर्गुण° R **18c** त्वदन्यः] त्वमन्यः R **18d** विद्यते] दृश्यते R **19d** °श्च] °स्तु R **19e** संख्ये] युद्धे R **21a** °नार्द्यमानो] °नार्द्यमानो R **21c** गत्वा] महा° R

16c वाप्यभिसर्तुं वा] चाप्यभिसंस्थातुं A **16d** °दुरात्मवान्] °दुराकृते A **16ef**] om. A **17a** यः स्यात्कुलीनो विद्वान्वा] यश्चाकुलीनो विद्वांस्यः A₃A₄, यथा कुलीनो विद्वांस्यः A₇ **17b** संस्थितः] A₃A₄, संस्थिताः A₇ **17c** ऽनेनैव] न्येनैव A **17d** आत्मानं] अनात्मा A **18ab**] om. A **18cd** °त्तिर्यङ्गै°] A₃, °त्तिर्यक् नै° A₄A₇ **18d** °तद्वैत्येषु विद्यते] °तन्नित्येषु दृश्यते A **20d** °त्विषम्] °प्रभं A **21a** °नार्द्यमानो] °नार्द्यमानो A

16(b⁷, c²) S₁, (c⁷) S₃ **17**(c¹-c⁴)(c⁵-c⁸, d³-d⁴) S₁, (a²) S₂ **18**(a²) S₁, (a¹)(a²) S₂ **19**(b³) S₂ **20**(b¹-b⁴)(b⁵-b⁶)(b⁷) S₂ **21**(c⁶) S₂

16a मां] S₁RABh, मा S₁S₃ **16b** सिंहं] S₂S₃RABh, सिंहो S₁ (retraced) **16c** योद्धुं वा°] S₁(retraced)S₃^{pc}RBh, योद्धुम्ना° S₂S₃^{ac} • °प्यभिसर्तुं वा] S₂Bh, °प्यहिहन्तुं वा S₁ (retraced), °प्यभिसर्तुर्वा S₃^{ac} (unmetrical), °प्यभिस(न्त्व)र्वा S₃^{pc} **16d** देवैर्] S₂S₃RABh, देवै S₁ (retraced) **16e** नन्वावयो°] S₂S₃^{pc}R, न त्वावयो° S₁(retraced)Bh, नन्वाचयो° S₃^{ac} **16f** °महत्तरम्] S₁(retraced)Bh, °महद्वरम् S₂, °महद्वरं S₃ **17a** यः स्यात्] S₁(retraced)S₂^{ac}Bh, य (स्वा)त् S₃^{pc}, स स्यात् S₃^{pc}, य स्यां S₃^{ac} **17b** संस्थितः] S₂S₃RA₃A₄Bh, संस्थिताः S₁ (retraced) **17c** ऽनेनैव] S₂^{pc}S₃Bh, नैनेव S₂^{ac} • जितं] S₁S₂ABh (upper parts lost in S₁), जित S₃ (unmetrical) **17d** संयुगं] S₁S₂S₃^{pc}ABh, संयुगे S₃^{ac} **18a** °लज्जश्च] S₁S₂RBh, °लज्जश्च S₃ (unmetrical) **18cd** °त्तिर्यङ्गै°] RA₃Bh, °त्तिर्यो नै° S₁, °त्तिर्यो नै° S₂S₃ **18d** °तद्वैत्येषु] S₁R, °तद्वैत्यस्य S₂S₃^{pc}Bh, °त दैत्यस्य S₃^{ac} **19a** न] S₁^{pc}S₂S₃RABh, न च S₁^{ac} (unmetrical) **19c** सिद्धाः] RABh, सिद्धा S₁S₂S₃ **19e** संख्ये] ABh, संखे S₁(retraced)S₂S₃ **19f** °मानयोः] S₁(retraced)S₂RABh, °माभयोः S₃ **20** सनत्कुमार उवाच] S₂S₃RABh (सन उ in S₂S₃), om. S₁ (akṣaras possibly lost i.m.) **20a** °मुक्त्वा] S₁(retraced)S₂RABh, °मुक्ते S₂ • हिरण्याक्षः] S₂S₃RABh, हिरण्याक्ष S₁ **20d** °त्विषम्] S₂S₃RBh, °त्विषत् S₁ **21b** वराहः] S₂S₃RABh, वराह S₁

गृहीत्वा कूबरे चापि आक्षिप्योत्क्षिप्य वेगवत् ।
 साञ्चं ससारथिं देवश्चिक्षेप च ररास च ॥ २२ ॥
 तस्य त्वाक्षेपविक्षेपैश्छिन्नयोक्ता बभुर्हयाः ।
 उद्गान्तो रथमुख्यश्च विसंधिः समपद्यत् ॥ २३ ॥
 हिरण्याक्षो रथं त्यक्त्वा पदातिर्धनुषा तदा ।
 मृगेन्द्रं मोहनास्त्रेण बलवानभ्यताडयत् ॥ २४ ॥
 मोहः समाविशच्चैव तं देवं नन्दिवर्धनम् ।
 देवैर्मन्त्रप्रभावेन नष्टमोहः पुनः कृतः ॥ २५ ॥
 एष मन्त्रैर्बहुविधैर्दैत्येन्द्रो हि रुषान्वितः ।
 आजघान न चाप्येनं रुजा स समयोजयत् ॥ २६ ॥
 अथैनं स महातेजा वराहः प्रहसन्निव ।
 वृक्षमुत्पाद्य वेगेन दैत्यं मूर्ध्नि व्यताडयत् ॥ २७ ॥
 तस्य तेन प्रहारेण दैत्यस्याभिहतस्य ह ।
 धनुः पपात वेगेन हस्ताद्वाणश्च पञ्चकः ॥ २८ ॥

22b आक्षिप्योत्क्षिप्य वेगवत्] उत्क्षिप्योत्क्षिप्य वेगवान् R 22c साञ्चं] साग्रं R 22d °श्चिक्षेप] °श्चिक्षे R (unmetrical) 23a तस्य त्वा°] तस्या° R (unmetrical) 23ab °पैश्छिन्न°] °पैः क्षु-
 ण्ण° R 23b बभुर्हयाः] °श्चतुर्हयाः R 23cd] उद्गान्ता रथयन्त्रस्य विसन्धिं समपश्यत् R 24a
 रथं त्यक्त्वा] रथाध्यक्षः R 24b °धनुषा] °बहुधा R 25ab] मोहं समाविश(च्चै)व स देवो नन्दि-
 वर्धनः R 25c °प्रभावेन] °प्रभावेण R 26b °दैत्येन्द्रो हि] °दैत्येन्द्रं तं R 26c न] स R
 26d रुजा स समयोजयत्] ररास च पुनः पुनः R 27d मूर्ध्नि] मूर्द्धि R 28b दैत्यस्याभिहतस्य ह]
 दैत्यश्चा(पि)+भि+हतस्तदा R 28d °द्वाणश्च पञ्चकः] °द्वाणश्च पञ्चकम् R

22c साञ्चं] A₃A₄, सा(ग्रं) A₇ (unmetrical, no corrected akṣara i.m.) • ससारथिं] ससादिनं
 A 22d ररास] ननाद A 23a त्वा°] चा° A 23ab °क्षेपविक्षेपैश्छिन्न°] A₇, °क्षेपविक्षेपैः
 शिशु° A₃, °क्षेपै शिशु° A₄ (unmetrical) 23b °क्ता बभुर्हयाः] A₃A₇, °क्ता बभुर्हया A₃ 23c
 उद्गान्तो] A₃A₇, उद्गामो A₄ 24b पदाति°] गदाभि° A • तदा] तथा A 25ab] om. A
 25c °प्रभावेन] °प्रभावेश्च A 25d नष्टमोहः] प्रष्ट{°ष्ट A₇}मोह A • कृतः] A₃, कृथ A₇, पृथ
 A₄ 26ab °धैर्दैत्येन्द्रो हि रुषान्वितः] °धैर्दै{°धै दै° A₃}त्येन्द्रं रुषितान्वितः A 26c न चा°] स
 चा° A₃A₄, स गो A₇^{ac}, मृगो A₇^{pc} 26d रुजा स] राजा च A 27a स] सु° A 27d मूर्ध्नि
 व्य°] मू{मु° A₇}र्द्धन्य° A 28d °द्वाणश्च पञ्चकः] °द्वाणं च पञ्चधा A

22(c²) S₂, (d⁵) S₃ 23(b³-c³) S₂ 25(b⁷) S₁, (a⁷) R 26(c⁶-c⁸) S₂ 27(c²) R

22b आक्षिप्योत्क्षिप्य] S₂ABh, आक्षिप्तोक्षिप्त° S₁, आक्षिप्योत्क्षिप्य S₃ 22d ररास च] S₁S₂RBh,
 +(स)+केशव S₃ 23ab °विक्षेपैश्छि°] A₇Bh (em.?), °चिक्षेपै च्छि° S₁, °विक्षेपै च्छि° S₂S₃ 23b
 °क्ता बभुर्हयाः] S₁^{pc}A₃A₇, °क्ता चतुर्हयाः S₁^{ac}, °क्ता बभुर्हया S₃, °क्ताश्च ते हयाः Bh (conj.) 23c
 उद्गान्तो] S₁A₃A₇, उद्गान्ता S₃Bh (em.?) 23d विसंधिः] S₂S₃ABh, विसन्धि S₁ 24b पदातिर्]
 S₂S₃RBh, पदाति S₁ 25ab °विशच्चैव तं देवं] S₁S₂Bh, °विशच्चैव त देव S₃ (unmetrical) 25c
 देवै°] S₁^{pc}S₂S₃RABh, देवै° S₁^{ac} • °प्रभावेन] S₁S₂S₃, °प्रभावेण Bh (em.?) 25d °मोहः]
 S₂RBh, °मोह S₁S₃ 26a मन्त्रैर्] S₁S₂RA, मन्त्रै S₃, शस्त्रैर् Bh (conj.) 26ab °धैर्दैत्येन्द्रो]
 conj. Bh, °धैर्दैत्येन्द्रं S₁S₂, °धै दैत्येन्द्रं S₃ 26b रुषान्वितः] S₂S₃RBh, रुषान्विताः S₁ 27a
 महातेजा] S₁S₂RABh, महातेज S₃ 27b वराहः] S₂S₃RABh, वराह S₁ 27c वृक्ष°] S₁S₂RA
 Bh, वृक्ष्य° S₃ 27d व्यताडयत्] S₂S₃RBh, न्यपातयत् S₁ 28d हस्ताद्वाणश्च] em. (cf. RA),
 हस्तावापञ्च S₁, हस्तावापञ्च S₂Bh, हस्ताचापञ्च S₃

ततो हाहाकृतं दैत्यैर्दानवैश्च सुदुःखितैः ।
 शस्त्रैश्च बहुभिः क्रुद्धा वराहं समताडयन् ॥ २९ ॥
 स हन्यमानस्तैर्दैत्यैर्व्यादाय सुमहाबलः ।
 मुखं सर्वाणि शस्त्राणि जग्रास च ररास च ॥ ३० ॥
 तं तथाविकृतं दृष्ट्वा हिरण्याक्षः प्रतापवान् ।
 शूलं जग्राह संक्रुद्धः कृत्वा रुद्राय वै नमः ॥ ३१ ॥
 तद्युगान्तानलप्रख्यं महाशूलमतिप्रभम् ।
 चिक्षेप दैत्यः संक्रुद्धो वराहाय महास्वनम् ॥ ३२ ॥
 तमापतन्तं बहुधा नदन्तं ज्वालास्फुलिङ्गाश्च समुद्गिरन्तम् ।
 दृष्ट्वा सुराः सिद्धगणाश्च सर्वे हाहेति चक्रुर्भयमूढचित्ताः ॥ ३३ ॥

इति स्कन्दपुराणे षडुत्तरशतो ऽध्यायः ॥ १०६ ॥

29c शस्त्रैश्च बहुभिः क्रुद्धा] अस्त्रैश्च वा(ब० R^{ac})हुभिः कृत्वा R 30b ०व्यादाय] ०व्यनदन् R 30cd मुखं सर्वाणि शस्त्राणि जग्रास] मुखैः शस्त्राणि सर्वाणि जग्राह R 32b ०मति०] ०सम० R 32d महास्वनम्] महास्वनः R 33b ०स्फुलिङ्गाश्च] ०स्फुलिङ्गाश्च R Col. इति स्कन्दपुराणे रेवासण्डे ऽध्यायः R

29c शस्त्रैश्च] अस्त्रैश्च A • क्रुद्धा] क्रुद्धो A 29d वराहं] A₃, वाराहं A₄A₇ • ०ताडयन्] A₄ A₇, ०ताडयत् A₃ 30cd मुखं सर्वाणि शस्त्राणि जग्रास] मुखैः शस्त्राणि सर्वाणि जग्राह A 31c संक्रुद्धः] A₃A₇, संक्रुद्ध A₄ 32a तद्] A₃A₄, तं A₇ 32d महास्वनम्] महात्मने A 33b ०स्फुलिङ्गाश्च] ०स्फुलिङ्गानि A 33d ०क्रुर्भयमूढ०] ०क्रुः सुविमूढ० A Col. इति स्कन्दपुराणे ए-काशीतिसाहस्र्यां संहिताया{इति स्कंद० A₄}मम्बिकाखण्डे षडुत्तरशतो ध्यायः A

30(a⁷) R

29a दैत्यैर्] S₁S₂RABh, दैत्यै S₃ 29c क्रुद्धा] S₁S₂^{pc}S₃Bh, क्रुद्धो S₂^{ac} 29d ०ताडयन्] RA₄A₇ Bh (em.?), ०ताडयत् S₁S₂S₃ 30ab ०स्तैर्दैत्यैर्व्या०] S₁S₂A, ०स्तै देवो व्या० S₃^{pc}, ०स्तै देवो व्या० S₃^{ac}, ०स्तैर्दैत्यैर्व्य० Bh (typo) 30c मुखं] S₁Bh, मुखे S₂S₃ 30d जग्रास] S₁Bh, जग्राह S₂S₃ 31a तं तथावि०] S₁S₂RA, तन्तथापि S₃, तत्तथा वि० Bh (em.?) 31b हिरण्याक्षः] S₂S₃^{pc}RA Bh, हिरण्याक्ष S₁S₃^{ac} 31c संक्रुद्धः] S₁S₂^{pc}S₃RA₃A₇Bh, संक्रुद्धो S₂^{ac} 32c दैत्यः] S₂S₃RABh, दैत्य S₁ 33b ज्वाला०] S₁S₂S₃RA, ज्वालाः Bh (em.?) • समुद्गिरन्तं] S₁S₂RABh, समुद्गिरं । (तं) S₃ (unmetrical) 33c सुराः] S₂^{pc}RABh, सुरा S₁S₂^{ac}S₃ 33d ०चित्ताः] RABh, ०चित्ता इति S₁S₂S₃ (इति part of col.) Col. ० ॥ स्कन्दपुराणे (त्रि)शूलाक्षपणे आध्यायः १६१ (in letter numerals) ० ॥ S₁, स्कन्दपुराणे षडुत्तरशतो ध्यायः ॥ S₂, ॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः १०८ (in letter numerals) ० ॥ S₃, इति स्कन्दपुराणे त्रिशूलाक्षपणे षडुत्तरशततमोध्यायः Bh

सप्तोत्तरशतो ऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

तमापतन्तं वेगेन न शूलं दृष्टवान्मृगः ।

दैत्यैः सर्वैः समासक्तः सर्वप्राणिभयंकरम् ॥ १ ॥

अलक्षितेन तेनासौ शूलेनादितिनन्दनः ।

विभिन्नो हृदये व्यास मृतकल्पः पपात च ॥ २ ॥

ततो हाहाकृतं भूतैरदृश्यैर्मुनिसत्तम ।

उद्वेलाः सागराश्चासन्भास्करश्चाप्रभो ऽभवत् ॥ ३ ॥

उल्काः पेतुश्च सर्वत्र स्नानमाल्याः सुराभवन् ।

ग्रहाणामभवद्युद्धं विमानानि च पेटिरे ॥ ४ ॥

3cd AS p.711: उद्वेषा नागराश्चासन् भास्करश्चाप्रभो ऽभवत् । **4ab** AS p.712: उल्काः पेतुश्च सर्वत्र भूमिरल्पसुराऽभवत् । **4cd** = AS p.712

1b °न्मृगः] °न यतः R **1c** °सक्तः] °युक्तं R **2b** °नादिति°] °न दिति° R **2d** च] सः R **3b** °रदृश्यै°] °रुद्विरनै° R **3c** °राश्चासन्] °रा ह्यासन् R **4b** स्नानमाल्याः] म्रियमानाः R^{pc}, ँ ँ ँ ँ ँ R^{ac}

1b न शूलं दृष्टवान्मृगः] शूलं दृष्ट्वा मृगस्तदा A **1c** °सक्तः] A₄, °शक्तः A₃A₇ **2a** तेनासौ] तेनास्मिन् A **2b** °नादिति°] °न दिति° A • °नन्दनः] A₃, °नन्दनाः A₄A₇ **2c** विभिन्नो हृदये] विभिन्नो हृदयो A₇, विभिन्नहृदयो A₃A₄ **3b** °सत्तम] °सत्तमैः A **3c** उद्वेलाः] A₇^{pc}, त-त्वेना A₃A₄, तत्वेनाः A₇^{ac} **4a** उल्काः पेतुश्च सर्वत्र] उल्का निपेतुश्च तदा A **4b** °माल्याः] °सस्याः A₇^{pc}, °सस्यो A₃A₄A₇^{ac} **4d** पेटिरे] A₃A₇, येतिरे A₄

Manuscripts available for this chapter: S₁ photos 4.8a (f. 164^v), 4.6b (f. 165^f) and 4.7a (f. 165^v); S₂ exposures 114b–115b (f. 149^f–150^f); S₃ f. 164^f–165^v; R f. 180^v–181^f (lower left corner of f. 180 is cut off in triangular shape, but the fragment is almost intact); A₃ f. 107^v–108^v; A₄ f. 151^v–152^v; A₇ f. 152^v–153^v.

2(b¹, b⁶–b⁷) S₁ 3(d⁷) S₃, (a¹) R

1ab वेगेन न] S₃RBh (conj.), वेगेन त्रि° S₁, तं स्वेन तं S₂ **1c** दैत्यैः सर्वैः] RA, दैत्ये सर्वे S₁, दैत्यः सर्वे S₂S₃, दैत्यसन्धे Bh (conj.?, in a note Bh suggests दैत्यसंघेः) **1d** °भयंकरम्] RABh, °भयङ्करः S₁, °भयंकरः S₂S₃ **2b** °नन्दनः] S₂S₃RA₃Bh, (°तद्)नः S₁ **2c** विभिन्नो] S₂RA₇Bh, विच्छिन्नो S₁, विभिन्नो S₃ **2d** °कल्पः] S₁^{pc}S₂S₃RABh, °कल्प S₁^{ac} • च] S₂S₃A, ह S₁Bh **3b** °रदृश्यैर्] S₁S₂^{pc}ABh, °र(श्यै)+दृश्यै+र् S₂, °रदृश्ये S₃ • °सत्तम] S₁S₂^{pc}RBh, °सत्तमः S₂^{ac}S₃ **3c** उद्वेलाः] RA₇^{pc}Bh (em.?), उद्वेला S₁S₂S₃ • °श्चासन्] S₂S₃ABh, °श्चास S₁ **3d** °प्रभो ऽभवत्] S₁S₂S₃^{pc}RABh, °प्रभास्वरत् S₃^{ac} **4ab**] om. S₁^{ac} (S₁ erases 4c–6b and writes 4a–5d by first hand over it; variants in the erased are not recorded.) **4a** उल्काः] S₂^{pc}RBh, उल्के S₁^{pc}, उल्का S₂^{ac}S₃ **4b** °माल्याः] S₂^{pc}Bh, °माल्य S₁^{pc}, °माल्यां S₂^{ac}S₃ • सुराभवन्] RABh, सुराभवत् S₁^{pc}S₂S₃^{pc}, सुभाभवत् S₃^{ac} **4d** पेटिरे] S₂RA₃A₇Bh, पेटिरे S₁, पेटिर S₃

जजपुर्मुनयः सर्वे वराहे पतिते तदा ।
 महादेवं नमस्कृत्य ब्रह्मा सस्मार तं तदा ॥ ५ ॥
 ततो वितिमिरं सर्वमभवत्पूर्ववच्छुभम् ।
 प्रकृतिस्थं जगच्चाभूद्वराहश्चोदतिष्ठत ।
 तेजो माहेश्वरं दिव्यं विवेश मधुसूदनम् ॥ ६ ॥
 सो ऽप्यायिततनुस्तेन शूलं निष्कृष्य माधवः ।
 सहस्रानलसंकाशो बभूव स महाबलः ॥ ७ ॥
 ततस्तेनैव शूलेन तं दैत्यं देवनन्दनः ।
 जघान हृदये क्रुद्धः क्रौञ्चं शक्त्या यथा गुहः ॥ ८ ॥
 स भिन्नहृदयस्तेन वराहेण महासुरः ।
 नार्तिमानभवद्वास कृच्छ्रे विद्वानिव स्थितः ॥ ९ ॥
 मध्येभिन्नः स तं शूलं निष्कृष्य च विसृज्य च ।
 खड्गं निष्कृष्य वेगेन वराहं मूर्ध्यताडयत् ॥ १० ॥
 स तेन सुप्रहारेण वराहो नन्दिवर्धनः ।
 नार्तिमानभवद्वास बभूव रुधिरस्रुतः ॥ ११ ॥

5a जजपु०] जज्वलु० R **5d** ब्रह्मा सस्मार तं] ब्रह्माणं स्तावयेत् R • After this R has two pādas reading शिवेनापीक्षितो व्यास वराहः स समूर्च्छितः । **6a** ततो वि०] हतो ऽपि R **6b** °वच्छुभम्] °वत् कृतम् R **7a** सो ऽप्यायित०] आप्यायित० R **7d** स] सु० R **8-19**] om. R

5a जजपुर्मु०] जजल्युर्मु० A₃, जजल्युः मुं० A₄, जज्ज(हु)र्मु० A₇^{pc}, जज्ज(प्सु)ः मुं० A₇^{ac} **5d** सस्मार-
 र तं] संस्कारयत् A **6c** प्रकृतिस्थं] A₄A₇, प्रकृतिस्थ A₃ **6e** माहेश्वरं] A₇^{pc}, महेश्वरं A₃A₄A₇^{ac}
7ab शूलं निष्कृष्य] शूलान्निष्कृ{°स्क० A₄}म्य A **7b** माधवः] A₇^{pc}, वाधमः A₇^{ac}, वाधनः A₃A₄
7d स] सु० A **8b** देवनन्दनः] दिति{°नि० A₄}नन्दनं A **8d** गुहः] पशुः A **9b** वराहेण]
 A₄, वराहेन A₃A₇ **9c-11b**] om. A₃A₄A₇^{ac} (A₇^{pc} written i.m.) **10b** निष्कृष्य] नि(स्कृत्य) A₇^{pc}
10c निष्कृष्य] विकृ(ष्य) A₇^{pc} **11d** रुधिर०] वरवि० A

5(b⁸) S₁ **6**(d⁵) S₂, (c¹-c²) S₃ **7**(d⁶-d⁸) S₁ **9**(a¹)(a²-a³) S₃ **10**(d⁶-d⁸) S₁, (a¹-
 a⁴)(a⁵)(a⁶)(a⁷-a⁸)(b¹-b²)(b³-b⁸) S₂ **11**(a¹-a⁷)(a⁸-b²) S₁

5a जजपुर्] S₁S₂Bh, जर्जप S₃ (unmetrical) **5b** तदा] S₁S₂^{pc}S₃^{pc}RABh, नदा S₂^{ac}S₃^{ac} **5d**
 ब्रह्मा सस्मार तं तदा] S₂^{pc}, ब्रह्माणं स्मरतन्तथा S₁, ब्रह्मा{°ह्म S₃^{pc}} सस्मार तन्तदा S₂^{ac}S₃, ब्रह्मा संस्मा-
 र तं तदा Bh (typo) **6ab** सर्वम०] S₁RABh, सर्वं म० S₂S₃ **6cd** प्रकृतिस्थं जगच्चाभूद्वराह०]
 RA₄A₇, प्रकृतिस्थं जगच्चाभू वराह० S₁, महादेवं नमस्कृत्य वराह० S₂Bh (cf. 5c), (महा)देवं नमस्कृत्य
 वराह० S₃ (cf. 5c) **6d** °श्चोदतिष्ठत] S₁S₂^{ac}S₃RABh, °श्चो(प)तिष्ठत S₂^{pc} **6e** माहेश्वरं] S₁^{pc}S₂
 RA₇^{pc}Bh, महेश्वरन् S₁^{ac}S₃ **7b** निष्कृष्य] S₁RBh, निष्कृत्य S₂S₃ • माधवः] S₁^{pc}S₂S₃RA₇^{pc}Bh,
 माधव S₁^{ac} **7c** सहस्रानल०] S₂S₃^{pc}RA, सहसानल० S₁Bh, सहस्रान० S₃^{ac} (unmetrical) **8c** क्रु-
 द्धः] S₁^{pc}S₂S₃ABh, क्रुः S₁^{ac} (unmetrical) **8d** क्रौञ्चं] S₂ABh, क्रौञ्च S₁S₃ **9a** स भिन्नहृदय०]
 S₂ABh, संभिन्नहृदय० S₁ (unmetrical), ऽfॽ(न्न)हृदय० S₃ **9b** वराहेण] S₁S₂^{pc}S₃^{pc}A₄Bh, वराहेणेण
 S₂^{ac} (unmetrical), वरा(ण)+हे+ण S₃ **9d** कृच्छ्रे] S₁S₂S₃^{ac}A₇^{pc}Bh, कृच्छ्रं S₃^{pc} • °निव स्थितः]
 S₁^{ac}S₂S₃A₇^{pc}Bh, °नवस्थितः S₁^{pc} **10a** °भिन्नः] A₇^{pc}, °भिन्नं S₁Bh, (°भिन्नं) S₂, °भिन्नं S₃^{pc},
 °भिन S₃^{ac} • तं शूलं] S₃A₇^{pc}, ते शूलं S₁, (तं)-ऽ S₂, तच्छूलं Bh (em.?) **10c** खड्गं] A₇^{pc}Bh
 (em.?), खड्गन् S₁, खड्गं S₂S₃ **11c** °मानभव०] S₁^{pc}S₂S₃ABh, °मानं भव० S₁^{ac} **11d** रुधिर०]
 S₂S₃^{pc}, रुधिरा० S₁Bh, (धुलि)र० S₃^{ac}

नानाधातुविचित्रो ऽसौ हिमवानिव पर्वतः ।
 बभौ वराहो देवात्मा सर्वासुरविमर्दनः ॥ १२ ॥
 पुनराहन्तुकामस्य तस्य दैत्यस्य सुव्रत ।
 अपाहस्तप्रहारेण खड्गं हस्तादपातयत् ॥ १३ ॥
 अकुर्वतां ततो युद्धं नियुद्धकुशलाबुभौ ।
 तौ गजाविव संक्रुद्धौ महिषाविव दर्पितौ ॥ १४ ॥
 सिंहाविव च नर्दन्तौ संक्रुद्धौ वृषभाविव ।
 शरभाविव चायस्तौ शार्दूलाविव निर्घृणौ ॥ १५ ॥
 परस्परमयुध्येतां परस्परजयैषिणौ ।
 अङ्कुशैर्हस्तयोक्त्रैश्च क्षेपणैरपसर्पणैः ।
 मण्डलैश्च पुनश्चित्रैः कर्षणैरपकर्षणैः ॥ १६ ॥
 तलैश्च मुष्टिभिश्चैव भुजैः सचरणैरपि ।
 नखैश्च दशनैश्चैव तथान्यैश्च महाबलौ ॥ १७ ॥
 तयोरेवमभूद्युद्धमुभयोर्देवदैत्ययोः ।
 अहानि दश चाष्टौ च तथान्यानि चतुर्दश ॥ १८ ॥
 अन्यत्सहस्रमेवासीद्वर्षाणां तच्च मानुषम् ।
 एष कालो भवेत्तत्र ततो दैत्यो ऽबलो ऽभवत् ॥ १९ ॥

13b सुव्रत] A_4A_7 , सुव्रत A_4 **13c** अपाहस्त°] अहं दृष्ट° **A** **13d** °दपातयत्] °दपो{°यो°
 A_3 }थयत् **A** **14c-16b**] om. A_7 **15a** सिंहाविव च] तौ सिंहाविव A_3A_4 **15c** चायस्तौ] A_3 ,
 चायस्तौ A_4 **16c** अङ्कुशैर्हस्तयोक्त्रैश्च] अंशयोर्हस्तयोश्चैव **A** **16d** °णैरपसर्पणैः] °णैरु{रू° A_3A_7 }प-
 सर्पिणौ **A** **16e** °श्चित्रैः] A_7^{pc} , °श्चित्रे $A_3A_4A_7^{ac}$ **16f** °णैरप°] °णैरुप° A_4A_7 , °णै रू° A_3
17c दशनै°] A_3 , दशनै° A_4A_7 **17d** महाबलौ] महाबलैः **A** **18d** तथान्यानि] तथाहानि **A**
19b तच्च] चाति° **A** **19c** भवेत्त°] भवत्त° **A** **19d** दैत्यो ऽबलो] दैत्यबलो **A**

13(d^2, d^7) S_1 **15**(b^7, c^5, c^8, d^2, d^5)($d^6-d^8 \rightarrow$) S_1 **16**($\leftarrow a^1-b^7$)(b^8-c^2)(c^3)(c^4-d^8)(e^1-e^6)(e^7-e^8)(f^1-f^2)(f^3-f^8) S_1 **17**(a^2, a^7, b^1-b^2) S_1 **18**(a^7-b^7)(b^8) S_1 **19**(b^8, c^6)(c^7)(d^5) S_1

12b °वानिव] $S_1S_2S_3A$, °वानव Bh (typo) **13a** पुनराह°] $S_1S_2S_3^{pc}ABh$, पुनवराह° S_3^{ac}
 (unmetrical) **13b** सुव्रत] $S_2^{pc}A_3A_7Bh$, सुव्रत S_1 , सुव्रतः $S_2^{ac}S_3$ **13c** अपाहस्त°] $S_1S_2S_3$,
 अपहस्त° Bh (em.?) **13d** खड्गं] S_2S_3ABh , ख(ङ्ग) S_1 **14a** अकुर्वतां] $S_1^{pc}S_2^{ac}S_3A$, अकुर्वतो
 S_1^{ac} , अकुर्वतान् S_2^{pc} , अकुर्वतां Bh **14b** °लाबुभौ] S_2S_3ABh , °लाबुभौ S_1 **14d** महिषाविव]
 $S_1S_2^{pc}S_3^{pc}A_3A_4Bh$, महिषानिव $S_2^{ac}S_3^{ac}$ **15c** चायस्तौ] S_1A_3Bh , चायत्तौ S_2S_3 **15d** निर्घृणौ]
 $S_2A_3A_4Bh$, निर्घृणौ S_3 (unmetrical) **16b** °जयैषिणौ] $S_2S_3^{pc}A_3A_4Bh$, ... (ण) S_1 (upper parts
 lost), °जयैषिणौ S_3^{ac} **16c** °हस्त°] $S_1S_2^{pc}S_3ABh$, °हस्त° S_2^{ac} **16e** मण्डलैश्च] S_2S_3A , म-
 ण्लैश्च Bh (typo, unmetrical) • °श्चित्रैः] $S_2A_7^{pc}Bh$, ि-(त्त्रे) S_1 (upper parts lost), °श्चित्रे S_3
16f °णैरप°] S_2S_3Bh , (°णे(व)+र+व°) S_1 (upper parts lost except for र) • °कर्षणैः] S_1S_2A
 Bh, °कर्षणे S_3 **17b** भुजैः] S_1S_2ABh , भुजै S_3 **18a** °रेवमभू°] S_1ABh , °रेववभू° $S_2S_3^{ac}$,
 °रेवं वभू° S_3^{pc} **18b** °मुभयोर्दे°] S_2ABh , (°मुभयाद°) S_1 (upper parts lost), °मुभयोर्दे° S_3
18d चतुर्दश] ABh , चतुर्दशः S_1S_3 , चतुर्दशः+ S_2 **19a** °मेवासीद्] $S_1^{pc}ABh$, °मेवासी $S_1^{ac}S_2S_3$
19b °णां तच्च] $S_1S_2S_3^{pc}Bh$, °णान्त च S_3^{ac} **19c** भवेत्त°] S_2S_3 , भ(वे)- S_1 , भवत्त° Bh **19d**
 दैत्यो ऽबलो] $S_1^{pc}S_2S_3Bh$ (दैत्यो +ऽबलो in S_2S_3), दैत्यो <(ल)>+(व)+लो S_1

तं हीयमानमालक्ष्य दैत्याधिपतिमूर्जितम् ।
 आकाशे वागुवाचेदमशरीरातिसुस्वरा ॥ २० ॥
 शृणु देव वराहेदं श्रुत्वा चैव समाचर ।
 अशक्यो ऽयं त्वया ह्येवं हन्तुं दैत्यो महाबलः ॥ २१ ॥
 अबलो ऽयं कृतः क्रूरो ध्रुवं माहेश्वरेण हि ।
 तेजसा पश्य चैवैनमेष कालो ऽस्य वर्तते ॥ २२ ॥
 मुक्तैनं दैत्यराजानं चक्रेण विनिसूदय ।
 माहेश्वरेण वैकुण्ठ ततो मृत्युमवाप्स्यति ॥ २३ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 ततस्तमभिसंश्रुत्य भगवान्निन्दिवर्धनः ।
 मुमोच दैत्यराजानं पादेनाहत्य वक्षसि ॥ २४ ॥
 स मुक्तस्तेन देवेन विबभौ दैत्यपुंगवः ।
 भुक्तमुक्तो यथा सूर्यः सैहिकेयेन राहुणा ॥ २५ ॥

20b °मूर्जितम्] °मूर्च्छितम् R 20cd °चेदम°] R^{PC}, °चेदं म° R^{ac} 20d °शरीराति°] °श-
 रीरा च R 21ab] om. R 22d ऽस्य वर्तते] भ्यवर्तते R 23a मुक्तैनं] युक्तैनं R 23c
 वैकुण्ठ] वै साक्षात् R 25ab देवेन विबभौ] विबभौ संयुगे R 25cd सूर्यः सैहिकेयेन] सूर्यश्चन्द्रः
 पर्वणि R

20b °मूर्जितम्] A₃A₇^{PC}, °मूर्जितं A₄A₇^{ac} 20cd °गुवाचेदम°] A₇, °गुवाचेदं म° A₃, °गुराचेदम°
 A₄ 20d °शरीराति°] °शरीरा च A • °सुस्वरा] A₇, सस्वरा A₃A₄ 21c अशक्यो] असह्यो
 A 21d हन्तुं दैत्यो] दैत्यो हन्तुं A 22b माहेश्वरेण] महेश्वरेण {°न A₃} A 22c पश्य] तस्य A
 22cd चैवैनमे°] A₃A₇, चैवेन ए° A₄ 23a मुक्तैनं] युद्धेन A 23c माहेश्वरेण वैकुण्ठ] महेश्वरेण
 कार्णनेन A 23d ततो] A₇, त्रतो A₃, त्रातो A₄ 24a °संश्रुत्य] °संगम्य A 25a देवेन] कालेन
 A 25d सैहिकेयेन] A₃A₇, सैहिकेयेण A₄ • राहुणा] A₃A₄, राहुना A₇

20(d¹-d⁵) S₁ 23(d³-d⁵) S₁ 24(b⁷, c⁸, d⁴) S₁, (speaker indication 1) S₂ 25(b⁷-c³) S₁

20b °मूर्जितम्] S₁A₃A₇^{PC}Bh, °मूर्जितः S₂S₃ 20c आकाशे] S₁^{PC}S₂S₃RABh, आहाशे S₁^{ac} 20cd
 वागुवाचेदम°] S₁^{PC}R^{PC}A₇Bh, वागुकेवाचेदं S₁^{ac}, वागुवाचेदं म° S₂S₃ 20d °सुस्वरा] RA₇, °स-
 स्वरा+:+ S₁, °सुस्वना S₂S₃Bh 21a वराहेदं] S₁^{PC}S₂S₃ABh, वराहदं S₁^{ac} (unmetrical) 21c
 अशक्यो ऽयं] S₂RBh, अशक्तो यं S₁, अशक्यो य S₃ • ह्येवं] S₂S₃RABh, ह्येव S₁ 21d ह-
 न्तुं] S₁S₂RABh, हन्तुं S₃ 22a क्रूरो] S₁S₂RABh, क्रूरो S₃ 22b ध्रुवं] S₁RABh, ध्रुव S₂S₃
 22c तेजसा] S₂S₃RABh, तेजसात् S₁ 22cd चैवैनमे°] S₃RA₃A₇Bh, +ते+नैनमे° S₁, चैवैनं मे°
 S₂ 23a मुक्तैनं] S₂S₃Bh, मुक्तञ्च S₁^{PC}, मुक्तै(नं) S₁^{ac} 23c °रेण वै°] S₁S₂S₃^{PC}RBh, °रेणे(व)
 S₃^{ac} 24b भगवान्] S₂S₃RABh, भगवा S₁ 24c मुमोच] S₁S₃RABh, मुमोच्य S₂ • °राजा-
 नं] S₁S₂S₃^{PC}RABh, °राजान S₃^{ac} 24d पादेनाहत्य] S₂S₃RABh, पादेना(प)त्य S₁^{PC}, पादेन (भ्र)त्य
 S₁^{ac} 25a देवेन] S₂S₃Bh, दैवेन S₁ 25b °पुंगवः] S₁^{PC}S₂S₃RABh, पुं-ऽ S₁^{ac} 25c यथा]
 S₁S₂^{PC}S₃RABh, (पे)था S₂^{ac} 25cd सूर्यः सैहिकेयेन] S₂^{PC}A₃A₇Bh, सूर्यस्सै{सै° S₁^{ac}}ङ्घिकेयेन S₁, सूर्य
 सैङ्घिकेयेन S₂^{ac}, सूर्य+:+ सैहिकेयेण S₃ 25d राहुणा] S₂S₃RA₃A₄Bh, राहुना(:) S₁

भगवानपि दीप्यन्तं श्रिया दैत्यं समीक्ष्य तम् ।
 सस्मार तत्तदा चक्रं नमस्कृत्वा पिनाकिने ॥ २६ ॥
 ततः सर्वा दिशो व्यास वह्निकुण्डनिभा बभुः ।
 शब्दश्च सुमहानासीद्युगान्ताम्बुदसनिभः ॥ २७ ॥
 सिद्धाः पेतुश्च मेदिन्यां देवांश्च भयमाविशत् ।
 स्वस्त्यस्तु सर्वभूतानामित्यूचुर्मुनयस्तदा ॥ २८ ॥
 सागराश्चावशुष्यन्ति विनेशुर्नागपक्षिणः ।
 दैत्याश्च दानवाश्चैव सर्वे ते विविशुः पुरम् ॥ २९ ॥
 भयत्रस्तानि भूतानि उल्काः पेतुर्नभस्तलात् ।
 आगच्छति युगान्ताग्निकालचक्रे सुभास्वरे ॥ ३० ॥

27ab AS p. 702: ततः सर्वा दिशो व्यासा वह्निकुण्डनिभा भुवि । 27cd = AS p. 702 28ab AS p. 710: सिद्धाः पेतुरथादित्याद् देवाश्च भयमाविशन् । 29ab AS p. 710: सागराश्च चुक्षुभिरे विरेजुर्नागपक्षिणः ॥ 30ab = AS p. 710

26a दीप्यन्तं] चायान्तं R 26b दैत्यं] दीप्तं R 26c तत्तदा चक्रं] तन्तदा +व्यास+ R 27c °श्च सुमहा°] °स्तु स महा° R 28a सिद्धाः पेतुश्च] सिद्धा यत्र तु R 28b देवांश्च भयमाविशत्] देवा-श्च भयमाविशन् R 28c स्वस्त्यस्तु] सूर्यस्तु R 28d °मित्यूचुर्] °मुवाच R 29ab °शुष्यन्ति विनेशु°] °शुष्यन्त विनेदु° R 29cd °वाश्चैव सर्वे ते] °वाः सर्वे ते पुनर् R 30b °नभस्तलात्] °नभःस्थलात् R 30c युगान्ताग्नि°] युगान्ताग्नौ R 30d सुभास्वरे] सुभासुरे R

26b समीक्ष्य तम्] समीक्षत A₇, समीक्षतः A₃A₄ 26cd चक्रं नमस्कृत्वा पिनाकिने] चैतन्नमस्कृत्य पिनाकिने { °नां A₇ } A 27b °कुण्डनिभा बभुः] °तुण्डानिभावतु A₃A₄, °तु((ङ्गा))नि((ङ्ग))वतु A₇ (unmetrical, no corrected akṣara i.m.) 28a सिद्धाः] A₄, सेद्धाः A₃, सिद्धः A₇ • मेदिन्यां] मे(ये A₃) दैत्य° A₃A₄A₇^{ac}, खादैत्य° A₇^{pc} 28b °माविशत्] °मादिशन् A 28cd] om. A 29b विनेशु°] निनेशु° A₃A₄, निनिशु° A₇ 29d सर्वे ते विविशुः पुरम्] सर्वतो विक्रवाभवन् A 30a भयत्रस्तानि] त्रस्तानि सर्वे° A 30b उल्काः] A₇, उल्का A₃, उल्का A₄ 30c आगच्छति] आगच्छत A 30d °चक्रे सुभास्वरे] °चक्रेषु भास्करे A

27(c²) S₁ 28(b³, c¹) S₂ 29(a⁴-a⁶) S₁, (c⁵-c⁸, d⁵)(d⁶-d⁷)(d⁸) S₂ 30(b⁴, b⁷, c¹)(c²-c³)(c⁴-c⁸) S₁, (a¹)(a²) S₂

26b समीक्ष्य] S₂S₃RBh, समीक्ष S₁ 26c सस्मार] S₂S₃RABh, संस्मार S₁ 26d नमस्कृत्वा पिनाकिने] S₁S₂S₃R, नमस्कृत्य पिनाकिनम् Bh 27a ततः] S₁S₂RABh, तत S₃ 27b °कुण्ड°] S₂S₃R, °कुण्ड° S₁, °कुण्डा° Bh (typo) 27c सुमहा°] S₁S₂S₃A, सुमहा° Bh (typo) 27d °गान्ताम्बुद°] S₁S₂RABh, °गान्ताबुद° S₃ • °सनिभः] S₂S₃^{pc}RABh, °वन्नदम् S₁, °सनिभः S₃^{ac} (unmetrical) 28a सिद्धाः] S₁^{pc}S₂S₃^{pc}A₄Bh, सिद्धा S₁^{ac}, सिद्धः S₃^{ac} • मेदिन्यां] S₁S₂RBh, मे-दित्यां S₃^{pc}, मेदिव्यां S₃^{ac} 28b देवांश्च] S₁S₂ABh, देवाश्च S₃^{pc}, देवाश्च S₃^{ac} • °माविशत्] S₁Bh, °माविशन् S₂S₃ 28cd °नामित्यूचुर्मुनय°] S₃Bh (em.?), °नामित्यूचूर्मभय° S₁^{pc}, °नां मृत्युं (त्स)भ-य° S₁^{ac}, °नां मित्यूचुर्मुनय° S₂ 28d °स्तदा] S₂S₃RBh, °स्सदा S₁ 29a °श्चावशुष्यन्ति] S₃A, (°याव श्)ष्यन्ति S₁^{pc}, (°रुपक्)ष्यन्ति S₁^{ac}, °श्चाप+ः+ शुष्यन्ति S₂, °श्च व्यशुष्यन्त Bh (conj.?) 29b विनेशुर्] S₂Bh, विवेशुर् S₁, विनेशु S₃ (unmetrical) 29d °विशुः पुरम्] S₂R, °विशुः परम् S₁, (°वि)- °ऽ S₂, °विशुविलम् Bh (conj.) 30b उल्काः] S₂S₃RA₇Bh, उल्का S₁^{ac}, उल्कः S₁^{pc} • पेतुर्] S₂RABh, पेतु S₁, पेतु S₃ 30d °काल°] S₁S₂S₃RA, °कल्पे Bh (conj.?)

क्षुरान्तं तन्महाचक्रमब्जं जलचरान्तकम् ।
 दुर्निरीक्ष्यं सर्वघाति अभेद्यमविघाति च ॥ ३१ ॥
 तथाप्रतिहतं दिव्यं मोहनं सर्वदेहिनाम् ।
 करमागाद्वाराहस्य शताशनिसमस्वनम् ॥ ३२ ॥
 तमापतन्तं संवीक्ष्य सर्वभूतानि सर्वतः ।
 पेतुर्भूमौ महाघोरमपश्यन्न च किञ्चन ॥ ३३ ॥
 सो ऽपि देवस्तदा कृत्वा रूपं सुमहदव्ययम् ।
 त्रैलोक्यव्यापि चिक्षेप दानवं प्रति नादयन् ॥ ३४ ॥
 तद्युगान्तानलप्रख्यं क्षुरान्तं स्फोटयन्नभः ।
 जगाम दानवं क्षिप्रं दिशः सर्वा दहन्निव ॥ ३५ ॥

31b °मब्जं जलचरान्तकम्] °मब्जजालञ्च मध्यतः R **31c** सर्वघाति] हि जन्तूनां R **31d-32a**] R repeats this after 32a. **31d** अभेद्यमविघाति] सङ्घसत्वावघाति RR* **32a** After this R repeats 31d and 32a. **32d** °स्वनम्] °प्रभम् R **33b** सर्वतः] R^{PC}, सर्वशः R^{ac} **33c** पेतुर्भूमौ] युद्धभूमौ R **34b** रूपं सुमहदव्ययम्] स्वरूपं सुमहद्वयम् R **35c** क्षिप्रं] सङ्घ R

31a तन्] तु A **31b** °मब्जं जलचरान्तकम्] °म{°श° A₃A₄}रजालं च मध्यतः A **31cd**] दु-
 निरीक्षं च जन्तूनां सर्वसत्वविघातिनः A **32a** तथा°] यथा° A • दिव्यं] A₄, दिव्ये A₃A₇ **32d**
 शताशनि°] सतांस{°श° A₃}नि° A₃A₄A^{ac}, तस्याशनि° A₇^{PC}, उल्काशनि° A₇^{PC} (उल्का i.m. possibly
 cancelled) **34b** °दव्ययम्] A₃, °दव्ययः A₄A₇ **34c** त्रैलोक्यव्यापि] त्रिलोचन A₃ (unmetrical),
 त्रिलोचनस्तु A₄, त्रिलोचनञ्च A₇ **35d** दहन्निव] A₃A₄, +अ+दह्य+त+ A₇

31(b², d¹-d⁴) S₂ **32**(c¹-c²)(c⁵)(c⁶)(d¹) S₁ **33**(a¹)(a²-a⁸, b³, b⁵-b⁶, b⁸, c²-c⁴)(c⁵-c⁶)(c⁷-
 d¹)(d²)(d³)(d⁴)(d⁵-d⁸) S₁ **34**(a¹-a², a⁵-a⁷, b¹, c⁶-c⁸, d⁴-d⁵)(d⁶-d⁸) S₁ **35**(a¹-a², c⁸,
 d⁴)(d⁵)(d⁶-d⁷) S₁

31a क्षुरान्तं तन्म°] RBh (em.?), क्षुरान्तन्तम् S₁, क्षुरा{°श° S₂^{ac}}न्तन्तं म° S₂, क्षुरन्तन्तं म°
 S₃ **31ab** °चक्रमब्जं जल°] em., °चक्रमब्जम्बल° S₁, °चक्रं म(ब्ज)ज्जल° S₂, °चक्रं मब्जजल° S₃
 (unmetrical, or °जाल°), °चक्रं मज्जज्जल° Bh (conj.?, in a note Bh suggests गर्जज्जल°) **31b**
 °चरान्तकम्] S₁S₃Bh, °चरान्तकन् S₂ **31c** °घाति] S₁Bh, °घाती S₂S₃ **31d** °भेद्यमविघाति]
 S₁S₂S₃, °भेद्यं प्रतिघाति Bh (conj.) **32cd**] om. S₂^{ac} (S₂^{PC} written i.m.) **32c** °मागाद्°]
 S₃RABh, °मागा ~ S₁, °मागात्व° S₂^{PC} **33a** तमा°] S₂S₃RA, ~ (मा°) S₁ (retraced), तदा°
 Bh (em.) **33b** सर्वतः] S₂S₃R^{PC}ABh, (स)र्व(शः) S₁ (retraced) **33c** पेतुर्] S₁(retraced)S₂A
 Bh, पेतु S₃ **33d** °पश्यन्न] S₂RABh, ~ (श्य) ~ S₁, °पश्य न S₃ • किञ्चन] S₁S₂^{PC}RABh,
 किञ्चनः S₂^{ac}, किञ्चनः S₃ **34b** रूपं] S₁S₂ABh, रूप S₃ (unmetrical) • °दव्ययम्] S₁S₂A₃
 Bh, °दव्यं S₃ (unmetrical) **34c** त्रैलोक्यव्यापि] S₁S₂RBh, त्रैलोक्या(वि)+व्या+पि S₃ • चिक्षेप]
 S₁S₂S₃^{PC}RABh, चिक्षे S₃^{ac} (unmetrical) **34d** नादयन्] RABh, नादयत् S₂S₃ **35a** तद्युगा°]
 S₁^{PC}S₂S₃RABh, (नम)गा° S₁^{ac} • °प्रख्यं] S₂RABh, °प्रख्य° S₁S₃ **35b** क्षुरान्तं] S₁S₂^{PC}RABh,
 क्षुरन्तं S₂^{ac}, क्षुरन्त S₃ • स्फोटयन्नभः] S₂S₃RABh, स्फोटसन्निभः S₁ **35c** दानवं] S₁S₂^{PC}S₃RA
 Bh, दानवां S₂^{ac} • क्षिप्रं] S₁S₂S₃^{PC}ABh, (प्रक्ष्यं) S₃^{ac} **35d** सर्वा] S₁S₂S₃^{PC}RABh, सर्वा S₃^{ac}
 • दहन्निव] S₂RA₃A₄Bh, ~ (हन्निव) S₁, दहन्निव S₃ (unmetrical)

तं स दानवशार्दूल उपयान्तं महारवम् ।
जघानास्त्रैर्बहुविधैरव्यथः शक्तिनन्दन ॥ ३६ ॥
तच्च तानि महाचक्रमस्त्राण्यनलसंनिभम् ।
चकार भस्मसाद्भास जगाम च विनादयत् ॥ ३७ ॥
अथ मायां समासर्जत्तेजसीं पार्थिवामपि ।
वायव्यां वारुणीं चैव तामसीमिन्द्रियात्मिकाम् ॥ ३८ ॥
तथैवोत्पातिकीं मायां मोहनीं स्तम्भनीमपि ।
निवर्तनीं जम्भनीं च चकारान्याश्च संयुगे ॥ ३९ ॥
ताः सर्वास्तत्तदा चक्रं महद्भीममनाशयत् ।
गत्वा तस्य शिरः कायादुन्ममाथ यथाचलम् ॥ ४० ॥

36b उपयान्तं महारवम्] उपायान्तं महाबलम् R **37a** तच्च] तस्य R **37d** °नादयत्] °नादयन् R **38ab** समासर्जत्तेजसीं पार्थिवामपि] स मायावी तेजसीयात्मिकामयी R **38c** वायव्यां] वायवी R **39a** °वोत्पातिकीं] °वोत्पत्तिकां R **39b** मोहनीं] मोहिनी° R • °मपि] °मयीम् R **39c** निवर्तनीं जम्भनीं च] निवन्धनीं जृम्भनीञ्चैव R (unmetrical) **39d** °रान्याश्च] °रान्यानि R **40ab**] ताः सर्वां निगृहीत्वा तु तच्चक्रं भीमदर्शनम् R **40d** °दुन्ममाथ यथाचलम्] °दुन्ममन्थ महाबलम् R

36-37] om. A₇ **36a** स दानव°] सदा नर° A₃A₄ **36b** उपयान्तं] उपायांतं A₃A₄ **36d** °रव्यथः शक्तिनन्दन] °रव्यग्रो दितिनन्दनः A₃A₄ **37d** °नादयत्] °नादयन् A₃A₄ **38ab**] अथ मायांत संयुज्य ते{तै° A₄}जसीं पार्थिवीमपि A₃A₄, +ततो दैत्यश्च सहसा+ तेजसीं पार्थिवीमपि A₇ **38c** वायव्यां] वायवी A₃, वायवी° A₄A₇ **38d** °मिन्द्रियात्मिकाम्] °मित्रियात्मिकं A₇^{pc}, °मित्रियाधिकं A₃^{ac} A₇^{ac}, °मित्रिपार्थिकं A₃^{pc} A₄ **39a** °वोत्पातिकीं] °व योगिनां A **39c** °नीं जम्भनीं च] A₇, °निं जंभनिं च A₃, °निजंभनिचं A₄ (unmetrical) **39d** °रान्याश्च] A₃A₇, °रान्याश्च A₄ **40ab**] ताः सर्वां नि{णि° A₃A₄}गृहीत्वा तु तच्चक्रं भीमनादवत् A **40c** गत्वा] भित्वा A • शिरः] A₃A₇, शिवः A₄

39(d⁴) S₁

36a तं स] S₁RA₃A₄, स तन् S₂, स तं S₃^{pc}, स नं S₃^{ac}, तत् स Bh (em.?) • °शार्दूल] S₁S₂RA₃A₄Bh, °शार्दूल S₃ **36b** उपयान्तं] S₁S₂S₃^{pc}Bh, उपयातं S₃^{ac} **36c** °नास्त्रैर्] S₁S₂RA₃A₄Bh, °नास्त्रै S₃ **36d** °रव्यथः] S₂S₃RBh, °रव्यथ S₁ (unmetrical) • शक्ति°] S₁S₃RBh, शक्ति° S₂ • °नन्दन] S₂^{pc}RBh, °नन्धन S₁, °नन्दनः S₂^{ac}S₃ **37a** तच्च] S₁S₂S₃^{pc}A₃A₄Bh, त च S₃^{ac} • तानि] S₁^{pc}S₂S₃RA₃A₄Bh, नानि S₁^{ac} **37b** °ण्यनलसंनिभम्] S₁S₂S₃^{pc}RA₃A₄Bh, °ण्यनलसंनिभम् S₃^{ac} (unmetrical) **37c** भस्मसाद्] S₁^{pc}S₃^{pc}RA₃A₄Bh, भस्मसा S₁^{ac}S₂S₃^{ac} **37d** °नादयत्] S₂S₃, °नादयन् S₁Bh **38ab** मायां समासर्जत्तेजसीं] conj., माया{°मा° S₁^{ac}}मसाज्यन्ते तेजस्वी S₁, माया समावञ्जत्तेजसीम् S₂ (or °ञ्जन्ते°), माया समावञ्जा तेजसीं S₃ (or °ञ्ज), मायां समसृजत् तेजसीं Bh (conj.) **38b** पार्थिवामपि] em., पार्थिवानपि S₁S₂S₃, पार्थिवीमपि Bh **38c** वायव्यां] S₁^{pc}, वायव्यं S₁^{ac}S₂, वायव्य S₃, वायवी Bh **38d** °यात्मिकाम्] S₁^{pc}S₃R, °या{((त्सं))+त्मिकां S₁, °यात्मिकां S₂Bh **39a** °वोत्पातिकीं] S₂S₃^{pc}, °वोत्पातिकीन् S₁, °वोत्पत्ताकिं S₃^{ac} (unmetrical), °वोत्पातकीं Bh (em.?) **39b** मोहनीं] ABh, मोहनी° S₁S₂S₃ (anusvāra possibly lost in S₁) • स्तम्भनी°] S₁^{pc}S₂S₃RABh, स्तम्भ° S₁^{ac} (unmetrical) **39c** निवर्त°] S₂S₃ABh, निवर्त° S₁ • °नीं जम्भनीं] S₁S₂A₇Bh, °नी जम्भनी S₃ **39d** °रान्याश्च] A₃A₇Bh, °रा(पा)श्च S₁^{pc}, °रान्याश्च S₁^{ac}, °रान्याश्च S₂S₃ • संयुगे] S₁S₂RABh, संयुगे S₃ (unmetrical) **40a** ताः सर्वास्तत्तदा] em. Bh, ता सर्वास्त्रन्तदा S₁, ता सर्वास्तत्तदा S₂, ता सर्वा तत्तदा S₃^{pc}, ता सर्वन्तत्तदा S₃^{ac} **40b** महद्भीममनाशयत्] conj., सुमहद्भीमनादवत् S₁, सुमहद्भीम नादयत् S₂S₃, नाशयद् भीमनादवत् Bh (conj.) **40c** शिरः] S₁S₂S₃^{pc}RA₃A₇Bh, शिर S₃^{ac} (unmetrical)

तत्तेन कृत्तं सुमहच्छिरो ऽग्र्यं व्यात्ताननाग्निप्रतिमोग्रनेत्रम् ।
 दंष्ट्रालमत्यद्भुतभीमनादं पपात मेरोरिव शृङ्गमुच्चम् ॥ ४१ ॥
 रथाङ्गनिष्पीतवपुर्विरागं न भाति तद्वक्त्रमतीव दीनम् ।
 निशाप्रहाणौ विनिवृत्तरश्मि बिम्बं यथा चन्द्रमसो विशोभम् ॥ ४२ ॥
 तद्वन्तपङ्क्तिच्छदमादशानं मुहुश्च दन्तान्यपि संदशानम् ।
 पपात दैत्यस्य शिरो निकृत्तं यथा गिरेः शृङ्गमतिप्रवृद्धम् ॥ ४३ ॥

इति स्कन्दपुराणे सप्तोत्तरशतो ऽध्यायः ॥ १०७ ॥

41a सुमहच्छिरो ऽग्र्यं] शिरमुग्ररूपं R 41b] व्या{व्य० R^{ac}}त्तास्यमग्निप्रतिमञ्च नेत्रम् R 41c
 दंष्ट्रालमत्यद्भुतं] दंष्ट्राकरालाद्भुतं R 42a °वपुर्वि०] °तडिद्वि० R 42c °प्रहाणौ] °प्रहाणेर् R
 42d °रश्मि बिम्बं] °रश्मिरयं R 43ab] तद्वन्तयुक्तं च्छदमानमालमुद्यम्य दन्तावलिमादधानम् R
 Col. इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे ऽध्यायः R

41ab] om. A (cf. A apparatus of 43c) 41c दंष्ट्रालमत्यद्भुतं] दंष्ट्राकरालाद्भुतं A • °भीम०]
 A₇, °भीत० A₃A₄ 42a] रथान्निष्पीतवसहिरागं A₃A₄ (unmetrical), रथा(स्थिष्ठी)तवससंरागं A₇^{ac}
 (unmetrical), रथा(स्थि)हीनं वससंविरागं A₇^{pc} 42b तद्वक्त्रं] A₇^{ac}?, तद्वक्त्रं A₃A₄, तद्वहू० A₇^{pc}
 42c °प्रहाणौ] °प्रहाणो A 42cd °वृत्तरश्मि बिम्बं] °वृत्तरश्मिविम्बं A 43a °मादशानं] A₇,
 °मादशालं A₃A₄ 43b] om. A 43c After this A has one pāda reading सुमहच्छिरो{°वो०
 A₄}ग्रं व्या{वा० A₃, व्य० A₇}त्तास्यमग्निं{°ग्निर् A₇} A (unmetrical, cf. 41ab) Col. इति{इति
 श्री० A₃A₇} स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहितायामम्बिकाखण्डे षडुत्तरशततमो ध्यायः A

41(c⁵, d⁴) S₁, (a⁹) S₃ 42(a⁴, a⁸-a⁹) S₁ 43(c⁶-c⁸, c¹¹) S₃

41a कृत्तं] S₁^{pc}S₂S₃RbH, कृत्तं S₁^{ac} (unmetrical) • °च्छिरो ऽग्र्यं] S₂S₃Bh, °च्छिरोग्रं S₁ 41b
 व्यात्ताननाग्निं] em. Bh (silently), व्यात्ताननाग्निं S₁, व्यात्तानमग्निं S₂^{ac}S₃, संध्यातमग्निं S₂^{pc}
 41c दंष्ट्रालं] S₁^{pc}S₂Bh, दंष्ट्रां S₁^{ac} (unmetrical), दंष्ट्रालं S₃ • °मत्यद्भुतभीमं] S₁^{pc}S₂S₃^{pc}Bh,
 °म(त्व)द्भुतभीमं S₁^{ac}, °मत्यद्भु(ती)मं S₃^{ac} (unmetrical) 41d °मुच्चम्] S₁S₂RABh, °मुचं S₃
 (unmetrical) 42a °निष्पीतं] S₁^{ac}S₂S₃RbH, (°दिष्पीतं S₁^{pc} (retraced) • °वपुर्वि०] S₂Bh,
 °व(पु वि) S₁^{ac} (upper part of वि lost, unmetrical), °व(क्त्रं) S₁^{pc} (unmetrical), °वपु वि० S₃
 (unmetrical) 42b भाति] S₂S₃RABh, भावि S₁ • °मतीव] S₁S₂S₃^{pc}RABh, °मीतीव S₃^{ac}
 (unmetrical) 42c °प्रहाणौ] S₁, °प्रहाणो S₂S₃, °प्रहाणे Bh (conj.) • °रश्मि बिम्बं] S₁S₃
 Bh, °रश्मिविम्बं S₂ 42d विशोभम्] S₂S₃RABh, हि शोभम् S₁ 43a तद्वन्तं] S₁S₂RABh,
 त दन्तं S₃ • °मादशानं] S₁S₂^{ac}S₃A₇Bh, °मादधानं S₂^{pc} 43b दन्तान्यपि] S₁S₂S₃^{pc}, दण्डन्यपि
 S₃^{ac}, दन्तानपि Bh (em.) • संदशानम्] S₁S₂^{ac}S₃Bh, सन्दधानं S₂^{pc} 43d गिरेः] S₂RABh, गिरे
 S₁S₃ • °वृद्धम्] RABh, °वृद्धमिति S₁S₂S₃ (इति part of col.) Col. ○ ॥ स्कन्दपुराणे हिरण्या-
 वधे (आ)ध्यायः १६१ (in letter numerals) ॥ ○ S₁, स्कन्दपुराणे (सप्तोत्तरशतो ध्यायः) ॥ S₂^{ac}, स्कन्दपुराणे
 हिरण्याक्षवधे सप्तोत्तरशतो ध्यायः ॥ S₂^{pc}, ○ ॥ स्कन्दपुराणे हिरण्याक्षवधे ध्यायः १०९ (in letter numerals) ॥
 ○ S₃, इति स्कन्दपुराणे हिरण्याक्षवधे सप्तोत्तरशतोध्यायः Bh

अष्टोत्तरशतो ऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

तस्मिन्निहते दैत्ये सुराः सर्वे ऽभितुष्टुवुः ।

ऋषयश्च तपोयुक्ताः पुष्पवृक्षश्च पतिरे ॥ १ ॥

देवदुन्दुभयो नेदुरदृश्याः सुमहास्वनाः ।

भूतानां चाभवच्छर्म प्रकृतिस्थं जगद्धमौ ॥ २ ॥

जगामादृश्यतां चक्रं ततः स्वस्था बभुः सुराः ।

ऋषयश्चैव लोकाश्च दैत्यं च ददृशुर्हतम् ॥ ३ ॥

असुरापि हि ते सर्वे पुरद्वाराणि सर्वशः ।

पिधाय यत्नात्संनद्धाः प्राकारेष्ववतस्थिरे ॥ ४ ॥

ते भीता मुक्तकेशाश्च रजोध्वस्ता भयार्दिताः ।

जीवितं संपरीप्सन्तः स्थिताः प्राकारगास्तदा ॥ ५ ॥

1c °श्च] (°स्ते) R 1d °वृक्षश्च पतिरे] °वृष्टिः पपात च R 2b °रदृश्याः सु°] °रदृश्याश्च R 2c °वच्छर्म] °वत् कान्तिः R 3b स्वस्था] सुस्था R 4a असुरापि हि] असुराश्चापि R 4b पुरद्वाराणि] दुदृवुश्चैव R^{PC}, ऽ(द्व) ऽ(द्व) ऽ(स्थ) R^{AC} 4c °त्संनद्धाः] °द्वान्नद्धाः R 4d °श्ववतस्थिरे] °षु रणात्ततः R (unmetrical) 5c संपरीप्सन्तः] परिलप्स्यन्तः R 5d °गास्तदा] °संस्थिताः R

1d °वृक्षश्च पतिरे] °वृष्टि पपातिरे A 2b °महास्वनाः] A₇, °महात्मना A₃A₄ 2c °नां चाभवच्छर्म] °नामभवच्छर्म A 3b स्वस्था] सुस्था A 3d दैत्यं च] तं दैत्यं A 4a असुरापि हि] असुरा अपि A 4c पिधाय] A₃A₇^{PC}, विधाय A₃, (वि)पिधाय A₇ • यत्नात्] यत्ताः A₃, यत्ता A₄A₇ 4d प्राकारेष्ववतस्थिरे] A₇, प्रविकारेष्ववस्थिरे A₃A₄ 5a भीता] A₄A₇, भिता A₃ 5b रजो°] A₇, राजा° A₃A₄ 5c संपरीप्सन्तः] स्वं परीप्सन्तः A 5d स्थिताः प्राकारगास्तदा] प्राकारांतं { °रान्तः° A₇ } स्थितास्तदा A±

Manuscripts available for this chapter: S₁ photos 4.7a (f. 165^V), 4.8b (f. 166^F) and 4.9a (f. 166^V); S₂ exposures 115b–116b (f. 150^F–151^F); S₃ f. 165^V–166^V; R f. 181^V–182^F; A₃ f. 108^V–109^F; A₄ f. 152^V–153^V; A₇ f. 153^V–154^V.

3(b³–b⁴) S₁ 4(a¹–a²)(c¹) S₁ 5(a⁷) S₁

1b सुराः] S^{PC}RABh, सुरा S^{AC}S₂S₃ 1c °युक्ताः] S^{PC}S₂^{PC}RABh, युक्ता S^{AC}S₂^{AC}S₃ 1d पुष्पवृक्षश्च] S^{PC}S₃Bh, पुष्पवृक्षाश्च S₁, प्रष्पवृक्षश्च S₂^{AC} • पतिरे] S₂S₃Bh, येदिरे S^{PC}, पेदिरे S^{AC} 2c °नां चाभवच्छ°] S₂S₃Bh, °नाश्च भवच्छ° S₁ 2d जगद्ध°] S₁S₂RABh, जगद्ध° S₃ 3ab जगामादृश्यतां चक्रं ततः] S₁S₂RABh, जगाम दृश्यता चक्रं ततः+ S₃ 3b बभुः] S₂S₃RA, °भवन् S₁Bh • सुराः] S₁S₂S₃^{PC}RABh, स्वराः S₃^{AC} 3d च] S₁S₂S₃R, तं Bh (conj.) • ददृशुर्] S₁S₂RABh, ददृशु S₃ (unmetrical) 4a असुरापि हि] S₂S₃, ऽ ऽरापि हि S₁, असुरा अपि Bh • ते स°] S₁RABh, तेस्स° S₂^{PC}, तेस्स° S₂^{AC}, तै स° S₃ 4b पुर°] S^{PC}S₂S₃ABh, पुरा° S^{AC} 4c पिधाय] S^{AC}S₂^{PC}S₃^{PC}RA₃A₇^{PC}Bh, (वा)धाय S^{PC}, पि(था)य S₂^{AC}S₃^{AC} • यत्नात्संनद्धाः] S^{PC}S₂^{PC}Bh, यत्ना+ : सन्नद्धाः S₁, यत्नात्सन्नद्धा S₂^{AC}S₃^{AC} 4d प्राकारेष्व°] S^{PC}S₂A₇, प्राकारेस्व° S₁, प्राकारे(स्व°) S₂^{AC}, प्राकारेष्व Bh (typo) 5a भीता] S₁RA₄A₇Bh, भीत° S₂S₃ 5b रजो°] S^{PC}S₂S₃RA₂Bh, राजो° S^{AC} • भयार्दिताः] S₁S₂^{PC}RABh, भयार्दिता S₂^{AC}S₃^{PC}, भयार्दिता S₃^{AC} 5c जीवितं] S₁S₂RABh, जीवित S₃ (unmetrical) • संपरीप्सन्तः] S₁S₂^{PC}Bh, सम्परीप्सन्त S₂^{AC}, संपरीप्सन्त S₃ 5d स्थिताः] S₁S₂^{PC}RABh, स्थिता S₂^{AC}S₃ • °स्तदा] S₂S₃A₃A₇^{PC}Bh, °स्तथा S₁

भगवानपि दीप्तार्चिर्हविषेद्ध इवानलः ।
 भीषयानो ऽसुरान्सर्वान्पृथिवीमन्वचिन्वत ॥ ६ ॥
 स बहिः सर्वतो ऽन्विष्य उत्पाद्य च महीरुहान् ।
 प्रणष्टामिव गां गोपः समन्तादन्वचिन्वत ॥ ७ ॥
 पर्वतान्स तदोत्पाद्य देवोद्यानान्यचूर्णयत् ।
 आरामान्स तडागानि बभञ्ज च ररास च ॥ ८ ॥
 ततो दक्षिणतो गत्वा मुहूर्तं देवसत्तमः ।
 शङ्खं पर्वतमासाद्य ननर्द जलदो यथा ॥ ९ ॥
 असुरापि हि ते भीताः प्राकारान्तरसंस्थिताः ।
 अवेक्षन्त मृगेन्द्रं तं धावन्तं सर्वतोदिशः ॥ १० ॥
 सो ऽपि देवस्तदा शङ्खमुत्पाद्य नगमुत्तमम् ।
 अपश्यत्पृथिवीं बद्धां रक्ष्यमाणां च दानवैः ॥ ११ ॥
 सागराम्भसि विक्षिप्य शङ्खं तं पर्वतोत्तमम् ।
 अवधीद्दानवान्सर्वान्मेदिन्या ये ऽभिरक्षिणः ॥ १२ ॥

6b °हविषेद्ध इवानलः] °हविषेवो{°व R^{ac}}ज्वलानलः R **6d** °चिन्वत] °चिन्वत R **7c** गां गो-
 पः] गाङ्गेय R **7d** °चिन्वत] °चिन्वत R **8c** तडागानि] तडागांश्च R **9a** ततो] ततो R^{pc},
 २तो R^{ac} **9c** शङ्खं] शङ्ख° R **10a** असुरापि हि] असुराश्चापि R **10b** °संस्थिताः] °मास्थिताः
 R

6a दीप्तार्चिर्] A₃A₇, दीप्तार्चि A₄ **6b** °षेद्ध] A₃A₄, °षे(त्स) A₇ • इवानलः] विरोचनः A₃A₄
 A₇^{ac}, विवाचलः A₇^{pc} **6d** °मन्वचिन्वत] °मनुचिन्वत A₃A₇, °मनुचिन्वत् A₄ (unmetrical) **7a**
 स बहिः सर्वतो ऽन्विष्य] सर्वतोत्क्षिप्य वेगेन A **7c** प्रणष्टामिव] प्रणष्टानि च A • गोपः] गौद्यः
 A₃, गौघः A₄A₇ **7d** °दन्वचिन्वत] °दनुचिन्वतयत् A **8b** देवोद्यानान्य°] देवो{°व° A₄} द्वाराण्य°
 A **8c** आरामान्] अवसान् A **8d** ररास] ननाद A **9c** शङ्खं] A₃A₇^{ac}, शखं A₄, शङ्ख° A₇^{pc}
10a असुरापि हि] असुरा अपि A **10b** °संस्थिताः] °मास्थिताः{°तः A₄A₇^{ac}} A **10c** अवेक्ष-
 न्त] अवेक्षत A **11b** नगमुत्तमम्] नगसत्तमं A **11d** रक्ष्यमाणं] रक्षमाण A **12b** पर्वतोत्तमम्]
 स मृगोत्तमं {°मः A₇^{pc}} A

6(d³-d⁸) S₂ **7**(a⁸, b⁶) S₁, (a¹-a³) S₂, (b⁸) S₃ **8**(d¹-d⁷)(d⁸) S₁ **9**(d⁸) S₂ **10**(b¹-b³) S₂
11(d⁶-d⁸) S₁

6a दीप्तार्चिर्] S₁^{pc}S₂RA₃A₇Bh, दीप्तार्चिर् S₁^{ac}, दीप्तार्चि S₃ **6b** °षेद्ध] S₂S₃A₃A₄Bh, °षाक्त S₁
6d °चिन्वत] S₁Bh, (°चिन्वतः) S₂, °चिन्वतः S₃ **7b** उत्पाद्य] S₁S₂RABh, उत्पाद्या S₃ •
 महीरुहान्] S₁S₂RABh, महीरु(जा)न् S₃^{pc}, महीरुहं S₃^{ac} **7c** प्रणष्टामि°] S₂RBh, प्रणष्टा इ° S₁,
 प्रणष्टामि° S₃ • गां गोपः] S₁^{pc}Bh, गाङ्गोपाः S₁, गां गोप S₂^{ac}S₃^{pc}, गा गोप S₃^{ac} **7d** °द-
 न्वचिन्वत] S₁S₂^{pc}Bh, °दन्वचिन्वतः S₂^{ac}S₃^{ac}, °दन्वचिन्वतः S₃^{pc} **8a** तदो°] S₂S₃RABh, ततो°
 S₁ **8b** देवो°] S₂S₃RA₃A₇, दैत्यो° S₁Bh • °चूर्णयत्] S₁S₂^{pc}RABh, °चूर्णयम् S₂^{ac}, °चू-
 र्णयं S₃ **8c** आरामान्] S₂RBh, आरामः S₁, आरामं S₃ **9a** ततो] S₁S₂S₃^{pc}ABh, भतो S₃^{ac}
9c शङ्खं] S₁^{pc}S₂A₃A₇^{ac}Bh, शङ्ख° S₁^{ac}S₃ **9d** ननर्द] S₁S₂RABh, ननर्दा S₃ **10a** असुरापि हि]
 S₁S₂S₃, असुरा ह्यपि Bh (conj.) • भीताः] S₁S₂^{pc}RABh, भीता S₂^{ac}S₃ **10b** °संस्थिताः] S₁
 S₂Bh, °संस्थिता+ः S₃ **10c** अवेक्षन्त] S₁R, अवेक्षन्त S₂S₃Bh • मृगेन्द्रं तं] S₂RABh, मृगे
 नूनं S₁, मृगेन्द्रन्त S₃ **11a** देवस्त°] S₁S₂^{pc}S₃RABh, देव त° S₂^{ac} • शङ्ख°] S₁S₃RABh, संख°
 S₂ **11b** नगमुत्तमम्] S₁S₂^{pc}RBh, नगसत्तमः S₂^{ac}S₃ **11c** पृथिवीं बद्धां] S₁RABh, पृथिवी बद्धा S₁
 (anusvāras possibly lost), पृथिवीद्यद्दा S₂ **11d** रक्ष्यमाणं च] S₂RBh, रक्ष्यमाणञ्च S₁, रक्ष्यमाण
 च S₃ **12b** शङ्खं तं] S₁RABh, सङ्खन्तं S₂, शङ्खन्त S₃ **12c** अवधीद्] S₁S₂RABh, अवधी S₃

ततो विद्राव्य नागेन्द्रान्प्रगृह्य पृथिवीं बलात् ।
जगाम दैत्यान्संदृश्य रत्नान्यादाय सर्वशः ॥ १३ ॥
स तां दंष्ट्राङ्कुरे लग्नां वहन्भाति मृगेश्वरः ।
विषाणलग्ना लम्बन्तीं मृणालीं गजराडिव ॥ १४ ॥
स तां सागरमध्येन वहन्भाति मृगेश्वरः ।
वराहरूपी कालान्ते ब्रह्मेव वसुधां पुरा ॥ १५ ॥
स सागरं तमुत्तीर्य भगवान्निन्दिवर्धनः ।
स्वे स्थाने स्थापयामास महीं तां पुनरेव हि ॥ १६ ॥
ततः शक्राय लोकांस्त्रीनदात्स मधुसूदनः ।
उवाच राजा त्वं नो ऽद्य मित्रं चाहं तवानघ ॥ १७ ॥
ये ऽन्ये ऽपि ते ऽरयः केचिद्भविष्यन्त्यसुरेश्वराः ।
तेषामपि वधं घोरं करिष्यामि न संशयः ॥ १८ ॥
ततस्तमृषयः सर्वे देवताश्च सवासवाः ।
ऊचुः स्वां मूर्तिमास्थाय यथा पूर्वं तथा भव ॥ १९ ॥

13c ऽन्संदृश्य] ऽन् संकृत्य R 13d रत्नान्यादाय] वक्त्रेणादाय R^{PC}, वक्त्राण्यादाय R^{ac} 14d मृ-
णाली] मृगाणां R 15c ऽरूपी] ऽरूपः R 16a तमुत्तीर्य] समुत्तीर्य R 17ab ततः शक्राय
लोकांस्त्रीनदात्स] स शक्राय ददौ लोकांस्त्रींस्तदा R 18ab] अन्ये ऽपि ते ऽरयो यत्र भविष्यन्ति सुरेश्वर
R 19b ऽश्च] R^{ac}, ऽश्चैव R^{PC} (unmetrical) 19c ऊचुः स्वां मूर्तिं] ऊचुस्तां वृत्तिं R

13a विद्राव्य नागेन्द्रान्] विद्रावनागेन्द्रं { ऽगेन्द्रान् A₇ } A 13c ऽन्संदृश्य] ऽन्संदृह्य A 14ab लग्नां
वहन्भाति] कृत्वा मेदिनीं तां A 14c ऽलग्नां लम्बन्तीं] ऽलग्नं { ऽगनां A₇^{PC} } कमुन्बन्तीं A (unmetrical)
14d मृणाली] मृगाणां A 15b वहन्भाति] A₇^{PC}, वहताति A₃, वहताति A₄, वह(त्ना)ति A₇^{ac} 16a
सागरं तमुं] सागरान्तमुं A 16b भगवान्] A₃A₇, भगवा A₄ 16c स्वे] A₃A₇, स्वं A₄
17ab ऽस्त्रीनदात्] A₇, ऽस्त्रीं नादात् A₃A₄ 17c उवाच] सुरेश A • त्वं नो ऽद्य] A₇, त्वान्नाद्य
A₃A₄ 17d मित्रं] A₃A₇, मित्रं A₄ 18a ऽन्ये ऽपि ते] पि ते प्यं { पं A₃ } A 18b ऽसुरेश्वराः]
A₃A₇, ऽसुरेश्वराः A₄ 19d भव] A₄, भवः A₃, भव+त्+ A₇

13(a⁵) S₁ 15(d⁷) S₁ 17(b¹-b²) S₁

13ab नागेन्द्रान्] S₁RA₇Bh, नागेन्द्राम् S₂S₃ 13c ऽन्संदृश्य] S₁S₂, ऽन्सदृश्य S₃, ऽन् संधृष्य Bh
(conj.) 13d रत्नान्यां] S₂S₃^{PC} A, रत्नान्यां S₁, रत्नान्यां S₃^{ac}, रत्नान्यां Bh (typo) 14a तां
दंष्ट्राङ्कुरे] RABh, तान्दंष्ट्रान्तरे S₁, तान्दंष्ट्राङ्कुरां S₂, तां दंष्ट्राङ्कुरां S₃ 14ab लग्नां वहन्] S₂RBh,
लग्नो बहद् S₁, लग्नां बहद् S₃ 14c लम्बन्तीं] S₁S₃RBh, लम्बन्ती S₂ 14d मृणाली] S₁S₃Bh,
मृणालीङ् S₂ 15b वहन्भां] S₂RA₇^{PC}Bh, वहद्भां S₁, वह भां S₃ 15d ब्रह्मेव] S₁S₂RABh,
ब्रह्मे थ S₃ 16b भगवान्] S₁S₂RA₃A₇Bh, भगवा S₃ 16c स्वे] S₁S₂S₃RA₃A₇, स्वं Bh (em.?)
17ab ऽस्त्रीनदात्] S₁S₂^{ac}S₃A₇Bh, ऽस्त्रीनदात् S₂^{PC} 17c राजा] S₁S₂RABh, राज S₃ 17d
मित्रं चां] S₁RA₃A₇Bh, मित्रश्चां S₂S₃ • वानघ] S₁^{PC}S₂S₃RABh, वानघः S₁^{ac} 18a ये]
S₂S₃ABh, य S₁ 18b ऽन्त्यसुरेश्वराः] S₁^{PC}S₂^{PC}S₃A₃A₇Bh, ऽन्त्यसुरेश्वरसुरेश्वराः S₁^{ac} (unmetrical),
न्ति सुरेश्वराः S₂^{ac} 19c मूर्तिं] S₁S₂ABh, मूर्तिं S₃

वराह उवाच ।

इयं मूर्तिर्मया देवाः प्राप्ता परमवर्चसः ।

न चानया रतिः काचित्प्राप्ता मे सदृशी भुवि ॥ २० ॥

सो ऽहं कंचिद्विहत्येह कालं मूर्त्यानया सुखम् ।

भविष्यामि पुनर्देवः सत्यमेतद्भूवीमि वः ॥ २१ ॥

सनत्कुमार उवाच ।

तस्य तद्वचनं श्रुत्वा सर्वे देवाः सवासवाः ।

प्रदक्षिणमुपावृत्य जग्मुः स्थानानि सर्वशः ॥ २२ ॥

गतेषु देवसंधेषु भगवान्नन्दिवर्धनः ।

विजहार सुखं तत्र हत्वा दानवपुंगवम् ॥ २३ ॥

तस्य तत्रोपतिष्ठन्त मृग्यो भूत्वा सहस्रशः ।

वैदिक्यो ऽप्सरसः शुभ्रास्ताभिः सह रराम सः ॥ २४ ॥

स ताभिर्विचरन्देवो महात्मा नन्दिवर्धनः ।

रेमे मत्तो महानागो यथारण्ये करेणुभिः ॥ २५ ॥

20a इयं मूर्तिर्] इमां मूर्तिं R 20b प्राप्ता] प्राप्ताः R 21a कंचिद्विहत्येह] किञ्चिद्विकृत्याहं R
23a ऽसंधेषु] ऽसंधेषु R 23d ऽपुंगवम्] ऽसत्तमम् R 24ab ऽतिष्ठन्त मृग्यो] ऽविष्टन्तम्बशा R
24cd] देविक्यो ऽप्सरसो रम्याः स्त्रीभिः सह रराम ह R

20 वराह उवाच] om. A 20a इयं] इमां A₃A₄A₇^{ac}, इयां A₇^{pc} • मूर्तिर्] A₇, मूर्तिं A₃, मूर्तिं
A₄ 20b प्राप्ता] A₃^{ac}, प्राप्ताः A₃^{ac}A₄A₇ 20c चानया रतिः काचित्] चालयावतिसरित् A 20d
सदृशी] सदृशं A 21ab] सो हं कंचिद्विहत्येह को न मृत्योवया सुखं A_± 21c पुनर्] A₄A₇,
पुन A₃ (unmetrical) 22b देवाः] A₃A₇, देवा A₄ 23c-25b] om. A₇^{ac}, A₇^{pc} written i.m.
24ab ऽतिष्ठन्त मृग्यो] ऽतिष्ठन्ति मृगा{ऽगो A₇^{pc}} A 24d सः] A₄A₇^{pc}, ह A₃ 25a ऽविचरन्]
ऽविहरन् A 25b महात्मा नन्दि°] महानन्दिवि° A • After this A₇^{pc} adds श्रीरामः

20(b²) S₁, (a²) S₂ 23(c⁶-c⁸)(d¹)(d²-d³) S₁ 24(a³, c⁴) S₁ 25(d³)(d⁴) S₂

20 वराह उवाच] S₁^{pc}S₂S₃RBh, om. S₁^{ac} 20a इयं] S₁^{pc}S₂^{pc}Bh, इमे S₁^{ac}S₂^{ac}S₃ • मूर्तिर्] S₁A₇
Bh, मूर्तिं S₂S₃ • देवाः] S₁S₂^{pc}RABh, देवा S₂^{ac}S₃ 20b प्राप्ता] S₂S₃A₃^{ac}Bh, प्रा(त्ता): S₁ •
ऽवर्चसः] S₁S₂S₃RA, ऽवर्चसा Bh (em.) 20c रतिः] S₁^{pc}S₂S₃RBh, रति S₁^{ac} (unmetrical) 20d
ऽत्प्राप्ता] S₁^{pc}S₂S₃RABh, ऽत्प्राप्त S₁^{ac} • सदृशी] S₂S₃RBh, सदृशा S₁ 21a कंचिद्] S₂S₃Bh,
किञ्चिद् S₁ 21b कालं मूर्त्यां°] S₁S₂S₃^{pc}RBh, कालं मूर्त्यां° S₃^{ac} 21c पुनर्देवः] S₁RA₄A₇Bh,
पुनर्देवा+ :+ S₂, पुन देवः S₃^{pc} (unmetrical), पुन देवा S₃^{ac} (unmetrical) 22b देवाः] S₂S₃RA₃
A₇Bh, देवा S₁ 23b भगवान्] S₁S₂RABh, भगवा S₃ 24a तत्रो°] S₁^{pc}S₂S₃RABh, तत्रो°
S₁^{ac} • ऽतिष्ठन्त] S₁^{ac}S₂^{ac}S₃Bh, ऽतिष्ठन्तः S₁^{pc}, ऽतिष्ठन्तो S₂^{pc} 24cd शुभ्रास्ताभिः] S₁S₂S₃^{pc}A
Bh, शुभास्ताभि S₃^{ac} 24d सः] S₁A₄A₇^{pc}Bh, च S₂S₃ 25a ताभिर्वि°] S₁S₂RABh, ताभि वि°
S₃

स सिंह इव सिंहीभिः शार्दूल इव चोन्नदन् ।
रराम सागरानूपे ऐरावत इवापरः ॥ २६ ॥
रममाणस्य सिद्धाश्च ऋषयश्च तपोधनाः ।
पुष्पाणां रुचिरा वृष्टीः पातयन्ति वियत्स्थिताः ॥ २७ ॥
तुष्टुवुश्चापरे नित्यं चक्रुश्चैनं प्रदक्षिणम् ।
देवदुन्दुभयो नित्यं सर्व एव न्यवादयन् ॥ २८ ॥
नृत्यन्त्यप्सरसश्चापि वराहस्याग्रतस्तदा ।
वादयन्ति च गन्धर्वा गायन्ति च महात्मनः ॥ २९ ॥
रमयन्तो वराहं तं देवाश्चेन्द्रपुरोगमाः ।
यक्षाः पुण्यजना ये च तथा देवजनाश्च ये ॥ ३० ॥
यातुधानाश्च ये केचिद्ब्रह्मधानाश्च सर्वशः ।
मनुष्याः पशवश्चैव ऋषयश्चैव सर्वशः ॥ ३१ ॥

26b चोन्नदन्] चोद्धहन् R 26c सागरानूपे] सागराम्भःस्थ R 27a रममाणस्य] रममाणाश्च R
27c पुष्पाणां रुचिरा वृष्टीः] ऋष्याणां रुचिरा वृष्टिं R 28a ऽश्चापरे] ऽश्चाप्सरो R 28b ऽश्वै-
नं] ऽश्वैव R 28d एव न्यवादयन्] एवाभ्यनादयन् R 29b ऽस्याग्रतस्त°] ऽस्यायतस्त° R 29c
च] om. R (unmetrical) 30a रमयन्तो] शमयन्तो R 30d देव°] पुण्य° R 31a केचिद्]
केचि R 31b सर्वशः] चापरे R

26b चोन्नदन्] A₄A₇, चोन्नदम् A₃ 26c-28d] om. A 29a नृत्यन्त्य°] A₇^{pc}, नृत्यंश्चा° { °चा°
A₄ } A₃A₄A₇^{ac} • ऽश्चापि] ऽस्तत्र A 30a रमयन्तो] नमयन्तो A₃A₄, नामयन्तो A₇ 30d
°जनाश्च] °गणाश्च A 31a यातु°] A₄, जातु° A₃, (जा)तु° A₇ 31b °ब्रह्म°] °त् ब्रह्मा° A

26(d³, d⁷-d⁸) S₁, (b⁷) S₃ 27(b⁴, d⁴) S₁, (c², d⁵-d⁷) S₂ 28(a⁴)(a⁶)(a⁷-a⁸)(b¹)(c⁴) S₁ 29(c⁴,
c⁸) S₁ 30(a⁴-a⁶, c¹, d³-d⁴, d⁸) S₂ 31(d¹)(d²)(d³) S₁^{pc}, (c⁷, d²-d³) S₂

26a सिंह] S₁S₂RABh, सिंहा S₃ • सिंहीभिः] S₁^{pc}S₂RABh, सिंहाभि S₁^{ac}, सिंहीभि S₃ 26b
चोन्नदन्] S₁^{pc}S₂A₄A₇, चोन्नदम् S₁^{ac}, चोनदन् S₃^{pc}, चोदन S₃^{ac}, चोन्नदन् Bh (typo, unmetrical)
26c रराम] S₂S₃RBh, रराम S₁ 26cd सागरानूपे] S₁^{pc}S₂S₃Bh, साग-रूपे S₁^{ac} 27a रममा-
णस्य] S₂S₃Bh, रममाणश्च S₁ • सिद्धाश्च] S₂S₃^{pc}RBh, सिद्धश्च S₁S₃^{ac} 27c वृष्टीः] S₁^{pc}S₂^{pc}Bh,
वृष्टी S₁^{ac}S₂^{ac}S₃ 27d वियत्स्थिताः] S₂^{pc}RBh, वियस्थिताः S₁, (वियत्स्थि)ता S₂^{ac}, वियस्थिता S₃
28a तुष्टुवुश्चा°] S₁S₂R, तुष्टुवु चा° S₃, तुष्टुवुश्चा° Bh (typo) 28b ऽश्वैनं] S₂S₃Bh, ऽश्वेन S₁^{pc}
(tops lost), ऽश्वेव S₁^{ac} (tops lost) 28d सर्व°] S₂S₃RBh, सर्व S₁ • एव न्यवादयन्] em., एव
न्यवादयत् S₁, एवानुवादयन् S₂S₃, एवानुवादयन् Bh (em.?) 29a नृत्यन्त्य°] S₁^{pc}S₂S₃RA₇^{pc}Bh,
नित्यन्त्य° S₁^{ac} • ऽश्चापि] S₁R, ऽसश्चास्य S₂^{pc}Bh, ऽसाश्चास्य S₂^{ac}S₃ 29b ऽस्याग्रतस्तदा]
S₁^{pc}S₂S₃ABh, ऽस्याग्रस्तदा S₁^{ac} (unmetrical) 29c वादयन्ति च] S₁^{pc}S₂^{pc}S₃ABh, वादय(न्ति) S₁^{ac}
(unmetrical), वदयन्ति च S₂^{ac} 30a रमयन्तो] S₃Bh (em.), रामयन्तो S₁, रंमय(न्तो) S₂ 30c
यक्षाः] S₂RABh, यक्षा S₁, यक्षः S₃ • °जना] S₁S₂S₃RA, °जना Bh (typo, unmetrical)
31b °धानाश्च] S₂S₃RABh, °दानाश्च S₁ 31cd] om. S₁^{ac}, S₁^{pc} written i.m. 31c मनुष्याः]
RABh, मनुष्या S₁^{pc}S₂S₃ • ऽश्वैव] S₂S₃RABh, ऽश्वेव S₁^{pc}

राजन्याः क्षत्रियाः सर्वे निकायाञ्चैव सर्वशः ।
 तत्राजगमुर्निरीक्षन्तो वराहस्योत्सवं शुभम् ।
 बह्वाश्चर्यसमाकीर्णं बह्वालक्ष्यं सदैव च ॥ ३२ ॥
 एवं तस्याभवद्भास वराहस्य महात्मनः ।
 उत्सवः सुमहान्दिव्यः प्रत्यहं नन्दिवर्धनः ॥ ३३ ॥
 तस्योत्सवो ऽसौ ऋषिसंघजुष्टः सदा सुरैः सिद्धजनैश्च जुष्टः ।
 गन्धर्वयक्षोरगराक्षसैश्च विद्याधरैश्चैव सहाप्सरोभिः ॥ ३४ ॥

इति स्कन्दपुराणे ऽष्टोत्तरशतो ऽध्यायः ॥ १०८ ॥

32ab] om. R 32cd] तत्रा(गत्य) निरीक्षन्ते देवाराधनमुत्तमम् R (unmetrical) 32f बह्वालक्ष्यं] बहुलक्षं R 33a एवं] एतत् R 33d नन्दिवर्धनः] कालरूपिणः R 34a ऋषिसंघं] ऋषिसंहं R 34d ंचैव सहां] ंश्चापि सदां R Col. इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे ऽध्यायः R

32b निकायाञ्चै०] निकायाञ्चै० A 32c ०जगमुर्] A₃A₇, ०जगमु A₄ 32ef] बह्वाचार्यसमाकीर्णं {०र्ण A₄} बह्वालक्षं {०क्ष्यं A₇} सदैव च A 33c सु०] A₄, स A₃A₇ • ०न्दिव्यः] ०न्देवाः A 34a ऽसौ ऋषि०] सावृषि० A 34b सदा सुरैः] सुरासुरैः A • सिद्ध०] A₃A₄^{ac}, सिद्धि० A₄^{pc} A₇ 34c गन्धर्वयक्षोरग०] गन्धर्वो {०र्वा A₃} रग० A (unmetrical) 34d सहां] A₃, महां A₄A₇ Col. इति {इति श्री० A₄A₇} स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहितायामम्बिकाखण्डे वराहोत्सवो नाम सप्तोत्तरशतं A_±

32(f¹-f²)(f³) S₁, <d³>(d⁴) S₃ 34(d¹²) S₁, (d¹¹) S₃

32a राजन्याः] S₁S₂S₃^{pc} ABh, राजन्या S₃^{ac} • क्षत्रियाः] S₁S₂^{pc} ABh, क्षत्रिया S₂^{ac}S₃ 32c तत्राजगमुर्] S₁S₂A₃A₇Bh, तत्र जगमु S₃ • ०रीक्षन्तो] S₁S₃ABh, ०रीक्ष्यन्तो S₂ 32d ०स्योत्सवं शुभम्] ABh, ०स्योत्तमं शुभम् S₁, ०स्योत्सवशुभं S₂^{pc}, ०स्योत्सवशुभः S₂^{ac}, (०स्यो)त्सव शुभः S₃ 32e ०समाकीर्णं] S₂RA₄Bh, ०समाकीर्णं० S₁ (anusvāra possibly lost), ०समाकीर्णं० S₃^{pc}, ०समाकीर्णं० S₃^{ac} 33a ०स्याभवद्भासं] S₁S₃RABh, ०स्याभवद्भासं० S₂ 33c उत्सवः] S₁S₂RABh, उत्सव S₃ • ०महान्दिव्यः] S₁S₂^{pc}RBh, ०महान्दिव्य S₂^{ac}, ०महादिव्यं S₃ 34a तस्योत्सवो] S₁S₂S₃RA, तस्योत्सवो Bh (typo, unmetrical) • ऽसौ] S₁^{pc}S₂S₃RBh, om. S₁^{ac} (unmetrical) • ०जुष्टः] S₁^{pc}S₂RABh, ०जुष्ट S₁^{ac}S₃ (unmetrical) 34b] S₁^{pc}RBh (जुष्टम् corrected to जुष्टः in S₁^{pc}), गन्धर्वयक्षोरगराक्षसैश्च S₁^{ac} (cf. 34c), सदा सुरैः सिद्धजनैश्च जुष्टो {जुष्ट S₂^{ac}} S₂, सदा सुरैः सिद्धजनैश्च जुष्ट S₃ 34c ०राक्षसैश्च] S₁^{pc}S₂S₃RABh, ०राक्षसाश्च S₁^{ac} 34d ०धरैश्चै०] S₁S₂^{pc}S₃ABh, ०धराञ्चै० S₂^{ac} • सहाप्सरोभिः] S₂S₃A₃Bh, सहाप्सरोभि(रि)ति S₁ (इति part of col.) Col. ०॥ स्कन्दपुराणे वराहोत्सवे आध्याय १६२ (in letter numerals) ... S₁, स्कन्दपुराणे नन्दिवराहा(ञ्चैती) नाम अष्टोत्तरशतो ध्यायः ॥ S₂, ०॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः ११० (in letter numerals) ॥ ० S₃, इति स्कन्दपुराणे वराहोत्सवे अष्टोत्तरशतो ध्यायः Bh

नवोत्तरशतो ऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

तस्य कालेन महता रमतः शक्तिनन्दन ।

भार्यायां चित्रलेखायां वृको नामाभवत्सुतः ॥ १ ॥

स वृको बलवान्नित्यं विचरन्पृथिवीमिमाम् ।

नर्दमानो ऽवधील्लोके भूतानि शतशो महान् ॥ २ ॥

अथाससाद शैलेन्द्रं हिमवन्तं महागिरिम् ।

गौरीकूटसमीपे च कार्तिकेयालयं शुभम् ॥ ३ ॥

तमजानंस्तदाभ्येत्य बलेनाविनयेन च ।

नादयानो द्रुमाञ्छुभ्रात्रलहेमविभूषितान् ।

सर्वर्तुपुष्पफलदान्सर्वकामप्रदानपि ॥ ४ ॥

2a वृको] एको R 3d °यालयं] °यवनं R^{pc}, °यनवं R^{ac} 4b च] ह R 4c नादयानो] भञ्जयानो R 4cd °ञ्छुभ्रात्रल°] °न्भगान्वने R

1b रमतः] रमता A • शक्ति°] शक्र° A 2d शतशो महान्] तत्रसुस्तदा A • After this A adds 2 pādas reading तेन शब्देन लोकेशाः कल्पिताः शतशो भवन् । ± 3c गौरी°] गिरि° A 4a तमजानंस्त°] अवजानंस्त° A₃ (unmetrical), अवजालंस्त° A₄, अवजानंस्त° A₇ 4c नादयानो द्रुमाञ्छु°] नादयान् गन्धमान् शु° A₃, नादयेनां धमान् शु° A₄, नादयाना क्रमान् शु° A₇ 4d °त्रलहेम°] °न्हेमरत्न° A

Manuscripts available for this chapter: S₁ photos 4.9a (f. 166^v), 4.10a (f. 167^f), 4.9b (f. 167^v) and 4.10b (f. 168^f); S₂ exposures 116b–117b (f. 151^f–152^f); S₃ f. 166^v–168^f; R f. 182^f–183^v; A₃ f. 109^f–110^f; A₄ f. 153^v–155^f; A₇ f. 154^v–156^f.

4(e⁵) S₁

1 सनत्कुमार उवाच] S^{pc}S₂S₃RABh (सन उ in S^{pc}S₂S₃), om. S^{ac} 1b शक्ति°] S₁S₂RBh, शक्ति° S₃ • °नन्दन] RABh, °नन्दनः S₁S₂S₃ 1c भार्यायां] S^{pc}S₂S₃RABh, भार्य(यः) S^{ac} • चित्र°] S^{pc}S₂S₃RABh, चि° S^{ac} 1d °माभवत्सुतः] S^{pc}S₃^{pc}RABh, °मभवत्सुतः S^{ac}S₃^{ac}, °माभवं शु(भः)+तः+ S₁ 2a बलवान्] S₁S₂RABh, बलवा S₃ 2c ऽवधील्लोके] S^{pc}S₂RABh, वधी लोके S^{ac}S₃ 2d भूतानि] S₂S₃RABh, भूत्वाभि° S₁ 3b हिमवन्तं] S₁S₂RABh, हिमवन्त S₃ • °गिरिम्] S₂S₃RABh, गिरिन् S₁ 3d कार्तिकेयालयं] S^{pc}S₃ABh, कार्तिकेयाल S₁ (unmetrical, insertion mark after ल; akṣara i.m. possibly lost), कार्तिक(स्या)लयं S^{ac} 4a °मजानंस्त°] S₁S₂^{pc}RBh, °मजानंस्त° S^{ac}, °मजानंस्त° S₃ • °दाभ्येत्य] S₂S₃RABh, °दाभ्येत्य S₁ 4b °नाविनयेन] S₂S₃RABh, °नाविजयेन S₁ 4c नादयानो] S^{ac}S₂S₃Bh, नादयानो S^{pc} 4cd द्रुमाञ्छुभ्रात्रल°] S₁Bh, द्रुमान्छुभ्रात्र{°त्र° S^{pc}}ल S₂, द्रुमाञ्छुभ्रा रत्न° S₃ 4d °भूषितान्] RABh, °भूषिताम् S₁S₂S₃ 4e °पुष्पफलदान्] S₂RABh, °क(फ)लां पुष्पां S₁, °पुष्पफलदा S₃

शिलामणिमयाञ्छुभ्राञ्छातकुम्भमयाञ्छुभान् ।
हरितालमयांश्चान्यांस्तथा मानःशिलाचलान् ।
उत्पाद्योत्पाद्य वेगेन बभञ्ज रुषितो यथा ॥ ५ ॥
स गर्जमानः सततं गजो मत्त इवापरः ।
बभञ्ज तद्वनं शुभ्रं कार्तिकेयस्य धीमतः ॥ ६ ॥
तस्य गर्जितशब्देन वनभङ्गस्वनेन च ।
स्कन्दस्य गणपः शूरो निर्जगाम निशामयन् ॥ ७ ॥
कोकवक्त्र इति ख्यातो दृढं स्कन्दस्य वल्लभः ।
महात्मा बलसंपन्नो गत्वा वृकमवैक्षत ॥ ८ ॥
स तं दृष्ट्वा महाकायं तरुणं प्रियदर्शनम् ।
जीमूतमिव नर्दन्तं किञ्चित्प्रकुपिताननम् ।
उवाच वचनं हृष्टः कोकवक्त्रो हसन्निव ॥ ९ ॥

5d मानःशिलाचलान्] मणिमयाञ्छुभान् R 6b गजो मत्त] गजोत्तम R 7c गणपः] तु गणः R
7d निशामयन्] महावनम् R 8a कोक°] काक° R 9e हृष्टः] वीरः R 9f कोक°] काक° R

5a °मणि°] °मान° A₃A₄, मनि° A₇ 5ab °ञ्छात°] A₃A₄, °न् सात° A₇ 5d मानःशि-
लाचलान्] मनःशिलामयान् A 6a गर्जमानः] सज्ज{°ज्ज° A₇}मानः A 6b गजो मत्त] A₄A₇,
गजमत्त A₃ 6c तद्वनं] A₃A₇, तद्वलं A₄ 7b वन°] वचन° A₃ (unmetrical), बल° A₄A₇
8a कोकवक्त्र] काकवल्क A₃A₄, काकेव(क्ल) A₇^{pc}, काकेव(क्त्र) A₇^{ac} 8b वल्लभः] A₃A₇, ववल्लभः A₄
(unmetrical) 8d वृक°] मृग° A 9a तं दृष्ट्वा] दृष्ट्वा तं A 9d °ताननम्] °ताननः A 9e
वचनं] A₃A₇, वनं A₄ (unmetrical) 9f कोकवक्त्रो] काकवल्को A₃A₄, काकव(क्लो) A₇^{pc}, काकव(क्त्रो)
A₇^{ac}

6(a¹-a³) S₁ 8(c⁶, d⁷-d⁸) S₁ 9(c⁴, e⁷-e⁸) S₁

5ab °मयाञ्छुभ्राञ्छात°] RA₃A₄, °मया शुभ्राः शात° S₁, °मया शुभ्रा सात S₂S₃, °मयाः शुभ्राः
शात° Bh (em.?) 5b °मयाञ्छुभान्] RA, °मयास्तथा S₁Bh, °मया शुभा S₂S₃ 5cd °मयांश्चा-
न्यांस्त°] S₁RA, मयाश्चान्यास्त° S₂Bh, मयाश्चान्या त° S₃ 5d मानः°] S₂S₃Bh, मान° S₁ •
°शिलाचलान्] em., °शिलावलान् S₁, °शिलाचला S₂, °शिलातला S₃, °शिलोपालान् Bh (typo,
em.?) 5e °व्योत्पाद्य] S₁^{pc}S₂S₃RABh, °व्योत्प S₁^{ac} (unmetrical) 5f वभञ्ज] S₁S₂^{pc}S₃RABh,
व(ञ्ज)+भ+ञ्ज S₂ • रुषितो] S₂S₃RA, रुषितो S₁Bh 6b गजो मत्त] S₃^{pc}A₄A₇Bh (em.), गजो-
त्तम S₁, गजोन्मत्त S₂, गजोत्तमत्त S₃^{ac} (unmetrical) 6c तद्वनं] S₁RA₃A₇Bh, सौ द्वं ततः S₂^{pc}
(unmetrical), द्वं °नं S₂^{ac}, द्वनं S₃ (unmetrical) • शुभ्रं] S₁S₂RABh, शुभ्र S₃ 6d कार्तिकेय-
स्य] S₁S₂S₃RA, कार्तिकेय Bh (typo, unmetrical) 7a तस्य] S₁S₂^{pc}S₃RABh, तस्या S₂^{ac} 7b
च] S₁S₂RABh, व S₃ 7c गणपः] S₂S₃ABh, स गणः S₁ 7d निशामयन्] S₁A, स मन्दिरं
S₂S₃^{ac}, स मन्दिरात् S₃^{pc}Bh (em.) 8a ख्यातो] S₁S₂S₃RA, ख्यतो Bh (typo, unmetrical) 8b
दृढं] S₁S₂RABh, दृढ S₃ • वल्लभः] S₂S₃^{pc}RA₃A₇Bh, वल्लभः S₁, वलभः S₃^{ac} (unmetrical) 8c
°संपन्नो] S₁S₂RABh, °संपन्नो S₃ (unmetrical) 9c जीमूतमिव] S₂RABh, जामूत(मे)व S₁^{pc} (tops
lost), जामूत(मि)व S₁^{ac} (tops lost), जीमूतमिव S₃ • नर्दन्तं] S₂^{pc}RABh, नर्दन्त S₁ (tops lost),
नर्द(न्तो) S₂^{ac}, नर्दन्तो S₃ 9d °ताननम्] S₁RBh, °ताननः S₂S₃ 9e वचनं हृष्टः] S₁A₃A₇Bh,
वचनन्दृष्ट S₂, वचन दृष्ट S₃

कस्य त्वमिह संप्राप्तो बालो देवगृहं शुभम् ।
 न जानीषे किमेतच्च स्कन्दस्य सुमहात्मनः ॥ १० ॥
 वेश्म देवैः सगन्धर्वैः सयक्षोरगपन्नगैः ।
 कृतं दयितमत्यर्थं गणेशैश्चापि पूजितम् ॥ ११ ॥
 कुमारो मन्दरं यातः सर्वैः सह गणेश्वरैः ।
 रक्षार्थं मामिह स्थाप्य वारयामि ततो हि ते ॥ १२ ॥
 तुष्टो ऽस्मि तव रूपेण बलेन वपुषा तथा ।
 उपारमस्व तेन त्वां ब्रवीमि सुमहाबल ।
 अहं करिष्ये यद्गगनं तथैव पुनरेव हि ॥ १३ ॥
 वक्ष्ये देवं च तं सम्यक्कदर्थं सूकरेश्वर ।
 यथा न कुप्यते तुभ्यं प्रवरं त्वां करोति च ॥ १४ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 तस्य तद्वचनं श्रुत्वा वृकः संरक्तलोचनः ।
 उवाच कोकवदनमिदं मृगपतिस्तदा ॥ १५ ॥

10a कस्य त्व°] वध्यत्व° R 10d सु°] तु R 11a देवैः सगन्धर्वैः] सदेवेर्गन्धर्वैः R 12a मन्दरं] मन्दिरं R 13e यद्गगनं] यद्गङ्गा R 14ab] रक्षो देवं गुहं सम्यगुदखिद्यकरेश्वरम् R^{ac}, वक्ष्यं देवगृहं सम्यगवदस्वाद्य मृगेश्वर R^{pc} (i.m.) 14d प्रवरं त्वां करोति] प्रवरस्तत्करोतु R^{pc}, प्रवरं तत्करोति R^{ac} 15a] Before this R adds 18a-d. 15c कोक°] काक° R 15d °पति°] °सुत° R

10c जानीषे] A₃, जानीमे A₄, जानीसे A₇ 11a वेश्म] A₃A₄, वैश्म A₇ • सगन्धर्वैः] A₃A₇, सगंधर्वै A₄ 11c दयितम°] च दिवम° A 12b सर्वैः सह गणेश्वरैः] ससर्वैर्गणेश्वरैः A 12c रक्षार्थं] A₃A₇, रक्षार्थं A₄ 13c उपारमस्व] A₇, उमावमसु A₃A₄ 13d °बल] °बलः A 14a च तं] गुहं A 14ab °क्कदर्थं] A₇, °क् तदर्थं A₃A₄ • सूकरे°] शूकरे° A₃A₄, शूकरे° A₇ 14c यथा] तथा A • कुप्यते] कुप्यते A₃A₇, कृप्यते A₄ 14d प्रवरं त्वां] प्रसादस्ते A 15-17] om. A

13(c¹)(c²-c⁴, c⁸) S₂ 15(d⁸) S₂

10a त्वमिह] S₂S₃RABh, त्वयिह S₁ 10c °मेतच्च] S₁S₂RA, °मेत च S₃ (unmetrical), °मेतत्त्वं Bh (conj.) 11a वेश्म देवैः] A₃A₄Bh, वेश्म देवैः+ S₁, वेश्मन्देवैस् S₂, वेश्मं देवै S₃ • °गन्धर्वैः] S₁S₂A₃A₇Bh, °गन्धर्वै S₃ 11b °पन्नगैः] S₁S₂S₃^{pc}RA, °पन्नगैः S₃^{ac} (unmetrical), °किन्नरैः Bh (conj.) 11cd °मत्यर्थं गणेशैश्चापि] S₁RA, °(मत्य)मत्यर्थङ्गणैश्चापि सु° S₂, °मत्यर्थं गणेशैश्चापि सु° S₃, °मत्यर्थं गणेशैश्चापि सु° Bh 12ab] S₃ writes this over the two pādas cancelled, possibly 14cd. 12b सर्वैः] S₁S₂RBh, सर्वै S₃^{pc} 12c रक्षार्थं] S₁S₂RA₃A₇Bh, रक्षार्थं S₃ • स्थाप्य] S₂S₃RABh, प्राप्तो S₁ 12d वारयामि] S₁RABh, वरयामि S₂S₃ • हि] S₁S₂^{pc}S₃RABh, ह S₂^{ac} 13a ऽस्मि] S₁RABh, त्स्मिन् S₂S₃ 13b वपुषा] S₁RABh, पुरुषा S₂S₃ 13c त्वां] S₂RABh, त्वा S₁S₃ 13d °बल] S₁^{pc}S₂^{pc}RBh, °बलः S₁^{ac}S₂^{ac}S₃ 13f तथैव] S₁S₂RABh, तथेव S₃ 14ab सम्यक्कदर्थं] S₂A₇Bh, सम्यक्कदर्थं S₁ (°म्यक्कवा° retraced), सम्यक्कदर्थं S₃^{pc}, सम्यक्कदर्थं S₃^{ac} • सूकरेश्वर] S₁^{pc}S₂^{pc}, सूकरेश्वरः S₁^{ac}S₂^{ac}S₃, शूकरेश्वर Bh 14c तुभ्यं] S₁S₂RABh, तुभ्य S₃ 14d प्रवरं त्वां] S₃^{pc}, प्रवरं त्वा S₁S₃^{ac}, प्रवरन्तं S₂, प्रसादं ते Bh (em.) 15d °स्तदा] S₃RBh (conj.?), °स्तथा S₁, °स्त(था) S₂

न बिभेमि कुमारस्य तव वा पापचेतसः ।
 बले मम कुमारो ऽसौ न तुल्यः सगणेश्वरः ॥ १६ ॥
 यद्वो बलं च दर्पं च तत्कुरुध्वमशङ्किताः ।
 नामावशेषमेतद्वः कर्ताहं वनमन्तशः ॥ १७ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 ततः स वृक्षमुत्पात्य हैमं वैडूर्यपल्लवम् ।
 कोकवक्त्राय चिक्षेप ननाद च यथा वृषः ॥ १८ ॥
 ततः प्रहस्य कोकास्यस्तमेवोद्गृह्य पादपम् ।
 वृकं तं तेन संक्रुद्धः शिरस्यभिजघान ह ॥ १९ ॥
 स तेन सुप्रहारेण भ्रमित्वा मण्डलं वृकः ।
 पपात भूमौ निःसंज्ञो यथा शक्रध्वजो महान् ॥ २० ॥
 ततस्तं पतितं दृष्ट्वा कोकास्यः प्रहसंस्तदा ।
 बबन्ध पाशैर्बहुभिर्वेश्म चैव प्रवेशयत् ॥ २१ ॥
 तं बद्धं पतितं दृष्ट्वा सहायास्तस्य ते मृगाः ।
 प्रद्रुताः सहसा सर्वे भयार्ता जीवितैषिणः ॥ २२ ॥

16b वा पाप०] वाक्याप० R **16c** बले मम] बलेन मे R **17a** यद्वो] यत्ते R **17b** तत्कुरुध्वम-
 शङ्किताः] तत् कुरु त्वमशङ्कितः R **17c** नामावशेषमेतद्वः] न मे वेगसमं तद्वः R **17d** वनमन्तशः]
 बलवत्तरः R **18a-d**] R has this before 15a and repeats it here. **18a** ततः स वृक्षमु०] R*, स
 तु वृक्षं समु० R **18b** हैमं वैडूर्यं०] हेमवैडूर्यं० RR* **18c** कोक०] काक० RR* **19a** कोकास्य०]
 काकास्य० R **19b** ०वोद्गृह्य] ०वोद्धृत्य R **19c** तं] स R **20d** यथा] य यथा R (unmetrical)
21b कोकास्यः] काकास्यः R **21d** चैव] तच्च R **22a** तं बद्धं पतितं] पतितं संयतं R

18b हैमं वैडूर्यं०] हेमवैडूर्यं० A₃A₇, हेमवैडूर्यं० A₄ **18c** कोकवक्त्राय] काकवल्काय A₃A₄, काकवक्त्राय
 A₇ **19ab** कोकास्यस्तं०] काकस्य त्वं० A₃A₄, काकास्यस्तं० A₇ **19b** ०मेवोद्गृह्य] ०मेव गृह्य A
 (unmetrical) • पादपम्] पावकः A₃A₄A₇^{ac}?, पा(ह्व)वः A₇^{pc} **19c** वृकं तं तेन संक्रुद्धः] आचयं(क्षं
 A₄)तं तेन शूरः A₃A₄, आयान्तं शूकरः तेन A₇^{pc}, आयन्तं तेन च शूरः A₇^{ac} **20c** निःसंज्ञो] निःशंको
 A₃, निशंको A₄, निःसंज्ञो A₇ **21b** कोकास्यः] काकस्य A₃A₄A₇^{ac}, काकास्यः A₇^{pc} • ०संस्तदा]
 ०सन्निव A **22b** ०स्तस्य ते] A₃A₄, ०स्तप्यते A₇

16(a⁶-a⁸) S₂ **18(d⁶)** S₁ **19(b¹)** S₁ **22(d³)** S₁

17a दर्पं च] S₁S₂S₃R, दर्पश्च Bh (em.) **17d** ०मन्तशः] S₂^{ac}S₃, ०मुत्तमम् S₁^{pc}, ०मुत्तमः S₁^{ac}S₂^{pc},
 ०मन्ततः Bh (conj.?) **18a** ततः] S₁S₂R*ABh, तत S₃ (unmetrical) **18b** हैमं] S₂Bh, हे-
 मं S₁S₃ • वैडूर्यपल्लवम्] S₁S₂A₄, वैडूर्यपल्लवं S₃ (unmetrical), वैडूर्यपल्लवम् Bh **18c** चिक्षेप]
 S₂S₃RR*ABh, विक्षेप S₁ **18d** वृषः] S₁^{pc}S₂S₃RR*ABh, वृष S₁^{ac} **19ab** कोकास्यस्तं०] S₁^{pc}
 S₂S₃^{pc}Bh, कोकास्य (तं)० S₁^{ac}, कोकस्यस्तं० S₃^{ac} **19c** संक्रुद्धः] S₁^{pc}S₂S₃RBh, संक्रुद्ध S₁^{ac} **20b**
 वृकः] S₁RA, मृगः S₂S₃Bh **20c** निःसंज्ञो] S₁S₂RBh, निसंज्ञो S₃ **20d** यथा] S₂S₃RABh, य
 वा S₁ **21a** पतितं] S₁S₂RABh, पतित S₃ (unmetrical) **21b** कोकास्यः] S₁^{pc}S₂^{pc}Bh, कोकास्य
 S₁^{ac}S₂^{ac}S₃ • प्रहसंस्तं०] S₁S₂RBh, प्रहसस्तं० S₃ **21cd** पाशैर्बहुभिर्वेश्म चै०] RABh, पाशैर्बहु-
 भिवेश्मश्चे० S₁, पाशैर्बहुभिर्वेश्मश्चे० S₂, पाशैर् बहुभिर्वेश्म चै० S₃ **22a** तं बद्धं] S₁S₂ABh, तम्बद्ध S₃
22c प्रद्रुताः] S₁^{pc}RA, प्रद्रुता S₁^{ac}S₂S₃Bh (typo?) **22d** भयार्ता] S₁^{pc}S₂S₃RABh, भया(ती) S₁^{ac}

अथागात्तेन कालेन गणपैर्बहुभिर्वृतः ।
 कार्तिकेयो मयूरेण कूजमानेन सानुगः ॥ २३ ॥
 तस्य तत्कथयामास कोकवक्तो गणेश्वरः ।
 वृकं च दर्शयामास पाशैर्बद्धं महाबलम् ॥ २४ ॥
 कोकवक्तु उवाच ।
 भगवन्वराहरूपस्य सुतः श्रीमान्वृकः किल ।
 हिरण्याक्षो हतो येन दानवो देवकण्टकः ॥ २५ ॥
 बभञ्जायं सुदुष्टात्मा सहितो ऽन्यैर्वनं तव ।
 ततः पाशैर्मया बद्धः क्रियतामस्य यत्परम् ॥ २६ ॥
 स्कन्द उवाच ।
 नायं शक्यो मयाद्येह मोक्तुं मृगकुलाधमः ।
 मुक्ते वक्तव्यता लोके भविष्यति न संशयः ॥ २७ ॥
 देवो मां वक्ष्यते व्यक्तं स्कन्दो भीतो न संशयः ।
 यो मुमोच सुतं तस्य वराहस्य कृतागसम् ॥ २८ ॥

23a अथागात्तेन] तथागात्तत्र R 23d कूजमानेन सानुगः] कूजता पितृमन्दिरात् R 24b कोक°] काक° R 25 कोकवक्तु] ककास्य R 25a °वन्वराह°] °वन् काम° R 26a बभञ्जायं सु°] बभञ्ज एष R 27a °याद्येह] °या ह्येव R 27b °कुलाधमः] °कुलाधमम् R 28a व्यक्तं] नित्यं R 28c यो] यन् R 28d कृतागसम्] कृताशनम् R

24b कोकवक्तो] काकवल्को A₃A₄, काकवक्तो A₇ 24d °बलम्] °बलः A 25 कोकवक्तु उवाच] काकवल्क{°क्त A₇} उवाच A₃A₇, काकवल्कोवाच A₄ 25a भगवन्] A₃A₄ (hypermetrical), भवन् A₇ 25b सुतः] तस्य A • किल] सुतः A 25d दानवो] दैत्यपो A₃A₇, दैत्ययो A₄ 26a सु°] स A 26b °र्वनं] A₃, °र्वलं A₄A₇ 26c बद्धः] A₃A₇, बद्ध A₄ 26d यत्परम्] A₃A₄, तत्परं A₇ 27a °याद्येह] °या त्वेह A 27b मृग°] स्यात्तु A 27c मुक्ते वक्तव्यता] मुक्तेन{°व A₄} तु व्यथा A₃A₄, मुक्ते वक्तव्य(त)था A₇ 28a देवो मां] देवानां A₃A₇^{ac}, देवा मां A₄A₇^{pc} • वक्ष्यते व्यक्तं] व{र° A₄}क्षते नूनं A 28c यो] यत् A • सुतं] A₇, युतं A₃A₄ 28d कृतागसम्] A₇?, कृतागमं A₃A₄

24(d²-d³) S₁ 27(b⁸) S₁

23a कालेन] S^{pc}S₂S₃RABh, कालेन S₁^{ac} 23b गणपैर्] S₁S₂RABh, गणपे S₃ 24d पा-
 शैर्] S₁S₂RABh, पाशै S₃ 25a भगवन्] S₁S₃RA₃A₄Bh (hypermetrical except R), भगवान्
 S₂ (hypermetrical) 25b सुतः] S₁^{pc}S₂S₃RBh, सुत S₁^{ac} • किल] S₂S₃RBh, किलः S₁ 25d
 °कण्टकः] S₂S₃RABh, °कण्टः S₁ (unmetrical) 26a बभञ्जायं] S₁^{pc}S₂ABh, बभञ्जयं S₁^{ac}, ब-
 भञ्जयं S₃ • °दुष्टात्मा] S₂S₃RABh, °दुष्टात्मा S₁ 26b ऽन्यैर्वनं तव] S₂^{pc}S₃RA₃Bh, न्दैर्वनन्तव
 S₁, न्यैर्वनन्ततः S₂^{ac} 26c पाशैर्] S₁S₂RABh, पाशै S₃ • बद्धः] S₁S₂^{pc}RA₃A₇Bh, बद्ध S₂^{ac}
 S₃ 26d ंतामस्य] S₁^{pc}S₂S₃RABh, ंतां मस्य S₁^{ac} 27c वक्तव्यता] S₁S₂S₃^{pc}RBh, वक्तव्यतां
 S₃^{ac} 27d संशयः] S₁S₂S₃RA, संशय Bh (typo) 28a मां] S₂S₃RA₄A₇^{pc}Bh, मा S₁ •
 वक्ष्यते] S₂S₃RBh, लक्ष्यते S₁ 28d कृतागसम्] S₁^{pc}S₂S₃A₇? Bh, कृतागमम् S₁^{ac}

उक्तो गतश्चाहमद्य स्थाणुना परमात्मना ।
 मा क्षमेथा वराहस्य तनुं त्वां सो ऽह्वयेद्युधि ॥ २९ ॥
 इयं च मम तेनाद्य शक्तिर्दत्तातिभास्वरा ।
 संवर्तिकेति विख्याता सर्वास्त्रबलनाशनी ॥ ३० ॥
 सो ऽयं दुरात्मा दुर्वृत्तः सर्वलोकप्रबाधकः ।
 गृह्यतां बध्यतां चैव क्षिप्रमाविष्कृतं बलात् ॥ ३१ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 तत एनं बहिः सर्वे स्कन्दस्य गणनायकाः ।
 बद्धा बहुविधैः पाशैर्यातयन्त सहस्रशः ॥ ३२ ॥
 स यात्यमानो दुःखार्तो विललाप यथा नरः ।
 निरयस्थो दुराचारः कर्मभिः स्वैः सुपाशितः ॥ ३३ ॥
 तं यात्यमानं संदृश्य नारदः सुमहातपाः ।
 गत्वा न्यवेदयत्तस्य वराहस्यामितात्मनः ॥ ३४ ॥

29a उक्तो] उक्त्वा R • गतश्चा०] गतस्त्वा० R 29c मा क्षमेथा] मोक्षसेथा R 29d तनुं] यदि R • ऽह्वयेद्] ऽवयेद् R 30b •दत्तातिभास्वरा] •दुर्गां { ३ ३ R^{ac} } भिभासुरा R 30d •नाशनी] •नाशनी R 31b सर्व०] सुर० R 31d •माविष्कृतं] •माकृष्यतां R 32-38] om. R^{ac}, R^{pc} written i.m. 32cd •शैर्यातयन्त] •शैः पातयन्तः R^{pc} 33a यात्यमानो] पात्यमानो R^{pc} 33d •पाशितः] •पूरितः R^{pc} 34a यात्यमानं] पात्यमानं R^{pc} 34d •स्यामितात्मनः] •स्य महात्मनः R^{pc}

29a •श्चाहमद्य०] •श्च हेमञ्च A 29c मा क्षमेथा] मोक्षयेथा A₃A₄, मोक्षमेथा A₇ 29d तनुं त्वां सो ऽह्वयेद्युधि] युधे हिंसा ह्व[ह० A₄]येद्यदि A 30b •दत्तातिभास्वरा] •दत्ता हि भासुरा A 30c संवर्तिकेति] संवर्त्तकेति A 30d •नाशनी] •नाशनी A 31b •प्रबाधकः] A₇^{pc}, •प्रधारकः A₃A₄, प्रधाक ३: A₇^{ac} 31c बध्यतां] युध्यतां A 31d •माविष्कृतं] •माकृष्यतां A 32b •नायकाः] A₃A₇, •नायकः A₄ 32c बद्धा] बद्धा A 32d •र्यातयन्त] •र्घातयन्तः A 33a यात्यमानो] मार्यमानो { •णो A₄ } A • दुःखार्तो] A₄A₇, दुःखार्तो A₃ 33cd-34] om. A

29(c³, d³) S₁ 32(d⁴) S₁ 33(c⁵) S₂, (c⁷-c⁸, d²) S₃

29c क्षमेथा] S₁^{pc}S₂S₃Bh, क्षयेथा S₁^{ac} 29d तनुं त्वां सो] S₃, तनु(क्त्वा) सो S₁^{pc}, तनु- सो S₁^{ac}, तनुं त्वसो S₁^{pc}, तनुं त्वा सो S₂^{ac}, तनुं त्वासौ Bh (em.) • •द्युधि] S₁S₂S₃R, •द्यदि Bh 30a इयं च] S₂S₃RABh, इमञ्च S₁ 30b शक्तिर्] S₁S₂RABh, शक्ति S₃ • •भास्वरा] S₁S₂S₃^{pc}Bh, (•दा)स्वरा S₃^{ac} 30c संवर्तिकेति] S₂S₃RBh, संवर्त्तकेति S₁ 31a सो] S₂S₃RABh, यो S₁ • दुरात्मा] S₁^{pc}S₂S₃RABh, दुरात्म S₁^{ac} 31b •लोक०] S₁S₂RABh, •लोकक० S₃ (unmetrical) 31c •तां बध्यतां] S₁S₂R, •ताम्बद्धता S₃, •तां बध्यतां Bh 31d •माविष्कृतं] S₂Bh, •माविष्कृतां S₁, •माविष्कृत S₃ (unmetrical) 32a बहिः] S₁S₂R^{pc}ABh, बहि S₃ (unmetrical) 32b •नायकाः] S₂S₃R^{pc}A₃A₇Bh, •नायका S₁ 32cd पाशैर्यातयन्त स०] S₁Bh, पाशैर्यातयन्तस्स० S₂, पाशैर्यातयन्त स० S₃ 33a दुःखार्तो] S₁S₂R^{pc}A₄A₇Bh, दुःखार्तो S₃ 33d स्वैः] S₁S₂R^{pc}Bh, स्वै S₃ • •पाशितः] S₂S₃Bh, •पातितः S₁ 34a यात्यमानं] S₁S₂^{pc}S₃Bh, यात्यमानां S₂^{ac} 34b •महातपाः] S₁S₂^{pc}R^{pc}Bh, •महातपा S₂^{ac}S₃ 34c न्यवेदयत्] S₂S₃R^{pc}Bh, निवेदयत् S₁

एष पुत्रो वृकस्तुभ्यं बद्धः पाशैरनेकशः ।
यात्यते कार्तिकेयस्य किंकरैर्दुष्कृती यथा ॥ ३५ ॥
न नाम तव देवस्य लोकार्थायोद्यतस्य च ।
करोति संनतिं स्कन्दो बालभावान्निरानमः ॥ ३६ ॥
अथवा स्वबलं स्कन्दो मन्यते बलवत्तरम् ।
त्वत्तो ऽत्मनस्ततः पुत्रं तव पाशैर्बन्ध ह ॥ ३७ ॥
तद्यावदेव तं नासौ प्रमापयति देवप ।
तावदेव भवान्गत्वा विमोचयतु माचिरम् ॥ ३८ ॥
सनत्कुमार उवाच ।
नारदस्य वचः श्रुत्वा वराहो नन्दिवर्धनः ।
जीमूत इव कालान्ते ननाद रुषिताननः ॥ ३९ ॥
तस्य क्रोधात्तदा वह्निर्नेत्राभ्यामतिदीप्तिमान् ।
निश्चक्राम जगत्सर्वं संहरन्निव तेजसा ॥ ४० ॥

35c यात्यते] पात्यते R^{PC} 36b लोकार्थायोद्यतस्य] लोकस्याप्युद्यतस्य R^{PC} 36c करोति] अकरोत् R^{PC} 36d ऽन्निरानमः] ऽन्निरामयः R^{PC} 37ab] om. R^{PC} 37cd त्वत्तो ऽत्मनस्ततः पुत्रं तव] दुरात्मानं तव सुतं येन R^{PC} 38a ऽदेव] ऽदेवं R^{PC} 38d विमोचयतु] विलम्बयतु R^{PC} 39c कालान्ते] कल्पान्ते R 40b ऽनेत्राभ्यामं] ऽर्गत्वा तानं R

35a Before this A adds नारद उवाच । • वृकस्तु°] A₃A₄, वृकोस्तु° A₇ 35b ऽरनेकशः] ऽरनेकधा A 35c यात्यते] आद्यते A 35d किंकरैर्] A₇, किंकरैर् A₃, किंकरै A₄ 36a नाम] A₇, नाय A₃, नाप A₄ 36b लोका°] कोका° A 36c करोति] अकरोत् A • संनतिं] सयति A₃, सपति A₄, सयति A₇ 36d ऽन्निरानमः] ऽन्निरात्मवान् A 37a अथवा स्वबलं] अथास्य भुवनं A 37cd ऽत्मनस्ततः पुत्रं तव] न्यूनं तव सुतं येन A 38ab] तस्मादन{तस्मा+त्+दलं A₇}वरश्चासौ न नाशयति देवयः{°पः A₇} A 38c ऽन्गत्वा] ऽन्स त्वान् स त्वा A₃ (unmetrical), ऽन्स त्वा A₄A₇ 38d विमोचयतु] A₇, तं विमोचय A₃A₄ 39c कालान्ते] घर्मान्ते A

36(d¹-d⁵) S₂ 38(d²) S₁, (a⁸) S₂ 39(c¹) S₁

35a वृकस्तु°] S₁S₂R^{PC}A₃A₄Bh, वृक तु° S₃ 35b बद्धः] S₂S₃^{PC}R^{PC}ABh, बन्धः S₁, बद्ध S₃^{AC} 35d किंकरैर्] S₁S₂R^{PC}A₇Bh, किंकरै S₃ 36b लोकार्थायो°] S₂S₃Bh, लोकार्थायो° S₁ • च] S₂S₃R^{PC}ABh, ह S₁ 36c संनतिं] S₁R^{PC}Bh, सन्नति S₂, सन्तति S₃^{PC}, सन्नति S₃^{AC} 36d ऽन्निरानमः] S₂S₃^{PC}, ऽन्निरानमः S₁, निरानमः S₃^{AC}, ऽच्च रोषतः Bh (conj.) 37a स्वबलं] S₁S₃, स्वबल S₂, स्वमलं Bh (conj.) 37b बलवत्तरम्] S₁S₃^{PC}S₃ABh, बलत्तरम् S₂^{AC} (unmetrical) 37c त्वत्तो] S₂S₃ABh, तत्वो S₁ 37cd पुत्रं तव] S₁Bh, पुत्रंस्त्व S₂, पुत्रस्त्व S₃^{PC}, पुत्रस्त्व S₃^{AC} 37d पाशैर्] S₁S₂R^{PC}ABh, पाशै S₃ 38a तं नासौ] S₁S₂S₃^{PC}R^{PC}Bh, तनासौ S₃^{AC} (unmetrical) 38b देवप] S₂^{AC}S₃R^{PC}Bh, देवपः S₁S₂^{PC} 38d विमोचयतु] S₂S₃A₇Bh, वि(मो)चयितु S₁ 38d ऽचिरम्] S₁S₃RABh, ऽचिरन् S₂ 39c जीमूत] S₁S₂^{PC}S₃RABh, जीत S₂^{AC} (unmetrical) • कालान्ते] S₁^{PC}S₂S₃Bh, कान्त S₁^{AC} (unmetrical) 39d ननाद] S₂S₃RABh, ननार(दः) S₁ • रुषिता°] S₁S₂S₃RA, रुषिता° Bh (conj.?) 40a वह्निर्] S₁S₂RABh, वह्नि S₃ 40b ऽदीप्तिमान्] S₂S₃RABh, ऽदीप्तवान् S₁ 40d संहरन्नि°] S₁^{PC}S₂S₃^{PC}RABh, संहर(न्ति) S₁^{AC}, संहरनि° S₃^{AC} (unmetrical)

उत्थाय चासनाद्देवः सहसैवानिरीक्षणः ।
 प्रतस्थे शिखरं दिव्यं गौर्या मृगपतिः स्वयम् ॥ ४१ ॥
 स कम्पयन्महीं सर्वा स्तूयमानो महात्मभिः ।
 उत्पातान्भयदान्पश्यञ्जगामाविनिवारितः ॥ ४२ ॥
 गच्छतस्तस्य देवस्य पन्थानं भुजगो ऽच्छिनत् ।
 दंष्ट्रा च वृक्षमापात्य पपात धरणीतले ॥ ४३ ॥
 रुधिरं चास्रवद्वक्त्राद्दृदयं च प्रवेपत ।
 भयं चास्याभवत्तत्र वेगो येनाभिहन्यते ॥ ४४ ॥
 वायवः प्रतिलोमाञ्च उरसा चापतद्भुवि ।
 स्वेदश्चास्य प्रियं स्मृत्वा तदात्यर्थमजायत ॥ ४५ ॥
 एताञ्चान्यांश्च बहुश उत्पातान्भयसूचकान् ।
 अनादृत्य मृगेन्द्रो ऽसौ जगामैव महाबलः ॥ ४६ ॥

41a °नाद्देवः] °नात् कूरः R 41b सहसैवानि°] सहसैव नि° R 41c प्रतस्थे शिखरं] प्रतापणिण-
 खरं R 41d गौर्या] गर्जनं R 42a स कम्पयन्महीं सर्वा] अरद्धयन्निव महीं R 42d °माविनि°]
 °मासनि° R 43c °मापात्य] °मासाद्य R 44b °दृदयं च प्रवेपत] °द्वजायत्तस्य वेपथुः R 44c
 °त्तत्र] °त्तस्य R 45b उरसा चापतद्भु°] रजसो चापतन्भु° R^{Pc}, रजसा चापतद्भु° R^{ac} 45cd]
 om. R^{Pc}, स्नेहश्चास्य प्रियं श्रुत्वा तदाकृन्महाय च R^{ac} 46a बहुश] बहुधा R 46c अनादृत्य]
 अनाहतो R 46d °मैव] °मैवं R

41a °देवः] °देव A 41b सहसैवानिरी°] सहसा दुर्निरी° A 42c °न्भयदान्] °न् शतशः A
 42d °माविनि°] A₃A₇, °म विनि° A₄ 43c °मापात्य] °मासाद्य A 44a °द्वक्त्राद्दृ°] A₃A₇^{Pc},
 °द्वक्त्रा ह्° A₄A₇^{ac} 44b प्रवेपत] प्रवेपते A₃A₇, प्रवेयते A₄ 44d येनाभि°] येन वि° A 45b
 उरसा चापतद्भु°] तव सापपतत् भु° A₃A₄, तव+त्+पपतत् भु° A₇ 45c स्वेदश्चा°] स्नेहश्चा° A₃A₇,
 स्नेहश्चा° A₄ 45d °दात्यर्थ°] A₇, °दात्यर्थ° A₃A₄ 46b °तान्भयसूचकान्] °तानद्भुतान् स्वकान्
 A₃A₄, °तान् भूतलांशुकान् A₇ 46c अनादृत्य] अनाहत्य A

41(a⁷-a⁸) S₁ 42(b⁸) S₁ 43(a⁶, b¹-c¹, d⁶-d⁸) S₁ 46(d⁶) S₁

41a चासनाद्देवः] S₁S₂^{Pc}Bh, चासनाद्देव S₂^{ac}, वासनादेव S₃ 41b सहसैवानिरी°] S₁, सहसैवा-
 निरी° S₂, सहसैवांनिरी° S₃, सहसैवोन्निरी°Bh (em.) 41d गौर्या] S₁ABh, गोय्या S₂S₃ •
 °पतिः] S₂^{Pc}RABh, °पतिं S₁, °पति S₂^{ac}S₃ 42a कम्पय°] S₂S₃ABh, कम्प° S₁ (unmetrical)
 • °न्महीं सर्वा] S₁S₂ABh, °न्महीं सर्वा S₃ 42cd °न्भयदान्पश्यञ्ज°] R, °म्भयदा(-त्)+पश्य+ञ्ज°
 S₁, °नुत्थितान्पश्यन्ज° S₂, °नुच्छितान्पश्य ज° S₃^{Pc}, °नुच्छितान्पश्य ज° S₃^{ac}, °नुत्थितान् पश्यन्
 ज° Bh 42d °माविनि°] S₁A₃A₇Bh, °म विनि° S₂S₃ 43a गच्छतस्त°] S₂RABh, गच्छन्ते
 त° S₁, गच्छत+त+ S₃ 43b पन्थानं] S₁RABh, (पन्थाना) S₁ (anusvāra possibly lost), पन्था-
 नां S₂ • ऽच्छिनत्] S₂S₃RABh, (च्छिता)न् S₁ (tops lost) 43c दंष्ट्रा] S₁S₂RABh, दंष्ट्रा S₃
 • °मापात्य] S₂S₃, °मापत्य S₁(retraced)Bh 44ab चास्रवद्वक्त्राद्दृ°] S₁A₃A₇^{Pc}Bh, वास्रवद्वक्त्राद्दृ°
 S₂, चास्रवद्वक्त्रा ह्° S₃ 44b च प्रवेपत] Bh (em.?), चाप्रवेपत S^{Pc}, चाप्रवेपतः S^{ac}, च प्रवेपतः
 S₂S₃ 44c भयं] S₁S₂RABh, भय S₃ 44d येना°] S₂S₃RBh, येता° S₁ 45a °लोमाञ्च]
 S₂S₃RABh, °लोमाञ्च S₁ 45c स्वेदश्चा°] conj., स्नेहश्चा° S₁, स्नेहश्चा° S₂Bh, स्नेह चा° S₃^{Pc}?,
 स्नेह चा° S₃^{ac}? • प्रियं] S₃R^{ac}A, प्रियां S₁S₂Bh 45d तदा°] S₁S₂^{Pc}S₃R^{ac}ABh, त-र° S₂^{ac}
 • °मजायत] S^{Pc}S₂^{Pc}S₃ABh, °मजायतः S^{ac}, °मजा(त)+य+त S₂ 46a °ञ्चान्यांश्च] S₁S₂S₃RA,
 °ञ्चान्यान् सु° Bh (conj.) 46b उत्पातान्] S^{Pc}S₂RABh, उत्पाताम् S^{ac}, उत्पाता S₃ • °सूच-
 कान्] S₁RBh, °सूचकाम् S₂, °सूचकां S₃ 46c मृगेन्द्रो] S₁S₂RABh, मृगेद्रो S₃ 46d जगामैव]
 S^{Pc}S₂S₃ABh, °जगामैव S^{ac}

तं प्रस्थितमभिप्रेक्ष्य निमित्तानि च सुव्रत ।
 पूजां सज्जामकुर्वन्त देवलोके दिवोकसः ॥ ४७ ॥
 स सिद्धसंघैरनुगम्यमानो यक्षैश्च गन्धर्वमहोरगैश्च ।
 रक्षोगणैश्चारणकिंनरैश्च जगाम गौरीशिखरं महात्मा ॥ ४८ ॥

इति स्कन्दपुराणे नवोत्तरशतो ऽध्यायः ॥ १०९ ॥

47c सज्जा०] सर्वा० R^{PC}, संज्ञा० R^{ac} 48c रक्षोगणैश्चारण०] विद्याधरैश्चोरग० R Col. इति
 स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे ऽध्यायः R

47c सज्जामकुर्वन्त] च समकुर्वन्तु A₃A₄, च समकुर्वन्त A₇ 47d देव०] तदा A 48c ०णैश्चार-
 णकिन्नरैश्च] ०णैः किन्नरचारणैश्च A 48d महात्मा] महाबलः A Col. इति{इति श्री० A₄, ओ॥
 इति श्री० A₇}स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्रधां संहितायामम्बिकाखण्डे वराहप्रयाणो नाम शतमष्टोत्तरं A

47(b⁷)(b⁸) S₂

47b निमित्तानि] S₁S₂RABh, निमित्तानि S₃ • सुव्रत] RABh, सुव्रत S₁, सु(व्र) S₂, सुव्रतः
 S₃ 47c सज्जा०] S₁S₂Bh, सजा० S₃ • ०मकुर्वन्त] S₁S₂S₃RA₇, ०मकुर्वन्ते Bh (em.) 47d
 देवलोके] S₁S₂S₃R, देवलोके Bh (typo) 48c रक्षो०] S₁S₂S₃^{PC}ABh, रक्षोय० S₃^{ac} (unmetrical)
 • ०किंनरैश्च] S₁S₂RBh, ०किंनरैश्च S₃ (unmetrical) 48d महात्मा] S₂S₃RBh, महात्मा इति S₁
 (इति part of col.) Col. ⊙ ॥ स्कन्दपुराणे वृकबन्धे आध्याय १६३ (in letter numerals) ॥ ⊙ S₁,
 स्कन्दपुराणे नवोत्तरशतो ध्यायः ॥ S₂, ⊙ ॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः १११ (in letter numerals) ॥ S₃, इति
 स्कन्दपुराणे वृकबन्धो नाम नवोत्तरशतो ध्यायः Bh

दशोत्तरशतो ऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।

विनिर्गम्य कुमारो ऽपि रम्यात्स्वभवनात्तदा ।

रराम गणपैः सार्धं क्रीडनैर्बहुभिः शुभैः ॥ १ ॥

आनयामास तं चापि वराहस्य सुतं प्रभुः ।

वृकं विमुच्य पाशैश्च उत्ससर्ज हसन्विभुः ॥ २ ॥

उत्सृष्टं धावमानं च पुनर्जग्राह वेगितम् ।

पुनरेवोत्सृजच्चैनं जग्राह च पुनः पुनः ।

एवं रराम तेनासौ वराहो ऽभ्यागमच्च तम् ॥ ३ ॥

शिलां गृहीत्वा महतीं संक्रुद्धो ऽन्तकसन्निभः ।

चिक्षेप कार्तिकेयाय नादयञ्जलदो यथा ॥ ४ ॥

तामापतन्तीं बहुधा नदन्तीं विहायसा मृत्युसमानरूपाम् ।

जग्राह वेगेन महातिवेगां कोकामुखः प्रज्वलितामिवोल्काम् ॥ ५ ॥

1b °भवनात्] °भुवनात् R **1d** क्रीडनैर्] क्रीडन्तं R **2c** पाशैश्च] पाशैस्तु R **3a** धावमानं च] नादमानच्च R **3b** वेगितम्] वेगितः R **3c** °वोत्सृजच्चै°] °वोत्सृजच्चै° R **3f** ऽभ्यागमच्च तम्] ऽभ्यागमद्वृतम् R^{pc}, धागम(द्ध)तम् R^{ac} **4d** नादयञ्ज°] ननाद ज° R **5b** मृत्यु°] गृह्य R **5cd** वेगेन महतीवेगां कोकामुखः] वेगान्महतो ऽतिवेगां लोको{°का° R^{ac}}न्मुख° R

1b रम्यात्] A₃A₄, रम्यां+त्+ A₇ **1c** गणपैः] स गणैः A **1d** क्रीडनैर्] A₃A₇, क्रीडनैः A₄ **2b** प्रभुः] A₇, प्रभु A₃A₄ **2d** हसन्विभुः] हसन्निव A **3b** वेगितम्] वेगिनं A **3c** °वोत्सृजच्चै°] °वासृजच्चै° A **4c** कार्तिकेयाय] A₃A₇, कार्तिकेयाय A₄ **5a** नदन्तीं] A₄A₇, नदती A₃ **5c** °वेगां] °वेगं A **5d** कोकामुखः] A₄, कोकामुख A₃A₇ • °वोल्काम्] A₇^{ac}, °वोक्षा A₃A₄, °वो-त् A₇^{pc}

Manuscripts available for this chapter: S₁ photos 4.10b (f. 168^f), 4.11a (f. 168^v); S₂ exposures 117b–118b (f. 152^f–153^f); S₃ f. 168^f–168^v; R f. 183^v–184^r; A₃ f. 110^f–110^v; A₄ f. 155^f–156^f; A₇ f. 156^f–157^f.

3(f⁸) S₂

1a विनिर्गम्य] S₁RABh, विनिर्गम्य S₂S₃ **1b** रम्यात्] S₁^{pc}S₂RA₃A₄Bh, रम्यत् S₁^{ac}; रम्या S₃ **1c** गणपैः सा°] S₁RBh, गणवैस्सा° S₂, गणवै सा° S₃ **1d** क्रीडनैर्] S₂A₃A₇Bh, क्रीडनैर् S₁, क्रीडनै S₃ **2a** तं चा°] S₁RABh, तच्चा° S₂, त चा° S₃ (unmetrical) **2b** वराहस्य] S₁S₂^{pc}S₃RABh, वराहस्य S₂^{ac} **2cd** पाशैश्च उ°] S₁A, पाशैश्चरु° S₂S₃, पाशेभ्य उ° Bh (conj.) **2d** °सन्विभुः] S₂S₃RBh, °सं प्रभुः S₁ **3a** धावमानं च] S₁^{pc}S₂S₃ABh, धावमानच्च S₁^{ac} **3b** पुनर्] S₁S₂RABh, पुन S₃ • वेगितम्] S₁^{pc}S₂S₃Bh, वे(त्ति)तम् S₁^{ac} **3c** °वोत्सृजच्चै°] S₂Bh, °वोत्सृजच्चैव S₁, °वोत्सृजच्चै S₃ (unmetrical) **3d** जग्राह] S₁S₂^{pc}S₃RABh, ज(वा)ह S₂^{ac} • पुनः पुनः] S₁S₂S₃^{pc}RABh, पुन पुनः S₃^{ac} (unmetrical) **3f** वराहो] S₁S₂RABh, वराहे S₃ • ऽभ्यागमच्च तम्] S₂ABh, भ्यागतन्धतम् S₁, भ्यागम च तं S₃ (unmetrical) **4a** शिलां] S₁S₂RABh, शिला S₃ • महतीं] S₁S₂RABh, महती S₃ **4b** संक्रुद्धो] S₁S₂RABh, संक्रुद्धो S₃ **4c** कार्तिकेयाय] S₂S₃RA₃A₇Bh, कार्तिकेयच्च S₁ **5a** तामा°] S₁RABh, तमा° S₂S₃ **5a** बहुधा] S₁^{pc}S₂S₃RA Bh, बहु(वा) S₁^{ac} • नदन्तीं] S₂S₃RA₄A₇Bh, नदन्ती S₁ **5b** °रूपाम्] S₁S₂RABh, °रूपा S₃ **5d** °ज्वलितामि°] RABh, °ज्वलितां मि° S₁, °ज्वलितानि° S₂S₃ • °वोल्काम्] S₂S₃RA^{ac}Bh, °वोल्कान् S₁

ततश्चक्रं सहस्रारं युगान्ताग्निमसमप्रभम् ।
 शिलाग्रहणव्यग्राय गणाय व्यसृजत्प्रभुः ॥ ६ ॥
 तदन्तकप्रतीकाशं चक्रं सर्वसुरारिहम् ।
 विवेश न गणं तूर्णं ततस्तद्वनिवर्तत ॥ ७ ॥
 तन्निवृत्तं पुनश्चक्रमकृत्वा कार्यमुज्ज्वलम् ।
 न जग्राह तदा विष्णुरवमेने च तत्तदा ॥ ८ ॥
 तत्तदानर्चितं तेन चक्रं दानवघातिना ।
 विष्णुना प्रययौ क्षिप्रं स्वमेव भवनं प्रति ॥ ९ ॥
 तस्मिंश्चक्रे तदा याते भगवान्निन्दिवर्धनः ।
 वृक्षमुत्पाद्य वेगेन कुमारमभिजञ्चिवान् ॥ १० ॥
 अगण्य तं प्रहारं तु भगवाननलात्मजः ।
 शक्तिं संवर्तिकां क्रोधाच्चिक्षेप च ननाद च ॥ ११ ॥

7a तद०] तम० R 7cd] व्यानदत्स गणः शम्भोस्तत एत न्यवर्तत R 9a तत्तदा०] तन्तदा० R
 9b ०घातिना] ०घातिनम् R 9c क्षिप्रं] विप्र R 9d भवनं] भुवनं R 11a अगण्य तं] अपश्यत्
 R

6a सहस्रारं] सहस्राक्षं A 6d गणाय व्य०] गणपाया० A 7a तद०] तम० A 7cd] न वि-
 वेश गण शम्भोस्ततो गत्वा निवर्तत { ०तः A₃ } A 8a पुनश्च०] तत्र च० A 8cd विष्णुरवमेने] विष्णु
 वधमेने A₃A₄, विष्णुर्वव { ०धं A₇^{ac} } मेने A₇ 9a तत्तदानर्चितं तेन] तत्तदानिश्चितं तेन A₃, तत्तदाश्चितं
 तेन A₄ (unmetrical), तत्तदानर्चितंस्तेन A₇ 9b ०घातिना] ०घातिनं A 10a याते] A₇, जाते
 A₃A₄ 10d ०जञ्चिवान्] A₇^{pc}, ०जमिवान् A₃A₄A₇^{ac} 11a अगण्य] A₃A₇, आगत्य A₄ 11b
 ०ननलात्मजः] ०न् शैलजात्मजः A 11cd क्रोधाच्चि०] A₃A₇, क्रोधात् वि० A₄

6(c¹-c⁶) S₂ 7(a¹-a³)(a⁴) S₁ 9(d⁸) S₁

6a ततश्चक्रं] S₁S₂S₃^{pc}RABh, (तश्चश्च)ततश्चक्रं S₃ • सहस्रारं] S₁S₂RBh, सहस्रार S₃ (unmetrical)
 6c शिलाग्रहणव्यग्राय] S₂S₃RA, शिलाग्रहणदक्षाय S₁^{pc}, शिलाग्रहणः ऽ ऽ ऽ S₁^{ac}, विनायकस्याव्यग्राय
 Bh (conj.?) 6d व्यसृज०] S₁S₂RBh, च्यसृज० S₃ 7a तद०] em. Bh, तम० S₂S₃ 7b
 ०सुरारिहम्] RABh, ०सुरारिणुत् S₁, ०सुरारिघम् S₂, ०सुरारिचं S₃ 7c न] conj., स० S₁S₂S₃^{pc}
 Bh, सस० S₃^{ac} (unmetrical) 7cd गणं तूर्णं] em., ०गणन्तुर्णन् S₁, ०गणस्तूर्णन् S₂, ०गणस्तूर्ण
 S₃, ०गणस्तूर्णं Bh 7d ०द्वनिवर्तत] S₂S₃, ०द्वनिवर्तत(ः) S₁, ०द्विन्यवर्तत Bh (em.?) 8a त-
 न्निवृत्तं] S₁S₂^{pc}S₃^{pc}RABh, त(त्रा)वृत्तं S₂^{ac}, तनिवृत्तं S₃^{ac} 8ab ०श्चक्रम०] RBh (em.?), ०श्चक्रम्
 S₁, ०श्चक्रं म० S₂S₃ 9b चक्रं] S₁S₂RABh, चक्र S₃ 9d स्वमे०] S₁^{pc}S₂S₃RABh, स्वयमे०
 S₁^{ac} (unmetrical) • भवनं प्रति] S₁S₃ABh, भवम्प्रप्रति S₂ (unmetrical) 10b भगवान्] S₁S₂
 S₃^{pc}RABh, भगवा S₃^{ac} 11a अगण्य] S₁^{pc}S₂S₃A₃A₇Bh, अरण्य S₁^{ac} • तं] S₁S₂RABh, त S₃
 11c शक्तिं] S₁S₂RABh, शक्ति S₃ • संवर्तिकां] RABh, सम्वर्षिकां S₁, सम्वर्तकां S₂, सम्वर्तकं S₃
 11cd क्रोधाच्चि०] S₁S₂RA₃A₇Bh, क्रोधा चि० S₃

सा दहन्तीव तेजांसि नदन्ती बहुधा तदा ।
 हन्तुं वराहं प्रययौ शक्तिर्विद्युदिवाशुगा ॥ १२ ॥
 तामापतन्तीं वेगेन भगवान्नन्दिवर्धनः ।
 जघानास्त्रैर्बहुविधैर्नादयन्सिंहराडिव ॥ १३ ॥
 तानि सा भस्मसात्कृत्वा शक्तिः संवर्तिका शुभा ।
 विवेश हृदयं तस्य कामिनीव दृढं प्रिया ॥ १४ ॥
 स तथा भिन्नहृदयो योगेन परमेण ह ।
 योगीव देहं संत्यज्य देहेनान्येन तस्थिवान् ॥ १५ ॥
 सो ऽन्यदेहं समास्थाय पौराणं सुरसत्तमः ।
 देवैः सर्वैः परिवृतो जगाम भवमन्दिरम् ॥ १६ ॥
 तत्रापश्यन्महादेवं जटामुकुटधारिणम् ।
 चन्द्रलेखांशुजालौघनिरस्तमिरोत्करम् ॥ १७ ॥

12a सा दहन्ती°] सादयन्ती° R 14a तानि सा] तमस्त्रं R^{pc}, अनिशं R^{ac} 15a तथा] तय R 15d तस्थिवान्] भक्तिमान् R 16a ऽन्यदेहं] ऽन्यं देहं R 16b पौराणं] यौवनं R 17d °निरस्त°] °निभं सु° R

12a सा दहन्तीव] सादयति च A₃A₄, सा दहन्ती च A₇ 13a °मापतन्तीं] A₃A₇, °मापतन्ति A₄ 14b संवर्तिका] A₃A₄, शम्बर्तिका A₇ 14d दृढं प्रिया] दृढप्रियं A₃A₇, दृढं प्रियं A₄ 15c देहं] A₃A₇, देह A₄ 15d देहेना°] A₃, देहिना° A₄A₇ • तस्थिवान्] संस्थितः A 16a सो ऽन्य-देहं] योग्यदेहं A 16b पौराणं] पौराणां A • सुरसत्तमः] सुरसत्तम A 16c परिवृतो] A₃A₇, परिवृतै A₄

12(b¹-b⁶)(b⁷-d¹)(d²-d⁴) S₁ 15(a¹-a⁸)(b¹-c¹) S₁ 16(b⁸) S₁ 17(d⁴) S₁, (c⁸-d²)(d³-d⁴) S₃

12a दहन्ती°] S₂S₃A₇Bh, दहन्ति S₁ 12c हन्तुं] S₂RABh, हन्तु S₃ 12d शक्तिर्विद्युदि°] RA, ऽ(क्तिर्विद्युदि° S₁ (upper part lost), शक्तिदिव इ° S₂^{pc} (sec. hand), शक्ति(विद्युदि° ~ S₂^{ac}, शक्तिविद्युदि° S₃, शक्तिदिव्य इ° Bh (conj.?) • °वाशुगा] RA, °वाशुमा S₁ (tops lost), °वाशुगः S₂S₃Bh 13a तामापतन्तीं] S₁S₂RA₃A₇, तमापतन्ती S₃, तामापतन्ती Bh (typo) 13b भगवान्] S₁S₂RABh, भगवा S₃ 13c °नास्त्रैर्] S₁S₂RABh, °नास्त्रै S₃ 13cd °विधैर्नादयन्] S₂^{pc}RA Bh, °विधैर्नादयं S₁, °विधैर्नादयन् S₂^{ac}, °विधे नादयन् S₃ 14a तानि सा] S₁S₃ABh, तानिस्सा S₂ • भस्मसात्] S₂^{pc}RABh, भस्मसा S₁S₂^{ac}S₃ 14b शक्तिः] S₁S₂RABh, शक्ति S₃ • संवर्तिका] S₂S₃RA₃A₇Bh, संवर्तिका S₁ 14d दृढं] RA₃Bh (em.), दृढ° S₁S₂S₃ (anusvāra possibly lost in S₁) 15a भिन्न°] S₁S₂S₃^{pc}RABh, भिन° S₃^{ac} (unmetrical) 15c देहं] S₁S₂RA₃A₇Bh, देह S₃ • संत्यज्य] S₂S₃RA, सन्त्यज्का S₁, तं त्यज्का Bh (conj.) 16a ऽन्यदेहं] S₂^{pc}Bh, न्यदेहं S₁S₂^{ac}S₃ 16c देवैः स°] S₁RABh, देवैस्स° S₂, देवै स° S₃ • परिवृतो] S₁S₂S₃^{pc}RA₃A₇Bh, परिवृ S₃^{ac} (unmetrical) 17a °देव] S₁S₂RABh, °देव S₃ 17b °मुकुट°] S₂RABh, °मुकुट° S₁S₃ 17c °लेखांशुजालौघ°] S₂RABh, °लेखांशुजालौघ° S₁^{pc}, लेखांशुजालौघ S₁^{ac}, °लेखांशुजालौघ° S₃ 17d °निरस्तमिरोत्करम्] S₁^{pc}S₂^{pc}ABh, निरस्तमिरोत्करम् S₁^{ac} (unmetrical), °निरस्त(मि)मिरोत्करं S₂^{ac}, ऽ(स्तति)मिरोत्कर S₃ (upper parts of स्तति lost, anusvāra possibly lost)

भद्रपीठे समासीनं काञ्चने मणिभूषणे ।
 भ्राजमानं श्रियात्यर्थं पार्वत्या पार्श्वसंस्थया ॥ १८ ॥
 गणैश्च विविधाकारैर्बहुभिः कामरूपिभिः ।
 नृत्तगीतप्रियैर्नित्यं समन्तात्परिवारितम् ॥ १९ ॥
 तं दृष्ट्वा शंकरं विष्णुः प्रसन्नेनान्तरात्मना ।
 तुष्टाव विविधैः स्तोत्रैरिदं चोवाच सुस्वरम् ॥ २० ॥
 वाराहं रूपमास्थाय त्वत्तेजोबृंहितेन मे ।
 रणे विक्रम्य भगवन्हिरण्याक्षो निषूदितः ॥ २१ ॥
 त्वं देव कारणं नित्यं संभूतेः प्रलयस्य च ।
 त्वया सर्वमिदं व्याप्तं जगदव्यक्तमूर्तिना ॥ २२ ॥
 त्वत्प्रसादेन देवेश ब्रह्माहं शक्र एव च ।
 पूज्याः स्म लोके सततं तथैवान्ये दिवोकसः ॥ २३ ॥
 त्वयि प्रीते महादेव सर्वे प्रीता वयं प्रभो ।
 त्वयि क्रुद्धे च नाशो नो भविता नात्र संशयः ॥ २४ ॥

18b °भूषणे] °भूषिते R **18d** पार्वत्या पार्श्वसंस्थया] पार्वत्याः पार्श्वसंश्रयं R **19ab** °रेर्बहुभिः का-
 मं] °रेः कुर्वद्भिः समं R **19c** नृत्तं] नृत्यं R **20b** प्रसन्नेना°] प्रशक्तेना° R **21a** वाराहं]
 वराहं R **21b** त्वत्तेजोबृंहितेन मे] मया त्वत्तेजसा विभो R **21d** निषूदितः] निःसूदितः R **22b**
 संभूतेः] संभूतः R **22d** °मूर्तिना] °मूर्तिमान् R **23c** पूज्याः स्म] पूज्याश्च R **24c** नो] मे R

18a भद्रपीठे] A₃A₇, मद्रपीठे A₄ **18b** °भूषणे] °भूषिते A **19c** नृत्तं] नृत्यं A **20a** तं
 दृष्ट्वा शंकरं विष्णुः] त{तं A₇}तश्च शंकरं दृष्ट्वा A **20d** सुस्वरम्] A₃A₇, सुस्वरं A₄ **21a** वाराहं]
 A₃A₄, वराहं A₇ **21b** त्वत्तेजोबृंहितेन मे] मया त्वत्तेजसा विभो A **21c** भगवन्] A₃A₇, भगवान्
 A₄ **21d** हिरण्याक्षो निषूदितः] दैत्यो यं विनिःसूदितः A **22b** संभूतेः] संभूते A **23c-24b**]
 om. A

18(b⁶-b⁷) S₁ **22(b⁶-b⁷)** S₂ **23(d⁷)** S₁, (d⁶)(d⁷)(d⁸) S₂ **24(c⁵)** S₁, (b², c⁵) S₂

18a भद्रपीठे] S₁RA₃A₇Bh, चन्द्रपीठे S₂S₃ • समासीनं] S₁S₂^{PC}S₃RABh, समासीनां S₂^{AC} **18b**
 काञ्चने] S₂S₃RABh, काञ्चनैर् S₁ • °भूषणे] S₁S₂S₃, °भूषणे Bh (typo) **18c** °यात्यर्थं] S₁S₂R
 ABh, °यात्यर्थं S₃ **18d** पार्श्वं] S₁S₂S₃^{PC}RABh, पार्श्वं S₃^{AC} • °संस्थया] S₂S₃ABh, संस्थिया
 S₁ **19b** °बहुभिः] S₁S₃ABh, °बहुभिः S₂ (visarga possibly lost) • °रूपिभिः] S₁S₂^{PC}S₃RA
 Bh, °रूपिभिः S₂^{AC} **19c** °प्रियैर्] S₁S₂S₃^{PC}RABh, °प्रियैर् S₃^{AC} **20a** तं दृष्ट्वा] S₁S₃RBh, तन्द्रृष्ट्वां
 S₂ **20b** प्रसन्नेनान्तरा°] S₂^{PC}S₃^{PC}RABh, प्रसन्नेनान्तरा° S₁ (unmetrical), प्रसन्नेनान्तरा° S₂^{AC}, प्र-
 सनेनान्तरा° S₃^{AC} **20c** तुष्टाव] S₁^{PC}S₂S₃RABh, तुष्टा S₁^{AC} (unmetrical) **20cd** स्तोत्रै°] S₁S₂RA
 Bh, स्तोत्रै° S₃ **20d** सुस्वरम्] S₁S₂RA₃A₇Bh, सुस्वर S₃ **21a** वाराहं] S₂S₃A₃A₄Bh, वराहं
 S₁ **21b** °बृंहितेन] S₂S₃Bh, °बृंहितेन S₁ **21c** भगवन्] S₁RA₃A₇Bh, भगवान् S₂, भगवां S₃
21d निषूदितः] S₂^{PC}S₃Bh, निःसूदितः S₁, निषू(भि)तः S₂^{AC} **22b** संभूतेः] S₂Bh, संभूते S₁, संभूतेः
 S₃ **23b** ब्रह्माहं] S₂^{PC}S₃RABh, ब्रह्माणं S₁, ब्र(ह्मा)हं S₂^{AC} • शक्र ए°] S₂S₃RABh, शक्रमे° S₁
23c पूज्याः स्म] S₁^{PC}S₂^{PC}Bh, पूज्याम् S₁^{AC}S₂^{AC}S₃ **23d** दिवोकसः] S₁^{PC}S₃RBh, दिवो(क)सैः S₁^{AC},
 दि(वौ)+ °+(स): S₂ **24b** प्रीता] S₁^{PC}S₂S₃RBh, प्रीत S₁^{AC} **24c** च] S₁S₃RA, (व) S₂, वि° Bh
 (conj.)

स्तुवन्तमेवं भगवान्विष्णुं चन्द्रार्धशेखरः ।
 सहस्रसूर्यतेजस्कः प्रीतः प्रोवाच शंकरः ॥ २५ ॥
 भक्त्या तुष्टो ऽस्मि ते विष्णो देवकार्योद्यमेन च ।
 वरं वरय भद्रं ते यस्ते मनसि वर्तते ॥ २६ ॥
 विष्णुरुवाच ।
 यदि तुष्टो ऽसि नो देव यदि देयो वरश्च नः ।
 ततः पाशुपतं दिव्यं व्रतमादेष्टुमर्हसि ॥ २७ ॥
 यदाश्रित्य वयं सर्वे सशक्राः सर्वकामिकम् ।
 युद्धे जेष्याम दैतेयान्दुःखशोकविवर्जिताः ॥ २८ ॥
 देव उवाच ।
 अहं वः कथयिष्यामि गुह्यमेतत्सनातनम् ।
 व्रतं पाशुपतं दिव्यं येन कामानवाप्स्यथ ॥ २९ ॥
 इत्युक्त्वा देवदेवेशो देवानां हितकाम्यया ।
 ययौ दिवमथामन्त्र्य देवीं गिरिवरात्मजाम् ॥ ३० ॥

25b °न्विष्णुं च°] °न् विष्णुश्च R^{pc}, °न् विष्णु च R^{ac} • °शेखरः] °शेखरं R 25c सहस्र°] सह° R (unmetrical) 25cd °तेजस्कः प्रीतः] °तेजस्कं विष्णुं R 26d यस्ते] यत्ते R 27a नो देव] देवेश R 28c जेष्याम] जेष्यामि R 28d °विवर्जिताः] °विवर्जितः R^{pc}, °विवर्जितां R^{ac} 29 देव] देवदेव R 29d कामानवाप्स्यथ] सम्मानमाप्स्यथ R 30c °मथामन्त्र्य] °मुपामन्त्र्य R 30d देवी] देवान् R

25c °तेजस्कः] °तेजाक्षः A 25d प्रीतः] A₃A₇, प्रीत A₄ 26d यस्ते] यत्ते A 27a तुष्टो ऽसि] A₃, तुष्टो स्मि A₄, तुसि A₇ (unmetrical) 27c ततः] तदा A 27d-29c] om. A 29d °नवाप्स्यथ] A₃A₇^{pc}, °नवाप्सथ A₄A₇^{ac} 30c °मथामन्त्र्य] °मुपामन्त्र्य A

25(b², b⁶, c²) S₂ 29(d⁷) S₁ 30(c⁸, d³, d⁵-d⁸) S₁

25ab °मेवं भगवान्विष्णुं च°] S₂^{pc}ABh, °मेवं भगवां विष्णुश्च° S₁, °मेवम्भ(वतां) वि(ष्णुं) च° S₂^{ac}, °मेव भवतां विष्णु च° S₃ 25b °शेखरः] S₁^{pc}S₂^{pc}ABh, (°ख)खरः S₁^{ac}, (°शे)खरन् S₂^{ac}, °शेखरम् S₃ 25d प्रीतः] S₁^{pc}S₂A₃A₇Bh, प्रीत S₁^{ac}S₃ • शंकरः] S₁S₂^{pc}RABh, शंकरम् S₂^{ac}, शंकरं S₃ 26b °कार्योद्यमेन] S₁S₂^{pc}S₃RABh, °कार्योद्यमेव S₂^{ac} 27 विष्णुरुवाच] S₂S₃RABh (विष्णुरु in S₂S₃), विष्णु उ S₁ 27b वरश्च] S₁S₂RABh, वरस्व S₃ 27c ततः पाशुपतं] S₁R, यत्तत्पापहरन् S₂^{pc} (ह i.m., sec.hand), यत्तत्पाप(त)न् S₂^{ac} (unmetrical), यत्तत्पाशुपतन् S₃, यत्तत् पापहरं Bh 27d व्रत°] S₂S₃RBh, व्रत° S₁ 28a यदा°] S₂S₃RBh, यथा° S₁ 28b °शक्राः] S₁S₂RBh, °शक्रा S₃ • सर्व°] S₂S₃R, सार्व° S₁Bh 28c दैतेयान्] S₁S₂^{pc}RBh, दैत्येयां S₂, तैतेयां S₃^{ac} 28d °विवर्जिताः] S₁Bh, °विवर्जिता S₂S₃ 29 देव] S₁, देवदेव S₂Bh, देवदे S₃ 29a अहं वः कथयिष्यामि] R, हन्त वः कथयिष्यामि S₁Bh, अहन्तव(:) कथयिष्यामि S₂, हन्त वः कथयिष्यामि S₃ (unmetrical) 29b °त्सनातनम्] S₁S₂S₃^{pc}RBh, °त्सनातन S₃^{ac} 29c व्रतं] S₂S₃RBh, व्रतम् S₁ 29d कामानवाप्स्यथ] S₂S₃A₇^{pc}Bh, कामामवा(प्स्य)थः S₁ 30c ययौ] S₁S₂RABh, ययो S₃

अथ हिमगिरितुल्यचारुमूर्तिं वृषभवरं भगवांस्तदाभिरूढः ।
सुरगणसहितः प्रभुः सुमेरुं व्रतमुपदेष्टुमना जगाम शर्वः ॥ ३१ ॥

इति स्कन्दपुराणे दशोत्तरशतो ऽध्यायः ॥ ११० ॥

31a °तुल्य°] °तुल्यं R (unmetrical) **31b** °दाभिरूढः] °दाधिरूढः R **31d** शर्वः] सर्वम् R
Col. इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे +दशोत्तरशतो+ ऽध्यायः R

31a °तुल्यचारुमूर्तिं] °तुल्यचारुमूर्तिं° {°र्त्तिर् A₇} A₃A₇, °तुल्यश्चारुर्त्तिं A₄ (unmetrical) **31b** °दा-
भिरूढः] °दाधिरू° {°रु° A₇(unmetrical)} ढः A **31d**] व्रतसुरमुपदेष्टुं जगाम सर्वशः A₃ (unmetrical),
व्रतमुपदेष्टुं {°ष्टुं A₇} जगाम सर्वशः A₄A₇ (unmetrical) **Col.** इति {इति श्री° A₄} स्कन्दपुराणे एका-
शीतिसाहस्र्यां संहितायामम्बिकाखण्डे नवोत्तरशतं A

31(a³-b¹)(b⁹, c¹⁰, d⁶) S₁

31a हिमगिरितुल्य°] S₂S₃RABh, (गिरिहिमतुल्ये) S₁ • °मूर्तिं] S₂RBh, (°मर्त्तिर्) S₁ (vowel ऊ
possibly lost), °मूर्तिं S₃ **31b** भगवांस्तदाभि°] S₂, + ° भगवांस्तदाभि° S₁, भगवान्सदाभि° S₃,
भगवांस्तदाभि° Bh **31c** °सहितः] S₂RABh, °महितः S₁, °सहितं S₃ • प्रभुः] S₁S₂RABh,
प्रभु S₃ (unmetrical) **31d** व्रत°] S₂S₃RABh, व्रत° S₁ • जगाम] S₁S₂S₃^{pc}RABh, जगाम S₃^{ac}
(unmetrical) • शर्वः] S₃Bh, शर्व इति S₁ (इति part of col.), सर्वः S₂ **Col.** ° ॥ स्कन्दपुराणे
वराहरूपसंहारे आध्याय १६४ (in letter numerals) ॥ ° S₁, स्कन्दपुराणे दशोत्तरशतो ध्यायः ॥ S₂, °
॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः ११२ (in letter numerals) ॥ ° S₃, इति स्कन्दपुराणे हिरण्याक्षवधे वराहसंहारे
देवदेवस्य देवलोकगमनं नाम दशोत्तरशतो ध्यायः Bh

एकादशोत्तरशतो ऽध्यायः ।

व्यास उवाच ।

गते दिवं महादेवे व्रतमादेष्टुमुत्तमम् ।

एकाकिनी महादेवी किं चक्रे तदनन्तरम् ॥ १ ॥

सनत्कुमार उवाच ।

गते तस्मिन्महादेवे देवीं गिरिवरात्मजाम् ।

उपतस्थुर्महाभागा देव्यो लोकस्य मातरः ॥ २ ॥

भरतस्य सुताग्नेस्तु मालिनीत्यभिविश्रुता ।

शुभावती च देवस्य पर्जन्यस्य सुताव्यया ॥ ३ ॥

सावित्री वेदमाता च गायत्री दुर्गया सह ।

श्रीः कीर्तिञ्चैव लक्ष्मी च धृतिः प्रज्ञा तथैव च ॥ ४ ॥

1 व्यास उवाच] om. R 1c एकाकिनी महादेवी] एकाकिनी महादेवी R 1d-2a] om. R 2b देवीं] गौरिं R 2c °भागां R °भागां R 3a सुताग्नेस्तु] सुताग्नेयी R 3c शुभावती] सुतावनी R 3d पर्जन्यस्य] पर्य्यन्यस्य R 4a वेद°] देव° R 4b दुर्गया] भृङ्गया R 4c लक्ष्मी च] लक्ष्मीञ्च R

2d देव्यो] A₃A₇^{pc}, देव्या A₄A₇^{ac} 3a भरतस्य सुताग्नेस्तु] तव{ °च A₃} तस्य सुताग्नेयी A 3c शुभावती] A₄A₇, शुभावती A₃ 3d पर्जन्यस्य] A₃A₄, पर्य्यन्यस्य A₇ 4a वेद°] A₃A₇, देव° A₄ 4c लक्ष्मी च] A₄A₇, लक्ष्मीञ्च A₃ 4d धृतिः] भूतिः A₃A₇, भूति A₄

Manuscripts available for this chapter: S₁ (upto 68d; f. 171 lost) photos 3.10b (f. 169^f), 3.11a (f. 169^v), 2.35a (f. 170^f) and 2.34b (f. 170^v); S₂ exposures 118b-121a (f. 153^f-155^v); S₃ f. 168^v-171^v; R f. 184^f-186^v; A₃ f. 110^v-112^v; A₄ f. 156^f-158^v; A₇ f. 157^f-159^f.

1(speaker indicaion-a⁴)(a⁵-b¹, c⁸) S₁ 2(d²) S₂ 3(c¹-c³)(c⁶-c⁷)(c⁸)(d¹)(d²)(d³-d⁸) S₁

1 व्यास उवाच] ABh, व्यास S₁^{pc}, सन उ S₂^{ac}S₃ 2a तस्मिन्] S₁S₂S₃A, दिवं Bh (conj.?) • °देवे] S₁S₂S₃^{pc}ABh, °देवी S₃^{ac} 2b देवीं] S₁S₂ABh, देवी S₃ • °रात्मजाम्] S₁^{pc}S₂S₃RABh, °रात्मजात् S₁^{ac} 2c उपतस्थुर्] S₂RABh, उपतस्थु S₁S₃ 2cd °भागा देव्यो] S₁S₂^{pc}A₃A₇^{pc}Bh, °भाग(त्स्यो) S₂^{ac} (unmetrical), °भागं देव्यो S₃ 2d मातरः] S₂^{pc}RABh, मातराः S₁, मातरं S₂^{ac}S₃ 3a भरतस्य] S₂S₃RBh, भरथस्य S₁ • सुताग्नेस्तु] S₂Bh, सुराग्ने तु S₁, सुताग्ने तु S₃ 3b °नीत्यभि°] S₁^{pc}S₂S₃RABh, °नीत्यम्भि° S₁^{ac} 3c शुभावती] S₁A₄A₇, शुचावती S₂S₃Bh • च देवस्य] S₂RABh, (व) - - - S₁ (last akṣara has subscript य्, second and third illegible akṣaras possibly by a second hand), च देवस्य S₃ 3d पर्जन्यस्य] S₂A₃A₄Bh, ऽ - - - S₁ (second akṣara has subscript ज्), पर्जन्यस्य S₃ 4a वेद°] S₁A₃A₇Bh, देव° S₂S₃ 4c श्रीः] S₁S₂^{pc}RABh, श्री S₂^{ac}S₃ • लक्ष्मी च] S₁S₂S₃A₄A₇, लक्ष्मीञ्च Bh 4d धृतिः] S₂S₃RBh, धृति S₁

ख्यातिर्दितिर्दनुश्चैव अदितिः सिंहिका खशा ।
 राका कुहू सिनीवाली तथैवानुमती शुभा ॥ ५ ॥
 गङ्गा सरस्वती चैव तथान्याः सरितः शुभाः ।
 ऋषीणां पत्नयो याश्च देवानां यक्षरक्षसाम् ।
 उरगाणां खगानां च गन्धर्वाणां तथैव च ॥ ६ ॥
 एताः सर्वास्तथागम्य नमस्कृत्वा च पार्वतीम् ।
 पप्रच्छुः सर्वधर्मज्ञां धर्म धर्मार्थसंश्रिताः ॥ ७ ॥
 केन धर्मेण देवेशे तपसा वा शुभानने ।
 सुमहत्प्राप्यते पुण्यं किं चाक्षय्यं प्रकीर्तितम् ॥ ८ ॥
 देव्युवाच ।
 युष्माकं तु हितार्थाय लोकानां चैव सुव्रताः ।
 कथयिष्याम्यहं धर्मं यथावदनुपूर्वशः ॥ ९ ॥

5b खशा] तथा R 5c कुहू सिनीवाली] कुहूः शिनीवाली R 5d तथैवानुमती शुभा] तथा भानुमती प्रभा R 6c °णां पत्नयो याश्च] °णाञ्चैव पत्न्यस्तु R 6f गन्धर्वाणां] गन्धर्व्वणान् R (unmetrical) 7ab सर्वास्तथागम्य नमस्कृत्वा] सभ्यास्तथागत्य नमस्कृत्य R 7c पप्रच्छुः] पपृच्छुः R 7cd °धर्मज्ञां धर्म] °धर्मज्ञाः सर्व° R 8a देवेशे] देवो हि R 8b वा] च R 8d किं चाक्षय्यं प्र°] तदः कथय R

5a ख्यातिर्] A₃A₇, ख्याति° A₄ (unmetrical) 5b °का खशा] °काय सा A₄A₇, °काय सा A₃ 5c राका कुहू] कुहूश्चैव A₃A₄A₇^{pc}, (रा+का+)/कुहूश्चैव A₇ • सिनीवाली] A₃A₄, शिनीवाली A₇ 5d तथैवानुमती] तथा भानुमती A 6b तथान्याः] A₃, तथान्य° A₄, तथान्या A₇ • शुभाः] A₃A₄, शुभा A₇ 6c पत्नयो याश्च] याश्च{या च A₄A₇^{ac}} पत्न्यो वै A 6d °रक्षसाम्] °रक्षसः A₃A₇, °रक्षसाः A₄ 6e उरगाणां] उरगानां A 7c पप्रच्छुः] A₃A₇, पपृच्छ A₄ 7cd °धर्मज्ञां धर्म धर्मार्थ°] °धर्मज्ञा धर्मार्थं धर्म° A 8a देवेशे] धर्म्मं सि A₃, धर्मो सि A₄, धर्म्मंशि A₇ 8b शुभानने] शुभानना A 8d चा°] वा° A 9b सुव्रताः] A₇, सुव्रता A₃A₄

6(d⁸) S₁

5a ख्यातिर्दितिर्] S₁S₂RA₃A₇Bh, ख्यातिर्दिति° S₃ (unmetrical) 5b अदितिः] S₁S₂RABh, अदिति° S₃ (unmetrical) • सिंहिका] S₂S₃RABh, सिंहिका S₁ • खशा] S₂S₃Bh, खषा S₁ 5c कुहू] S₁S₂S₃, कुहूः Bh (em.?) • सिनीवाली] S₁S₂S₃^{pc} A₃A₄Bh, पिनीवाली S₃^{ac} 5d °वानुमती] S₁S₂S₃, °वानुमतिः Bh (em.) 6b तथान्याः सरितः] S₂S₃RA₃Bh, तथान्या सरितः S₁ • शुभाः] S₁S₂^{pc}RA₃A₄Bh, शुभा S₂^{ac}S₃ 6c °णां पत्नयो याश्च] em., °णां पत्न(गा)+यो+ गाश्च S₁, °णाम्पत्न्ययो याश्च S₂S₃, °णां चैव याः पत्न्यो Bh (conj.) 6d °रक्षसाम्] RBh (em.?), °रक्षसा(म्) S₁, °रक्षसां S₂, °रक्षसा S₃ 6e उरगाणां] S₁RBh, उरगानां S₂S₃ • खगानां च] S₂S₃RABh, खगाणाञ्च S₁ 7a एताः] S₂^{pc}RABh, एतां S₁, एता S₂^{ac}S₃ • सर्वास्तथा°] S₂S₃^{pc}ABh, सर्वास्तथा° S₁, सर्वास्तदा° S₃^{ac} 7b पार्वतीम्] S₁S₂RABh, पार्वती S₃ 7c पप्रच्छुः] S₁S₂A₃A₇Bh, प्रप्रच्छु S₃ • °धर्मज्ञां] em., °धर्मज्ञा S₁, °धर्मज्ञा S₂S₃Bh 8c सुमहत्] S₁S₂S₃RA, सुमहत् Bh (typo) 9 देव्युवाच] S₂S₃RABh (देव्यु in S₂), देव्य उ S₁ 9b सुव्रताः] RA₇Bh (em.?), सुव्रत S₁ (right side lost), सुव्रता S₂S₃ 9cd °म्यहं धर्मं य°] S₂RABh, °म्यहन्धर्म्मन्य° S₁, °मन्धर्म्मं य° S₃ (unmetrical) 9d °थावदनु°] S₂S₃RABh, °थानुवद S₁

अन्नदानात्परं दानं नैव किञ्चिद्धि विद्यते ।
 अन्नाद्भवन्ति भूतानि तस्मात्तदधिकं स्मृतम् ॥ १० ॥
 अन्नं यस्तु सुसंस्कृत्य प्रयच्छेत द्विजातये ।
 स सर्वकामान्नाप्नोति पूज्यते च त्रिपिष्टपे ॥ ११ ॥
 मयूरहंसयुक्तं च सर्वकामसमृद्धिमत् ।
 विमानं सूर्यसंकाशमन्नदो लभते शुभम् ॥ १२ ॥
 यदि मानुष्यमायाति कदाचित्स नरोत्तमः ।
 धनधान्यसमाकीर्णं कुले जायति रूपवान् ॥ १३ ॥
 यथाशक्ति तु यो दद्याद्दिवसे दिवसे नरः ।
 स तेन कर्मणाप्नोति प्रजापतिसलोकताम् ॥ १४ ॥
 कदाचिदपि यो दद्यादन्नं विप्राय संस्कृतम् ।
 तस्यापि तच्छ्रुतगुणं सहस्रगुणमेव च ।
 उपतिष्ठति लोकेषु इहापि च सुखी भवेत् ॥ १५ ॥
 अवधूतमवज्ञातमसत्कृतमथापि च ।
 अन्नं प्रदद्याद्यो देवि यादृशं तादृशं शुभे ॥ १६ ॥

11ab = DS p. 365. **11cd** DS p. 365: सर्वान् कामानवाप्नोति पूज्यते च त्रिपिष्टपे । (var. सर्वकामा°)
12ab DS p. 365: मयूरहंसयुक्तं सर्वकामसमृद्धिवत् । **12cd** = DS p. 365 **13** DS p. 365: यदि
 मानुषतां याति कदाचिन्नरसत्तमः । धनधान्यसमाकीर्णं कुले जायते रूपवान् । (var. °न्नरसत्तमः) **14** DS
 p. 365: यथाशक्त्या तु तद्दद्याद्दिवसे दिवसे नरः । स तेन कर्मणा प्राप्तः प्रजापतिसलोकताम् । **15ab** DS
 p. 365: कदाचिदपि यो दद्यादन्नं विप्राय सत्कृतम् । (var. संस्कृतं) **15c-f** = DS p. 365-66

11c स सर्वकामान्नाप्नोति] सर्वकामानवाप्नोति R **11d** °पिष्टपे] °विष्टपे R **12cd** °संकाशम°]
 R^{pc}, °संकाशं म° R^{bc} **13d** जायति] जायते R **14a** °शक्ति तु यो] °स्वशक्तितो R **14c-**
16b] om. R **16c** अन्नं प्रदद्याद्यो देवि] अद्वयान्नं (हि)+न+ यो दद्याद् R **16d** शुभे] भवेत् R

10-20] om. A (eyeskip)

10(c¹) S₁, (a⁵, b³, c⁵-c⁶)(c⁷-c⁸) S₂ **11(a⁵)** S₁ **12(c⁴-c⁵)** S₁, (a⁸) S₂ **13(b⁷-b⁸)** S₁, (c¹-
 c²)(c³-c⁴, c⁷-d¹)(d²-d⁵) S₂ **15(c⁵-c⁶, c⁸)** S₁

10a °दानात्] S₁S₂^{pc}RBh, °दानं S₂^{ac}S₃ **10b** किञ्चिद्धि] S₁RBh, (कि)च्चिच्च S₂, किच्चि S₃
 (unmetrical) **10c** अन्नाद्] S₁S₂RBh, अनाद् S₃ • भूतानि] RBh (conj.?), सत्वानि S₁,
 (भू)-ञ S₂, भूत्वानि S₃ **11c** स सर्वकामान्नाप्नोति] S₁S₃Bh, सर्वकामानवाप्नोति S₂ **11d** °पिष्टपे]
 S₂S₃, °पिष्टपे S₁, °विष्टपे Bh (em.?) **12a** °युक्तं च] S₂S₃R, °युक्तेन S₁Bh **12b** °समृद्धिमत्]
 S₂S₃R, °समृद्धिना S₁Bh **12cd**] R^{pc} (cf. DS), विमाने(नाङ्क)भासेन अन्नदो याति वै दिवम् S₁,
 विमानं सू+र्य+संकाशं मन्नदो लभते शुभम् S₂, विमानं सूर्यसंकाशं मनदो लभते शुभं S₃, विमानेनाङ्कभासेन
 अन्नदो याति वै दिवम् Bh **13a** मानुष्यमा°] S₂S₃RBh, मानुष्यतां S₁ **13cd** °कीर्णं कुले जायति]
 S₁S₃, (कीर्णं कु)ञ-ञ S₂, °कीर्णः कुलीनः स्याच्च Bh (conj.) **14a** °शक्ति तु] em. Bh (silently),
 °शक्तिन्तु S₁S₂, °शक्तिं तु S₃ • दद्याद्] S₂^{pc}RBh, दद्या S₁S₂^{ac}S₃ **15b** °दन्नं] S₂Bh, °दन्न S₁S₃
 (anusvāra possibly lost in S₁) **15c** °गुणं] S₁S₂S₃^{pc}Bh, °गुण° S₃^{ac} **15e** °तिष्ठति] S₁S₂^{pc}S₃
 Bh, °तिष्ठ((लो))+ति+ S₂ **15f** च सुखी] S₁S₂S₃^{pc}Bh, (सुमु)खी S₃^{ac} **16c** अन्नं] S₁S₂Bh, अन
 S₃ • °दद्याद्यो] S₂^{pc}Bh, °दद्या यो S₁, °दद्याद्या S₂^{ac}S₃ • देवि] S₁S₂S₃, देव्यो Bh (conj.)
16d °दृशं शुभे] em., °दृशम्भवेत् S₁, °दृश शुभे S₂S₃ (unmetrical), °दृश शुभाः Bh (conj.)

तस्यापि नरके घोरे यात्यमानस्य राक्षसैः ।
 उपतिष्ठेत बधुधा तृप्तिर्येनास्य जायते ॥ १७ ॥
 यदि मानुष्यमायाति कदाचित्स नरः पुनः ।
 स्नेच्छेषु भोगी भवति रमते च यथामरः ॥ १८ ॥
 अन्नमेवं विशिष्टं हि न तस्मात्परमं भुवि ।
 अन्नं प्रजापतिः प्रोक्तं स च संवत्सरो मतः ।
 संवत्सरश्च यज्ञो ऽसौ यज्ञे सर्वं प्रतिष्ठितम् ॥ १९ ॥
 तस्माद्भवन्ति भूतानि स्थावराणि चराणि च ।
 तस्मादन्नं विशिष्टं तु सर्वेभ्य इति वै श्रुतिः ॥ २० ॥
 अन्नदानात्परं दानं नैव किञ्चिद्धि विद्यते ।
 अन्नाद्भवन्ति भूतानि तस्मात्तद्वै प्रशस्यते ॥ २१ ॥
 सुगन्धाः शीतलाश्चापो रसैर्दिव्यैः समन्विताः ।
 यः प्रयच्छति विप्रेभ्यस्तस्य दानफलं शृणु ॥ २२ ॥

22ab = DK 19.62ab, DS p. 343, KR p. 589 and DKK p. 45 (सुगन्धा in DS (typo)); HeDKh p. 989: सुगन्धाः शीतलाश्चापि रसैर्दिव्यैः समन्विताः । (the quotation of 22–23 in HeDKh is attributed to the Padmapurāṇa) **22cd** = DK 19.62cd, DS p. 343 and HeDKh p. 989; KR p. 589 and DKK p. 45: यः प्रयच्छति विप्रेभ्यस्तस्य पुण्यफलं शृणु ।

17b यात्यमानस्य] पात्यमानस्य R **17b** तृप्तिर्येनास्य] मृत्युर्येनास्य (षा) R (unmetrical) **18c** स्नेच्छेषु] स्नेच्छे च R **19a** अन्नमेवं] अन्नमेव R **19b** न तस्मात्] तत्तस्मात् R **19e** संवत्सरश्च] संवत्सरस्य R **19f** यज्ञे सर्वं] सर्वं यज्ञे R **20d** वै श्रुतिः] विश्रुतिः R **21d** अन्नमेवं] अन्नमेव R **22b** समन्विताः] सुगन्धिभिः R

21a अन्नदानात्] अदानात् A₃ (unmetrical), अथ दानात् A₄, अन्नदानः A₇ **21b** किञ्चिद्धि] किञ्चिच्च A **21d** अन्नमेवं] अन्नमेव A₃, अन्नमेव A₄, अन्नमेव A₇ • अशस्यते] A₃A₄, अशस्यते A₇ **22a** सुगन्धाः] A₃A₄, सुगन्धा A₇ • शीतलाश्चापो] शीतला आपो A₃A₇, शीतलाश्रयो A₄

17(c¹-c⁴)(c⁵)(c⁶, d¹-d⁴)(d⁵)(d⁶-d⁷)(d⁸) S₁ **18**(a¹-b³)(b⁴, c¹-c⁴)(c⁵-d⁸) S₁ **19**(a¹-a⁷, b³, b⁸) S₁, (a⁶-a⁸)(b¹)(b²) S₃ **20**(a¹)(a²)(a³)(a⁴-a⁵, b³, c⁴) S₁ **21**(a¹-a²) S₁, (d¹-d³)(d⁴-d⁵)(d⁶) S₃

18a मानुष्यमा •] S₂S₃RBh, (मानुष्य-ता) S₁ (upper parts lost, retraced) **18b** नरः] S₂S₃RBh, पुनः S₁ **18c** स्नेच्छेषु] S₂Bh, स्नेच्छे सु • S₃ **19a** अन्नमेवं] S₂S₃, (अन्नमेव) S₁ (upper parts lost), अन्नमेवं Bh (typo) **19b** न तस्मात्] S₁, तस्मान्न S₂Bh, त् (स्मात्) S₃ **19c** अन्नं] S₁ S₂RBh, अन्नं S₃ • अपतिः प्रोक्तं] S₂S₃RBh, अपतिप्रोक्त S₁ **19f** सर्वं] S₁^{pc}S₂Bh, संवत् S₁^{ac}, सर्वं S₃ **20c** अन्नं] S₂S₃^{pc}RBh, अन्नं S₁, अन्नं S₃^{ac} • विशिष्टं तु] S₁S₂S₃R, विशिष्टन्तु Bh (typo) **20d** श्रुतिः] S₁S₂^{pc}RBh, श्रुति S₂^{ac}S₃ **21a** अन्नदानात्] S₁RBh, अन्नदानां S₂, अन्नदानं S₃^{pc}, अन्नदानं S₃^{ac} **21ab** अन्नं नैव] S₁S₂RABh, अन्नं नैव S₂ **21cd**] S₁ has this after 23cd. **21c** अन्नाद्भवन्ति] S₁RABh, अन्नाद्भवति S₂, अन्नाद्भवति S₃ **21d** अशस्यते] S₁RA₃A₄Bh, अपश्यते S₂, अशस्यते S₃ **22a** सुगन्धाः] S₂S₃RA₃A₄Bh, सुगन्धा S₁ **22b** रसैर्दिव्यैः स •] S₂RABh, रसैर्दिव्यैस्स • S₁, रसैर्दिव्यैः स • S₃ • अमन्विताः] S₂S₃ABh, अमन्विता S₁ **22cd** विप्रेभ्यस्त •] S₁RABh, विप्रेभ्यो त • S₂, विप्रेभ्यस्त • S₃ **22d** शृणु] S₁S₂^{pc}RABh, शृणुः S₂^{ac}S₃

विमानं सूर्यसंकाशमप्सरोगणनादितम् ।
 सो ऽधिरुह्य दिवं याति वरुणस्य सलोकताम् ॥ २३ ॥
 तत्रासावयुतान्यष्टावुषित्वा देववत्सुखी ।
 कुले महत्यसंकीर्णे जायते धनधान्यवान् ॥ २४ ॥
 अपां तु पूर्णं यो भाण्डं ब्राह्मणाय प्रयच्छति ।
 रसास्तस्योपतिष्ठन्ति पूज्यते च दिवं गतः ॥ २५ ॥
 भाजनानि च यो दद्यात्सुपूर्णानि शुभानने ।
 भाजनं स्यात्स भोगानां तारयेच्च पितृन्भयात् ॥ २६ ॥
 तडागं यस्तु कुर्वीत अपां देवि समृद्धिमत् ।
 गावः पिबन्ति वै यत्र सर्वे जन्तव एव च ॥ २७ ॥

23ab DK 19.63ab, DS p. 343, KR p. 589, DKK p. 45 and HeDKh p. 989: विमानं सूर्यसंकाशमप्सरोगणसेवितम् । **23cd** = DK 19.63cd, DS p. 343, KR p. 589, DKK p. 45 and HeDKh p. 989 **24ab** = DS p. 343 and KR p. 590; DKK p. 45: तत्र वर्षायुतान्यष्टावुषित्वा देववत् सुखी । **24cd** = KR p. 590 and DKK p. 45; DS p. 343: असङ्कीर्णे कुले शुद्धे जायते धनधान्यवान् । (var. कुले महत्यसंकीर्णे) **25ab** DS p. 355: अद्रिस्तु पूर्णं यो भाण्डं ब्राह्मणाय प्रयच्छति । (var. अपान्तु); DKK p. 45: अपां पूर्णं तु यो भाण्डं ब्राह्मणाय प्रयच्छति । **25cd** DS p. 355: रसास्तस्योपतिष्ठन्ते पूज्यते च दिवं गतः । (var. वसास्त° and °तिष्ठन्ति); DKK p. 45: रसास्तस्योपतिष्ठन्ति पूज्यते च वियद्गतः । **26** DS p. 355: भाजनानि च यो दद्यात्पूर्णानि शुभानने । भाजनः स महाभागस्तारयेच्च पितृन् भयात् ।

23d सलोकताम्] च लोकताम् R **24ab** °ष्टावुषित्वा देववत्] °ष्टौ वर्षाणां स्थितवान् R **24d** धन-
 धान्यवान्] धनवान् सुखी R **25a** तु पूर्णं यो भाण्डं] पूर्णन्तु भाण्डं यो R **25c** °तिष्ठन्ति] °तिष्ठन्ते
 R **26b** °त्सुपूर्णानि शुभानने] °दापःपूर्णानि शोभनाः R **27b** देवि] पूर्णं R

23ab °संकाशम°] A₃A₄, °सङ्काशं म° A₇ **23c** ऽधिरुह्य] A₃, भिरुह्य A₄A₇ **24ab** तत्रासाव-
 युतान्यष्टावु°] तत्रासौ वत्सराण्यष्टावु° { °ष्टा उ° A₄ } A₃A₄, तत्र सौवसूतान्यष्टावु° A₇ **24b** °त्सुखी]
 °त्सुखं A₃A₇^{pc}, °न्मुखं A₄A₇^{pc} **24d** धनधान्यवान्] धनवान् सुखी A **25a** तु पूर्णं] पूर्णं तु A
25cd] om. A₇ **25c** रसास्तस्योप°] रसकुल्योप° A₃A₄ **26ab**] om. A **26c** भोगानां]
 भाग्यानां A₃A₇, भागानां A₄ **26d** पितृन्] A₃A₇, पितृन् A₄ **27b** अपां] A₃A₇, अयां A₄ •
 देवि] देव्यः A

23(c¹) S₁ **24(a¹)**(a⁴, a⁷) S₁ **26(a¹)** S₁

23ab °संकाशम°] RA₃A₄Bh, °सङ्काशं ह्य° S₁, °संकाशं म° S₂S₃ **23d** After this S₁ has 21cd.
24ab °ष्टावुषित्वा] S₂A₃A₇Bh, °ष्टौ चोषित्वा S₁, °ष्टावुषित्वा S₃ **24c** °संकीर्णं] S₁S₂S₃RA,
 °संकीर्णो Bh (typo?) **25a** अपां तु] S₁S₂S₃, आपान्तु Bh (typo) • पूर्णं] S₁S₂Bh, पूर्णं S₃
 • भाण्डं] S₂ABh, भाण्ड S₁S₃ **25c** रसास्त°] RBh, रसा त° S₁, रसस्त° S₂S₃ **26b** °त्सु-
 पूर्णानि] S₂S₃Bh, °त्स पूर्णानि S₁ • शुभानने] S₁S₂S₃, शुभाननाः Bh (conj.) **26c** भाजनं]
 S₂S₃RABh, भाजन S₁ **26cd** °नां तारयेच्च] S₁RABh, °नांस्तारणाच्च S₂, °नांस्तारणा च S₃ **26d**
 पितृन्भयात्] S₂RA₃A₄Bh, पितृन्भयात् S₁, पितृन्भयात् S₃ (unmetrical) **27b** अपां] S₁S₂RA₃A₇Bh,
 अपा S₃ • देवि] S₁S₂S₃, देव्यः Bh • समृद्धिमत्] S₂S₃RABh, समृद्धिमान् S₁ **27c** गावः]
 S₁^{pc}S₂RA, गावा S₁^{pc}, गाव S₃, अपः Bh (conj.?) • पिबन्ति] S₂S₃RABh, पिबन्ति S₁ • वै]
 S₁S₂RABh, वै S₃

तारयित्वा च स पितृस्तथैव च पितामहान् ।
 प्रपितामहांश्च लोकेषु कामगेषु विहंगमः ।
 चरते देववद्देवि वर्षायुतशतानि षट् ॥ २८ ॥
 पुनश्च मानुषे लोके सर्वरोगविवर्जितः ।
 भोगी भवति भोगानां राजमात्रश्च जायते ।
 दाता यज्वा च बलवान्सुप्रभः प्रियदर्शनः ॥ २९ ॥
 अवटं यो नरः कुर्यादपां पूर्णं शुचिस्मिते ।
 दद्याच्च ब्राह्मणेभ्यस्तं भोजयित्वा यथार्थवत् ॥ ३० ॥
 अष्टाभिः सुविचित्राभिः पताकाभिरलंकृतम् ।
 ध्वजेन वैजयन्त्या च पुष्पैश्च समलंकृतम् ॥ ३१ ॥
 स तारयित्वा तु पितृन्विमानेन नरोत्तमः ।
 यात्यप्सरोपगीतेन वरुणस्य सलोकताम् ॥ ३२ ॥

30ab DK 20.20ab and HeDKh p.1002: अवटं यो नरः कुर्यादपां पूर्णं सुशोभनम् । **30cd** DK 20.20cd: दद्याच्च ब्राह्मणेभ्यस्तं भोजयित्वा यथाविधि ।; HeDKh p.1002: दद्यात् सुब्राह्मणेभ्यस्तम्भोजयित्वा यथाविधि । **31ab** = DK 20.21ab and HeDKh p.1002 **32ab** DK 20.21cd: पितृस्तारयते पञ्चात्तं दत्त्वा स नरोत्तमः ।; HeDKh p.1002: पितृस्तरेत पञ्चाशत्तं दत्त्वा च नरोत्तम । (var. पञ्चात्तं) **32cd** DK 20.21ef and HeDKh p.1002: यात्यप्सरःसुगीतेन वरुणस्य सलोकताम् ।

28a स] वै R **28c** प्रपितामहांश्च] मातामहांश्च R **28e** °वद्देवि] °राड्भव्यो R **29a** मानु-
 षे] मानुषो R **29b** °रोग°] °शोक° R **29d** राजमात्र°] राजामात्य° R **30b** शुचिस्मिते]
 शुचिस्मिताः R **30cd** °स्तं भोजयित्वा] °स्तु जपित्वा वा R **31cd**] om. R

28ab पितृस्त°] A₃A₇, पितृस्त° A₄ **28e** चरते] रमते A₇, रमंते A₃A₄ • °वद्देवि] °वत् दे-
 व्या A **29d** राजमात्र°] राजामात्य° A **29e** दाता यज्वा च बलवान्] भोक्ता दाता च भगवान्
 A **30b** शुचिस्मिते] शुचिस्मिताः A **30c** दद्याच्च] A₇, दत्त्वा च A₃A₄ **31a** °विचित्राभिः]
 °पवित्राभिः A **31cd**] om. A **32a** स तारयित्वा तु पितृन्] तारयित्वा पितृन् {पितृन् A₄} सर्वान्
 A

28(e¹-e²) S₁, (a⁸) S₂ **30**(d⁷-d⁸) S₁, (a³)(a⁷-a⁸, b²) S₂ **31**(a¹-a²)(a³-a⁴) S₁ **32**(d⁸) S₂

28a च] S₂S₃RABh, om. S₁ (unmetrical) **28ab** पितृस्त°] S₁S₂RA₃A₇Bh, पितृन्स° S₃ **28b**
 च] S₂S₃RABh, स S₁ **28d** कामगेषु] S₁RA, कामकेषु S₂S₃, कामकेषु Bh (typo, em. to कामिके-
 षु?) **28e** °वद्देवि] S₁S₂^{PC}, °व देवि S₂^{AC}S₃ (unmetrical), °वद्देव्यो Bh (em.?) **28f** °शतानि]
 S₁S₂S₃RA, °शातानि Bh (typo, unmetrical) **29d** राज°] S₁^{PC}S₂S₃Bh, रज° S₁^{AC} **29e** यज्वा
 च] S₂S₃R, यज्ञाय S₁, यज्या च Bh (typo) **29f** °प्रभः] S₁S₂RABh, °प्रभ S₃ **30a** अवटं]
 S₁^{PC}S₂RABh, अ(म)टं S₁^{AC}, अव+ट+ S₂^{PC}, अवं S₂^{AC} (unmetrical) **30b** पूर्णं] S₁S₂RABh, पूर्णं
 S₃ • शुचिस्मिते] S₁, समद्युते S₂S₃, शुचिस्मिताः Bh **30c** दद्याच्च] S₂RA₇Bh, दद्याच्च S₁, दद्या
 च S₃ • ब्राह्मणे°] S₁S₂RABh, ब्रह्मणे° S₃ **31a** अष्टाभिः सु°] RA, सु° (सु°) S₁, अष्टाभिर°
 S₂S₃, अष्टाभिश्च Bh (conj.?) • °विचित्राभिः] S₁S₂RBh, °विचित्राभि S₃ **31d** पुष्पैश्च] S₁Bh,
 पुष्पैश्च S₂ (tops faint), पुष्पै च S₃ **32c** °त्यप्सरोप°] S₂S₃RABh, °त्यप्सरस° S₁

हिरण्यं हेम भूमिं वा तिलान्नन्नानि वापि यः ।
 प्रदद्यात्सर्वभूतेभ्यस्तस्य पुण्यफलं शृणु ॥ ३३ ॥
 स विमानेन महता सर्वलोकसमन्वितः ।
 इन्द्रलोकं स संप्राप्य मोदते विबुधो यथा ॥ ३४ ॥
 ततश्च्युतश्च धर्मात्मा सर्वकामसमृद्धिमान् ।
 कुले महति लोकेशो जायते सुभगश्च ह ॥ ३५ ॥
 यस्तु वृक्षं प्रकुरुते छायापुष्पफलोपगम् ।
 पथि देवि नरः सोम्ये स तारयति वै पितृन् ॥ ३६ ॥
 तथैव दत्त्वा विप्रेभ्यो निष्क्रीय च पुनर्नरः ।
 स यत्फलमवाप्नोति तच्छृणुष्व महाप्रभे ॥ ३७ ॥
 यावद्वृक्षस्य पुष्पाणि उपयुज्यन्ति देहिनः ।
 फलानि चैव भक्ष्यन्ते जन्तुभिः फलितस्य तु ॥ ३८ ॥

36ab = DK 21.27ab and HeDKh p. 1033 **36cd** DK 21.27cd: पथि देव्यो नरः पापात्सन्तारयति वै पितृन् ; HeDKh p. 1033: पथि दिव्ये नरः पापात् सन्तारयति वै पितृन् । **37ab** DK 21.28ab: तथैव दत्त्वा विप्रेभ्यो निष्क्रीणाति च तत्पुनः । **38ab** DK 21.28cd: यावत्फलानि पुष्पाणि उपयुज्यन्ति देहिनः ।

33a हेम भूमिं वा] काञ्चनं दिव्यं R **33b** ञ्नन्नानि] ञ्नन्नानि R • यः] च R **33d** पुण्यं] दानं R **34a** स विमानेन महता] परिमाणेन दिव्येन R **35a** ञ्च्युतश्च धर्मात्मा] ञ्च्युतश्च धर्मत्मा R **35c** लोकेशो] लोकेषु R **35d** ह] (ह)भग+श्च ह R (unmetrical) **36a** प्रकुरुते] प्रकुर्वति R **36c** देवि] देव्ये R • सोम्ये] सोम्यः R^{pc}, सो ऽपि R^{ac} **37b** निष्क्रीय च पुनर्नरः] निष्कुटम्वापि यो नरः R **37c** स यत्फलमं] यत्फलं समं R **37d** ञ्च महाप्रभे] ञ्चं महाप्रभाः R **38a** यावद्] परं R **38b** उपयुज्यन्ति] उपयुह्यन्ति R **38c** भक्ष्यन्ते] पुष्पाणि R **38d** तु] च R

33b तिलान्] A₄, तिकान् A₃, तिनान् A₇ • वापि यः] यापि च A₄A₇, यानि च A₃ **34c** इन्द्रलोकं स] स इन्द्रलोकं { °क A₄ } A **35a** ततश्च्युतश्च] ततः सो पि च A **35b** °कामं] °लोकं A **35c** लोकेशो] लोकेषु A **36c** पथि] A₇, पार्थं A₃A₄ • देवि] देव्यो A • सोम्ये] सोम्यः A **37b** पुनर्नरः] पुनः पुनः A **37c** स यत्] यद्यत् A₃A₇, यषत् A₄ **37d** ञ्च महाप्रभे] ञ्चं महाप्रभाः A **38a** पुष्पाणि] छायायां A **38b** उपयुज्यन्ति] उय् युज्यन्ति A₃ (unmetrical), उपयुज्यति A₄A₇ **38c** भक्ष्यन्ते] भक्षन्ते A **38d** तु] च A

33(c⁸-d⁴)(d⁵-d⁸→) S₁ **34**(←a¹-a⁸) S₁ **36**(a³, b⁵-b⁸)(c¹-c⁷)(c⁸-d², d⁶) S₁, (a³, c²) S₃

33a हिरण्यं] S₁S₂RABh, हिरण्यं S₃ **33b** तिलान्नन्नानि] S₁A₄Bh, तिलां न्नन्नानि S₂, तिलान्नन्नानि S₃ • वापि यः] S₁^{ac}S₂S₃Bh, वा पयः S₁^{pc} **33d** शृणु] S₁^{pc}RABh, शृणुः S₂^{ac}S₃ **34c** इन्द्रलोकं स] S₁R, इन्द्रस्य लोकं S₂Bh, इन्द्रस्य लोक S₃ **34d** मोदते] S₁S₂RABh, मोदतो S₃ • यथा] S₁S₂^{pc}RABh, यथाः S₂^{ac}S₃ **35a** ततश्च्युतश्च] S₁S₂^{pc}Bh, तश्च्युतश्च S₂^{ac}, तश्च्युततश्च S₃ (unmetrical) **35c** लोकेशो] S₁S₂S₃, लोकेशो Bh (conj.?) **35d** जायते सुं] S₂S₃RABh, जायन्ते शुं S₁ **36c** देवि] S₂S₃, देव्यो Bh • सोम्ये] S₂S₃Bh, -(म्या) S₁ (upper parts lost) **36d** तारयति] S₁S₂^{pc}S₃RABh, तारयति S₂^{ac} **37a** तथैव] S₁RABh, तथे+व(म्)+ S₂, तथेव S₃ **37b** पुनर्नरः] S₂Bh, पुनः पुनः S₁, पुन नरः S₃ (unmetrical) **37d** तच्छृणुष्व] S₂S₃, तच्छृणुष्व S₁, तच्छृणुष्वं Bh (typo) • °प्रभे] S₁S₂S₃, °प्रभाः Bh **38a** पुष्पाणि] S₁S₂RBh, पुष्पाणि S₃ **38b** उपयुज्यन्ति] S₁S₂S₃, उपयुज्यन्ति Bh (conj.?)

तावद्वर्षसहस्राणि तारयित्वा पितृनपि ।
 सोमलोकं समासाद्य स मृतः फलमाप्नुयात् ॥ ३९ ॥
 फलानि यः प्रयच्छेत ब्राह्मणेभ्यः समाहितः ।
 फलानां स तु भागी स्याद्ब्रह्मणां सुभगश्च ह ॥ ४० ॥
 काष्ठानि यः प्रयच्छेत हेमन्ते नरसत्तमः ।
 ब्राह्मणेभ्यः सदा देवि सो ऽग्निलोकं समश्नुते ॥ ४१ ॥
 भाजनं यः प्रयच्छेत हैमं रत्नविभूषितम् ।
 सो ऽप्सरःशतसंकीर्णे विमाने दिवि मोदते ॥ ४२ ॥
 राजतं यः प्रयच्छेत विप्रेभ्यो भाजनं शुभे ।
 स गान्धर्वपदं प्राप्य उर्वश्या सह मोदते ॥ ४३ ॥
 ताम्रं यो भाजनं दद्याद्ब्राह्मणेभ्यो विशेषतः ।
 स भवेद्यक्षराजस्य यक्षो बलसमन्वितः ॥ ४४ ॥

39ab DK 21.28ef: तावद्वर्षसहस्राणि संतारयति वै पितृन् । **40ab** = DS p. 390 **40cd** DS p. 390: फलानां तत्र भोगी स्याद्वृषेण सुभगश्च ह । **41** = DS p. 652 **42ab** DK 19.64ab and HeDKh p.927: भाजनं यः प्रयच्छेत हैमं रत्नविभूषितम् ।; DS p. 350 and DVU 3, p. 279: भाजनं यः प्रयच्छेत हैमं रत्नविभूषितम् ।; KR p. 590: भाजनं यः प्रयच्छेत सहेमरत्नविभूषितम् । (unmetrical) **42cd** = DK 19.64cd and DVU 3, p. 279; DS p. 350: सो ऽप्सरःशतसंकीर्णे विमाने दिवि राजते ।; KR p. 590: अप्सरःशतसंकीर्णे विमाने दिवि मोदते ।; HeDKh p. 928: सो ऽप्सरःशतसंकीर्णविमाने दिवि मोदते । **43ab** DK 19.65ab, HeDKh p. 928 and DVU 3, p. 279: राजतं यः प्रयच्छेत विप्रेभ्यो भाजनं शुभम् ।; DS p. 350: राजतं यः प्रयच्छेत विप्रेभ्यो भाजनं शुभम् । (var. °यच्छेत); KR p. 590: राजतं यः प्रयच्छेत विप्रेभ्यो भाजनं शुभम् । **43cd** DK 19.65cd, DS p. 350, HeDKh p. 928 and DVU 3, p. 279: स गन्धर्वपदं प्राप्य उर्वश्या सह मोदते ।; KR p. 590: स गन्धर्वपुरं प्राप्य उर्वश्या सह मोदते । **44ab** = DK 19.66ab, DS p. 351, KR p. 590, HeDKh p. 928 and DVU 3, p. 279 **44cd** = DK 19.66cd and KR p. 590; DS p. 351: स भवेद् यक्षो राजस्य पक्षौ बलसमन्वितौ । (var. यक्षराजस्य and यक्षो वरसमन्वितः); HeDKh p. 928 and DVU 3, p. 279: स भवेद् यक्षराजस्य प्रभुर्वलसमन्वितः ।

40c भागी] भोगी R **41c** देवि] देवः R **42c** सो ऽप्सरःशतसंकीर्णे] स नरः शतसंकीर्णो R
43b शुभे] शुभम् R **43c** गान्धर्व°] गन्धर्व° R

40b-41a] om. A **41b** नरसत्तमः] च नरोत्तमः A **41c** देवि] देव्यः A **42c** °संकीर्णे] A_3^{pc} , °संकीर्णे $A_3^{ac} A_4 A_7$ **42d** दिवि] A_3 , देवि $A_4 A_7$ **43**] om. A **44cd** °यक्षराजस्य यक्षो बल°] °द्यस्तु रजसा प्रियो य{व° $A_3 A_4$ }क्षः A

39(a^4-a^8, b^5-b^6)(b^7-c^1) S_1 **42**(d^4) S_3 **43**(c^1-c^2) S_1

39c समासाद्य] $S_1 S_2 RABh$, समासत्य S_3 **39d** स मृतः] $S_2 S_3 RA$, सत्कृतः S_1 , सोमृतं Bh (conj.)
40b ब्राह्मणेभ्यः] $S_1 S_2 RBh$, ब्राह्मणेभ्य S_3 **40c** भागी] $S_1^{pc} S_2 S_3 Bh$, भाशी S_1^{ac} **41a** काष्ठानि] $S_1 S_2 RBh$, काष्ठानि S_3 **41c** °भ्यः सदा] $S_1 S_2 S_3 RA$, °भ्यस्तदा Bh (conj.?) • देवि] $S_1 S_2 S_3$, देव्यः Bh **42b** हैमं] $S_2 RABh$, हैमं S_1 , हैम° S_3 • °विभूषितम्] $S_1 S_2^{pc} S_3 RABh$, °वि(वि)भूषितं S_2 **42d** मोदते] $S_1 S_2 RABh$, वोदते S_3 **43b** भाजनं] $S_1^{pc} S_2 S_3 RBh$, भानं S_1^{ac} (unmetrical) • शुभे] $S_1 S_2 S_3$, शुभाः Bh (conj.) **43d** उर्वश्या] $S_1 S_3 RBh$, उर्वस्या S_2 **44a** ताम्रं यो भाजनं] $S_1 S_2 RABh$, ताम्रं यो भाजनं S_3 (unmetrical) **44c** भवेद्यक्ष°] $S_1 RBh$, भवे (क्ष)यक्ष° S_2 , भवे यक्ष° S_3 **44d** °समन्वितः] $S_2 S_3 RABh$, °समन्वित S_1

गृहं यस्तु प्रयच्छेत सर्वकामसमृद्धिमत् ।
 स लोकं ब्रह्मणः प्राप्य सर्वकामैर्निषेव्यते ॥ ४५ ॥
 वर्षकोट्यः स तत्रोष्य चतस्रस्तेन कर्मणा ।
 गृहमेधी सदादाता भोगवांश्चैव जायते ॥ ४६ ॥
 औषधीर्यः प्रयच्छेत धान्यानि विविधानि च ।
 स सर्वकामसमृद्धं सोमलोकं समश्नुते ॥ ४७ ॥
 तत्र वर्षसहस्राणि सप्त स्थित्वा पुनर्नरः ।
 इह सर्वधनोपेतो भोगवानभिजायते ॥ ४८ ॥
 यस्तु क्षेत्रं प्रयच्छेत निष्पन्नं फलवत्पुनः ।
 स तु क्षेत्रं पुमान्भुक्त्वा प्राजापत्यं समश्नुते ॥ ४९ ॥

45ab = DS p. 444, KR p. 590 and DKK p. 72 **45cd** = DKK p. 72; DS p. 444: स लोकं ब्रह्मणः प्राप्य सर्वकामैर्हि सेव्यते । (var. °निषेव्यते); KR p. 590: स लोके ब्रह्मणः प्रेत्य सर्वकामैर्निषेव्यते । **46ab** DS p. 444 and KR p. 590: वर्षकोटीः स तत्रोष्य चतस्रस्तेन कर्मणा ।; DKK p. 73: वर्षकोटीर्वसेत्तत्र चतस्रस्तेन कर्मणा । **46cd** = DS p. 444, KR p. 590 and DKK p. 73 **47ab** DS p. 500 and DKK p. 65: औषधीर्यः प्रयच्छेत धान्यानि विविधानि च ।; KR p. 590: औषधीर्यः प्रयच्छेत धान्यानि च धनानि च । **47cd** DS p. 500: स सर्वकामसंयुक्तः सोमलोकं समश्नुते । (var. °कालसंवृद्धः); KR p. 590: सर्वकामसुसंयुक्तः सोमलोकं समश्नुते ।; DKK p. 65: सर्वकामसमृद्धः सन् सोमलोकं स गच्छति । **48ab** = DS p. 500, KR p. 590 and DKK p. 65 **48cd** = DS p. 500 and DKK p. 65; KR p. 591: इह लोके धनोपेतो भोगवानभिजायते । **49ab** DS p. 328, p. 689 and KR p. 591: यस्तु क्षेत्रं प्रयच्छेत निष्पन्नफलवन्नरः । **49cd** = DS p. 689; DS p. 328: स तत्क्षेत्रं पुमान् भुक्त्वा प्राजापत्यं समश्नुते । (var. तु for तत्, भुक्त्वा for भुक्त्वा); KR p. 591: स तु क्षेत्रं पुनर्भुक्त्वा प्राजापत्यं समश्नुते ।

45ab] om. R **46a** °कोट्यः स तत्रोष्य] °कोटीश्चतस्रो ऽद्य R **47b** विविधानि] च धनानि R
47c स सर्वकामसमृद्धं] सर्वकामसुसंयुक्तः R **48b** स्थित्वा] क्षित्वा R **48d** भोगवानभिजायते] भगवानिह जाय R (unmetrical) **49a** यस्तु] यश्च R **49b** निष्पन्नं] निष्पन्न° R **49c** पुमान्भुक्त्वा] पुनर्भुक्त्वा R

46a °कोट्यः स] °कोटीश्च A • तत्रोष्य] A₃, तत्रास्य A₄, तत्रोस्य A₇ **47a** औषधीर्यः] एष वीर्यं A₄, एष वीजं A₃, एकवीर्यं A₇ **47c** स सर्वकामसमृद्धं] सर्वकामसमृद्धः {°द्ध A₄} स A **48d** भोगवा°] भगवा° A **49b** निष्पन्नं] निष्पन्न° A₃A₇, निस्पन्न° A₄ **49c** क्षेत्रं] A₃A₄A₇^{ac}, क्षेत्रं A₇^{pc}

45(a¹) S₁

45c लोकं ब्रह्मणः] S₁S₃RABh, लोक ब्रह्मण S₁ **45d** °कामैर्] S₁S₂RABh, °कामै S₃ **46a** वर्षकोट्यः] S₁S₂, वर्षकोट्य S₃, सर्वकोटीः Bh (typo for वर्षकोटीः?) • तत्रोष्य] S₁^{pc}S₂A₃Bh, तत्रोस्य S₁^{ac}S₃ **46c** सदा°] S₁S₂S₃RA, यदा Bh (typo?) **47a** औषधीर्यः] S₁^{pc}S₃R, औषधी यः S₁, औषधार्यः S₂^{ac}, औषधीर्यः Bh (em.?) **47c** °समृद्धं] S₂^{pc}S₃ (unmetrical, read संरिद्धं), °सम्पूर्णं S₁, °समृद्धं S₂^{ac}, समृष्टं Bh (conj.) **48a** तत्र] S₂S₃RABh, तत्रं S₁ **48c** सर्व°] S₁S₂RABh, सर्वे S₃ • °धनोपेतो] S₂S₃RABh, °नरोपेतो S₁ **48d** भोगवा°] S₁S₂S₃, भोगवा° Bh (typo) **49a** क्षेत्रं] S₁S₂S₃^{pc}RABh, क्षेत्रे S₃^{ac} **49b** निष्पन्नं] S₁S₂S₃^{pc}Bh, निष्पन्नं S₃^{ac} **49c** क्षेत्रं पुमान्भुक्त्वा] A₃A₄A₇^{ac} (cf. DS), क्षेत्रम्पुमां भुक्त्वा S₁, क्षेत्रो पुमां भुक्त्वा S₂, क्षेत्रोपमां भुक्त्वा S₃, क्षेत्रपतिर्भुक्त्वा Bh (conj.)

यस्तु भूमिं प्रयच्छेत ब्राह्मणाय महात्मने ।
 सर्वलोकेषु स सुखी विमानेन सुवर्चसा ।
 बहून्यब्दसहस्राणि चरते कामरूपवान् ॥ ५० ॥
 यदि मानुष्यमायाति स नरः कालपर्ययात् ।
 तत्र कामदुहा तस्य मही भवति सर्वशः ॥ ५१ ॥
 यस्तु वस्त्रं प्रयच्छेत ब्राह्मणाय महायशाः ।
 स लोकं प्राप्य वैराजं वर्षकोटिं सुखं वसेत् ॥ ५२ ॥
 आसनं यः प्रयच्छेत संवीतं ब्राह्मणाय वै ।
 स राज्यस्थानमाप्नोति स्वर्गं चाप्नोति विज्वरः ॥ ५३ ॥

50ab = DS p. 328 and KR p. 591 **50cd** = DS p. 328; KR p. 591: सर्वलोकसुखी भूत्वा विमानेन सुव-
 र्चसा । **50ef** = DS p. 328 and KR p. 591 **51ab** = KR p. 591; DS p. 328: यदि मानुष्यमायाति नरः
 कालविपर्ययात् । **51cd** DS p. 328: तत्र कामदुहा तस्य मही भवति सर्वतः ।; KR p. 591: तस्य कामदुहा
 लोके मही भवति सर्वतः । **52ab** = DS p. 408, KR p. 591 and DKK p. 46 **52cd** = DS p. 308
 and KR p. 591; DKK p. 46: स लोकं प्राप्य वैराजं वर्षकोटीः सुखं वसेत् । **53ab** = HeDKh p. 916;
 DK 19.67ab and KR p. 590: आसनं यः प्रयच्छेत संवीतं ब्राह्मणाय वै ।; DS p. 339: आसनं यः प्रयच्छेच्च
 सपीठं ब्राह्मणाय वै । (var. °यच्छेतु); KR p. 591: आत्मानं यः प्रयच्छेतु सम्वीतं ब्राह्मणाय वै ।; DVU
 3, p. 273: आसनं तु प्रयच्छेद्यः प्रयच्छति च भक्तिः । **53cd** DK 19.67cd, KR p. 590 and p. 591:
 स राज्यस्थानमाप्नोति स्वर्गं प्राप्नोति विज्वरः ।; DS p. 339: स राज्यस्थानमाप्नोति स्वर्गमाप्नोति विज्वरः ।;
 HeDKh p. 916: स्वाराज्यं स्थानमाप्नोति तेजस्वी विगतज्वरः ।; DVU 3, p. 273: स दिव्यभोगसंभोगमरोगः
 सर्वदाश्रुते ।

50b-52a] om. R **52d** °कोटिं सुखं] °कोटीः स्वसं R **53d** स्वर्गं चा°] स्वर्गमा° R

50c सर्व°] A₃A₇, सर्वे A₄ • सुखी] सुखं A **50d** सुवर्चसा] सुवर्चसः A **51c** कामदुहा]
 कामदुघा{°घा A₃} A **52d** °कोटिं] °कोटि A **53a** आसनं यः] निदिनं स A₃A₄, +आसनं+ वः
 A₇^{pc}, य A₇^{ac} (unmetrical) **53b** वै] A₇^{pc}, यः A₃A₄, यो A₇^{ac} **53d** स्वर्गं चा°] स्वर्गं {°र्ग A₄}
 प्रा° A

51(c^{1-c}5)(c^{6-d}2) S₂ **53**(a¹) S₁, (b⁷) S₂

50a भूमिं] S₁S₂RABh, भूमि S₃ **50c** सर्वलोकेषु स] A₃A₇, स सर्वलोकेषु S₁Bh, सर्वलोके स S₂^{ac}S₃
 (unmetrical), सर्वलोकेषु च S₂^{pc} **50d** विमानेन] S₂S₃ABh, विमाने S₁ (unmetrical) **51a** य-
 दि] S₁S₂S₃A, यद्वि Bh (typo?) **52b** महायशाः] S₁S₂^{pc}RABh, महायशा S₂^{ac}S₃ **52c** वैराजं]
 S₁S₂RABh, वैराज S₃ **52d** वर्षकोटिं] S₁Bh, वर्षकोटिं S₂, वर्षकोटी S₃ • सुखं] S₁S₂ABh,
 सुख S₃ (unmetrical) • वसेत्] S₂S₃RABh, वसे S₁ **53a** आसनं यः] S₂RBh, (आ)सन यः S₁
 (unmetrical), आसन य S₃ (unmetrical) **53b** संवीतं] RABh, संवीतं S₁, संवीता S₂S₃ •
 ब्राह्मणाय] S₁S₂^{ac}S₃RABh, ब्राह्मण ~ S₂^{pc} **53c** राज्य°] S₁S₂RABh, राज° S₃ **53d** स्वर्गं]
 S₁S₂A₃A₇Bh, स्वर्ग S₃

यस्तु शय्यां प्रयच्छेत स्वास्तीर्णां नरसत्तमः ।
 स तु भार्याः प्रिया दिव्या बह्वीर्भर्ता समश्नुते ॥ ५४ ॥
 यस्तु कन्यां प्रयच्छेत ब्राह्मणाय स्वलंकृताम् ।
 स गत्वा पितृलोकं वै वर्षायुतशतं वसेत् ॥ ५५ ॥
 इह चापि पुनर्जातः सर्वकामसमन्वितः ।
 भार्याः प्राप्नोति भक्ताश्च प्रजावांशोपजायते ॥ ५६ ॥
 अश्वं यस्तु प्रयच्छेत हेमचित्रं सुलक्षणम् ।
 स तेन कर्मणा देवि गान्धर्वं लोकमश्नुते ॥ ५७ ॥

54ab = KR p. 591; DS p. 454: यस्तु शय्यां प्रयच्छेत स्वास्तीर्णां नरसत्तमः । **54cd** DS p. 454: स हि भार्याः प्रिया दिव्या बह्वीर्भर्ता समश्नुते । (var. बह्वी भक्ताः); KR p. 591: स तु भार्यां प्रियां दिव्यां बह्वीं भक्तां समश्नुते । **55** = KR p. 591 **56ab** = KR p. 591 **56cd** KR p. 591: भार्याः प्राप्नोति भक्ताश्च प्रजावांशोपजायते । **57ab** = AYS p. 372, DS p. 551, KR p. 591 and DKK p. 83; DK 19.68ab: अश्वं यस्तु प्रयच्छेत हेमचित्रं सुलक्षणम् ।; HeDKh p. 589 and DVU 3, p. 21: अश्वं यस्तु प्रयच्छेद्देव हेमचित्रं सुलक्षणम् । **57cd** = AYS p. 372, DK 19.68cd, DS p. 551 and HeDKh p. 589; KR p. 592: स तेन कर्मणा दिव्यो गन्धर्वं लोकमश्नुते ।; DKK p. 83: स तेन कर्मणा विप्र गान्धर्वं लोकमश्नुते । (var. देव for विप्र); DVU 3, p. 21: स तेन कर्मणा चैव गान्धर्वं लोकमश्नुते ।

54b स्वास्तीर्णा] आस्तीर्णा R **54c** स तु भार्याः प्रिया] सह भार्याणि R **54d** °भर्ता] °भार्याः R **55b** स्वलंकृताम्] अलंकृताम् R **55c** °लोकं] °लोकान् R **56a** पुनर्जातः] समायुक्तः R **56b** °समन्वितः] °समन्वित R **56c** भक्ताश्च] भक्ता हि R **57c** देवि] दिव्यो R

54b स्वास्तीर्णा] आस्तीर्णा{°र्णा A₇} A • °सत्तमः] A₇, °सत्तम A₃A₄ **54c** तु भार्याः प्रिया] च भार्या प्रिया A₃A₄, च भार्या प्रिया A₇ • दिव्या] देव्या A₃A₄A₇^{ac}, देव्यो A₇^{pc} **54d** बह्वीर्] बह्वी A₃A₄, बह्वी A₇ **55cd**] om. A **56a** °जातः] A₇, °यातः A₃A₄ **56c** भार्याः] A₇^{pc}, भार्या A₃A₄A₇^{ac} **56d** प्रजावांशो°] A₇^{pc}, प्रजाया{°या° A₇^{ac}}शो° A₃A₇^{ac}, प्रयाशो° A₄ (unmetrical) **57b** °चित्रं सु°] °चित्रस° A • °लक्षणम्] A₃, °लक्षणम् A₄A₇ **57c** देवि] A₃A₄A₇^{ac}, देव्यो A₇^{pc} **57d** गान्धर्वं] गन्धर्वं A

54(d²)(d³)(d⁴) S₁, (c⁴-c⁵)(c⁶-c⁸) S₂, (a⁸-b², d², d⁴) S₃ **55**(c¹-c⁷)(d¹-d⁴)(d⁵-d⁸) S₁ **57**(a¹, a⁴-a⁶) S₃

54b स्वास्तीर्णा] S₁Bh, स्वस्तीर्णान् S₂, (स्वस्ती)र्णान् S₃ **54c** भार्याः] S₂^{pc}Bh, भार्या S₁S₃, भार्या S₂^{ac} • दिव्या] S₁S₃R, देव्यो Bh (em.?) **54d** बह्वीर्भर्ता] em., ब(ह्वी)र्भ(र्ता) S₁, ब(ह्वी)र्भक्ता+ S₂, ब(ह्वी) भ(र्ता) S₃^{ac}, ब(ह्वी) भ(क्त्या) S₃^{pc}, बह्वीर्भक्ताः Bh **55a** कन्यां] S₂RABh, कन्या S₁S₃ • प्रयच्छेत] S₂S₃RABh, प्रयच्छन्ति S₁ **55b** स्वलंकृताम्] S₂ABh, सुलंकृताम् S₁ (anusvāra possibly lost, unmetrical), स्वलंकृता S₃ **55c** गत्वा] S₂^{pc}S₃RBh, (स)त्वा S₂^{ac} **56a** पुनर्] S₁S₂ABh, पुन S₃ (unmetrical) **56c** भार्याः] RA₇^{pc}, भार्या S₁S₂S₃, भार्याः Bh (typo) • भक्ताश्च] S₂ABh, भक्ताश्च S₁, भक्ता च S₃ **56d** प्रजावांशो°] S₁S₂RA₇^{pc}Bh, प्रजावाशो° S₃ **57b** °चित्रं] S₁S₂RBh, °चित्र° S₃ • सु°] S₁RBh, स° S₂S₃ **57c** देवि] S₁S₂S₃A₃A₄A₇^{ac}, देव्यो Bh (conj.) **57d** गान्धर्वं] RBh, गान्धर्वं° S₁S₂S₃ (unmetrical)

रथमश्वं गजं दासीं कन्यां गृहमथापि च ।
भूमिं च यः प्रयच्छेत स राजा भुवि जायते ॥ ५८ ॥
विधिना मन्त्रयुक्तेन तस्य धर्मफलं महत् ।
सर्वकामदुहा सास्य धेनुभूत्वोपतिष्ठति ॥ ५९ ॥
जलधेनुं च यो दद्यात्तस्य दानफलं शृणु ।
प्रपां सभां तडागं वा कूपं वापि सुपुष्कलम् ॥ ६० ॥
कृत्वा कुम्भान्सुसंपूर्णान्गन्धमाल्यैरलंकृतान् ।
पुष्पैश्च विविधाकारैरभ्यर्च्य द्विजसत्तमान् ॥ ६१ ॥
भक्ष्यभोज्यैः सुतृप्तानां तिलपात्राणि दापयेत् ।
दक्षिणां पुष्कलां दद्यात्तेभ्यस्तां स्पर्शयेत्ततः ॥ ६२ ॥

58ab = DS p. 495 and p. 550; DK 19.69ab, KR p. 592 and DKK p. 84: रथमश्वं गजं दासीं कन्यां गृहमथापि वा ।; DKK p. 74: रथमश्वं गजं दासीं शय्यां गृहमथापि वा । **58cd** = DS p. 495, KR p. 592 and DKK p. 84; DK 19.69cd and DS p. 550: भूमिं च यः प्रयच्छेत स राजा भुवि जायते । (var. °यच्छेत in DS); DKK p. 74: भूमिं वा यः प्रयच्छेत स राजा भुवि जायते । **59** KR p. 592: विधिना मन्त्रयुक्तेन तस्य पुण्यफलं महत् । सर्वकामदुहा भूत्वा धेनुस्तस्योपतिष्ठते । **60ab** = DK 6.1.79ab and HeDKh p. 422 **60cd** = DK 6.1.79cd; HeDKh p. 422: प्रपां सभं तडागं वा कूपं वापि सुपुष्कलम् । **61ab** DK 6.1.79ef and HeDKh p. 422: कृत्वा कुम्भान्सुवर्णांश्च गन्धमाल्यैरलंकृतान् । **61cd** = DK 6.1.80ab and HeDKh p. 422 **62ab** = DK 6.1.80cd and HeDKh p. 422 **62cd** DK 6.1.80ef and HeDKh p. 422: दक्षिणां पुष्कलां दद्यात्तेभ्यस्तां स्पर्शयेत्ततः ।

58b च] वा R **59cd**] सर्वकामदुहा भूत्वा धेनुस्तस्योपतिष्ठते R **60a** जलधेनुं च] जलाधारश्च R **60c** सभां] शुभां R **60d** सुपुष्कलम्] सुलक्षणम् R **62a** °तृप्तानां] °सन्तृप्तान् R **62b** तिल°] जल° R **62d** °स्तां स्पर्शयेत्] °स्तु फलयेत् R

58d भुवि जायते] जायते भुवि A **59b** धर्मफलं महत्] पुण्यफलं शृणु A **59c** °दुहा सास्य] °दुघा तस्य A **59d** धेनुभूत्वोप°] विभुत्वमुप° A₃A₄, वि(भु)भूत्वा(मु)प° A₇^{ac} (unmetrical), (भु)भूत्वा ह्युप° A₇^{pc} • °तिष्ठति] °तिष्ठते A **60b** दान°] पुण्य° A **60c** प्रपां] अपां A **60d** सुपुष्कलम्] सुदुष्करम् A **61a** कृत्वा] दत्त्वा A **62a** भक्ष्यभोज्यैः] भक्षभोज्यैः{°ज्यै A₄} A₄A₇, भोक्ष्यभाज्यैः A₃ **62c-64b**] om. A

58(d⁷-d⁸) S₁ **62**(a¹) S₁

58a °जं दासीं] S₂S₃RABh, °जन्दासी S₁ **58b** कन्यां] S₁S₂RABh, कन्या S₃ • °हमथा°] S₁S₂^{pc}S₃RABh, °ह(था)+म+था° S₂ **58d** After this Bh conjectures loss of two pādas. **59a** मन्त्र°] S₁RABh, यत् S₂S₃ **59b** महत्] S₁RBh, शृणु S₂^{pc}, शृणुः S₂^{ac}S₃ **59c** °दुहा] S₁S₂S₃, °दुघा Bh **59d** धेनुभूत्वोप°] S₁Bh, धेनु भूत्वाव° S₂S₃ • °तिष्ठति] S₁S₂^{pc}S₃Bh, °विष्ठति S₂^{ac} **60b** शृणु] S₁S₂^{pc}RA, शृणुः S₂^{ac}S₃, महत् Bh (conj.?) **60c** प्रपां] S₁^{pc}S₂RBh^{pc}, प्रमां S₁^{ac}, प्रपा S₃, प्रापां Bh^{ac} (typo) • सभां] S₁S₂S₃A, शुभां Bh (conj.?) • तडागं] S₂^{pc}S₃RABh, तडागां S₁, तडागाम् S₂^{ac} **60d** °पं वापि] S₁S₃RABh, °पम्वावि S₂ • °पुष्कलम्] S₁S₂^{pc}S₃Bh, °पुष्क S₂^{ac} (unmetrical) **61a** कुम्भान्] RABh, कुम्भां S₁S₂S₃ • °संपूर्णान्] RABh, °सम्पूर्णं S₁, °संपूर्णां S₂, °संपूर्ण S₃ (unmetrical) **61b** °रलंकृतान्] RABh, °रलङ्कृतान् S₁, °रलंकृतान् S₂ S₃ **62a** °भोज्यैः] S₁S₂RA₇Bh, °भोज्यै S₃ • °तृप्तानां] S₁S₃A, °तृप्ताना S₂, °तृप्तांस्तान् Bh^{pc} (conj.), °सृप्तांस्तान् Bh^{ac} (typo, unmetrical) **62b** °पात्राणि] S₂^{pc}RABh, °पात्राय S₁, °पत्राणि S₂^{ac}S₃ **62c** दक्षिणां] S₂^{pc}RBh, दक्षिणा S₁S₃, दक्षिणं S₂^{ac} • पुष्कलां] S₁S₂RBh, पुष्कला S₃ **62d** °स्तां] S₁Bh, °स्ता S₂S₃

आपः शिवाश्च सौम्याश्च तर्पयन्तु पितृन्मम ।
 कामगाः कामदातारो भवन्त्विति च वै वदेत् ॥ ६३ ॥
 एवं दत्त्वा तु तां धेनुं पुनः क्रीत्वा च वै तदा ।
 वाहयेत्तां प्रपां देवि ब्रह्मलोकसमर्पणीम् ॥ ६४ ॥
 तिलपात्राणि दत्त्वा च तथा वस्त्रयुगं नवम् ।
 सुवर्णस्य च सांनिध्यं फलानि विविधानि च ।
 ततो दद्याच्छुचिः स्नातो ब्राह्मणेभ्यो यथाविधि ॥ ६५ ॥
 घृतं गावः प्रसूयन्ते घृतं भूम्यां प्रतिष्ठितम् ।
 घृतमग्निश्च देवाश्च घृतं मे संप्रदीयताम् ।
 एवं विधानतो दत्त्वा ब्रह्मलोकमवाप्नुयात् ॥ ६६ ॥

63ab = DK 6.1.81ab; HeDKh p.422: आपः शिवास्तु सौम्याश्च तर्पयन्तु पितृन्मम । **63cd** DK 6.1.81cd and HeDKh p.422: कामदाः कामदानाय भवन्त्विति च वै वदेत् । **64ab** = DK 6.1.82ab; HeDKh p.422: एवं दत्त्वा तु तां धेनुं पुनः कृत्वा च वै तदा । **64cd** DK 6.1.82cd: वाहयेत्तु प्रपां देवीं ब्रह्मलोकसमर्पणीम् ।; HeDKh p.422: आवाहयेत् प्रपां देवीं ब्रह्मलोकसमर्पणीम् । **65ab** DK 6.1.83ab and HeDKh p.422: तिलपात्राणि दत्त्वा च तथा वस्त्रयुगं शुभम् । **65c-f** = DK 6.1.83c-f and HeDKh p.422 **66ab** = DK 6.1.84ab, HeDKh p.414 and DVU 3, p.127 **66cd** = HeDKh p.414; DK 6.1.84cd: घृतमग्निश्च देवाश्च घृतं सम्यक्प्रदीयताम् ।; DVU 3, p.127: घृतमग्निश्च देवाश्च घृतं मे सम्प्रगृह्यताम् । **66ef** DK 6.1.84ef: एवं विधानतो दद्याद्ब्रह्मलोके महीयते ।; HeDKh p.422: एवं विधानतो दत्त्वा ब्रह्मलोके महीयते ।

63a सौम्याश्च] सौम्याश्च सौम्याश्च R (unmetrical) **63b** तर्पयन्तु] तर्पयन्ति R **63c** कामगाः काम-
 म०] कामदाः शम० R **63d** भवन्त्विति च वै वदेत्] भवन्तु पितरो मम R **64b** क्रीत्वा] कृत्वा R
64c ०येत्तां प्रपां] ०येदपगान् R **65a** दत्त्वा च] चत्वारि R **66cd**] om. R

64c प्रपां देवि] पुषां दिव्यां A₃A₄, पु(षा) देव्यो A₇ **64d** ०समर्पणीम्] ०समर्पणं A₇, ०ससर्पणं A₄,
 ०सर्पणं A₃ (unmetrical) **65a** दत्त्वा च] चत्वारि A **65b** ०युगं नवम्] ०युगानि च A **65c**
 च सांनिध्यं] तु आसनै A **66d** ०प्रदीयताम्] ०प्रसीदतां A

65(a¹-a²)(a³-a⁷) S₁ **66**(e⁸) S₁

63a आपः] S₁S₂^{pc}S₃RBh, अपः S₂^{ac} **63b** पितृन्मम] RBh (em.?), पितृम्मम S₁, पितृम्मम S₂^{pc}
 (unmetrical), पितृम्म(यि) S₂^{ac}, पितृ मम S₃ **63c** कामगाः] em. Bh (silently), कामगा S₁S₂S₃
63d भवन्त्विति च वै वदेत्] em. (cf. DK and HeDKh), भव(त्-च)+न्त्विति+ च वै वदेत् S₁, भवन्तु
 पितरः सदा S₂S₃Bh **64b** क्रीत्वा] S₁Bh, कृत्वा S₂S₃ **64c** वाहयेत्तां] A, वाहयेत्तत् S₁Bh,
 वाहायेति S₂, वहायेति S₃ • ०पां देवि] S₁, ०पा देवि S₂S₃, ०पां देव्यो Bh (conj.) **65a** दत्त्वा
 च] S₁Bh, यो दद्यात् S₂S₃ **65b** वस्त्रयुगं] S₁S₂^{pc}S₃RBh, वस्त्र(ग)+यु+गान् S₂ **65c** सांनिध्यं]
 S₂RBh, सन्नैध्य S₁, सांनिध्यं S₃ **65f** यथाविधि] S₁RABh, यथाविधिः S₂S₃ • After this Bh
 conjectures loss of two pādas. **66a** गावः] S₂S₃RABh, गाव S₁ **66b** घृतं] S₁S₂RABh, घृत
 S₃ **66d** संप्र०] S₁S₂ABh, स प्र० S₃ **66e** विधानतो] S₂S₃RABh, विधाततो S₁^{pc}, विधावतो
 S₁^{ac} • दत्त्वा] S₁^{pc}S₂S₃RABh, द(त्र)+त्वा)+ S₁

यो नरो गां प्रयच्छेत सवत्सां कांस्यदोहनीम् ।
हेमशृङ्गीं रूप्यखुरां दुकूलक्षौमवासिताम् ॥ ६७ ॥
शय्यास्तरणसंपन्नां बहुपुष्पफलैर्युताम् ।
ब्राह्मणांस्तर्पयित्वा तु गन्धमाल्यैरलंकृताम् ॥ ६८ ॥
दानकाले ततस्तस्याः सुरा गात्राणि संश्रिताः ।
ब्रह्मा तस्याः स्थितो मूर्ध्नि शक्रो ऽपानं समाश्रितः ॥ ६९ ॥
चन्द्रादित्यौ च नेत्रस्थौ घ्राणे वायुः प्रतिष्ठितः ।
मुखं तस्याः श्रितो वह्निर्जिह्वां सोमः स्वयं प्रभुः ॥ ७० ॥

67ab DK 6.2.60ab and DS p.273: यो नरो गां प्रयच्छेत सवत्सां कांस्यदोहनाम् ।; AYS p.295 and HeDKh p.454: यो नरो गां प्रयच्छेतु सवत्सां कांस्यदोहनाम् । (HeDKh has 67–68 in the order of 67bc, 67d+68a, 68bc and 67a+68d) **67cd** = HeDKh p.454; AYS p.295 and DK 6.2.60cd: हेमशृङ्गीं रौप्यखुरां दुकूलक्षौमवासिताम् ।; DS p.273: हेमशृङ्गीं रौप्यखुरां दुकूलक्षौमवासिताम् । **68ab** = AYS p.295, DK 6.2.61ab, DS p.273 and HeDKh p.454 **68cd** = DK 6.2.61cd and HeDKh p.454; AYS p.295: ब्राह्मणं पूजयित्वा तु गन्धमाल्यैरलंकृताम् ।; DS p.273: ब्राह्मणांस्तर्पयित्वाग्ने गन्धमाल्यैरलङ्कृतान् । (var. ०रलङ्कृतं) **69** DS p.273: दानकाले ततस्तस्याः सुरा गात्रेषु संश्रिताः । ब्रह्मा तस्याः स्थितो मूर्ध्नि शक्रो यानं समाश्रितः । (var. गात्राणि for गात्रेषु) **70ab** DS p.273: चन्द्रादित्यौ ततो नेत्रे घ्राणे वायुः प्रतिष्ठितः । **70cd** = DS p.273

67a यो नरो गां] गां नरो यः R **67b** कांस्यदोहनीम्] कांश्यदेहिनीम् R **67d** ०वासिताम्] ०वासिनीम् R **68a** शय्यास्तरणं] शय्यां तरुणं R **69a** ततस्तस्याः] तु तत्तस्या R **69b** संश्रिताः] संस्थिताः R **69d** After this R has 72ab. **70d** सोमः स्वयं प्रभुः] सोमो{०म० R^{bc}} द्विषां पतिः R

67a गां] A₃, गी A₄A₇ **67b** कांस्यं] A₃, कास्यं A₄, कांश्यं A₇ • ०दोहनीम्] A₃A₄A₇^{bc}, ०देहिनीं A₇^{ac} **67c** रूप्यं] रौप्यं A • ०खुरां] A₃A₄, ०क्षुरां A₇ **67d** दुकूलं] A₇, बहुलं A₃A₄ • ०वासिताम्] ०वासिनीं A₇, वाससां A₃A₄ **68d** गन्धं] वस्त्रं A **69b** सुरा गात्राणि संश्रिताः] स्व{स्वं A₇}गात्रं देवता स्थिताः A± **69d** ०क्रो ऽपानं] ०क्रः पादं {०नं A₇^{ac}} A **70a** नेत्रस्थौ] तौ नेत्रे A **70b** घ्राणे] प्राणे A • वायुः] A₃, वायौ A₄A₇ • प्रतिष्ठितः] A₃A₄, प्रतिष्ठत A₇ **70cd** वह्निर्जिह्वां] वह्नि ह्लाणं {०दे A₇} A **70d** प्रभुः] A₃^{ac}, प्रभः A₃^{ac}A₄A₇

68(c⁷)(d², d⁴-d⁶)(d⁷)(d⁸) S₁ (after this one folio lost)

67a यो] S₂S₃ABh, ये S₁ **67b** सवत्सां] S₂S₃RABh, सवत्सा S₁ • कांस्यं] A₃Bh, कामं S₁S₃, काङ्सं S₂ • ०दोहनीम्] A₃A₄A₇^{bc}Bh, ०दोहदीम् S₁, ०दोहिनीम् S₂, ०दोहिनीं S₃ **67c** ०शृङ्गीं] S₂RABh, ०शृङ्गी S₁S₃ • रूप्यं] RBh (em.), रूप्यं S₁, रुक्मं S₂^{bc}S₃, रुमं S₂^{ac} • ०खुरां] S₂S₃RA₃A₄Bh, ०क्षुरां S₁ **67d** ०क्षौमं] S₁RABh, ०क्षौमं S₂S₃ **68a** ०संपन्नां] S₂S₃RABh, ०सपन्नां S₂^{bc} (unmetrical), ०सपनं S₃^{ac} (unmetrical) **68d** ०रलंकृताम्] S₂^{bc}RABh, (०रलं) ०(ताम्) S₁, ०रलंकृतान् S₂^{ac}, ०रलंकृतां S₃ (unmetrical) **69a** ०काले तं] S₂^{bc}ABh, ०काले स्तं S₂, ०कालेन तं S₃^{ac} (unmetrical) • ०स्तस्याः] ABh, ०स्तस्या S₂S₃ **69b** गात्राणि] RBh (conj.), शास्त्राणि S₂S₃ • संश्रिताः] S₂^{bc}Bh, संश्रिता S₂^{ac}S₃ **70b** घ्राणे] S₂RBh, घ्राण S₃ • प्रतिष्ठितः] RA₃A₄Bh, प्रभञ्जनः S₂S₃ **70c** मुखं] S₂RABh, मुख S₃ **70cd** वह्निर्जिह्वां] S₂RBh, वा(यु)जिह्वा S₃ (unmetrical)

कर्णयोस्तु दिशः सर्वाः शिरो रुद्राः समाश्रिताः ।
 पादयोर्लोकपालाः स्युः सर्वे ऽस्थीनि च पर्वताः ॥ ७१ ॥
 समुद्राः सप्त जठरे ग्रीवायां तपनाः श्रिताः ।
 सास्रां गङ्गा सरिच्छ्रेष्ठा पार्श्वे तु वसवः शुभाः ॥ ७२ ॥
 प्रजापतिरुपस्थं च मूत्रं तीर्थानि सर्वशः ।
 पुरीषं श्रीरभूत्तस्या नागाश्चान्त्राणि सर्वशः ।
 साध्या विश्वे ऽथ लोकाश्च पुच्छमाश्रित्य संस्थिताः ॥ ७३ ॥
 मन्त्रा यज्ञाश्च दानानि यमानि ऋषिभिः सह ।
 नक्षत्राणि ग्रहाश्चैव तारारूपाणि यानि च ॥ ७४ ॥
 गायत्री चैव तृष्टुष्व जगती पङ्क्तिरेव च ।
 अनुष्टुबृग्यजुश्चैव सामान्याथर्वणं तथा ॥ ७५ ॥

71ab = DS p. 273 71cd DS p. 273: पादयोर्लोकपालाः स्युः सर्वास्थीनि च पर्वताः । (var. सर्वे ऽस्थीनि)
 72ab = DS p. 273 72cd DS p. 273: सास्रां गङ्गा सरिच्छ्रेष्ठा पार्श्वे तु वसवः शुभाः । 73ab = DS
 p. 274 73cd DS p. 274: पुरीषन्तु विभुस्तस्य नासा --- संस्थिताः । 73ef = DS p. 274 74ab
 DS p. 274: मन्त्रा यज्ञाश्च दानानि नियमा ऋषिभिः सह । 74cd = DS p. 274 75ab DS p. 274:
 गायत्री चैव त्रिष्टुभू जगती पङ्क्तिरेव च । (unmetrical, var. तृष्णुप and तिष्ठश्च) 75cd DS p. 274: अनुष्टुभू
 ऋग् यजुश्चैव सामान्यथर्वणस्तथा । (var. अनुष्टुप (sic.))

71a °स्तु] °श्च R 71d सर्वे ऽस्थीनि] सर्व्वास्थीनि R 72ab] R has this after 69. 72b
 तपनाः] श्रिताः] तपनः श्रिताः { °ताः R^{ac} } R 72d पार्श्वे] पादौ R 73a °रुपस्थं च] °रुपस्थे
 ऽस्या R 73c श्रीरभूत्स°] वीरभूत्स° R 73d नागाश्चान्त्राणि सर्वशः] नागा गात्राणि संस्थिताः R
 73e साध्या] मध्ये R 74b यमानि] यमश्च R 75c अनुष्टुबृग्यजुश्चैव] अनुष्टुभश्च यज्ञश्च R 75d
 °न्याथर्वणं त°] °न्यथर्वणस्त° R

71a सर्वाः] A₃, सर्वा A₄A₇ 71b शिरो] शीर्षे A₃A₇^{ac}, शिर्षे A₄, शिर्षे° A₇^{pc} • रुद्राः] नेत्रे A
 72c गङ्गा] गङ्गां A • °च्छ्रेष्ठा] A₃A₇, °त् श्रेष्ठा A₄ 72d पार्श्वे] पादौ A • शुभाः] A₄A₇,
 शुभाः A₃ 73a °रुपस्थं] A₄A₇, °रुपस्थं A₃ (unmetrical) 73d नागाश्चान्त्राणि सर्वशः] नागा
 चास्त्राणि { °श्चास्थीनि A₇ } संस्थिताः A 74b यमानि] नियमा A₃A₄A₇^{pc}, यमा A₇^{ac} (unmetrical)
 75ab तृष्टुष्व जगती] दृष्टश्च जगतां A 75c अनुष्टुबृग्य°] A₃A₄, अनुष्टु(यु)ग्य° A₇ 75d °न्याथ-
 र्वणं त°] °न्य{ °न्या° A₄ }थर्वणस्त° A

71a सर्वाः] RA₃Bh, सर्वा S₂S₃ 71b शिरो] S₂S₃R, शिरा Bh (conj.) • रुद्राः] RBh
 (em.?), रुद्रा S₂S₃ 71c पादयोर्] RABh, पादयो S₂S₃ • °पालाः स्युः] RA, °पाला+:+
 स्यात् S₂, °पाला स्या S₃, °पालाश्च Bh (conj.) 71d पर्वताः] S₂^{pc}RABh, पर्वता S₂^{ac}S₃ 72a
 समुद्राः] S₂RABh, समुद्रा S₃ 72b श्रिताः] S₂^{pc}R^{ac}ABh, श्रिता S₂^{ac}S₃ 72c सास्रां] S₂^{pc}S₃RA
 Bh, स्रां S₂^{ac} • सरिच्छ्रेष्ठा] RA₃A₇Bh, सरितः श्रेष्ठा S₂^{pc} (unmetrical), सरःश्रेष्ठा S₂^{ac}, सरःश्रेष्ठा
 S₃ 72d पार्श्वे तु] S₂S₃, पार्श्वयोर् Bh (conj.) • वसवः] S₂S₃^{pc}RABh, भसवः S₃^{ac} • शुभाः]
 RA₄A₇Bh (em.?), शुभा S₂S₃^{pc}, सु(रा) S₃^{ac} 73a °रुपस्थं च] S₂S₃A₄A₇, °रुपस्थश्च Bh (typo?)
 73b मूत्रं] RABh, मूत्रं S₂S₃ 73d °श्चान्त्राणि] S₂S₃, °श्चास्त्राणि Bh 73e विश्वे ऽथ] S₂R
 ABh, विश्वेष S₃ 73f पुच्छ°] RABh, पुच्छ° S₂S₃ • संस्थिताः] S₂^{pc}RABh, संस्थिता S₂^{ac}S₃
 74a मन्त्रा] S₂RABh, मन्त्र° S₃ 74b यमानि] S₂, यमा+न+ S₃ (tops lost of न), यमाश्च Bh
 (conj.) • ऋषिभिः] S₂RABh, ऋषिभि S₃ (unmetrical) 75a तृष्टुष्व] S₂S₃R, त्रिष्टुप् च Bh
 (em.?, irregular vipulā) 75b पङ्क्ति°] RABh, पङ्क्ति° S₂S₃ 75c अनुष्टुबृग्य°] A₃A₄Bh (cf.
 DS), अनुष्टुष्व य° S₂, अनष्टुष्व य° S₃ 75d °न्याथर्वणं] S₂Bh, °न्यार्थर्वणं S₃

लोकस्य मातरश्चैव मेघा वर्षमथापि च ।
 धर्मो नारायणश्चैव भूतानि सरितस्तथा ।
 रोमकूपाणि संश्रित्य तस्या देवा व्यवस्थिताः ॥ ७६ ॥
 यक्षाश्च राक्षसाश्चैव पिशाचाः पक्षिभिः सह ।
 यज्ञाश्च दक्षिणाश्चैव तथा चाप्सरसः शुभाः ॥ ७७ ॥
 गन्धर्वाश्च महात्मानो ये चान्ये ऽप्येवमादयः ।
 तस्या विषाणयोर्व्यास सर्व एव समाश्रिताः ॥ ७८ ॥
 फलानि यज्ञदानानां गतयश्च पृथग्विधाः ।
 वत्सं समाश्रिताः सर्वे सर्वदेवमयं शुभम् ॥ ७९ ॥
 देवैरध्यासितां तां तु सर्वैर्हस्तद्वयेन तु ।
 विप्रेभ्यो मन्त्रवद्वस्ते प्रदद्यात्सुसमाहितः ॥ ८० ॥

76ab DS p.274: लोकस्य मातरश्चैव मेघावर्षमथापि वा । (var. च) **76cd** = DS p.274 **76ef** DS p.274: रोमाणि तस्याः संश्रित्य तस्या देवा व्यवस्थिताः । (var. रूपाणि तस्य) **77** DS p.274: यक्षाश्च राक्षसाश्चैव तथा चाप्सरसः शुभाः । (77bc om.) **78ab** = DS p.274 **78cd** DS p.274: तस्या विषाणयोर्मध्ये सर्व एव समाश्रिताः । **79** = DS p.274 **80ab** = AYS p.295 and DK 6.2.62ab; DS p.274: देवैरध्यासितां तान्तु सर्वलोकनमस्कृताम् ।; HeDKh p.454: देवैरध्यासितां तां तु सर्वैस्तद्वयेन तु । **80cd** AYS p.295 and DK 6.2.62cd: मृदुबन्धेन बध्नीयादन्तःस्त्रक्षणेन रज्जुना ।; DS p.274: विप्रेभ्यो मन्त्रमुच्चार्य प्रदद्यात् सुसमाहितः । (var. मन्त्रवद्वसे (sic.)); HeDKh p.454: मृदुबन्धेन बध्नीयात्ततः स्त्रक्षणेन रज्जुना ।

76f तस्या देवा] तस्य देव्या R **77c** यज्ञाश्च] यक्षाश्च R **78c** °व्यास] °देव्यः R **79a** यज्ञ°] सर्व° R **80b** सर्वैर्हस्तद्वयेन तु] सर्वलोकनमस्कृताम् R **80c** मन्त्रवद्वस्ते] मन्त्रविद्वश्च R

76b मेघा] ऋतु° A **76e** रोमकूपाणि] रूपाणि तस्य A **76f** तस्या] तस्यां A **77bc**] om. A **79b** गतयश्च] ऋतवश्च A **79d** सर्व°] A₃A₇, सर्वे A₄ **80a** °रध्यासितां] A₃, °रध्या-पितान् A₇, °वध्यापितां A₄ **80b** सर्वैर्हस्तद्वयेन तु] सर्वलोकनमस्कृतां A **80d** °त्सुसमा°] A₇, °त्स समा° A₃A₄

76a मातरश्चै°] S₂^{pc}RABh, मातरश्चै° S₂^{ac}, मातरं चै° S₃ **76b** च] S₂RABh, वा S₃ **76f** तस्या] em. Bh (silently), तस्य S₂S₃ • °स्थिताः] S₂RABh, °स्थिता S₃ **77b** पिशाचाः] RBh (em.?), पिशाचा S₂S₃ • पक्षिभिः] S₂RBh, पक्षिभि S₃ (unmetrical) **77c** दक्षिणा°] S₂RBh, दक्षिण° S₃ **77d** तथा चा°] S₂RABh, तथा° S₃ (unmetrical) • शुभाः] S₂^{pc}RABh, शुभा S₂^{ac}S₃ **78a** महात्मानो] S₂^{pc}RABh, महात्माने S₂^{ac}S₃ **78b** ऽप्येव°] RABh, ध्येव° S₂, देव° S₃ **78c** °योर्व्यास] S₂ABh, °यो व्यास S₃ **78d** समाश्रिताः] S₂^{pc}RABh, समाश्रिता S₂^{ac}S₃ **79c** समाश्रिताः] S₂RABh, समाश्रिता S₃ **79d** सर्व°] S₃RA₃A₇Bh, सर्वे S₂ **80b** सर्वैर्हस्तद्वयेन तु] S₂, सर्वे हस्तद्वयेन तु S₃, सर्वलोकनमस्कृताम् Bh

कुशान्सुवर्णबीजानि तिलान्सिद्धार्थकांस्तथा ।
 प्रदद्याद्धस्ततो ऽद्भिस्तु मन्त्रेणानेन सुव्रतः ॥ ८१ ॥
 सर्वदेवमयीं दोग्ध्रीं सर्वलोकमयीं तथा ।
 सर्वलोकनिमित्ताय सर्वदेवनमस्कृताम् ।
 प्रयच्छामि महासत्त्वामक्षयाय शुभामिति ॥ ८२ ॥
 एवं स दत्त्वा तां गां तु यत्र यत्र प्रजायते ।
 तत्र तत्र गता सा तं जन्तुं तारयते ऽक्षया ॥ ८३ ॥
 तथा कामदुहा चैव सर्वलोकप्रदा तथा ।
 सर्वज्ञानप्रदा चैव सर्वयज्ञफला तथा ॥ ८४ ॥

81ab = AYS p. 295; DK 6.2.63ab: कुशाः सुवर्णं बीजानि तिलाः सिद्धार्थकास्तथा ।; DS p. 274: कुशान् सुवर्णबीजाश्च तिलान् सिद्धार्थकास्तथा । (var. °बीजानि); HeDKh p. 454: कुशान् सुवर्णबीजानि तिलाः सिद्धार्थकास्तथा । **81cd** AYS p. 295, DK 6.2.63cd, DS p. 274 and HeDKh p. 454: प्रदद्यात्तां ततो ऽद्भिश्च मन्त्रेणानेन सुव्रत । **82ab** = AYS p. 295, DK 6.2.64ab, DS p. 275 and HeDKh p. 454 **82cd** AYS p. 295 and DK 6.2.64cd: सर्वलोकनिमित्तां गां सर्वदेवनमस्कृताम् ।; DS p. 275: सर्वलोकनिमित्ताय सर्वलोकामयाय च । (var. °लोकभवाय); HeDKh p. 454: सर्वलोकनिमित्तान्तां सर्वदेवनमस्कृताम् । **82ef** = AYS p. 295, DK 6.2.64ef and HeDKh p. 454; DS p. 275: प्रयच्छामि महाभागामक्षयाय शुभाय गाम् । **83ab** = DK 6.2.65ab; AYS p. 295: एवं दत्त्वा तु तां गां तु यत्र यत्र प्रजायते । (the quotations of 83, 85ab and 86 in AYS are attributed to a Matsyapurāṇa); DS p. 275: एवं दत्त्वा स तां गान्तु यत्र यत्राभिजायते ।; HeDKh p. 455: एवं स दत्त्वा यो गान्तु यत्र यत्र प्रजायते । **83cd** AYS p. 295 and DK 6.2.65cd: तत्र तत्र गता सा तु जन्तुं तारयते भयात् ।; DS p. 275: तत्र तत्र गता सा तु तन्तु तारयते भयात् । (var. जन्तुं for तन्तु); HeDKh p. 455: तत्र तत्र गता सा तान् जन्तुंस्तारयते भयात् । **84** DS p. 275: तथा कामदुहा चैव सर्वलोकप्रदा तथा । सर्वदानफला चैव सर्वयज्ञफला तथा । (var. कामदुहा)

81a कुशान्] कुशा R **81c** °द्धस्ततो] °त्तां ततो R **81d** सुव्रतः] R^{pc}, सुव्रत R^{ac} **82d** °देवनमस्कृताम्] °लोकोद्भवाय च R **82f** शुभामिति] शुभाय गाम् R **83c** गता सा तं] सभासन्ते R **83d** ऽक्षया] भयात् R **84a** °दुहा] °दुघा R **84b** तथा] वरा R **84cd**] om. R

81] om. A₇ **81a** कुशान्सुवर्ण°] दशां सुवर्ण A₃A₄ **81b** तिलान्] A₃, ते तान् A₄ • सिद्धार्थकां°] सिद्धान्नसं° A₃A₄ **81c** °द्धस्ततो ऽद्भिस्तु] °त्तात् सद्भिश्च A₃A₄ **81d** सुव्रतः] सुव्रत A₃A₄ **82a** °मयीं दोग्ध्रीं] A₇, °मयीं दोग्धीं A₃, °मयीं दोग्ध्रीं A₄ **82d** °देवनमस्कृताम्] °लोकहिताय च A **82f** शुभामिति] शुभाय तां A **83c** तं] A₃A₇, om. A₄ (unmetrical) **83d** ऽक्षया] भयात् A **84a** °दुहा] °दुघा A₄A₇, °दुघा A₃ **84cd**] om. A

81a सुवर्ण°] S₂S₃R, सुवर्ण Bh **81b** तिलान्] S₂RA₃Bh, तिला S₃ • °कांस्तथा] S₂RBh, °कास्तथा S₃ **81c** °द्याद्धस्ततो] em., °द्या (हो°)+घा°+स्ततो S₂, °द्या हस्ततो S₃, °द्याद् गां ततो Bh (conj.) **81d** सुव्रतः] S₂S₃R^{pc}, सुव्रत Bh **82a** °मयीं दोग्ध्रीं] RA₃Bh (em.?), °मयीन्दोग्धिं S₂, °मयीं दोग्धि S₃ **82d** °देवनमस्कृताम्] S₂S₃, °लोकहिताय च Bh **82ef** °सत्त्वाम°] S₂RABh (°सत्त्वां अ° in S₂A), °सत्त्वा अ° S₃ **83a** एवं] S₂RABh, एस् S₃ **83c** सा तं] S₃A₃A₇Bh, शान्तं S₂ **83d** ऽक्षया] S₂S₃, भयात् Bh **84a** तथा] S₂S₃RA, सर्व° Bh (conj.) • कामदुहा] S₂^{pc}S₃Bh, कदुहा S₂^{ac} (unmetrical) • चैव] S₃RABh, वैव S₂

सर्वल्लोकांस्तया गत्वा रमते च यथामरः ।
 इह जातश्च तामेव कामगां संप्रपद्यते ॥ ८५ ॥
 स तथा मानुषो जातो गोसहस्री महाबलः ।
 रूपवान्धनवांश्चैव बहुपुत्रश्च जायते ॥ ८६ ॥
 प्रसूयमानां यो गां तु दद्यादुभयतोमुखीम् ।
 यथोक्तेन विधानेन स जातिस्मरतां लभेत् ॥ ८७ ॥
 यस्तु गां संप्रयच्छेत् ब्राह्मणेभ्यो यथातथम् ।
 तमप्यसौ भयाद्घोरात्तायते नरकादपि ॥ ८८ ॥
 कृष्णाजिनं तु यो दद्याद्भूतिने ब्रह्मचारिणे ।
 पृथिवीफलमाप्नोति योगश्चास्य प्रवर्तते ॥ ८९ ॥
 योगिभ्यो ब्रह्मचारिभ्यो ब्राह्मणेभ्यो यतात्मवान् ।
 यः प्रयच्छेदावसथं सो ऽश्वमेधफलं लभेत् ॥ ९० ॥

85ab AYS p. 295: स्वर्गलोकं नरो गत्वा रमते च यथामरः ।; DK 6.2.66ab: सर्वलोकान्तरे गत्वा रमते च यथामरः ।; DS p. 275: सर्वलोकांस्तथा गत्वा रमते च यथामरः ।; HeDKh p. 455: सर्वलोकान्तरे गत्वा रमते च यथा नरः । **85cd** DS p. 275: इह जातश्च तामेव कामगां संप्रपद्यते । **86ab** AYS p. 296 and DK 6.2.66cd: स तथा मानुषे जातो गोसहस्री महाबलः ।; DS p. 275: स तदा मानुषे लोके गोसहस्री महायशः । (var. सन्त्या मानुषो जातो गोसहस्री महाबलः ।); HeDKh p. 455: स तथा मानवो जातो गोसहस्री महाबलः । **86cd** = AYS p. 296, DK 6.2.66ef and HeDKh p. 455; DS p. 275: धनवान् रूपवांश्चैव बहुपुत्रश्च जायते । **87ab** = DS p. 276; DK 6.3.1ab and HeDKh p. 476: प्रसूयमानां यो गां च दद्यादुभयतोमुखीम् । **87cd** = DK 6.3.1cd, DS p. 276 and HeDKh p. 476 **88** DS p. 293: यस्तु गां संप्रयच्छेत् ब्राह्मणेभ्यो यथा तथा । तमप्यसौ महाघोरात्तायते नरकादपि । **89** = DS p. 529 **90** = DS p. 450

85a सर्वल्लोकांस्तया] सर्वलोकांस्तथा R **85b** रमते च] स रराम R **85d** संप्रपद्यते] संपद्यते R (unmetrical) **86a** तथा] तदा R **86c** रूपवान्धन°] धनवान् रूप° R **88d** °त्तायते] °त्तार R

85a सर्वल्लोकांस्तया] सर्वलोकांस्तथा A **86a** तथा] तदा A **86b** गोसहस्री] गोसहरां { °रं A₄ } A **86c** रूपवान्धन°] धनवान् रू { कृ° A₃ } प° A **87b** °मुखीम्] A₄A₇, °मुखं A₃ **87c** विधानेन] A₃A₇^{pc}, विमानेन A₄A₇^{ac} **88cd** भयाद्घोरात्ता°] भयार्थेभ्यस्त्रा° { °भ्यो त्रा° A₄A₇^{ac} } A **89a** तु यो] A₇^{ac}?, ततो A₃A₄A₇^{pc}? **90a** योगिभ्यो] योगेभ्यो A **90b** यतात्मवान्] यथात्मवान् A

86(d²) S₂, (a²) S₃

85a सर्वल्लो°] S₂Bh, सर्वा लो° S₃ **85b** यथामरः] S₂^{pc}S₃RABh, यथाररः S₂^{ac} **86a** मानुषो] S₂RABh, मनुषो S₃ **86d** बहु°] S₂^{pc}RABh, ब° S₂^{ac} (unmetrical), बपु° S₃ **87-89**] om. S₂ (an insertion mark after 86, but no insertion i.m.) **87b** °मुखीम्] RA₄A₇Bh (em.?), °मुखाम् S₃ **87d** लभेत्] RABh, लभे S₃ **88a** गां सं°] RABh, गा स S₃ **88c** भयाद्घोरात्] S₃R, भयार्थेभ्यस् Bh **89a** तु] S₃RA₇^{ac}?, च Bh (conj.)

आप्तोर्यामं पौण्डरीकं गोसहस्रं च विन्दति ।
 स्मृतिं च परमां लब्ध्वा योगमाप्नोति सुव्रतः ॥ ९१ ॥
 कमण्डलुं तु यो दद्याद्ब्राह्मणाय नरोत्तमः ।
 स तेन कर्मणा देवि धर्मनित्यत्वमाप्नुते ॥ ९२ ॥
 व्याधितं यस्तु विप्रर्षिं दीनं मूढमचेतसम् ।
 उद्धरेत यथाशक्त्या स मुच्येद्ब्रह्महृत्यया ॥ ९३ ॥
 यः सुवर्णं प्रयच्छेत् दरिद्राय द्विजातये ।
 दशानामश्वमेधानां फलं प्राप्नोति देवताः ॥ ९४ ॥
 यश्चैवेमानि सर्वाणि दानान्युक्तानि कृत्स्नशः ।
 ददाति युगपदेव्यः पृथिव्यां सैकराड्भवेत् ॥ ९५ ॥

91ab DS p. 450: आत्मावासं पुण्डरीकं गोसहस्रं च विन्दति । **91cd** = DS p. 450 **92ab** = DS p. 355
92cd DS p. 355: स तेन कर्मणा देव्यो धर्मनित्यत्वमाप्नुयात् । (var. °नित्यत्व°) **93** DS p. 560: व्याधितं
 यस्तु विप्रर्षिं दीनं मूढमचेतनम् । उद्धरेत् यथाशक्त्या स मुच्येद् ब्रह्महृत्यया । **94ab** DS p. 419: सुवर्णं यः
 प्रयच्छेत्तु दरिद्राय द्विजातये ।; DKK p. 52: सुवर्णं यः प्रयच्छेत् दरिद्राय द्विजातये । (var. प्रयच्छेत्तु) **94cd**
 DS p. 419 and DKK p. 52: दशानामश्वमेधानां फलं प्राप्नोति मानवः ।

91a आप्तोर्यामं पौण्डरीकं] प्राप्नुयात् पुण्डरीकाख्यं R **91d** सुव्रतः] सुव्रताः R **92c** देवि] देव्यो R
92d °माप्नुते] °मप्नुते R **93a** विप्रर्षिं] विप्रर्षे+र्+ R **93b** °नं मूढमचेतसम्] °नञ् तु विकेतनम्
 R **95d** सैकराड्] स्वैरता R

91] om. A₇^{pc}, +अप्तोर्यां A₇^{ac} (unmetrical) **91a** आप्तोर्यामं पौण्डरीकं] आप्तो{°तौ° A₃}र्या-
 मपुं {°प्° A₃}दरीकं A₃A₄ **91c** स्मृतिं च परमां] स्मृतिश्चाप्सरसां A₃A₄ • लब्ध्वा] A₄, लब्धा
 A₃ **91d** सुव्रतः] सुव्रताः A₃A₄ **92a** तु] च A **92b** °द्वाह्मणाय] A₃A₇, °त् ब्राह्मणाय A₄
 (unmetrical) • नरोत्तमः] A₃^{ac}, नरोत्तम A₃^{pc}A₄A₇ **92c** देवि] दिव्यो A₃A₄A₇^{ac}, देव्यो A₇^{pc}
92d धर्मनित्यत्व°] धर्मानित्यार्थ° A₇, धर्मानि{°न° A₃}त्यर्थ° A₃A₄ • °माप्नुते] °माप्नुयात् A
93a विप्रर्षिं] A₃, विप्रर्षिं A₄, विप्रर्षिर् A₇ **93b** °मचेतसम्] °मचेतनम् A **93c** उद्धरेत्] उद्धरे-
 तु A₃A₄, उद्धरेत्(स्थ) A₇ (unmetrical) **95b** दानान्यु°] दान्यु° A₃ (unmetrical), वेदान्यु° A₄A₇
 • कृत्स्नशः] सर्वशः A **95d** सैकराड्भवेत्] मुच्यते{मुते A₃(unmetrical)} भयात् A

91a आप्तोर्यामं] S₂^{pc}Bh, आप्तोर्यामं S₂^{ac}S₃ **91c** लब्ध्वा] S₂RA₄Bh, लब्धा S₃ **91d** सुव्रतः]
 em. (cf. DS), सुव्रता S₂S₃^{pc}, सुवता S₃^{ac} (unmetrical), सुव्रताः Bh **92b** °द्वाह्मणाय] S₂^{pc}RA₃
 A₇Bh, °द्वाह्मणाय S₂^{ac}S₃ **92c** देवि] S₂S₃, देव्यो Bh (em.?) **92d** धर्मनित्य°] RBh (em.),
 धर्मनित्य° S₂, धर्म नित्य° S₃ • °माप्नुते] S₂Bh, °माप्नुयात् S₃ **93a** विप्रर्षिं] A₃, विप्रर्षिं S₂
 S₃, विप्रर्षिं Bh (conj.) **93cd** °शक्त्या स] S₂^{pc}RABh, °शक्त्यात् S₂^{ac}S₃ **94a** सुवर्णं] S₂RABh,
 सुवर्णं S₃ **94d** देवताः] S₂^{pc}RABh, देवता S₂^{ac}S₃ **95b** दानान्यु°] RBh (conj.?), दान्यान्यु°
 S₂S₃ **95c** °पदेव्यः] S₂RABh, °प देव्यः S₃ (unmetrical) **95d** पृथिव्यां सैक°] S₃, पृथिव्यां
 स्यैक° S₂, स पृथ्व्यामेक° Bh (conj.) • °राड्भवेत्] em. Bh (silently), °राड्भवेत् S₂S₃

इदं यः शृणुयान्नित्यं दद्याच्चैव स्वशक्तिः ।
पठेत च महाभागाः सो ऽपि गच्छेत्पिष्टपम् ॥ ९६ ॥

इति स्कन्दपुराण एकादशोत्तरशतो ऽध्यायः ॥ १११ ॥

96b स्वशक्तिः] समाहितः R **96c** पठेत] पठते R • महाभागाः] महाभागः R Col. इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे ऽध्यायः R

96a इदं यः] य इदं A **96c** पठेत] पठते A • महाभागाः] A₇^{pc}, महाभाग A₃A₄A₇^{ac} **96d** ऽपिष्टपम्] A₄A₇, ऽविष्टपं A₃ Col. इति{ओं॥ इति श्री० A₇} स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहितायामम्बिकाखण्डे दशोत्तरशतं दानाध्यायः A

96ab ऽयान्नित्यं दद्याच्चै०] S₂RABh, ऽया नित्यं {०त्य S₃^{ac}} दद्या चै० S₃ **96c** महाभागाः] A₇^{pc}Bh (em.?), महाभागा S₂S₃ **96d** ऽपिष्टपम्] S₂S₃RA₄A₇, ऽविष्टपम् Bh Col. स्कन्दपुराणेकादशोत्तरशतो ध्यायः॥ S₂, ⊙ ॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः ११३ (in letter numerals)॥ ⊙ S₃, इति स्कन्दपुराणे एकादशोत्तरशतोध्यायः Bh

द्वादशोत्तरशतो ऽध्यायः ।

देव्युवाच ।

देव्यः शृणुत भूयो ऽपि यथा दानं विना शुभाः ।

अयमेवोपवासेन यथा धर्मो ऽपि लभ्यते ॥ १ ॥

एकभक्तेन यो देव्यो मासं मार्गशिरं क्षपेत् ।

स तेन कर्मणा देव्यो गोमान्भवति नित्यशः ॥ २ ॥

पौषमासेन पुत्रांश्च बहूनाप्नोति धार्मिकान् ।

माघमासे च कुर्वाणः स्त्रियः प्राप्नोति वै प्रियाः ॥ ३ ॥

एकभक्तं तु कुर्वाणः फाल्गुने मासि नित्यशः ।

स्त्रीषु सौभाग्यमाप्नोति स्त्रियश्च परमप्रियाः ॥ ४ ॥

2ab VK p.418: एकभक्तेन यो दिव्यं मासं मार्गं क्षपेत् च ।; KR p.444: एकभक्तेन यो दद्यान्मासं मार्गं क्षपेत् च । **2cd** VK p.418: स तेन कर्मणा युक्तः सौभाग्यं याति सर्वतः ।; KR p.444: स तेन कर्मणा युक्तः सुभगो भवति सर्वतः । (hypermetrical) **3ab** = VK p.419; KR p.475: पौषे मासे तु पुत्रांश्च बहूनाप्नोति धार्मिकान् । **3cd** = VK p.419; SaPra p.135: माघमासे तु कुर्वाणः स्त्रियं प्राप्नोति वै प्रियाम् ।; KR p.491: माघे मासे तु कुर्वाणः स्त्रियः प्राप्नोति वै शुभाः । **4ab** = VK p.419 and KR p.516 **4cd** = KR p.516

1b शुभाः] शुभं R **1c** अयमेवो°] नियमेनो° R **1d** धर्मो ऽपि] धर्मश्च R **2a** °भक्तेन यो देव्यो] °भुक्तेन यो दिव्यः R **2b** मासं] सायं R **2cd** देव्यो गोमान्] देव्यः सौम्यो R **3a** °मासेन] °मासे च R **3c** च] तु R **4a** °भक्तं तु] °भुक्तश्च R **4c** स्त्रीषु] स्त्रियं R^{ac}, त्रियं R^{pc}

1b शुभाः] शुभं A **2a** देव्यो] A₃, देव्या A₄A₇ **2b** °शिरं क्षपेत्] °शिरः क्षिपेत् A **2cd** देव्यो गोमान्] देव्यः{°व्याः A₄A₇} सौम्यो A **3c** °मासे च] °मासेन A **3d** स्त्रियः] A₄A₇, त्रियः A₃ • प्रियाः] त्रियः A

Manuscripts available for this chapter: S₁ (from 6c¹; f. 171 lost) photos 8.5 (f. 172^f, largely faded), 8.4b (f. 172^v), 7.27a (f. 173^f), 7.26b (f. 173^v), 7.26a (f. 174^f), 7.25b (f. 174^v) and 4.11b (f. 175^f); S₂ exposures 121a–124a (f. 155^v–158^v); S₃ f. 171^v–174^v; R f. 186^v–193^v; A₃ f. 112^v–116^f; A₄ f. 158^v–164^f; A₇ f. 159^f–165^f.

2(a⁸) S₂

1 देव्युवाच] RABh, सनत्कु उ S₂, सनत्कुमार उ S₃ **1a** देव्यः] S₂S₃RA, देव्याः Bh (typo?) **1b** शुभाः] em. Bh (silently), शुभा S₂S₃ **1d** धर्मो ऽपि] S₂S₃A, धर्मोभि° Bh (conj.) **2a** देव्यो] S₂^{pc}A₃Bh, देव्य S₂^{ac}S₃ **2b** मासं] S₃ABh, मासे S₂^{pc}, मासे S₂^{ac} **2c** देव्यो] em. Bh (silently), देव्याः S₂^{ac}, देव्यः S₂^{pc}S₃ **2d** गोमान्] em. Bh (silently), गोमाद् S₂S₃ **3a** पौष°] S₂^{pc}RABh, पौष्य° S₂^{ac}S₃ • पुत्रांश्च] S₃RABh, पुत्राश्च S₂ **3b** धार्मिकान्] S₂RABh, धार्मिकं S₃ **3cd** °णः स्त्रियः] RA₄A₇ (cf. VK, SaPra, KR), °ण भूयः S₂S₃, °णो भूयः Bh (em.?) **3d** प्रियाः] RBh (em.), प्रिया S₂S₃ **4a** कुर्वाणः] S₂^{pc}RABh, कुर्वाण S₂^{ac}S₃ **4d** °प्रियाः] RABh, °प्रिया S₂S₃

यः क्षपेदेकभक्तेन चैत्रमासं नरोत्तमः ।
 धनधान्यसमृद्धे स कुले जायेत रूपवान् ॥ ५ ॥
 वैशाखं यः क्षपेन्मासमेकभक्तेन मानवः ।
 याति स श्रेष्ठतां लोके पूजितो धनवानपि ॥ ६ ॥
 ज्येष्ठमूलं तु यो मासमेकभक्तं समाचरेत् ।
 भ्रातृणां भवति ज्येष्ठो भोगं प्राप्नोति पुष्कलम् ॥ ७ ॥
 आषाढं चापि यो मासमेकभक्तं समाचरेत् ।
 स राज्ञो ऽमात्यतां प्राप्य कामानाप्नोति पुष्कलान् ॥ ८ ॥
 श्रावणे चापि यो मासे तथा चैवाचरेन्नरः ।
 सेनापत्यं स संप्राप्य बलवानभिजायते ॥ ९ ॥
 यस्तु भाद्रपदे मास-म्-एकभक्तं समाचरेत् ।
 स तेन कर्मणा देव्यो धनवानभिजायते ॥ १० ॥

5ab VK p.419: क्षपयेदेकभक्तेन चैत्रे मासे नरोत्तमः; KR p.84: क्षपयेदेकभक्तेन चैत्रमासं नरोत्तमः । **5cd** VK p.419 and KR p.84: धनधान्यसमृद्धे तु कुले जायेत रूपवान् । **6ab** = VK p.419; SaPra p.136 and KR p.148: वैशाखं यः क्षपेन्मासमेकभक्तेन मानवः। (var. क्षयेन् in SaPra) **6cd** VK p.419: सा याति श्रेष्ठतां लोके पूजितो धनवानपि। (sic.); SaPra p.136 and KR p.148: स याति श्रेष्ठतां लोके पूजितो धनवानपि । **7** VK p.419: ज्येष्ठमासे नरो यो वै एकभक्तं समाचरेत् । भ्रातृणां भवति श्रेष्ठो भोगांश्चाप्नोति पुष्कलान् । **8ab** = KR p.196; VK p.419: आषाढं वापि यो मासमेकभक्तं समाचरेत् । **8cd** VK p.419: यात्यसौ मान्यतां प्राप्य कामानाप्नोति पुष्कलान् ; KR p.196: राज्ञो ऽसौ मान्यतां प्राप्य कामानाप्नोति पुष्कलान् । **9ab** VK p.419 and KR p.221: श्रावणे वापि यो मासे तथैवाचरते नरः । **9cd** = VK p.419; KR p.221: सेनापत्यं सम्प्राप्य धनवानभिजायते । (unmetrical) **10ab** KR p.254: यस्तु भाद्रपदे मासि एकभक्तं समाचरेत् । **10cd** = KR p.254

5c °समृद्धे स] °समृद्धे तु R **6c** याति स] स याति R **7a** ज्येष्ठमूलं] ज्येष्ठे चैव R **7ab** मास-मे°] मासि ए° R **7c** ज्येष्ठो] श्रेष्ठो R **7d** भोगं प्राप्नोति] भोगांश्चाप्नोति R **8ab**] आषाढे चैव यो मासि एकभक्तेन तिष्ठति R **9ab**] श्रावणश्चैव यो मासं तथैवाचरते नरः R **10ab** मास-म्-ए°] मासि ए° R

5a क्षपेदे°] क्षिपेदे° A **5b** °मासं] °मासे A **5c** °समृद्धे स] °समृद्धेन A **5d** जायेत] जा-यति A **6b** मानवः] यो नरः A **6c** श्रेष्ठतां] ज्येष्ठतां A₃A₇, ज्येष्ठतां A₄ **7a** ज्येष्ठमूलं] ज्येष्ठे चैव A₃, ज्येष्ठे चैव A₄A₇ **7c** ज्येष्ठो] श्रेष्ठो A **8a** आषाढं] आषाढे A **8ab** मासमे°] मासि ए° A **8c** राज्ञो ऽमात्यतां] राज्ञामासु{°ज्ञ°} A₇तां A **9a** चापि] पि च A₃A₄A₇^{pc}, पि A₇^{ac} (unmetrical) **9ab** मासे तथा चैवाचरेन्] मासं तथैवाचरते A **9c** स संप्राप्य] A₃, समं प्राप्य A₄A₇ **10a** मास-म्-ए°] मासि ए° A **10c** देव्यो] A₃, देवो A₄, देव्या A₇ **10d** धनवा°] बलवा° A

6(←a¹-b⁸)(c¹-c²)(c³-d⁸→) S₁ **7**(←a¹)(a²-a⁷)(a⁸-b¹)(b²)(b³-b⁴)(b⁵-b⁸)(c¹-c⁵)(c⁶-c⁷)(c⁸)(d¹-d⁶)(d⁷)(d⁸) S₁ **8**(a¹)(a²)(a³-a⁴)(a⁵-a⁸)(b¹-b⁸)(c¹-d⁸→) S₁ **9**(←a¹-c¹)(c²-c³,c⁵-c⁸)(d¹-d²)(d³-d⁵)(d⁶) S₁ **10**(a¹-a³)(c¹)(c²-c⁵)(d⁴)(d⁵-d⁸) S₁

5c °समृद्धे स] em. Bh, °समृद्धेषु S₂S₃ **6c** श्रेष्ठतां] S₂R, श्रेष्ठता S₃, श्रेष्ठतां Bh (typo) **7a** ज्येष्ठ°] S₂Bh, ऽ(ष्ट°) S₁, ज्येष्ठ° S₃ • °मूलं तु] S₁S₂^{ac}S₃Bh, (°मूलं)न्तु S₂ (unmetrical) **7b** °भक्तं] S₂^{pc}S₃RABh, °भक्तां S₂^{ac} **7c** ज्येष्ठो] S₂Bh, (ज्ये) ऽ S₁, ज्येष्ठो S₃ **7d** भोगं प्राप्नोति] S₂^{pc}ABh, (भोगां प्राप्नोति) S₁, भोगां प्राप्नोति S₂^{ac}, भोगमाप्नोति S₃ **8c** ऽमात्यतां] S₂R (or मान्य° in S₂), मात्यता S₃ (or मान्य°), मान्यतां Bh **8d** पुष्कलान्] S₂RABh, पुष्कलाम् S₂ **10a** भाद्रपदे] S₁RA, भाद्रपदं S₂^{pc}Bh, भद्रपदं S₂^{ac}S₃ **10ab** मास-म्-एक°] S₁^{pc}S₂S₃Bh, मासे मेक° S₁^{ac}

यो ऽपि चाश्वयुजं मासमेकभक्तेन तिष्ठति ।
वाणिज्यं फलते तस्य कृषिः पशुगणास्तथा ॥ ११ ॥
कार्तिकं त्वपि यो मासमेकभक्तेन तिष्ठति ।
सो ऽश्वमेधफलं प्राप्य वह्निलोके महीयते ॥ १२ ॥
यः क्षपेदेकभक्तेन यावज्जीवं नरोत्तमः ।
विमानेनार्कवर्णेन स गच्छेच्छ्रकलोकताम् ॥ १३ ॥
संवत्सरं तु यः पूर्णमेकभक्तेन तिष्ठति ।
स पार्थिवसमो भूत्वा महीं पाति महेन्द्रवत् ॥ १४ ॥
अहोरात्रं तु यो देव्यः कुर्यादेकं नरोत्तमः ।
दशानां स सुवर्णानां फलं प्राप्नोति शोभितम् ॥ १५ ॥
मासे मासे त्वहोरात्रं यः करोति नरोत्तमः ।
स तेन कर्मणा शुद्धो विद्वान्भवति धार्मिकः ॥ १६ ॥

11ab = KR p. 307; VK p. 419: यो ऽपि चाश्वयुजे मासि चैकभक्तेन तिष्ठति । **11cd** = VK p. 419; KR p. 308: वाणिज्यं लभते तस्य कृषिः पशुगणास्तथा । **12** = VK p. 419, SaPra p. 135 and KR p. 406 **13ab** = VK p. 419; SaPra p. 137: यः क्षपेदेकभक्तेन यावज्जीवं नरोत्तमः । (SaPra has 13 after 14) **13cd** = VK p. 419 and SaPra p. 137 **14ab** = SaPra p. 137; VK p. 419: संवत्सरं तु यः पुष्यमेकभक्तेन तिष्ठति । **14cd** VK p. 419 and SaPra p. 137: स पार्थिवसमो भूत्वा महीं याति नरेन्द्रवत् । **15ab** VK p. 453: अहोरात्रं तु यो देव्याः कुर्यादेकं नरोत्तमः; SaPra p. 137: अहोरात्रं तु यो देव्याः कुर्यादेवं नरोत्तमः । **15cd** VK p. 453: दशानां स सुवर्णानां फलमाप्नोति शोभनम्; SaPra p. 137: दशानां स सुवर्णानां फलं प्राप्नोति शोभनाम् । (sic.) **16ab** = VK p. 453; SaPra p. 137: मासि मासि अहोरात्रं यः करोति नरोत्तमः । **16cd** SaPra p. 137: स तेन कर्मणा युक्तो विद्वान् भवति धार्मिकः ।

11ab °युजं मासमे°] °युजे मासि ए° R **11b** तिष्ठति] मानवः R **11d** °गणास्त°] °गणैस्त° R **12a** °कं त्वपि] °कञ्चापि R **13** R has this after 14. **13d** °च्छ्रक°] °द्रुद्र° R **14c** पार्थिवसमो] पार्थिवो महान् R **14d** पाति] प्रीतिं R • After this R has 13. **15ab** यो देव्यः कुर्यादेकं] यः कुर्याद्देव्य एव { °कं R^{bc} } R **15c** °नां स सुवर्णानां] °नामश्चमेधानां R **15d** शोभितम्] मानवः R

11ab °युजं मासमे°] °युजे मासि ए° A **11c** फलते] लभते A **11d** °गणास्त°] °गणस्त° A **12a** कार्तिकं] कार्तिके A **12c** ऽश्वमेध°] A₃, श्वमेधं A₄A₇ **12d** वह्निलोके महीयते] कामानाप्नोति पुष्कलान् A (cf. 8d) **13ab** A has this after 14. **13a** क्षपेदे°] A₃, क्षिपेदे° A₄A₇ **13cd**] om. A **14a** पूर्ण°] पूर्व° A **14c** पार्थिवसमो] पार्थिवो महान् A **14d** महीं] A₇, महिं A₃, मही A₄ • After this A has 13ab. **15-16ab**] om. A **16d** विद्वान्] A₃A₇, विद्म+(न्)+ A₄

11(a¹-a⁵, b¹)(b²-b⁴)(b⁵-c¹, c³-d⁴)(d⁵-d⁸->) S₁ **12**(←a¹-a⁸) (b¹-b², c¹-d¹)(d⁴) S₁, (a⁶-b¹)(b²-b⁸, c⁶) S₂ **13**(a²-a⁵)(a⁶)(a⁷-a⁸, b⁴-c⁶)(c⁷-d³)(d⁴-d⁵) S₁ **14**(d³, d⁶)(d⁷-d⁸->) S₁ **15**(←a¹-a³)(a⁴-a⁵)(a⁶)(a⁷-b⁷, c³-c⁴)(c⁵)(c⁶-c⁸)(d¹)(d²-d³)(d⁴-d⁷)(d⁸) S₁, (a¹-a³)(a⁴)(a⁵)(a⁶-a⁸) S₂ **16**(a¹-a², a⁵-a⁸, b⁶-c¹)(c²-c⁴)(c⁵, c⁷)(c⁸)(d²-d⁴) S₁

12b तिष्ठति] S₁S₂RABh, तिष्ठति S₃ **13b** यावज्जीवं] S₁S₂RABh, यावजीवन् S₃^{pc}, यावजीव S₃^{ac} **13d** स गच्छेच्छ्रकलोकताम्] S₂, ... (च्छ्रक)लोकताम् S₁, स गच्छेच्छ्रकलोकतम् S₃, श्रकलोकं स गच्छति Bh (conj.) **14a** यः] S₁^{pc}S₂S₃RABh, (या) S₁^{ac} **14b** तिष्ठति] S₁S₂RABh, तिष्ठति S₃ **14d** पाति] S₁S₂ABh, पति S₃ **15a** °त्रं तु यो देव्यः] em., (°त्र) °-(देव्यः) S₁ (second akṣara has vowel उ), °-(न्तु) - - ° S₂, °त्रं तु यो देव्यः S₃, °त्रं तूपवासं Bh (conj.?) **15b** कुर्यादेकं] S₁S₂Bh, °मेकं कुर्यां S₃ **16a** त्वहोरात्रं] S₁S₂S₃R, त्वहोरत्रं Bh (typo) **16d** विद्वान्] S₃RA₃A₇Bh, वि(द्वा)म् S₁, विद्वा S₃

चतुर्दशीमष्टमीं च उभयोः पक्षयोरपि ।
 अहोरात्रं क्षपेद्यस्तु संवत्सरमशेषतः ॥ १७ ॥
 स तेन कर्मणा युक्तः सर्वपापविवर्जितः ।
 न याति नरकं देव्यो यमं च न स पश्यति ॥ १८ ॥
 मासे मासे च यः कुर्यात्त्रिरात्रक्षपणं बुधः ।
 कौबेरं लोकमासाद्य स विन्देत्परमं सुखम् ॥ १९ ॥
 चतुर्थे ऽहनि यो भुङ्क्ते प्रयतात्मा शुचिर्नरः ।
 गान्धर्वं स पदं प्राप्य मोदते शक्रवद्विवि ॥ २० ॥
 पञ्चमे ऽहनि यो भुङ्क्ते प्रतिमासमतन्द्रितः ।
 वायुलोकं समासाद्य स्वर्गलोकं स गच्छति ॥ २१ ॥

17 SaPra p. 109: चतुर्दशीमष्टमीं च पक्षयोरुभयोरपि । अहोरात्रं क्षपेद्यस्तु संवत्सरमशेषतः । 18ab = VK p. 453 and SaPra p. 109 18cd VK p. 453: न याति नरकं सत्यं यमं च न (स) पश्यति । SaPra p. 109: न याति नरकं देवी यमं च स न पश्यति । 19ab = HeVKh 2, p. 917 (the quotations from 19–38 in HeVKh are not attributed to any source); VK p. 453: मासे मासे तु यः कुर्यात्त्रिरात्रक्षपणं व्रतम् । SaPra p. 137: मासे मासे तु यः कुर्यात् त्रिरात्रक्षपणं नरः । 19cd VK p. 453: कौबेरलोकमासाद्य स विन्देत्परमं पदम् । SaPra p. 137: कौबेरं लोकमासाद्य विन्दते परमं पदम् । HeVKh 2, p. 917: कौबेरं लोकमासाद्य स विन्देत् परमं पदम् । 20ab = VK p. 453; HeVKh 2, p. 917: चतुर्थे ऽहनि यो भुङ्क्ते व्रतवाञ्छ शुचिर्नरः । 20cd = VK p. 453 and HeVKh 2, p. 917 21ab = VK p. 453 and HeVKh 2, p. 917 21cd VK p. 453: स मुक्तः सर्वपापेस्तु स गच्छेद्विवमूर्जितः । HeVKh 2, p. 918: विमुक्तः सर्वपापैश्च स गच्छेद्विवमूर्जितः । (cf. 56cd)

17a चतुर्दशीमष्टमीं च] चतुर्दशी सप्तमी चैव R 17d संवत्सर°] संब्रवत्सर° R^{pc}, सव्रवत्सर° R^{ac} 18a युक्तः] मुक्तः R 18d यमं च न स] यमञ्चैव न R 19b बुधः] नरः R 20c गान्धर्वं स] स गान्धर्व° R 21d °लोकं स गच्छति] °लोके महीयते R

17c क्षपेद्य°] A₃, क्षिपेद्य° A₄A₇ 19b °क्षपणं] °क्षेपणं { °नं A₇ } A 21b °मासम°] A₃A₇, °मासिम° A₄ 21d स] च A

17(a⁶, b¹-b², c⁷, d²-d⁸) S₁ 18(←a¹-a⁸)(b¹-b⁵)(b⁶)(b⁷, c¹, c⁴-c⁵, c⁷-d¹)(d²-d⁷)(d⁸) S₁ 19(a¹-a⁶)(a⁷-a⁸)(b¹)(b²-b⁴)(b⁵)(b⁶-b⁷)(b⁸, c²)(c³)(c⁴-c⁶, c⁸-d³)(d⁴)(d⁵)(d⁷-d⁸→) S₁ 20(←a¹-a²)(a³-a⁶, c²-c³, c⁸-d², d⁴-d⁶)(d⁷-d⁸→) S₁ 21(←a¹-d⁸) S₁

17b उभयोः पक्षयो°] S₁S₂^{pc}S₃RA, उभयो पक्षयो° S₂^{ac}, पक्षयोरुभयो° Bh (conj.) 18a °णा युक्तः] ABh, °णाद्युक्तो S₂, °णा युक्तो S₃ 18b °विवर्जितः] S₂RABh, f ~ -(र्जितः) S₁, °विवर्जितः S₃ (unmetrical) 20b शुचिर्नरः] S₁S₂RABh, शुचि नरः S₃^{pc}, शुचि नरः S₃^{ac} (unmetrical) 20c गान्धर्वं स पदं] S₂ABh, गा(न्धर्वे)सम्पदम् S₁, गान्धर्वसंपदं S₃ 20d °वद्विवि] S₂RABh, (°व) ~ ऽ S₁, °व दिवि S₃ (unmetrical) 21b °मासम°] S₂S₃^{pc}RA₃A₇Bh, °मास(त्त°)+म+ S₃ 21c वायुलोकं] RABh, वायुलोके S₂S₃

यो भुङ्क्ते दिवसे षष्ठे नित्यं नियममास्थितः ।
 वारुणं लोकमासाद्य सो ऽपि विन्देन्महत्पदम् ॥ २२ ॥
 सप्तमे ऽहनि यो भुङ्क्ते जितद्वन्द्वो दृढव्रतः ।
 आदित्यलोकमासाद्य सो ऽपि विन्देन्महत्पदम् ॥ २३ ॥
 अष्टमे चैव यो भुङ्क्ते दिवसे मानवः शुचिः ।
 वैष्णवं लोकमासाद्य स भवेत्परमद्युतिः ॥ २४ ॥
 नवमे ऽहनि यो भुङ्क्ते नरो नियममास्थितः ।
 स वसूनां प्रियो भूत्वा चरते वसुभिः सह ॥ २५ ॥
 दशमे ऽहनि भुक्त्वा तु दशाहस्य फलं लभेत् ।
 अश्विभ्यां च समो भूत्वा सूर्यवज्ज्वलते सदा ॥ २६ ॥

22ab VK p.453 and HeVKh 2, p.918: यो भुङ्क्ते दिवसे षष्ठे नित्यं नियमवान् शुचिः । **22cd** VK p.453: वारुणं लोकमासाद्य स याति परमं पदम् ।; HeVKh 2, p.918: वारुणं लोकमासाद्य स विन्देत्परमं पदम् । **23ab** = VK p.453 and HeVKh 2, p.918 **23cd** VK p.453: आदित्यलोकमासाद्य सो ऽपि विन्देन्महाव्रतम् ।; HeVKh 2, p.918: आदित्यलोकमासाद्य सो ऽपि विन्देन्महाश्रियम् । **24ab** VK p.454 and HeVKh 2, p.918: अष्टमे ऽहनि यो भुङ्क्ते जितद्वन्द्वो दृढव्रतः । (cf. 23ab) **24cd** = VK p.454 and HeVKh 2, p.918 **25ab** = HeVKh 2, p.918; VK p.454: नवमे ऽहनि यो भुङ्क्ते नरो नियमवान् शुचिः । **25cd** = VK p.454 and HeVKh 2, p.918 **26ab** VK p.454 and HeVKh 2, p.918: दशमे ऽहनि यो भुङ्क्ते द्वादशाहफलं लभेत् । **26cd** VK p.454: अश्विभ्यां च समो भूत्वा सूर्यवज्ज्वलते सदा ।; HeVKh 2, p.918: अश्विभ्यां च समो भूत्वा अव्ययं खेलते तथा ।

22b °मास्थितः] °वान्नरः R **22d** सो ऽपि विन्देन्महत्पदम्] स्वर्गलोके महीयते R (cf. R in 21d)
23d °हत्पदम्] °हच्छिवम् R **24d** स भवेत्परमद्युतिः] सो ऽपि विन्देन्महत्फलम् R **25b** °मास्थितः] °वान् स्थितः R **25c** वसूनां] वहूनां R **26a** भुक्त्वा तु] यो भुङ्क्ते R **26c** च] स R
26d °वज्ज्वलते सदा] °वत्तेजसा दिवि R

22a⁴-23a⁸] A₃ repeats this after 23a (eyeskip). **22b** °मास्थितः] A₇^{pc}, °वत्स्थितः A₃A₃*A₄, °व स्थितः A₇^{ac} **23a** After this A₃ repeats 22a⁴-23a⁸. **23b** °द्वन्द्वो] A₃A₄, °द्वन्द्वो A₇ **23d** विन्देन्] A₃, विन्दे A₄A₇ **24a** भुङ्क्ते] A₃A₇, भुक्ते A₄ **26a** भुक्त्वा तु] यो भुङ्क्ते A **26c** अश्विभ्यां च] आश्रित्यां स A₃A₄, आदित्यांश° A₇ **26d** °वज्ज्वलते सदा] °वत्तेजसाधिकः A

22(a¹-a⁶)(a⁷-a⁸)(b¹-c³)(c⁴)(c⁵-c⁸, d⁴-d⁸) S₁ **23(a¹-b¹)(b²-b⁸) S₁** **24(a²) S₁** **25(d²)(d³-d⁸) S₁, (b⁶) S₃** **26(c³) S₂**

22a षष्ठे] S₃RABh, षष्ठि S₂ **22b** °मास्थितः] S₂S₃A₇^{pc}Bh, (°मास्थित) S₁ **22c** वारुणं] S₁RAA₃*Bh, वारुणं S₂S₃ **22d** विन्देन्] S₁S₂AA₃*Bh, विन्दे S₃ • °हत्पदम्] S₁S₂^{pc}S₃AA₃*Bh, °ह(हपं) S₂^{ac} (unmetrical) **23b** °द्वन्द्वो] S₂RA₃A₄Bh, °द्वन्द्वो S₃ **23c** °लोकमा°] S₁S₃RA Bh, °लोकना° S₂ **23d** विन्देन्] S₁S₂RA₃Bh, विन्दे S₃ • °हत्पदम्] S₂S₃ABh, °हच्छ्रियम् S₁ **24a** चैव] S₁RABh, हनि S₂S₃ • भुङ्क्ते] S₁S₂RA₃A₇Bh, भुक्ते S₃ **24b** शुचिः] S₁S₂^{pc}RABh, शुचि S₂^{ac}S₃ **24c** वैष्णवं] S₁S₂RABh, वैष्णव° S₃ **24d** °द्युतिः] S₂^{pc}S₃ABh, °द्युति S₁S₂^{ac} **25d** वसुभिः] S₂RABh, वसुभि S₃ (unmetrical) **26b** °लं लभेत्] RABh, °लम्भवेत् S₁, °लं भवेत् S₂S₃ **26c** अश्विभ्यां] S₁S₂^{pc}RBh, अश्विन्याञ् S₂^{ac}, अश्विन्यां S₃ **26d** °वज्ज्वलते] S₁Bh, °वन्ज्वलते S₂S₃

मानुष्यं च पुनः प्राप्य दश भार्या लभेत सः ।
 सुवर्णमक्षयं चैव न चाकाले म्रियेत सः ॥ २७ ॥
 एकादशे तु यो भुङ्क्ते दिवसे मानवः शुचिः ।
 एकादश्याः फलं प्राप्य स रुद्रगणतां लभेत् ॥ २८ ॥
 स्थित्वा तत्र शतान्यष्टावतिसौख्यसमन्वितः ।
 ब्राह्मणत्वमनुप्राप्य यज्वा स इह जायते ॥ २९ ॥
 द्वादशे दिवसे यस्तु देव्यो भुङ्क्ते सदा नरः ।
 द्वादशाहं स संप्राप्य शक्रलोकमवाप्नुयात् ॥ ३० ॥
 तत्रोष्य स सुखं भूय इह जातो नरोत्तमः ।
 राजा वा राजमात्रो वा धनी वा सुमहान्भवेत् ॥ ३१ ॥

28ab = HeVKh 2, p. 918; VK p. 454: एकादशे तु यो भुङ्क्ते दिवसे मानवः सदा । **28cd** VK p. 454: एकादशाहं संप्राप्य स रुद्रगणतां लभेत् । HeVKh 2, p. 918: एकादशाहं संप्राप्य स रुद्रगणतां ब्रजेत् । **30ab** VK p. 454 and HeVKh 2, p. 918: यो द्वादशे तु दिवसे भुङ्क्ते देवि सदा नरः । **30cd** VK p. 454 and HeVKh 2, p. 918: द्वादशाहं तु संप्राप्य शक्रलोके महीयते ।

27a मानुष्यं च] मानुषञ्च R **27b** भार्या लभेत सः] कार्याणि (चे)तसः R **27cd**] सुवर्णमक्षयं काले प्रियतमे तु सः R (unmetrical) **28c** एकादश्याः फलं प्राप्य] एकादशाहमासाद्य R **29ab**] स्थित्वा तत्र युगान्यष्टाविंशतिं सौख्यमन्वित R **30ab**] यस्तु द्वादशदिवसे सायं स मानवः R (unmetrical) **30d** शक्रलोकं] स शक्रत्व° R **31a** स सुखं] स सुखी° R^{pc}, स्वसुखी° R^{ac} **31c** राजमात्रो] राजपुत्रो R **31d** धनी वा सु°] धनवान् स R

27a मानुष्यं] मानुषं A **27b** लभेत] लभेच्च A **28c** एकादश्याः फलं प्राप्य] एकादशं समासाद्य A **29a** शतान्य°] युगान्य° A **29c** ब्राह्मणत्वमनु°] A₃, ब्राह्मणं स्वमनु° A₄, ब्राह्मणं समनु° A₇ **29d** यज्वा स इह] A₇?, यजुसे इह A₃, यजुशंद्र प्र° A₄ **30a** द्वादशे दिवसे यस्तु] यस्तु द्वादशे{°श° A₄(unmetrical)} दिवसे A **30c** स संप्राप्य] समासाद्य A **31a** तत्रोष्य] A₃, तत्रास्य A₄, तत्रोस्य A₇ • सुखं] सुखी° A **31b** जातो] A₇^{pc}, जाते A₃A₄A₇^{ac} • नरोत्तमः] A₃^{ac}A₇, नरोत्तम A₃^{pc}A₄ **31c** राजमात्रो] राजपुत्रो A **31d** धनी वा] धनवान् A • °महान्भवेत्] A₃, °महार्णवे{°वः A₇^{pc}} A₄A₇

27(b⁵) S₁ **28(d⁶)**(d⁷-d⁸) S₁, **30(d⁴)** S₁ **31(d⁸)** S₁, (b²)(b³-b⁴) S₃

27a मानुष्यं च] S₁S₂^{pc}Bh, मनुष्यञ्च S₂^{ac}, मनुष्यं च S₃ **27b** भार्या] S₂S₃ABh, भार्या S₁ • लभेत] S₂S₃Bh, (फ)लेत S₁ • सः] S₁RABh, स S₂S₃ **27c** °यं चैव] S₁ABh, °यञ्चैव S₂, °यं चैव S₃ **27d** चाकाले] ABh, च काले S₁, चाकाङ्ग S₂^{pc}, चाकाञ्च S₂^{ac}, च काल S₃ • म्रियेत] S₁^{pc}ABh, प्रियेत S₁^{ac}, म्रियेत S₂S₃ **28b** शुचिः] S₂^{pc}S₃RABh, शुचि S₁S₂^{ac} **28c** एकादश्याः] em. Bh (silently), एकादश्या S₁S₂S₃ **29b** °वतिसौख्य°] S₂S₃^{pc}ABh, °वन्तिसौख्य° S₁, °वतिसौ(स्य°) S₃^{ac} • °समन्वितः] S₂S₃ABh, °समन्वित S₁ **29c** ब्राह्मण°] S₁^{pc}S₂S₃RA₃Bh, ब्रा(ह्म)ण° S₁^{ac} **30a** दिवसे यस्तु] S₂S₃Bh, चैव दिवसे S₁ **30d** °लोकम°] S₁^{pc}S₂S₃ABh, °लोम° S₁^{ac} (unmetrical) **31a** तत्रोष्य स] S₂R^{pc}A₃Bh, ततो स्य सु° S₁, तत्रोस्य स S₃ **31c** वा] S₂S₃RABh, om. S₁ (unmetrical) **31d** धनी वा] S₁S₂^{pc}, धनीवान् S₂^{ac}S₃, धन्वा वा Bh (conj.?) • °महान्] S₁RA₃Bh, °महा S₂S₃

त्रयोदशे तु यो नित्यमश्नाति दिवसे नरः ।
 विशेत्स भार्गवं स्थानं प्राप्य दिव्यसुखान्वितः ॥ ३२ ॥
 अथ चेन्मानुषो भूयः स नरो जायते शुभः ।
 धनधान्यसमाकीर्णे जायते स कुले शुभः ॥ ३३ ॥
 चतुर्दश तु यो नित्यं दिवसानि क्षपेन्नरः ।
 तौषितं लोकमासाद्य भवेद्गणपतिर्वरः ॥ ३४ ॥
 अर्धमासं क्षपेद्यस्तु नित्यमेव ह्यतन्द्रितः ।
 देवराजेन तुल्यो ऽसौ भूत्वा स्वर्गे ऽवतिष्ठति ।
 इह राजा महान्भूमौ भूय एवाभिजायते ॥ ३५ ॥

32ab = VK p. 454 and HeVKh 2, p. 918 **32cd** VK p. 454: वसेत्स भार्गवं स्थानं प्राप्य दिव्यसुखान्वितम् ।; HeVKh 2, p. 918: वसेत् स भार्गवस्थानं प्राप्य दिव्यसुखान्वितम् । **34ab** VK p. 454: अन्नं चतुर्दशे नित्यं दिवसांस्तु क्षपेन्नरः ।; HeVKh 2, p. 918: चतुर्दशे तु दिवसे नित्यमश्नाति यो नरः । **34cd** VK p. 454: तौष्टिकं लोकमासाद्य भवेद्गणपतिर्वरः ।; HeVKh 2, p. 918: स वसेद्द्रुमलोके तु शिवसायुज्यतां व्रजेत् । **35ab** = VK p. 454; SaPra p. 137: अर्धमासं क्षपेद्यस्तु नित्यमेव ह्यतीन्द्रियः । (var. जितेन्द्रियः, ह्यतन्द्रियः); HeVKh 2, p. 918: अर्धमासं क्षपेद्यस्तु नित्यमेव जितेन्द्रियः । **35cd** VK p. 454: देवराजेन तुल्यो ऽसौ भूत्वा स्वर्गे तु तिष्ठति ।; SaPra p. 137: देवराजेन तुल्यो ऽसौ भूत्वा स्वर्गे च तिष्ठति ।; HeVKh 2, p. 918: देवराजेन तुल्यो ऽसौ भूत्वा स्वर्गं च तिष्ठति ।

32ab नित्यम°] R^{pc}, नित्यं म° R^{ac} **32c** विशेत्स] विशेत् R **33a** चेन्] तन् R **33b** शुभः] ततः R **33d** स कुले शुभः] स शुभे कुले R **34a** चतुर्दश तु] R^{pc}, चतुर्दशाहे R^{ac} **34b** दिवसानि क्षपेन्] दिवसान्{°से R^{ac}} यः क्षिपेन् R **34c** तौषितं] तूषितं R **34d** भवेद्गणपतिर्वरः] भार्गवेण पतिम्बरः R **35b** ह्यतन्द्रितः] जितेन्द्रियः R **35d** भूत्वा स्वर्गे ऽवतिष्ठति] स्वर्गलोके ऽवतिष्ठते R

32cd °त्स भार्गवं स्थानं प्राप्य दिव्य°] °त्स्वर्गं स संप्राप्य दिव्यं वर्ष° A **33a** भूयः] A₇^{pc}, भूय A₃ A₄A₇^{ac} **33d** स कुले शुभः] सु{स्व° A₁}कुले शुभे A **34a** चतुर्दश] चतुर्दशे A **34b** दिवसानि] दिवसांश्च A • क्षिपेन्] A₃, क्षिपेन् A₄A₇ **34c** तौषितं] तोषितं A **34d** भवेद्गणपतिर्वरः] स{सा A₄, सो A₇} विन्देत महत्पदं A **35a** क्षपेद्] A₇^{pc}, क्षिपेद् A₃A₄A₇^{ac} **35b** ह्यतन्द्रितः] जितेन्द्रियः A **35cd**] om. A **35ef** °न्भूमौ भूय एवा°] °न् भूयो भूयं नैवा° A₃A₄A₇^{ac}, °न् भूय भूयो नैवा° A₇^{pc}

32(a¹, b⁶) S₂ 34(d⁸) S₁ 35(a¹) S₁

32ab नित्यम°] S₁R^{pc}ABh, नित्यं म° S₂S₃ **32c** विशेत्] S₁S₂S₃A, वसेत् Bh (conj.) • भार्गवं] S₁R, भार्गव° S₂S₃Bh **32d** °सुखान्वितः] S₂S₃RABh, °सुखान्वित S₁ **33a** भूयः] S₁S₂RA₇^{pc}Bh, भूय S₃ **33b** शुभः] S₁A, शुभाः S₂S₃Bh **33c** धन°] S₁S₃RABh, धन्य° S₂ • °कीर्णे] S₁S₂RABh, °कीर्णं S₃ **33d** स कुले] S₁S₂S₃, सत्कुले Bh (conj.) **34b** °पेन्नरः] S₁S₂^{pc}S₃^{pc}RABh, °पेन्नर S₂^{ac}, °पे नर S₃^{ac} **34c** तौषितं] em. Bh (silently), तूषितां S₁, तौषितां S₂, तौषिता° S₃ **35b** °मेव] S₁RABh, °मेवा S₂S₃ • °तन्द्रितः] S₁S₂S₃^{pc}Bh, °तन्द्रित S₃^{ac} **35c** तुल्यो] S₂^{pc}S₃RBh, तुल्ये S₁, तुल्य S₂^{ac} **35d** ऽवतिष्ठति] S₁Bh, च तिष्ठति S₂, च तिष्ठते S₃ **35e** महान्] S₁S₂RABh, महा S₃ **35f** एवाभि°] S₁S₂S₃^{pc}RBh, एवाह S₃^{ac}

यस्तु मासं क्षपेद्धीरो जितक्रोधो जितेन्द्रियः ।
 विमानेन स दिव्येन अप्सरोभिः समावृतः ॥ ३६ ॥
 पूज्यमानो यथा देवः स्तूयमानश्च सर्वशः ।
 ज्वलनादित्यसंकाशो नित्यं सुखमुपाप्नुते ।
 सर्वलोकेषु वसते बहून्यब्दायुतानि तु ॥ ३७ ॥
 ततो ब्रह्मसदं प्राप्य ब्रह्मणा स सुपूजितः ।
 ब्रह्मलोके निवसते यथा ब्रह्मा नरोत्तमः ॥ ३८ ॥
 अथ चेतुनरायाति ब्राह्मणो भवतीश्वरः ।
 योगं च तत्र लभते येनैश्वर्यं समप्नुते ।
 योगीशः स ततो भूत्वा शम्भोर्गणपतिर्भवेत् ॥ ३९ ॥
 सर्वेषां चोपवासानां विधिं परमपुण्यदम् ।
 देव्यः शृणुध्वं मत्तो ऽन्यं यथावदनुपूर्वशः ॥ ४० ॥
 स्नातः शुचिरथाचान्तो हुताग्निः सुसमाहितः ।
 दीक्षयित्वा ततो ऽत्मानमुपवासं चरेद्बुधः ॥ ४१ ॥

36ab = VK p. 455; SaPra p. 138 and HeVKh 2, p. 919: यस्तु मासं क्षपेद्धीरो जितक्रोधो जितेन्द्रियः ।
36cd VK p. 455: स विमानेन दिव्येन अप्सरोभिः समन्वितः ।; SaPra p. 138 and HeVKh 2, p. 919: विमानेन स दिव्येन अप्सरोभिः समन्वितः । **37ef** VK p. 455: सर्वलोकेषु वसते बहून्यब्दायुतानि च । (sic.); SaPra p. 138: सर्वलोकेषु वसते बहुन्यब्दायुतानि तु । (sic.); HeVKh 2, p. 919: सर्वलोकेषु वसते जन्मान्य-
 ष्टायुतानि च । **38ab** VK p. 455 and HeVKh 2, p. 919: ततो ब्रह्मासनं प्राप्य ब्रह्मणा च सुपूजितः ।; SaPra p. 138: ततो ब्रह्मासनं प्राप्य ब्रह्मणा चानुमोदितः । **38cd** VK p. 455: ब्रह्मलोके निवसते यथा ब्रह्मा नरोत्तमः ।; SaPra p. 138: सर्वलोके निवसते यथा देवो नरोत्तमः ।; HeVKh 2, p. 919: ब्रह्मलोके निवसते यथा ब्रह्म नरोत्तमः । (sic.)

37b °श्च] °स्तु R **37e** सर्वलोकेषु वसते] स स्थित्वा स्वर्गलोकेषु R **37f** तु] च R **38a** ब्रह्मस-
 दं] ब्रह्मपदं R **38b** स सु°] सह R **38d** नरोत्तमः] सुपूजितः R **39a** अथ चेतु] अथास्मिन् R
39b °तीश्वरः] °तीह सः R **39cd** तत्र लभते येनैश्वर्यं] लभते तत्र भोगैश्वर्यं R **39e** ततो] तदा
 R **40c** शृणुध्वं] शृणुत R **40d** यथावदनुपूर्वशः] यथापूर्वमतिष्ठत R **41a** स्नातः शुचिरथा°] स
 स्नातः शुचिरा° R **41c** ततो] तदा° R

36a यस्तु] A₇^{pc}, य तु A₇^{ac}, यत्तु A₃A₄ • क्षपेद्धीरो] क्षिपेद्धी{ °द्धि° A₃(unmetrical)}रो A **37b**
 °श्च] A₃, °स्तु A₄A₇ **37c-43b**] om. A

37(b⁶)(b⁷-c¹)(c²-c⁷) S₁ 39(c⁷-d⁴)(d⁵-d⁸) S₁ 41(a¹, a³-a⁴)(a⁵-b⁴)(b⁵) S₁

36a मासं] S₁RABh, मासां S₂S₃ **36d** अप्सरोभिः] S₁S₂RABh, अप्सरोभि S₃ **37c** ज्वलना°]
 S₂S₃R, ऽ(लना°) S₁, ज्वलना° Bh (em.) **37d** नित्यं सुखमुपाप्नुते] S₂RBh, सुखन्नित्यं समप्नुते
 S₁, नित्यसुखमुपाप्नुते S₃ (unmetrical) **37f** बहून्य°] RBh, बहून° S₁S₂, बहूना° S₃ • °युतानि
 तु] S₂S₃Bh, °युतान्वितु S₁^{pc}, °युतान्वित S₁^{ac} **38b** स सु°] S₂S₃Bh, सुसु° S₁ • °पूजितः]
 S₁RBh, °पूज्यते S₂S₃ **38c** ब्रह्मलोके] S₁S₂^{pc}S₃RBh, ब्रह्मके S₂^{ac} (unmetrical) **39b** ब्राह्मणो]
 S₂S₃RBh, ब्राह्मणा S₁^{pc}, ब्रह्मणा S₁^{ac} **39d** येनैश्वर्यं] em., (येनैश) ऽ S₁ (lower parts lost), येनैश्वर्यं
 S₂S₃, योगैश्वर्यं Bh (conj.) **39e** योगीशः] S₂RBh, योगीश S₁S₃ • ततो] S₁^{pc}S₂S₃Bh, तततो
 S₁^{ac} (unmetrical) **39f** शम्भोर्] S₁S₂RBh, शम्भो S₃ **40c** °ध्वं मत्तो ऽन्यं] S₂Bh, °ध्वमन्यो-
 न्यद् S₁, °ध्व मत्तो न्यं S₃ **41a** °चान्तो] S₂^{pc}RBh, °चतो S₂^{ac}, °चतो S₃ (unmetrical) **41b**
 °समाहितः] S₁RBh, °समीहितः S₂S₃ **41c** ततो] S₁^{pc}S₂S₃, om. S₁^{ac} (unmetrical), तथा° Bh
 (em.) **41d** चरेद्] S₁S₂RBh, चरे S₃

स्यायेत्तिषवणं चैव जुहुयादग्निमेव च ।
 वाग्यतो ऽक्रोधनो दान्तो धार्मिकः सत्यवाग्घृणी ॥ ४२ ॥
 जपन्स चैव गायत्रीं पवित्राणि च नित्यशः ।
 रुद्रानथ गणान्वापि रात्रौ च स्थण्डिलेशयः ।
 कुशानास्तीर्य विधिवत्स्त्रीशूद्रैः परिवर्जितः ॥ ४३ ॥
 समञ्जीयात्ततो देव्यो वीतशोको विमत्सरः ।
 यावन्त्यहानि तिष्ठेत तावद्विप्रांस्तु भोजयेत् ॥ ४४ ॥
 ततः पूर्णे तु काले वै ब्राह्मणानां शतं वरम् ।
 सहस्रमथवा शक्त्या पूजयित्वा तु सर्वशः ॥ ४५ ॥
 हविष्यं भोजनं दत्त्वा गावो वासांसि च क्रमात् ।
 सुवर्णं तिलपात्रं च एकैकस्य प्रदापयेत् ।
 ततस्तत्फलमाप्नोति यदन्यैर्दुर्लभं व्रतैः ॥ ४६ ॥
 वृषभं यस्तु नीलाङ्गमुत्सृजेत नरोत्तमः ।
 अन्यं वापि महाभागाः स पितृस्तारयेन्नरः ॥ ४७ ॥

42a स्यायेत्तिषवणं चैव] चरेत्तिषरणञ्चैव R (unmetrical) 42d °वाग्घृणी] °वाग्वशी R 43a ज-
 पन्स चैव] जपन्देव° R (unmetrical) 43b नित्यशः] सवृंशः R 43c गणान्वापि] गणांश्चापि R
 43f °शूद्रैः] °तन्त्रैः R (cf. cancelled pādas after 45d) 44b वीतशोको] रितिमान् स R 44d
 यावन्त्यहानि तिष्ठेत] यावत्यहनि तिष्ठेत स R 45d After this R cancels two pādas reading क्र-
 मादास्तीर्य विधिवत् स्त्रीशूद्रैः परिवर्जितः । (cf. 43ef) 46a हविष्यं] हविष्य° R 46f °दुर्लभं]
 °दुर्लभं R 47ab °ङ्गमुत्सृजेत] °ङ्गं समुत्सृज्य R 47c अन्यं वापि महाभागाः] अन्यत्रापि महाभागः
 R 47d पितृस्ता°] पितृस्ता° R

43c °नथ गणान्वापि] °नपि गणांश्चापि A 43d च स्थण्डिलेशयः] स्थांता{स्थाता A₄, (स्वात्वा) A₇^{pc},
 (स्थाण्डा) A₇^{ac} } न संशयः A 44-46] om. A 47b °मुत्सृजेत] °मुत्सृजेतु A • नरोत्तमः]
 A₄A₇^{ac}, नरोत्तम A₃, नरोत्तमं A₇^{pc} 47c अन्यं वापि] अन्यद्वापि A

43(a⁴-a⁵)(a⁶) S₂ 45(b⁵-b⁸) S₂ 47(b⁸-c¹) S₁, (c², d⁷) S₂

42a स्यायेत्ति°] S₂S₃, स्नात तृ° S₁, स्यायात्ति° Bh (em.) • °षवणं चैव] S₂S₃Bh, °स्रवणञ्चैव S₁
 42b जुहुया°] S₁S₃RBh, जुहुया° S₂ 42c वाग्यतो] S₂S₃RBh, वाग्दतो S₁ 42d धार्मिकः]
 S₂^{pc}RBh, धार्मिकः S₁^{pc}, (त)न्मिकः S₁^{ac}, धार्मिक S₂^{ac} (unmetrical), धार्मिक S₃ (unmetrical) •
 सत्य°] S₁S₂^{pc}S₃RBh, स(व्य°) S₂^{ac} 43a जपन्स चैव] S₃, जपक्ष चैव S₁, जपन्स ॒ ~ S₂, ज-
 पन्सदैव Bh (conj.?) • गायत्रीं] S₁^{pc}S₂S₃RBh, शायत्रीम् S₁^{ac} 43b पवित्राणि] S₁S₂S₃^{pc}RBh,
 पवित्रा(च)+णि+ S₃ • नित्यशः] S₁^{ac}S₂S₃Bh, नत्यशः S₁^{pc} 43c गणान्वा°] S₂S₃Bh, गणा वा°
 S₁ 43e °नास्तीर्य] S₂S₃RABh, °न्नस्तीर्य S₁ 44a समञ्जीया°] S₂S₃RBh, सपत्नीया° S₁ •
 देव्यो] S₁S₂S₃^{pc}RBh, देवो S₃^{ac} 44b वीतशोको] em. Bh (silently), विकोशो अ° S₁, वीतशोक°
 S₂S₃ 44c यावन्त्यहानि] em. Bh (silently), यावन्तूहानि S₁^{pc}, यावन्तूहानि S₁^{ac}, यावन्त्यहानि S₂
 S₃ 44cd तिष्ठेत ता°] S₂S₃Bh, तिष्ठेतस्ता° S₁ 44d °द्विप्रांस्तु] S₂S₃RBh, °द्विप्रांश्च S₁ 45a
 काले] S₂S₃RBh, कालो S₁ 45b ब्राह्मणानां] S₁S₂RBh, ब्राह्मणाना S₃ 46a हविष्यं] S₂S₃Bh,
 हविष्यन् S₁ 46b गावो] S₁S₂S₃R, गाश्च Bh (em.) • वासांसि] S₁S₂RBh, वासाङ्शि S₃ 46c
 °पात्रं] S₁S₂RBh, °पात्र S₃ (unmetrical) 46d एकैकस्य] S₂S₃RBh, एकैकस्य S₁ 46f व्रतैः]
 S₂S₃RBh, व्रतैः S₁ 47b नरोत्तमः] S₁^{pc}S₂S₃RA₄A₇^{ac}Bh, नरोत्तम(म्) S₁^{ac} 47c वापि] S₁Bh,
 चापि S₂S₃ • महाभागाः] ABh, महाभागा S₁, महाभागान् S₂S₃ 47d °येन्नरः] S₁S₂RABh,
 °ये नरः S₃

यावन्ति तस्य रोमाणि वृषभस्य महात्मनः ।
 तावन्त्येव सहस्राणि वर्षाणां दिवि मोदते ॥ ४८ ॥
 तिलपात्राणि यो दद्याद्विप्रेभ्यः शुद्धमानसः ।
 अमावास्यां समासाद्य कृष्णानां सुसमाहितः ॥ ४९ ॥
 स पितृस्तर्पयित्वा तु अक्षयं नरपुंगवः ।
 पितृलोकं समाप्नोति चिरं च सुखमश्नुते ॥ ५० ॥
 उपवासविधिस्त्वेष कथितो मे सुशोभनाः ।
 चान्द्रायणविधिं भूयः शृणुध्वं सुसमाहिताः ॥ ५१ ॥
 यस्तु चान्द्रायणं कुर्याद्यथोक्तं सुसमाहितः ।
 स सोमलोकमासाद्य सोमेन समतां व्रजेत् ॥ ५२ ॥
 प्राजापत्यं तु यः कुर्यादेकशो बहुशो ऽपि वा ।
 प्रजापतिसमो भूत्वा तस्य लोके महीयते ॥ ५३ ॥
 यस्तु सांतपनं कृच्छ्रं करोति नरसत्तमः ।
 आत्मानमुद्धरेत्कृच्छ्रात्सो ऽग्निलोकं च गच्छति ॥ ५४ ॥

49ab = AYS p. 360 and DK 14.1.37ab; HeDKh p. 600: तिलपात्राणि यो दद्याद्विप्रेभ्यः अद्दयान्वितः ।; HeDKh p. 868: तिलपात्राणि यो दद्याद्विप्रेभ्यः शुद्धमानसः । **49cd** = DK 14.1.37cd and HeDKh p. 868; AYS p. 360: अमावस्यां तु संप्राप्य कृष्णानां तु समाहितः ।; HeDKh p. 600: अमावास्यां समासाद्य नियतः सुसमाहितः । **50ab** = HeDKh p. 868; AYS p. 360: पितृंश्च तर्पयित्वा तु अक्षयं नरपुंगवः ।; DK 14.1.38ab: स्वपितृस्तर्पयित्वा तु अक्षयं नरपुङ्गवः ।; HeDKh p. 600: स पितृस्तारयित्वाशु नरकान्नरपुङ्गवः । **50cd** AYS p. 360 and HeDKh p. 868: पितृलोकं समाप्नोति चिरं च सुखमेधते ।; DK 14.1.38cd: पितृलोकं समाप्नोति चिरं स सुखमेधते ।; HeDKh p. 600: पितृलोकं समाप्नोति स चिरं सुखमश्नुते ।

49b °द्विप्रेभ्यः] °द्विप्रेभ्य R (unmetrical) **49d** कृष्णानां सुसमाहितः] पूर्णं कृष्णतिलैर्दुद्वैः R **50a** °स्तर्पयित्वा] °स्तारयित्वा R **50c** समाप्नोति] समासद्य R **51a** °स्त्वेष] °स्ते ऽद्य R **51b** °शोभनाः] °शोभनः R **51c** चान्द्रायणविधिं] चान्द्रायणादिकं R **52d** समतां] समता R **53c-56b**] om. R

48a यावन्ति] यावद्धि A₃A₄, यावद्धे A₇ **49-50**] om. A **51b** °शोभनाः] A₃A₇, °शोभनः A₄ **51c** चान्द्रायणविधिं] चान्द्रायणादिकं A **51d** °समाहिताः] A₃A₇, °समाहितः A₄ **53-55ab**] om. A

48(a¹)(a²)(a³) S₂ 53(b⁸) S₁

48b महात्मनः] S₂S₃RABh, महात्मन S₁ **48c** तावन्त्ये°] S₁^{pc}S₂S₃RABh, यावन्त्ये° S₁^{ac} **49b** °द्विप्रेभ्यः] S₂^{pc}S₃Bh, °द्विप्रेभ्यः S₁, °द्विप्रेभ्य S₂^{ac} (unmetrical) **50b** °पुंगवः] S₂S₃RBh, °पुङ्गव S₁ **50c** °लोकं] S₁S₂RBh, °लोक S₃ **51a** °विधिस्त्वेष] S₂S₃ABh, °विधित्वेष S₁ **51b** सु-शोभनाः] S₁S₂^{pc}A₃A₇, सुशोभना S₂^{ac}S₃, शुभाननाः Bh (conj.) **51c** चान्द्रायण°] S₁^{pc}Bh, ऽङ्गि ऽण° S₁^{ac}, चन्द्रायण° S₂S₃ **51d** °समाहिताः] S₂S₃RA₃A₇Bh, °समाहिता S₁ **52ab**] om. S₃ **52a** चान्द्रायणं] S₁^{pc}S₂RABh, चन्द्रायणम् S₁^{ac} **52b** °समाहितः] S₁^{pc}RABh, °समाहित S₁^{ac}S₂^{pc}, °समाहिते S₂^{ac} **52d** समतां] S₁S₂^{pc}S₃ABh, (व्रजे)+सम+तां S₂ **53a** प्राजापत्यं तु] RBh (em.?), प्राजापत्यञ्च S₁, प्राजापत्यस्तु S₂S₃^{pc}, प्राजापत्यस्तु S₃^{ac} **54a** सांतपनं] S₁S₃Bh, शान्तपनं S₂ **54d** च गच्छति] S₂S₃Bh, समश्नुते S₁

महासांतपनं यश्च करोति सुमहामनाः ।
 सर्वज्ञतामवाप्नोति ब्रह्मलोकं च विन्दति ॥ ५५ ॥
 तुलापुरुषकं यश्च कुरुते द्विजसत्तमः ।
 स मुक्तः सर्वपापैस्तु गच्छेत दिवि-म्-ऊर्जितः ॥ ५६ ॥
 अतिकृच्छ्रेण तु नरः शर्वस्य भवनं व्रजेत् ।
 कृच्छ्रातिकृच्छ्रेण तथा गाणापत्यमवाप्नुयात् ॥ ५७ ॥
 यस्तु सर्वाणि कृच्छ्राणि कुरुते नरसत्तमः ।
 स यं प्रार्थयते कामं तमेव समुपाश्रुते ॥ ५८ ॥
 यस्य कस्यचिदेवेह कृच्छ्रस्य सुसमाहितः ।
 स तेन सिद्धो भवति देवत्वं चापि विन्दति ॥ ५९ ॥
 पयोभक्षस्तु यो नित्यं नरः संवत्सरं वसेत् ।
 यावकं चोपयुञ्जानो गोमूत्रेणाभिसंस्कृतम् ॥ ६० ॥
 पिण्याकफलभक्षो वा अक्षारलवणो ऽपि वा ।
 सो ऽश्वमेधफलं प्राप्य ब्रह्मलोकं समश्नुते ॥ ६१ ॥

56c मुक्तः] मुक्त R 56d गच्छेत दिवि-म्-ऊर्जितः] गच्छेत्तदिविपूजितः R 57a तु] च R 57b शर्वस्य] शक्रस्य R 57d गाणापत्यमवाप्नुयात्] गाणपत्यमवाप्स्यति R 58a सर्वाणि कृच्छ्राणि] कृच्छ्राणि सर्वाणि R 58c स यं] R^{pc}, (अ)यं R^{ac} 59-61] om. R

56a °कं यश्च] °दोषं तु A₃A₄, +°दो य+स्तु A₇ 56b कुरुते द्विजसत्तमः] द्विजः क्षेत्रादिकापि वा A 56d गच्छेत दिवि-म्-ऊर्जितः] गच्छेद्दि{°दे° A₇}वं स चोर्जितः A 57a तु] च A 57b शर्वस्य] सर्वस्य A 57d गाणापत्य°] गाणपत्य° A 58a सर्वाणि कृच्छ्राणि] कृच्छ्राणि सर्वाणि A 58b °सत्तमः] A₃A₇, °सत्तम A₄ 58c स यं] यं यं A 58d समुपाश्रुते] A₃A₄, समुपश्रुते A₇ 59-60ab] om. A₄ 59b सु°] तु A₃A₇ 60b नरः संवत्सरं वसेत्] सम्वत्सरमुपश्रुते A₇, समुत्सवमुपाश्रुते A₃ 60c यावकं चोपयुञ्जानो] नारकं नो{लो° A₇}पमुञ्जानो A 61a पिण्याक°] A₄, पिण्याक° A₃A₇ • °भक्षो वा] °माप्नोति A 61c सो ऽश्व°] अश्व° A

56(a⁶, b¹-b²)(b³-b⁸)(c¹)(d¹)(d²) S₁

55a °सांतपनं] S₁S₃Bh, °शान्तपनं S₂ • यश्च] S₁^{pc}S₂S₃Bh, (कृच्छ्र) S₁^{ac} 55b °महामनाः] em. Bh (silently), °महात्मनाः S₁, °महात्मना S₂, °महामना S₃ 56a °पुरुषकं] S₁S₂Bh, °पुरुषक S₃ (unmetrical) 56c मुक्तः] S₁S₂^{pc}ABh, मुक्त S₂^{ac}S₃ 56d दिवि-म्-ऊर्जितः] S₁S₃, दिविपूजितः S₂, दिविमूर्जितः Bh (em.) 57b व्रजेत्] S₂S₃RABh, व्रजेत् S₁ 57d गाणापत्य°] em., गाणापत्य° S₁S₂, गाणापत्य° S₃, गाणपत्य° Bh (em.?) 58b नरसत्तमः] S₁RA₃A₇Bh, स नरोत्तमः S₂S₃ 58c यं] S₁RABh, यत् S₂S₃ 58d समुपाश्रुते] RA₃A₄Bh, समुपश्रुते S₁S₂S₃ 59ab] S₂^{pc} writes this over cancelled two pādas, possibly 62ab. 59ab °चिदेवेह कृच्छ्रस्य] S₁S₂^{pc}S₃A₃A₇, °चिदेतेषां कर्ता स्यात् Bh (conj.) 59b °समाहितः] A₃A₇Bh, °समाहित S₁, °समाहिता S₂^{pc}S₃ 59c सिद्धो] S₁S₂S₃A₃A₇, शुद्धो Bh (conj.) 59d विन्दति] S₁S₂S₃^{pc}A₃A₇Bh, विन्दति S₃^{ac} 60a यो] S₂S₃A₃A₇Bh, या S₁ 60b नरः] S₁S₂Bh, नर S₃ • संवत्सरं] S₂S₃Bh, सम्वत्सरं S₁ (unmetrical) 60c यावकं] S₁S₂Bh, यावक S₃ (unmetrical) • °युञ्जानो] S₂S₃Bh, °भुञ्जानो S₁ 60d °संस्कृतम्] S₁S₂ABh, °सस्कृतं S₃ 61c सो ऽश्व°] S₁S₂Bh, सो स्य S₃ 61d °लोकं] S₁S₂ABh, °लोक S₃

सर्वपापविनिर्मुक्तो विमुक्तः सर्वबन्धनैः ।
 विमानेनार्कवर्णेन ब्रह्मवच्चरते च सः ॥ ६२ ॥
 यस्त्वेतान्येव सर्वाणि व्यस्तानि नरसत्तमः ।
 यावदुच्छ्वासासमासेवेन्महात्मा नष्टकिल्बिषः ॥ ६३ ॥
 स लोकान्वा महासत्त्वो यथेष्टान्मोक्षमेव वा ।
 ऐश्वर्यं वा महत्प्राप्य दीप्यमानो ऽवतिष्ठते ॥ ६४ ॥
 एतान्येव च सर्वाणि दानानि च तपांसि च ।
 विना मन्त्रेण सततं शूद्राणामपि सर्वशः ॥ ६५ ॥
 विधीयन्ते न संदेह एवमाह प्रजापतिः ।
 अमन्त्रास्ते स्मृताः सर्वे शूद्रा विगतकल्मषाः ॥ ६६ ॥
 स्त्रीणां तु दैवतं भर्ता न ततो ऽन्यद्विधीयते ।
 स गतिः परमं धाम स धर्मः परमः स्मृतः ॥ ६७ ॥
 तेन या त्वभ्यनुज्ञाता इदं धर्मं समाचरेत् ।
 सा फलं तस्य धर्मस्य प्राप्नोति सुसमाहिता ॥ ६८ ॥

62d ब्रह्मवच्चरते च सः] ब्राह्मणवच्चरते दिवि R 63a यस्त्वेतान्येव] समस्तान्येव R 63c यावदुच्छ्वा-
 समासेवेन्] यावद्दुःस्थः समासेन R 63d नष्ट°] गत° R 64a स लोकान्वा] सर्वलोके R 64b
 यथेष्टान्मोक्षमेव वा] यथाष्टमयुगे ह च R 64cd] om. R 65c विना मन्त्रेण सततं] विमानेन तु
 सद्वाणि R 67c गतिः] R^{pc}, मतिः R^{ac} 67d स्मृतः] शुभः R 68b इदं] इम R 68c
 फलं] R^{pc}?, फल्यन् R^{ac}? 68d °समाहिता] °महायशाः R

62d च सः] दिवि A 63a यस्त्वेतान्येव] समस्तान्येव A 63b-65c] om. A 66c अमन्त्रा-
 स्ते] आमन्त्र्यस्ते A 66d °कल्मषाः] °किल्बिषाः { °षा A₃ } A 67b न ततो ऽन्यद्] ततो ऽन्यद्
 A₃ (unmetrical), ततो नान्यद् A₄, ततो ऽन्यन्न A₇ 68a या त्वभ्यनु°] सर्वे भ्य{त्य° A₄, ह्य°
 A₃}नु° A 68b इदं धर्मं] इमं धर्मं { °मं A₄ } A 68c सा] A₃A₇, स A₄ • फलं] A₃A₄,
 फल्यं A₇ 68d °समाहिता] °महायशाः A

63(c⁴-c⁵) S₃ 64(a³) S₁ 66(c¹) S₂, (c⁴)(c⁴-c⁶)(c⁷-c¹⁰) S₃ 67(d¹)(d²) S₂ 68(c¹-c⁴)(c⁵-
 d⁴)(d⁵)(d⁶-d⁸) S₁

62b विमुक्तः] S₁S₂RABh, विमुक्त S₃ (unmetrical) 62d ब्रह्मवच्च°] S₁S₂ABh, ब्रह्मव च° S₃
 (unmetrical) • च सः] S₁Bh, वसः S₂S₃ 63a °स्त्वेतान्ये°] S₁S₂Bh, °स्त्वेनान्ये° S₃ 63c
 °मासेवेन्] conj., °या सर्वे S₁^{pc}, °या(मासे) S₁^{ac}, °मासेवे S₂S₃, °माशेते Bh (conj.?) 64a लो-
 कान्वा] em. Bh (silently), लो(का) वा S₁^{pc}, (लोवाक) S₁^{ac}, लोकान्वा S₂, लोकम्वा S₃ 64d दी-
 प्यमानो] S₂S₃Bh, दीव्यमानो S₁ • ऽवतिष्ठते] S₁^{pc}S₂S₃Bh, भतिष्ठते S₁^{ac} 66a विधीयन्ते] RA,
 विधीयते S₁Bh, विधीयते S₂S₃ • संदेह] S₁S₂^{pc}S₃RA, सन्देहो S₂^{ac}Bh (typo?) 66b प्रजापतिः]
 S₁S₂RABh, प्रजापति S₃ 66c अमन्त्रास्ते] S₁^{pc}S₂RBh, अमन्त्रा ते S₁^{ac}, अम(न्त्रा) ऽ ऽ ऽ (न्त्रस्त) S₃
 (unmetrical, upper parts of न्त्रस्त lost, verso side starts from the fifth akṣara) • स्मृताः] S₁^{pc}
 RABh, स्मृता S₁^{ac}S₂S₃ 66d °कल्मषाः] S₁S₂^{pc}RBh, °कल्मषा S₂^{ac}S₃ 67a दैवतं] S₁RABh,
 देवता S₂S₃ 67c °मं धाम] S₁S₂^{pc}RABh, °मन्धामः S₂^{ac}S₃ 68a तेन] S₁RABh, येन S₂S₃
 • त्वभ्यनु°] S₂S₃RBh, त्वन्यनु° S₁ • °ज्ञाता] S₁S₂RABh, °ज्ञातो S₃ 68b इदं धर्मं] S₁S₂^{ac},
 इदन्धर्मं S₂^{pc}S₃, इमं धर्मं Bh 68c सा] RA₃A₇Bh, स S₂S₃

या तु तेनाननुज्ञाता धर्मं कुर्याच्छुचिस्मिताः ।
 न तत्फलं सा लभते लभते चासतीफलम् ॥ ६९ ॥
 या तु भर्त्राभ्यनुज्ञाता कृत्वा धर्मं सुपुष्कलम् ।
 दद्यात्तु पतये नारी तस्यानन्तं हि तत्फलम् ॥ ७० ॥
 यच्च प्रार्थयते किञ्चिदिह लोके परत्र वा ।
 तत्सर्वं प्राप्नुते देव्यः सुभगा चाभिजायते ॥ ७१ ॥
 वश्यश्चास्या भवेद्भर्ता प्रिया तस्य च सा तदा ।
 पुत्रप्रजा च भवति न च दुःखं समश्नुते ।
 एष धर्मो मयाख्यातो युष्माकं लोकमातरः ॥ ७२ ॥

69b धर्मं कुर्याच्छुचिस्मिताः] कुर्याद्दुर्मानिमानिह R **69d** लभते चासतीफलम्] सती चाप्यसती भवेत् R **70cd**] पत्युर्दद्यात्तथा नारी तस्यास्तदक्षयं भवेत् R **71a** यच्च] यद्यत् R **71b** वा] च R **71c** प्राप्नुते] प्राप्नुयाद् R **72a** वश्यश्चास्या भवेद्भर्ता] वश्यो भर्ता भवेच्चास्याः R **72c** पुत्रप्रजा] पुत्रप्रदा R **72f** After this R has six pādas with colophon reading अतो ब्रवीमि किञ्चान्यच्छ्रोतुं कथय शोभनाः ॥ अयं हि धर्मः सुमहानतिप्रभः सुदुष्करश्चाप्यकृतात्मभिर्वराः । न चैवमन्यस्य सतश्च कस्यचित्स धर्मिणो वै कथयामि धर्मवित् ॥ इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे उमासावित्र्यादिसम्वादः ॥; subsequently R has a long insertion, for which see SP_{RA} 112.1 and 112.2.

69a या तु ते °] यावत्ते ° A **69b** धर्मं कुर्याच्छुचिस्मिताः] कुर्याद्दुर्म्म विभावनी A **69d** लभते चासतीफलम्] तत्पत्नी सा {चा ° A₇}सती भवेत् A **70a** भर्त्राभ्यनु °] A₇, भद्राञ्चानु ° A₃A₄ **70cd**] पत्युर्दद्याददीनात्मा तस्यास्तु अक्षयं भवेत् A **71a** यच्च] यदि A₃A₇, यद्यत् A₇^{pc}, य(ति) A₇^{ac} **71b** वा] च A **71c** प्राप्नुते] प्राप्नुयाद् A **71d** सुभगा] A₇, शुभगा A₃A₄ • चाभि °] A₄A₇, चापि A₃ **72a** वश्यश्चास्या भवेद्भर्ता] वश्यो भर्ता भवेच्चास्या {°स्याः A₇^{pc}} A **72c** पुत्रप्रजा] A₄, पुत्र-त्यजा A₃, पुत्र(श्च)+प्र+जा A₇ • च भवति] भवति च A **72f** After this A has six pādas with colophon reading अतो भूयश्च किं त्वन्यं {°न्यत् A₇, °न्य A₄} श्रोतुमिच्छथ शोभनाः ॥ अयं हि धर्मः सुमहानतिप्रभः सुदुष्करश्चाप्यकृतात्मभिर्वराः । न चैवमन्यस्य शठस्य कस्यचिदधर्मिणो कथयीत धर्मवत् ॥ इति {इति श्री ° A₄A₇} स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहितायामम्बिकाखण्डे उमासावित्री {°त्र्याः A₇, °त्र्या A₄}संवादे एकादशोत्तरशतो {°शतोत्तमो A₃} अध्यायः ॥ ±; subsequently A has a long insertion, for which see SP_{RA} 112.1.

69(a¹-b⁸)(c¹)(c²-c³)(c⁴-c⁷)(c⁸-d¹)(d²-d⁸→) S₁, (b¹-b⁸) S₂, (d¹-d³) S₃ **70**(←a¹-b⁸)(c¹-d⁸) S₁ **71**(a¹-a⁴, a⁷-b⁸, c⁴) S₁

69b धर्म] em. Bh (silently), (धम्म) S₁ (upper parts lost), (धर्म) S₂ (tops lost), धर्म S₃ • कुर्याच्छुचिस्मिताः] em., (कुर्याच्छुचिस्मिते) S₁, (कुर्याच्छुचिस्मिता) S₂, कुर्याच्छुचिस्मिता S₃, किञ्चित् समाचरेत् Bh (conj.) **69d** चासती °] S₂^{ac}S₃A₇, च सती S₂^{pc}Bh **70a** भर्त्राभ्यनु °] RA₇Bh (conj.), भर्ता ह्यनु ° S₂S₃ **70b** धर्म] S₂RABh, धर्म S₃ **70c** दद्यात्] S₁S₂Bh, दद्या तु S₃ • पतये] S₁S₃, पतयो S₂^{ac}, प(र)ये S₂^{ac}, पत्युर्या Bh (conj.) **70d** तस्यानन्तं] S₁Bh, तस्यान-न्त्यं S₂S₃ • हि तत्फलम्] S₂S₃, (हितफल)म् S₁^{pc} (tops lost, unmetrical), (फलहित)म् S₁^{ac} (tops lost, unmetrical), भवेत्फलम् Bh (conj.) **71a** यच्च] S₂Bh, यच्च S₁, य च S₃ **71c** तत्सर्वं] S₁S₂^{pc}S₃RABh, तत्संवा S₁^{ac} • प्राप्नुते] S₁Bh, प्राप्यते S₂S₃ • देव्यः] S₁S₂^{pc}Bh, देव्या S₂^{ac}, देव्य S₃ **71d** °गा चाभि °] S₃RA₇A₇, °गा चापि S₁Bh, °गाञ्चाभि ° S₂ **72a** °श्चास्या] S₂^{pc}Bh (em.?), °श्चास्य S₁S₂^{ac}S₃ **72c** भवति] S₁S₂S₃R, भति Bh (typo, unmetrical) **72f** °मातरः] S₁S₂^{pc}RABh, °मातरम् S₂^{ac}, °मातरा S₃ • After this Bh has six pādas reading अतो भूयश्च किं त्व-न्यच्छ्रोतुमिच्छथ शोभनाः (typo, unmetrical) ॥ अयं हि धर्मः सुमहानतिप्रभः सुदुष्करश्चाप्यकृतात्मभिर्वराः । न चैवमन्यस्य शठस्य कस्यचिदधर्मिणो वा कथयीत धर्मवित् ॥ (conj.?)

सनत्कुमार उवाच ।

ततस्ताः सहिताः सर्वा देव्यो लोकस्य मातरः ।
 पूजयित्वा महादेवीमूचुः संहृष्टचेतसः ॥ ७३ ॥
 अहो धर्मस्त्वयाख्यातः सर्वामरनमस्कृते ।
 यस्य संसेवनात्क्षिप्रं प्राप्यते सुमहत्फलम् ॥ ७४ ॥
 इतो वीक्षामहे देवि गिरेरस्य वनं शुभम् ।
 पुष्पजातिसमाकीर्णं बहुपक्षिगणावृतम् ॥ ७५ ॥
 तत उत्थाय सा देवी सहिता देवमातृभिः ।
 मन्दरस्य गिरेर्दिव्यं द्रष्टुं तद्वनमुत्तमम् ।
 विचचार महायोगा चक्षुर्देहसुखावहम् ॥ ७६ ॥
 मानःशिलानि शृङ्गाणि सौवर्णानि च वीक्षती ।
 रम्याणि सिततोयानि गिरेः प्रस्रवणानि च ॥ ७७ ॥
 सरांस्युत्पलपूर्णानि वापीञ्च सुमनोहराः ।
 तुतोष गिरिजा दृष्ट्वा पार्श्वसंस्थं च नन्दनम् ॥ ७८ ॥
 ततः सा देवदेवी तु विचरन्ती महागिरिम् ।
 अपश्यद्बालसूर्याभं बालाशोकं सुपुष्पितम् ।
 आताम्रपल्लवशतैः कृत्वाञ्जलिमवस्थितम् ॥ ७९ ॥

73ab–80] Instead of this R has 54 pādas with two speaker indications (see SP_{RA} 112.3.1ab–4, 6–14).

73 सनत्कुमार उवाच] om. A **73ab–80**] Instead of this A has 46 pādas with two speaker indications (see SP_{RA} 112.3.1ab–7ab, 10cd–14).

79(d⁴) S₁

73 सनत्कुमार] S₂S₃RBh (सन in S₂), सना S₁ **73a** ततस्ताः] S₁^{pc}S₂Bh, ततस्ता S₁^{ac}S₃ • सहिताः] S₁^{pc}S₂S₃Bh, सहिता S₁^{pc} **73b** मातरः] S₁S₂S₃^{pc}Bh, मातर S₃^{ac} **73d** संहृष्ट°] S₁S₂Bh, संहृष्ट° S₃ (unmetrical) **74d** °त्फलम्] S₁^{pc}S₂S₃Bh, (°त्व)लं S₁^{ac} **75a** वीक्षामहे देवि] S₂Bh, वीक्ष्य महादेवी S₁^{pc}, वीक्ष महादेवी S₁^{ac}, वीक्षमहे देवि S₃ **76a** तत] S₁^{pc}S₂S₃Bh, ततः S₁^{ac} • देवी] S₁S₂^{pc}S₃Bh, देवि S₂^{ac} **76b** °मातृभिः] S₁S₂S₃^{pc}Bh, °मातृभि S₃^{ac} **76c** गिरेर्दिव्यं] S₁S₂Bh, गिरे दिव्य S₃ **76ef** °योगा चक्षुर्देह°] S₁^{pc}, °योगा चक्षुदेव° S₁^{ac}, °योगाञ्चक्षुर्देह° S₂, °योगा चक्षुदेह° S₃, °योगा चक्षुर्देह° Bh (conj.) **76f** °सुखावहम्] S₁S₂S₃, सुखावहम् Bh (typo?) **77a** मानः°] S₂S₃Bh, मनः° S₁ • शृङ्गाणि] S₂Bh, शृङ्गानि S₁S₃ **77c** रम्याणि] S₂S₃Bh, रम्यानि S₁ **77d** गिरेः] S₁S₂S₃^{pc}Bh, गिरे S₃^{ac} **78a** सरांस्यु°] S₁S₂Bh, सरांस्यु° S₃ • °पूर्णानि] S₁S₂Bh, °पूर्णानि S₃ **78b** °मनोहराः] S₁Bh, °मनोहरा S₂S₃ **78c** तुतोष] S₁^{pc}S₂S₃Bh, तुतोष S₁^{ac} **78d** After this Bh has 44 pādas with a speaker indication (see SP_{RA} 112.3.1a–7b, 10c–14d). **79a** ततः] S₁S₂, तत S₃, तथा Bh (conj.) • तु] S₁S₂S₃, तं Bh (conj.) **79b** विचरन्ती] S₁^{pc}S₂S₃Bh, विचरन्ती S₁^{ac} • महागिरिम्] S₁S₂S₃, महागिरौ Bh (conj.) **79e** °पल्लव°] S₁S₂Bh, °पलव° S₃ (unmetrical) **79f** कृत्वा°] S₁S₂Bh, कृता° S₃ • °मवस्थितम्] S₂S₃^{pc}Bh, °मुपस्थितम् S₁, °मवस्थित S₃^{ac}

तं दृष्ट्वा गिरिजा देवी परां प्रीतिमगान्मुने ।
 एष मे तनयः श्लाघ्यो भविता नन्दिवर्धनः ॥ ८० ॥
 भगवत्यागते ह्येनमनुज्ञाता स्वयम्भुवा ।
 ग्रहीष्यामि प्रियं पुत्रं बालाशोकं सुपादपम् ॥ ८१ ॥
 अथास्मिन्नन्तरे तत्र उत्पातो ऽतीव भीषणः ।
 वायुवेगो महानासीद्गिरिवृक्षनिपातनः ॥ ८२ ॥
 अन्धको ऽपि तदा दैत्यः पातालान्मन्दरं ययौ ।
 प्रह्लादप्रमुखैर्दैत्यैर्दानवैश्च सहस्रशः ।
 वृतः श्रीमान्महादैत्यः शक्रो देवगणैरिव ॥ ८३ ॥
 सो ऽन्धकः सुमहावीर्यः सखीभिः सहितां तदा ।
 अपश्यद्देवदेवीं तु वृकः सिंहवधूमिव ॥ ८४ ॥

81ab] om. R **81cd**] इयं तेनाभ्यनुज्ञाता ग्रहीष्ये पादपं सुतम् R **82**] Instead of this R has 36 pādas with three speaker indications (see SP_{RA} 112.3.16–20ab, 21–25ab). **83a** ऽपि तदा दैत्यः] नाम दैत्येन्द्रः R **83b** पातालान्मन्दरं] प्रपातान्मन्दिरं R **83c-f**] Instead of this R has 52 pādas with a speaker indication (see SP_{RA} 112.3.26–28, 29cd, 30cd–31ab, 32cd–39). **84a** °कः सुमहावीर्यः] °को विचरंस्तत्र R **84b** सहितां तदा] सह पार्वतीम् R **84cd**] अपश्यद्दानवः क्रूरः स काले ब्राह्मणीमिव R

81] आगते पुनरेवेह देवदेवैरतिष्ठत{°वै अधिष्ठिते A₇} । इमं तेनाभ्यनुज्ञाता ग्रहीष्ये पादपं शुभा{सुता A₇} A **82**] Instead of this A has 32 pādas with two speaker indications (see SP_{RA} 112.3.16–22, 24cd–25ab). **83a** ऽपि तदा दैत्यः] नाम दैत्ये{°ते° A₄}न्द्रः A **83c-f**] Instead of this A₃A₄ have 46 pādas and A₇ 58 pādas, with a speaker indication (see SP_{RA} 112.3.26–35cd, 36cd–39). **84a** °कः सुमहावीर्यः] °को विचरंस्तत्र A **84b** सखीभिः] A₃A₇, ऋषिभिः A₄ • सहितां तदा] सह पार्वती A **84cd**] अपश्यद्दानवः क्रूरः श्व{स्व° A₇}पाको ब्राह्मणीमिव A

82(b²–b³) S₁ **84**(c¹–c⁴) S₁, (c¹–c⁶) S₂

80a तं] S₁S₂Bh, त S₃ • देवी] S₁S₂^{PC}S₃Bh, देवीम् S₂^{CC} **80b** °मगान्मु°] S₁S₂Bh, °मगान्मु° S₃ • After this Bh has two pādas (see SP_{RA} 112.3.14ef) **80d** °वर्धनः] S₁S₃Bh, °वर्धनः S₂ **81a** भगवत्यागते] em. Bh (silently), भगवानागते S₁, भगवत्यासते S₂S₃ **81b** स्वयम्भुवा] S₂S₃Bh, स्वयम्भुना S₁ **81d** °शोकं सु°] S₁, °शोकस्य S₂S₃Bh • After this Bh has 8 pādas with a speaker indication (see SP_{RA} 112.3.16–17). **82ab** तत्र उत्पातो ऽतीव] S^{PC}S₂, तत् उ(त्पा-तो) भीव S₁^{CC}, न्तत् उत्पातो ती{भी° S₃^{CC}}व S₃, भूवन्नुत्पातास्तत्र Bh (conj.) **82b** भीषणः] S₁S₂^{CC}, भीषण S₂^{CC}, भीषणा S₃, भीषणाः Bh (conj.) **82cd** °नासीद्गिरि°] S₁Bh, °नासीद्गिरि° S₂, °नासी गिरी° S₃ **82d** After this Bh has 20 pādas (see SP_{RA} 112.3.18–22) with a speaker indication, conjectures two pādas, and has four pādas with a speaker indication (see SP_{RA} 112.3.24cd–25ab). **83a** अन्धको] S₁S₂^{PC}S₃RABh, अ(र्ध)को S₂^{CC} • तदा दैत्यः] em. Bh (silently), तथा दैत्यः S₁, तदाभ्येत्य S₂^{PC}, तदाद्ये)भ्य S₂^{CC}, तदाद्यैत्य S₃^{PC}, तदाद्यत्य S₃^{CC} **83b** पातालान्] S₂S₃ABh, पातालं S₁ **83c** प्रह्लाद°] S₁Bh, प्रह्लाद° S₂S₃^{PC}, प्रह्लाद° S₃^{CC} • °मुखैर्दैत्यैर्] S₁S₂Bh, °मुखैर् दैत्यै S₃ **83e** °न्महादैत्यः] S₁S₂^{PC}Bh, °न्महादैत्य S₂^{CC}S₃ **83f** °रिव] S₁S₂^{PC}S₃Bh, (°रपि) S₂^{CC} • After this Bh has 46 pādas with a speaker indication (see SP_{RA} 112.3.26–33, 36cd–39). **84a** सो ऽन्धकः] S₁S₂^{PC}S₃, सो (र्ध)कः S₂^{CC}, सो न्धको Bh • सुमहावीर्यः] S₁S₂^{PC}, सुमहावीर्यं S₂^{CC}S₃, विचरंस्तत्र Bh **84b** सखीभिः] S₁S₂RA₃A₇Bh, सखीभि S₃ **84c** अपश्यद्] S₁S₂RABh, अपश्य S₃ • °देवीं तु] S₁S₂, °देवी तु S₃Bh (typo) **84d** After this Bh inserts a separate text of 36 pādas with two speaker indications, saying that it is found only in A₃ (see SP_{RA} 112.3.41–48).

दृष्ट्वा भगवतीं देवीं स दैत्यो मूढचेतनः ।
 प्रणामं नाकरोद्वास अन्ववेक्षत केवलम् ॥ ८५ ॥
 तं दृष्ट्वानिमिषं दैत्यं पश्यन्तमचलात्मजाम् ।
 प्रह्लादस्तु महाबुद्धिरिदमाह वचो ऽर्थवत् ॥ ८६ ॥
 जगतो जननी ह्येषा हिमवद्बहिताव्यया ।
 उमेति जगति ख्याता तपोयोगबलान्विता ॥ ८७ ॥
 यस्य पुत्रो ऽभवद्ब्रह्मा सर्वलोकपितामहः ।
 अस्माकं देवतानां च यो ददाति वराञ्छुभान् ॥ ८८ ॥
 यः स्थितः सर्वमाविश्य भूतग्राममशेषतः ।
 यस्यात्मना सर्वमिदं धार्यते जगदव्ययम् ॥ ८९ ॥
 पत्नीयं तस्य देवस्य परमेशस्य धीमतः ।
 शक्ता हीयं जगत्सर्वं क्षणेन दितिजाधिप ॥ ९० ॥

85–86] Instead of this R has 36 pādas with three speaker indications (see SP_{RA} 112.3.41–speaker indication of 49). **87a** जगतो जननी ह्येषा] इयं लोकस्य जननी R **87b** °दुहिताव्यया] °त्तनया शुभा R **87c** जगति] लोके वि° R **88b** सर्वलोकपितामहः] प्राजापत्यं च यो ददौ R • After this R has two pādas (see SP_{RA} 112.3.50cd). **88d** यो ददाति वराञ्छुभान्] या वरांस्तोषिता ददौ R **89ab**] Instead of this R has 6 pādas (see SP_{RA} 112.3.51cd–52). **89c** यस्यात्मना सर्वमिदं] यस्यास्तु तनुभिः सर्वं R **90ab**] तस्य रुद्रस्य शर्वस्य पत्नीयं दानवेश्वर R • After this R has two pādas (see SP_{RA} 112.3.54ab). **90d** °न दितिजाधिप] °नैवासुरेश्वर R

85–86] Instead of this A has 36 pādas with three speaker indications (see SP_{RA} 112.3.41–speaker indication of 49). **87a** जगतो जननी ह्येषा] इयं लोकस्य जननी A **87b** °दुहिता°] °त्तनया° A **87c** जगति] लोकवि° A **88b** सर्वलोकपितामहः] प्राजापत्यं च यो ददौ A • After this A has two pādas (see SP_{RA} 112.3.50cd). **88d** यो ददाति वराञ्छुभान्] यो वरांस्तोषितो ददौ A **89ab**] Instead of this A has 4 pādas (see SP_{RA} 112.3.51cd–52ab). **89c–91b**] om. A

85(a²) S₂ **86**(c¹) S₁, (a¹)(a²–a³) S₂ **88**(a⁵)(a⁶–b²) S₂ **89**(d¹)(d²–d³) S₁

85a दृष्ट्वा] S₁S₂Bh, दृष्ट्वा S₃ **85ab** °वतीं देवीं स] S₂Bh, °वतीन्देवीन्सो S₁, °वती देवी स S₃ **85b** °चेतनः] S₂S₃Bh, °चेतसः S₁ **85c** प्रणामं नाकरोद्] S₂^{pc}S₃Bh, प्रणामन्नारकोद् S₁, प्राणामन्नाकरोद् S₂^{ac} **85d** अन्ववेक्षत] S₁S₂S₃, अन्ववैक्षत Bh (em.) **86b** °लात्मजाम्] S₂S₃^{pc}Bh, °लात्मजान् S₁, °लात्मज S₃^{ac} **86c** °ह्लादस्तु] S₁Bh, °ह्लादस्तु S₂S₃ **87a** जगतो जननी ह्येषा] S₁S₂S₃, इयं लोकस्य जननी Bh **87b** °दुहिता°] S₁S₂, °वदुहिता° S₃ (unmetrical), °वत्तनया° Bh • °व्यया] S₁^{pc}S₂S₃ABh, °व्यय S₁^{ac} **87c** ख्याता] S₁S₂S₃RA, ख्यता Bh (typo, unmetrical) **88a** यस्य] RABh, यस्याः S₁S₂S₃ **88b** सर्वलोकपितामहः] S₁S₂^{pc}, सर्वलोकपितामह S₂^{ac}S₃, प्रजापत्यं च यो ददौ Bh (typo) • After this Bh has two pādas (see SP_{RA} 112.3.50cd). **88d** वराञ्छुभान्] S₁S₂Bh, वराञ्छुभां S₃ • After this Bh has two pādas (see SP_{RA} 112.3.51cd). **89a** स्थितः] S₁S₂Bh, स्थित S₃ (unmetrical) **89b** °मशेषतः] S₁S₂S₃^{pc}Bh, °मशेषतः S₃^{ac} **89c** °मिदं] S₁S₂Bh, °मिद S₃ **89d** जगद°] S₂S₃RBh, जद° S₁ (unmetrical) • After this Bh has two pādas (see SP_{RA} 112.3.52ab). **90a** पत्नीयं तस्य] S₂Bh, पत्नी मन्त्रस्य S₁, पनीयन्तस्य S₃ **90c** हीयं] S₁S₂RBh, हीय S₃

दग्धुं वाप्यथवा हर्तुं क्षेप्तुं नरक एव वा ।
 कथमस्याः प्रणामं त्वं नाकरोदैत्य मोहित ॥ ११ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 अथैवं ब्रुवतस्तस्य धर्मयुक्तं सुरद्विषः ।
 देवीभिः सहिता देवी क्षणेनान्तर्हिता मुने ॥ १२ ॥
 अथ ते दैत्यपाः सर्वे विचरन्तो महागिरौ ।
 बहुनिर्झरसंकीर्णे नानापादपसंकुले ॥ १३ ॥
 तत्र ते विचरन्तस्तु एकस्मिन्निर्झरे स्थितान् ।
 अपश्यन्सप्तर्षीन्सिद्धान्योगयुक्तान्महामुनीन् ॥ १४ ॥
 तान्दृष्ट्वा सो ऽन्धको ऽपृच्छत्प्रह्लादमसुरोत्तमम् ।
 क इमे ऋषयो ह्यत्र किमर्थं चेह संगताः ॥ १५ ॥

91a °वा हर्तुं] हन्तुं वा R **91cd-93**] Instead of this R has 22 pādas with a speaker indication (see SP_{RA} 112.3.55cd-60). **94a** °स्तु] °ञ्च R **94b** °निर्झरे स्थितान्] °न्वासरे स्थिताः R **94cd**] सप्तर्षीस्तपसा शुद्धान् देवानामपि मानवाः R • After this R has two pādas (see SP_{RA} 112.3.62cd). **95ab**] तान् दृष्ट्वा ते ऽसुरास्तत्र अपृच्छन्त परस्परम् R **95c** क इमे] इह मे R • ह्यत्र] व्यास R **95d** After this R has four pādas (see SP_{RA} 112.3.64).

91cd-93] Instead of this A has 18 pādas (see SP_{RA} 112.3.56cd-60). **94cd**] सप्तर्षीस्तपसा शुद्धानपश्यन्त महामुनीन् A± • After this A has four pādas (see SP_{RA} 112.3.62). **95ab**] तान् दृष्ट्वा ते सुरास्तत्र अपृच्छन्त परस्परं A± **95c** ह्यत्र] व्यास A **95d** किमर्थं चेह] किं वा चेह च A • After this A has four pādas (see SP_{RA} 112.3.64).

91(d²-d³) S₁ **92**(d⁴)(d⁵) S₁, (a⁵) S₂ **95**(d²) S₃

91a दग्धुं वा°] S₁S₃RBh, दग्धुं(ग्धुं)+ञ्चा°+ S₂ • हर्तुं] S₁Bh, हन्तुं S₂S₃ **91b** वा] S₂S₃R Bh, च S₁ **91c** °मस्याः] S₂S₃Bh, °मस्या S₁ • प्रणामं त्वं] S₁Bh, प्रणमन्तं S₂, प्रणामन्तं S₃ **91d** नाकरोदै°] em. Bh (silently), ना(करो)त् दै° S₁^{pc}, नारको दै° S₁^{ac}, नाकरोदै° S₂, नाकरो दै° S₃ • मोहित] S₁S₂^{pc}, मोहितः S₂^{ac}S₃Bh **92b** सुरद्विषः] S₂S₃Bh, सुरद्विषः S₁ **92c** देवीभिः] S₁S₂Bh, देवीभि S₃ • देवी] S₂S₃Bh, देवि S₁ **92d** °नान्तर्हिता] S₂S₃Bh, °ना ऽ(हिं)+ता+ S₁ • After this Bh conjectures loss of two pādas and has 18 pādas (see SP_{RA} 112.3.56cd-60). **93a** दैत्यपाः] S₁S₂Bh, दैत्यपा S₃ **93b** विचरन्तो] S₁S₂S₃, व्यचरन्त Bh (conj.) **93c** °निर्झरं] S₂S₃Bh, °निर्झरं S₁^{pc}, °निः ऽ(ग°) S₁^{ac} **93d** नाना°] S₁S₂S₃, नना° Bh (typo) **94a** विचरन्त°] S₁S₂^{pc}S₃RABh, वचरन्त° S₂^{ac} **94b** °स्मिन्निर्झरे] S₁S₂ABh, °स्मि निज्झरे S₃^{pc} (unmetrical), °स्मि निज्जरे S₃^{ac} (unmetrical) **94c** अपश्यन्सप्तर्षीन्सिद्धान्] S₁S₂ (irregular vipulā), अपश्यन्सप्तर्षी सिद्धान् S₃ (irregular vipulā), सिद्धानपश्यन् सप्तर्षीन् Bh (conj.) **94d** °युक्तान्] S₁ S₂Bh, °युक्ता S₃ • °मुनीन्] ABh, °मुनीम् S₁^{pc}S₂S₃, मुनिम् S₁^{ac} • After this Bh has four pādas (see SP_{RA} 112.3.62). **95a** ऽपृच्छत्] S₁^{pc}S₂S₃Bh, प्रच्छत् S₁^{ac} **95b** °ह्लादम°] S₁Bh, °ह्लादम° S₂S₃ **95c** ह्यत्र] S₁Bh, यत् S₂S₃ **95d** किमर्थं] S₁S₂RBh, कि(म)र्थं S₃ (unmetrical) • After this Bh has four pādas (see SP_{RA} 112.3.64).

प्रह्लाद उवाच ।

एते ऽन्धक महात्मानो ऋषयः सप्त संगताः ।
 भृगुरत्रिर्मरीचिश्च विश्वामित्रो ऽङ्गिरास्तथा ॥ ९६ ॥
 भरद्वाजो वसिष्ठश्च योगसिद्धास्तपोधनाः ।
 नैषां निष्कारणं मन्ये मन्दरागमनं प्रभो ॥ ९७ ॥
 इतो वयमिहैकान्ते स्थित्वा सर्वे ऽसुरेश्वराः ।
 मतं गृह्णीम सर्वेषां तूष्णीं तिष्ठत दैत्यपाः ॥ ९८ ॥
 ततस्तेषु स्थितेष्वेवमसुरेषु दुरात्मसु ।
 ऋषयस्ते तपोयुक्ता वाक्यमूचुः परस्परम् ॥ ९९ ॥
 न शुद्धो ऽयं गिरेर्देशो गच्छामो ऽन्यत्र वै द्विजाः ।
 इहागमो हि दैत्यानां दृश्यते सुदुरात्मनाम् ॥ १०० ॥

96a ऽन्धक] चात्र R **96b** ऋषयः] मुनयः R **96d** ऽङ्गिरास्तथा] ऽध काश्यपः R **97a** व-
 सिष्ठश्च] वशिष्ठ R (unmetrical) **97b** योगसिद्धास्तपोधनाः] सप्तैते ऋषयः शुभाः R • After this
 R has two pādas (see SP_{RA} 112.3.66cd). **97d** प्रभो] प्रति R **98a** इतो] ततो R **98b**
 स्थित्वा] स्थिताः R **98cd**] Instead of this R has 8 pādas with a speaker indication (see SP_{RA}
 112.3.68–69). **99ab** ऽष्वेवमं] ऽष्वेव अं R **99c** ऽस्ते] ऽश्च R **99d** वाक्यम्] इदम् R
100ab] अयं देशो ह्यशुद्धो ऽद्य शक्यामो वयमन्यतः R **100cd**] Instead of this R has four pādas
 (see SP_{RA} 112.3.71c–72b).

96 प्रह्लाद] सनत्कुमार A **96a** ऽन्धक] चात्र A **96b** ऋषयः] मुनयः A **97a** वसिष्ठं] A₃
 A₄, वशिष्ठं A₇ **97b** योगसिद्धास्तपोधनाः] सप्तैते ऋषयः शुभाः A • After this A has two pādas
 (see SP_{RA} 112.3.66cd). **97c** निष्कारणं] निरीक्षणं A **97d** प्रभो] प्रति A **98a** इतो] ततो
 A **98b** स्थित्वा] स्थिताः A • ऽसुरेश्वराः] A₃A₄, ऽसुरेश्वर A₇ **98cd**] Instead of this A
 has 8 pādas with a speaker indication (see SP_{RA} 112.3.68–69). **99a** ततस्ते] तत्र ते A **99d**
 वाक्यम्] इदम् A **100ab**] अयं देशो ह्यशुद्धो ऽद्य गच्छामो वयमन्यतः A **100cd**] Instead of
 this A has four pādas (see SP_{RA} 112.3.71c–72b).

96 प्रह्लाद] S₁RBh, प्रह्ला S₂, प्रह्लाद S₃ **96a** महात्मानो] S₁S₂S₃RA, महात्मान Bh (em.?)
96b ऋषयः] S₁S₂Bh, ऋषय S₃ (unmetrical) • संगताः] S₂RABh, संगता S₁S₃ **96c** ऋ-
 त्रिर्] S₁S₂RABh, ऋत्ति S₃ **96d** ऽङ्गिरास्तं] S₁S₃ABh, ऽङ्गिरस्तं S₂ **97a** वसिष्ठं] S₁S₂
 A₃A₄Bh, वसिष्ठं S₃ **97b** After this Bh has two pādas (see SP_{RA} 112.3.66cd) **97c** नैषां]
 S₂RABh, नैषन् S₁^{pc}, नैष्कान् S₁^{ac}, नैषा S₃ **97d** मन्दरां] S₁S₂RABh, मन्दरां S₃ • •
 प्रभो] S₁Bh, •नम्प्रभोः S₂, •नं प्रभोः S₃ **98b** सर्वे] S₂S₃RABh, सर्व+ऽ+ S₁ • After this
 Bh has four pādas (see SP_{RA} 112.3.68). **98cd** ऽषां तूष्णीं] S₁Bh, ऽषान्तूष्णी S₂, ऽषां तूष्णी
 S₃ **98d** दैत्यपाः] S₁S₂Bh, दैत्यपा S₃ • After this Bh has four pādas following a speaker
 indication (see SP_{RA} 112.3.69). **99a** ततस्ते] S₁S₂S₃R, तत्र ते Bh **99b** ऽसुरेषु] S₁^{pc}S₂S₃R
 ABh, ऽसुरेषु S₁^{ac} **99d** वाक्यमूचुः] S₁^{pc}S₃, वाक्यमूचु S₁^{ac}, वाक्यान्यूचुः S₂Bh **100a** शुद्धो ऽयं]
 S₁S₂Bh, शुद्धावे S₃ • गिरेर्] S₂Bh, गिरिर् S₁, गिरे S₃ **100b** गच्छामो ऽन्यत्र वै] S₁S₂S₃,
 ऽद्य गच्छामो न्यतो Bh (conj.) **100d** After this Bh has four pādas (see SP_{RA} 112.3.71c–72b).

गतास्ते निधनं सर्वे धर्मं ये नाशयन्त्युत ।
 राज्यार्थं यदि तैः क्रूरैर्न धर्मो नाशितो भवेत् ।
 नैव ते निधनं सर्वे प्राप्ताः स्युरमरद्विषः ॥ १०१ ॥
 स्वराज्यपरिसंतुष्टा भवेयुर्यदि संस्थिताः ।
 ते ऽपि सर्वेषु लोकेषु बभुः पूज्याः सुरा इव ॥ १०२ ॥
 असुरान्प्रति सर्वेषामेवं कथयतां तदा ।
 आगाद्धाता विधाता च कृतान्तश्च महाबलः ॥ १०३ ॥
 तांस्ते संपूज्य विधिवत्परस्परमनुव्रताः ।
 ऊचुः क्लेदं भवन्तो ऽद्य प्रस्थिता लोकधारिणः ॥ १०४ ॥

101c यदि तैः] प्रहितः R **101cd** °रैर्न धर्मो नाशितो भवेत्] °रैः कथमेतन्न संशयः R **101ef-102**] om. R • After this R has 14 pādas with two speaker indications (see SP_{RA} 112.3.79cd–speaker indication of 83). **103ab** सर्वेषामेवं] ते गत्वा कथां R **103b** कथयतां तदा] कथयता-न्तथा R^{ac}, कथयितुन्तथा R^{pc} **103c** आगाद्] अगाद् R **103d** महाबलः] त्रयः समाः R **104a** तांस्ते] तांस्तु R **104b** °मनुव्रताः] °मतिप्रभाः R • After this R has two pādas (see SP_{RA} 112.3.84cd). **104c** क्लेदं] कस्माद् R **104d** °धारिणः] °चिन्तिकाः R

101a सर्वे] A₃, सर्वं A₄A₇ **101b** धर्मं] A₃A₇, धम्मं A₄ **101c** राज्यार्थं] A₄A₇, राज्यार्थ्यं A₃ • यदि तैः] प्रयतैः A **102a** स्वराज्यं] सुराश्च A₇, शूराश्च A₃A₄ **102d** पूज्याः] A₃, पूज्या A₄A₇ • After this A has 32 pādas with 4 speaker indications (see SP_{RA} 112.3.75–speaker indication of 83). **103ab** सर्वेषामेवं] तेषां तु कथां A **103c** आगाद्] अगाद् A **103d** महाबलः] त्रयः {प्रशः A₇} समाः A **104a** तांस्ते] A₃A₄, त+त+स्ते A₇ (unmetrical) • संपूज्य] संगृह्य A **104b** °मनुव्रताः] °मतिप्रभाः A • After this A has four pādas (see SP_{RA} 112.3.84c–85b). **104c** क्लेदं] कस्माद् A **104d** °धारिणः] °चिन्तिकाः A

101(c⁴–c⁵, c⁷) S₁, (c²–c⁸) S₃ **102**(a¹, a³) S₁ **103**(d⁶–d⁸) S₁ **104**(a¹–a⁵)(a⁶–a⁷)(a⁸)(b¹–b⁸, c²–c⁴) S₁, (b³–b⁶) S₃

101b धर्मं] S₁S₂RA₃A₇Bh, धर्म S₃ • नाशयन्त्युत] RA, नाशयन्तुत S₁, नाशयन्त्युतः S₂S₃, नाशयन्तुत Bh (conj.) **101c** राज्यार्थं] S₂RA₄A₇Bh, राज्यार्थ S₁, रा(ज्यार्थ) S₃ • तैः] S₁^{pc} S₂ABh, तै S₁^{ac}, – : S₃ **101cd** क्रूरैर्न] S₁ABh, क्रूरैर° S₂, (क्रूरैर° S₃ (tops lost) **101e** नैव] S₁S₃A, नैव S₂Bh • सर्वे] S₂S₃ABh, वै S₁ (unmetrical; insertion mark before वै, akṣara possibly lost i.m.) **101f** प्राप्ताः स्युरं] S₂S₃ABh, प्राप्ता सुरं S₁ • °द्विषः] S₁^{pc}S₂S₃ABh, °द्वि(शम्) S₁^{ac} **102a** स्वराज्यं] S₁^{pc}S₂S₃Bh, (स्त)रा(क्य°) S₁^{ac} **102b** °यदि] S₂S₃ABh, °युंदि S₁ **102d** बभुः] S₁S₂^{pc}ABh, बभू S₂^{ac}, बभूः S₃ • पूज्याः] S₁A₃Bh, पूज्या S₂S₃ • After this Bh has 32 pādas with 4 speaker indications (see SP_{RA} 112.3.75–speaker indication of 83). **103a** असुरान्] RABh, असुराम् S₁S₂, असुरां S₃ **103ab** सर्वेषामे°] S₁S₂S₃^{pc}, सर्वेषां मे° S₃^{ac}, तेषां तु ए° Bh (em.?) **103b** कथयतां] S₂^{pc}S₃R^{ac}ABh, कथयतां S₁ (unmetrical), कथय(था)न् S₂^{ac} **103d** °श्च महाबलः] S₂S₃, °श्च म(हाबल(न्)) S₁, °श्चेति ते त्रयः Bh (conj.) **104a** विधिवत्] S₂^{pc}RABh, विधिवः S₂^{ac}, विधिव S₃ **104b** °व्रताः] S₂S₃Bh, (°व्रताः) S₁ (lower parts lost) • After this Bh has four pādas (see SP_{RA} 112.3.84c–85b) **104c** ऽद्य] S₂S₃RABh, द्या S₁

विधातोवाच ।

ब्रह्मलोकादुपावृत्ता वयमद्य गता द्विजाः ।

ब्रह्मणा स्म समाज्ञाप्ताः कश्यपस्य ततो ऽन्तिकम् ॥ १०५ ॥

अथाब्रवीन्मुनिं धाता कश्यपं तं प्रजापतिम् ।

यत्त्वया ज्ञापितो ब्रह्मन्ब्रह्मा लोकपितामहः ॥ १०६ ॥

असुरा अपि मे पुत्रा देवाश्चापि प्रियाः प्रभो ।

तेषां नैव यथान्योन्यं वैरं स्याल्लोकभावन ।

तथा कुरु सुरश्चेष्ट भवेयं निर्वृतस्ततः ॥ १०७ ॥

105 विधातो°] धातो° R **105a** °लोकादुपा°] °णासदपा° R **105b** °मद्य गता द्विजाः] °म-
भ्यागता द्विजाः+ R **105cd**] ब्रह्मणा स्ताः समाहूय उपगम्य त्रयान्तिकं R • After this R has two
pādas (see SP_{RA} 112.3.87ab). **106ab**] ततो ऽब्रवीन्मुनीन्द्रांस्तान् कश्यपान् कमलोद्भवः R **106c**
ज्ञापितो] कुपितो R **107a-d**] असुरानपि पुत्रा हि देवस्यास्य प्रियाः प्रभो । तेषामेव यथाकामं कामयन्तः
परस्परम् R **107f** भवेयं निर्वृतस्ततः] ततो यं निर्वृतस्तव R

105 विधातो°] धातो° A **105a** °दुपा°] °दपा° A₃A₇, °दया° A₄ **105b** °मद्य गता] °म-
भ्यागता A **105c** स्म समाज्ञाप्ताः] समनुज्ञाप्ताः{°ज्ञाताः A₄} A **105d** कश्यपस्य] A₇, कस्यपस्य
A₃, कस्यपस्य A₄ • After this A has two pādas (see SP_{RA} 112.3.87ab). **106ab**] ततो ब्रवी-
न्मुनीन् धाता कश्यपं {°स्य° A₃A₇^{ac}}पस्तु यदुक्तवान् A **106c** ज्ञापितो] कुशितो A₃A₄A₇^{ac}, कथितो A₇^{pc}
106cd ब्रह्मन्ब्रह्मा लोक°] ब्रह्मा ब्रह्मलोके A **107b** प्रियाः] A₃, प्रिया A₄A₇ **107c** यथा°] A₃
A₇, यथो° A₄ **107d** वैरं] नैवं A₄, नैव A₃A₇ • स्याल्लोक°] A₇, स्या लोक° A₃A₄ **107e**
सुर°] गुरु° A **107f** भवेयं निर्वृत°] भवेयुर्निर्वृता°{°वृत° A₄, °वृता° A₇^{pc}, °वृत° A₇^{ac}} A

105(speaker indication 4)(a¹)(a², a⁵-a⁷)(a⁸-b⁶)(b⁷)(b⁸-d⁵)(d⁶-d⁸) S₁ **106**(a¹-a²)(a³-b², b⁴) S₁
107(f⁵-f⁸) S₁, (b⁵) S₃

105 विधातोवाच] conj., धातोवा(च) S₁, धातो उ S₂^{pc} S₃, धा(वो) S₂^{ac}, धातोवाच Bh **105a**
°दुपावृत्ता] S₃^{pc}, (°दुपाव) S₁ (bottoms lost), (°द्यु)+°दु+वावृत्ता S₂, °द्युवावृत्ता S₃^{ac}, °दुपावृत्त्य
Bh (conj.) **105b** द्विजाः] S₂^{pc} S₃^{pc} R^{pc} ABh, f ~ S₁, द्विजा S₂^{ac} S₃^{ac} **105c** स्म] S₂ S₃^{ac} Bh,
ऽस्म S₃^{pc} • समाज्ञाप्ताः] S₃^{pc} Bh (em.?), समाज्ञाप्ता S₂ S₃^{ac} **105d** कश्यपस्य] A₇ Bh (em.), का-
श्यपस्य S₂ S₃ • After this Bh has two pādas (see SP_{RA} 112.3.87ab). **106a** °न्मुनिं धा°]
S₁ S₃^{pc}, °न्मुनिद्धा° S₂ S₃^{ac}, °न्मुनीन् धा° Bh **106b** कश्यप°] S₁ RA₄ A₇^{pc} Bh, काश्य° S₂ S₃ •
°पं तं प्रजापतिम्] S₁ S₃, °पन्तम्प्रजापतिन् S₂, °पं तु यदुक्तवान् Bh (em.) **106c** यत्त्वया] S₂ S₃ RA
Bh, यत्त्वया S₁ • ज्ञापितो] S₁ S₃ Bh, ज्ञाप+ततो S₂ **106cd** ब्रह्मन्ब्रह्मा] S₂ S₃^{pc} RBh, ब्रह्मद्ब्रह्मा
S₁^{pc}, ब्रह्मद्ब्रह्म S₁^{ac}, ब्रह्मं ब्रह्म S₃^{ac} **106d** °पितामहः] S₁ S₂^{pc} S₃^{pc} RABh, °पितामह S₂^{ac} S₃^{ac} **107b**
देवा°] S₂ S₃ ABh, देव्या° S₁ • प्रियाः] S₁ S₂ RA₃ Bh, (प्रि)या S₃ • प्रभो] S₁ S₂ S₃^{ac} RABh, प्र-
भोः S₃^{pc} **107c** यथान्योन्यं] S₂ S₃ A₃ A₇ Bh, यथान्योन्य S₁ **107d** स्याल्लोक°] S₁ S₂ S₃^{pc} A₃ Bh,
स्या लोक° S₃^{ac} • °भावन] ABh, °भानुनः S₁, °भावनः S₂ S₃ **107e** कुरु सुर°] S₃^{pc} R, कुरु
नर° S₁ S₂, कुरु (नर) S₃^{ac}, कुर्वमर° Bh (conj.) • °श्रेष्ठ] RABh, °श्रेष्ठा S₁ S₂, °श्रेष्ठा S₃
107f °यं निर्वृत°] S₂ S₃ Bh, °यन्नि(वृता°) S₁ (tops lost)

तत्राहं ब्रह्मणाज्ञाप्तो ब्रवीमि त्वां महामुने ।
 देवासुरं यथावृत्तमन्योन्यं सख्यमेव च ।
 अमृतोत्पादनं चैव राज्यसंस्थां च कृत्स्नशः ॥ १०८ ॥
 तस्यैवं पृच्छतः सर्वं भविष्यमृषिसत्तमः ।
 कथयामास भूतार्थं देवासुरविचेष्टितम् ॥ १०९ ॥
 निवेद्य तस्य तत्सर्वं ब्रह्मणा प्रेषिता वयम् ।
 इहागता भगवतीं द्रष्टुं हिमगिरेः सुताम् ॥ ११० ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 तानेवंवादिनो भूयो ऋषयस्ते तपोधनाः ।
 प्रप्रच्छन्निनियतात्मानः सर्व एव तदा मुने ॥ १११ ॥
 देवासुराणां यद्वृत्तं भविष्यं कथितं शुभाः ।
 तद्वयं श्रोतुमिच्छामो यदि वो ऽनुग्रहे मतिः ॥ ११२ ॥

108a °ज्ञाप्तो] कुप्तो R 108b महामुने] महात्मना R 108c देवासुरं] देवासुर R 108d °म-
 न्योन्यं सख्यमेव च] °मपि पालय सर्वदा R 108f राज्यसंस्थां च कृत्स्नशः] ततः संस्कार्यं यत्पुनः R
 109a तस्यैवं पृच्छतः] त्वयोक्तं भगवान् R 109b भविष्यमृषि°] भविष्यन् ऋषि° R • °सत्तमः]
 R^{ac}, °सत्तम R^{pc} 109cd] om. R 110d हिमगिरेः] भगवतः R 111 सनत्कुमार उवाच]
 om. R 111a तानेवंवादिनो भूयो] तामेव देवतां भूत्वा R 111b °स्ते] °श्च R 111c प्रप्रच्छर्]
 पृच्छर् R 112b भविष्यं कथितं शुभाः] भविष्यति कथं सुराः R

108a तत्राहं] पुत्रो हं A • °ज्ञाप्तो] °ज्ञाप्ता A 108b महामुने] महात्मने A 108c देवासुरं
 यथा°] देवासुराणां यत्{यं A₇} A 108d सख्य°] A₃A₄, सख्य° A₇ 108e अमृतोत्पादनं चैव]
 अतिविश्व दितिश्चैव{°श्चे A₄(unmetrical)} A 108f °संस्थां च] °संस्था च A₃A₄, °संस्था(न) A₇^{pc},
 °संस्थाव A₇^{ac} • कृत्स्नशः] A₃, कृत्स्नसः A₄, कृत्स्नशः A₇ 109a तस्यैवं पृच्छतः] त्वयोक्ता भगवन्
 A 109b °सत्तमः] °सत्तम A 109c भूतार्थं] लोकेशो A 110a निवेद्य तस्य] निवेदयतु A₃A₄,
 निवेदयितुं A₇ (unmetrical) 110c °गता] °गतां A₃A₇, °गतां A₄ 110d द्रष्टुं] दृष्टिं A₃A₄, दृष्टां
 A₇^{pc}, दृष्टां A₇^{ac} 111 सनत्कुमार उवाच] om. A 111a तानेवंवादिनो भूयो] तमेव चरतां भूय A
 111c प्रप्रच्छर्] पृच्छन्ति A 112b शुभाः] सुराः A

108(a¹-a⁵)(a⁶)(a⁷)(a⁸-b⁸) S₁ 110(d⁸) S₁

108a °णाज्ञाप्तो] S₂S₃^{pc}, -- - S₁ (second akṣara has subscript ञ्), °ण ज्ञाप्तो S₃^{ac}, °णाज्ञाप्तो Bh
 (em.?) 108b त्वां] S₃^{pc}RABh, त्वा S₂S₃^{ac} 108d °मन्योन्यं सख्य°] S₁S₂A₃A₄Bh, °मन्यो-
 न्यसख्य° S₃ (unmetrical) 108f राज्य°] S₁S₃A, राज्यं S₂Bh • °संस्थां] S₁S₂Bh, °संस्था
 S₃ • कृत्स्नशः] S₁A₃Bh, कृत्स्नसः S₂S₃ 109a तस्यैवं पृच्छतः] S₁S₂S₃^{pc}, तस्यैवं पृच्छत S₃^{ac}
 (unmetrical), त्वयोक्तं भगवान् Bh (em.?) 109b °सत्तमः] S₂^{ac}S₃R^{ac}, °सत्तम S₁S₂^{pc}Bh 109c
 भूतार्थं] S₁S₂S₃, लोकेशो Bh 109d °विचेष्टितम्] S₁S₂S₃^{pc}ABh, °विचेष्टितं S₃^{ac} 110cd भगवतीं
 द्रष्टुं] S₁S₂RBh, भगवती द्रष्टुं S₃ (unmetrical) 110d °गिरेः सुताम्] S₁S₂ABh, °गिरे सुतां S₃^{pc},
 °गिरे सुतां S₃^{ac} 111 सनत्कुमार उवाच] S₂S₃Bh (सन उ in S₂S₃), om. S₁ (akṣaras possibly lost
 i.m.) 111a °वादिनो] S₂S₃Bh, °वादिने S₁ • भूयो] S₁S₂S₃, भूय Bh 111b तपोधनाः]
 S₁S₂^{pc}RABh, तपोधना S₂^{ac}S₃ 111c प्रप्रच्छर्] S₁Bh, प्रप्रच्छर् S₂, प्रप्रच्छर् S₃ • °तात्मानः]
 S₁S₂^{pc}RABh, °तात्मान S₂^{ac}S₃ 112b कथितं] S₁ABh, कथिता S₂S₃ • शुभाः] S₁S₂^{pc}Bh, शु-
 भा S₂^{ac}S₃ 112c तद्] S₁RABh, यद् S₂S₃ • °मिच्छामो] S₁S₂^{pc}RABh, °मिच्छामि S₂^{ac}S₃
 112d वो ऽनुग्रहे] S₂S₃RABh, वानुग्रहे S₁^{pc}, वानुग्रहे(हे) S₁^{ac} • मतिः] S₁S₂RABh, मति S₃

किं च विज्ञापिता देवी युष्माभिः सुरसत्तमाः ।
 कथयध्वं च तत्सर्वं यद्यनुग्राह्यता हि नः ॥ ११३ ॥
 तेषां तद्वचनं श्रुत्वा त्रयस्ते देवसत्तमाः ।
 त्वमाचक्ष्व कृतान्तेति वाक्यमूचुर्महाबलाः ॥ ११४ ॥
 ततः स तेषां बहुचित्रकारणं यथाभविष्यं कथयांचकार ।
 सुरासुराणां जयतां च कारणं पुरा विधात्रा विहितं यथार्थवत् ॥ ११५ ॥

इति स्कन्दपुराणे द्वादशोत्तरशतो ऽध्यायः ॥ ११२ ॥

113c च] हि R 113d °ग्राह्यता] °ग्राह्यतां R 114b त्रयस्ते देव°] तेषान्ते सुर° R 114cd]
 अथाचष्ट कृतान्तो हि वाक्यं वाक्यविशारदान् R 115c जयतां च] जयतश्च R 115d पुरा] सुभा R
 • विहितं] विहिता R Col. इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे सप्तर्षिसमागमो नामाध्यायः R

113a विज्ञापिता] A₇, विज्ञापितं A₃A₄ 113c च] हि A₄A₇, दि A₃ 113d यद्यनुग्राह्यता हि
 नः] यथानुग्राह्यता{°तां A₇} हि वः A 114b त्रयस्ते देव°] ततस्ते सुर° A₄A₇, तस्ते सुर° A₃
 (unmetrical) 114cd] तानाचक्षि{°क्षी A₇} कृतान्तो हि वाक्यं वाक्यविशारदान् A 115cd] om.
 A Col. इति{इति श्री° A₃, ओं॥ इति श्री° A₇} स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्रधां संहितायाम्बिका-
 खण्डे सप्तर्षिसमागमनो{°गमो A₃} नाम द्वादशोत्तरशततमो ध्यायः A

115(c⁹) S₁

113a देवी] S₁S₂^{pc}S₃RABh, देवि S₂^{ac} 113b युष्माभिः] S₁S₂RABh, युष्माभि S₃ • °सत्तमाः]
 S₁S₂^{pc}RABh, °सत्तमा S₂^{ac}S₃ 113c तत्सर्वं] S₂S₃RABh, यत्सर्वं S₁ 113d यद्यनु°] S₃RBh
 (em.?), यदनु° S₁, पद्यनु° S₂^{pc}, (द)द्यनु° S₂^{ac} • नः] S₁S₂^{pc}S₃RBh, न S₂^{ac} 114c °मा-
 चक्ष्व] S₁^{pc}S₂S₃Bh, °माचक्ष्व S₁^{ac} • कृतान्तेति] S₁S₂Bh, कृतान्तेति S₃ (unmetrical) 114d
 °मूचुर्] S₁S₂Bh, °मूचु S₃ • °बलाः] S₁^{pc}S₂S₃Bh, °बला S₁^{ac} 115a ततः] S₁S₂RABh, त-
 त S₃ (unmetrical) 115b कथयांच°] S₁S₂^{pc}S₃RABh, कथयच्च° S₂^{ac} 115c °णां जयतां च]
 conj., °णाञ्जगताश्च S₁^{ac}, °णाञ्जगता(श्च) S₁^{pc}, °णां जगतश्च S₂S₃Bh 115d विधात्रा] S₁^{pc}S₂S₃R
 Bh, विधाता S₁^{ac} • यथार्थवत्] S₂S₃RBh, यथार्थवदिति S₁ (इति part of col.) Col. ○ ॥
 स्कन्दपुराणे मन्दरारोहने १६६ (in letter numerals) ॥ ○ S₁, स्कन्दपुराणे द्वादशोत्तरशतो ध्यायः S₂, ○
 ॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः। ११४ (in letter numerals) ॥ ○ S₃, इति स्कन्दपुराणे मन्दरारोहणो नाम
 द्वादशोत्तरशततमोध्यायः Bh

द्वादशोत्तरशते ऽध्याये स्त्रीव्रतम् ।

सनत्कुमार उवाच ।

ततः सा हिमवत्पुत्री सावित्री वै शुभाननाम् ।

पप्रच्छ ब्रह्मणः पत्नीं व्यास तां वेदमातरम् ॥ १ ॥

देव्युवाच ।

अहो वः सुमहान्धर्मः श्रूयते ऽतिसुभास्वरः ।

श्रवणादेव पूतः स्याद्यस्य मर्त्यो न संशयः ॥ २ ॥

इदं तु श्रोतुमिच्छामि व्रतं स्त्रीणां तु यद्भवेत् ।

अनेनैव चरन्देवि धर्मेण समतां लभेत् ।

फलं तु यद्भवेत्स्त्रीणां महाकर्मफलं तथा ॥ ३ ॥

सावित्र्युवाच ।

पुत्र्येका ब्रह्मणः ख्याता शतरूपेति नामतः ।

ब्रह्माणमुपसंगम्य आह यत्तन्निबोधत ॥ ४ ॥

शतरूपोवाच ।

भगवञ्छ्रोतुमिच्छामि स्त्रीणां धर्मविधिं शुभम् ।

येन भर्तुः प्रिया सा स्यात्प्रियो भर्ता च सुव्रत ॥ ५ ॥

न च दुःखं प्रपश्येत अवैधव्यसमन्विता ।

पुत्रांश्च सुमहावीर्याञ्जनयेत महागुणान् ॥ ६ ॥

श्वश्रुश्चशुरयोश्चापि इष्टा बहुमता भवेत् ।

रूपयौवनसंपन्ना साध्वी पतिमनुव्रता ॥ ७ ॥

प्राप्नोति सदृशं चैव सर्वकामप्रदं पतिम् ।

स्वकर्मनिरतं दान्तं सर्वलोकनमस्कृतम् ॥ ८ ॥

Manuscripts available for this part: R f. 188^v-190^f; A₃ f. 113^v-114^v; A₄ f. 160^f-161^v; A₇ f. 160^v-162^f.

1b सावित्री वै] RA₇, सावित्रीत्वे A₃, सावित्री ते A₄ • शुभाननाम्] R, शुभानना A **1cd** पत्नीं व्यास तां वेद°] A, पुत्रीमुच्यतां देव° R **2a** वः सुमहान्धर्मः] R, याः सुमहात्मानः A₃A₄, (सु)म-हादुरात्मानः A₇ **2b** श्रूयते] R, श्रूयन्ते A • ऽति°] R, हि A₃A₄A₇^{pc}, om. A₇^{ac} (unmetrical) • °भास्वरः] A₄A₇, °भासुरः R, °भास्वराः A₃ **2cd** स्याद्यस्य] em., स्याद्यश्च R, स्यात्{स्या A₇} स्वस्य A **3c** चरन्] R, तु यद् A **3e** यद्भवेत्] A, प्रभवेत् R **3f** °कर्मफलं] A, °धर्मकरन् R **4b** °रूपेति] RA₇, °रूपाभि° A₃, °रूपो भि° A₄ **4d** आह] A, इह R • यत्तन्नि°] A₃A₇, यत्तन्त्य° R, पुत्रन्नि° A₄ • °बोधत] conj., °बोधयत् R, °बोध तत् A₃A₄, °बोधतां A₇ **5** शतरूपोवाच] R, शतरूपा{°प A₄} उवाच A **5b** स्त्रीणां धर्मविधिं शुभम्] A, शुभं स्त्रीणान्तु यद्भतम् R **5d** सुव्रत] R, सुव्रतः A **6-7**] om. R **7a** °श्वशुर°] A₇, °श्वसुर° A₃A₄

ब्रह्मोवाच ।

शृणु पुत्रि महाधर्मः स्त्रीणां श्रेष्ठो यथा भवेत् ।
येन सा वर्तमानापि प्रत्यवायं न विन्दति ॥ ९ ॥
पतिशुश्रूषणं मूलं स्त्रीणां धर्मः सनातनः ।
तस्य चैवानुरोधेन अन्यो धर्मः प्रवर्तते ॥ १० ॥
इदं नाम करिष्ये ऽहं यदि स्वामिन्मतं तव ।
तेन सा समनुज्ञाता ततः कुर्यात्समाहिता ।
कुर्वती तस्य शुश्रूषां तन्मनाः तत्सलक्षणा ॥ ११ ॥
कुमार्यपि पिता तत्र भ्राता मातापिता तथा ।
अपृष्टा धर्मकार्येषु वर्तते स्वेच्छया न हि ॥ १२ ॥
विधवा या च नारी स्यात्सा तु भर्तुर्मृतस्य वै ।
सालोक्यं काङ्क्षमाणा तु कुर्याद्धर्ममत्न्द्रिता ॥ १३ ॥
अतो ऽन्यथा तु या कुर्यान्मोहदुष्टा शुचिस्मिते ।
सा गच्छेन्नरकं घोरं सुप्रतिष्ठं दुरासदम् ।
रौरवं नाम विख्यातं कर्मणा तेन शोभने ॥ १४ ॥
उपवासं तु नारीणां त्रिरात्रान्न परं भवेत् ।
अतः परं मनुष्याणामुपवासो विधीयते ॥ १५ ॥
अक्षारलवणं या तु मासं मासं समश्नुते ।
तस्या रूपं भवेद्दिव्यं पतिश्च स्यात्तथाविधः ॥ १६ ॥
शिरो मार्गशिरे दिव्यं सुनासं स्वक्षि चैव हि ।
सुगण्डं चारुदन्तौष्ठं सुकर्णं सुशिरोरुहम् ।
सुललाटं सुभ्रु चैव फुल्लराजीवलोचनम् ॥ १७ ॥

9a महाधर्मः] A, यथा पुत्रि R 9b श्रेष्ठो यथा भवेत्] A, श्रेयो ऽभिधीयते R 10c चैवानु°] A₇,
चानुप° R, वैरानु° A₃A₄ 10d अन्यो धर्मः प्रवर्तते] R, अन्येषां न विधीयते A 11b स्वामिन्मतं
तव] A₃, वो नात्र संशयः R, स्वामीन् मतं तव A₄, स्वामिन्मतस्तव A₇ 11d ततः कुर्यात्] A,
तत्कुर्यात् R 11e कुर्वती] R, कर्मणा A 11f तन्मनाः तत्स°] conj., देवपत्नी सु° R, तन्मना
तद्वि° A₃A₇, जन्मना तद्वि° A₄ 12a पिता] RA₃A₇, तथा A₄^{pc}, ता A₄^{ac} (an insertion mark
before ता cancelled) 12b भ्राता माता°] A, माता भ्राता R • °पिता तथा] A, तथैव च R
12c अपृष्टा] A, अपूजा R 13ab विधवा या च नारी स्यात्सा तु] A, विविधाशा तथा नारी सा
स्याद् R 13c काङ्क्षमाणा] R, वीक्षमाणा A 14a अतो ऽन्यथा तु या] R, अन्यथा तु न सा A
14b मोहदुष्टा] R, मोहान्नष्टा A 15a तु] A, हि R 15b °रात्रान्न] R, °रात्रांत° A₃, °रात्रांते
A₄, °रात्रानु A₇ 16b मासं मासं] A, मार्गमासं R 16d °श्च स्यात्°] A₄A₇, °स्तस्यास्त°
R, °श्चास्यात्° A₃ 17a मार्गशिरे] A₄A₇, रोमाणि मे R, मार्गसिरे A₃ 17b⁶-18b⁵] om.
A₄ 17c सुगण्डं] em., सुगण्ड° R, युगान्तं A₃A₇ • °दन्तौष्ठं] A₇, °दन्तास्यं R, °दन्तौष्ठ° A₃
17d सुशिरो°] RA₇, शिरो° A₃ (unmetrical) 17e सुभ्रु चै°] em., सुभ्रुच्चै° R^{pc}, सुभ्रु चै° R^{ac},
सुदुं चै° A₃, सुभ्रुच्चै° A₇ 17f फुल्ल°] A₃A₇, कुन्द° R

पौषे ग्रीवा प्रशस्ता स्यान्माघे चैवाप्युरः शुभम् ।
 सुकण्ठं सन्धिवच्चैव सर्वलक्षणसंमितम् ॥ १८ ॥
 फाल्गुने च सुबाहुत्वं हस्तौ चास्याः सुलक्षणौ ।
 चैत्रे त्रिवलिमध्यत्वं तनुमध्यत्वमेव च ।
 सुस्निष्टनाभिता चैव रोमराजी च शोभना ॥ १९ ॥
 वैशाखे जघनं दिव्यं विस्तीर्णं पीनमेव च ।
 ज्येष्ठे मासि वरोरुत्वं नागनासोरुता तथा ।
 सुगूढगुल्फता चैव आषाढे समुदाहृता ॥ २० ॥
 जङ्घे तु श्रावणे श्रेष्ठे पादौ भाद्रपदे शुभौ ।
 पृष्ठमश्वयुजे चैव कार्तिके कलभाषिता ॥ २१ ॥
 या तु संवत्सरं पूर्णं लवणं परिवर्जयेत् ।
 तस्यान्ते मिथुनं कृत्वा लवणेन समाहिता ।
 गुडाभरणसंयुक्तं भाजने मृन्मये शुभम् ॥ २२ ॥
 लवणस्याढकं चापि गुडस्य तु तुला-म्-अपि ।
 बीजानि चैव सर्वाणि रसाश्च विविधाः शुभाः ॥ २३ ॥
 अञ्जनीं सशलाकां च फलिकां रोचनोपमाम् ।
 कूर्चानलक्तकं चैव तुत्थं बिल्वमथापि च ॥ २४ ॥
 सुगन्धचूर्णपूर्णं च ताम्बूलं च सुलक्षणम् ।
 सिद्धार्थकांस्तिलांश्चैव कृत्वा स्थापनमेव च ॥ २५ ॥

18b °न्माघे] A, °न्मध्यं R 18c सुकण्ठं] A₃A₄, कन्धरं R, सुकण्ठं A₇ • सन्धिवच्चै°] A, सन्धिवच्चै° R 19a सुबाहुत्वं] A, शुभाङ्गत्वं R 19b चास्याः] R, चास्य A 19c त्रिवलिम-
 ध्यत्वं] A₃, च त्रिवलीमध्य R, त्रिवलिमध्यस्त्वं A₄A₇ 19d तनुमध्यत्वमेव] A, सुहनुत्वमथापि R
 19e सुस्निष्ट°] A, स्वङ्गुष्ठ° R 19f °राजी च] conj., °राजी +मनोरमा+ सु° R (unmetrical),
 °राजीव A 20c ज्येष्ठे] RA₃A₇, ज्येष्ठे A₄ • मासि वरोरुत्वं] R, मूले वरोरुत्वं{°द्वं A₃} A₃A₄,
 ज्येष्ठत्वमापन्नं A₇ 20d नागनासोरुता] em., नागनासोरुता R, नागनाशोवता A₃A₄, उरसः शोभनन्
 A₇ 20e सुगूढगुल्फता] A₃, स्फीतत्वङ्गुल्फता R, सुगु{°गु° A₇}द्वगुल्फता A₄A₇ 21a श्रेष्ठे] A,
 स्वोष्ठौ R 21d कार्तिके कलभाषिता] A, रोमराजी मनोरमा R (cf. 19f) 22a संवत्सरं] A₃A₇,
 संवत्सरं R, संवत्सरे A₄ 22c मिथुनं कृत्वा] A, हृत्वा R (unmetrical) 22d समाहिता] RA₃,
 समाहिताः A₄A₇ 22f मृन्मये] A₄A₇, मृन्मये RA₃ • शुभम्] RA₇, शुभे A₃A₄ 23b तु]
 A, च R 23d रसाश्च] RA₃A₄A₇^{ac}?, रसा(स्तु) A₇^{pc} • शुभाः] A, शुभा R 24a अञ्जनीं]
 RA₃A₄, अञ्जनीं A₇ • सशलाकां च] R, ससलाकं च A₃, सशलाकं च A₄, ससनाकञ्च A₇ 24b
 फलिकां] A, फणिकां R • °नोपमाम्] R, °नोपमम् A 24cd] om. A₇ 24c कूर्चानलक्त°]
 conj., कुर्वन्नलक्त° R, कूर्चपादश° A₃A₄ 24d तुत्थं] R, खड्गं A₃A₄ 25a सुगन्ध°] R, सस्वर्ण°
 A₃A₄, सुस्वर्ग° A₇ • °चूर्णपूर्णं च] R, °चूर्णपूर्णं(्) A₇ (unmetrical), °पूर्णचूर्णं{°णं° A₄}ता A₃
 A₄ 25b सुलक्षणम्] RA₇, सलक्षणम् A₃A₄ 25c सिद्धार्थकांस्ति°] A, सिद्धार्थकं ति° R 25d
 कृत्वा] R, कूर्चं° A₃A₄, कूर्चं° A₇

भक्षांश्च विविधाकारानैक्षवांश्च सुपूजितान् ।
 गन्धान्सुमनसश्चैव वस्त्रयुग्मं नवं द्वयम् ॥ २६ ॥
 आसनं च चतुःशाखं त्रिरात्रोपोषिता सती ।
 कार्त्तिक्यामुदिते हीन्दावेनं दद्यात्सदक्षिणम् ॥ २७ ॥
 सुवर्णं रजतं चैव किञ्चिदेवात्र दापयेत् ।
 ततस्तया सुचीर्णं तु व्रतं भवति नान्यथा ॥ २८ ॥
 ततः सुरुपतां लब्ध्वा पतिमाप्नोति शोभनम् ।
 देवरूपं महासत्त्वमिदमन्यच्छृणुष्व च ॥ २९ ॥
 अनग्निपङ्कं या नारी कुरुते व्रतमुत्तमम् ।
 न सा दुःखमवाप्नोति व्रतेनानेन शोभने ॥ ३० ॥
 सिंहव्रतं तु या नारी चरेदेव परायणा ।
 तस्या वश्यो भवेद्भर्ता सिंहस्कन्धो महाबलः ॥ ३१ ॥
 यमव्रतं तु या नारी कुरुते सुसमाहिता ।
 यमं सा हि न पश्येत न वै गच्छेत दुर्गतिम् ॥ ३२ ॥
 अर्चयेत्तत्र या सम्यङ्कामं कृत्वा हृदि स्थितम् ।
 सदा नक्तं च भुञ्जाना सकृदन्नं यता पुनः ।
 सा पतिं शोभनं प्राप्य रम्यं च रमते सुखम् ॥ ३३ ॥
 प्रसृतं तण्डुलानां च या करोति सदाह्निकम् ।
 सा पतिं शोभनं प्राप्य बहून्पुत्रान्प्रजन्यते ॥ ३४ ॥
 व्रतान्येतानि सर्वाणि संवत्सरमशेषतः ।
 कुर्यात्तेषां तदन्ते च ब्राह्मणांस्तर्पयेद्बहून् ॥ ३५ ॥

26a भक्षांश्च] A, भक्ष्यांश्च R 26b नैक्षवांश्च] A, नक्षरांश्च R 26cd] R, सुमनसश्च वस्त्रयुग्मं
 प्रदद्यात्तु द्वयं नवं {नरं A₃, नरः A₄} A± 27a शाखं] conj., शालं RA 27cd मुदिते हीन्दा-
 वेनं] conj., चैनं R, मुदिते हीन्दी {हिंदी A₄, हि A₇^{ac}} तेन A 27d त्सदक्षिणम्] em., त्
 सुदक्षिणम् R, त्सदक्षिणां A 28a सुवर्णं] RA₃A₇, सुवर्णं A₄ 28c स्तया] RA₃A₄, स्त्वया
 A₇ • सुचीर्णं तु] R, सुसंपूर्णं A 29a लब्ध्वा] RA₃A₄, लब्धा A₇ 29b पतिं] A, गतिं
 R • शोभनम्] A, शोभनाम् R 29c रूपं] RA₃, रूपं A₄A₇ 29d च्छृणुष्व च] A₄,
 त् प्रयुज्यते R, त् शृष्व च A₃ (unmetrical), त् शृणुष्व च A₇ 30a अनग्निपङ्कं या] conj.,
 इदं निःशङ्कया R, अनग्निपक्षं या A 30b कुरुते] A₄A₇, करोति R, कुते A₃ (unmetrical) 30d
 शोभने] R, शोभना A 31b चरेदेव] A, वधोदरं R 31c वश्यो] A, अवश्यं R (unmetrical)
 31d स्कन्धो] RA₄A₇, कंधा A₃ 32c सा हि] R, हि सा A₃A₄, हि ((जा)) A₇ (unmetrical)
 32d वै गच्छेत] R, च गच्छेच्च A 33a या] A, सा R 33b क्कामं] A, क्क यमं R 33c
 नक्तं च] A, नक्तन्तु R 33d सकृदन्नं] A₃A₇^{pc}, सुहृद्वर्गं R, सकृदन्नं A₄A₇^{ac} • यता] R, च
 या A 33f रम्यं च रमते] R, वश्यं च कुरुते A 34a प्रसृतं] RA₃^{pc}?, प्रसृतं A₃A₇^{ac}, प्रभृतं A₄
 34c पतिं शोभनं] A, गतिं शोभनां R 34d प्रजन्यते] A, प्रजायते R

तर्पयित्वा च पिष्टेन कृत्वा तांस्तु व्रतान्पुनः ।
 स्पर्शयेद्ब्राह्मणेभ्यस्तु ततस्तत्फलमश्नुते ॥ ३६ ॥
 ब्राह्मणी तु व्रतानेतान्स्वस्मै पत्ये प्रदापयेत् ।
 इतरेषां तु वर्णानां नियमो नास्ति कश्चन ॥ ३७ ॥
 या तु संवत्सरं कुर्याद्भर्तुरुच्छेषभोजनम् ।
 न सा योन्यन्तरं प्राप्य पतिमन्यं समश्नुते ॥ ३८ ॥
 या तु कृत्वा हृदिस्थं वै पतिं पतिमनुव्रता ।
 देववच्चार्चयेन्नित्यं किं तस्यास्तपसा पुनः ॥ ३९ ॥
 तस्यामेव व्रता नित्यं तेन भावेन तोषिताः ।
 सर्वान्कामान्प्रयच्छन्ति धनमायुर्यशो बलम् ॥ ४० ॥
 अष्टमीं चन्द्रकल्पं या चरते देवरूपिणम् ।
 सा तु सौम्यमवाप्नोति पतिं सर्वगुणैर्युतम् ॥ ४१ ॥
 एतान्येव व्रतानीह मासिकानि शुचिस्मिते ।
 चीर्णानि भोगं पश्यन्ति द्वादशाहस्य कर्मणः ॥ ४२ ॥
 मासि भाद्रपदे या तु कालरात्रिमुपासते ।
 कालरात्रं न सा पश्येद्विमुच्येत ऽ समा सती ऽ ॥ ४३ ॥
 वर्षाव्रतं तु या कुर्यात्प्रथमे वृष्टिसर्जने ।
 सा वृष्टिरिव लोकस्य भर्तुर्भवति वै प्रिया ॥ ४४ ॥
 बह्वृत्पत्यव्रतं या तु चरते मासमन्ततः ।
 पुत्रपौत्रवृता सा तु जायते दुःखवर्जिता ॥ ४५ ॥
 सर्वेषामेव धर्माणां कार्यो धर्मो न कश्चन ।
 श्रेष्ठः पतिव्रतादन्यः सत्यमेतद्भवीमि ते ॥ ४६ ॥
 एष धर्मः समाख्यातो नारीणां सुरपूजितः ।
 आचरस्व महाभागे यथाशक्त्या सुनिश्चितम् ॥ ४७ ॥
 शतरूपा प्रणम्यैव तथैव पुनरेव च ।
 आचचार तदा धर्मं ततः सा शुभलक्षणा ॥ ४८ ॥
 ----- ।
 चिन्तयित्वा तदात्मानं पुनरेवाभवत्स्थिता ॥ ४९ ॥

36b तांस्तु व्रतान्पुनः] R, तान् व्रतकाम्यया A **36c** स्पर्शयेद्ब्रा०] A, सा न्याय्यं ब्रा० R • °ह्य-
 णेभ्यस्तु] A₄A₇, °ह्येणेभ्यस्तु R, °ह्येणेभ्यस्तु A₃ **36d** ततस्तत्फलमश्नुते] A, तत्फलमवाप्नु०{°शु०)
 R^{ac}}ते R **37b** °न्वस्मै] R, °न् यस्मै A₃A₄A₇^{pc}, °न् □ A₇^{ac} • पत्ये] RA₇, यत्ये A₃, पत्यै
 A₄ **37c** इतरेषां तु वर्णानां] A, कुत एषान्तु दानानि R **38b** °रुच्छेष०] R, °रुच्छेय० A₃A₇,
 °रुच्छेष्ट० A₄ **38c** न] RA₃A₇, om. A₄ (unmetrical) • योन्यन्तरं] A, पत्यन्तरं R **39c**
 देववच्चा०] conj., देवरच्चा० R, देवताभ्य० A **39d** °स्तपसा] A, °स्तपसः R **40-col.**] om. A
40a तस्यामेव व्रता] conj., तस्थावेव च सा R **40b** तोषिताः] em., तोषिता R **41a** अष्टमीं]
 em., अष्टमी R **41b** °रूपिणम्] conj., °रूपिणीम् R **42d** द्वादशाहस्य] conj., द्वादशन्तस्य R
44a कुर्यात्] em., कुर्यां R **49ab**] Loss of two or more pādas conjectured, om. R

तामिन्दुबिम्बाननतेजसं शिवामभासत व्याकुलमायताक्ष्यः ।
निशामिव क्षीणदिवाकरग्रहां निरीक्ष्य सख्यः सुचिरेण विस्मिताः ॥ ५० ॥

इति स्कन्दपुराणे द्वादशोत्तरशते ऽध्याये स्त्रीव्रतम् ॥ ११२-१ ॥

50ab शिवामभासत] conj., शिवा सभाशत R **50b** °मायताक्ष्यः] em., °मायताक्षाम् R **Col.**
इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे ऽध्यायः R

द्वादशोत्तरशते ऽध्याये देवीशोकपरिहारः ।

सनत्कुमार उवाच ।

तां तथा पतिशोकेन चिन्तयन्तीं सुदुःखिताम् ।

अग्निकन्या महासत्त्वा मालिनी तामुवाच ह ॥ १ ॥

मालिन्युवाच ।

मा शोके मन आधत्स्व हिमवत्तनये ऽव्यये ।

आगमिष्यति ते भर्ता नचिरादेव यज्ञहा ॥ २ ॥

सो ऽपि नूनं महासत्त्वो विरहात्तव शोभने ।

भूयस्तरेण शोकेन बाध्यते नात्र संशयः ।

न हि ते स प्रियो देवि धृतिं लभति कर्हिचित् ॥ ३ ॥

प्रभावत्युवाच ।

यथेह मालिनी त्वाह एवमेव न संशयः ।

मा त्वं शोके न आधत्स्व सख्य एताः सुमध्यमे ॥ ४ ॥

एता हि तव दुःखेन द्विगुणं दुःखिताः शुभे ।

लोकाश्च दुःखिता व्यक्तं तव शोकेन सुप्रभे ॥ ५ ॥

त्वं हि धारयसे लोकांस्त्वया दत्तं -- प्रभो ।

दुःखेन दुःखितान्मा त्वं दुःखेन समयोजय ॥ ६ ॥

देव्युवाच ।

अयं भृङ्गिरितिर्नन्दी ईश्वरस्य सदा प्रियः ।

एनं दृष्ट्वा हि शोकेषु मा सीदध्वं मया पुनः ॥ ७ ॥

सनत्कुमार उवाच ।

ततो भृङ्गिरितिर्नन्दी निश्चक्राम प्रतापवान् ।

तस्मान्महासत्त्वः पुर एवाभवत्स्थितः ।

गम्यमानाभिचक्राम सखीभिः सा सुखावहा ॥ ८ ॥

मालिन्युवाच ।

एष वृक्षो बहुफलो ऽण्डजैश्च बहुभिर्वृतः ।

पश्यैनं गणपैर्दिव्यैर्यथा रुद्रं समावृतम् ॥ ९ ॥

Only manuscript R is available for this part: R f. 190^r-191^r

1d मालिनी] em., मानिनी R 2 मालिन्यु°] em., मानिन्यु° R 2d यज्ञहा] em., (ज)यज्वहा R 3b विरहात्तव] em., विरहातुर R 4a मालिनी] em., मानिनी R 5c लोकाश्च] conj., लोकस्य R 5d शोकेन] conj., लोकेन R 6b --] conj., om. R (unmetrical) 6c दुःखितान्] conj., दुःखिता R 7a भृङ्गिरिति°] em., भृङ्गरिति° R 7b ईश्वरस्य] conj., चेश्वरस्य R 7c एनं] conj., एवं R • शोकेषु] conj., लोकेषु R 7d सीदध्वं] conj., सीद त्वं R 8a भृङ्गिरिति°] em., भृङ्गरिति° R 8b निश्चक्राम] em., निश्चक्राम R 9 मालिन्यु°] em., मानिन्यु° R

अयं सुपुष्पः सुरसिद्धचारणैर्निषेवितो देवपतिर्यथाभवत् ।
 तथा खगैर्मन्दरसानुगोचरैर्निषेव्यते देवि च सौख्यदः सदा ॥ १० ॥
 अयं तथान्यः सुरसिद्धवन्दितः सुपुष्पितः स्तूयति मागधैरिव ।
 खगैः खगीभिश्च त्रिलोकवन्दितो यथामरेशो मुनिभिः पुरन्दरः ॥ ११ ॥
 अयं च सम्यक्सुनवेन्दुतोषितो यथैव कामी वदनैः स्वयोषिताम् ।
 † ययौ † तथान्यः खगसत्तमः शुभे पपौ तरूणां कुसुमासवं शुभम् ॥ १२ ॥
 इमं च चारुज्ज्वलचित्रलक्षणं खगं प्रवर्तन्तमुमे निरीक्षय ।
 खगीसहायं रुचिराञ्जलोचनं यथैव रुद्रं सहितं त्वया उमे ॥ १३ ॥
 इमं च मत्तं कुसुमावृतं सखि खगेश्वरं भूतपतिं निशामय ।
 पुरेव सोमासवमत्तचेतसा मरुत्तयज्ञे पतितं पुरन्दरम् ॥ १४ ॥
 इमं सुधाशङ्कतुषारपाण्डरे तडागतीरे शिखिनं निशामय ।
 वितत्य पक्षावनिशं व्यवस्थितं यथैव युद्धे तुरगेण सादिनम् ॥ १५ ॥
 इमं तथान्यं वनमध्यगं शुभं द्युतिप्रभासं विटपैः समन्वितम् ।
 उमे प्रपश्येह यथाम्बुदात्यये सुरेन्द्रपूजाध्वजमेकमुच्छ्रितम् ॥ १६ ॥
 इदं † पुरेवे † पतिगीतभाषितं सहैव पत्न्या विभयं शुभानने ।
 यथैव रुद्रः सहितस्त्वयानघे ----- ॥ १७ ॥
 इयं च वल्ली बहुपुष्पशोभिता अवेष्टयत्पादपमेनमन्ततः ।
 यथैव मत्ता सुरताभिकाङ्क्षिणी समण्डना कामिनमन्यकामिनी ॥ १८ ॥
 अयं च वृक्षो हिमवत्सुते ऽव्यये शरीरजातेन तथा प्रवाध्यते ।
 यथैव देवः सुरनाथपूजितो महेश्वरस्त्वन्मदनेन सुव्रते ॥ १९ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 एतच्छ्रुत्वा तु सा देवी प्रहस्य हिमवत्सुता ।
 उत्पलेन समाहत्य इदं वचनमब्रवीत् ॥ २० ॥
 दुःखितामपि मामद्य मर्मस्वेवाह्वयः प्रिये ।
 न नाम स तु शोको ऽस्ति गच्छ त्वं नास्मि ते ऽव्यथा ॥ २१ ॥
 तां तथावादिनीं सख्य ऊचुः सर्वाः सुमध्यमाः ।
 तव हास्यार्थमेतद्वै मालिन्या समुदाहृतम् ॥ २२ ॥

10b देवपति°] R^{pc}, वापति° R^{ac} (unmetrical) **10c** °मन्दर°] conj., °मन्दर° R **10d**
 सौख्यदः] conj., मोक्षदः R **11a** तथान्यः] em., तथान्य° R (unmetrical) **11b** मागधे°]
 conj., सागरै° R **12a** °क्सुनवेन्दु°] conj., °क् सुनरेन्द्र° R **12b** वदनैः स्व°] conj., वदनैश्च
 R **12c** तथान्यः] conj., तथायं R • शुभे] R^{pc}, (खगे)शुभे R **13c** °लोचनं] em., °लो-
 चना R **13d** रुद्रं] em., रुद्रः R • सहितं त्वया] conj., सहितस्त्वया R (unmetrical) **14a**
 सखि] conj., सखे R **14b** निशामय] R^{pc}, निशायय R^{ac} **14c** पुरेव] conj., पुरे च R **16b**
 °प्रभासं] conj., °प्रशामं R **17d**] R has an insertion mark after pāda c, but no insertion i.m.
18b °त्पादपमेन°] R^{pc}, °त्पादप° R^{ac} (unmetrical) • °मन्ततः] R^{ac}, °मन्ततो R^{pc} **19d**
 °स्त्वन्मदनेन] conj., °स्तन्मदनेन R **21b** °यः प्रिये] conj., °यस्त्वये R **21c** शोको] conj.,
 लोको R **21d** ऽव्यथा] conj., यथा R **22d** मालिन्या] conj., मानया R

जितात्मा अनया सर्वा हास्यभावेन शोभने ।
हास्यं तवोत्पादयन्त्या साधु मालिनि साधुषु ॥ २३ ॥
सनत्कुमार उवाच ।
ततस्ताः पादचारेण हसन्त्यः कालिनन्दन ।
अन्यदेशमनुप्राप्ताः सह शैलादिनाव्ययाः ॥ २४ ॥
ताः स्वर्णलेखा इव शाणयुक्ता यथैव सौदामिनयः प्रकाशाः ।
वनं समासाद्य विशोकशल्य विभान्ति मेघेषु - र्- अतिप्रभावाः ॥ २५ ॥

इति स्कन्दपुराणे द्वादशोत्तरशते ऽध्याये देवीशोकपरिहारः ॥ ११२ - २ ॥

23a जितात्मा] conj., जिताम्बा R 23b हास्य°] conj., दास्य° R 23d मालिनि] em., मालिनि R 24d शैलादिना°] conj., सेनादिना° R 25a ताः स्वर्ण°] conj., तामुह्य° R • शाणयुक्ता] conj., साभियुक्तां R 25c °शल्यम्] R^{pc}, °शल्याम् R^{ac} 25d विभान्ति] em., विभाति R Col. इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे ऽध्यायः R

द्वादशोत्तरशते ऽध्याये सप्तर्षिसमागमः ।

सनत्कुमार उवाच ।

ततः शुभावती नाम मेरुकन्या सुमध्यमा ।

उवाच हिमवत्पुत्रीं दर्शयन्ती शुभं वनम् ॥ १ ॥

शुभावत्युवाच ।

इदं पर्वतकन्ये त्वं पश्य केलिकलाशुभम् ।

वनं सर्वर्तुसंपन्नं यथा विद्वत्सुभाषितम् ॥ २ ॥

अयं प्रपातः सुमहान्पर्वतस्यास्य शोभते ।

विदुषामर्थकृत्येषु यथा युक्तं प्रभाषितम् ॥ ३ ॥

एष स्वर्णोपलो भाति गिरेः शिखर उत्तमः ।

‡ यथा लक्षणविद्वांसं युक्तो यश्चेन्द्र इत्यपि ‡ ॥ ४ ॥

अयं च मणिमान्नित्यं शिलाग्रः प्रतिभास्वरः ।

भाति उद्यन्निवादित्यः उदयस्थो महायुगे ॥ ५ ॥

अयं वैदूर्यशिखर इन्द्रनीलतलोपलः ।

भाति शर्वाणि ‡ शुभ्राणि स्थलेश्वर ‡ इवोपरि ॥ ६ ॥

अयं गजोत्तमो मत्तः करेणुभिरपावृतः ।

अप्सरोगणमध्यस्थो देवराडिव पर्वते ॥ ७ ॥

Manuscripts available for this part: R f. 191^F–193^V; A₃ f. 114^V–116^F; A₄ f. 161^V–164^F; A₇ f. 162^F–165^F. This part (SP_{RA} 112.3) corresponds to SP 112.73–115.

1 सनत्कुमार उवाच] om. A 1a Before this Bh has 26 pādas (see SP 112.73–78) • ततः] RA, तदा Bh (conj.) • शुभावती] ABh, सु{शु° R^{ac}}भारती R 1b मेरु°] ABh, एक° R 1d दर्शयन्ती] RA₄A₇Bh (em.?), दर्शयन्ती A₃ • शुभं वनम्] A₃Bh, शुभावहम् R, शुभं बलं A₄, शुभां बलं A₇ 2 शुभावत्युवाच] A, सु{शु° R^{ac}}भारत्युवाच R, om. Bh 2b पश्य केलिकला°] A₃Bh, सुसम्यक् फलिना R, पश्य केलीकला° A₄A₇ • शुभम्] R^{pc}ABh, वनम् R^{ac} 2c वनं] RA₃Bh, बलं A₄A₇ 2d यथा विद्वत्सु°] R, यथाधित्वं सु° A₃A₄Bh, यथाधि(ह्यं) सु° A₇ 3a प्रपातः] R, प्रसूते ABh 3b °न्पर्वतस्या°] R, °न् सपर्वस्या° ABh • शोभते] R^{pc}?, शोभति R^{ac}, शोभने ABh 3c °मर्थकृत्येषु] R, °मथ कृच्छ्रेषु ABh 3d प्रभाषितम्] R, सुभाषितं ABh 4a एष स्वर्णोपलो] R, तथा स्वर्णोपलो A, तथा स्वर्णोपलो Bh (em.?) 4cd °विद्वांसं युक्तो यश्चेन्द्र इत्यपि] R, °वद्विद्वान् प्रगीय{°त A₇} इव सामगः ABh 5] om. R 5a °मान्नित्यं] A₃A₄Bh, °माणिक्यं A₇ 5b शिलाग्रः] conj., शिलेग्र° A₃, शिलोगिन° A₄A₇, शैलाग्रः Bh (conj.) 5d उदयस्थो] conj., उभयस्तो ABh 6a वैदूर्य°] RA₃A₇Bh, वैदूर्य° A₄ 6b °तलोपलः] em. Bh (silently), °तमोपमः R, तलो{°नो° A₃}त्वलः A 6c भाति] R^{ac}A₄A₇Bh (em.?), भान्ति R^{pc}A₃ • शर्वाणि] em. Bh, सर्वाणि RA • शुभ्राणि] A₃A₄, सुस्थायां R, सुभ्राणि A₇, विभ्राणः Bh (conj.) 6d स्थलेश्वर] ABh, तवेहव R • इवोपरि] conj., हवो ऽपरि R, हरोपरि ABh 7a गजोत्तमो मत्तः] em., गजोत्तमोन्मत्तः R, मत्तो गजो मत्त° A, मत्तो गजो मत्तः Bh (em.?) 7b °रपावृतः] R, °रिवावृतः ABh 7c–10b] om. ABh

अयं ऽ गजो गजेनैव ऽ सुमहान्पर्वतोत्तमः ।
 इतो यान्तो दिवि ऽ चमां ऽ दिग्गजे च यथा सुरः ॥ ८ ॥
 पश्यामश्चैव लप्स्यामः प्रदीपमिव संस्थितम् ।
 अशोकं हिमवत्पुत्रि पल्लवैरुपशोभितम् ॥ ९ ॥
 बालारुणनिभो ह्येष वायुनाभिपरिस्रुतः ।
 कृत्वात्राञ्जलयः सुभ्रु पल्लवैः शिरसा नतः ॥ १० ॥
 अहो ऽस्य रूपं पश्येमं वनराजियुतं शुभे ।
 यौवराज्ये ऽभिषिक्तं वै जयन्तमिव चामरैः ॥ ११ ॥
 पादपैरेव शर्वाणि पश्यैनं करपल्लवैः ।
 मातुः समीपे नृत्यन्तं शिशुं प्रियमिवौरसम् ॥ १२ ॥
 मन्ये प्रियावासमिमं देवताया वनस्य ह ।
 अतीव दीप्यते शोभा नेदृशीं दृष्टवत्यहम् ॥ १३ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा शुभावत्या गिरेः सुता ।
 निरीक्ष्य तं तरुं सम्यग्घिमवत्तनयाव्यया ।
 मनसा चिन्तयामास पुत्रो ऽयं मम पादपः ॥ १४ ॥
 आगते पुनरेवेह देवदेवे अधिष्ठिते ।
 इमं तेनाभ्यनुज्ञाता ग्रहीष्ये पादपं सुतम् ॥ १५ ॥

15 ≈ SP 112.81

8c यान्तो] conj., यन्त्रा R **9b** प्रदीप०] em., प्रदीप्य० R **9d** पल्लवै०] em., पल्लवै० R
10a बालारुण०] conj., कालाञ्जन० R **10c** कृत्वात्राञ्जलयः] conj., कृत्वा यन्त्राञ्जनी R, कृत्वाभ्य-
 ञ्जनयः A₃A₄Bh, कृत्वाभ्यञ्जलयः A₇ • सुभ्रु] RA₃A₄Bh, शुभ्रू A₇ **10d** पल्लवैः] ABh, पल्लवैः
 R **11a** ऽस्य] RA, सु० Bh (conj.) • पश्येमं] A₃A₇Bh, पश्येम RA₄ **11b** वन०] RA₃Bh,
 बल० A₄A₇ • ऽराजियुतं] A₃A₄Bh, ऽराजीसुतं R, ऽराजिसुतं A₇ **11c** ऽभिषिक्तं] RA₄A₇Bh
 (em.?), भिमिक्तं A₃ **11cd** वै जयन्तमिव चामरैः] ABh, मां वैजयन्तमिवापरैः R **12a** पादपैरेव]
 conj., पल्लवैरिव R, पादपैरिव A₃A₇, पदपैरिव A₄, पादपं चैव Bh (conj.) • शर्वाणि] em. Bh
 (silently), सर्वाणि RA **12b** पश्यैनं] ABh, पश्येम R • ऽपल्लवैः] R^{ac}ABh, ऽपल्लवैः R^{pc}
12d शिशुं] R, पुत्रं ABh **13a** प्रिया०] RA₃A₄Bh, त्रिया० A₇ • ऽमिमं] ABh, ऽमिदं R
13b वनस्य ह] ABh, धनस्य च R **13c** अतीव] ABh, इतीव R • दीप्यते] RA₄A₇, दृश्यते
 A₃Bh • शोभा] RA₃Bh, शोभां A₄A₇ **13d** नेदृशीं] A₃A₇Bh, नेदृशी RA₄ **14c** निरीक्ष्य
 तं] RA₃A₇, निरीक्षतं A₄, निरैक्षिष्ठ Bh (conj.) • तरुं] ABh, गुरुं R **14cd** सम्यग्घि०] RA,
 बालं हि० Bh (conj.) **14d** After this Bh has 8 pādas (see SP 112.79-80ab) **14e** मनसा]
 ABh, सा त्वेवं R **14f** मम पादपः] R, पादपो{०पं A₇} मम ABh • After this Bh has two
 pādas (see SP 112.80cd) **15ab**] (A), om. R, भगवत्यागते ह्येनमनुज्ञाता स्वयंभुवा Bh (< S)
15b ऽदेवे अधिष्ठिते] conj., ऽदेवरतिष्ठत A₃A₄, ऽदेवे अधिष्ठिते A₇ **15cd**] (R)(A), ग्रहीष्यामि
 प्रियं पुत्रं बालाशोकस्य पादपम् Bh (< S) **15c** इमं] A, इयं R **15d** सुतम्] R, शुभा A₃A₄,
 सुता A₇

ममैवायमपुत्राया भविता पादपोत्तमः ।
 पुत्रः पुत्रवतां श्रेष्ठः पुत्रशोकविनाशनः ॥ १६ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 सा विनिश्चित्य तु तदा पादपं प्रति शोभना ।
 अन्यं देशं परिक्रम्य इमं तत्राभिपश्यत ॥ १७ ॥
 शिखरं पर्वतेन्द्रस्य अपतद्भ्रसनं विना ।
 पादपाञ्च विना वातमुन्मूलाः संबभूवुरे ॥ १८ ॥
 उल्काः पतन्ति चाकाशाद्भवौ वायुरशोभनः ।
 अक्षि सद्यो ऽस्फुरद्देव्या दक्षिणं कालिनन्दन ॥ १९ ॥
 तान्द्रुद्धा विस्मितं देवी शैलादिमिदमब्रवीत् ।
 सख्यश्च सर्वाः कालेय इदं वचनकोविदा ॥ २० ॥
 देव्युवाच ।
 प्रमत्तो भाति शैलश्च सर्वैस्तेर्वृक्षसंयुतः ।
 भयं महदिदं मन्ये नैतदाकस्मिकं स्मृतम् ॥ २१ ॥
 नाद्यानिमित्तमुत्पाता भवन्त्येते दुरासदाः ।
 तथा कुरु यथा मे नो भयं यच्छन्त्यशोभनाः ॥ २२ ॥

16a ममैवा°] RA, मम चा° Bh (conj.) • °मपुत्राया] RBh (em.?), °मपुत्राय A **16b** भ-
 विता] RBh (conj.?), भेजिता A **16c** पुत्रः पुत्रवतां] RBh (conj.), पुत्र पुत्रवती° A **16cd**
 श्रेष्ठः पुत्रशोकवि°] A₇, श्रेष्ठश्चाशोकः शोक° R, °श्रेष्ठ पुत्रशोकवि° A₃A₄, श्रेष्ठाः पुत्रशोकवि° Bh (em.?)
16d °नाशनः] RA₇Bh (em.?), °नाशन A₃A₄ **17a** सा विनिश्चित्य तु] A, सा विनिश्चित्य R
 (unmetrical), सैव विनिश्चित्य Bh (conj.?) **17c** अन्यं] ABh, अन्यद् R • परिक्रम्य] ABh,
 परिभ्राम्य R **17d** इमं] R, उमा ABh **17d** तत्राभि°] RA, तत्राभ्य° Bh (em.?) • After
 this Bh has four pādas (see SP 112.82) **18b** अपतद्भ्रसनं] conj. Bh, अपतत् स्वसनं R, अप-
 श्यद्भ्रसनं A **18cd** °तमुन्मूलाः] A₃Bh, °तं समूला R, °तमुन्मूला A₄, °तमुन्मूनाः A₇ **18d**
 संबभूवुरे] A₃A₄Bh, उन्मुमूलिरे R, स बभूवुरे A₇ **19ab** चाकाशाद्भवौ] A₃A₄A₇^{pc}, चाकाशे ववौ R,
 चाकाशद्भवौ A₇^{pc}, चाकाशाद्भाति Bh (conj.) **19b** °रशोभनः] ABh, °र्दुरासदः R **19c** अक्षि स-
 द्यो ऽ°] conj., दक्षिणश्चा° R^{ac}, अक्षिणगे R^{pc} (unmetrical), अक्षि सव्यं A₃A₄A₇^{pc}?Bh, अक्षि स(द्य):
 A₇^{ac} **19cd** °स्फुरद्देव्या दक्षिणं] R, स्फुरच्चापि दिव्या तत् A₃A₄, स्फुरच्चापि देव्यास्तत् A₇Bh (em.?)
20a तान्द्रुद्धा] A, तं द्रुद्धा R, तान् वीक्ष्य Bh (conj.) • विस्मितं] A₃A₄, विकृतं R, विस्वितं
 A₇, विस्मिता Bh (em.?) **20b** शैलादिमि°] A₃A₄Bh, दैत्यानामि° R, शैलादी{°दि° A₇^{ac}}नि° A₇
20cd] om. R **20c** सख्यश्च] A, सखीश्च Bh (em.) • सर्वाः कालेय] conj., सर्वकालेया ABh
20d °कोविदा] A, °कोविदाः Bh (em.?) **21** देव्युवाच] RA₃A₇Bh, देव उवाच A₄ **21ab**]
 A, अप्रमेयो भवानस्तु शैलादे गणपैः सह R, प्रमत्तो भाति शैलोयं वृक्षैस्तेः सर्वतो युतः Bh (conj.?) **21c**
 मन्ये] R^{pc}ABh, जातं R^{ac} **21d** स्मृतम्] ABh, शुभम् R **22a** नाद्यानि°] conj., न ह्यनि°
 RA (unmetrical), न चानि° Bh (conj.) **22b** भवन्त्येते] ABh, दृश्यन्ते हि R **22c** यथा मे]
 ABh, यतात्मा R **22d** भयं यच्छन्त्य°] ABh, मान यच्छति R • °शोभनाः] A₃A₇Bh, शोभन
 R, °शोभना A₄ • After this Bh conjectures two pādas reading ततो नन्दी प्रणम्याह देवदेवीं
 कृताञ्जलिः ।

नन्द्युवाच ।
 शिवा ह्येते महावीरा लोकपालोपमा इति ।
 कुतो भयं तव शुभे यस्या भर्ता वृषध्वजः ॥ २३ ॥
 यतः सर्वं जगत् ऽ सर्वं दानवानामपश्यत ऽ ।
 कुतो भयं भवानि त्वं मातासि त्रिदिवौकसाम् ॥ २४ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 तस्यैवंवदतो व्यास देवीं विश्वस्य मातरम् ।
 अन्धको नाम दैत्येन्द्रः पातालान्मन्दरं ययौ ॥ २५ ॥
 स दैत्यानां शतेनैव वरिष्ठानां महासुरः ।
 आगतो मन्दरं द्रष्टुं यथेन्द्रो नन्दनं वनम् ॥ २६ ॥
 प्रह्लादश्चानुह्लादश्च शिबिर्वाष्कलिरेव च ।
 कुण्डस्तुकुण्डो वातापी बलिर्बाणो विरोचनः ॥ २७ ॥
 इल्वलो नमुचिर्व्यसो विप्रचित्तिर्महासुरः ।
 सुन्दो निसुन्दो नरको धेनुको ऽरिष्ट एव च ॥ २८ ॥
 मुरः कार्तस्वनश्चैव हस्ती दुर्योधनो मयः ।
 तारकस्तारकाक्षश्च विद्युन्माली प्रभाकरः ॥ २९ ॥
 हालाहलश्च कुम्भश्च शम्बरः कालशम्बरः ।
 धुन्धुस्तथेन्द्रदमनो हयग्रीवः शतोदरः ॥ ३० ॥

25cd ≈ SP 112.83ab

23–24ab] om. ABh 24c त्वं] R, त्वां ABh 24d मातासि त्रि°] conj., यातासि त्रि° R,
 या त्वं माता ABh 25a तस्यैवं°] RA₃A₄Bh, तथैवं° A₇ • °वदतो] ABh, °गदतो R 25b
 विश्वस्य] ABh, विश्रम्य R 25c नाम दैत्येन्द्रः] RA, पि तदा दैत्यः Bh (<S) 25d पातालान्मन्द-
 रं] ABh, प्रपातान्मन्दरं R • After this Bh has four pādas (see SP 112.83c–f) 26a शतेनैव]
 A₄A₇, शतेनापि R, मतेनैव A₃Bh 26b वरिष्ठानां] ABh, करिष्यामो R • महासुरः] A₃A₇Bh,
 न संशयः R, महासुर A₄ 26c मन्दरं] ABh, मन्दिरं R • द्रष्टुं] RA₃Bh, दृष्टुं A₄A₇ 26d
 यथेन्द्रो नन्दनं वनम्] A₃A₄Bh, यथा मन्दो महाबलः R, यथेन्द्रो नन्दनं बलं A₇ 27a °श्चानुह्लादश्च]
 ABh, °श्चापि ये तत्र R 27b शिबिर्वाष्कलिरेव च] em., मुनिना च ततो व्ययः R, शिबि{शिबिबि°
 A₃(unmetrical)}राक्षणिरेव च A₃A₄, शिबिवाष्कलिरेव च A₇, शिनिर्वाष्कलिरेव च Bh (conj.?) 27c
 कुण्डस्तुकुण्डो] em., कुण्डस्तुकुण्डो R, कुण्डो भूकुण्डो{°कुण्डो A₄} A, हुण्डस्तुहुण्डो Bh (conj.) • वा-
 तापी] ABh, वातापिर् R 28a इल्वलो] A₃A₄Bh, इल्ललो R, इ(ल्व)ना A₇ • °व्यसो] conj.
 Bh, °व्यास RA₃, °व्यासो A₄, °व्यासे A₇ 28cd] ABh, स्कन्दो निकुम्भो राजेन्द्रः सर्वे दैत्यग-
 णास्तथा R 29ab] om. R 29a मुरः] conj. Bh, सुरः A 29c °स्तारकाक्ष°] R^{PC}ABh,
 °स्तारकाख्य° R^{AC} 29d प्रभाकरः] ABh, तथैव च R 30ab] om. R 30a हालाहल°]
 A₃A₇Bh, हालाहल° A₄ 30b शम्बरः] A₄, संवरः A₃A₇Bh • °शम्बरः] A₄, °संवरः A₃A₇Bh
 30c धुन्धु°] ABh, धेनु° R 30cd °नो हयग्रीवः शतोदरः] A₄A₇Bh (em.?), °नः{°नो R^{AC}}
 शमनो बहुगणस्तथा R, °नो हयग्रीवः शतोदरः A₃ • After this R has two pādas reading हानो
 बाह्यशिराश्चैव सुप्रमत्तस्तथैव च । (cf. 30a?)

मेघनादः सिंहनादो दुन्दुभिः शतदुन्दुभिः ।
 कालनेमिर्वको दण्डो विपाकः पाक एव च ॥ ३१ ॥
 वृषपर्वा शतावर्तः पुलोमा शरभस्तथा ।
 वलो गगनमूर्धा च सूचीलोमा महायशाः ॥ ३२ ॥
 असिलोमा प्रलम्बश्च शम्भुर्देवान्तकस्तथा ।
 महिषो भीमसेनश्च ऽ वायुरादित्य एव च ऽ ॥ ३३ ॥
 आटिर्वकश्च वातश्च कुण्डलो मुण्ड एव च ।
 साल्वो द्रुमश्च जम्भश्च महाकेतुश्च कामपः ॥ ३४ ॥
 कपाली शोषणश्चैव हंसः ऽ विश्वजयस्तथा ।
 अर्धमत्तश्च वायुश्च कलिनः फल एव च ।
 उल्कको बन्धकश्चैव ऽ मधुः कैटभ एव च ॥ ३५ ॥
 अन्ये महाबलाः शूरा असुरा देवकण्टकाः ।
 अन्धकानुचरा व्यास मन्दरं समुपागताः ॥ ३६ ॥
 ते शस्त्रवन्तो जितकाशिनश्च महाबलाधर्मपथस्थिताश्च ।
 सर्वे च शूरा अनिवर्तिनश्च सहान्धका मन्दरगा बभूवुः ॥ ३७ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 तद्गजानामिव कुलं मत्तानां कालिनन्दन ।
 वर्षतामिव मेघानां सविषाणां सरीसृपाम् ॥ ३८ ॥

31ab °दो दुन्दुभिः शतदुन्दुभिः] ABh, °दः{°दो R^{ac}} सा+युधा+श्च तथा पुनः R **31c-32b**] om.
 R **31c** कालनेमिर्वको] em. Bh (silently), कालनेमिः वको A₃, कालनेमिः कको A₄, कालनेस्ये{का-
 ननस्ये A₇^c} कको A₇ **32b** °स्तथा] A₃A₇Bh, °स्तादा A₄ **32c** वलो] RA₃Bh (वलो in Bh),
 वालो A₄, बाणो A₇ **32d** सूचीलोमा] em., शूरो लोको R, सूचिरोमा A₃A₄, सूचीलोमा A₇, सू-
 चीरोमा Bh (em.?) • महायशाः] ABh, महादनः R **33a** प्रलम्ब°] ABh, प्रमत्त° R **33b**
 शम्भुर्देवान्तकस्तथा] ABh, निकुम्भः कुम्भसूदनः R **33c** महिषो] ABh, महीयो R **33d** वायुरा-
 दित्य] R, वायुवादित्र A, वायुर्वादित्र Bh (em.?, in a note Bh suggests वायुरादित्य) **34a-35d**]
 om. A₃A₄Bh, A₇ has this in the order of 35abcd and 34. **34a** आटिर्वकश्च] em., चर्चिरूपश्च
 R, आटिर्वकश्च A₇ • वातश्च] A₇, कुण्डश्च R **34b** मुण्ड] R, मण्ड A₇ **34c** साल्वो] conj.,
 शालो R, शम्बो A₇ • जम्भश्च] A₇, जन्तुश्च R **34d** महाकेतुश्च कामपः] R, एकपादश्च दानवः A₇
35b विश्वजयस्तथा] R, विश्वो विभाकरः A₇ **35cd**] R, अहस्तमश्च बाणश्च विरूपाक्षो गजस्तथा A₇
35e-36b] om. ABh, instead, A₇ has four pādas reading धाता विधाता काव्यश्च महानरक एव च ।
 कपाली शोषणश्चैव शाल्वः कपिल एव च । (cf. 35a) **36c** °कानुचरा व्यास] A, °कानुश्च वात्या च R,
 °कानुचराप्येते Bh (conj.) **36d** मन्दरं समुपागताः] ABh, ह्यकण्ठस्तथैव च R **37ab** °काशिनश्च
 महाबला°] R, °देवसंघा महानुभावा ABh (unmetrical) **37b** °स्थिताश्च] R, °च्युताश्च A₃A₄Bh,
 °ञ्च्युताश्च A₇ **37c** शूरा अ°] RA₃A₄, सूरा अ° A₇, शूरा ह्य° Bh (conj.?) **37d** सहान्धका]
 conj. Bh (silently), सन्नद्धका R, महान्धका A • मन्दरगा] ABh, मन्दरगा R **38a** तद्]
 em. Bh (silently), तं RA • गजानामिव कुलं] ABh, पश्यामीह बहुलं R **38d** सविषाणां]
 RA₄A₇Bh (em.?), सरिषाणां A₃

दर्पितानां वराहाणां बहूनामिव चोल्बणम् ।
 मन्दरे दानवकुलं तथा तत्प्रचचार ह ॥ ३९ ॥
 सो ऽन्धको विचरंस्तत्र सखीभिः सह पार्वतीम् ।
 अपश्यद्दानवः क्रूरः श्वपाको ब्राह्मणीमिव ॥ ४० ॥
 स पश्यन्नेव कालेय हिरण्याक्षसुतस्तदा ।
 आविष्टः कलिना योगाद्दानवानामपश्यताम् ॥ ४१ ॥
 नियत्याथ कृतान्तेन मृत्युना मदनेन च ।
 कोपेनाथ दुरात्मासौ काले प्राप्ते सुरेतरः ॥ ४२ ॥
 अध्यासितस्तदा तैस्तु सर्वैर्लोकवशंकरैः ।
 लोकधात्रीं प्रति शुभामिदं वचनमब्रवीत् ॥ ४३ ॥
 अन्धक उवाच ।
 केयं सुमध्यमा तन्वी रूपेणाप्रतिमा शुभा ।
 नेदृशी दृष्टपूर्वा मे कदाचिदपि दानवाः ।
 दिवि वा भुवि वा सत्यं पश्यतैनां सुमध्यमाम् ॥ ४४ ॥
 इयं यदि न मे भार्या कस्याहं पतिरीश्वरः ।
 को वाहं किं च जीवामि सत्यमेतद्वचो मम ॥ ४५ ॥

40 ≈ SP 112.84

39ab °णां बहूनामिव चोल्बणम्] conj., °णां शतानामिव चोल्बणम् R, °णां { °ना° A₃, °णां A₄^{ac} A₇ } माकुलामिव चोल्बणं { °ल्बणं A₇, °ज्वनं A₄ } A, °णां महाकुलमिवोल्बणम् Bh (conj.?) **39c** मन्दरे] A₇Bh (em.?), मन्दिरे R, मंदार° A₃A₄ **39d** तत्प्रचचार ह] ABh, तत्प्रहरणाय च R (unmetrical) **40b** सखीभिः] RA₃A₇Bh, ऋषिभिः A₄ • सह पार्वतीम्] RA, सहितां तदा Bh (<S) **40c** °दानवः क्रूरः] RA, °द देवदेवी तु Bh (<S, typo) **40d** श्वपाको ब्राह्मणी°] A₃A₄, स काले ब्राह्मणी° R, स्वपाको ब्राह्मणी° A₇, वृकः सिंहवधु° Bh (<S) **41a** स पश्यन्नेव] RBh (conj.?), अपश्यन्नेव A **41b** °स्तदा] ABh, °स्तथा R **41c** आविष्टः कलिना] conj., अरिष्टः कलिना R, स्वविशन्त इवा° A, स्वपिसंत इवा° Bh (conj.?, Bh suggests अनिमेष इवा°) **41d** °दानवानामपश्यताम्] conj., °दानवनामपश्यत R (unmetrical), °ददृश्यत दुरात्मवान् ABh **42a** नियत्याथ] A₃Bh, नियम्याथ R, निपत्याथ A₄, नियत्यप्र° A₇ **42b** °ना मदनेन] RBh (conj.?), °ना दमनेन A₃A₄, °नाथ यमेन A₇ **42d** सुरेतरः] ABh, महामतिः R **43a** अध्यासितस्तदा तैस्तु] ABh, अधोषितां तदा तत्र R **43b** सर्वैर्] R, सर्व° A₃A₄Bh, सर्वे A₇ **43cd** प्रति शुभामि°] R, प्रति सो यमि° A₃Bh (unmetrical), प्रती सो यमि° A₄, प्रति सो थ इ° A₇ (unmetrical) **44a** तन्वी] RA₇, तत्र A₃A₄, ह्यत्र Bh (conj.?) **44b** शुभा] RA₃A₄Bh, भुवि A₇ **44c** दृष्टपूर्वा] RBh (conj.?), पूर्वदृष्टा A **44e** दिवि वा] RA₄A₇Bh (em.?), दिवि चा A₃ • वा सत्यं] RA₇, चागत्य A₃A₄Bh **44f** पश्यतैनां] ABh, पश्याम्येनां R **45a** इयं यदि न मे] RA₇, इयं यदि { °दी A₄ } नाम A₃A₄, यदि नाम इयं Bh (conj.?) **45b** कस्याहं] R, कस्येयं ABh • °रीश्वरः] ABh, °रीदृशः R

यस्येयं युवती भार्या चारुचित्रायतेक्षणा ।
 स्वर्गवासेन किं तस्य सुभगस्य महात्मनः ।
 मिथ्याराज्यमिदं राज्यं यस्येयं मे न कामिनी ॥ ४६ ॥
 बहूनि स्त्रीसहस्राणि मम सन्ति शुभानि च ।
 तानि सर्वाणि दासीत्वे अस्यास्तुल्यानि दानवाः ॥ ४७ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 तस्य तद्वचनं श्रुत्वा हिरण्यकशिपोः सुतः ।
 उवाचान्धकमास्त्रिष्य बहुचित्रं च कालिज ॥ ४८ ॥
 प्रह्लाद उवाच ।
 इयं लोकस्य जननी हिमवत्तनयाव्यया ।
 उमेति लोके विख्याता तपोयोगबलान्विता ॥ ४९ ॥
 यस्य पुत्रो ऽभवद्ब्रह्मा प्राजापत्यं च यो ददौ ।
 वरेण यश्च पुत्रस्य पुत्रतां ब्रह्मणो गतः ॥ ५० ॥
 अस्माकं देवतानां च यो वरांस्तोषितो ददौ ।
 आराध्यः सर्वलोकानां देवानां च महायशाः ॥ ५१ ॥
 इच्छया सर्वमाविश्य निमेषार्धेन संक्षिपेत् ।
 सृजेद्वापि ग्रसेद्वापि योगमास्थाय लोलुप ॥ ५२ ॥
 यस्याष्टतनुभिः सर्वं धार्यते जगदव्ययम् ।
 तस्य रुद्रस्य शर्वस्य पत्नीयं दानवेश्वर ॥ ५३ ॥
 इयमप्रतियोगित्वादपचारैः प्रमर्दितुम् ।
 शक्ता हीयं जगत्सर्वं क्षणेनैवासुरेश्वर ॥ ५४ ॥

49a-50b ≈ SP 112.87a-88b 51ab ≈ SP 112.88cd 53 ≈ SP 112.89c-90b 54cd ≈ SP 112.90cd

46a यस्येयं] A₃A₄Bh, पश्य मे R, यश्चेयं A₇ • युवती] ABh, सुदती R 46c स्वर्गवासेन] RA₃Bh, स्वर्गवासो न A₄, स्वर्गे वासो न A₇ 46e °राज्य°] A₃A₇Bh, °राह्य° R, °राज° A₄ 46ef राज्यं यस्येयं मे न] conj., यास्याम्यहं येन च R, गुह्यं यस्येयं येन {जन° A₄} A, गुह्यं यस्येयं मे न Bh (conj.?) 47a स्त्री°] R, च ABh 47cd दासीत्वे अस्यास्तुल्यानि दानवाः] ABh, दास्यामि महाकीर्त्तं महातपः R 48b हिरण्यकशिपोः सुतः] ABh, प्रह्लादो वै महामतिः R 48d च कालिज] A₄A₇^c Bh (em.?), करणि च R, कानिज A₃A₇^c 49 प्रह्लाद उवाच] RA₃A₄, प्रह्लाद उवाच A₇, om. Bh 49a Before this Bh has 8 pādas (see SP 112.85-86) 49b °याव्यया] ABh, °या शुभा R 49c लोके विख्याता] R, लोकविख्याता A, जगति ख्यता Bh (< S, typo, unmetrical) 50b प्राजापत्यं] RA, प्रजापत्यं Bh (typo) • यो] ABh, या R 50c यश्च] ABh, यस्य R 51b यो वरांस्तोषितो ददौ] A, या वरांस्तोषिता ददौ R, यो ददाति वराञ्छुभान् Bh (< S) 51c आराध्यः] A, आराध्या R, आरध्यः Bh (typo) 51d देवानां च] A₃A₇Bh, देवतानां R, देवानां च A₄ • After this Bh has four pādas (see SP 112.89) 52a इच्छया सर्वमाविश्य] RA, यः स्वेच्छया सर्वमिदं Bh (conj.) 52b °षार्धेन] A₃A₇Bh, °षार्द्धेण R, °षार्द्धं न A₄ 52c-56b] om. ABh, instead Bh has 12 pādas with a speaker indication (see SP 112.90-92) 52c सृजेद्] em., मृजेद् R 52d योग°] conj., यास° R 53a यस्याष्ट°] conj., यस्यास्तु R • सर्वं] em., सर्व R

दग्धुं वाप्यथ हन्तुं वा क्षेप्तुं नरक एव वा ।
नेह लभ्या त्वया देवी † स्थानादेव बहिर्यथा † ॥ ५५ ॥
सनत्कुमार उवाच ।

प्रह्लादवचनं श्रुत्वा व्याकुलस्य महात्मनः ।
अदृश्याः समपद्यन्त ताः स्त्रियो लोकमातरः ॥ ५६ ॥
अथ ते तासु नष्टासु मन्दरस्य शुभं वनम् ।
पादचारेण संप्राप्ता बहुदृश्यसमावृतम् ॥ ५७ ॥
बलाभिः कदलीषण्डैः प्रियङ्गुसातिमुक्तकैः ।
चम्पकैर्बकुलैर्लोध्रैरशोकैर्नागकसरैः ॥ ५८ ॥
पुन्नागैस्तिलकैश्चैव देवदारुवनैरपि ।
सरलैर्नारिकेलैश्च पद्मषण्डैश्च शोभितम् ॥ ५९ ॥
गह्वरैश्च नितम्बैश्च गुहाभिर्निर्झरैरपि ।
न तस्माद्रमणीयं हि पृथिव्यां विद्यते क्वचित् ॥ ६० ॥
तत्र ते विचरन्तस्तु एकस्मिन्निर्झरे स्थितान् ।
सप्तर्षीस्तपसा शुद्धानपश्यन्त महामुनीन् ॥ ६१ ॥
उपविष्टाञ्छिलापट्टे कथयन्तो महामुनीन् ।
धर्मयुक्ताः कथाश्चित्रा धार्मिकाश्च सुखावहाः ॥ ६२ ॥
तान्दृष्ट्वा ते ऽसुरास्तत्र अपृच्छन्त परस्परम् ।
क इमे ऋषयो ह्यत्र किमर्थं चेह संगताः ॥ ६३ ॥

55ab ≈ SP 112.91ab 61 ≈ SP 112.94 63 ≈ SP 112.95

55c लभ्या] conj., सभ्या R 56c Before this Bh conjectures loss of two pādas. 57a तासु नष्टासु] A₃A₇Bh, सुमहातेजा R, सुनष्टासु A₄ (unmetrical) 57d °दृश्यसमा°] RBh (conj.?), °दृश्येदमा° A 58a बलाभिः] A₃A₄Bh, धाराभिः R^{PC}, वाराभिः R^{AC}, वराभिः A₇ • कदली°] RA₄A₇, कलनी° A₃Bh^{AC}, कलमी° Bh^{PC} (conj.?) • °षण्डैः] A₃A₇Bh, °खण्डैः RA₄ 58b प्रियङ्गुसातिमुक्तकैः] em., प्रियङ्गुसातिमुक्तिकैः A, प्रियङ्गुवा चातिमुक्तकै R, सातिमुक्तप्रियङ्गुभिः Bh (conj.?) 58c °बकुले°] ABh, °बृहुभि° R 58d °कसरैः] em., °केशरैः R, °साह्यैः ABh 59c सरलै°] ABh, शरलै° R 59d °षण्डैश्च] A₇Bh (conj.?), °खण्डैः सु° R, °खण्डैश्च A₃, °मुण्डैश्च A₄ 60a गह्वरैश्च] A₃A₄Bh, शङ्करैश्च R, गन्धर्वैश्च A₇ 60b °निर्झरे°] A₃A₇Bh, °निर्गमे° R, °निर्झरे° A₄ 60c °यं हि] ABh, °यन्तु R 60d पृथिव्यां] RA₄Bh (conj.?), पृथिवी A₃A₇ • After this Bh has four pādas (see SP 112.93) 61a °स्तु] ABh, °श्च R 61b °निर्झरे स्थितान्] ABh, °न्वासरे स्थिताः R 61c सप्तर्षीस्तपसा शुद्धा°] RA₃A₇, सप्तर्षिस्तपसा शुद्धा° A₄, सिद्धानपश्यन् सप्तर्षी° Bh (conj., cf. S) 61d °नपश्यन्त महामुनीन्] A₃A₇, °न् देवानामपि मानवाः R, °नापश्यन्त महामुनीन् A₄, °न् योगयुक्तान् महामुनीन् Bh (< S) 62ab] om. R 62b कथयन्तो महामुनीन्] A₇, कथयस्ते महामुनीन् A₃A₄, मिथः कथयतः कथाः Bh (conj.) 62c °युक्ताः कथाश्चित्रा] RA₃A₇, °युक्ता कथाश्चित्रा A₄, °युक्ताश्च चित्रार्था Bh (conj.) 62d धार्मिकाश्च] R, धार्मिकाः स° A, धार्मिकाः सु° Bh (typo, em.) 63ab] RA₃(A₄)A₇, तान्दृष्ट्वा सो न्धको पृच्छत् प्रह्लादमसुरोत्तमम् Bh (< S) • °स्तत्र अपृच्छन्त] RA₃A₇, °स्त अपृच्छतः A₄ (unmetrical) 63c क इमे] ABh, इह मे R • ह्यत्र] Bh (< S₁), व्यास RA 63d किमर्थं चेह] RBh (< S), किं वा चेह च A

तानुवाच तदा धीमानसुरान्देवकण्टकान् ।
 हिरण्यकशिपोः पुत्रो बुद्धा मध्ये समास्थितः ॥ ६४ ॥
 प्रह्लाद उवाच ।
 एते चात्र महात्मानो मुनयः सप्त संगताः ।
 भृगुरत्रिर्मरीचिश्च विश्वामित्रो ऽङ्गिरास्तथा ॥ ६५ ॥
 भरद्वाजो वसिष्ठश्च सप्तैते ऋषयः शुभाः ।
 इहागता महात्मानस्तपसा दग्धकिल्बिषाः ॥ ६६ ॥
 नैषां निष्कारणं मन्ये मन्दरागमनं प्रति ।
 ततो वयमिहैकान्ते स्थिताः सर्वे ऽसुरेश्वराः ॥ ६७ ॥
 जानीमः किमिमे कार्यमिह कुर्वन्ति साधवः ।
 एते वै निभृता भूत्वा तूष्णीं कृत्वा महाबलाः ॥ ६८ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 ततस्ते समयं कृत्वा स्थिता असुरपुंगवाः ।
 यो ऽस्माकं तु वदेत्किंचिद्वध्यो नः स भवेदिति ॥ ६९ ॥
 तत्र तेषु स्थितेष्वेवमसुरेषु दुरात्मसु ।
 ऋषयस्ते तपोयुक्ता इदमूचुः परस्परम् ॥ ७० ॥
 अयं देशो ह्यशुद्धो ऽद्य गच्छामो वयमन्यतः ।
 भवान्यपि गतान्यत्र असुराणां भयार्दिता ॥ ७१ ॥

65-66ab ≈ SP 112.96-97ab 67 ≈ SP 112.97c-98b 70-71ab ≈ SP 112.99-100ab

64a तानु°] RA, तमु° Bh (conj.) 64b °नसुरान्] RA₄A₇, °न् सुरान् A₃ (unmetrical), °न-सुरो Bh (conj.) • °कण्टकान्] RA, °कण्टकम् Bh (conj.) 64d बुद्धा मध्ये] A₇, मध्ये तत्र R, बुद्धा मध्य° A₃A₄, बुद्धा मध्यं Bh (em.?) 65 प्रह्लाद] RBh (<S), सनत्कुमार A 65ab चात्र महात्मानो मुनयः] RA, न्धक महात्मान ऋषयस् Bh (<S) 65d ऽङ्गिरास्तथा] ABh, ऽथ काश्यपः R 66a वसिष्ठश्च] A₃A₄Bh, वशिष्ठ R (unmetrical), वशिष्ठश्च A₇ 66b सप्तैते ऋषयः शुभाः] A, ऋषयश्च तथा शुभाः R, योगसिद्धास्तपोधनाः Bh (<S) 66d दग्ध°] ABh, हत° R 67a निष्कारणं] RBh (<S), निरीक्षणं A 67b प्रति] RA, प्रभो Bh (<S) 67c ततो] RA, इतो Bh (<S) 67d स्थिताः] RA, स्थित्वा Bh (<S) • ऽसुरेश्वराः] RA₃A₄Bh, ऽसुरेश्वर A₇ 68a जानीमः] RA, जानीम Bh (em.?) • किमिमे] ABh, किमिदं R 68b साधवः] R, साधकाः ABh 68c वै निभृता] ABh, च विमना R 68cd भूत्वा तू°] R, भूतास्तू° {°स्तु° A₄} ABh 68d महाबलाः] A₇, यथाबलाः RA₄Bh (em.?), यथाबला A₃ • After this Bh has two pādas (see SP 112.98cd) 69b स्थिता अ°] RBh (conj.), प्रणम्या° A 69d °दिति] ABh, °दिह R 70a तत्र ते°] ABh, ततस्ते° R 70ab °तेष्वेवम°] A₃A₇Bh, °तेष्वेव अ° R, °तेष्वेवम° A₄ 70c °स्ते] ABh, °श्च R 70d इदमूचुः] RA, वाक्यान्यूचुः Bh (<S₂) 71a अयं देशो ह्यशुद्धो ऽद्य] RA, न शुद्धोयं गिरेर्देशो Bh (<S) 71b गच्छामो वयमन्यतः] A, शक्यामो वयमन्यतः R, द्य गच्छामो न्यतो द्विजाः Bh (conj., cf. S) • After this Bh has two pādas (see SP 112.100cd) 71c भवान्यपि] A₄A₇^{pc}Bh (em.?), रुद्रश्चापि R, भगवान्यपि A₃ (hypermetrical), रत्नान्यपि A₇^{ac} • गतान्यत्र] ABh, गतस्तत्र R 71d भयार्दिता] A₃A₇^{pc}Bh, भयावहः R, भयार्दिताः A₄A₇^{ac}

असुरास्ते दुरात्मानो येषामेष क्षयो ध्रुवः ।
 गतास्ते निधनं सर्वे धर्मं ये नाशयन्त्युत ॥ ७२ ॥
 राज्यार्थं प्रयतैः क्रूरैर्न धर्मो नाशितो भवेत् ।
 नैव ते निधनं सर्वे प्राप्ताः स्युरमरद्विषः ॥ ७३ ॥
 स्वराज्यपरिसंतुष्टा भवेयुर्यदि संस्थिताः ।
 ते ऽपि सर्वेषु लोकेषु बभुः पूज्याः सुरा इव ॥ ७४ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 अङ्गिरास्तानुवाचेदं न तेषां कामितस्त्वह ।
 राज्यहेतोः प्रवृत्तानामधर्मः समुपस्थितः ॥ ७५ ॥
 उपार्जयति राज्यं वै धर्म एव हि कामितः ।
 सो ऽधर्मं नैव कुर्वीत स्थैर्यं राज्यस्य किंचन ॥ ७६ ॥
 अत्रिरुवाच ।
 अधर्मे राज्यमिच्छन्ति जयन्ति युधि सर्वदा ।
 नो प्रियाश्चैव लोकस्य भवन्ति हतजीविनः ॥ ७७ ॥
 धार्मिकास्त्वचिरेणैव हत्वा शत्रूनविक्रवाः ।
 राज्येषु संप्रतिष्ठन्ते तस्माद्धर्मं समाश्रयेत् ॥ ७८ ॥
 ये तु राज्यं बलेनैव धर्मं त्यक्त्वाशुभे रताः ।
 इच्छन्तो ऽपि न तद्राज्यं प्राप्नुवन्ति कदाचन ॥ ७९ ॥
 अथ यत्प्राप्यते राज्यं तैस्तु क्रूरेण कर्मणा ।
 न चिरं तद्भवेत्तेषां विद्विष्टाश्च भवन्त्युत ॥ ८० ॥
 भृगुरुवाच ।
 धर्म एव पुरा प्रोक्तो ह्यसुराणां भयापहः ।
 ब्रह्मणा स्वस्तिकामेन न च ते वर्तयन्त्युत ॥ ८१ ॥

72cd-74 ≈ SP 112.101-102

72b °मेष] A₃A₄Bh, °मेव RA₇ • क्षयो ध्रुवः] ABh, भये स्थिताः R 72c सर्वे] RA₃Bh, सर्वं A₄A₇ 72d नाशयन्त्युत] RA, नाशयन्तुत Bh (conj.) 73a प्रयतैः] A, प्रहितैः R, यदि तैः Bh (< S) 73ab °रैर्न धर्मो नाशितो भवेत्] ABh, °रैः कथमेतन्न संशयः R 73c-79b] om. R 73c नैव] A, नैव Bh (< S₂) 74a स्वराज्यं] Bh (< S), शूराश्च A₃A₄, सुराश्च A₇ 74d पूज्याः] A₃Bh, पूज्या A₄A₇ 75b कामितस्त्वह°] A₇, कामितं त्वि° A₃A₄, कामिनं त्वि° Bh (conj.?) 75d समुपस्थितः] A₃A₇, समुस्थितः A₄ (unmetrical), समुपस्थितः Bh (typo) 76b कामितः] conj., कामिकः A, कामिनः Bh (conj.) 76d राज्यस्य] conj., राज्यं च A, राज्यं न Bh (conj.) 77a अधर्मे] A₃A₇Bh, अधर्मे A₇ 77d हत°] A₄A₇, हित° A₃Bh 79c इच्छन्तो ऽपि न] ABh, इच्छन्तो न च R 79d प्राप्नुवन्ति] ABh, न हि यातु R 80b तैस्तु क्रूरेण] ABh, तेन च क्रूर° R 80d विद्विष्टाश्च भवन्त्युत] ABh, यावदेव समागताः R 81a एव] R, एष ABh • प्रोक्तो] conj., उक्तो R, प्राप्तो ABh 81b भयापहः] conj., भयावहः RABh 81c स्वस्ति°] R, सृष्टि° ABh

स्वभावेन च ते सर्वे दारुणा वै निसर्गतः ।
 दारुणाभिजनाश्चैव तत्कर्म समुपाश्रिताः ॥ ८२ ॥
 सनत्कुमार उवाच ।
 असुरान्प्रति तेषां तु कथां कथयतां तदा ।
 आगाद्धाता विधाता च कृतान्तश्च त्रयः समाः ॥ ८३ ॥
 तांस्ते संपूज्य विधिवत्परस्परमतिप्रभाः ।
 उपविष्टाः शिलास्वेव मुनयो ऽपि च ते त्रयः ॥ ८४ ॥
 उपविष्टांश्चर्षयस्तानामान्य बहुमानतः ।
 ऊचुः कस्माद्भवन्तो ऽद्य प्रस्थिता लोकचिन्तकाः ॥ ८५ ॥
 धातोवाच ।
 ब्रह्मलोकादपावृत्ता वयमभ्यागता द्विजाः ।
 ब्रह्मणा समनुज्ञप्ताः कश्यपस्य ततो ऽन्तिकम् ॥ ८६ ॥
 भूयो ऽपि मुनयः प्रोचुः किमुक्तः कश्यपो द्विजः ।
 ततो ऽब्रवीन्मुनीन्धाता कश्यपं तु यदुक्तवान् ॥ ८७ ॥
 यत्त्वया ज्ञापितो ब्रह्मन्ब्रह्मा लोकपितामहः ।
 असुरा अपि मे पुत्रा देवाश्चापि प्रियाः प्रभो ॥ ८८ ॥

83a-84b ≈ SP 112.103-104ab 85cd-86 ≈ SP 112.104cd-105 87cd-88 ≈ SP 112.106-107ab

82b वै निसर्गतः] A₇Bh (conj.?), मा विषीदत R, वै विसर्गतः A₃, वै विसङ्गतः A₄ 82c °जनाश्चै-
 व] R, °गमश्चैव A, °गमाश्चैव Bh (conj.) 83a तेषां तु] ABh, ते गत्वा R 83b कथां] RA,
 एवं Bh (<S) • कथयतां तदा] ABh, कथयितुन्तथा R^{pc}, कथयतान्तथा R^{ac} 83c आगाद्] Bh
 (<S), अगाद् RA 83d °श्च त्रयः समाः] RA₃A₄, °श्च प्रषः समाः A₇, °श्चेति ते त्रयः Bh (conj.)
 84a तांस्ते] A₃A₇Bh, तांस्तु R, त+त+स्ते A₇ (unmetrical) • संपूज्य] RBh (<S), संगृह्य A
 84b °मतिप्रभाः] RA, °मनुव्रताः Bh (<S) 84d मुनयो] RA₃A₄, मुलयो A₇, मनुयो Bh (typo)
 • च ते त्रयः] ABh, जितेन्द्रियाः R 85ab] om. R 85a °विष्टाश्चर्षय°] conj. Bh (silently),
 °विष्टामृषय° A (unmetrical) 85b °नामान्य] A, °ननमश्च Bh (conj.?) 85c कस्माद्] RA,
 क्केदं Bh (<S) 85d °चिन्तकाः] RA, °धारिणः Bh (<S) 86a ब्रह्मलोका°] ABh, ब्रह्मणास°
 R • °दपावृत्ता] RA₃A₇, °दयावृत्ता A₄, °द्व्युपावृत्य Bh (conj.) 86b °मभ्यागता] RA, °मद्य
 गता Bh (<S) 86c समनुज्ञप्ताः] A₃A₇, स्ताः समाहूय R, समनुज्ञाताः A₄, स्म समाज्ञाप्ताः Bh (<S)
 86d कश्यपस्य ततो] A₇Bh (em.?), उपगम्य त्रया° R, कस्यपस्य{°श्य A₄} ततो A₃A₄ 87b कश्य-
 पो] RA₄A₇^{ac}Bh (em.?), कश्यपे A₃A₇^{pc} • द्विजः] RA₄A₇Bh (em.?), द्विजाः A₃ 87c ततो]
 RA, अथा° Bh (<S) • °न्मुनीन्धाता] ABh, °न्मुनीन्द्रास्तान् R 87c कश्यपं तु यदुक्तवान्]
 Bh (conj.?, cf. S), कश्यपान् कमलोद्भवः R, कश्य{°स्य° A₃}पस्तु यदुक्तवान् A 88a ज्ञापितो] Bh
 (<S), कुपितो R, कुशितो A₃A₄A₇^{ac}, कथितो A₇^{pc} 88ab ब्रह्मन्ब्रह्मा लोक°] RBh (<S), ब्रह्मा
 ब्रह्मलोके A 88cd असुरा अपि मे पुत्रा देवाश्चापि] ABh, असुरानपि पुत्रा हि देवस्यास्य R 88d
 प्रियाः] RA₃Bh, प्रिया A₄A₇

तेषां नैव यथान्योन्यं वैरं स्याल्लोकभावन ।
 तथा कुरु सुरश्रेष्ठ भवेयं निर्वृतस्ततः ॥ ८९ ॥
 तत्राहं ब्रह्मणाज्ञप्तो ब्रवीमि त्वां महामुने ।
 देवासुरं यथावृत्तमन्योन्यं सख्यमेव च ।
 अमृतोत्पादनं चैव राज्यसंस्थां च कृत्स्नशः ॥ ९० ॥
 त्वदर्थं भगवान्सर्वं भविष्यमृषिसत्तम ।
 कथयामास लोकेशो देवासुरविचेष्टितम् ॥ ९१ ॥
 निवेद्य तस्य तत्सर्वं ब्रह्मणा प्रेषिता वयम् ।
 इहागता भगवतीं द्रष्टुं हिमगिरेः सुताम् ॥ ९२ ॥
 तानेव देवतान्भूय ऋषयस्ते तपोधनाः ।
 पप्रच्छुर्नियतात्मानः सर्व एव तदा मुने ॥ ९३ ॥
 देवासुराणां यद्वृत्तं भविष्यं कथितं सुराः ।
 तद्वयं श्रोतुमिच्छामो यदि वो ऽनुग्रहे मतिः ॥ ९४ ॥
 किं च विज्ञापिता देवी युष्माभिः सुरसत्तमाः ।
 कथयध्वं हि तत्सर्वं यद्यनुग्राह्यता हि नः ॥ ९५ ॥

89-95 ≈ SP 112.107cd-113

89a तेषां नैव] ABh, तेषामेव R • यथान्योन्यं] A₃A₇Bh, यथाकामं R, यथोन्योन्यं A₄ **89b**
 वैरं स्याल्लोकभावन] Bh (<S), कामयन्तः परस्परम् R, नैव{°वं A₄} स्या{स्यात् A₇^{pc}} लोकभावन A
89c कुरु सुर°] R, कुरु गुरु° A, कुर्वमर° Bh (conj.) **89d** भवेयं निर्वृतस्ततः] Bh (<S), ततो
 यं निर्वृतस्त्व R, भवेयुर्निर्वृता{°वृत्° A₄, °वृत्° A₇^{ac}, °वृता° A₇^{pc}}स्ततः A **90a** तत्राहं] RBh
 (<S), पुत्रो हं A • °ज्ञप्तो] Bh (em.?, cf. S), कुप्तो R, °ज्ञप्ता A **90b** महामुने] Bh (<
 S), महात्मना R, महात्मने A **90c** देवासुरं यथा°] Bh (<S), देवासुर यथा° R, देवासुराणां
 यत्{य A₇} A **90cd** °त्तमन्योन्यं सख्यमेव च] A₃A₄Bh, °त्तमपि पालय सवृदा R, °त्तं अन्योन्यं
 सख्यमेव च A₇ **90e** अमृतोत्पादनं चैव] RBh (<S), अदितिश्च दितिश्चैव{°श्चै A₂(unmetrical)} A
90f राज्यसंस्थां च कृत्स्नशः] em., ततः संस्कार्यं यत्पुनः R, राज्यसंस्था च कृत्स्नशः{°सः A₄} A₃A₄,
 राज्यसंस्था(न){°व A₇^{ac}} कृत्स्नशः A₇, राज्यं संस्थाञ्च कृत्स्नशः Bh (<S₂) **91a** त्वदर्थं] conj., त्वयोक्तं
 RBh (em.?), त्वयोक्ता A • भगवान्] R^{ac}Bh (em.?), भगवन् R^{pc}?A **91b** भविष्यम्°] ABh,
 भविष्यन् ऋ° R • °सत्तम] R^{pc}ABh, °सत्तमः R^{ac} **91cd**] om.R **92a** निवेद्य तस्य] RBh
 (<S), निवेदयतु A₃A₄, निवेदयितुं A₇ (unmetrical) **92c** °गता] RBh (<S), °गतां A₃A₇, °गतं
 A₄ **92d** द्रष्टुं] RBh (<S), दृष्टिं A₃A₄, दृष्टां A₇^{pc}, दुष्टां A₇^{ac} • हिमगिरेः] ABh, भगवतः R
93a Before this Bh has सनत्कुमार उवाच। (<S) • तानेव देवतान्] conj., तामेव देवतां R,
 तमेव चरतां A, तानेवं वादिनो Bh (<S) • भूय] ABh, भूत्वा R **93b** °स्ते] ABh, °श्च R
93c पप्रच्छुर्] Bh (<S₁), पपृच्छुर् R, पृच्छन्ति A **94b** भविष्यं कथितं] ABh, भविष्यति कथं R
 • सुराः] RA, शुभाः Bh (<S) **95a** विज्ञापिता] RA,Bh (<S), विज्ञापितं A₃A₄ **95c** हि]
 RA₄A₇, दि A₃, च Bh (<S) **95d** यद्यनुग्राह्यता] Bh (<S), यद्यनुग्राह्यतां R, यथानुग्राह्यता{°ता
 A₇} A • नः] RBh (<S), वः A

तेषां तद्वचनं श्रुत्वा ततस्ते सुरसत्तमाः ।
 † अथाचष्ट कृतान्तो हि वाक्यं वाक्यविशारदान् † ॥ ९६ ॥
 ततः स तेषां बहुचित्रकारणं यथाभविष्यं कथयांचकार ।
 सुरासुराणां जयतां च कारणं पुरा विधात्रा विहितं यथार्थवत् ॥ ९७ ॥

इति स्कन्दपुराणे सप्तर्षिसमागमो नामाध्यायः ॥ ११२-३ ॥

96-97 ≈ SP 112.114-115

96b ततस्ते] A₄A₇, तेषान्ते R, तस्ते A₃ (unmetrical), त्रयस्ते Bh (<S) • सुर°] RA, देव° Bh (<S) • **96c** अथाचष्ट] R, तानाचक्षि{°क्षी A₇} A, त्वमाचक्ष्व Bh (<S) • कृतान्तो हि] RA, कृतान्तेति Bh (<S) • **96d** वाक्यं वाक्यविशारदान्] RA, वाक्यमूचुर्महबलाः Bh (<S) • **97cd**] om. A • **97c** जयतां च] conj., जयतश्च R, जगतश्च Bh (<S₂) • **97d** पुरा] Bh (<S), सुधा R • विहितं] Bh (<S), विहिता R • **Col.** इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे सप्तर्षिसमागमो नामाध्यायः R, इति{इति श्री° A₄, ओं॥ इति श्री° A₇} स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहितायामम्बिकाखण्डे सप्तर्षिसमागमनो{°गमो A₃} नाम द्वादशोत्तरशततमो ध्यायः A, इति स्कन्दपुराणे मन्दरारोहणो नाम द्वादशोत्तरशततमो ध्यायः Bh (cf. S₁)

Bibliography
&
Indexes

Abbreviations

AiGr	<i>Altindische Grammatik</i> , see Debrunner 1954
AVPariś	<i>Atharvavedapariśiṣṭa</i>
AYS	<i>Aparārka ad Yājñavalkyasmṛti</i>
BḍP	<i>Brahmāṇḍapurāṇa</i>
BhāgP	<i>Bhāgavatapurāṇa</i>
DK	<i>Dānakāṇḍa</i> , see Lakṣmīdhara
DKK	<i>Dānakriyākaumudī</i> , see Govindānanda
DS	<i>Dānasāgara</i> , see Ballālasena
DVU	<i>Dānavivekodyota</i> , see Madanasimhadeva
GES	<i>A Grammar of Epic Sanskrit</i> , see Oberlies 2003
HeDKh	<i>Dānakhaṇḍa</i> , see Hemādri
HeVKh	<i>Vratākhaṇḍa</i> , see Hemādri
HV	<i>Harivaṃśa</i> , Critical Edition
Kane I to V	Kane 1930–62
KR	<i>Kṛtyaratnākara</i> , see Caṇḍeśvara
LiP	<i>Liṅgapurāṇa</i>
MaS	<i>Manusmṛti</i>
MBh	<i>Mahābhārata</i> , Critical Edition
MkP	<i>Mārkaṇḍeyapurāṇa</i>
MtP	<i>Matsyapurāṇa</i>
PPL	<i>Das Purāṇa Pañcalakṣaṇa</i> , see Kirfel 1927
PS	<i>Pāśupatasūtra</i>
Rām.	<i>Rāmāyaṇa</i> , Critical Edition
SaPra	<i>Samayapradīpa</i> , see Śrīdatta Upādhyāya
SkP	<i>Skandapurāṇa</i> , Venkatesvara Press
SP	<i>Skandapurāṇa</i> , our edition
SP I	<i>Skandapurāṇa</i> , our edition Vol. I
SP II A	<i>Skandapurāṇa</i> , our edition Vol. II A
SP II B	<i>Skandapurāṇa</i> , our edition Vol. II B
SP III	<i>Skandapurāṇa</i> , our edition Vol. III
SP IV	<i>Skandapurāṇa</i> , our edition Vol. IV
SP _{Bh}	<i>Skandapurāṇa</i> , edit. by K. Bhaṭṭarāi
TaiSa	<i>Taittirīya-Saṃhitā</i>
VāP	<i>Vāyupurāṇa</i> (Venkatesvara ed.)
VarP	<i>Varāhapurāṇa</i>
VDh	<i>Viṣṇudharma</i> , see Grünendahl 1983–89
VDhP	<i>Viṣṇudharmottarapurāṇa</i>
ViP	<i>Viṣṇupurāṇa</i>
ViS	<i>Viṣṇusmṛti</i>
VK	<i>Vratākāṇḍa</i> , see Lakṣmīdhara
VmP	<i>Vāmanapurāṇa</i>

References

- Adiceam, Marguerite E.
 1966 Les images de Śiva dans l'Inde du Sud: V. – Harihara. in: Arts Asiatiques 13 (1966), 83–98.
- Agrawala, R.C.
 1963 Solar Symbolism of the Boar. Yajña-varāha: An Interpretation. Varanasi.
 1970 Hari-Hara in the National Museum, New Delhi. in: East and West 20.3 (1970), 348–350.
- Aparārka
 (AYS) *Yājñavalkyasmṛti* [with the] *Ṭīkā* [of] Aparārka, [edit. by] Hari Nārāyaṇa Aptē. [Poona] 1903. Ananda Ashrama Sanskrit Series 46.
- Arthaśāstra*
 The Kauṭīliya *Arthaśāstra*, edit. and transl., with a study, by R.P. Kangle. Bombay 1960–1965. 3 vols. University of Bombay Studies, Sanskrit, Prakrit and Pali, No. 1–3.
- Atharvavedapariśiṣṭa*
 (AVPariś) George Melville Bolling & Julius von Negelein, The Pariśiṣṭas of the Atharvaveda. Volume I: Text and Critical Apparatus, in 2 Parts. Leipzig 1909–1910.
- Bakker, Hans T.
 1997 The Vākātakas. An Essay in Hindu Iconology. Groningen. Gonda Indological Studies V.
 2004 Origin and Growth of the Purāṇic Text Corpus with Special Reference to the Skandapurāṇa. Edited by Hans T. Bakker. Delhi. Papers of the 12th World Sanskrit Conference Vol. 3.2.
 2014 The World of the Skandapurāṇa. Northern India in the Sixth and Seventh Centuries. Leiden/Boston. Supplement to Groningen Oriental Studies.
 2021 The *Skandapurāṇa* and Bāṇa's *Harṣacarita*. in: Bisschop, Peter C., & Elizabeth A. Cecil (eds.), Primary Sources and Asian Pasts. Berlin/Boston. pp. 106–126.
- Bakker, Hans T. & Peter C. Bisschop
 2016 The Quest for the Pāśupata Weapon. The Gateway of the Mahādeva Temple at Madhyamikā (Nagarī). in: Indo-Iranian Journal 59.3 (2016), 217–258.
- Ballālasena
 (DS) The *Dānasāgara* of Ballāla Sena, critically edited with introduction and index by Bhabatosh Bhattacharya, Calcutta 1953–56. 4 vols. Bibliotheca Indica 274.
- Bhāgavatapurāṇa*
 (BhāgP) *Śrībhāgavatam* [Śrīmad *Bhāgavata Mahāpurāṇa*]. Critical Edition by H.G. Shastri et al. Volume I–IV. Bh.J. Institute of Learning and Research, Ahmedabad 1996–98. 4 vols.

- Bisschop, Peter C.
- 2002 On a Quotation of the *Skandapurāṇa* in the *Tīrthavivecanakāṇḍa* of Lakṣmīdhara's *Kṛtyakalpataru*. Studies in the *Skandapurāṇa* V. in: Indo-Iranian Journal 45 (2002), 231–243.
- 2006 Early Śaivism and the Skandapurāṇa. Sects and Centres. Groningen. Groningen Oriental Studies XXI.
- 2016 A 12th-Century Vārāṇasīmāhātmya and Its Account of a Hypethral Yoginī-Temple. in: Goodall, Dominic & Harunaga Isaacson (eds.), Tantric Studies. Fruits of a Franco-German Collaboration on Early Tantra. Pondichéry. Collection Indologie 131 / Early Tantra Series 4. pp. 113–133.
- 2018 Universal Śaivism. The Appeasement of All Gods and Powers in the *Śāntyadhyaḥya* of the *Śivadharmasāstra*. Leiden. Gonda Indological Studies 18.
- Brahmāṇḍapurāṇa*
(BdP) Śrī-Vyāsa-maharṣiproktaṃ *Brahmāṇḍapurāṇam*. (With Introduction in Sanskrit and English and an Alphabetical Index of Verses). Edit. by J. L. Shastri. Delhi etc. 1973. (Reprint of the Venkatesvara edition of AD 1912).
- Brick, David
- 2015 Brahmanical Theories of the Gift. A Critical Edition and Annotated Translation of the *Dānakāṇḍa* of the *Kṛtyakalpataru*. Cambridge, MA.
- Brinkhaus, Horst
- 1992 Beobachtungen zur Frühgeschichte der Prādurbhāva-Lehre: Der Ebermythos. in: Slaje, Walter & Christian Zinko (eds.), Akten des Melzer-Symposiums 1991. Graz. pp. 54–65.
- 1993 Early Developmental Stages of the Viṣṇuprādurbhāva Lists. in: Oberhammer, Gerhard & Roque Mesquita (eds.), Proceedings of the VIIth World Sanskrit Conference, Vienna 1990. Wiener Zeitschrift für die Kunde Südasiens und Archiv für indische Philosophie, Band 36, suppl V, Vienna. pp. 101–110.
- Brockington, John
- 1995 Indra and His Banner. in: Channakeshava, B. & H. V. Nagaraja Rao (eds.), Ānanda Bhāratī: Dr. K. Krishnamoorthy Felicitation Volume. Mysore. pp. 109–117.
- 2000 Fashions in Formulae: Sanskrit Epic Tradition III. in: Bailey, Greg & Mary Brockington (eds.), Epic Threads: John Brockington on the Sanskrit Epics. New Delhi. pp. 339–352.
- Brown, Norman
- 1942 The Creation Myth of the Rig Veda. in: Journal of the American Oriental Society 62.2 (1942), 85–98.
- Caṇḍeśvara
(KR) The *Kṛtyaratnākara*, a Treatise on Smṛti by Caṇḍeśvara Ṭhakkura edit. by Kamala-kṛṣṇa Smṛtītīrtha. Calcutta 1921–25. Bibliotheca Indica 237.
- Chandra, Pramod
- 1970 Stone Sculpture in the Allahabad Museum. A Descriptive Catalogue. Poona.
- Debrunner, Albert
- 1954 Jacob Wackernagel: Altindische Grammatik. Band II,2. Die Nominalsuffixe. Göttingen. [= AiGr II.2]

- De Simini, Florinda
 2015 Observations on the Use of Quotations in Sanskrit Dharmanibandhas. in: Journal of Indian Philosophy 43, 601–624.
- Derrett, J. Duncan M.
 1973 Dharmaśāstra and Juridical Literature. Wiesbaden. A History of Indian Literature IV, fasc. 2.
- Dokter-Mersch, Sanne
 2020 Visual Story-Telling in Text and Image: The Nāga as Inhabitant of the Cosmic Ocean and the Netherworld. in: Boer, Lucas den & Elizabeth A. Cecil (eds.), Comparison Across Time and Space. Berlin. pp. 51–74.
 forthc. Counter-Narratives: Parallel Themes in Śaiva and Vaiṣṇava Mythology. PhD thesis, Leiden University.
- Doniger O’Flaherty, Wendy
 1976 The Origins of Evil in Hindu Mythology. Berkeley.
- Einoo, Shingo
 2004 Notes on the *vr̥ṣotsarga*. in: Griffiths, Arlo & Jan E.M. Houben (eds.), The Vedas: Texts, Language & Ritual. Proceedings of the Third International Vedic Workshop, Leiden 2002. Groningen. pp. 35–48.
- Gonda, Jan
 1969 Aspects of Early Viṣṇuism. 2nd ed., Delhi.
 1984 Prajāpati and the Year. Amsterdam.
- Goudriaan, Teun
 1978 Māyā Divine and Human. A Study of Magic and Its Religious Foundations in Sanskrit Texts, with Particular Attention to a Fragment on Viṣṇu’s Māyā Preserved in Bali. Delhi.
- Govindānanda
 (DKK) *Dānakriyākaumudī* by Govindānanda Kavikañkaṇācāryya, edit. by Paṇḍita Kamala Kṛṣṇa Smṛtibhūṣaṇ. Calcutta 1903. Bibliotheca Indica 1028 and 1039.
- Granoff, Phyllis
 2004 Saving the Saviour: Śiva and the Vaiṣṇava Avatāras in the Early Skandapurāṇa. in: Bakker 2004, pp. 111–138.
- Grünendahl, Reinhold
 1983–89 *Viṣṇudharmāḥ*, Precepts for the Worship of Viṣṇu. Part 1: Adhyāyas 1–43. Part 2: Adhyāyas 44–81. Part 3: Adhyāyas 82–105 (with a Pāda-index of Adhyāyas 1–105). Wiesbaden. 3 vols.
- Hara, Minoru
 1987 ‘Invigoration’. in: Falk, Harry (ed.), Hinduismus und Buddhismus. Festschrift für Ulrich Schneider. Freiburg 1987. pp. 134–151.
- Harimoto, Kengo
 2004 Some Observations on the *Revā-* and the *Ambikākhaṇḍa* Recensions of the *Skandapurāṇa*. in: Bakker 2004, pp. 41–64.
 2006 The Original *Skandapurāṇa*, Lakṣmīdhara and Caṇḍeśvara. Studies in the *Skandapurāṇa* VIII. in: Indo-Iranian Journal 49, 23–38.
- Harivaṃśa*
 (HV) The *Harivaṃśa* Being the Khila or Supplement to the *Mahābhārata*. For the first time critically edited by P. L. Vaidya. Poona 1969–71. 2 vols.
- Harle, James C.
 1974 Gupta Sculptures. Oxford.

Hemādri

CATURVARGACINTĀMAṆI

(HeDKh) The *Dānakhaṇḍa*, edit. by Bhāratacandra Śiromaṇi. Calcutta 1871. Bibliotheca Indica 72.(HeVKh) The *Vratākhaṇḍa*. Part 1 edit. by Bhāratacandra Śiromaṇi. Part 2 edit. by Bhāratacandra Śiromaṇi, Yājñeśvara Smṛtiratna and Kāmākhyānātha Tarkavāgīśa. Calcutta 1878–79. 2 vols. Bibliotheca Indica 72.

Hopkins, E. Washburn

1915 Epic Mythology. Strassburg. Grundriss der Indo-Arischen Philologie und Altertumskunde III. Band, I. Heft B.

Jaiswal, Suvira

1985 The Demon and the Deity: Conflict Syndrome in the Hayagrīva Legend. in: Studies in History 1.1 (1985), 1–13.

Kālidāsa

The Complete Works of Kālidāsa. The text in Sanskrit and Prakrit edited with Introduction by V.P. Joshi. Leiden 1976.

Vallabhadeva's Kommentar (Śāradā-Version) zum *Kumārasaṃbhava* des Kālidāsa hrsg. von M. S. Narayana Murti, unter der Mitarbeit von Klaus L. Janert. Wiesbaden 1980. Verzeichnis der orientalischen Handschriften in Deutschland, Supplementband 20, 1.

Kirfel, Willibald

1927 Das Purāṇa Pañcalakṣaṇa. Versuch einer Textgeschichte. Leiden.

Knipe, David M.

2015 Vedic Voices. Intimate Narratives of a Living Andhra Tradition. Oxford.

Kropman, Martine

2019 The Consecration of Kumāra: The Role of Thanesar and King Harṣa in the Composition of the Skandapurāṇa. in: Journal of the Royal Asiatic Society 29.1 (2019), 95–125.

Kuiper, F.B.J.

1975 The Basic Concept of Vedic Religion. in: History of Religions 15.2 (1975), 107–120.

Lakṣmīdhara

KṚTYAKALPATARU

(DK) Pañcamo bhāgaḥ. *Dānakāṇḍam*, edit. by K. V. Rangaswami Aiyangar. Baroda 1941. Gaekwad's Oriental Series XCII.(VK) Ṣaṣṭho bhāgaḥ. *Vratākāṇḍam*, edit. by K. V. Rangaswami Aiyangar. Baroda 1953. Gaekwad's Oriental Series CXXIII.

Lavy, Paul A.

2003 As in Heaven, So on Earth: The Politics of Viṣṇu, Śiva and Harihara Images in Preaṅkorean Khmer Civilization. in: Journal of Southeast Asian Studies 34.1 (2003), 21–39.

Levman, Bryan G.

2005 The *Buddhalakṣaṇa* and the *Gaṇḍavyūha Sūtra*. in: Canadian Journal of Buddhist Studies 1 (2005), 31–57.*Liṅgapurāṇa*(LiP) Śrī-Vyāsa-maharṣiproktaṃ Śrī-*Liṅgamahāpurāṇam*, with the Sanskrit Commentary *Śivatoṣiṇī* by Gaṇeśa Nātu. [Edit. by] Gaṅgāviṣṇu (son of Kṛṣṇadāsa). Venkatesvara Press, Bombay V.S. 1981 [= AD 1924]. [Reprinted, with a *Ślokānukramaṇī* by Nāgaśaraṇa Siṃha, by Nag Publishers, Delhi 1989 (2nd ed. 1996).]

Madanasimhadeva

- (DVU) *Madanaratnapradīpa Dānavivekodyota*. An extensive digest on Dānas compiled under the patronage of King Madanasimhadeva, [edit. by] K. Deśapāṇḍe. Hyderabad 1964–67. 3 vols. Sanskrit Academy Series 10, 15–16.

Magnone, Paolo

- 2009 *Tejas* (and *śakti*) Mythologemes in the Purāṇas. in: Koskikallio, Petteri (ed.), *Parallels and Comparisons*. Proceedings of the Fourth Dubrovnik International Conference on the Sanskrit Epics and Purāṇas, September 2005. Zagreb. pp. 235–256.

Mahābhārata

- (MBh) The *Mahābhārata*. For the first time critically edited by V.S. Sukthankar and others. Poona 1927–59. 19 vols.

Mahāvastu

Le *Mahāvastu*. Texte Sanscrit, publié pour la première fois et accompagné d'introductions et d'une commentaire, par É. Senart. Tome Deuxième. Paris 1890.

Manusmṛti

- (MaS) Manu's Code of Law. A Critical Edition and Translation of the *Mānava-Dharmaśāstra*, edit. by Patrick Olivelle. Oxford 2005.

Mārkaṇḍeyapurāṇa

- (MkP) *Mārkaṇḍeyapurāṇam*. Vol. I (Adhyāyas 1–75). Critically edited by M.L. Wadekar. Vadodara 2011.

Matsyapurāṇa

- (MtP) Śrīmad-Dvaipāyanamuni-praṇītaṃ *Matsyapurāṇam*, etad pustakam Ānandāśramasthapaṇḍitaiḥ saṃśodhitam. [Poona] 1981. Ananda Ashrama Sanskrit Series 54. [Reprint of the ed. of H.N. Apte AD 1907.]

Meulenbeld, G. Jan

- 1999–2002 A History of Indian Medical Literature. Groningen. 3 Volumes in 5 Parts. Groningen Oriental Studies 15.1–3.

Newid, Mehr-Ali

- 1986 *Waffen und Rüstungen im Alten Indien*. Dargestellt aufgrund der Quellen in Literatur, Kunst und Archäologie. Inaugural-Dissertation, Ludwig-Maximilians-Universität zu München. Altendorf bei Bamberg.

Oberlies, Thomas

- 1997 Die Textgeschichte der Śvetadvīpa-Episode des Nārāyaṇīya (MBh 12,321–326). in: Peter Schreiner (ed.), *Nārāyaṇīya-Studien*. Wiesbaden. pp. 75–118.
- 2003 A Grammar of Epic Sanskrit. Berlin/New York. Indian Philology and South Asian Studies 5. [= GES]

Pāśupatasūtra

- (PS) The *Pāśupatasūtra* with the *Pañcārthabhāṣya* of Kauṇḍinya. Edit. by R. Ananthakrishna Sastri. Trivandrum 1940. Trivandrum Sanskrit Series CXLIII.

Powers, John

- 2009 *The Bull of a Man*. Images of Masculinity, Sex, and the Body in Indian Buddhism. Cambridge, MA/London.

Purāṇapañcalakṣaṇa

- (PPL) see Kirfel 1927.

Rāmāyaṇa

- (Rām.) The Vālmiki-*Rāmāyaṇa*. Crit. edit. for the first time by a board of editors. Baroda 1960–75. 7 vols.

Rönnow, Kasten

- 1929 Some Remarks on Śvetadvīpa. in: Bulletin of the School of Oriental Studies, University of London 5.2 (1929), 253–284.

Śabdakalpadruma

- Shabda-Kalpadrum or an encyclopædic Dictionary of Sanskrit words [...] by Raja Radha Kanta Deva. 3rd ed., Varanasi 1967. 5 vols. Chowkhamba Sanskrit Series Work No. 93.

Saindon, Marcelle

- 2004–05 Quand Kṛṣṇa Dvaipāyana Vyāsa est considéré comme un *avatāra* de Viṣṇu. in: Bulletin d'Études Indiennes 22–23 (2004–05), 307–321.

Shulman, David

- 1986 Notes on the Myth of Śiva as Sthāṇu. in: History of Religions 26.2 (1986), 101–124.

Singh, Sarva Daman

- 1965 Ancient Indian Warfare with Special Reference to the Vedic Period. Leiden.

Sircar, R.C.

- 1971 Kokāmukha. in: Studies in the Geography of Ancient and Medieval India. Delhi. pp. 275–281.

Skandapurāṇa

- (SkP) Śrī-*Skāndamahāpurāṇam*, [edit. by] Kṣemarāja Śrīkṛṣṇadāsa. Venkatesvara Press, Bombay V.S. 1967 [AD 1910]. 7 vols. [Reprinted by Nag Publishers, Delhi 1986 (2nd ed. 1995)]. 7 vols. Vol. 8, *Ślokānukramaṇī* by Nāgaśaraṇa Siṃha. Nag Publishers, Delhi 1990].
- (SP I) The *Skandapurāṇa*, Volume I. *Adhyāyas* 1–25. Critically Edited with Prolegomena and English Synopsis by R. Adriaensen, H.T. Bakker & H. Isaacson. Groningen 1998. Supplement to Groningen Oriental Studies.
- (SP II A) The *Skandapurāṇa*, Volume II A. *Adhyāyas* 26–31.14: The Vārāṇasī Cycle. Critical Edition with an Introduction, English Synopsis & Philological and Historical Commentary by Hans T. Bakker & Harunaga Isaacson. Groningen 2004. Supplement to Groningen Oriental Studies.
- (SP II B) The *Skandapurāṇa*, Volume II B. *Adhyāyas* 31–52: The Vāhana and Naraka Cycles. Critical Edition with an Introduction & Annotated Synopsis by Hans T. Bakker, Peter C. Bisschop, Yuko Yokochi, in cooperation with Nina Mirnig & Judit Törzsök. Leiden/Boston 2014. Supplement to Groningen Oriental Studies.
- (SP III) The *Skandapurāṇa*, Volume III. *Adhyāyas* 34.1–61, 53–69: The Vindhyavāsīnī Cycle. Critical Edition with an Introduction & Annotated English Synopsis by Yuko Yokochi. Leiden/Groningen 2013. Supplement to Groningen Oriental Studies.
- (SP IV) The *Skandapurāṇa*, Volume IV. *Adhyāyas* 70–95: Start of the Skanda and Andhaka Cycles. Critical Edition with an Introduction & Annotated English Synopsis by Peter C. Bisschop and Yuko Yokochi, in cooperation with Diwakar Acharya and Judit Törzsök. Leiden 2018. Supplement to Groningen Oriental Studies.
- (SP_{Bh}) *Skandapurāṇasya Ambikākhaṇḍaḥ*, sampādakaḥ Kṛṣṇaprasāda Bhaṭṭarāī. Kathmandu 1988. Mahendraratnagranthamālā 2.

- Speijer, J.S.
 1886 Sanskrit Syntax. With an Introduction by H. Kern. Leiden.
- Śrīdatta Upādhyāya
 (SaPra) *Samayapradīpa* of Śrīdatta Upādhyāya, edit. by Asoke Chatterjee Śāstrī. Calcutta 1971. Bibliotheca Indica 296.
- Taittirīya-Saṃhitā*
 (TaiSa) *Taittirīya-Saṃhitā*, herausgegeben von Albrecht Weber. Leipzig 1871–72. 2 vols. Indische Studien. Beiträge für die Kunde des indischen Alterthums.
- Törzsök, Judit
 2004 Three Chapters of *Śaiva* Material Added to the Earliest Known Recension of the Skandapurāṇa. in: Bakker 2004, pp. 17–39.
- Vāmanapurāṇa*
 (VmP) The *Vāmana Purāṇa*. Crit. edit. by Anand Swarup Gupta. All-India Kashiraj Trust, Varanasi VS 2024 [AD 1967].
- Varāhapurāṇa*
 (VarP) The *Varāha Purāṇa*. Crit. edit. by Anand Swarup Gupta. All-India Kashiraj Trust, Varanasi 1981.
- Vāyupurāṇa*
 (VāP) The *Vāyumahāpurāṇam*. Edit. by Khemarāja. Delhi 1983. Nag Publishers. [Reprint of the Venkatesvara edition of AD 1895.]
- Viṣṇudharmottarapurāṇa*
 (VDhP) *Viṣṇudharmottarapurāṇa*. [Edit. by] Kṣemarāja Śrīkṛṣṇadāsa. Venkatesvara Press, Bombay V.S. 1969 [1912].
- Viṣṇupurāṇa*
 (ViP) The *Viṣṇupurāṇam*. Crit. edit. by M.M. Pathak. Pāda-Index by Peter Schreiner. Vadodara 1997–99. 2 vols.
- Viṣṇusmṛti*
 (ViS) The *Viṣṇusmṛti* with the commentary *Keśavavaijayantī* of Nandapaṇḍita. Edit. by V. Krishnamacharya. Madras 1964. 2 vols. The Adyar Library Series 93.
- Wattelier-Bricout, Amandine
 2019 The Tree Adoption Ritual as Presented in the *Dharmanibandhas*. in: De Jonckheere, Heleene, Marie-Hélène Gorisse & Agnieszka Rostalska (eds.), *Puṣpikā. Tracing Ancient India, through Texts and Traditions: Contributions to Current Research in Indology*, Vol. 5. Oxford/Philadelphia. pp. 95–127.
- Williams, J.G.
 1982 The Art of Gupta India. Empire and Province. Princeton.
- Yājñavalkyasmṛti*
 see Aparārka, AYS.
- Yokochi, Yuko
 2004 The Relation between the Skandapurāṇa and the Āvāntyakhaṇḍa. in: Bakker 2004, pp. 79–110.
 forthc. Contents and Composition of the Skandapurāṇa. An Analysis of its Narrative Structure. Studies in the Skandapurāṇa X. (In cooperation with Hans T. Bakker).
- Zysk, Kenneth G.
 2016 The Indian System of Human Marks, with editions, translations and annotations. Leiden/Boston. 2 vols.

Index to the Introduction

- Adbhutasāgara*: 29
 Agni: 4
amṛta: 10
 Amṛtamanthana: 10
 Andhaka: 3, 4, 8–13, 16–22, 28, 50
 Anukramaṇikā: 3, 4, 20, 22, 28
 Aparārka: 29, 32, 33
 Aśmakapura: 5, 14
aśoka: 3, 8, 16–19, 22, 50
 Asura: 3, 5, 9–11, 15–18, 20, 21, 49, 50
 Bāṇa: 11
 Dhundhu: 15
 Kaiṭabha: 15
 Kālanemi: 11
 Madhu: 15
 Maya: 11
 Vipracitti: 5, 49
 Virocana: 10–12
 Āṭi-Baka battle: 10
avatāra: 11

 Bali: 10, 11
 Ballālasena: 29, 31, 36, 37
 Brahmā: 4, 5, 9, 17, 27, 28, 49
 Svayambhu: 4
 Brahmāloka: 9

cakra: 6, 50
 Caṇḍeśvara: 29–31, 35–37, 39
Caturvargacintāmaṇi (CVC): 30, 33–35
 Dānakhaṇḍa (HeDKh): 29, 33–35
 Vratākhaṇḍa (HeVKh): 29, 33, 34

 Daitya: 3–6, 9–13, 15, 20
dāna: 6, 8, 29
Dānakriyākaumudī (DKK): 30, 31
Dānasāgara (DS): 7, 8, 29, 31, 36–40
 Dānava: 5, 10, 11
 Devas: 3, 9, 10, 15, 17, 18, 50
 Devī: 3, 4, 6–9, 16–23, 25–30, 32, 50
 Devadevī: 19
 Kauśikī: 21
 Pārvatī: 6, 8, 9, 11, 16
 Satī: 21

 Umā: 16, 18, 19, 21, 23, 27, 28
 Vindhyaśinī: 21
dharma: 3, 6–8, 16, 19, 26, 30
 Dhātṛ: 3, 9, 17, 50
 Diti: 10

 Gaṇa: 14, 15, 18, 20, 22, 26
 Gaṇapa: 6
 Bhṛṅgiriṭi: 26
 Garuḍa: 5
 Gaurīkūṭa: 3, 6, 50
 Govindānanda: 30–32

 Harihara: 13
 Śivaviṣṇu: 13
 Viṣṇuśaṅkara: 13
 Hemādri: 29, 30, 33–35, 37
 Himavat: 6
 Hiraṇyakaśipu: 3, 10–12
 Hiraṇyākṣa: 3–6, 10–12, 14, 17, 49, 50

 Indra: 6, 10–13, 50

 Jāmadagnya: 11

 Kālī: 23
 Kapila: 15
 Kaśyapa: 9, 10, 17, 50
 Kaurava: 10
 Kokāmukhasvāmin: 14
 Kokavaktra: 6, 14
 Kṛtānta: 3, 9, 11, 17, 50
Kṛtyakalpataru (KKT): 29, 30, 32–34, 36–38
 Dānakāṇḍa (DK): 29, 32–39
 Niyatakālakāṇḍa (NK): 29
 Vratākāṇḍa (VK): 29, 33, 34, 36–39
Kṛtyaratnākara (KR): 29, 30, 35–38

 Lakṣmaṇasena: 29
 Lakṣmīdhara: 29–35, 37, 39

Madanaratnapradīpa: 30, 35
 Dānavivekodyota (DVU): 30, 35
 Madanasimhadeva: 30

Mahābhārata (MBh): 10
mahāvratā: 12, 13
 Mandara: 3, 6, 8, 9, 11, 16, 17, 20, 21,
 27, 50
 Mantra: 4
mantra: 5, 6
 Mātṛ: 8
 Mothers: 6, 8
 Sāvitrī: 26
 Meru: 6
Mitākṣara: 33

 Nāga: 5
 Nala: 5
 Nandin: 20–22, 26
 Śailādi: 20, 26
 Nārada: 6, 50

Padmapurāṇa: 37
 Pāpmā: 12
 Pāśupata: 3, 6, 13, 50
 Pātāla: 8
prādurbhāva: 9
 Prahlāda: 3, 5, 9–12, 16, 20, 21, 49, 50
 Pṛthivī: 3

 Rasātala: 49

 Saimhikeya: 11
 Śakuni: 15
Samayapradīpa (SaPra): 30, 33, 36–38
 Sanatkumāra: 17
 Śaṅkha: 6, 50
 Saptarṣi: 3, 9, 17
 Śatarūpā: 27, 28
 Śeṣa
 Ananta: 5
 Śiva: 3–6, 8–10, 12, 13, 15, 16, 18–22,
 27, 50
 Deva: 7, 8, 16, 19, 20
 Mahādeva: 15
 Maheśvara: 6, 15, 50
 Rudra: 15
 Śarabha: 12
 Skanda: 3, 6, 13, 16–19, 21–23
 Kārttikeya: 6, 12, 14, 50
 Naigameśa: 18
 Śākha: 18
 Viśākha: 18
Skandapurāṇa (SP): 3, 7–10, 12–16,
 18, 20–23, 28–30, 32–37,
 39–41
 Somanandin: 20

Śrīdatta: 30, 33, 37
strīvrata: 7, 26–28
śūla: 12
 Śveta: 4
 Śvetavarāhasvāmin: 14

tapas: 4, 5
 Tāraka: 11, 21
tejas: 4–6, 50

 Udayagiri: 14
upavāsa: 6

Vāmanapurāṇa (VmP): 21, 22, 28
 Varāha: *see* Viṣṇu
 Vidhātṛ: 3, 9, 17, 50
 Virocana: *see* Asura
 Viṣṇu: 3–6, 9–16, 49, 50
 Dāmodara: 15
 Dattātreya: 15
 Keśava: 11
 Kṛṣṇadvaipāyana: 15
 Madhusūdana: 4
 Mohinī: 10
 Nandivardhana: 14
 Narasiṃha: 3, 4, 9–13
 Naravarāha: 4, 14
 Rāma: 15
 Vāmana: 10–13
 Varāha: 3–6, 8–10, 12–14, 18, 49,
 50, 57, 74
 Vṛka: 3, 6, 50
 Vyāsa: 8, 17, 23, 26
 Kāleya: 23, 24
 Kālīja: 24
 Kālinandana: 23, 24, 26

 Yajña: 4
Yājñavalkyaśmṛti: 29, 32, 33
 yoga: 4, 49
yuga: 4

Index to the Synopsis

- adharmā*: 57, 72, 98
Aditi: 53, 56, 75, 82
Āditya: 54, 56, 65, 85, 88
Agni: 51, 82, 84, 88, 89, 95
 Bharata: 82
 Vahni: 85, 88
Airāvata: 78
Ajaka: *see* Asura
Amṛta: 92
Analātmaja: *see* Skanda
Ānanda: *see* Asura
Andhaka: 61, 65, 67, 68, 91, 92, 97, 98
Aṅgiras: 57, 92, 98
Anuhlāda: *see* Asura
Anumatī: *see* Mātṛ
Anuṣṭubh: 85
Apsaras: 6, 78, 84, 86, 88
 Urvaśī: 84
Aptoryāma: 86
Asiloman: *see* Asura
Aśmakapura: 65, 66, 70, 72
aśoka: 90, 91, 97
Asura: 54, 60, 62, 63, 65–68, 70, 72,
 75, 77, 78, 92, 98
 Ajaka: 65
 Ānanda: 65
 Anuhlāda: 65, 97
 Asiloman: 65
 Aśvagrīva: 54
 Āṭi: 65
 Baka: 65
 Bali: 65
 Bāna: 65
 Bāṣkala: 65
 Bāṣkali: 97
 Dhundhu: 54, 65
 Druma: 65
 Dundubhi: 65
 Duryodhana: 65
 Hāla: 65
 Hastin: 65
 Hayagrīva: 65, 69
 Hradodara: 65
 Ilvaka: 65
 Ilvala: 65
 Jambha: 65
 Kabandha: 65
 Kaiṭabha: 54
 Kāla: 65
 Kālanemin: 65
 Kālaśambara: 65, 67, 69
 Kārtasvana: 65
 Kāśyapa: 65
 Kubha: 65
 Kujambha: 65
 Kunda: 65
 Madhu: 54, 59
 Mahāmāya: 65
 Mahārava: 65
 Mahiṣa: 65
 Makara: 65
 Maya: 65
 Mayūragrīva: 65
 Mūka: 65
 Mura: 65
 Namuci: 65, 69
 Pāka: 65
 Pilvaka: 65
 Pradīpta: 65
 Śalabha: 65
 Sālva: 65
 Śamaka: 65
 Śambara: 65, 67, 69
 Śambhu: 65
 Śarabha: 65
 Śatadundubhi: 65
 Śataketu: 65
 Śatodara: 65
 Śibi: 97
 Silika: 65
 Śini: 65
 Tāra: 65
 Vāta: 65
 Vātāpin: 65
 Vipāka: 65
 Vipracitti: 61, 65, 67–70, 72
 Virādha: 65
 Virocana: 65

- Vṛṣaparvan: 65
 Vyāmsa: 65
 Aśvagrīva: *see* Asura
 Aśvamedha: 86, 87
 Aśvins: 56, 65, 88
 Ātharvaṇa: 85
 Āṭi: *see* Asura
 Atikṛcchra: 89
 Atri: 92, 98

 Baka: *see* Asura
 Bali: *see* Asura
 Bāṇa: *see* Asura
 Bāṣkala: *see* Asura
 Bāṣkali: *see* Asura
 Bhagavat: *see* Śiva, *see* Viṣṇu
 Bharadvāja: 92, 98
 Bharata: *see* Agni
 Bhava: *see* Śiva
 Bhavānī: *see* Devī
 Bhogavatī: 59
 Bhṛṅgiriṭi: *see* Gaṇapa
 Bhr̥gu: 54, 88, 92, 98
 Bhr̥gus: 57
 Bhūta: 85
 Brahmā: 52, 55–58, 62, 75, 78, 81, 84, 85, 89–94, 97
 Pitāmaha: 51, 52
 Prajāpati: 56, 58, 83–85, 89, 90, 92, 97
 Svayambhu: 57
 Svayambhū: 91
 Virāj: 52
 Brahmāloka: 92, 98
brahman: 54
 Bṛhaspati: 55

cakra: 76, 81
 Candra: *see* Soma
 Cāndrāyaṇa: 89
 Cāraṇa: 74, 95
 Citralekhā: 79

 Daiteya: *see* Daitya
 Daitya: 51–53, 55, 57–65, 67–70, 72–77, 91, 92, 97
 Daiteya: 81
 Ditija: 60, 72
 Daityapa: 91, 92
 Daityendra: 55
 Dāmodara: *see* Viṣṇu
 Dānava: 51–53, 55, 61–74, 76, 77, 91, 97

 Danu: 70, *see* Mātṛ
 Danuja: 62
 Dattātreyā: *see* Viṣṇu
 Deva: 92, 98, *see* Śiva
 Devadeva: *see* Śiva
 Devadeveśa: *see* Śiva
 Devadevī: *see* Devī
 Devamātṛ: 90
 Devapati: *see* Indra
 Devarāja: *see* Indra
 Devī: 82, 87, 90–92, 95–98
 Bhavānī: 98
 Devadevī: 91
 Gaurī: 80
 Girijā: 91
 Himavatputrī: 93
 Himavattanayā: 95
 Kālarātrī: 94
 Mahādevī: 82, 90
 Pārvatī: 81, 82, 97
 Śarvāṇī: 97
 Śivā: 95
 Umā: 54, 56, 91, 95, 97
 Dharma: 56, 85
dharma: 52, 54, 56, 57, 67, 72, 82, 86, 87, 90, 92–94, 98
 Dhātṛ: 71, 92, 98, *see* Śiva
 Dhṛti: *see* Mātṛ
 Dhundhu: *see* Asura
 Dhundhumāra: *see* Viṣṇu
 Diti: 63, 66, 70, 72, 73
 Ditija: *see* Daitya
 Druma: *see* Asura
 Dundubhi: *see* Asura
 Durgā: *see* Mātṛ
 Duryodhana: *see* Asura

 Gaṇa: 54, 81, 88, 95
 Gaṇanāyaka: 80
 Gaṇapa: 79–81
 Bhṛṅgiriṭi: 95
 Mahāmāya: 69
 Meghanāda: 65
 Gaṇapati: 88–90
 Gandharva: 56, 78, 82, 84, 86, 88
 Gaṇeśa: 79
 Gaṇeśvara: 79
 Gaṅgā: 85, *see* Mātṛ
 Garuḍa
 Garutman: 64, 68, 73
 Gaurīkūṭa: 79
 Gaurīśikhara: 80

- Gāyatrī: 85, *see* Mātṛ
 Girijā: *see* Devī
 Gosahasra: 86
 Govṛṣadhvaja: *see* Śiva
 Guha: *see* Skanda
guṇas: 56, 57

 Hāla: *see* Asura
 Hari: *see* Viṣṇu
 Hastin: *see* Asura
 Hayagrīva: *see* Asura
 Hayaśiras: 59
 Himavat: 67, 69, 75, 79, 91, 98
 Himagiri: 92
 Himavatputrī: *see* Devī
 Himavattanayā: *see* Devī
 Hiraṇyakaśipu: 57
 Hiraṇyākṣa: 51, 52, 54, 60–62, 65, 69,
 70, 72–74, 80, 81
 Hiraṇyanayana: 55
 Suvarṇākṣa: 72
 Hradodara: *see* Asura

 Ilvaka: *see* Asura
 Ilvala: *see* Asura
 Indra: 69, 78, 84
 Devapati: 95
 Devarāja: 88
 Mahendra: 88
 Purandara: 55, 95, 96
 Sahasrākṣa: 61
 Śakra: 61, 73, 78, 81, 85, 88
 Īśvara: *see* Śiva

 Jagatī: 85
 Jambha: *see* Asura
 Janārdana: *see* Viṣṇu

 Kabandha: *see* Asura
 Kaiṭabha: *see* Asura
 Kāla: 56, *see* Asura
 Kāladaṇḍa: 56
 Kālanemin: *see* Asura
 Kālarātrī: *see* Devī
 Kālaśambara: *see* Asura
 Kali: 97
 Kāma: 94
 Kaṅka: 59
 Kāpālin: *see* Śiva
 Kapila: 54
 Kārtasvana: *see* Asura
 Kārttikeya: *see* Skanda
 Kāśyapa: *see* Asura

 Kaśyapa: 92, 98
 Kauśikī: *see* Devī
kaustubha: 54
 Keśava: *see* Viṣṇu
 Khaga: 82
 Khaśā: *see* Mātṛ
 Khyāti: *see* Mātṛ
 Kimkara: 63, 66
 Kīrti: *see* Mātṛ
 Kokavakra: 79, 80
 Kokāmukha: 81
 Kokāśya: 79
 Kokavadana: 79
 Krauñca: 75
 Kṛcchrātikṛcchra: 89
 Kṛṣṇadvaipāyana: *see* Viṣṇu
 Kṛtānta: 92, 98
 Kṣīroda: 59
 Kubera: 88
 Yakṣarāja: 84
 Kubha: *see* Asura
 Kuhū: *see* Mātṛ
 Kujāmbha: *see* Asura
 Kumāra: *see* Skanda
 Kuṇḍa: *see* Asura

 Lakṣmī: *see* Devī
 Lokapa: *see* Viṣṇu
 Lokapāla: 85

 Mādhava: *see* Viṣṇu
 Madhu: *see* Asura
 Madhusūdana: *see* Viṣṇu
 Mahādeva: *see* Śiva
 Mahādevī: *see* Devī
 Mahāmāya: *see* Asura, *see* Gaṇapa
 Mahārava: *see* Asura
 Mahāsāmtapana: 89
 Mahendra: *see* Indra
 Maheśvara: *see* Śiva
 Mahī: *see* Pṛthivī
 Mahiṣa: *see* Asura
 Maināka: 59
 Makara: 59, *see* Asura
 Mālinī: *see* Mātṛ
 Mandara: 69, 79, 90–92, 97, 98
 Mantra: 51, 85
mantra: 51, 72, 74, 90
 Marīci: 92, 98
 Mātṛ
 Anumatī: 82
 Danu: 82

- Dhṛti: 82
 Diti: 82
 Durgā: 82
 Gaṅgā: 82
 Gāyatrī: 82
 Khaśā: 82
 Khyāti: 82
 Kīrti: 82
 Kuhū: 82
 Lakṣmī: 82
 Mālinī: 82, 95, 96
 Mothers: 82, 85, 90
 Prabhāvatī: 95
 Prajñā: 82
 Rākā: 82
 Sarasvatī: 82
 Sāvitrī: 82, 93
 Siṃhikā: 82
 Sinivālī: 82
 Śrī: 82
 Maya: *see* Asura
māyā: 58, 62, 67, 76
 Mayūragrīva: *see* Asura
 Meghanāda: *see* Gaṇapa
 Meru: 62, 76, 97
 Mitra: 56
mleccha: 83
 Mothers: *see* Mātṛ
 Mṛtyu: 56, 69
 Mṛtyudaṇḍa: 56
 Mūka: *see* Asura
 Mura: *see* Asura

 Nāga: 60, 77, 85
 Nala: 62
 Namuci: *see* Asura
 Nandin: 90
 Śailādi: 96, 97
 Nandivardhana: *see* Viṣṇu
 Nara: *see* Viṣṇu
 Nārada: 80
 Naraka: 65, 69
 Raurava: 93
 Narasiṃha: *see* Viṣṇu
 Nārāyaṇa: *see* Viṣṇu
 Nīllohita: *see* Śiva

 Pāka: *see* Asura
 Pakṣin: 86
 Paṅkti: 85
 Pannaga: 56
 Parameśa: *see* Śiva

 Parjanya: 59, 82
 Pārvatī: *see* Devī
 Pāśupata: 81, 82
 Paśupati: *see* Śiva
 Pātāla: 53, 55, 91, 97
 Pauṇḍarīka: 86
 Pilvaka: *see* Asura
 Pinākin: *see* Śiva
 Piśāca: 86
 Pitāmaha: *see* Brahmā
pitṛ: 56, 84, 89
 Prabhāvatī: *see* Mātṛ
 Pradīpta: *see* Asura
 Prahlāda: 5, 11, 61, 62, 65, 67, 91, 92,
 97, 98
 Prajāpati: *see* Brahmā
 Prājāpatya: 89
 Prajñā: *see* Mātṛ
 Pravara: 79
 Pṛthivī: 77
 Mahī: 78
 Vasudhā: 78
 Purandara: *see* Indra
 Puruṣa: 54
puruṣa: 58
 Puruṣottama: *see* Viṣṇu

 Rāhu: 65, 76
 Svarbhānu: 65
rajas: 53
 Rākā: *see* Mātṛ
 Rākṣasa: 56, 83, 86
 Rakṣas: 82
 Rāma: *see* Viṣṇu
 Ramaṇā: 59
 Rasātala: 57, 60
 Raurava: *see* Naraka
Ṛgveda: 85
 Ṛṣi: 85
 Rudra: 56, 65, 85, 89, *see* Śiva
 Rudradaṇḍa: 56

 Sādhyā: 53, 56, 85
 Sahasrākṣa: *see* Indra
 Śailādi: *see* Nandin
 Śakra: *see* Indra
 Śakuni: 53, 65
 Śalabha: *see* Asura
 Sālva: 54, *see* Asura
 Śamaka: *see* Asura
Sāmaveda: 85
 Śambara: *see* Asura

- Śambhu: *see* Śiva, *see* Asura
 Śaṃkara: *see* Śiva
 Sāṃkhya: 58
saṃsāra: 58
 Sāṃtapana: 89
 Saṃyamana: 72
 Sanatkumāra: 51, 82
 Śaṅkha: 77
 Saptarṣi: 91, 98
 Śarabha: *see* Śiva, *see* Asura
 Sarasvatī: *see* Mātṛ
 Śarva: *see* Śiva
 Śarvāṇī: *see* Devī
 Śatadundubhi: *see* Asura
 Śataketu: *see* Asura
 Śatarūpā: 93, 94
 Śatodara: *see* Asura
 Saubha: 54
 Śauri: *see* Viṣṇu
 Sāvitrī: *see* Mātṛ
 Śeṣa: 59
 Ananta: 59
 Śibi: *see* Asura
 Siddha: 74, 76, 78, 80, 95
 Silika: *see* Asura
 Siṃhikā: *see* Mātṛ
 Śini: *see* Asura
 Sinīvālī: *see* Mātṛ
 Śivā: *see* Devī
 Śiva: 57, 97
 Bhagavat: 57, 61
 Bhava: 81
 Deva: 58, 80, 82
 Devadeva: 73
 Devadeveśa: 82
 Dhātṛ: 57
 Govṛṣadhvaaja: 57, 61
 Īśvara: 95
 Kāpālin: 57
 Mahādeva: 54, 75, 81, 82
 Maheśvara: 54, 74–76, 96
 Nīllohita: 57
 Parameśa: 91
 Paśupati: 62
 Pinākin: 76
 Rudra: 54, 56, 57, 63, 69, 73, 74, 88,
 95, 98
 Śambhu: 89
 Śaṃkara: 81
 Śarabha: 55
 Śarva: 54, 57, 82, 89
 Sthāṇu: 80
 Tālaketu: 57
 Tryambaka: 61
 Vidhātṛ: 57
 Vṛṣadhvaaja: 97
 Śivipiṣṭa: *see* Viṣṇu
 Skanda: 79, 80
 Analātmaaja: 81
 Guha: 75
 Kārttikeya: 79–81
 Kumāra: 79, 81
 Soma: 56, 84, 85, 89
 Candra: 85
 Śrī: 85, *see* Mātṛ
śrīvatsa: 54
 Śubhāvātī: 82, 97
 Sumeru: 82
 Sura: 74, 92, 95
 Surabhī: 59
 Suvarṇākṣa: *see* Hiraṇyākṣa
 Svarbhānu: *see* Rāhu
 Svayambhu: *see* Brahmā
 Svayambhū: *see* Brahmā
 Śveta: 53

 Takṣaka: 59
tapas: 51–53, 57, 73, 74, 82, 94
 Tāra: *see* Asura
 Tāraka: 65
tattva: 58
tejas: 57, 75, 76
 Tripiṣṭapa: 83, 87
 Triṣṭubh: 85
 Tryambaka: *see* Śiva
 Tulāpuruṣaka: 89
 Tuṣita: 88

 Umā: *see* Devī
upavāsa: 87, 89
 Uraga: 82
 Urvaśī: *see* Apsaras

 Vaḍavāmukha: 69
 Vahni: *see* Agni
 Vaikuṅṭha: *see* Viṣṇu
 Vairāja: 84
 Vāmana: *see* Viṣṇu
 Varāha: *see* Viṣṇu
varṇa: 52
 Varuṇa: 55, 58, 59, 83, 88
 Vasiṣṭha: 92, 98
 Vasudhā: *see* Pṛthivī
 Vāsuki: 59
 Vasus: 56, 65, 85, 88

- Vāta: *see* Asura
 Vātāpin: *see* Asura
 Vāyu: 56, 85, 88
 Veda: 56, 93
 Vidhātṛ: 92, 98
 Vipāka: *see* Asura
 Vipracitti: *see* Asura
 Virādha: *see* Asura
 Virāj: *see* Brahmā
 Virocana: *see* Asura
 Viṣṇu: 51–53, 55, 57, 58, 62, 67, 70,
 74, 81, 88
 Bhagavat: 55, 64, 76, 77
 Dāmodara: 53
 Dattātreyā: 53
 Dhundhumāra: 54
 Hari: 57
 Janārdana: 68
 Keśava: 63
 Kṛṣṇadvaipāyana: 53
 Lokapa: 69
 Mādhava: 75
 Madhusūdana: 57, 75, 78
 Nandivardhana: 57, 58, 66–69,
 73–76, 78, 81
 Nara: 53
 Narasimha: 53, 55, 70, 74
 Naravarāha: 53
 Nārāyaṇa: 53, 85
 Puruṣottama: 54
 Rāma: 53
 Śauri: 54
 Śivipiṣṭa: 54
 Vaikuṅṭha: 53, 54, 76
 Vāmana: 53
 Varāha: 53, 55, 57, 58, 60, 63, 64,
 67–70, 72, 74–76, 78–81
 Viśvakarman: 69
 Viśvāmītra: 92, 98
 Viśvedeva: 56
 Vṛka: 79–81
 Vṛṣadhvaja: *see* Śiva
 Vṛṣaparvan: *see* Asura
 Vṛṣṇis: 54
 Vyāṃsa: *see* Asura
 Vyāsa: 51, 82

 Yajña: 51, 58
 Yajurveda: 85
 Yakṣa: 56, 78, 80, 82, 84, 86
 Yakṣarāja: *see* Kubera
 Yama: 53, 55, 56, 63, 68, 69, 71, 88, 94
 Yamadaṇḍa: 56
 Yātudhāna: 78
 yoga: 51, 52, 86, 97
 yogin: 52, 54, 57, 58, 86
 yuga: 52, 66, 73, 74

Index of Text Passages

- Arthaśāstra*
 2.3.34: 66
Atharvavedaparīśiṣṭa (AVParis)
 - 9.3.2: 85
 - 16: 86
 - 70c.29.3: 60
- Bhāgavatapurāṇa* (BhāgP)
 - 8.24: 54
 - 10.66: 54
- Brahmāṇḍapurāṇa* (BḍP)
 - 2.16.52a: 83
- Dānakriyākaumudī* (DKK)
 - p. 83: 84
- Dānasāgara* (DS)
 - p. 419: 87
 - p. 529: 86
- Harivaṃśa* (HV)
 - 31.21–27: 56
 - 31.35c: 51
 - 31.93–100ab: 53
 - 31.100–142: 53
 - 50.20–50: 53
 - App. 1 No. 42 ll. 165–178: 56
 - App. 1 No. 42 ll. 594–595: 75
 - App. 1 No. 42 ll. 599–602: 76
 - App. 1 No. 42B l. 1762: 69
 - App. 1 No. 42B ll. 33–34: 11
- Kṛtyakalpataru*
 - Dānakāṇḍa* (DK)
 - 14.1.37–38: 34
 - 19.62–69: 36
- Kumārasambhava*
 - 1.43: 57
- Liṅgapurāṇa* (LiP)
 - 1.103.4–7: 82
- Mahābhārata* (MBh)
 - 1.25.10–1.26.26: 68
 - 3.15–23: 54
 - 3.192–195: 54
- 5.95–103: 59
 5.128.49: 54
 6.25.14a: 83
 6.35.13: 58
 7.5.4a: 53
 7.15.37b: 63
 7.30.22b: 63
 7.30.25b: 63
 8.8.36b: 69
 8.15.33b: 69
 10.17.11: 53
 11.1.9cd: 69
 12.326.64: 54
 12.326.77–81: 63
 12.334.9: 53
 12.337.3–5: 53
 12.337.42–44: 53
 13.70.36–41: 85
 13.78.24c: 51
 13.109.17–29: 87
 14.4–10: 96
 14.10.21: 96
 14 App. 1 No. 4 ll. 1929–30: 86
- Mahāvastu*
 - p. 305, l. 10: 71
- Manusmṛti* (MaS)
 - 10.127: 90
- Mārkaṇḍeyapurāṇa* (MkP)
 - 4.54: 78
- Matsyapurāṇa* (MtP)
 - 83.43c: 83
 - 205.5: 86
- Pāśupatasūtra* (PS)
 - 1.25–26: 57
- Purāṇapañcalakṣaṇa* (PPL)
 - 114.7–9: 93
 - 165.66–70ab: 11
 - 165.70cd: 11
 - 166.72–73ab: 12
 - 214.8–9: 61
 - 489.71–85: 17
- Raghuvamśa*
 - 8.33–37: 60

Rāmāyaṇa (Rām.)*1.24.18*: 54*4.41.22*: 54*Skandapurāṇa* (SP)

2: 20, 28

2.15c: 3*2.17d*: 3, 20, 28*2.18a*: 28*2.18b*: 4, 28, 93*2.18cd*: 28*2.18*: 20, 22*2.19ab*: 28*2.19a*: 20*2.21b*: 3*3.4–9*: 91, 97*3.22*: 58*7.16a*: 53*13.73*: 59*21.2c*: 58*28.16ab*: 79*31.38–46*: 54*33.116–129*: 85*33.116–134*: 8*34.23ab*: 79*35–52*: 19*35.16c*: 58*40.2b*: 71*47.14ab*: 29*49.9cd*: 29*51.12e*: 58*51.18d*: 58*52.21–25*: 7*59.3*: 59*68.10*: 76*69*: 79*69.37*: 59*70–108*: 67*70–71*: 4, 10*70.30–32*: 53*71.42c*: 74*71.48–72*: 12*71.48–73*: 55*71.72*: 15, 54*72*: 17, 18*72.1–126*: 19*72.89–92*: 19*72.127–140*: 18*72.130*: 18*72.140*: 97*73–108*: 10*73–157*: 18*73.49d*: 73*73.72d*: 73*74*: 18*74.23*: 9, 91*76.46cd*: 73*77.58–59*: 71*77.61cd*: 71*77.65*: 71*77.66c*: 69*77.67–72*: 72*77.72*: 72*78–95*: 17*78*: 29*78.7cd*: 29*78.8ab*: 29*79.28c*: 67*80.15d*: 73*80.19c*: 67*80.24c*: 67*80.33a*: 63*81.19a*: 63*83.5c*: 65*84.1–7*: 55*85.31a*: 74, 81*86.9a*: 63*87.1c*: 67*87.21cd*: 73*87.27–38*: 68*90.26d*: 69*91.9b*: 63*91.24c*: 67*93.19*: 68*93.33*: 77*95*: 3*95.13*: 51, 77*95.21–31*: 52*95.26ab*: 52*96–110*: 3*96*: 4*96.10c*: 51*96.18a*: 51*96.32ab*: 52*96.34*: 52*96.35*: 52*97*: 4*97.8*: 76*97.9–10*: 4*97.11*: 14*97.15–30*: 4, 14*97.16a*: 53*97.28cd–42ab*: 54*97.30*: 55

- 97.35-37*: 56
97.35: 55
97.42: 55
97.44: 55
98: 4
98.1-18: 8, 85
98.19b: 55
98.20: 4
98.22d: 73
98.30: 76
98.40: 58
98.51: 58
99: 5
99.4ab: 59
99.25: 62
99.27: 60
100: 5
100.3ab: 29
100.3cd: 29
100.30-31: 19
100.50c: 69
100.60b: 63
100.67: 63
101: 5
101.6c: 63
101.10d: 69
101.22b: 64
101.30: 64
102: 5
102.38: 66
103: 5
103.24c: 67
103.25-28: 73
103.25b: 67
103.48: 68
104: 5
104.8b: 69
104.15cd: 69
104.19a: 69
104.58: 70
105-107: 5
105: 5
105.4b: 71
105.10cd-12: 71
105.34b: 73
150.40c: 73
105.41: 73
106: 5
106.1-5: 67
106.20b: 67
106.27c: 74
106.33a: 81
106.33: 74
107: 3, 6
107.3cd-4: 29
107.24: 81
107.27: 29
107.29ab: 29
107.30ab: 29
107.30c: 73
107.41-43: 77
107.28ab: 29
108: 6
108.14: 14
108.15: 57
108.34: 78
109-110: 3, 18
109: 6, 97
109.5cd: 79
109.20cd: 73
109.48: 80
110: 6
110.31: 82
110.5: 81
110.6b: 73
110.10-15: 12
110.10c: 74
110.27ab: 82
111-112.72: 3
111: 6, 7, 29, 30, 33, 34, 36-39
111.2-7: 95
111.3ab: 95
111.3cd: 97
111.9b: 7
111.9: 7
111.10abc: 83
111.11-94: 29
111.13cd: 88
111.14cd-15: 38
111.16c: 7
111.16d: 7
111.21abc: 83
111.22-23: 36
111.22-24: 36
111.22-25: 31
111.22d: 7
111.24ab: 38
111.24: 36
111.26b: 7
111.27b: 7
111.30b: 7
111.31cd: 33, 38
111.33d: 7
111.36c: 7

- 111.37d*: 7
111.41c: 7
111.42-44: 35, 36
111.42-59: 36
111.43b: 7
111.44: 36
111.45-48: 31
111.45-52: 36
111.47c: 32
111.48: 36
111.52: 31
111.53: 35, 36
111.54-56: 36
111.54: 36
111.55-56: 36
111.57-58: 31, 36
111.57c: 7
111.57: 32, 35
111.58d: 38
111.58: 32
111.59: 36
111.60b: 7
111.64c: 7
111.66abcd: 35
111.67-68: 32
111.69cd-79: 8
111.75bc: 38
111.78c: 8
111.80-83: 32
111.80b: 38
111.80cd: 32, 34
111.82d: 38
111.82f: 38
111.83d: 38
111.84cd: 38
111.85ab: 32
111.85a: 33
111.86c: 38
111.86: 32
111.91d: 7
111.92c: 7
111.92: 7
111.94d: 7
111.94: 31
111.95c: 7
111.96c: 7
112: 4, 6, 8, 17, 23, 25, 27, 33, 34,
 36, 37, 39
112.1-72: 29, 31
112.2-12: 36
112.2-37: 29
112.3cd: 33
112.4cd: 36
112.5cd: 88
112.6: 33
112.7c: 39
112.7: 36
112.8a: 38
112.9a: 38
112.9b: 39
112.10: 36
112.12: 33
112.13-14: 38
112.13-19: 33
112.13c: 51
112.13: 33
112.14c: 38
112.14: 33
112.15c: 38
112.16cd-17: 33
112.21cd: 34
112.23b: 34
112.24b: 34
112.26a: 39
112.26b: 39
112.35abcd: 33
112.36: 33
112.37ef: 33
112.49-50: 29, 32, 34
112.50a: 34
112.50d: 33, 34
112.56cd: 34
112.62c: 51
112.67-72ab: 19
112.67-72: 7
112.72: 23-27, 40, 90, 93
112.73-115: 16, 23, 27, 40, 96
112.73-74: 26
112.73-81: 8, 16
112.73: 23, 26
112.78d: 26
112.79a: 19
112.82-92: 3, 4, 16
112.84c: 19, 91
112.88: 97
112.93-115: 16
112.99-102: 9
112.103: 90
112.106ab: 23
112.109b: 18
112.112b: 18
112.115b: 18
112.115: 92, 98
112.73-74: 27

Skandapurāṇa (SP_{RA})

112.1: 22–28, 40, 42, 90, 95
112.1–3: 90
112.1.1–39: 27
112.1.6–7: 27
112.1.39: 27
112.1.40–112.2.25: 27
112.1.40: 24, 25
112.1.49cd–112.2.23: 27
112.1.50: 27, 95
112.2: 23–27, 40–42, 90
112.2.7–8: 26
112.2.24b: 26, 96
112.2.24: 26, 27, 95
112.2.25: 27, 96
112.2.49ab: 27
112.3: 23, 24, 26, 27, 40–42, 90
112.3.2–8: 27
112.3.16a: 19
112.3.16: 91
112.3.17–56: 20
112.3.19d: 96
112.3.20–24: 95
112.3.20b: 26
112.3.20c: 96
112.3.23–24: 26
112.3.27–35: 91
112.3.50: 91
112.3.87cd: 23
112.3.97: 98

Skandapurāṇa (SP_{Bh})

113–115: 10, 17
113–129: 17
113–129: 17
113.1: 17
113.2: 10, 11
113.3: 10
113.55–65: 10
114.76b: 73
115.49cd–50ab: 10
116.1–13ab: 10, 17
116.1–13: 10
116.1–2: 10
116.3d: 11
116.13–117.20: 11
116.13cd–121.22: 17
116.86: 11
116.87: 12
117.28–31: 12
118–121: 12
121.16–20: 13
121.18–20: 13

121.21: 13
121.23–122.16: 17
121.37–64: 11
122.1–13: 11
122.11cd: 76
122.17b: 65
122.36c: 53
125: 17
129.1–18: 17
129.19–46: 17
130–157: 16, 17
130: 11, 20, 22
130.2–41: 4, 20
130.2a: 11
130.8a: 11
130.12c: 11
130.13b: 11
130.23: 9
130.30b: 11
130.33c: 11
130.67cd–69ab: 18
130.69cd–71ab: 18
130.71cd–73ab: 18
130.73cd–75ab: 18
130.80: 18
136.17a: 81
143.13b: 65
152.4a: 71
154.16cd: 69
154.42d: 67
155: 12
158–162: 8, 16–19, 22, 91
158: 16, 19, 91
158.44ab: 34
158.44cd–45ab: 34
158.47ab: 34
158.49–50: 34
158.54: 34
158.56–57: 34
158.63a: 19
158.65: 34
158.68: 34
158.69–71: 91
158.69a: 19, 91
158.70–72: 19
158.72: 19
158.74c: 19
158.74: 19
158.80–87: 7, 19
159.2c: 90
162: 19
162.57–64ab: 34

- 162.67–68: 34
 162.69a: 19
 162.127: 19
 163–165: 19
 163: 16, 17
 169: 19
 169.26d: 19
 171.34b: 19
 172: 12
 172.50–51: 12
- Taittirīya-Saṃhitā (TaiSa)
- 7.1.5.1: 57
- Vāmanapurāṇa (VmP)
- 29–30: 21
 33: 22
 33.15–47: 21
 33.34: 21
 37–44: 21
 37.19–40.19: 21
- Varāhapurāṇa (VarP)
- 100: 85
 103–105: 35
- Vāyupurāṇa (VāP)
- 26.134ef: 69
- Viṣṇudharma (VDh)
- 46.17: 86
 87.15: 85
 88.1–12: 85
- Viṣṇuharmottarapurāṇa (VDhP)
- 1.53.13–14: 4, 53
 3.87: 94
 3.309: 85
 3.315.1c: 83
- Viṣṇupurāṇa (ViP)
- 1.4.32–34: 56
 1.20.32: 11
 5.24: 54
 5.34: 54
- Viṣṇusmṛti (ViS)
- 87.9: 86
- Yājñavalkyasmṛti
- 1.204: 85